LISTY

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

J. KVÍČALA, J. GEBAUER, J. KRÁL.

ROČNÍK TŘINÁCTÝ.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1886.

STANFORD LIBRARY
DEC 16 1965

V.12
1956

Obsah ročníku třináctého.

Pojednání.

Strana

Exegetické příspěvky k Lukanovi. Napsal K. Cumpfe . . . . 1— 12
Miscellanea critica. Scripsit Robertus Novák . . . . . 12— 19
Některé myšlénky o vývoji metrické formy. Napsal J. Zubatý . 19— 35
O určitých a neurčitých přídavných jménech. Napsal Em. Kovář 36— 48
O koncovkách praes. sing. 1. *-ím, -ám* v češtině. Napsal dr. Václav Vondrák . . . . . 43— 55
Klasobraní po rukopisích.
XIX. a XX. Z Passionalu Musejního. Podává J. Lego 55—61 a 232—238
XXI. Brněnský zlomek „Růžově zahrady“ (?). Od J. Truhláře 307—308
XXII. Z Passionalu Musejního. Podává J. Lego a (od rkp. str. 340) J. Hanuš . . . . . 308—316
XXIII. Z Passionalu Musejního. Podává J. Hanuš . . . . 435—446
Nové instrukce o vyučování latině na nižším gymnasii. Podává K. Doucha . . . . . 61— 72
Příspěvky k archaeologii umění. Podává Hynek Vysoký 81—93 a 341—354
Ad Ammianum Marcellinum. Scripsit Robertus Novák . . . 93— 99
Liviana. Scripsit Robertus Novák . . . . . 99—101
Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275. Rozebírá Vojtěch Kebrle . . . . . 101—117
Příspěvky kritické k Aeneidě. Podává J. Kvíčala . . . . . 117—134
Výklady některých sporných míst Xenofontovy Anabase. Podává Karel Neudörfl . . . . . 134—141
Zjevení sv. Brigitty v literatuře české. Napsal Jos. Hanuš 141—157, 210—232 a 426—434
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer 161—193
Vývod a pořad starších Achaimenovců. Podává dr. J. V. Prášek 194—202
Ad Frontonem. Scripsit Robertus Novák . . . . . 202—207
Příspěvky k výkladu oskických nápisů. Napsal Jos. Zubatý . 207—210
Instrumental plur. kmenů na -o- v jazycích árských. Napsal Josef Zubatý . . . . . 241—251
Ke kořennému stupňování perfekta. Napsal Josef Zubatý . . 251—253
Part. praet. pass. sloves intransitivních ve slovanských nářečích. Napsal J. Polívka . . . . . 253—257
Úvaha o cestopisu Harantově. Od dra. M. Rypla . . . . . 257—280
Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy IV, VI a bezpříznakým. Podává J. Gebauer . . . . . 280—307
O novějších výkladech saturnského verše. Napsal Jos. Zubatý 321—337
Ad Catullum. Scripsit Robertus Novák . . . . . 337—340
O novějších výzkumech, týkajících se tvarosloví attického nářečí. Od Jos. Krále . . . . . 354—359

Strana
De Platonis codice Lobkoviciensi. Scripsit Iosephus Král . . 359—360
Ad scriptores historiae Augustae. Scripsit Robertus Novák . 360—363
K baltsko-slovanské deklinaci. Napsal Jos. Zubatý . . . . . 363—371
Skladba adjektiva českého, zvláště staročeského. Napsal J. Gebauer . . . . . 371—425

Úvahy a zprávy.

J. Zubatý: Zeitschrift für vergleichende sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen sprachen . . . . . 72—76 a 468
J. Zubatý: Beiträge zur kunde der indogermanischen sprachen 77—79 a 469—470
J. Zubatý: Grammatisches aus dem Mahābhārata . . . . . 79— 80
J. Šafránek: C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Scholarum accomodavit usui Ot. V. Slavík. Editio altera emendatior. Addita charta Galliae geographica . . . . . 157—159
J. Šafránek: M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor. Scholarum in usum edidit Robertus Novák . . . 159—160
J. Černý: Rudolf Kleinpaul, Menschen- u. Völkernamen. Etymologische Streifzüge auf dem Gebiete der Eigennamen. Leipzig, C. Reissner 1885 . . . . . 238—240
Jan Šafránek: M. Tullia Cicerona řeči proti Katilinovi. Přeložil Rob. Novák. Praha 1885. Cena 38 kr. 240
J. Polívka: Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1885 seš. 2—4. 316—319
J. Polívka: Филологическіе Записки. 1884, VI—1885, I—VI. 319—320
V. Viravský: Homerova Ilias, převedená od Ant. Škody, gymn. řed. V Praze. V kommissi Em. Petříka . . . . . 446—455
G. Šuran: Attické tvary slovesné dle tříd a abecedy seřadil, přihlížeje zvláště ku klassikům gymnasijním, J. G. Schulz . . 455—456
G. Šuran: Slovník k Caesarovým pamětem o válce Gallské. Pro potřeby školské upravil Arnošt Skřivan . . . . . 456—457
K. Cumpfe: Denkmäler des klassischen Alterthums zur Erläuterung des Lebens der Griechen und Römer. Herausgegeben von A. Baumeister. Leipzig . . . . . 457—459
J. Král: Der Dialekt der homerischen Gedichte. Für Gymnasien und angehende Philologen bearbeitet von Dr. J. van Leuwen und M. B. Mendes da Costa. Leipzig . . . . . 459—460
J. Král: K. F. Hermanns Lehrbuch der griechischen Antiquitäten. Von Dr. Albert Müller. Freiburg 460
J. Zubatý: Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Von Karl Brugmann. Strassburg . 461—463
J. Zubatý: Studien auf dem Gebiete des Griechischen und der arischen Sprachen von Joh. Baunack und Theod. Baunack 463—464
J. Zubatý: Sanskrit-Wörterbuch, nach den St. Petersburger Wörterbüchern bearbeitet v. Carl Cappeller. Strassburg 1886 464
J. V. Prášek: *Τὰ Μουσεῖα τῶν Ἀθηνῶν.* Les Musées d'Athènes. En reproduction phototypique de Rhomaïdès frères. Publication de C. Rhomaïdès, Dr. ès-sciences physiques. Fouilles de l'Acropole. Texte descriptif de P. Cavvadias, directeur général des antiquités. Athènes 1886 . . . . . 465—466
J. V. Prášek: Proceedings of the Society of Biblical Archaeology . 466—467
J. Zubatý: Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte. Herausg. v. Dr. Max Koch. Berlin 1886 467
J. V. Novák: Zpráva o jednání odboru filologického při prvním valném sjezdu učitelstva středních škol českých v Praze dne 13. a 14. června 1886 . . . . . 471—480

Exegetické příspěvky k Lukanovi.

Napsal K. Cumpfe.

Marius, vrátiv se z Afriky, sbíral vojsko z otroků, jak vypravuje Lukanus II, 94—96:

> Ut primum fortuna redit, servilia solvit
> Agmina: conflato saevas ergastula ferro
> Exseruere manus.

Korte poznamenává k místu tomu (M. Annaei Lucani Pharsalia cum notis etc. Editionem morte Cortii interruptam absolvit C. F. Weber, Lipsiae 1828): Quidquid dicant, nunquam mihi placuit illud conflato, in quod tamen omnes omnino codd. conspirant. Scribe confracto..

Bothe překládá „mit zusammengerafftem Eisen", jako by byl četl correpto. Konjektuře Korteově, nehledíme-li ani k rukopisům, odporuje Florus, o němž jest známo, že často Lukana napodobil (srov. článek můj: Napodobil-li Florus Lukana? v Listech filol. 1884 str. 220—224). Dočítáme se pak u Flora II, 8, 6 (Halm) o zástupech Spartakových: ex ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt; o Mariovi z Afriky se vracejícím dí prostě II, 9, 11: Servitia — pro nefas! — et ergastula armantur.

O všeobecném vraždění při návratu Mariově do Říma dí Lukanus II, 111:

> In numerum pars magna perit.

Bothe vykládá zcela chybně v poznámce k místu tomu: Nach dem Takte, in numerum. Ein Sarkasmus, der ins Komische fällt..; avšak výraz ten neznačí nic jiného než ut numerus esset t. j. aby co největší množství bylo pobito bez zřetele k vině, jak již starý scholiasta vykládá. Vazba předložky in s accus. k označení výsledku neb účelu jest Lukanovi nad míru oblíbena (srov. I, 306: In classem cadit omne nemus t. j. ut classis sit; dále II, 151; III, 674 atd.) a též u jiných spisovatelů doby té ne neobyčejná (Dräger, Hist. Syn. der lat. Sprache I, 612); mimo to odporuje smysl místa celého výkladu Botheovu.

Sulla, vtrhnuv do Říma, krutě dal vražditi protivníky své II, 142—144:

> Excessit medicina modum nimiumque secuta est,
> Qua morbi duxere, manus. Periere nocentes;
> Sed cum iam soli possent superesse nocentes.

V. 144. schází v několika podřízených rukopisech; příčinu toho vysvětlil, tuším, s dostatek Steinhart (De emendatione Lucani commentatio philologica p. 24), ukazuje k tomu, že opisovač se zmýlil, ježto nocentes již na konci v. 143 přichází. Mnozí však pokládají verš ten za podvržený, ač ho smysl místa, zejmena v. 145, nezbytně vyžaduje. Šlo zajisté Lukanovi o to, aby důrazně vytkl nocentes, kteréž opakováno jsouc tím více sluchu se dotkne. Tak čteme III, 434—435:

> Ausus et aeriam ferro proscindere quercum,
> Effatur merso violata in robora ferro.

Již Bentley a Korte shledávali závadným opakování slova ferro, snažíce se napraviti místo dle soudu jejich porušené; ale Lukanovi šlo zajisté o to, aby vytkl důrazně bezbožnou odvážlivost Caesara, jenž první svatého háje (v. 399) dotkl se sekerou; a jakou váhu přikládali provinění jeho Massilští, zřejmo z v. 446 a násl.: Muris sed clausa iuventus exsultat. Quis enim laesos impune putaret esse deos?

IV, 741—742 opakuje se: collibus — colle; i zde měnil Bentley collibus, ale bez podstatné příčiny, a dobře poznamenává Martyni-Laguna k místu tomu: Verum in his magna cautione opus esse videtur, praesertim in tali carmine, quod ultimas auctoris manus passum non erat. Omnino fallax ac lubrica haec ratio videtur, nisi suis finibus contineatur; saepe enim vis inest in repetitione. Dále srovnati možno II, 259 až 274, kde čteme accipient — accipiunt — accipient, IV, 477 až 481, kde opakuje se in tempore — tempus — tempore; na obou místech navrhuje Korte zbytečné změny; III, 56 a 59 přichází na konci urbes, ale místo druhého chce čísti Korte arces. Jiné příklady podobného opakování, jež v Lukanovi jsem shledal, jsou tyto: II, 677 a 680; II, 218 a 222; II, 292—295; II, 314 až 318; II, 416—417; II, 615, 618, 624; III, 145—146; IV, 9, 12; IV, 19, 20; VII, 130—131; VII, 161, 164; VIII, 100, 102; VIII, 106, 108; IX, 32, 35, 37, 45, 48; IX, 305, 308; IX, 318, 321 atd.

Od příkladů těchto rozeznávám zvláště účinné a důrazné opakování některého výrazu jako I, 156: magnamque cadens magnamque revertens; I, 203: ille erit, ille nocens; I, 225: hic, ait, hic; I, 347: tollite iampridem victricia, tollite signa; I, 521: danda tamen venia est tantorum danda pavorum; IX, 196: quaeque dari voluit, voluit sibi posse negari; IX, 492:

qui nullas videre domos, videre ruinas; IX, 662: et subitus praeceps Cyllenida sustulit Harpen, Harpen alterius etc.

III, 171 a násl. vypočítává Lukanus národy a města, odkud Pompejovi dostalo se pomoci. Při seznamu tom měl bezpochyby Livia na mysli, u něhož podobný katalog se nalézal, jak souditi můžeme z poznamenání scholiastova k v. 182 (M. Annaei Lucani commenta Bernensia ed. Usener. Lipsiae 1869, p. 100, 5): Livius in primo libro belli civilis ait: Nam Athenienses de tanta maritima gloria vix duas naves effecerunt. Vedlé Livia vypisuje moc Pompejovu též Caesar b. c. III, 3—4.

Mezi pomocnými obcemi byly též Atheny, jež vypravily dle zprávy Liviovy shora uvedené pouze dvě lodi; Caesar mluví ve stránce té zcela neurčitě b. c. III, 3: magnam ex Asia Cycladibusque insulis, Corcyra, Athenis .... classem coegerat. Lukanovy pak verše k Athenám se vztahující jsou tyto (v. 181 až 183):

Exhausit totas quamvis delectus Athenas,
Exiguae Phoebea tenent navalia puppes
Tresque petunt veram credi Salamina carinae.

Byť nebylo ani onoho scholiastou zachovaného místa Liviova, vyložili bychom slova Lukanova prostě takto: „Jakkoliv odvod vyčerpal veškery síly Athén, přece jen málo lodí (exiguae = paucae) jest v loděnici, odkud vyplují Pompejovi ku pomoci, a jsouce počtem tři žádají, by věřilo se, že opravdu kdysi u Salaminy Athenšti slavnou bitvou zvítězili.“ Lukanus chtěl zřejmě vytknouti, že Atheny, druhdy velmoc námořní, nyní sotva tři lodi sehnaly — dle Livia effecerunt. Že Livius mluví o dvou, Lukanus o třech lodích, nad tím netřeba se pozastavovati; vždyť básník počínal si i v jiných věcech volněji, odchyluje se mnohdy od svého zpravodaje, jak dokazuje Baier na str. 41—46 (De Livio Lucani in carmine de bello civili auctore). Tím podivnější jest, že Baier, chtěje Lukanovu zprávu s Liviovou uvésti ve shodu, vykládá na str. 25, že dle v. 183 se dvěma loďmi athenskými jedna salaminská spojena byla, a že prý jinak nemohou vyložiti se slova petunt veram credi .... Avšak slova Lukanova nepřipouštějí toho výkladu, jejž Baier podává; též výklady, jichž dočítáme se v kommentarech, jsou buď zcela neb částečně pochybeny, tak že nelze jiný smysl stanoviti, než jaký shora jsme podali. Tomu neodporuje V, 52:

fama veteres laudantur Athenae;

neboť senat mohl Athenám vším právem pochvalu vzdáti, ježto vykonaly, seč byly, a pro starou slávu vždy těšily se úctě a přízni římské. Co do myšlénky srovnávám VIII, 16:

Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque suae vix ipse fidelis
Auctor erat.

Jako zástupové ti, vidouce Pompeja prchajícího, sotva mohli uvěřiti, že byl poražen, jsouce zvykli spatřovati v něm vždy hrdého vítěze, tak mohl kdo stěží uvěřiti, že Athenští, majíce nyní tak nepatrnou moc námořní, druhdy Peršany u Salaminy přemohli.

Výraz pak sám exiguae — tresque není tautologický; slovy exiguae... značí básník zcela všeobecně skrovný počet, jejž v. 183 tresque... určitě udává. (Srovn. o tomto vysvětlujícím významu částice que Dräger, Hist. Syn. der lat. Spr. II, str. 42.) Příkladů, kde částicí que činí se přechod od všeobecného k specielnímu, jest v básni Lukanově hojnost; méně jest příkladů od specielního k všeobecnému; avšak vykladatelé, nedbavše toho, shledávali na mnohých místech tautologii a hleděli je opraviti. Uvedu zde jen některé příklady význačné. II, 127: Ante ipsum penetrale deae semperque calentes mactavere focos; II, 192: scelus caedesque; II, 292: furorem Hesperium Romanaque bella; III, 12: sedibus Elysiis campoque expulsa piorum; III, 13: ad Stygias tenebras — manesque nocentes; VI, 244: An similem vestri segnemque ad fata; též celé věty jako I, 551: Scinditur in partes geminoque cacumine surgit; II, 649: Iussa gerunt solvuntque cavas a litore puppes; III, 212: Nec fabula Troiae continuit... Phrygiique ferens se Caesar... atd. Jako příklady přechodu od specielního k obecnému srovnati lze III, 74: Gallorum populis Arctoque subacta; III, 454: Ad Hispanas acies extremaque mundi; VII, 545: Ventum erat ad robur Magni mediasque catervas; zvláště rád připojuje Lukanus k podrobnému výčtu jednotlivých věcí poslední člen všeobecný částicí que; srov. I, 79; II, 390; III, 354; III, 633; V, 266; VI, 116 atd.

O výkladech jiných netřeba příliš šířiti slov; vykládá-li Weise: Immo maximas plurimasque miserant naves copiasque. Retinuerant autem nonnisi tres puppes exiguas...., nepojal dobře smysl místa toho; jiní jako Korte rozeznávají ve v. 182 lodi athenské a ve v. 183 lodi ze Salaminy, zpomínajíce protivy mezi „vera Salamis“ a pozdější založenou od Teukra na ostrově Cypru, na niž zde básník zajisté nepomyslil.

III, 215: Et felix (sic fama) Ninos: ventosa Damascos. Epitheton „ventosa“ působilo mnohé obtíže vykladatelům; Weise vykládá in altiori sita ut *Ἴλιον ἠνεμόεσσα* apud Homerum bez náležitého důvodu jako ti, kteří soudí, že město ležíc v rovině vydáno bylo mnohým vichrům. Korte vysvětluje s malou pravděpodobností výraz ten „de levitate et inconstantia Damasci.“ Bentley navrhoval prunosa. Soudím, že mohlo by se čísti glēbōsa, neboť krajina ta pověstná byla svou úrodností; glebosa byl by opak

Arisby, jež dle v. 204 byla nimium glebis exilis, a hodí se velmi dobře k v. 216: Gazaque et arbusto palmarum dives Idume. Bothe mění celý verš, vymýtiv Ninos, ježto prý město to v Syrii neleží, takto: Et felix (sic fama minus ventosa) Damascos; avšak jest známo, že jako jiní básníci, tak i Lukanus nebyl ve věcech zeměpisných příliš úzkostliv.

Když Caesar blížil se k Massilii, zavřeli měšťané brány města svého a poslali k němu posly; řeč jejich složil Lukanus III, 307—355 nejspíše podle Livia, jak snaží se dokázati Baier na str. 26 pojednání svrchu uvedeného.

V. 328—329 znějí takto:

> Finis adest rerum, si non committitis illis
> Arma, quibus fas est.

Slova ta byla různě vykládána, jakkoli smysl jejich, hledíme-li k celé souvislosti, není pochybný. Massilští nechtějí účastniti se války občanské, ježto prý národu cizímu nepřisluší plésti se do osudných záležitostí římských (v. 314: Tractentur vulnera nullā sacra manu); dle jejich domnění bylo by dobře, aby všickni národové tak smýšleli (v. 324 a 325), neboť kdyby boj veden byl pouze zbraní římskou, nebyl by nikterak tak krutý, ježto dle v. 326—327:

> Cui non conspecto languebit dextra parente?
> Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.

A k veršům těm připojena hned slova finis adest rerum ... jako výsledek: Nastává konec zápletků (sporů), jestli nesvěříte zbraně těm, jimž dovoleno jest zápasiti, totiž národům cizím; neboť pro Římany jest válka tato nefas (srovn. VII, 315 a jinde).

Co se výrazu finis rerum tkne, srovnávám v. 337: Non pondera rerum, nec momenta sumus a I, 67: Fert animus causas tantarum expromere rerum. Mimo to vysvětlují výklad náš dvé místa u Lukana, jichž si vykladatelé podivným způsobem posud nepovšimli; jest to IV, 169 a násl.; zvláště však VII, 525:

> Immemores pugnae nulloque pudore timendi
> Praecipites fecere palam, civilia bella
> Non bene barbaricis unquam commissa catervis.

Výklad obyčejný „konec nastává říši, jestli nebudete bojovati proti těm, proti kterým jest dovoleno (proti cizím národům)“ odporuje tendenci celé řeči, jakkoli vazba committere arma s dativem není nemožná dle analogie sloves contendere, bellare, pugnare atd. (srov. Kühner: Ausführ. Gramm. der lat. Sprache II, 234); proto zbytečno jest namáhání Weisovo vysvětliti illis jako ablativ, při němž dle zvyku Lukanova předložka cum jest prý vynechána.

Verše 347—348 tétéž řeči znějí:

Et, desit si larga Ceres, tunc horrida cerni
Foedaque contingi maculato carpere morsu.

Attribut larga nelíbil se již některým ze starších vykladatelů; Bothe změnil larga v longa a Weber (M. Annaei Lucani Pharsalia, Lipsiae 1821) ve forte. Změny ty jsou nejen zbytečné, ale i nemístné. Vždyť poslové ujišťují Caesara, že, majíce hojně zásob, brániti se budou do posledního dechu; a když hojné zásoby budou vyčerpány, nebudou prý štítiti se jísti i věci ohyzdné. Že pak Massilští obilím se hojně zásobili, dosvědčuje Caesar b. c. I, 34: frumentum ex finitimis regionibus atque ex omnibus castellis in urbem convexerant a I, 36: frumenti quod inventum est, in publicum conferunt.

Dále čte se v některých rukopisech cernes a v. 348 corpora; Bothe hájí čtení to v poznámkách ku svému překladu proti obyčejnému znění. Carpere navrhl již Grotius, a konjektura jeho potvrzena byla několika rukopisy; proto ji vydavatelé vesměs přijali v text. A v skutku jest domněnka Grotiova pravou emendací; řadíť se inf. carpere nutně k předcházejícím veršům. Poslanci Massilští ujišťují Caesara, hodlal-li by město jejich sevříti obležením, že jsou hotovi (v. 344 a násl.): 1. Vydržeti oheň a střely (excepisse faces ... tela). 2. Snášeti žízeň (undarum ... quaerere). 3. Po vyčerpání zásob požívati věcí, na něž hleděti neb jichž dotknouti se lidem se hnusí. Jest tudy zřejmo, že za příčinou symmetrie očekává se ve v. 348 inf. carpere, jejž opisovatelé snadno mohli zaměniti v corpora. K vysvětlení srovnávám VI, 109 a násl.:

Nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos et carpere dumos
Et foliis spoliare nemus letumque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas;

srovnati lze též VI, 551:

nec carpere membra
Vult ferro manibusque suis.

Řeč vyslanců Massilských končí se takto v. 354 a násl.:

Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius civile gerent. Sic Graia iuventus
Finierat ...

Van Jever změnil sic ve vix; větších změn dovolil si Bothe, upraviv text takto: bellumque coacta hoc potius civile geret, si Graia, iuventus ... Než soudím, že není radno sic pokládati za korrupci, ježto Lukanus daleko největší část přímých řečí tak zakončuje; napočetl jsem nejméně 37 příkladů podob-

ných. Konečně odporuje výkladu Botheovu v. 337: Non pondera rerum nec momenta sumus: numquam felicibus armis usa manus etc. Námitce Botheově, že bellumque coacti patří smyslem ku všem členům předcházejícím a nejen ku fratres, odpomohl bych položením dvojbodu za fratres; potom byl by slovy bellumque dle zvyku Lukanova připojen závěrek po předcházejících jednotlivostech.

III, 388:

Iam satis hoc Graiae memorandum contigit urbi,
Aeternumque decus, quod non impulsa nec ipso
strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Praecipitem cursum.

Proti výkladu Korteovu „quod non ipso metu impulsa atque strata. Impulsa autem est victa, perculsa, ut saepissime noster" polemisuje Weise, podávaje výklad dle soudu mého pochybený; že Korte slova ona správně vyložil, toho dokladem jest Lukanus sám, vychvaluje Massilii, když Caesar se blížil, III, 300:

Cumque alii famae populi terrore paverent,
Phocais in dubiis ausa est servare iuventus
Non Graiā levitate fidem . . .

Avšak mimo výklad Korteův mohl by, tuším, obstáti výklad nový, jejž zde podávám: „Již to věčnou jest slávou řeckému městu, že nebylo ani otřeseno ve své věrnosti (srovn. v. 301) pověstí o Caesarovi (impulsa), ani že se nevzdalo (strata), když sám předmět hrůzy t. j. Caesar, jsa před branami města (ipso metu), hrozil, nýbrž že zadrželo prudký běh války."

III, 547 a násl. popisuje Lukanus námořní bitvu mezi Massilskými a loďstvem Caesarovým:

Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diversaeque rates laxata classe receptae.
Ut, quoties aestus Zephyris Eurisque repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare: sic, ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, haec repulit aequor.

Obtížné místo to nebylo posud, pokud mi známo, uspokojivě vyloženo. Jak u starších, tak u novějších vykladatelů bylo dvojím způsobem vysvětlováno. Dle jedněch srovnává básník závod jednotlivých lodí se zápasem Eura a Zefyra; tak vykládá scholiasta (III. sv. Webrova vydání str. 228): Comparatio est apta. Quando duo oppositi spirant in mare, alter repellit illam partem aquae, quam alter impellit; et ita erat hic. Una classis repellebat aquam, quam altera impulerat contra se. Výklad ten, jejž též

Weise přijímá, jest dle soudu mého nesprávný. Nekladu velké váhy na námitku Korteovu „nunquam aestus Zephyris Eurisque simul repugnare potest“ ale míním, že důvody závažnější jsou v samých slovech Lukanových. Vždyť srovnává se zápas příboje (vlnění) mořského s větry s utkáváním se jednotlivých lodí; důkazem toho slova ut, quoties aestus repugnat a huc abeunt fluctus, illuc mare; neboť jest moře dle přirozené své povahy (srovn. V, 442 a násl.) ve stálém vlnění a proudění; setká-li se proud tento s povstalým větrem nějakým, tu jdou na jednu stranu vlny způsobené vichrem (fluctus) a na druhou původní proudění (mare); tak jest to i s loďmi. S tím souhlasí scholiasta (M. A. Lucani commenta Bernensia str. 116): Comparatio: quem ad modum maris motus contra ventum it et instat....

Při výkladu našem ovšem třeba buď psáti s Kortem Eurisve, ježto ve nalézá se v některých rukopisech a mimo to sque často se zaměňuje, aneb vzíti que ve smyslu disjunktivném. Že que u Lukana do významu ve přechází, dokazují, tuším, tyto příklady. I, 251: Melius, Fortuna, dedisses orbe sub Eoo sedem gelidaque sub Arcto, ačkoli Weber poznamenává: Reponendum est gelidave, errantesve, non enim in omnibus illis simul, sed in una aliqua ex illis sedibus constitui possent; II, 45: O miserae sortis, quod non in Punica nati tempora Cannarum fuimus Trebiaeque iuventus, kde Weber opět navrhuje Trebiaeve; III, 109 a násl.: Sedere patres censere parati, si regnum, si templa sibi iugulumque senatus exsiliumque petat, kde Weber chce čísti exsiliumve. Naproti tomu vykládám II, 398: Altius intumuit propiusque accessit Olympo a V, 535: Non ultra cuncta carinae debebis manibusque inopem duxisse senectam částici que ve smyslu explikativném od pojmu všeobecného k specielnímu a nesouhlasím tudy s většinou vykladatelů, již za que zaměňují ve.

IV, 202:

Dum, quae gesserunt fortia, iactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
Est miseris renovata fides atque omne futurum
Crevit amore nefas.

Lukanus líčí, kterak vojáci Caesarovi v Hispanii, sbližívše se s vojíny vůdců Pompejových a shledavše mezi nimi příbuzné a známé, spřátelili se, načež v přátelském rozhovoru vypravovali si na vzájem vojenská dobrodružství. Smysl veršů těch posud ne dosti jasně vyložených jest tento: Mezitím co si vypravovali o hrdinských svých činech, obnovilo se mezi nimi přátelství (est renovata fides), čehož jediné osud dovoloval (quod solum....); a všecken budoucí zločin byl pro obnovenou náklonnost jejich ještě větší. Větu quod.... petebant spojuji jako parenthesi s následujícím: Est miseris....; že tomu tak, dokazují slova

Lukanova v. 194: Pro numine fata sinistro exigua requie tantas augentia clades! a veškera souvislost celého místa. Slova futurum nefas vykládají se v následujícím: Nam postquam ... Proto zbytečně a nemístně změnil Bothe v. 203: Et dis multa negant: quoad solum fata petebant a neporozuměv celému místu, chybně je překládá.

V, 442 a násl. líčí básník neobyčejný klid moře, po němž Caesar z Italie do Epiru hodlal přepraviti se.

Saeva quies pelagi moestoque ignava profundo
Stagna iacentis aquae: veluti deserta rigente
Aequora natura cessant, pontusque vetustas
Oblitus servare vices non commeat aestu,
Non horrore tremit...

Mnozí vykládají chybně veluti deserta... jako nové přirovnání; tak poznamenává Korte: Novam comparationem instituit maris, quo deprensi erant Caesariani; moestamque eius faciem fuisse ait, ut est Oceani exterioris, ubi nec Ponti aestum nec solis radios videre licet. Haec sunt illa aequora deserta, ubi riget natura. Avšak o tom nemůže býti dle soudu mého sporu, že slovy těmi nezačíná se nové přirovnání, nýbrž že popisuje se moře, jaké té doby bylo, když po něm lodi Caesarovy pluly. Vždyť Lukanus již ve v. 436 a násl. srovnal nehybnost vln s Bosporem: Sic stat iners Scythicas adstringens Bosporus undas... a ve v. 442 popisuje moře v úžině, přes kterou hodlal se přepraviti; mimo to odporuje výkladu tomu v. 445 a 453. Jest otázka, jak vyložiti slova ta; scholiasta poznamenává (Webrova vyd. III. sv.) k v. 444: Subiungit causam, quare vocet profundum moestum; ideo scilicet, quia aequora cessant a natura, veluti essent deserta a rigente natura. Natura maris est, ut semper moveatur. Výklad scholiastův jest v celku správný; chtěl-li zajisté Lukanus naznačiti verši těmi, kterak pozbylo moře své přirozené povahy hybné, což patrno zvláště z v. 450 a násl., kde plující modlí se za vlnění a pohyb moře, dum se torpentibus unda excutiat stagnis et sit mare. Webrovi nelíbí se spojení rigente natura i navrhuje regente natura, kteráž změna velice se zamlouvá, nalézajíc se mimo to v některých rukopisech; než soudím, že netřeba tu něco měniti. Básník klade všude velikou váhu na ztrnulost a nehybnost moře, jak patrno z v. 434, 442, 449 a 452; avšak možno spojiti dle mínění mého jednotlivá slova i takto: Veluti rigente natura aequora deserta cessant t. j. jakoby přirozená povaha moře (totiž vlniti se) ztrnula, hladina pustá jest klidna.

VII, 28: Unde pares somnos populi noctemque beatam? V předcházejících verších popisuje básník radostný sen Pompejův

v noci před rozhodnou bitvou; zdálo se mu totiž, že jest v Římě u veškeré slávě jako dříve. K tomu připojuje otázku: Unde.... Většina vykládá pares jako sloveso, zajisté chybně; Weise ku př. poznamenává: Quomodo tu, Pompei, tibi tum parabis somnum, quali fruuntur populi, et noctem beatam? Fluctuant in hoc versu omnes interpretes. Než v tom Korteovi přisvědčiti nutno, že pares není sloveso, jakkoli s dalším jeho výkladem se nesnášíme. Korte čta populis (dle kritického poznamenání Webrova k verši tomu post i aliquid deletum est) vykládá: Unde similes somnos et similem noctem beatam accipient populi isti, in castris Pompeianis dormientes? Soudím, že nutno podržeti obyčejné čtení populi a rozuměti národ římský, jak na jevo vychází z následujícího verše: O felix, si te vel sic tua Roma videret t. j. šťastný Řím, kdyby tebe jen tak (totiž ve snu) viděl, jako tys viděl Řím; srovn. v. 22: Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes, sic Romam Fortuna dedit.

VII, 92 a násl. odpovídá Pompejus, jsa vybízen Ciceronem k boji, mezi jiným toto:

Potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine caede subactum
Captivumque ducem violatae tradere paci.

Korte, opíraje se o některé rukopisy, čte na druhém místě potui, a Weber poznamenává: Immo, ut alii codices, potui. Nam labor belli potuit tradere paci omnino durum et subabsurdum esset. Než míním, že přes lákavé potui dlužno přednost dáti vulgatě; že spojení labor belli potuit... není „durum" ani „subabsurdum", jest na bílednì; vedlé toho vyžaduje řečnické složení řeči potuit. Pompejus praví nejprvé obecně a skromně, že labor belli mohl přivésti vítězství nekrvavé; teprve během další řeči vykládá sebevědomě a řízně, v čem záleží onen labor belli v. 97 a násl.: abstulimus — exclusimus — compulimus — effecimus, a proto v. 101: Belli pars magna peracta est.

VII, 269 a násl.:

Nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Grais delecta iuventus
Gymnasiis aderit studioque ignava palaestrae.

Caesar dokazuje vojínům, že rozhodná bitva nebude příliš krvavá, ježto vojsko Pompejovo, sestávajíc po většině z cizích národů, není bojovné; o Řecích dí, že jest to iuventus delecta... Weber poznamenává k místu tomu: Cave credas, cum hostium virtutem verbis deprimere cupit, tam honesto vocabulo usurum delecta; repone collecta. Domněnka Webrova jest ovšem daleko pravděpodobnější než Botheova deiecta, tolik prý co ex-

pulsa, ale přece zbytečná. Caesar snižuje statečnost vojska řeckého už tím, že bylo prý sebráno z gymnasií a ne jako jeho vycvičeno dlouhými válkami; a delecta značí zde vůbec vojsko sebrané a nikoli zvláště vybrané.

VII, 323:

Sive quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
Ignoti ingulum tamquam scelus imputet hostis.

V. 325 způsobil mnoho nesnází vykladatelům; že rukopisné čtení imputet, kteréž naproti dřívějším vydáním, v nichž čtlo se impetat, v ochranu vzal Grotius i Weber, jediné jest správné, o tom nelze pochybovati. Avšak smysl místa byl i od scholiastů i od vydavatelů různě udáván; tak na př. poznamenává Weber: Imputet tamquam scelus, hoc est imputet sibi, reputet tamquam scelus fecerit. Veto, interdico, tamquam scelus puniam, si quis in auxiliaribus occidendis tempus perdat; solos Romanos petite, ceteros contemnite. Výklad Webrův odporuje celé souvislosti, a proto soudím, že jediné správný výklad podal jeden ze scholiastů poznamenávaje (Webrova vyd. III. sv. str. 539): Ordo est: imputet scelus tamquam iugulum ignoti hostis. Scelus autem dicit occisionem parentis q. d. illud, quod homines scelus putant, occisionem parentum, sic aliquis vestrum imputet quasi iugulum ignoti hostis.

VIII, 663: At Magni cum terga sonent et pectora ferro,
Permansisse decus sacrae venerabile formae
Iratamque deis faciem, nil ultima mortis
Ex habitu vultuque viri mutasse fatentur...

Weber poznamenává: Lege certantemque deis, forma scilicet, a Bothe navrhuje innatamque dei faciem et nihil ultima etc. nicht iratamque deis, was widersinnig ist. Avšak čtení iratam nejen smyslu neodporuje, nýbrž chráněno jest mnohými výroky Lukanovými, jichž Weber a Bothe si nepovšimli. Ve v. 800 téžé knihy čteme, že hrob Pompejův jsou saxa crimine plena deum; o zavraždění Pompejově dí syn jeho IX, 144: superis haec crimina dono; srovn. dále IX, 66; IX, 186. Lukanus přičítá úkladnou vraždu Pompejovu za zločin bohům, jako nazývá jeho porážku VIII, 55 crudele crimen deum, a proto líčí ve verších svrchu uvedených, že obličej jeho neztratil ani po smrti své obyčejné veleby, a že zůstalo v něm tiché roztrpčení proti bohům, kteří ho tak krutě stihali.

Draeger (Hist. Syn. der lat. Spr. II, str. 41—42) uvádí několik málo příkladů z Plauta, Cicerona, Caesara, Sallustia

a Livia, kde částice que přichází ve významu odporovacím, a končí odstavec ten slovy: Auch bei Ovid findet sich nur weniges, und überhaupt scheint sich dieser Gebrauch von que später zu verlieren. Avšak Lukanova Pharsalia poskytuje hojnost příkladů, kde que ve významu sed se čte; bývá to z pravidla po větách neb výrazech záporných neb záporný smysl majících; jen zřídka předchází věta neb výraz kladný. Srovn. I, 478: Agmine non uno densisque incedere castris; nec, qualem meminere, vident: maiorque ferusque . . .; I, 632: Neque enim tibi summe litavi Iuppiter hoc sacrum; caesique in pectora tauri inferi venere dei; II, 218: Nec retinent ripae redditque cadavera campo; srovn. dále tyto příklady, kde vždy předchází výraz neb věta záporná: I, 92, 134; III, 107, 569, 685, 747; IV, 307, 434, 604, 622, 782, 797; V, 115, 605, 618; VI, 238, 511, 552, 756; VII, 138, 679, 680; VIII, 301, 378, 400; IX, 115, 147, 163, 196, 228, 497, 575, 578; X, 115, 297, 346. Zřídka nepředchází zápor; srov. I, 510; II, 241; III, 57; IV, 519; IV, 653; V, 469; VI, 596.

Miscellanea critica.

Scripsit Robertus Novák.

Cic. pro Mur. 37, 77: quid? quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis et decipis: nam si nomine appellari abs te cives tuos honestum est, turpe est eos notiores esse servo tuo quam tibi; sin, etiam si noris, tamen per monitorem appellandi sunt, cur ante manum porrigis quam inculcavit aut quid cum admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas?

Locus a multis frustra temptatus, ut vel pro desperato habeatur. quam dedi lectionem, ea G. Landgrafii est, non, si sensum spectas, improbanda illa, verum si codicum scripturam; hi enim habent: *curam petis quam inceravit.* haud ita acri adhibita medela efficiendum inde existimo: 'sin, etiam si noris, tamen per monitorem appellandi sunt, **cur ambigis, cum ignoravit . . . . .**' i. e. cur de hominis nomine dubius es, cum hoc nomenclator ignoravit? in qua sententia quid reprehendatur non invenio, prorsus eam huic loco aptam ratus. neque vero ob eam causam puto lectionem propositam damnandam, quod Cicero alibi in orationibus sola forma passiva verbi illius quod est *ambigere* utitur (cf. Tull. 23: an dolo malo factum sit ambigitur; Caecin. 21; Verr. 1, 116; 117; ibd. 2, 45); nam in aliis libris idem formam activam adhibet, velut de inv. 2, 42, 122: ambigant agnati cum eo, qui est heres; de fin. 2, 2, 4: ut inter eos qui ambigunt

conveniat quid sit de quo agatur. quo plus valeat hoc argumentum, moneo in 5, 11 huius orationis verbum *fugiendi* cum infinitivo coniunctum esse (*patris triumphum decorare fugiendum fuit*), cuius structurae nulla extant exempla in Ciceronis orationibus, extant in aliis scriptis eius, puta de or. 3, 153; ep. Att. 10, 8, 5.

Sen. suas. 1, 6 (p. 5, 12 Kiessl.): 'aiebat itaque apud Alexandrum esse dicendam sententiam ut multa adulatione animus eius permulceretur, servandum tamen aliquem modum, ne conrueret ratio et accideret tale aliquid quale accidit Atheniensibus.' incertum est illud *conrueret* ab A. Kiesslingio inventum; *A* habet teste H. I. Muellero (Symbolae ad emendandos scriptores Latinos. particula III. Berolini 1885, p. 5): non uerieratio, *B*: non ueneratio. sensu flagitatur verbum quod *mutare* significet; quod si ita est, haud inepte suspiceris olim fuisse scriptum: ne *converte⟨retur⟩* ratio.

Ibd. suas. 2, 1 (p. 12, 14): 'et huius quoque remigium arcet inquietatione (*inquieta omne* membranae) quod circumfluit mare.' praestat fortasse: *inquietudine*; cf. Amm. 28, 2, 4: inquietudine urgentis amnis exempta.

Ibd. suas. 2, 2 (p. 13, 7): 'at gloriae nullus finis est proximique deos sic † ageses agunt: feminis quoque frequens hoc in mortem pro gloria iter est.' miror cur non leviter mutata librorum scriptura scribant editores: proximique deos sic *occisi* agunt (i. e. vivunt).

Ibd. suas. 2, 4 (p. 14, 4): 'rumori terga vertitis: sciamus saltem qualis (codd.: *quam*) sit iste quem fugimus.' praeferam: *qu⟨in⟩am* sit iste. similiter contr. 10, 1, 10 (p. 473, 12) *quidam* in *quam* corruptum.

Ibd. suas. 6, 12 (p. 40, 4): 'iam collum tritum habet; et Pompeius illum et Caesar subiecerunt.' admodum dubiae latinitatis est *subicere* omisso dativo velut potestati pro illo *facere aliquid suae dicionis*. cum praeterea optimae notae codice *A* *subierunt* non *subiecerunt* h. l. tradatur, non dubito quin scribendum sit **subegerunt**. idem mendum nuper sustulit Kinch (Quaest. Curtianae p. 77) apud Curtium (8, 1, 37) scribendo *Asiam — subegisti* (sic et Budensis) pro illo quod vulgabatur *subiecisti*.

Contr. 1, 2, 5 (p. 83, 23): '*ne metue*, puella, pudica es: sed sic te viro lauda, non templo.' videndum sintne sana illa quae sunt *ne metue*. primum enim hoc loco solo *ne* cum secunda persona huius imperativi iunctum legitur apud Senecam; tum

scriptum est in *A*: ne mętuę, unde dubitanter A. Kiesslingius *nempe tu* proponebat. fuitne antiquitus: 'non *mentita es* (= n̄ mẽtitaes), puella'? cf. contr. 1, 7, 4.

Ibd. contr. 1, 3, 3 (p. 95, 13) utique legendum: 'electus ⟨is⟩ potissimum locus'; nam hoc *is* omisso sensus pravus evadit; intellegitur enim locus supra descriptus.

Ibd. contr. 1, 7, 4 (p. 121, 22): 'ut pretium piratae constituerunt, gavisus sum, namque locuples pater poterat dare etiamsi duplam poposcissent.' *namque* Schultingius invenit, membranae exhibent *inquam*. dubito an Schultingii lectio vera sit; quippe nullo loco apud Senecam particula *namque* legitur. videas velim, aberraveritne librarius post illa 'gavisus *sum*' ad superiora quae sunt 'egens *sum* inquit' et scripserit 'gavisus sum inq'; si ita res habet, syllaba *uam* in *nam* mutata legendum: gavisus sum, [inq] nam locuples . . .

Ibd. 2, 1, 12 (p. 158, 24): 'nocte ruinam ignemque metuant, qui sive tectis iniectus est ⟨sive⟩ fortuitus, laquearia et tablina illa urbium excidia sunt: quippe non defendunt sua sed in communi periculo adprehendunt, † hostesque aliena, et in suis dominia validiora ceduntur alia, ipsique cum maxume flagrant spolium ex alienis ruinis ferunt.'

Hic locus in codicibus gravem traxit labem; nonnulla sunt iam quidem a viris doctis probabiliter sanata, non pauca tamen restant, ut vides, sananda. opinor verba corrupta ad hunc potissimum modum scribenda esse: 'sed in communi periculo adprehendunt ⟨*ut*⟩ hostes aliena, et in *ius dominiumque validioris* (vel: *validiorum*) *cedunt* † alia . . . . .'; propter quae conferas velim Liv. 45, 13, 15: usu regni contentum scire dominium et ius eorum, qui dederint, esse; Hor. epist. 2, 2, 173: nunc morte suprema permutet dominos et cedat in altera iura. quid tamen sub illo *alia* lateat, non definio.

Ibd. 2, 2, 37 (p. 172, 1): 'ad Othonem redeo a quo longius aberravi. solebat hos colores qui silentium et significationem desiderant tueri.' pro hoc *tueri*, quod A. Kiesslingius invenit, exhibent membranae *uene*. estne potius scribendum: *uene⟨rari⟩* i. e. valde probare, summo amore amplecti, quemadmodum Hor. epist. 2, 1, 262 dixit: discit enim citius meminitque libentius illud quod quis deridet quam quod probat et veneratur; id. sat. 2, 6, 8?

Ibd. 2, 4, 9 (p. 199, 8): 'non quaeram extra exemplum sani hominis ad quod patrem exigam: ipsum sibi comparabo.' primum legendum puto, id quod A. Otto nuper suasit: *exempla . . . . ad quae*, quoniam optimi libri habent: 'exemplas

(*s* ex voce insequenti adhaesit) . . . atque'; deinde pro codicum scriptura 'patris metgat' reponendum existimo 'patrem metiar.' nam illud *patris* ortum, quia praecedit *hominis*; 'metiar' ita transiit in 'metgar', ut p. 436, 5 adiecit in adgecit; p. 496, 7 proiecerunt in progecerunt.

Ibd. 2, 6, 3 (p. 217, 5): 'quod gaudium accepisti † uere luxurior'. ni fallor, scribendum: accepisti *uiso me luxurioso*. simile prorsus vitium nuper sustulit O. Hirschfeldius apud Scriptores historiae Augustae (vita Comm. 19, 8).

Ibd. 2, 7, 9 (p. 229, 18) habent libri: 'femina quidam unum pudicita equus est atqui curandus est esse ad videri pudicam.' Ad haec Kiesslingius: 'de his frustis emendandis omnino desperandum; plura praebent excerpta.' sed non est opus forti remedio ut prior saltem pars loci laudati in integrum restituatur; scribendum enim: '*feminae quidem* unum *pudicitia* **decus** est.' cetera sic legenda proposuit Schultingius: aeque curandum est esse ac videri pudicam. quae ne cui probetur lectio, moneo non uti Senecam post *aeque* et quae sunt similia illo *ac*, sed particula quae est *quam*. inde malim legere: 'itaque curandum st ei esse ac uideri pudicam.'

Ibd. 7, 1, 8 (p. 302, 18): 'ibamus praeter sepulcrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expectate, iudices; iam fortuna nobis obiciet scelus.' illa quae sunt *exspectate, iudices — obiciet scelus* admodum inepte sic scribi non est quod demonstrem; res per se aperta est. loci indoli adcommodata esset lectio quam inveni: **spectate**, iudices, ⟨quod⟩ iam (nisi mavis: quodnam) fortuna nobis obiciat (vel: obiecerit) scelus. ad quae aptissime adiunguntur quae sequuntur: iacebat navigium pervetus cet. ceterum conferenda p. 423, 4: non spectastis quemadmodum patrem ceciderit.

Ibd. 9, 1, 7 (p. 395, 14): 'Redemptum me protinus appellare coepit de filiae nuptiis. Statim, inquam, Callias experitur an gratus sim: † habes in Gallias sine Cimone. Pro uno rogat, duos eripit.'

Quae hoc loco docti legenda censuerunt, utpote sensu non apta aut a tradita scriptura nimis longe discedentia abicienda puto. sensui non minus quam codicum lectioni satis faciunt haec: habes, en, Callia, **adfinem** Cimonem.

Ibd. 9, 2, 7 (p. 402, 27): 'in eodem triclinio video praetorem amatorem, scorta, caedis; et meretrix praetori, praetor provinciae imperat.' illud quod est *caedis* vix est ferendum; nam, ut alia mittam, ipse pluralis numerus certe est offensioni.

suspectaverat autem vocem illam iam A. Kiesslingius, qui 'scortum suidum' a Seneca scriptum fuisse opinabatur. ego dedisse eum haec mihi persuadeo: 'praetorem amatorem, scorta, **cinaedos**.' cui opinioni id etiam est adiumento, quod habet *BT*: cedis set, *A*: uidisset; nam inde suspicari possis scriptum fuisse in archetypo: cedis et.

Ibd. 9, 4, 19 (p. 427, 28): 'Graeci non intellexerunt, sed bene precati Caesari petebant ut honorem Sabinus et tertio gereret. postea deinde offendit illos tota comitum cohors.' illa quae sunt *postea deinde* mutanda putavit Schultingius in 'postera dein die', sed cave corrigas manum Senecae ipsius; nam huius abundantiae exempla et alibi apud scriptores Latinos deprehenduntur, velut Cic. Mil. 24, 65 dein postea se gladio percussam esse; Liv. 41, 24, 20: legati deinde postea missi ab rege; Varr. ap. Gell. 3, 10, 7: post deinde quarta hebdomade .... informatur.

Ibd. 10, 2, 16 (p. 482, 14): 'processi tecum in aciem nec illic * * * ubi rediimus omnis gloria in una domo erat.' lacunam, quam h. l. Bursianus significavit, expleo illud *succubui* inserendo; cf. contr. 1, 2, 20 (p. 91, 21).

Ibd. 10, 4, 7 (p. 493, 9): Errant miseri circa parentum suorum domos, et fortasse aliquis ⟨a⟩ patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. 'Cur tu tam exiguum refers? † uitus est equas poterat ut non rogares, ut non acciperes?'

Locus multis iam coniecturis vexatus nec tamen emendatus. verba corrupta sunt hominis debilitatum puerum stipem exiguam ferentem increpantis. inesse in iis valde opinor haec: qui tu es, ecquis poterat ⟨transire⟩ ut non rogares, ut non acciperes i. e. quibus tu es moribus quaque forma, fierine poterat, ut quisquam te praeteriret, quem non rogares, a quo non stipe donareris?

Ibd. 10, 4, 20 (p. 499, 26) propono: stipem, utique si peperit ⟨et⟩ exposuit. o [te] quam misera ...

Ibd. 10, 4, 24 (p. 501, 15): 'sed ad cotidianum diurnum et mendicantium quaestus recognoscit.' illa *sed ad cotidianum diurnum* sensus plane sunt expertia; conicio: *ced⟨o⟩, ait*, cotidianum diurnum ....

Ibd. 10, 5, 11 (p. 506, 20): 'habuit aliquid Promethei simile etiam ante tormenta.' haec a Senecae manu profecta

editoribus adsentior, quamquam habent libri *ante torquam*. librarius enim ad superiora illa 'tristis u*idetur quam*' ab hoc *ante* revertisse videtur.

Quint. declam. CCLIII, p. 34, 8 Ri.: 'sed cur ego diutius circa causas maleficii istius † et morbi? confessus est.' scribendum videtur: 'circa causas maleficii istius *demoror*?' confer decl. CCXX p. 107, 25: iam diu me, iudices, circa iura morari scio longeque recessisse a paternis adfectibus.

Ibd. declam. CCLXVII, p. 89, 13: 'lacrimas quidem † meas si hic in iudicio temporibus etiam in hac pace tranquillitate degendum est † . . . . . .' sensum prorsus aptum in priore parte habebis, si modo pro illo *meas* leges *teneas* uel ⟨*con*⟩*tineas*; cf. p. 90, 23 num ego possum continere lacrimas, quotiens illum locum video. cetera recte coniecisse E. Rohdium puto scribentem: 'si his in iudicio temporibus etiam in hac pace tranquillitate degendum est?'

Front. ad M. Caesarem 1, 6 (p. 17, 2 Nab.): 'De funere quoque addamus: sciat familia quemadmodum lugeat: aliter plangit servus manu missus, aliter cliens laudat vocatus, aliter amicus legato honoratus.' verum assecutus est Vahlenus, cum pro *lugat*, quod habet liber, *legato* scripsit; illa quae sunt *laudat vocatus* (codex: laudaucatus) sana esse recte negantur. expectes ablativum substantivi et nominativum participii, quibus respondeat in tertio membro 'legato honoratus', in primo 'manu missus'. scripsitne igitur Fronto: aliter cliens *laude auctus*?

Id. ad M. Caesarem 4, 13 (p. 75, 17): 'sed tamen negotium belle se dedit'. nuper Cornelissen (Mnemos. 1885, p. 180) pro 'se dedit' legendum proposuit 'expediit', sed locus integer est existimandus; nam simili prorsus modo scribit Symmachus epist. 3, 43 (p. 84, 12 Seeck): res sese ex voto omnium dedit.

Id. ad Ver. imp. 2, 6 (p. 133, 4): 'deinde quod post apstinentiam tridui et sanguinem satis strenue et prompte demissum, liberatum esse te periculo impendentis valetudinis nuntiabas.' adnotat ad haec Cornelissen (l. l. p. 127): 'legendum est *prompte missum*. mittere sanguinem dixisse Romanos, non demittere, neque emittere ad h. l. indicavit Ecksteinius, qui praeter Celsum (II 10) Ciceronem testem citare potuerat: ad Att. I 16, 11.' errant manifesto hac in re illi viri docti; quippe *sanguinem demittere* dixit Cato (ap. Charis. I, 90 K., Iord. p. 64), quem, ut in vulgus notum, Fronto imitatur; cf. eiusdem scriptoris ap. Gell. 3, 7, 19 (Iord. p. 51): defetigatum volneribus atque quod san-

guen eius defluxerat, cognovere. *sanguinem dimittere*, modo recte habeat tradita scriptura, dixit Gellius, mirator Frontonis, 10, 8, 1: iubere ignominiae causa militi venam solvi et sanguinem dimitti. apud Symmachum denique *sanguinis emissio* legitur epist. 6, 64 (65), 1 (p. 171, 16 Seeck): sanguinis emissione venas iuvari. inde non dubito quin iniuria codicis lectio h. l. attrectata sit.

Id. ad M. Anton. de eloqu. 4 (p. 154, 11): 'in eos quoque meus magister Dionysius tenuior et compositam fabulam protulit de disceptatione vitis et arboris ilicis.' assentior Cornelisseno de integritate illius quod est *tenuior* dubitanti; sed violenta est ea quam proponit emendatio; quippe conicit fuisse h. l. *ingeniose*. propius ad codicis lectionem accedas scribendo: Dionysius *tenui arte* compositam (i. e. subtili arte).

Id. ad Ant. Pium 3, p. 165, 15: 'Haud sciam an qui dicat debuisse me amicitiam cum eo desinere.' recte habet lectio ista nec est cur in *dirimere* mutetur, id quod Cornelisseno nuper (l. l. p. 130) pro illo *desinere* tamquam 'inusitate' scripto placuit; cf. Gell. 2, 12, 3: non ad augendam sed ad desinendam seditionem legem hanc esse dicebant; Symm. epist. 1, 63 (p. 29, 16 S.): mihi haec opera desinenda est.

Id. princ. hist. p. 207, 12: 'non incuriose per militum contubernia transire; sed forte temere Syrorum munditias introspicere Pannoniorum inscitias'. varie hic locus a viris doctis mutatus est; nihil in eo turbatum affirmare equidem non ausim, verum ab eis quae sunt *forte temere* manum abstineant homines docti velim; sollicitarunt enim iam ea Heindorfius, Aem. Baehrensius. subest quippe manifesta imitatio loci Liviani 10, 43, 12: eo ipso loco forte temere sub armis strati; ceterum recurrunt hae voces apud Front. epist. ad am. 1, 1 (p. 173, 20), eo loco tamen particula *aut* coniuncta: 'neque forte aut temere necessitudine ista sumus copulati.'

Transeo ad duos locos **Scriptorum historiae Augustae** tractandos.

Hadr. 20 conieceram in XI (1885) p. 194 huius ephemeridis: libros *raptim* ('statim' membranae) lectos. quam lectionem duobus nunc firmo locis e Frontone petitis, epist. ad Anton. imp. 2, 1 (p. 104, 8): legi ex Coelio paululum, et ex Ciceronis oratione, sed quasi furtim, certe quidem raptim; de bell. parth. p. 221, 6: quod te vix quicquam nisi raptim et furtim legere posse prae curis praesentibus scripsisti.

Sev. 5, 3: dein firmatis quas post tergum relinquebat, provinciis Romam iter (item *BP*) contendit, cedentibus sibi cunctis,

quacumque iter fecit. propter eos qui illa *iter contendit* suspectare videntur moneo eandem paene locutionem apud Symmachum legi epist. 1, 8 (p. 7, 1): tandem si operae pretium est, contendite viam atque animadvertite meliora terrarum.

Symm. orat. 2, 10 (p. 325, 21 sq. Seeck): His virtutis excursibus non obreptioni via quaeritur nec repentinae caedi insidiarum † appacit ferire praeventus; exaturat animum gloriosum fortunata velocitas.

Male res cessit iis qui hunc locum temptaverunt, Hauptio A. Kiesslingio Baehrensio. nisi admodum fallor, sub *appacit* latet adiectivum quod est *rapax* et sub illo *ferire* vox *ferae;* sensus certe recto staret talo, si legeres: nec repentinae caedi insidiae — **rapacium** is **ferarum** praeventus — exaturat . . . i. e. rapaces ferae tali modo quos petunt praevenire solent. rapaces apud Horatium lupi dicuntur carm. 4, 4, 50: cervi luporum praeda rapacium; epod. 16, 20: apris reliquit et rapacibus lupis.

Některé myšlénky o vývoji metrické formy.

Napsal J. Zubatý.

I.

Běžným náhledem mezi učenci, obírajícími se studováním vývoje metrické formy, aspoň pokud se týče literatur indoevropských, jest dnešního dne, že na nejstarším stupni vývoje toho verš (anebo, chceme-li, zárodek verše) byl řadou slabik, jichž počet byl určitý, na nichž však nebylo viděti nijakého rhythmu, nijakého střídání délky s krátkostí, ani přízvuku s bezpřízvučností. Původcem výkladu toho jest R. Westphal, vysloviv jej poprvé v Kuhnově časopise (IX, str. 123.), po té v Allgemeine griech. metrik (Rossbach und Westphal, Metrik der griech. dramatiker u. lyriker, II, 2. str. 222. sld.) a v Theorie der nhd. metrik (2. vyd. Jena 1877, str. XIV. sld.); po něm opakovali jej i mnozí jiní badatelé. Westphal také sestrojil schema nejstaršího metra indoevropského, dvojverší složeného ze dvou částí po osmi slabikách, seřaděných beze všeho zření k jich kvantitě či přízvuku:

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑

Otázce po vývoji elementu tak důležitého v literatuře vůbec, jakým jest metrika, nikdo zajisté neupře veliké důležitosti; budiž mi proto dovoleno pronésti o ní svoje mínění, jak se ve mně ustálilo zejména při studiu nejstarších metrických památek indo-

již samo faktum, že vyvinutá metrika vskutku
a kdež ten by se byl vyvinul. Pevný rhytmus
vyvinouti spůsobem organickým z řeči samé:
lze si vůbec mysliti rozdílu mezi řečí prostou
pak všude postupuje také metrika i jazyk, jakk
si tytýž činí, ve svém vývoji zcela od sebe
rhythmus vždy se nám jeví v řeči čímsi n
cizím; sotva tedy chybíme, hledáme-li původ
mimo ni samu. A ptáme-li se, odkud že vzal
jsa jazyku zcela cizím přece v pozdějších dobá
sobil v rozvoj literatury, nelze nalézti jiné o
k otázce této bezpočtukráte již byla dána,
rhythmus od onoho umění, jehož duší právě
hudby, ovšem od hudby v nejširším smyslu s
rhythmizované nemůžeme hledati nikde jinde n
prosté, jež provázela z prva nějaký hudební rh
jevil zvukem sebe primitivnějšího nástroje bic
těla, ať rhythmickou melodií,[1]) či vším tím souča
Geschichte d. musik, I, str. 3.). Teprv nenáhlým
abych tak řekl, tohoto řeči původně cizího rhythm
velmi nenáhla, řeč rhythmizovaná.

Vším tím ovšem nepravím ničeho nového: a
se k vůli souvislosti krátce o věcech těchto zm
otázka, co má rhythmus hudební dělati s počtem
slovy, lze-li si představiti řeč provázející nějaký rh
se změnitelným počtem slabik, či nic?

Základem určitého hudebního rhythmu jsou
jichž počet i trvání buď jest stejné (což jest pr
se mění, ovšem nikoliv libovolně nýbrž dle m
Hledíme si jen

časové, anebo skupiny po třech, dvou, pěti atd. taktech, z nichž opět každý stejné má trvání. Až potud vyloučeno je všeliké kolísání: jinak však mají se věci, hledíme-li k jednotlivým taktům samým. Rhythmus se podstatně nemění, ať již jednotlivé takty vyplněny jsou tonem jediným anebo více tony, či snad pausou. Vezměme jeden z nejčastějších rhythmů, skupinu čtyř dvojdobých taktů; rhythmus ten může se nám objeviti v nejrozmanitějších variacích, ku př.

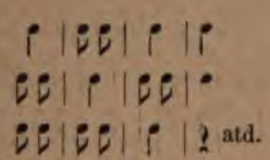

Ovšem, svoboda tato jest v hudbě dnešní znamenitě obmezena: variac různých neužívá se na zdařbůh a ledabylo, nýbrž variace jsou tu vybírány a rovnány tak, aby tvořily celek pokud možná souměrný. Uvádím za příklad rhythmizaci slovácké písně „išły tři panny" (Bartoš, Nové národní písně moravské, V Brně 1882, str. 62.):

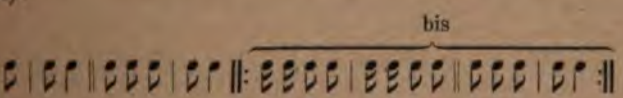

Tedy rhythmus po dvou trojdobých taktech, jehož dvě variace srovnány jsou v pořádku *a a | b b a | b b a*. Ale třetí sloka začíná se slovy „ale ne každeho", první frase tedy zde má zcela novou variaci rhythmu, 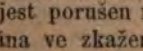 a přec jenom nejpřísnější pedant řekne, že tím jest porušen rhythmus, anebo, že nám píseň jest u Bartoše zachována ve zkažené podobě.

Příkladů podobných, komu by na nich záleželo, nalezne ve kterékoliv sbírce písní. Nesmíme však pominouti mlčením, že v dokladech těchto na ustálení jednotlivých variac téhož základního rhythmu účinkoval faktor v písni neméně důležitý než sám rhythmus, melodie, kteráž nedopouští nevázaného střídání rozličných rhythmických variací. Většího poučení tudíž smíme očekávati od výtvorů, v nichž nalezáme rhythmus bez melodie: a sem počítati jest přede vším valnou většinu dětských říkadel. Vizme ku př. každému českému čtenáři zajisté z dětských let známé říkadlo o otloukání píšťalky:

Otloukej se, píšťaličko,
nebudešli se otloukati, budu na tě žalovati
císaři pánu, on ti dá ránu;
huš huš huš, vrazím do tě nůž,
vrazím do tě kudličku, vyrazím ti dušičku
vrazím do tě zavíráček, budeš zpívat jako ptáček.

Kdoby říkadlo toto viděl napsané, kdo ho neslyšel jakživ odříkávati, sotva by poznal, že to má být výtvor metrický, řeč rhythmizovaná; nejvýše připustil by, že to jest řeč rhythmizovaná dle rhythmu stále jiného. A přece, s jakou energií zní z něho týž rhythmus, rhythmus čtyř dvojdobých taktů, ovšem stále jinak pozměněný, slyšíme-li je z úst děcka robícího si píšťalku:

Podobné variace téhož základního rhythmu lze uvésti v četných dokladech z většiny podobných dětských říkadel; bohužel sběratelé jich neuznávají za potřebu označiti při vydávání jich i způsob, jakým se odříkávají (ač by se dal naznačiti i jen taktovými čarami v textu), čehož tím spíše jest litovati, že naše stará dětská říkadla stále ustupují (hlavně přičiněním škol a opatroven) produktům umělým.

Velmi poučnou analogii k tomuto poměňování téhož základního rhythmu nalezáme ještě v písních, roztroušených po indických dramatech.[3]) Nevíme ovšem, dle jaké melodie písně tyto

---

[2]) Nevím, neměl-li jsem označiti přednes slova „nebudeš" snad spíše triolou, třídobým taktem, jehož tři doby ovšem mají totéž trvání co v ostatních taktech dvě. Zcela podobné svobody užil ku př. Erben ve trochaických verších (ve Vodníku):

Zelené šaty, botky rudé,
zejtra moje svatba bude.

Se stanoviska metriky hotové bylo by nazvati zelené chybou: Erben ovšem nápodobí volnější metriku prostonárodní. Ostatně tytéž takty, jež nám repraesentuje nebudeš v říkadle a Erbenovo zelené, nalézáme každou chvíli v tak zvaných iambických verších, v nichž našim básníkům se tak zalíbilo, počínají-li se přízvučnou slabikou (srv. ku př. Hálkovo: na ústa její růžová s uvedeným veršem Erbenovým): rhythmická nestejnost moderních iambů se jeví v plném světle zejména, uvedl-li je v hudbu skladatel přesně dbající přirozené deklamace jednotlivých slov.

[3]) Písně tyto, jichž zvláště hojným nalezištěm je čarokrásný čtvrtý akt Kálidásovy Vikramorvaçí, jsou zanímavy ještě z jiné příčiny. I osoby, mluvící sanskrtem (ku př. Purūravas ve Vikramorvaçí, zamilovaný brāhmana v Dhūrtasamāgama) i osoby, užívající dialektů prākrtských (ku př. Mālavikā v Mālavikāgnimitram, herečka v proslovu Çakuntaly, Madanikā v Ratnāvalī) zpívají totiž ne jazykem, jehož užívají v dialogu, nýbrž zvláštním, velice již depravovaným dialektem prākrtským (apabhramça).

byly zpívány: forma jejich však ani se nedá pochopiti jinak, než že přednes jejich byl velmi určitě rhythmizováu v taktu čtyřdobém (anebo snad dvojdobém). Ovšem že připouštěl tento rhythmus snad všechny možné variace; tak mají ku př. 97. a 113. sloka Vikramorvaçī (dle Bollensenova vydání) schema:

97. – – | – – | – – | – ⏑ ‖ ⏑⏑ | – – | ⏑ – | – ⏑
⏑⏑ | – ⏑ | – ⏑ | – ⏑ ‖ – ⏑ | – – | ⏑⏑ | – ⏑

113. ⏑⏑ | – ⏑ | – ⏑ | – ⏑ ‖ ⏑⏑ | ⏑ – | ⏑⏑ | – ⏑
– ⏑ | ⏑ – | – ⏑ | – ⏑ ‖ – – | ⏑⏑ | ⏑⏑ | ⏑⏑

Volil jsem schválně příklady tohoto poměňování základního rhythmu hudebního z hudby vokální (i dětská říkadla sem možno počítati, poněvadž se odříkávají dle přísného hudebního taktu), aby applikace jich na naši otázku byla tím snažší.

Dílce, v něž hudební jeden takt se rozpadá anebo nerozpadá, tvoří, jakož z uvedených příkladů jest samozřejmo, v rhythmizované řeči jednotlivé slabiky (na melodické lámání jednotlivých slabik při tom nemáme zření). A ptáme-li se, poučeni uvedenými příklady o poměňování téhož hudebního rhythmu, možná-li si pomysliti jednotlivé oddíly řeči, dle jednoho rhythmu rhythmizované, nestejnými co se počtu slabik týče, bude zníti odpověď zajisté „ano“: vždyť jsme právě uvedli doklady toho, jež, jakož řečeno, mohli bychom zmnohonásobniti. A možnost tuto připustivše, ptejme se, je-li a priori pravděpodobno, že hned první pokusy řeči rhythmizované měly určitý, nezměnný počet slabik, jinými slovy, zdali řeč hned od prvních pokusů počínaje řídila se ze všech možných variac téhož rhythmu jenom jedinou: odpověď bude tuším samozřejmá.

A teď hledejme v příčině té poučení u nejstarších zachovaných památek metrické literatury indoevropské. Hlavním dokladem uvedeného shora názoru o povaze prvních pokusů metrických jest učencům názoru toho se držícím Avesta. Zde prý vidíme skutečně verše, tvořené jenom určitým počtem slabik, neurovnaných ještě ani dle kvantity ani dle přízvuku, tedy prvotní ono stadium metrické. O věci této, jako vůbec o všem, co se týče Avesty, jest velice těžko mluvit: jeť Avesta se všemi otázkami, jež souvisí se studiem památky této, bez odporu dnešního dne nejtemnějším ještě úkolem filologie indoevropské. Jen několik

---

Význam tohoto fakta leží na snadě: básník, který první vplétal písně ve své drama, užil dialektu, jímž za jeho doby se zpívalo, a to nebyl patrně ani sanskrt ani spisovný prākrt, jenž v době, v níž vznikla zachovaná nám dramata (snad jest vyjati Mṛcchākaṭika), zajisté již byl jazykem mrtvým. Právě tak užívali tragikové řečtí v partiích melických dialektu zbarveného po dorsku, protože melos bylo u Dorů vypěstováno. Teprvé v době pozdní (tak v jedné z nejzanímavějších památek indické poesie, v Džajadevově lyrickém dramatě Gītagovinda) psány byly podobné písně i sanskrtem.

slov tedy si dovolím, abych ukázal, na jak pevných nohou tvrz[illegible] toto spočívá. Předně není ještě nezvratně dokázáno, že skute[illegible] slabiky jsou v Avestě bez ladu a skladu urovnány: zejména j[illegible] uvážiti, že o přízvuku jazyka Avesty nemáme (a sotva se ho k[illegible] dobéřeme) ani stínu nějakého positivního vědomí. Potom, k[illegible] nám ručí za to (předpokládaje zatím, že je vůbec pravdou, ž[illegible] avestské verše mají stejný počet slabik), že podoba, v jaké s[illegible] nám avestské verše jeví, jest nejstarším stadiem metrické tech[illegible] niky íránské? U jiných národů indoevropských nalézáme několikráte mimo všelikou pochybnost jistý úkaz, že technika metrická, ač před tím bylo dbáno s větší či menší péčí o rhythmické střídání slabik dlouhých s krátkými anebo přízvučných s bezpřízvučnými, klesla na mechanické počítání slabik: nemohlo-liž totéž státi se i u Íránců? A konečně, není ani pravda, že avestské verše mají stejný, nezměnný počet slabik: leckterý verš jich má více, jiný méně. Moderní kritika ovšem verše podobné konsekventně „restauruje" a dává všem stejný počet slabik; avšak čím jest restaurace tato oprávněna? právě jenom učením, že avestský verš byl tvořen jenom počítáním slabik.

To tuším stačí, aby nás oprávnilo, nepřikládati metrice Avesty u vývoji metriky ten význam, jejž v ní hledá uvedená theorie Westphalova.

Obraťme se nyní na sousední pole poesie vedské. Zde vidí Westphal (ku př. v Theorie der neuhochdeutschen metrik[2] str. XV.) přechod ze stanoviska íránského ke stanovisku řeckému: verše tvořeny jsou opět počítáním slabik, ale závěrek jednotlivých veršů (vlastně praví se tam na str. XVI., jednotlivých dystich, což jest rozhodnou nepravdou; metrum ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ jest přechodem od vedské anuštubh k rozměru epickému, a vyskýtá se jenom v hymnech notoricky nejmladších) jest už přizpůsoben časoměrně rhythmu, dle něhož verš je tvořen: ku př. osmislabičný verš vedský má podobu ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑. Do jakési míry zakládá se líčení toto na pravdě: avšak ani vedský verš nemá vždy a všude stejný počet slabik. Dnes šťastně již uznává tuším každý filolog vedský, že ku př. osmislabičný verš mohl býti katalektický, že poslední lehká doba mohla scházeti: ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑; ovšem většina jich považuje posud za svatý úkol kritiky, počet podobných veršů jak jen možná ztenčiti, nám však stačí, dopouští-li se i jenom možnost jich. Tím již zmenšil se nám počet slabik o jednu, ačkoliv ovšem rhythmus v podstatě nemusel se tím měnit; závěrek ⏑ – ⏑ představuje prostě rhythmickou variaci 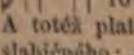 rovněž oprávněnou jako pravidelná sice variace 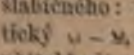 . A totéž platí i o závěrku verše delšího, v plné podobě dvanáctislabičného: i zde nalézáme místo ⏑ – ⏑ ⏑ často závěrek katalektický ⏑ – ⏑, jehož oprávněnost připouštějí opět i nejhorlivější nepřátelé vší nepravidelnosti, ač ovšem, kde se dá, raději si vymýšlí formy, které nemají druha v celé indické literatuře (ku př. lokály

jónaji ādžáji anebo i ādžávi místo zachovaných forem jónāu ādžāú; Lanman Jour. of the Amer. Or. Soc. X, str. 388.), jen aby zbyli jednoho či druhého z podobných nemilých hostí. Jsou ovšem i verše nadměrné i verše, jimž schází slabiky i na jiných místech než v závěrku, verše, jež vykládám týmže spůsobem (proč by také závěrek, jenž přece o tolik určitěji jest rhythmizován než ostatní část verše, měl míti v této příčině nějakou výsadu?): verše ty však moderní kritika šmahem zamítá. Zde není místa, verše tyto bráti v ochranu, a konečně nám stačí i jen jediné ono faktum, jednohlasně uznávané: přidržíme se jen jeho. Pozdější metrika ve verši osmislabičném vedské oné svobody se úplně vzdala (ač ještě v Mahābhāratam V, 46, 7, d. čteme kusý verš saṃčarantīva ghōrām; devítislabičné verše jsou v epice dosti časté) a tvoří tudy jenom osmislabičné verše se závěrkem ∪ – ∪ ⏑ (závěrek tento ovšem má již jenom druhá a čtvrtá čtvrt sloky). Applikujme na toto faktum učení Westphalovo: Indové tvořili z prvu osmislabičné verše bez zjevného rhythmu, pak zrythmizovali závěrek, potom navykli se časem vynechávati poslední thesis a konečně zase se vrátili k úplnému verši. Vývoj tento není právě nemožný; ale pravděpodobnější a přirozenější postup na jisto je ten, že postupujíce od nepravidelnosti ku nezměnnosti teprvé na konci uvykli tvořiti verš vždy stejného počtu slabik.

Ještě poučnější je historie delšího verše vedského v té příčině. Kolísání závěrku katalektického a akatalektického urovnáno jest již v době vedské tak, že pěvci tvoří sloky buď ze samých katalektických (tedy jedenáctislabičných) anebo ze samých úplných (dvanáctislabičných) veršů: ale předce si dovolují časem užití jedné z obou variac na místě neoprávněném. A svoboda tato odklizena jest u direktních dědiců tohoto delšího verše vedského teprve až v době klassické: ještě v epice panuje v příčině té znamenitá svoboda, v některých partiích ovšem větší, v jiných menší (vždyť i ve Varāhamihirově Jogajātrā VI, 2. nalézáme verš akatalektický místo katalektického). V některých hymnech vedských (ku př. ṚS. I, 162. X, 23. 50. 62, 1—5. 11.) nalézáme takovou směs obou druhů metra, že ani nelze říci, kterému z nich je máme přisouditi: a i to svědčí o souvislosti obou, že vedští pěvci velmi rádi hymny tvořené ze slok metra úplného ukončují jednou nebo dvěma slokama metra katalektického (zřídka děje se na opak: Ludwig Rigveda III, str. 59; metrum katalektické ovšem znamenitě charakterisuje závěrek delšího odstavce). Rozumí se, že i zde jest přirozený postup ten, že teprve během času obě variace prvotně svobodně se střídající rozlíšeny byly ve dvě metra, než výklad ku př. Bollensenův (Zeitschrift der deutschen morgenländ. ges. XXXV, str. 451.), dle něhož Indové by byli zprva užívali jen metra úplného: přiznávám se, že si nedovedu představiti, že by bylo kusé metrum vůbec bylo vzniklo, bylo-li prvotně v užívání jenom metrum úplné.

Metrika vedská podlé toho aspoň v jednom případě (případů podobných však jest více, ač bohužel zde se nemohu o nich šířit) nám ukazuje možnost, že verš při stejném v podstatě rhythmu mohl míti různý počet slabik: a tolik připustí tuším každý, že kdybychom případ ten posuzovali jenom sám o sobě, nehledíce poučení, jež jsme čerpali snad z metrik jiných národů příbuzných, přirozená kalkulace povede nás k tomu, abychom nestejnost počtu slabik prohlásili za prius.

Ani u Řeků, u nichž metrika dostoupila přece znamenitého stupně vyrovnanosti a úměrnosti (ačkoliv ideálem dokonalé metriky nikterak ještě není) není počet slabik v jednotlivých metrech stejný: u mnohých meter, a sice zejména u nejběžnějších a nejstarších, jsou oprávněny dosti různé variace téhož základního rhythmu, variace, jež mají za následek i rozdílnost počtu slabik. Hned nejdříve v literatuře se objevující metrum, hexametr, jeví plno podobných variac: a bude snad někdo tvrditi, že v prvcích, z nichž se vyvinul, toto poměňování rhythmu nebylo běžno, že jinými slovy v oněch prvcích se užívalo jenom ku př. variac spondaiových anebo jenom variac daktylových? Ke tvrzení tomuto důsledně vede theorie Westphalova. Ba ještě na samém hexametru (z úmysla mlčím o pentametru, jenž je zajisté metrem teprv sekundárně od hexametru rozlíšeným, rodným bratrem hexametru, jako bratřími jsou indické verše o jedenácti a dvanácti slabikách, o nichž jsme shora mluvili) lze nám sledovat, že technika metrická variace rhythmické v dalším vývoji o b m e z u j e, nikoliv n e r o z m n o ž u j e.

V nejstarší poesii řecké, zejména epické, v páté stopě hexametru je spondaj rovněž oprávněnou variací jako daktyl: neužívá se sice onoho tak často jako tohoto, přece však často dost a (nutno konstatovati) i na místech obsahu zcela všedního, tak že smíme na jisto říci, že ku př. pěvci Homerští sice v páté stopě spondaji se vyhýbali, ale ne tak, aby ho úplně byli neužívali, kde nehledaný sloh k němu vedl. V pozdější době svoboda tato však znamenitě byla obmezena a užíváno jí skoro jenom k vůli onomatopoetickému effektu. Velmi jasný doklad, co asi je starším: zdali mnohotvárnost či jednotvárnost. Jenom mimochodem připomínám, že dle analogie, již nám skytají metra anapaestická, i v daktylu asi bývala druhdy možna variace ⏑ ⏑ – ⏑.

Jiné staré metrum, jež, byť v skrovnější míře, dopouští různý počet slabik v jednotlivých taktech, je iambický šestiměr. I zde mnohotvárnost (ačkoliv ku př. mladší dramatikové častěji si variace počtem slabik odchylné dovolují než jejich přísní a houževnatí předchůdcové) najisto je starší, než jednotvárnost, která ostatně existuje jenom v theoretických schematech, ne ve skutečné literatuře.

O staroitalské metrice nebudu se šířiti: bylo by potřebí obírati se dříve podrobně s pokusem, vyložiti mnohotvárnost

saturnského verše, jenž byl učiněn v poslední době (O. Keller, der saturnische vers als rhythmisch erwiesen, Prag, 1883). Tolik ovšem jest jisto, ať už vykládáme verš dříve obvyklým způsobem, či Havetovým (de Saturnio Latinorum versu, Paris, 1880) anebo už Kellerovým, že počet jeho slabik znamenitě kolísá.

A což teprv metrika starogermanská! Ta stojí úplně na stanovisku primitivním, na němž jsme shora shledali naše dětská říkadla, až na to, že připouští i anakrusi, jež našemu jazyku ovšem úplně se příčí (třeba se naši básníci sebe více do ní nutili). Takty jednotlivé vyplňují brzo jedna slabika, brzy dvě i více; tak počátek Beóvulfa takto jest rhythmizován:

– | – | – | ⏑ ⏑ || – | – | – | –
⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ | – | – || – | – | ⏑ ⏑ | – atd.

Ovšem, v dalším vývoji germanské metriky toto kolísání čím dále tím více se obmezuje, zejména vynechávání thesí (totiž vyplňování taktu jedinou slabikou) se stává stále řídším: úplné úměrnosti v počtu slabik došla však metra germanská teprv v nové době, a to více vlivem cizích literatur než vlastním organickým vývojem. A podnes básníci němečtí zejména v básních blížících se literatuře prostonárodní (tak v písni a v balladě) rádi užívají zejména kolísání mezi thesí dvojslabičnou a jednoslabičnou, a nutno vyznati, že dodávají tím svým plodům znamenité živosti: jak lahodí sluchu ku př. četné ty nepravidelnosti Heineových písní!

Westphal odvozuje nejstarší metrum germanské (ku př. Theorie der nhd. metrik[2] str. XVII.) ze starého metra indoevropského, z dysticha po dvou osmislabičných verších. Zde bije tuším pravdě nepodobnost názoru jeho o povaze prvních metrických pokusův indoevropských nejvíce v oči: Germanové zdědili metrum osmislabičné, navykli si od tohoto počtu slabik stále se odchylovati, až na konec se snaží opět přiblížiti se prvotnímu stanovisku. *Nemožný* pochod podobný není: avšak tím méně je *pravděpodobný*, a zajisté jenom příčiny velmi vážné přimějí nás, abychom jej prohlásili za skutečný.

O metrice slovanské dnes těžko je mluviti: starší plody poetické nevíme, jak byly přednášeny (ostatně jest jich velmi po skrovnu), novější literatura umělá má metra uměle zbudovaná resp. z jiných literatur vzatá, a metrika prostonárodní nedá se odloučiti od hudebního rhythmu melodií. Ostatně uvedli jsme shora ne nezajímavé ukázky kolísání variac rhythmických: a zejména jsme ukázali k metrice dětských říkadel, plodů sice naivních a nepatrných, ale právě pro svou *neumělou primitivnost* v naší otázce neobyčejně poučných.

Shrneme-li výsledek předešlých stránek v jedno, shledáme, že ani se stanoviska hudebního, ani se stanoviska literarní historie nejsme vedeni k uznání stejného počtu slabik pro první plody umění metrického. Ani úvaha čistě spekulativní nečiní nám

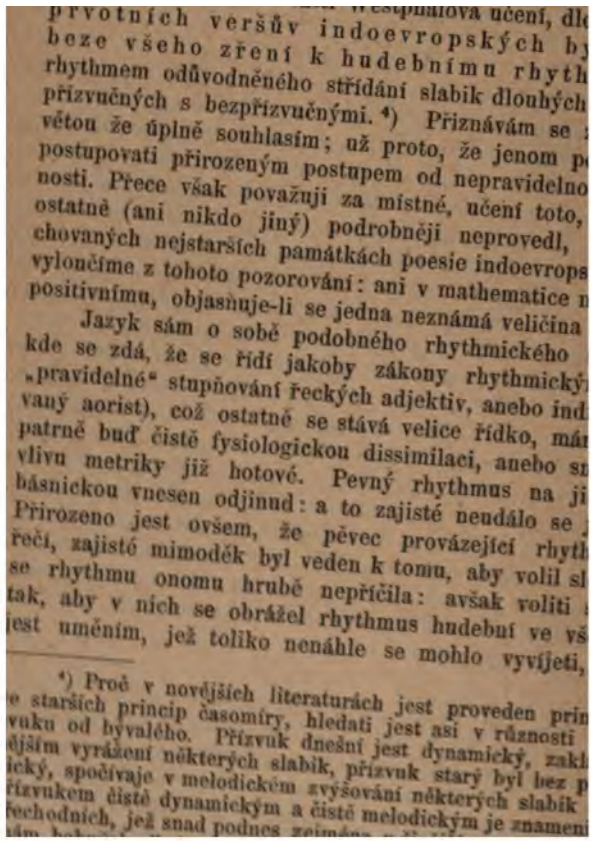

prvotních veršův indoevropských by
beze všeho zření k hudebnímu rhyth
rhythmem odůvodněného střídání slabik dlouhých
přízvučných s bezpřízvučnými. [4]) Přiznávám se
větou že úplně souhlasím; už proto, že jenom p
postupovati přirozeným postupem od nepravidelno
nosti. Přece však považuji za místné, učení toto,
ostatně (ani nikdo jiný) podrobněji neprovedl,
chovaných nejstarších památkách poesie indoevrops
vyloučíme z tohoto pozorování: ani v mathematice n
positivnímu, objasňuje-li se jedna neznámá veličina

Jazyk sám o sobě podobného rhythmického
kde se zdá, že se řídí jakoby zákony rhythmický
„pravidelné“ stupňování řeckých adjektiv, anebo ind
vaný aorist), což ostatně se stává velice řídko, má
patrně buď čistě fysiologickou dissimilaci, anebo sn
vlivu metriky již hotové. Pevný rhythmus na ji
básnickou vnesen odjinud: a to zajisté neudálo se
Přirozeno jest ovšem, že pěvec provázející rhyth
řeči, zajisté mimoděk byl veden k tomu, aby volil sl
se rhythmu onomu hrubě nepříčila: avšak voliti
tak, aby v nich se obrážel rhythmus hudební ve vš
jest uměním, jež toliko nenáhle se mohlo vyvíjeti,

[4]) Proč v novějších literaturách jest proveden prin
e starších princip časomíry, hledati jest asi v různosti
vuku od bývalého. Přízvuk dnešní jest dynamický, zakl
ějším vyrážení některých slabik, přízvuk starý byl bez p
icky, spočívaje v melodickém zvyšování některých slabik
řízvukem čistě dynamickým a čistě melodickým je znameni
řechodních, jež snad podnes zejména

tímto rovněž jenom nenáhle se vyvíjel požadavek úplné shody textu s hudebním rhythmem. Poučné analogon vidíme v nové hudbě vokální, kteráž (ovšem po většině dle v ě d o m ý c h principií uměleckých) béře se cestou opačnou, hledajíc čím dále s péčí tím větší hudební rhythmy takové, aby pokud možná souhlasily s přirozeným rhythmem slov z předu již hotových.

Ve vývoji tomto mysliti si můžeme asi tato stadia, ovšem nikterak neoddělená od sebe nepřestupnými propastmi:

1. doba úplné svobody;

2. doba, v níž básníci snažili se aspoň poněkud sblížiti rhythmus slov se základním rhythmem hudebním;

3. doba, v níž možnost nesouhlasu mezi obojím rhythmem obmezena jenom na případy, v nichž nevidělo se básníku jiné cesty, v první řadě na slova, jichž by sice nebyl směl vůbec užiti;

4. doba absolutní moci meter.

Z literatur časoměrných daleko nejpoučnější jest v této příčině poesie staroindická. Vedské verše mají určitě rhythmizovaný jenom závěrek. Proč právě závěrek to byl, na němž nejprvé s větší určitostí vznikla shoda rhythmu slovného se základním rhythmem hudebním, jest hledati ve snaze, která vymýtila v řeckém hexametru spondaj z páté stopy, která u tolika národů vedla k rýmu: ve snaze, učiniti závěrek jednotlivých sousedních dílců pokud možná stejným. Verše vedské mají tedy, jak už s hora jsme pověděli, z p r a v i d l a závěrek ∪ – (∪) ⏑, u delšího verše dokonce můžeme mluviti o pravidelném závěrku – ∪ – (∪) ⏑ (tedy určitost rhythmizování postoupila zde ještě o slabiku dále): ale pravidlo toto dopouští velmi hojně výminek, které ovšem nepřátele nepravidelnosti, o nichž již shora měli jsme příležitost mluviti, nemálo mrzí, tak že i v této příčině ubohé vedské verše musí podnikati hojné „restaurace“. Že se „restaurují“ verše nedoměrné neb nadměrné, má konečně jakou takou oprávněnost v theorii o nezměnném počtu slabik v nejstarší metrice: podlé jaké methody vědecké jednají však učenci, kteří na jedné straně tvrdí, že prvotně metrika nedbala neshody mezi rhythmem metrického schematu a přirozeným rhythmem slov, a na druhé straně v poesii tak starobylé, jako je poesie vedská, o jejíž verších sami tvrdí, že ve valné jich části rhythmus proveden není, úzkostlivě ničí všechny stopy metrické nehotovosti v místech, v nichž z p r a v i d l a již jest rhythmus proveden? To však jen mimochodem: s učenci, kteří uznávají ku př., že se říkalo á v a s e a kteří k vůli několika nedokonalým závěrkům dovedou tvrditi, že se říkalo i á v a s e, stává se všechna polemika illusorní. Raději uvedu data, čerpaná z nefalšovaných textů vedských, jak nám je uchovala báječně pečlivá a úzkostlivá tradice indická.

Kratší verš vedský (osmislabičný) měl tedy z pravidla závěrek ∪ – ∪ ⏑. V gājatrīových hymnech sbírky obsažené v IX. knize Ṛksaṃhity (1—4., 5—67.) jest 1698 veršů, v nichž

očekáváme závěrek ∪ – ∪ ⏑̲. Odečteme-li z nich 27 veršů sedmislabičných a jeden devítislabičný, shledáme ze 1670 zbývajících

závěrek ∪ – ∪ ⏑̲ v 1642, čili asi v 98·33%,
∪ ∪ ∪ ⏑̲ v 15,
– – ∪ ⏑̲ v 8,
– ∪ ∪ ⏑̲ ve 3,
∪ – – ⏑̲ ve 2

verších. Pravidelnost závěrku ∪ – ∪ ⏑̲ jest patrna, ale neoprávňuje nás ještě prohlásiti verše se závěrkem nepravidelným za pokažené. A týž poměr panuje i v závěrku verše delšího (jedenáctisl. a dvanáctisl.), jenom že první délka závěrku – ∪ – (∪) ⏑̲ častěji než druhá nahražuje se slabikou krátkou.

Ostatně ani ostatní část verše vedského není zcela bezzákonita, jakoby se zdálo z posavádních našich slov. Verš kratší zatím jest nám úplně nechati stranou. Moderní učenci natahují jej obyčejně na schema čistě iambické a pak ovšem jest nám konstatovati znamenitou libovůli metrickou (ačkoliv přece ze jmenovaných 1698 veršů má rhythmus ∪ – ∪ – ∪ – ∪ ⏑̲ 242, rhythmus – – ∪ – ∪ – ∪ ⏑̲ 222, podlé toho tedy asi rhythmus ⏑̲ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑, s obojetnou anakrusí, 464, číslo dosti značné, uvážíme-li, kolik možných variac tu bylo); myslím však, že verše tyto byly tvořeny i dle rhythmů jiných, ku př. zvláště často dle rhythmu ⏑⏑ ⏑ ⏑ ∪ ⏑ ∪ ⏑ (⏑⏑ | ⏑· | ⏑ ∪ | ⏑ ∪ | ⏑), čímž míra libovůle znamenitě se zmenší: podrobný důkaz mínění svého musím však odložiti k jiné příležitosti. Delší verš však, aspoň z pravidla, byl tvořen pouze dle dvou rhythmů, jakož vůbec se uznává, dle rhythmu

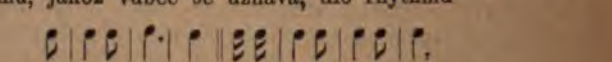

anebo

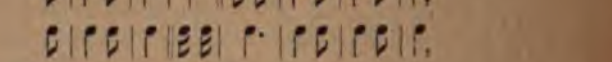

idealní schema jeho dle toho tedy by bylo

⏑̲ ⏑ ∪ ⏑ ⏑̲ | ⏑⏑ ⏑ ∪ ⏑ (∪) ⏑̲,

anebo ∪ ⏑ ∪ ⏑̲ | ⏑⏑ ⏑ ⏑ ∪ ⏑ (∪) ⏑̲;

a schematům těmto vskutku material vedský rozhodně se blíží, jakož v době klassické potomek delšího verše vedského skutečně proveden jest (se ztrátou caesury) v oné idealní podobě

⏑̲ – ∪ – – ⏑⏑ – ∪ – (∪) ⏑̲.

V prvních 30 hymnech VII. knihy má z 374 čtyřslabičných prvních dílců (před caesurou) 98 skutečné rhythmus ∪ – ∪ ⏑̲, 81 – – ∪ ⏑̲, tedy ⏑̲ ⏑ ∪ ⏑̲ 179, ze 455 předních dílců 111 rhythmus ∪ – ∪ – ⏑̲, 89 – – ∪ – ⏑̲, tedy ⏑̲ ⏑ ∪ ⏑ ⏑̲ 200, z 372 zadních dílců (po caesuře) osmislabičných (resp. sedmislabičných) 174 rhythmus ⏑⏑ – – ∪ – (∪) ⏑̲, 77 pak – ∪ – – ∪ – (∪) ⏑̲, tedy 251 rhythmus ⏑̲ ∪ ⏑ ⏑ ∪ ⏑ (∪) ⏑̲, ze 402 zadních dílců sedmislabičných (resp. šestislabičných) 274 podobu ∪ ∪ – ∪ (∪) ⏑̲, 119 – ∪ – ∪ – (∪) ⏑̲,

393 ⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓: vesměs čísla desti příznivá. I v přední části vedského verše vidíme tedy snahu, přiblížiti rhythmus slovný rhythmu hudebnímu: že snaha tato nevedla ještě v době vedské ke konsekventnímu provedení metra, ke konsekventnímu podrobení jazyka schematům metrickým, jest novou příčinou, proč se budeme chrániti, měniti kde jaký nesprávný závěrek. Vždyť pak nutně musíme předpokládati, že důslednost u provádění metra v době předhistorické i v závěrku byla tak nedokonalá, jako ji vidíme v přední části verše: a fakticky míra správnosti závěrku, míra umělé dovednosti jednotlivých pěvců, jest v jednotlivých hymnech vedských nestejná, tak že ve mnohých hymnech nalézáme závěrky úplně anebo aspoň skoro úplně správné, v jiných hojně nepravidelností.[5])

Řekli jsme již shora, že metrika řecká není ještě vrcholem dokonalosti: a tvrzení toto rychle musíme poněkud ospravedlniti. Četná metra řecká připouštějí i v klassické podobě v thesi volbu mezi slabikou dlouhou a krátkou: cosi podobného nikterak se nesrovnává s konečnou důsledností metrické techniky. Čím se liší iambická tripodie od veršů vedských v té příčině? Vedská metrika zavedla určitý rhythmus v závěrku jednotlivých veršů, k vůli souhlasnosti souseduích veršů: metrika řecká i k vůli souhlasu souseduích stop zrythmizovala určitě závěrek jednotlivých stop, nechávajíc anakrusi ještě libovolnou:

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏓;

ovšem hlavním rozdílem mezi technikou vedskou a řeckou v příčině této jest, že Řekové již neužívají (jediné) slabiky krátké za dlouhou. A kolik nepravidelností metrických, žádným pravidlem neznormovaných, nalézáme v poesii daktylické, zejména epické! jak často tu stojí slabika krátká v arsi! Ba, vydávám se v nebezpečí, že klassičtí kollegové pokrčí nade mnou rameny, a přiznávám se, že dle domnění mého podobných nepravidelností bylo a jest v básních daktylických více, než obyčejně tušíme. Já totiž pochybuji na př., že se říkalo *βόλεσθε* i *βούλεσθε*, *αὐτάρ* i *ἀτάρ*, *θάνατος* i *θᾶνατος* atd.; vidím v podobných duplikátech[6]) jenom stopy bývalé svobody metrické, které staří řečtí učencové z části snažili se vymýtiti ze svých textů, a jichž zbytky moderní filologové mermo hledí ještě učiniti bezvýznamnými buď konjekturami

---

[5]) V Mahābhāratam čteme ještě verše s nesprávnými závěrky, jako III, 197, 11, c (ed. Bomb.): jāṃ vāi kapoto vadate jāṃ ca çjenaḥ; 17, d: pratjāmnājantu tvaṃhj enam mā himsiḥ; 24, b: pṛcchāmi tvāṃ çakune ko nu çjenaḥ; 8, b: sarve vedā akšaraço me adhītāh (me 'dhītāḥ?); V, 32, 23. b: jatra Pārthaḥ paralokaṃ sma drašṭum; 4, a: džāgarti čed abhivades tvam hi dvāhstha 36, 57, a: bhinnānām vāi manudžendra parājanam. Bohužel nestačí tuším na epos již všelijaké ty prostředky, k jakým se cítí filologie oprávněnou vůči poesii vedské.

[6]) Ač tím ještě nikterak nepopírám, že v některých případech kvantita ve skutečné mluvě kolísala; tak ku př. ve slovech na *-ινω -υνω*.

staří kritikové věnovali neskonale více pozorn
i dnešní filologie jednosvorně hledí je odstrani
anebo jinými vytáčkami (vytáčkou podobnou jes
Göttling v poznámce k Hes. Asp. 3., že Ἥλεκτ
sloviti čtyřmi slabikami). Archias užil (AP. VII,
v πατήρ za dlouhou, neslýchanost, která všem pod
konjektuře. Totéž nalézáme v hexametru delfic
(Kaibel Epigr. gr. č. 483) ἥρωος πατὴρ παρὰ
(Wagner, Quaestiones gramm. de epigr. graecis,
str. 14). Wagner patrně uznává, že existovalo i
jiný filolog řekne, že snad kameník tu se
chyby: πᾰτήρ mám za nemožné, ale mimo druhou
pouštím i, že jest to snad stopa méně striktního s
pisů metrických, která se stanoviska přísné, neúp
pozdější jest rovněž chybou, jako ku př. Erbenův
v poznámce [2]) na str. 22.

Podobných nesrovnalostí s rhythmem nalézáme
i v poesii přízvučné. Metrika germanská jest v při
nedůsledná, užívá zejména slabik s vedlejším pří
v arsi, brzy v thesi, ba užívá i slabik bezpřízvu
Jsou to věci příliš známé, než abych se s nimi dlo
I metrika slovanská hojně připouští nesrovnalost
jakož lze se přesvědčiti ze kterékoliv skoro písně
i z ledakteré básně umělé.

III.

Rozličnými svobodami, jež jsme líčili v obou pří
stavcích, stalo se, že jednotlivé verše, ačkoliv tvo
podlé téhož základního

umělých metrických výtvorech řeckých meliků nám přirozeně ničehož není: obíráme se jenom abych tak řekl samorostlým vývojem metriky) a jenom domyslem jest nám se dobírati, že snad ku př. hexametr i pentametr jsou variacemi metra prvotně téhož, jež se střídala prvotně beze všeho zákona, a že teprv později užívání jich bylo znormováno. Největší význam literatury staroindické pro odvětví různá vědy filologické spočívá v tom, že v ní mnohem lépe a déle, než ve kterékoliv jiné literatuře indoevropské můžeme sledovati vývoj věcí, jež jinde se nám jeví hotovými. Tak tomu jest u konsolidování pevné grammatiky, tak u názorů filosofických a náboženských, tak u rozličných prostředků stylistických, tak u vývoje významů jednotlivých slov atd., a tak konečně u ustalování forem metrických.

Pokusím se zde o historii delšího verše vedského, jehož obě pravidelná (ideální) schemata jsme uvedli na str. 30., jež v příčině této jest zvláště zajímavá, a sice beze všech domyslů, pouze na základě památek literárních. Už ve vedách samých jsme viděli, že konsekventním líšením podoby katalektické a akatalektické vznikají dvé metra různá, rozlišená úplně ovšem teprvé v literatuře klassické (str. 25.); už ve vedách samých však sledovati můžeme vývoj ještě jiného metra z téhož základu.

Místo pravidelného schematu ∪ – ∪ – ⏑ | ⏑ – ∪ – (∪) ⏑ (budu psáti schemata vedská zatím beze zření k nepravidelnostem v měření jednotlivých slabik) jsou velmi četné verše v hymnech vedských, jichž druhý dílec počíná se jenom jednoslabičnou anakrusí: ∪ – ∪ – ⏑ | ∪ – ∪ – (∪) ⏑. Verše podobné, jak řečeno, jsou roztroušeny mezi pravidelnými [7]), beze všeho pravidla. Avšak již ve velmi starých hymnech učiněn pokus, utvořiti z této libovolné prvotně variace katalektického verše delšího nové metrum, jež se neudrželo asi proto, že delší partie jím básněná zní trochu monotonně:

∪ – ∪ – ⏑ | ∪ – ∪ – ⏑.

Pokus tento (jehož doklady jsou hymny RS. I, 65—70. VII, 34, 1—21. 56, 1—11. IX, 109) nedopadl ovšem na poprve zcela šťastně: ve všech těchto hymnech nalézáme zase, jakožto upomínku na původ jejich metra, tu a tam i jiné variace delšího katalektického verše, ovšem že k nemalému pohoršení valné většiny vedských filologů. Jak málo dbali vedští pěvci metrických doktrin 19. století po Kristu, dokazuje faktum, že ku př. staré patrné modlitební formule má no-áhir | budhnío rišé dhāt užito VII, 34, 17. v hymnu básněném tímto potomkem delšího verše, V, 41, 16. však v hymnu básněném samým

[7]) Akatalektické verše takové nalézáme v první knize RS. I, 83, 6, b. 112, 10, b. 114, 6. b. 129, 9, a. f. 134, 6. a.; katalektické mnohem častěji (jakož vůbec mnohem je častější delší verš katalektický): I, 61, 15, d. 100, 5, a. 104, 2, c. 117, 14, d. 122, 3, b. 4, c. 10, d. 130, 10 c. atd.

[illegible] této obojetnosti a formy kuše i úplně
prováděním vždy téže z variac prvotně rovnop
neméně než šest rozličných meter (jichž indic
vůbec u uváděných meter činím, čtenáři odpustím

1. 2. ⏓ – ⏑ – – ⏑⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓,

3. 4. ⏑ – ⏑ – – ⏑⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓,

5. 6. – – ⏑ – – ⏑⏑ – ⏑ – (⏑) ⏓.

Dalším využitkováním rozličných variac del
ského povstala mimo tyto uvedené jeho hlavní
dědice ještě následující metra klassická:

7. – – ⏑ – | ⏑⏑ – – ⏑ – ⏓.

Metrum toto, jež znám jenom z Varāham.
a jehož jména bych nemohl udati i kdybych
ve známých mi spisech theoretických schází, vz
⏓ – ⏑ – | ⏑⏑ – – ⏑ – ⏓ konsekventním provedením
slabice.

8. – – – – | ⏑⏑ – – ⏑ – ⏓

Schema vzniklé z téže variace, konsekventní
svobody vedské, jež připouštěla slabiky dlouhé i v

9. – – – – | – ⏑ – – ⏑ – ⏓

neliší se od předešlého schematu ničím, než po
důsledností délky první slabiky po caesuře.

10. – – – – | – ⏑ – – ⏑ – ⏓

Metrum vzniklé z častého ve vedách schematu ⏓ ⏓
ovšem s patřičným vytěžením kvantitativních licenc
dobně vzniklo metrum

11. – – – – – | – ⏑ – – ⏑ – ⏓

z časté zejména v Mahābhāratam variace delšího

27, b. 30, b. (Srovnej Gildemeisterovu poznámku v Lassenově Anthologia sanscritica[2] Bonnae 1865, str. 124.) Ostatně ovšem vyskytají se i podobné verše s předním dílcem svobodněji rhythmizovaným; ku př. I, 197, 42, a. 232, 14, b. d. (= V, 16, 4, b. d.), II, 71, 3, b. III, 4, 1, c. 3. a. 26, 11, d. 34, 9, b. 20, c. 111, 10, d. 131, 10, a. 15, a. 132, 10, d. 19, b. 132, 23, d. 36, c. 192, 56, d. atd. Uvedl jsem tuto více dokladů epických, poněvadž souvislost s varietami vedskými zde není tak na snadě, jako jinde. Druhý dílec ⏑⏑ – ∪ – (∪) ⏓ je tuším rozvedením ryze vedského ⏑ – – ∪ – ∪ ⏓ podlé analogie tak zvaných morových meter (gaṇačhandāṃsi).

13. – – ∪ – ⏑⏑ – ∪ – ∪ ⏓

jest potomkem vedské variace ⏓ – ∪ ⏓ | ⏑ ⏓ – ∪ – ∪ ⏓, povstalým zanedbáním caesury a provedením určitých licencí kvantitativních. Ze schemat klassických mohl bych uvésti ještě některá jiná, jichž původ asi podobným spůsobem jest hledati: spokojím se s uvedenými, kde původ ten jest tuším nepochybný. [8])

Že i u jiných národů bohatost meter vznikla podobným spůsobem, jest na snadě. Tak často a tuším že plným právem hlásá se identita hexametru s pentametrem. Hlavní momenty u vývoji pozdějších meter indických z variac vedských, jakož jsme viděli, jsou ustálení ve slabikách, jež dopouštěly délku i slabiku krátkou, na jedné z libovolných kvantit, u některých meter zanedbání caesury. S obojím momentem se shledáváme i v metrice řecké: i zde nalézáme časem, že mladší lyrikové (ku př. Horác a jeho vzorové) se obmezují na místech, na nichž starší technika připouštěla kvantitu jakoukoliv, na kvantitu určitou (zvl. délku); a že i caesura byla časem zanedbávána, dokazuje iambický trimetr, anebo pentametry s porušenou caesurou, jako ku př. Kallimach. frg. 192: *ἱερὰ νῦν δὲ Διὸς | κουρίδεω γενεή*. Mar. Victor. 3, 6, 1: *Ἕλλης | πόντον*. Eur. Kykl. 74: *Βακ | χεῖε* a pod. I metra řecká vznikla asi tedy analogickým processem, jako uvedená metra indická, uniformováním a rozlišováním variac před tím rovnoprávných: ovšem že vývoj ten (jako ostatně i vývoj přemnohých meter indických) vymýká se našemu pozorování nedostatkem materialu z dob, kdy ještě ono uniformování a rozlišování nenastalo. Tím smutnější jest, že tak znamenitá část indianistů drahocenný material, jejž nám dává ke studiím těmto vedská poesie, k vůli nedokázaným a nedokázatelným doktrinám lehkovážně zahazuje: a konečně ani jednání to není nic platno, protože studium starší literatury metrické vůbec, až po Mahābhāratam inclusive, literatury, jejíž jazyk nedá se tak již natahovati a osekávati, jako (dle jejich domnění) jazyk vedský, vede k týmže výsledkům.

[8]) Podobným spůsobem vykládá vznik některých meter klassických (ovšem i meter, kde vznik ten není zcela samozřejmý) Jacobi v Zeitschr. d. deutsch. morgenl. gesell. XXXVIII, 609 sld., ve článku, který vyšel teprv po napsání hořejších vět.

O určitých a neurčitých přídavných jménech.

Napsal Em. Kovář.

I. Slavolitevština a germanština vyvinuly dvoje sklonění přídavných jmen s rozdílnou platností syntaktickou.

Slovanská a litevská adjektiva mají buď sklonění jmenné podle kmenů samohláskových, buď složené. Tvary složené skládají se buď 1. z kmene jmenného a flektovaného zájmena jь, ja, je (instr. sg. m. dobrъ-jimь), anebo 2. z tvaru jmenného a téhož zájmena (gen. sg. m. dobra-jego).

Germanská adjektiva mají buď sklonění jmenné podlé kmenů na *-n*, buď složené. Složené tvary skládají se vždy z kmene a flektovaného zájmena, odpovídají tedy jen prvému druhu složených adjektiv slovanských (dat. plur. blind-aim).

O různé platnosti syntaktické obou adjektiv pojednali již Grimm a Miklosich tak, že skoro nic více se nedá říci. Známo jest, že rozdíl mezi dobrъ člověkъ a dobry člověkъ je týž jako v řečtině mezi *ἀγαθὸς ἄνθρωπος* a *ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος* a že slovanským adjektivům nesloženým odpovídají svou syntaktickou platností v germanštině adjektiva složená, slovanským složeným germanská nesložená, jež bývají provázena členem. Ve slovanštině název členu dostalo zájmeno jь, ja, je ve složených tvarech adjektivných.

II. Zjev, že ve dvou sousedních jazycích vyvinula se dvojí flexe přídavných jmen, rozdílně byl posuzován. J. Schmidt ve spisku Ueber die Verwandschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen ukazoval, že adjektiva složená v obou kmenech jazykových jen vnitřně spolu souvisí, jiní a zvláště Leo Meyer (Göttinger Gel. Anzeigen 1873) tvrdili, že vývin jejich jest důkazem zvláštní příbuznosti jazykové. Steinthal v Charakteristik hauptsächl. Typen des Sprachbaues 303—311 ukázal rozdíly mezi slovanskými a germanskými adjektivy určitými a neurčitými.

Slovanským určitým adjektivům odpovídají v germanštině adjektiva skloňovaná podle kmenů na *-n*, kteréž tvary jsou u slovanských adjektiv neznámy. I v germanštině, i ve slavolitevštině je docíleno různosti syntaktické u adjektiv členem, jenž působí na formu adjektiva; ale ve slovanštině člen (zájmeno jь, ja, je) jest součástí složeného adjektiva, vliv jeho jest tedy od prvopočátku, v germanštině však nepůsobil původně člen na tvar adjektiva, nesplýval s ním nikdy a mimo to člen slovanský není s germanským (got. sa, sō, thata, stněm. dër, diu, daz) nijak příbuzný. Slovanský není vlastně pravým členem, způsobuje rozdíl v platnosti adjektiva, germanský však je známkou určitosti či neurčitosti substantiva. Adjektiva jsou dle Steinthala vždy určující,

nikdy určená, ale v germanštině tvary podle kmenů na *-n* značí minulost attributivnosti, totiž vlastnost adjektivem vyjádřená se bere jako udělená v minulosti (der gute Mensch), adjektivem složeným pak uděluje se vlastnost teprve v přítomnosti (ein guter Mensch). Konečně sluší připomenouti, že Steinthal vytýká, že podle Schleichera (Litauische Gramm. 260) je v litevštině určité adjektivum často emfatické a v tom případě by se shodovalo s germanským složeným i svou platností.

Leč po všech úvahách jest, tuším, třeba nového rozboru o významu obou adjektiv a vývinu jejich platnosti.

III. Ve slovanštině sluší činiti rozdíl mezi přídavnými jmény při substantivu a bez substantiva. Adjektiva při substantivu jsou přívlastky a tu se dá pozorovati syntaktický rozdíl obojích tvarů; bez substantiva jsou buď přísudky a tu mají tvar jmenný (v řečtině jsou beze členu), nebo přívlastky ku zamlčenému substantivu a tu mají tvar složený (v řečtině člen). Jsou-li určitá adjektiva přísudkem, tu jsou substantisována (v řečtině mají tu adjektiva člen). Syntaktický rozdíl obou adjektiv sluší tedy hledati u přívlastku.

Pozorujeme-li v řečtině a jiných jazycích, v nichž užívá se členu určitého u samotných substantiv, platnost téhož u substantiva s adjektivem, poznáváme, že člen nemodifikuje platnost a význam jen adjektiva, nýbrž celku čili substantiva se svým adjektivem. Rozdíl mezi *ἀγαθὸς ἄνθρωπος* a *ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος* jest týž, jako mezi *ἄνθρωπος* a *ὁ ἄνθρωπος*.

Ve slovanštině pro shodu v užívání určitých adjektiv střídně za řecká se členem a neurčitých za řecká bez členu musíme uznati, že zájmeno jь, ja, je má tutéž úlohu jako řecký člen čili že nemodifikuje pouze platnost adjektiva, ale celku, substantiva s adjektivem. Tu však jest pozoruhodné, že se při samostatných substantivech člen nevyskytuje, dále že týž připíná se vždy jen na adjektivum a splývá s ním v jednotku slovnou a přece se při vysvětlení syntaktické platnosti dle Curtia (Erläuterungen str. 150) žádá, aby se uvedla v soulad s tvarem. Nesrovnalost mezi tvarem slovanských určitých adjektiv a jejich významem dokazuje, že význam jejich byl původně jiný, s tvarem shodný. Pro shodu tvarů jako jsou dat. plur. slov. dobrъ-jimъ (dobrymъ) a got. blind-aim míníme, že původně i význam složených adjektiv ve slovanštině a germanštině byl týž. Úkolem naším jest ukázati, jaký byl onen původní význam a postup, jakým složená adjektiva slovanská nabyla svého pozdějšího významu a jak se tím odchýlila od germanských, jichž vývoj byl jiný.

IV. Jako jinde tak i u složených adjektiv význam zajisté původně odpovídal tvaru. Tvarem skládá se složené adjektivum ze jména a zájmena významu demonstrativného. Jak J. Schmidt dokázal, objevuje se totéž zájmeno při přívlastku zvláště adjektivném i v sanskrtě a hojněji v eranštině; též v germanských složených

můžeme se tedy domnívati, že mělo zájmeno to
někdy platnost členu, ale najisto víme, že bylo p
jektiva lhostejné. Ani v eranských jazycích nebylo
O platnosti jeho poučuje nás sanskrta, v níž se ho
tknutí důležitého jména ve větě (viz Petersburg. Sans
pod jas). Takové vytýkání důležitých jmen ve vě
tivem děje se i v jiných jazycích, jest známé v star
zvláště pak jím vynikají jazyky hottentotské, mandesk

Obyčejně však se přívlastek jím důrazně vy
sansk. viçvē marutō jē sahasō rgv. VII. 34
Marutové silní, avest. manaçčā hjad vahište
smýšlení nejlepší, nara joi takhma jt. 5, 86
vajuš jo uparo-kairjo jt. 15, 4 vzduch nah
haća zemaḍ jaḍ pathanajāo jt. 17, 19 ze
ašiš-vaguhi jā berezaiti jt. 17, 19 Ašiš-v
Též v albánštině užívá se mimo postpositivný ještě
positivného u přívlastku (buď adjektiva, buď substa
tivu, viz J. U. Jarník, Zur albanischen Sprachkunde

Mimo jazyky indoevropské uvádíme ku porovná
v nichž se užívá ku vyznačení přívlastku zájmena
ného. Některé uvedl Garnett v „On the origin and i
genitive case“ (Proceedings of the philol. society,
1846) str. 165, více pak Steinthal v uvedené stati
ristik haupts. Typen des Sprachbaues a ve spisku D
relativo, ale seznamy ty nejsou úplné.

Z jazyků afrických jazyk Wolofů spojuje přívla
cházejícím substantivem zájmenem *u*, na př. dom
mužské (syn), domudhigen dítě ženské (dcera), fă
kůň králův, khadye-b' u rafēt pes dobrý. V j
děje se totéž často zájmenem nke na př.

ngutu lo ron muž zlý, ngutu na ron žena zlá. V jazycích kafirských spojuje se substantivum s následujícím přívlastkem relativem *a*; jestliže jest přívlastkem substantivum (po našem pojetí v genitivě), tedy se před relativem opakuje praepositivný člen řídícího substantiva ve zkráceném tvaru (srov. albánštinu) a po hláskových změnách vše splývá v jediný celek, na př. ukutjakvamahaše (za uku-tja ku a ama-haše) pastva koní, inkosi enkulu (= in-kosi a in-kulu) náčelník veliký.

Z asijských jazyků jest známa čínština, že spojuje substantivum s předcházejícím přívl. pomocí demonstrativa či, na př. wä' či li věcí spořádanost, žīn či ču lidí pán, sjau či k'wo' malý stát, heu či wei kuok če pozdější řídící stát (ředitelé státu). V žapanštině splývá adjektivný přívlastek s následujícím substantivem ve složeninu, na př. furu-tosi starý rok, nebo je samostatný, ale pak má suffix -ki značící tolik, jako lat. ille, na př. furu-ki tosi starý rok (ve příčině -ki srov. ro stařec a ki-ro onen vynikající stařec). V khasijštině mívá přívlastkové adjektivum za praefix relativum ba, na př. u-kulai balih kůň bílý, u-lum ba khran hora vysoká.

Konečně přičísti sem sluší celou řadu jazyků, v nichž ne sice adjektivný, ale substantivný přívlastek z nedostatku zvláštního tvaru genitivného pomocí zájmena demonstrativného se opisuje. I v jazycích semitských vysvětlují někteří status constructus jako spojení substantiva se zájmenem (na př. Dillmann, Gram. der äthiop. Sprache str. 257), v novějších nářečích pak se pomocí zájmena nahrazuje starý způsob vyjadřování přívlastku substantivného, na př. v aethiopšitině 'aklīl za warq koruna (ze) zlata, v aramejštině malkā de bhābhel král Babylonu, v assyrštině sarru ša matāti král krajin. V aegyptštině se od nejstarších dob veškery pády opisovaly pomocí zájmena n, ent, hlavně však genitiv, což se až do nových nářečí udrželo, na př. hierogl. bērri em nub vůz (ze) zlata, demot. ne sechiū en tahir písma prohlášení, kopt. brehi n nub vůz (ze) zlata, tamaš. iselsa n tidhidin oděvy paní; gallaština užívá zájmena kan, na př. hitāba kan dalota kan Jāsus Christos kniha rodokmenu Ježíše Krista. V oigobštině, jazyce nubském, pojí se nomen s následujícím substantivným přívlastkem pomocí demonstrativa, na př. o-sarge la ol-alaše krev bratrova, podobně v jazyce hausaském, na př. riga te Abbega kabát Abbegův, suna n yāro jméno hocha, dále v nářečích mandeských, v nichž však jest substantivný přívlastek před jménem řídícím, na př. vei. fāri a kira krokodilova cesta, podobně v nářečích hottentotských, na př. augu ti tarhate mužův ženy. Z jazyků amerických sem patří mluva Chiquitův, na př. ikita na poo vrchol střechy. V jazycích malajských se užívá často demonstrativa ku opsání genitivu, na př. samoa. le-fale o le-ali'i dům náčelníkův, havaj. he-wahine na ke ali'i žena náčelníkova,

tag. bahay ni Pedro dům Petrův; často se demonstrativum klade za člen přívlastku, na př. viti. na-sala n'-i turangao cesta pánova (n' i = na i).

V dokladech uvedených dvou věcí si všímati sluší:

1. slovosled demonstrativa mění se podle slovosledu přívlastku, avšak skoro vždy stojí mezi tímto a řídícím jménem;

2. spojovací demonstrativum z pravidla se přikloňuje ku přívlastku, což se výtečně hodí pro náš úkol.

Obrátíme-li vše, co jsme dosud pověděli, ve prospěch našeho rozboru, pravíme, že ve slovanských složených adjektivech zájmeno jь, ja, je mělo původně úkol vytýkací jako demonstrativum v mnoha jiných jazycích příbuzných (v sanskrtě, eranštině, germanštině) i cizích, že vyznačovalo určitěji přívlastkovou funkci adjektiva ku substantivu. Slovosled zájmen této funkce jest mezi přívlastkem a jménem; ve slovanštině je přívlastek pravidelně před substantivem a tak se nám vysvětluje postavení našeho zájmena. Zájmeno vytýkací přikloňuje se často v jiných jazycích ku přívlastku a tak se stalo i ve slovanštině.

Slovanština naší náuce nijak neodporuje. Zájmena jь, ja, je jest ještě tu demonstrativem a nic není proti tomu, že dříve než se členem stalo, mělo týž úkol jako v ostatních jazycích, v nichž se u přívlastku objevuje. Členem hned z počátku býti nemohlo, tomu odporuje vývoj členu (vyvíjí se po přednosti u substantiv, ve slovanštině pouze u adjektiv), shoda slovanštiny v užívání jeho u adjektiv s jinými jazyky zvláště příbuznými, kde má úkol jen vytýkací. Kdyby bývalo hned z počátku členem, dávno by splynulo se sousedním jménem a neměli bychom ještě v historické době tvarů jako dobrajego.

Konečně sluší poznamenati, že zdánlivá neshoda mezi slovanštinou a eranštinou, pokud jde o postavení našeho zájmena, odpadá, když uvážíme, že zájmeno vytýkací bývá mezi přívlastkem a jménem a že ve slovanštině bývá přívlastek před jménem, v eranštině však vždy za jménem, že tedy po právu jest u nás zájmeno za přívlastkem, v eranštině před přívlastkem.

Složená adjektiva ve slovanštině a zajisté i v germanštině vznikla splynutím vytýkacího zájmena s předcházejícím přívlastkovým adjektivem, později ovšem se jich užívalo v slovosledu libovolném. Význam jejich jako adjektiv nelišil se od nesložených, což se udrželo v germanštině, jen jasnost funkce přívlastkové byla větší.

V. V jazycích evropských vyvíjí se z demonstrativa člen vybledlnutím významu. Ve slavolitevštině bylo demonstrativum jь, ja, je významem velmi vybledlé ve složení s adjektivy, ač ani tam nepozbylo demonstrativného rázu. Tam mohl se tedy člen nejsnadněji vyvinouti a vskutku pouze v tomto složení nabylo ono zájmeno platnosti členu, čímž se tvar celku nezměnil, naopak zájmeno se k adjektivu ještě více přiklonilo a konečně s ním splynulo. Tak

lze si vysvětliti, že nalezáme ve slovanštině člen jen v tomto případě. Člen slovanský vztahoval se jako pravý člen nejen ku adjektivu, ale k celku, tedy ku substantivu s adjektivem, jak dokazuje shoda s platností řeckého členu. Dalším důkazem naší nauky jsou dějiny samých adjektiv ve slovanštině. Již v nejstarších památkách nešetří se docela přesně rozdílu mezi určitými a neurčitými adjektivy, užívá se jich střídavě nesprávně, ač daleko hojněji určitých za neurčitá, až tato konečně ustupují oněm skoro úplně. Z toho jde, že syntaktický rozdíl obou nebyl pro slovanské jazykové povědomí důležitým, tak že ho dlouho nešetřilo a konečně jej setřelo. S tím však souvisí nedostatek členu u substantiva. Slovanština neznala rozdílu mezi *ὁ ἄνθρωπος* a *ἄνθρωπος* a proto jí nebyl důležitým rozdíl mezi dobry člověkъ (*ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος*) a dobrъ člověkъ (*ἀγαθὸς ἄνθρωπος*). Tu opět vidíme, že zájmeno jь, ja, je nabylo platnosti členu jen v některých případech, kde bylo již před vývinem členu významu vybledlého, jinak by se ho, jako v jiných jazycích, užívalo též u pouhého substantiva. Bylo tedy významu již poněkud vybledlého ve tvarech jako dobra-jego dříve než nabylo v nich významu členu, musilo tedy v nich míti význam jiný (o němž jsme již pojednali) a tvary složených adjektiv jsou starší než vývin členu ve slovanštině.

Ještě jedna věc potřebuje objasnění. Jest podivno, že významu členu upravujícího význam substantiva se svým adjektivem nabylo zájmeno přikloňující se pouze ku adjektivu. Ale podiv náš mizí, když uvážíme, že často v různých jazycích formalná určení patřící po přednosti substantivu má místo něho přívlastek. Tak ze slovanských jazyků novobulharština připojuje člen místo ke substantivu k přívlastkovému adjektivu, na př. ribi-te, na ribi-te, ale dobri-te ribi, na dobri-te ryby; totéž platí o rumunštině, když je přívlastek před substantivem, na př. dulcele pom a dulce-lui pom, dulci-lor pomi vedlé pomu-l dulce, a pomu-lui dulce, a pomi-lor dulci. S tím souvisí, že v němčině bylo možno ode dávna říci poum des waldes, des waldes poum, nikoliv waldes der poum. V jazycích semitských, jež mají člen, mívá jej z pravidla jen nomen rectum při stat. constr. jako arab. māu 'l-wardi růže vodní, hebr. debar han-nābī' slovo prorokovo, jindy též pouze adjektivum jej mívá místo substantiva, na př. chereb haj-jōnā meč mohutný, jōm haš-šišī den šestý. Z jazyků uraloaltajských bývá totéž v samojedštině, na př. jurak. sawa jāle' dobrý den (neurčité) a sawa-da jāle' dobrý den (urč.).

Avšak i affixy pádové a číselné pojí se k adjektivu místo k substantivu, na př. v nubštině burū mas dívka krásná, akk. burū mas-kā, v kunamštině ka baja člověk zlý, plur. ka baja-i, aila fāuda krávy mnohé, akk. aila fāuda-si, v bareaštině ku sur-go muž černý, plur. ku sur-te-go, v bullomštině tumoi pes, plur. sī-tumoi, ale tumoi njara

pes hubený, plur. tumoi si-njara. V jazycích australských je zjev tento známý a častý, adjektivum buď se shoduje se substantivem v suffixech, buď je má samo, na př. Enc. Bay. nankur-unengal porle (vedlé nankur-unengal porl-unengal) oběma dobrým dětem; v adelaidštině děje se tak, když jest přívlastek za substantivem (srv. rumunštinu), na př. puljuna meju-na černí lidé, ale meju puljana-na lidé černí. Z jazyků amerických objevuje se totéž v jazyce Cherokesův, na př. an-asi sunkuta dobrá jablka. Z jazyků indoevropských nalezáme totéž v staré eranštině, na př. viçpē dašmainjuš jt. 14, 38 všichni nepřátelé, viçpē karanō jç. 64, 15 všechna křídla, upamād varesa vd. 8, 124 od nejvyššího vlasu, kde všude je skloňováno pouze adjektivum; o novoperštině viz Vullers Gramm. der neupers. Sprache §§ 397, 407.

Zde sluší zmíniti se o jazycích polyneských, v nichž často plural substantiva s adjektivem se vyjadřuje reduplikací adjektiva, na př. maor. ika pai ryba dobrá, plur. ika papai, tahit. taata maitai muž dobrý, plur. taata maitatai, havaj. hale nui dům veliký, plur. hale nunui.

VI. Příčiny, proč neurčité adjektivum ustoupilo určitému, jsou asi tři:

1. Tvar určitý jest plnější.

2. Tímže dosáhne se též formalného rozdílu obou nominalných kategorií, substantiva i adjektiva, jehož vně i vnitř dosíci jazyk se snaží stále, jak hlavně ukázal Schröder (Ueber die formelle Unterscheidung der Redetheile).

3. Konečně se snad zachoval v povědomí zbytek původní platnosti zájmena a tvar, jímž byla funkce určitěji vyjádřena, zvítězil; sem snad patří také emfatický význam složeného adjektiva v litevštině shodný s významem složeného adjektiva v germanštině.

VII. Máme tedy ve slovanštině a germanštině dvojí flexi adjektiv: složenou a nesloženou (jmennou).

Složená adjektiva ve slovanštině i germanštině jsou původu téhož, zájmeno v nich obou mělo původně týž význam vytýkací právě jako v sanskrtě a eranštině. Ve slovanštině nabylo časem totéž zájmeno platnosti členu, později ji sice opět ztratilo, při tom však složená adjektiva vytlačila nesložená až na malé zbytky. Tím vznikla jedna různost mezi slovanskými a germanskými adjektivy.

Nesložená adjektiva skloňují se ve všech indoevropských jazycích hlavně podlé jmen kmene samohláskového, tak i ve slovanštině. V germanštině přijala tato adjektiva flexi jmen na -n a tím opět vznikla různost mezi slovanskými a germanskými adjektivy.

V germanštině zatemnil se význam zájmena ve složených adjektivech a rozdíl mezi složenými a nesloženými vymizel. Avšak

časem počalo se vyvíjeti nové pravidlo o jejich užívání. Germanština vyvinula si samostatný člen a užívá po něm jen tvarů nesložených, jinde jen složených. Pravidlo toto se podlé Grimma vyvinulo tím, že tehdy, když bylo adjektivum bez substantiva čili v platnosti substantiva, tu užívalo se ovšem jen tvaru jmenného (nesloženého) a též členu; tím ustálila se v povědomí associace členu s těmito tvary a vyvinulo se uvedené pravidlo, kterým se opět více rozrůznila adjektiva germanská od slovanských, neboť pak odpovídala syntakticky slovanským složeným germanská nesložená (majíce ovšem samostatný člen), slovanským nesloženým germanská složená.

O koncovkách praes. sing. 1. *-ím, -ám* v češtině.

Napsal dr. Václav Vondrák.

Pokládalo se dlouho za věc zcela jistou, že v praječi 1. os. jed. č. r. č. v přít. č. u sloves s kmenotvornou hláskou na *-mi* vycházela a že v sanskrtě tvary vadāmi, vahāmi atd. ji ještě zachovaly; v latině a řečtině u většiny tvarů že toto *mi* zaniklo a tak povstaly tvary voco (z vakajami), λέγω (m. λέγω-μι); ve staroslov. že vedla pak tato koncovka k nosovce *ą*, jež se ještě v polštině — ovšem jakožto *ę*, poněvadž byla krátká — zachovala. V jiných slovanských jazycích nastoupila na její místo střídnice *u*.

Teprv v novější době pronesl Scherer mínění své, že tato 1. os. jed. č. sloves s kmenotvornou hláskou původně na *ā* a ne na *āmi* vycházela a že původním bharā, φέρω, fero, baira v sanskrtě ku tvaru bharāmi vedlo. K náhledu tomu přistupuje i Brugmann (Morpholog. Untersuchungen I. str. 13. pozn. 146) a J. Schmidt (Zeitschr. f. vergl. Sprachf. XXV. str. 7.). Kdo přihlíží ku slovanským jazykům, musí uznati, že vývin tento velmi pravděpodobný jest, neboť pozorujem zde, že, aspoň ve větším počtu z nich, zcela obdobně se opakuje. V jednom ohledu počínají si pak tyto jazyky, jak uvidíme stejně; jinak ovšem se částečně rozcházejí.

Tak máme v *srbštině* až na nepatrné výjimky v 1. os. j. č. všude *m*: pletem, pečem, tonem atd.

V *slovinštině* taktéž: nesem, dignem (staroslov. dvigną), gorim atd.

V *češtině* nyní jen u sloves tř. III. a IV., pak V. tř. vzoru 1^a a 1^b a řídkou výjimkou i jinde. V *slovačtině* naproti tomu u všech sloves: kryjem, hudiem, žnem. *Jest tedy slovačtina*

v tomto ohledu mostem mezi srbštinou a slovinštinou na jedné a mezi češtinou a polštinou a částečně i maloruštinou na druhé straně.

V *bulharštině* je koncovka *am* jen u sloves V. tř. 1. vzoru: dělam a kupuvam (stslov. kupują, slovesa VI. třídy přešla v V). Jinde zde koncovka tato není, tak ku př. falь (chválím).

V *polštině* má koncovka *m* menší rozsah než v češtině; nalézáť se jen u sloves V. tř. 1. odd.: kocham, działam, mimo to ve tvarech umiem, znam, śmiem a toť se rozumí že i v dam, wiém atd. jako jinde. Mluva obecná ovšem též druhdy pijem, idem.

V *hornolužičtině* máme totéž pravidlo u sloves V tř. 1. odd., teda volam, džełam; mimo to mam, smém, vém, dam, jem, sym. Jinde u: vedu, piju, nošu ač i dialekticky všude *m* nastoupiti může: plećem, ńešem, pećem, chwalim.

Dolnolužičtina se od hornolužičtiny zde nijak neliší, tedy: pytam, vém, som atd., a i dialekticky: plešom, klažom atd.

V *maloruštině* nalézáme *m* v karpatském podřečí u sloves V. tř. 1. odd. vedle tvarů na *aju*, tedy hadaju i hadam.

Jediná *ruština* nepřipouští nikde koncovky *m* v uvedených případech. Jen tvary дамъ, ѣмъ a složeniny se zde jakož i všude jinde zachovaly.

V těchto jazycích rozeznávati dlužno přede vším takové, kde všude koncovka *-m* v 1. os. jed. č. zavládla, pak ony, kde užívání její obmezeno jest na jisté třídy a oddíly sloves, a konečně i ty, kde se naprosto nepřipouští *-m*. K prvním náleží srbština, slovinština a slovácké nářečí; k druhým bulharština, čeština, polština, horno- a dolno-lužičtina; ku třetím pak ruština se svými nářečími, mezi nimiž podřečí karpatské ovšem trochu ku druhé skupině se přimyká, pokud se ku stanovisku tomuto hledí.

Všude však jsou tyto koncovky nové, jež obdobou povstaly, až na tvary odpovídající stslov. věmь, damь, jesmь, jamь a imamь.

Stará, *první* obdobou povstalá koncovka *mi* (vadă-mi *δίδωμι* atd.) vzala totiž na sebe již v praslovanštině jinou tvářnost a sice proměnilo se, jak nejpravděpodobnější jest, v nosovku *ą*.[1]) Náleží li nosovky *ą* a *ę*, jak již Leskien, Gebauer a jiní tvrdili, do praslovanštiny (čemuž zajisté všecky okolnosti nasvědčují) a přihlížíme-li k polštině a staroslovenštině, nemůžeme nic jiného nežli *ą* v 1. os. jed. č. očekávati. V jiných slov. jazycích povstala z tohoto *ą* střídnice *u*. Kde se pak ve slov. řečech a nářečích koncovka *m* vyskytla, stalo se to později *druhou* obdobou a sice nejvíce teprv v historické době.

---

[1]) Slovanské *-ą* nesrovnává se s ř. *-ωμι* a sskr. *-āmi*, a také ne s lat. *-o*, got. *-a*, lit. *-u*; proto Brugmann Untersuchungen I. 144 spojuje slovanské *vezą* ne se sskr. ind. *vahāmi*, ale s lat. conj. *veham*. *Gb.*

Povstala-li koncovka *-u* v dat. *rabu* z dativní koncovky u-kmenů *-ovi*, která se u nich ještě ve staroslov. většinou zachovala a pak takto beze změny podruhé v pozdější době ku př. v polštině (król-owi) k a(ъ)-kmenům se dostala, máme zde před sebou podobný zjev *dvakrát* po sobě působící obdoby, jejž takto můžeme vyjádřiti: prvotní *-ovi* (u u-kmenů): *u* (rab-u): nov. *-owi* (król-owi) = staré *mь* (v damь atd.): *ą* (vedą): -ám, -ím (v češt.) a jiným koncovkám se souhláskou *m* v uvedených případech.

Než máme i jiné přímé důkazy, že koncovka *-m* druhou obdobou později povstala.

Tak byly ku př. v slovinštině ještě v XVI. stol. tvary hočo, hoču a před tím i reku (Miklosich Vergl. Gramm. III² str. 159). I v srbštině jsou ještě tvary staré hoću, velju, vidju (Daničić Oblici 1963 str. 57). V polštině byly dříve taktéž starší tvary bez *m*. Małecki praví ve své Gram. polsk. jęz. I. § 277: W dawnéj polszczyźnie także znachodzimy te formy np. w Psalt. Flor. podnaszaję, wylewaję, spowiedaję . . . Lud nasz i dzisiaj zazwyczaj od grać używa form graję, grajesz itd. zamiast gram". Než Małecki považuje tvary kochaję za vedlejší, za „uboczne" a ne za původní, za kteréž je přece musíme uznati, máme-li zřetel též k ostatním slovanským jazykům. Miklosich (III² str. 445) praví, že *staré -m* v těchto tvarech se zachovalo, což snad jinak vykládati nemůžeme, než že zde zbytek původních tvarů vidí a kocham z kochajemь vyvozuje. Ostatně činí tak i u čes. *umím*, kdež, jak uvidíme, od *umějem* vychází. Tvary umiem, śmiem a znam v polštině mohou nás však nejlépe poučiti, jak vznik koncovek těchto zde asi vysvětliti máme. Že i v bulharštině uvedené tvary právě tak vyložiti dlužno, jest více než pravdě podobno.

Ve druhé skupenině jest pak zajisté nápadno, že vesměs u sloves V. tř. odd. 1. koncovka *-ám* nastupuje a částečně jen u těchto, jako v polštině atd., tedy ve tvarech, které stažením povstalou dlouhou koncovku mají. Než nám běží zde hlavně o češtinu.

Krátce zmínil se již prof. Gebauer v Listech fil. a paed. I. str. 259—261 o věci, o níž nám právě jde; poněvadž však koncovky tyto často k přibližnému udání, z které doby památka nějaká pochází, přispívají, zdálo se mi nezbytným, poměr starých a nových koncovek všech známějších památek určitými číslicemi naznačiti.

V češtině máme u sloves III., IV. a V. třídy 1^b vzoru koncovku v 1. os. jed. č. *-ím*, u sloves V. třídy odd. 1^a koncovku *-ám*, kdežto u ostatních tříd a vzorů stará koncovka *u* (přehl. *i*) se zachovalo. Jak mohla tedy nová koncovka *-m* povstati a proč zůstala obmezena jen na jednotlivé vzory?

Především pozorujem, že *-m* v 1. os. jed. č. oněch tříd a vzorů nastoupilo, které v ostatních osobách *dlouhé* koncovky

mají: vid-ím, vid-íš, vid-í atd.; čin-ím, -íš, -í atd.; děl-ám, -áš, -á atd.; krájím, -íš, -í atd. Kde však ostatní osoby krátkou koncovku mají, tam se i v 1. os. zachovala stará koncovka *u* (*ě*). V této okolnosti dlužno tedy především hledati příčiny vzniku neústrojných koncovek *-ím*, *-ám*. Kdežto ostatní osoby stažením z více hlásek povstalé dlouhé koncovky měly, byly v 1. osobě jen krátké hlásky: vizu (i), vid-íš . . .; uměju (i), umieš, umie atd.: činu (i), činíš atd.: dělaju, děláš atd.; krájeju, krajieš atd.; děju, dieš atd. Následkem toho hleděla mluva tuto délku též do první osoby přenésti. Snaha tato objevila se však, aspoň u sloves III. tř. 2. vzoru a u IV. tř., teprv, když již *u* v *i* v hojné míře přehlasovati se počalo, neboť od tvarů trpju, činu nemohlo se přímo přijíti ku tvarům trpím, činím, nýbrž teprv od přehlasovaných trpi, čini, jelikož tyto jim již mnohem bližší jsou.[1]) Přenesením délky v jejich 1. os. jed. č. povstalé pak neústrojné tvary činí, trpí byly by málo významné a mimo to by ku zmatkům příčinu zavdaly, poněvadž již 3. os. jak jed. tak i množ. čísla taktéž zněla. Chtěla-li mluva dotčenou délku v 1. os. a povstalou takto shodu všech osob udržeti — a k tomu přece směřovala — bylo se jí uchýliti ještě k nějaké jiné, významnější a sprostředkovací koncovce, a to bylo *-m*, na něž první osoby viem, jiem, jsem, mám, dám končily. Tak povstaly tvary trpím, činím. U sloves vzoru dělati ztratila v 1. os. jed. č. koncovka ju, nebo spíše ji zdloužením předcházejícího *a* následkem ostatních osob mimo třetí množ. č., kdež *a* vedle následující dlouhé konc. krátkým zůstalo, veškerou svou váhu a významnost a úzkým přilnutím ku slovesům dám a mám povstala zde významnější koncovka *-ám*: dělám.

Více než dotud uvedené jsou si tvary u III. tř. 1. vzoru: uměji — umím a u V. tř. 1[b] vzoru půstěji — půstím vzdáleny. Dle toho bychom předpokládali, že později nežli dříve uvedené se v památkách vyskytati budou, což tyto jak uvidíme, také potvrzují. Byly by tedy tvary tyto teprv tenkráte povstaly, když již představa, že s dlouhými koncovkami v ostatních osobách koncovkou *-ím*, *-ám* v 1. os. jed. č. provázeny jsou, valné moci nabyla. Že by totiž opět délka předcházející *e* (*ě*) před *ji* v 1. os. jedn. č. zasáhla, toto napřed proměnila v *í*, s nímž by se bylo *m* spojilo, k víře podobným učiniti nelze. Povstaly tedy tvary ty sice též následkem délky koncovek ostatních, avšak ne přímo, nýbrž teprv vlivem hotových jiných událostí, jež napřed jinde délka spůsobila a vlivem vzniklého z toho pojmu.

V jedné snaze, jež částečně dvojím směrem působila, dlužno tedy příčiny ku vzniku nových koncovek hledati a snaha ta jevila se v tom, že mluva jakési stejnotvárnosti u slovesných koncovek dosíci hleděla. Zjevy podobnou příčinou vzniklé můžeme často zvláště v obecné mluvě pozorovati. Tak se říká pečU —

[1]) Ve výkladě zde následujícím podává p. spis. své domnění. *Red.*

pečou, umřu — umřou atd., poněvadž v ostatních tvarech *č, ř* se nalézá. Týmž vlivem povstal i imperativ peč, pečte a mnoho jiných příkladů lze ještě uvésti.

Co se především doby týče, kdy nové koncovky povstaly a úplně pak zdomácněly, udal již prof. Gebauer[1]) *„že počaly v 2. čtvrti XIV. věku se vyskytovati a že své míry s koncem stol. XIV. dosahují.“ Že dříve než kolem pol. XIV. věku se nevyskytovaly, toho máme mnoho jistých dokladů.* V památkách z XIII. a ze začátku XIV. stol. nemáme totiž tvarů těchto, ani ne ve větších jako v *Dal.* a v *Alx.*, ani do nejmladšího jejího přepisu totiž do *AlxV.* nedostaly se, ačkoliv 21krát se příležitost k tomu naskytala, což podivno, a jen tím snad lze to jen poněkud vysvětliti, že v *Alx.* na *m* často se končí 1. os. mn. č. jako v *AlxBM.*: musím v. 237 (dle vyd. Hatt. a Pat. 1881), pokusím 238; v *AlxJH.*: vidím 395, 404, ztratím (dle rýmu) 397, krátím 398; v *AlxV.*: dostúpím v. 429. Jest tedy tvar pomluvím v AlxM. v. 97 též 1. os. mn. č., ačkoliv dle obsahu následujícího snadno by za 1. os. jed. č. pokládán býti mohl.

Mezi objemnější památky, v nichž nejprvé a tedy osamotnělé tvary na -ím, -ám se vyskytují, náleží především Pass. (starší část), Rožmb. a *ŽWittb.*

V *Rožmb.* jest jenom jeden tvar, totiž *dávám* § 245 (dle vyd. v List. fil. a paed. 1880 i dle Arch. č. I. 1840). Před ním předchází „... nejmám s ním i jedné nepřiezni a nedie ...“ Tímto předcházejícím nejmám byl by jaksi nový tvar umožněn. Ostatně třeba k tomu přihlížeti, že nejstarší z rukopisův, dle něhož vydání pořízeno, z doby kolem r. 1360 pochází a že tudíž uvedený tvar teprv při přepisu sem se dostati mohl. Jinde zde tvarů na *m* nemáme, ač celkem ještě mezi 15 případy někde snadno toto nastoupiti mohlo.

Že nejstarší část *Pass.* (str. 275—436 a 451—490) z polovice XIV. věku pochází, vidno i z našich tvarů, které zde ještě velkou vzácností jsou.

V části vydané v List. filol. a paed. VIII. str. 309—319 nalézáme jen stoju 276 (cituji strany rkp.), učini 283, pomšči 284, věři 319. V jiné části v Ukázkách k hist. fil. a paed. V. str. 1—14 uveřejněné máme již jeden tvar: *uzřím* str. 324 proti 30 tvarům na *u* (*i*). V části v List. fil. a paed. IX, 129—147 máme týž tvar jenom jednou: *uzřím* 351 proti 19 na *i* (*u*). V části v List. fil. a paed. XII, 291—306 nalézá se též jen jeden tvar na *ím*: *uslyším* 381 proti 12 na u (i). I poměr genitivů na *a* a na *u* jest ve prospěch těchto, poněvadž jich tu máme 12 (času 372, 391, 394, rodu 378, 384, 387, domku 387, hrobu 387, krstu 388, vzchodu 388, súdu 398, chrámu 398) proti 6 na *a* (pokojíka 373, chráma 374, 387, 398, obraza 380, přie-

[1]) v Listech filol. 1874, 260.

bytka 392; popela 385 i nyní vedlé *-u*). Jest to tedy skoro týž poměr jako v části na str. 311—338, kde též gen. na *u* převahu mají. Bylo by tedy velmi záhodno celou starší část Pass. k vůli celkovému poměru prozkoumati. V celkovém poměru z dotud uveřejněných částí rovnají se gen. na *u* genitivům na *a*, ano o něco je jich počet větší. Snad nebude celkem v Pass. poměr tak v neprospěch gen. na *a*, aby nás nutil pravidlo v List. fil. a paed. XII. str. 260 pronesené v ten smysl poopravit, že se památky z první polovice XIV. stol. naskytovati mohou, v nichž genitivy na *u* u většině jsou, což ovšem by pak jen dialekticky vyložiti možno bylo. V části uveřejněné v Sitzungsberichte cís. akad. věd ve Vídni r. 1878 (str. 369—390) není žádný tvar na *m*, na *i* (*u*) jest jich tam však as 25.

V *ŽWittb.* našel jsem již 6 tvarů na *m*: *nevzbojím* ž. 3 v. 7, *neshromazdím* 15, 4, *volám* 85, 3, *schovám* 88, 29, *požehnám* 131, 15, *znamenám* 118, 15. ŽGloss. zde *znamenaju*. Tvarů na *u* (*i*), *ěji* je zde velké množství, tak že uvedené na *m* počtem mezi nimi úplně se tratí. Poněvadž však při přepisování svatého písma, hledě k originalu, co možná nejvěrněji písaři si počínali, musíme připustit, že v době, kdy ŽWittb. psán byl, tvarů na *m* již v hojné míře se užívalo. Dle všeho stalo se to pak někdy na začátku 2. polovice XIV. věku. Kdyby byl žaltář ten na sklonku XIV. stol. přepsán, nalézalo by se v něm jistě více tvarů na *m*, k nimž by přepisující téměř nucen byl. Tak má ku př. *ŽPod.* z r. 1396: uzřím ž. 5 v. 5, *ŽWittb.* a *ŽKlem.* zde uzřu; *ŽPod.*: vzveličím ž. 68 v. 31, *ŽWittb.*: vzveseljučju (m. vzveličju) atd.

Ve zlomku *ŽTom.* (ČČMus. 1881, 125 sl.) vedlé vzlačněji ž. 49 v. 12, obráci 60, 5 a 67, 23 dvakrát, pochváli 62, 5, proši 63, 2, navráci 65, 13, úfaji 68, 4, muči 68, 18 jsou již dva tvary na *m*: *bdím* 62 v. 2 (ŽWittb. zde ještě bdi) a *vzvelebím* 68, 31. Co se gen. na *a* týče, zachoval přepisovatel dosti věrně jich starý poměr v originále, neboť proti třem na *u* (chrámu 47, 10, strachu 63, 2, sněhu 67, 15) stojí zde ještě 11 gen. na *a* (počátka 47, 15; 48, 21; 51, 13; 64, 14; 65, 20, východa 49, 1, západa 49, 1, svrchka 49, 4, chráma 67, 30, chřebta 67, 14, hněva 68, 25). Třeba však zde pozorovati, že genitiv *počátka* nalézá se pětkrát ve rčení „jakž jest byl ot počátka . . .“, kteréž se stále opakuje. Ve zlomku Truhlářově (Listy fil. a paed. VI 342—347) a v Brněnském (Listy fil. a paed. VIII. 302—309), jež jdou do 1. pol. XIV. věku, není ještě tvarů na *m*.

Jak přepisy skladeb z první polovice XIV. stol. v pozdější době přeměňovány byly, vysvítá ku př. ze *Sporu duše s tělem*, jenž kolem r. 1330 (ČČMus. 1881 str. 270) složen a nám v rukopisu ze začátku XV. stol. se zachoval. Uveřejněn jest ve Výb. I. 357—384. Nehledě k prvním 66 veršům, jež, jak se pokládá,

pozdějším přílepkem jsou, jsou v něm následující tvary na *m* obsaženy: *neznám* 360 v. 16, *obrátím* 360, 23, *pokořím* 360, 28, *tížím* 362, 7 *známť* 366, 33, *skočím* 368, 24, *okročím* 368, 25, *zatočím* 368, 26 (tyto tři poslední tvary tvoří rým), *prosím* 372, 29; na *i*: *sději* 361, 27 (v rýmu), *vizi* 362, 17; 362, 22, *razi* 365, 6; 367, 30, *směji* 366, 30 (rým); 367, 10 (r.), *pobleději* 366, 32 (r.), *boji* 370, 13 rým s *zapoji* 14 pak 376, 21 (r.), *pravi* 371, 13 rým s *ostavi* 14, *přiesahaji* 371, 31 (r.), *muši* 374, 21; 379, 32 (r.); 375, 17 (r.), *netuši* 374, 27, *tíži* 374, 31, *zkuši* 375, 18 (r.), *stoji* 376. 22 (r.), *koji* 376, 23 (r.). *Ději* a *směji* 364, 5 a 6 je chybné čtení (viz ČČMus. 1881 str. 361). Je zde tedy 22 starých a 9 nových tvarů, které, jak z rýmu vysvítá, teprv při přepracování, aspoň z větší části povstaly. Nemámeť nikde tvaru na *-m*, jenž by byl jiným rýmem nežli též první os. chráněn. Naproti tomu je zde plno starých tvarů rýmem chráněno.

Nové tvary na *m*, jež v legendě *Život sv. Kateřiny* obsaženy jsou, totiž: *slýchám* v. 117, *slyším* 462, *zaklínám* 567, *haniem* 790 rýmuje se s paniem, *shoviem* 793 rýmuje se s viem, *mním* 1323 a *přestraším* 2702 rýmuje se s naším proti něco přes 50 tvarům na *i*, poučují nás důkladně o tom, kdy legenda tato, jejíž opis as z roku 1400 pochází, sepsána byla. Poněvadž tři tvary na *m* rýmem chráněny jsou a tudíž již v originále zajisté se nalézaly (totiž *haniem*, *shoviem* a *přestraším*), *nebyla legenda dříve sepsána než před polovicí XIV. věku.* Na začátku jmenovaného století nemohlo se to tudíž nikterak stát. S tím se též srovnává poměr gen. na *u* a na *a* (v. Listy filol. a paed. XII. str. 261).

Větší obtíž spůsobuje nám rukopis tak zvaný *Hradecký*, jenž též z polovice XIV. století, jak se udává, pochází. Dle toho neočekávali bychom v něm ještě valný počet tvarů na *m*; než tento je již, jakž uvidíme, dosti značný.

V *leg. o sv. Prokopu* čteme 10 tvarů na *i* (*směji* v. 33, *neškozi* 426, *chozi* 427, *dávaji* 590, *pravi* 809, *uzři* 882, *opúšćeji* 993, *poručeji* 994, *upomínaji* 1038, *ostuzi* 1062) proti 7 tvarům na *m*: *prosím* 152, *bydlím* 245, *piem* 260, *musím* 347, *neomlčím* 901 rýmuje se s *domním* 902, *nepřepustím* 1045. Že zde již 7 tvarů na *m* se nachází neodporuje nijak odůvodněnému náhledu, že legenda zde přepsaná velmi záhy složena byla, neboť ani jeden z těchto tvarů není rýmem chráněn, z čehož by arci pak vyplývalo, že později sepsána byla. Rým neomlčím s domním 901 povstal pak zajisté teprv v přepisu.

V *Pláči Marie Magdaleny* nalézá se 16 tvarů na *i* (*mieni* v. 184, *hledaji* rým s *netbaji* 378 a 392 s týmž r. v. 391, *nevizi* 402, *sději* 407 (než i nyní vedlé sdím v. Kottův Slovník III. díl, 275 kdežto Gebauer u *dieti* facere má jen *děju* a u *zdieti se* videri též *diem* Listy fil. a paed. XI. 103 a 104.) rýmuje se

s *neuměji* 408, kteryžto rým se opakuje ve v. 535 a 536, *mdleji* 547 rým. se s *truchleji* 548, *neuměji* 675 rým s *směji* 676, toto ještě v 987, *zalíbí* 774 (v r.) proti 10 tvarům na *m: mním* 187; 998 (r.), *nepřím* 262, *hledám* 394, 403, 411, *ohledám* 401, *volám* 412, *otlúčím* 470, *vložím* 628. Z tvaru *mním* v. 998 plyne, že skladba tato poměrně stará není; ostatně v. Listy fil. a paed. XII. 262.

V *Pláči sv. Mařie: proši* 92, *vizi* 158; 161, *porúčeji* 422 proti: *prosím* 121, *dávám* tě 420 (rým. se s mátě), *poručiem* 424. Tedy čtyři tvary na *i* a 3 na *m*. Mnohem starší byl by dle toho jiný Pláč p. Marie, jenž je v Malém Výboru str. 56—60 Hanušem uveřejněn. Jest v něm totiž jen jeden tvar na *m: trpím* str. 57 proti *slyši* 56 dvakrát; 57; 58, *vizi* 56; 57; 58, *hlezi* 59. Vyššímu stáří nasvědčují i gen.: smutka 57 dvakrát; 60, květa 57, miestka 58, kvietka 58 a smysla 59 proti slibu 56 a boku 59.

V *Desateru radostí sv. Mařie* 3 tvary na *i*: *vloži* 5 rým. se s *vyloži* 6, *nauči* 248, proti 2 na *m: věřím* 297 a *musím* 484.

V *Umučení Páně* 8 na *i: dohozi* 35 r. s *chozi* 36, *zaklínaji* 312, *neznaji* 354 rým. se s *tbaji* 355 a mimo to v 375, *skončeji* 622 rým s *porúčeji* 623 proti 4 na *m: pravím* 91 a 179, *neotstúpím* 181 rým s *vystúpím* 182.

V básni *Desatero kazanie božie* 12 tvarů na *i*: *dávajíť* 85, *pravi* 242, *vykládaji* 312 rým s *neskládaji* 313, *dosvědčilť* 374, *nesměji* 501, *razi* 568, *nevzmluvi* 572, *neznaji* 577, *oddávaji* 710, *proši* 776, *neuměji* 782 (v rýmě) proti 8 tvarům na *m*: *nevypiem* 97, *pravím* 610; 765; 951; 1021, *radím* 676, *činím* 949, *postavím* 1077. Poněvadž však báseň tato ze začátku XIV. neb konce XIII. stol. pochází (v. Listy fil. a paed. XII. 263), jest zřejmo, že tyto tvary na *m* vesměs při přepisování sem se dostaly, což vidno i z toho, že žádný z nich v rýmu se nenalézá. Patrno to dále i z porovnání zlomku staršího rukopisu kapitulní knihovny s naším. Máme‘t v našem *radím* v. 676, v onom *razi*; v 949 *činím*, v onom *čini*; v 1021 *pravím*, v onom *pravi*. Srovnej i v 789 *hřiechu*, v onom *hřícha*. Ovšem praví o něm Patera v předmluvě svého vydání (XIV str.): „Jest to chatrný přepis staršího rukopisu, neb oplývá chybami a psán jest písmem dosti pěkným asi na konci XIV. stol.“

V *Zdrávas Maria* 4 na *m*: *prosím* 5; 97, *splnímť* 89, *vstúpímť* 91 proti jednomu tvaru na *i obnovi* 90. Stará skladba to asi není.

V *Satyrách* je 13 tvarů na *i* (*u*) a sice v sat. o ševc.: *ztraci* 63 rým s *navráci* 64, *proši* 66 (v r.), *razuť* 103, *zhozi* 120 (v r.); v sat. o konš. nev.: *proši* 9 (v r.), *pravíť* 25, *ukráci* 58 (v r.); v sat. o zl. kos.: *vystřiehaji* 3, *sději* 31 (v r.), než i nyní v už., *zaplaci* 41 (v r.); v sat. o lazebn.: *pravi* 23, *přírovnaji* 24. Naproti tomu jest tam 8 tvarů na *m*

a sice v sat. o ševc.: *radím* 65, *musímť* 140; v sat. o konš. nev.: *prosímť* 45, *musímť* 51 a 57, *neulevímť* 55; v sat. o řezn.: *pravím* 55 a konečně v sat. o pek.: *vypraviem* 4. I zde není ni jeden tvar na *m* rýmem chráněn, z čehož souditi můžeme, že báseň ta snad v 1. pol. XIV. věku sepsána byla.

V básni *O lišce a čbánu* jsou 3 tvary na *i: učini* 30, *razuť* 65, *špíleji* 78 proti dvěma na *m: musím* 60, *otpustím* 66.

V skladbě *O bohatci* jsou již tři na *m*: *vypravím* 75, *slyším* 133, *musím* 148 a jen ději 8 (jež však i nyní vedle dím).

Poněvadž většina tvarů na -m, jak zřejmo, teprv při opisování starších předloh, aspoň pokud tyto jinak zřejmě dokázati lze, vznikla, a poněvadž v našem rukopise z dotčených tvarů celkem již 51 na m naproti 71 na i (u) se nalézá, nemohl kolem polovice XIV. věku, nýbrž spíše teprv později v jeho druhé polovici sepsán býti.

V *Ježíšově Mládí* (Výb. I. str. 387—420) jsou dva tvary na *m: nevrovnám* 392, 18 (v r.) a *neznám* 395, 14 proti 5 na *i: dávaji* 399, 19; 405, 14, *velit* 402, 12, *přísluši* 416, 29, *boji* 417, 24. Mohla býti legenda tato dle všeho někdy kolem polovice XIV. věku sepsána. Že i leg. *O desíti tisících rytířích* (Výb. II. 5—18) do první pol. XIV. věku náleží, jde na jevo z tvarů *ctím* 8, 20 proti *pravi* 8, 31; 9, 17, *zbavi* 9, 21, *shlazi* 9, 22 a *nebojí* 9, 24.

Abych jistěji meze vývinu naznačiti mohl, chci hned ku spisům Štítného, jejichžto sepsání doba nám celkem známa, přejíti. Ku posouzení štítenské mluvy postačí, jak se zdá, výňatky ve Výb. I. obsažené. Mezi nimi zaujímají první místo *Knihy učení křesťanského*, sepsané r. 1376 a *Řeči sváteční*, jichž rukopis z r. 1392 pochází. V prvních (Výb. I. str. 675—744) máme 14 tvarů na *-ím* (*nemienim* 678, 33; 689, 29, *rozmnožím* 686, 11, *nevelím* 702, 29, *mienim* 710, 28, *nechválím* 713, 19; 713, 29; 723, 15, *nepomnim* 714, 17, *domýšlivám* 715, 9, *nehyzdím* 722, 10; 723, 12, *neumiem* 738, 29, *rozumiem* 740, 16) proti 7 na *i* (*razi* 696, 11; 704, 32; 711, 3, *vizi* 724, 12, *neuměji* 738, 35, *pravi* 742, 34, *mni* 744, 14). V řečech svátečních je 6 tvarů na *m* (*musím* 755, 32; 756, 20, *dotýkám* 774, 36, *činím* 775, 25, *držím* 776, 2, *mním* 776, 2) a 3 na *i* (*muši* 752, 18; 754, 12, *navráci* 767, 20). *Tvary na -m mají tedy již u Štítného převahu a sice značnou, neboť jest jich dvakrát tolik co tvarů na -i. Tento poměr panoval tedy někdy v letech sedmdesátých a osmdesátých XIV. věku.*

Jinak ovšem má se věc v jeho Rozmluvách náboženských (Výb. I. 639—679). Zde je již 21 tvarů na *m* (*neoblenímť* 640, 28, *chybám* 640, 29, *mluvímť* 644, 29; 647, 14; ne- 649, 23; ne- 654, 36; 668, 16, *neodmlúvám* 646, 37, *nedělímť* 647, 15; 668, 17, *mienim* 650, 30; 671, 30; 672, 11; 672, 13, *neumiem* 650, 31, *nepřičiním* 653, 17, *znám* 668, 14: 672, 3;

napomínám 671, 32, *umiem* 672, 10, *pravím* 673, 22) proti čtyřem na *i* (*navráci* 647, 28, *mušiť* 653, 18; 669, 26, *vizi* 673, 9). Není to tedy již pravý obraz štítenské mluvy, jelikož dle všeho do tohoto spisu, jehož rukopis z XV. věku jest, mnoho tvarů na *m* při přepisování se vloudilo. Z téže příčiny nalézá se v něm již tak málo gen. na *a* proti knihám učení křesťanského (v. Listy fil. a paed. XII. str. 166 a 167).

Týž poměr skoro, jaký jsme nalezli u Štítného, možno též pozorovati ve Smilově *Nové Radě*, jež byla r. 1394 (5) sepsána (vyd. Gebauer Pam. stč. lit. čes. č. 1.). Arcit máme zde o něco více tvarů na *i* než bychom očekávali, totiž 31 proti 53 tvarům na *m*. Tvary na *i* jsou pak: *ufaji* 43 rým s *znaji* 44, *věři* 46 (v r.), *navrdci* 80 (v r.), *uměji* 93, *razi* 175, 381, 400, 494, 590, 680, 818, 1044, 1327, 1562, 1830, 1997, *praví* 309, 798, 865, 950, 1449, 1540, *chváli* 380, *nezději* 385, *nevíní* 582, *směji* 784, *muší* 1002, *ukráci* 1599 rým. se s *navrdci* 1600, *ukráti* (sic) 1790. Tvary na *m: prosím* 48, 600, *mním* 58, *dávám* 70, 1825, *neumiem* 101 rým s *rozumím* 102, *ufám* 377, *pravím* 94, 495, 666, 908, 920, 976, 1010, 1019, 1055, 1105, 1111, 1351 (v r.), 1477, 1486, 1527, 1574, 1665, 1759, 1792, 1828, 1868, 1887, 1896, 1995, *vystříhám* 628, 922, *zjevímť* 701, *hádám* 706, *hodím* 750, *klidím* 763 rým s *vidím* 764, *schytím* 767 rým s *zmýtím* 768, *radím* 788, 946, 964, 1058, 1109, 1209, 1254, 1337, 1452, 1572, 1856, 1929.

Poněvadž ve Výb. I. 849—910 vydána je dle pozdějšího rukopisu z XV. stol., jest tam již více tvarů na *m* a sice tam stojí kolem 20 na *i* proti as 60 tvarům na *m*. Tak máme na př. ve vyd. v Pam. *pravi* ještě 6krát, ve Výb. jen jednou; *razi* v Pam. 12krát, ve Výb. jen 10krát atd. Naproti tomu jest v *Radě otce synovi* (Výb. I. 909—928), jež se též Smilovi připisuje, jiný poměr a sice 5 tvarů na *m* (*vídám* 916, 26, *zachovám* 923, 15 (v r.), *pravím* 924, 7, *radím* 925, 34, *ufám* 928, 16) proti 6 na *i* (*vzdávajíť* 910, 17, *razi* 912, 22; 913, 9; ne- 918, 5; 922, 10; 927, 2). Jest i z toho vidno, že tato Rada starší je nežli Nová (Listy fil. a paed. XII. str. 266).

Nahledněmež nyní do listin z této doby, jaký poměr se nám zde jeví. V jedné list. z r. 1384 (Archiv č. II. str. 314) je *vyznávám* a *vyznávaji*; tytéž tvary nalézají se v druhé list. z téhož roku str. 316 (též ve Výb. I. 1011, 33 a 1012, 32). Dále pak máme již jen v jedné list. z r. 1398 *porúčeji* ve Výb. 1039, 35 (v Arch. I. str. 142) pak *praví* 1056, 2 v list. z r. 1396. Ostatní tvary jsou jen na *m: vyznávám* 1014, 25 z r. 1386 a z téhož r. *dávám* 1015, 13, *vyznávám* 1024, 6 z r. 1389. Týž tvar 1039, 18 z r. 1398 vedlé *dávám* a zhora uvedeného porúčeji 1039, 35, *prosím* 1048, 8 z r. 1401, *nesmiem* 1056, 31 a *prosiem* 1056, 36 z r. 1400, *rozumiem* 1058, 30, *nerozumím* 1058, 34, slyším tamtéž, *smluvím* 1059, 11 z r. 1401 (?),

vystříhám 1060, 12. Starší tvary očekávali bychom též ve sbírce listin uveřejněných v Arch. I. 138—158, aspoň ve starších z nich, avšak nenalézáme jich tam mimo již zhora naznačené porůčeji. *Z toho lze soudit, že v obecné mluvě ze sklonku XIV. století, neb ta zajisté se nám v oněch listinách obráží, staré tvary na i již skoro úplně vymizely. Kolem roku 1400 tratí se již až na pranepatrný počet i u spisovatelů, o kterých předpokládati můžeme, že čtením starších knih se zabývali a ku starým tvarům takto lákáni byli.* Tak ku př. ve *Výkladu na právo zemské české Ondř. z Dubé* (Archiv II. 481—517), jenž kolem 1400 sepsán byl, stojí jen 3 tvary: *pravi* str. 486; § 65 a § 121 (tedy i v mladší části) proti 21 tvaru na *m*.

V památkách z první polovice XV. věku jsou tvary na i již jen velkou vzácností.

V listině z r. 1413 nalézáme *proší* Archiv II. str. 527 č. 11 a týž tvar v druhé list. č. 12 z téhož roku na téže straně.

V *Kronice o Štilfridovi* (Výb. II. 39—54) jest již jen *mieni* 39, 12 a o *Bruncvikovi* (tamtéž 55—74) jen *nepromieni* 56, 19.

V částech spisů *Husových* ve Výb. II. 179—226 uveřejněných není již žádného tvaru na *i*. Taktéž v *Historii Trojanské* (tamtéž 75—168).

Vyskytuje-li se tedy v některých rukopisech z první polovice XV. stol. ještě více těchto tvarů, můžeme za jisté pokládati, že to přepisy starších památek z XIV. stol. jsou. Tak ku př. v části *Kroniky Pulkavovy* ve Výb. I. 427—498 uveřejněné z rukopisu z 1. pol. XV. věku je ještě 5 tvarů na *i* (*podávaji* 450, 24, *vzdávaji* 450, 36; 451, 5, *zjednávaji* 451, 19, *přijímaji* 492, 8) proti 10 na *m* (*činím* 450, 35; 451, 16; 451, 18; 482, 24, *(odříekám)* 451, 30, *dávám* 452, 2, *slúžím* 472, 28, *vyznávám* 492, 1, *zjednávám* 492, 11, *znám* 494, 20). Byla tedy ještě před sklonkem XIV. stol. sepsána. Však máme též zlomky z této doby, jež nejnověji v ČČMus. 1885 vydány byly.

Stojí-li dále v *Tristramu* (Výb. I. 803—824) ještě 8 tvarů na *i* (*pravi* 805, 36; 807, 20; 809, 3 (v r.); 817, 9; 817, 14 (v r.), *ukráci* 807, 21; 814, 35 *túži* 822, 10 (v r.) proti 20 tvarům na *m*, následuje z toho, že český Tristram nemohl až v první polovici XV. stol. vzdělán býti, nýbrž spíše někdy v druhé polovici XIV. věku. Jinak však soudí Gebauer (Listy fil. a paed. VI. str. 139).

Poněkud podivno jest, že v *Kronice o Jovianovi* v Hanušově Malém Výboru (14—17), jejíž rukopis prý z konce XV. stol. pochází, nalézá se ještě tvar *vizi* str. 16 ř. 14. Mimo to je v ní *nevrátím* 14, *učiním* 15; 16, *oznámím* 16, *neznám* 16, *prosím* 16; 17, *rozmluvím* 16, *znám* 17, *vidím* 17. Je-li stáří rukopisu správně udáno, nezbývá nic jiného, nežli též možnost připustit, že jest to opis staršího originálu.

Že v menších památkách z XIV. stol. již jen samé tvary na *m* nalézti možno, je zřejmo.

V *Písni ku sv. Dorotě* (Listy fil. a paed. IV. 216—224) jsou tři tvary první os. j. č. a všecky na *m*: *věřím* 178^{b} v. 72; 179^{a} v. 123 a *túžím* 179^{a} v. 88.

Nahlédněme ku konci ještě do jiných památek, abychom seznali, jak poměr našich tvarů se stářím dotčených památek se srovnává.

Ve *sv. Jiří* (Listy fil. a paed. V. v Ukázkách 34—35) jsou jen tvary *ufaju* 1^{a}, *stoju* 1^{b}, *nesměju* 1^{b}, *razuť* 2^{a}. Dobře tam tedy Gebauer podotkl, že jazyk ukazuje do 1. pol. stol. XIV.

V *Modlitbách* (tamtéž 23—27): *nestydím*, 53^{b} v. 27, *vidím* 53^{b} v. 27 vedlé *vizi* 56^{b} v. 127, *neprobuzi* 57^{a} v. 139. Pocházejí tedy již z druhé polovice.

V ukázce *Životů sv. Otcův* (Listy fil. a paed. XI. 111—127): *platím* 48, *osvítím* 48^{a}, *trpím* 48^{a}; 49^{a}, *bojím* 49^{a}, *pustím* 50^{a}, *prošímť* 52^{a}, *opatřím* 53^{a}, *musím* 56^{b}, *dopustím* 56^{b}, *uzřím* 58^{a}, *chovám* 58^{b}, 12 tvarů tedy proti 10 na *i*: *pravi* 49^{a}, *znaji* 50^{a}, *proši* 50^{a}; 51^{b}, *vizi* 51^{b}, *napomínaji* 51^{b}, *muši* 58^{a}; 60^{a}, *podnieci* 58^{b}, *nerozoměji* 60^{b}. Opis byl na počátku XV. stol. pořízen a originál pocházel asi z 2. pol. XIV. stol. Také jest v něm ještě 9 gen. na *a* proti 13 na *u*.

V *Životě Krista Pána* (Listy fil. a paed. XI. 283—292) nemáme vůbec žádných tvarů na *m*, nýbrž jen 6 na *i*: *vizi* 1^{a}; 3^{b}; 5^{a}, *muši* 3^{b}, *čini* 5^{a}, *dávaji* 5^{a}, dle čehož originálu vyšší stáří přiřknouti neváhám.

V *básních* připsaných při kronice *Pulkavově* v rkp. Lobkovickém z první pol. XV. stol. nalézá se: 1. v řeči jinocha mladého: *zpívám* 426 rým s *nedbám*; 2. v řeči kmene st.: *sedím* 426 rým. se s *hledím, zhřievám* 426 rým s *netbám* 426. Tedy žádný tvar na *i*. Avšak 3. v Pravdě: *blúzi* 430 rým s *súzi, povědaji* 430, *praviť* 431, *razi* 431, *veli* 431. Zde zase nemáme žádného tvaru na *-ím*, neboť pomniem 433 je 1. os. mn. č. Že báseň tato z XIV. stol. pochází, o tom nemůže se pochybovati; stáří předcházejících dvou básní určiti není snadno. Dle všeho nejsou příliš staré.

V básních připsaných při *Kronice Pulkavově* v rkp. *Litoměřickém* (tamtéž 302—308) máme v první *razi* 303 (v r.); ve druhé *svědčím* 305 a *směji* 307 (v r.), *věři* 308. Mohou býti tedy též ze XIV. století.

Ve zbytku *Růžové zahrady* ze XIV. stol. (ČČMus. 1881, 464 sl.): *vsadímť* v. 13, *sehrámť* 14, *uspím* 65, *povídám* 141 (v r.) proti *podstúpi* 117.

Ve *Frimburském zlomku evangelia* ze sklonku téhož století (ČČMus. 1881, 496—498): *propustím* a *nenalézám* na druhém sloupci.

Život Karla IV. (v Pam. st. lit. čes. č. IV.) obsažen jest v rukopisech ze stol. XV; že však již ve stol. XIV. do češtiny převeden byl, vysvítá z toho, že v něm ještě více gen. na *a* se nalézá (bez uma str. 8 ř. 1, domysla 9, stola 15 ř. 1, smysla 42, nevoda 49, 5, prostředka 51, 6, poklada 52, 9 atd.) a mimo to je zde i tvar *žádají* str. 9 (ve Výb. I. 507, 28 je *žádám* 507, 28 dle jiného rukopisu též XV. věku).

V *Životě sv. Václava*, jenž bezpochyby Karlem IV. původně latinsky sepsán a později pak do češtiny přeložen byl a jenž v témž čísle Památek (str. 111—118) dle rukopisu z r. 1379 obsažen jest: *nežádají* str. 114 ř. 3 (v rkp. z r. 1476 je již *nežádám*), pak týž tvar na téže straně ještě jednou ř. 17, *vizí* 116, 1. Zřejmo z toho, že v rukopisu tomto se nám text starý, jak jej v Pass. máme, obráží a nikoliv mluva z roku 1379. A skutečně, srovnáme-li týž text v jiném Pass., jenž téměř až ze sklonku XIV. stol. pochází (ve Výb. I 314—322), shledáme tam tytéž tvary: *nežádají* 316, 22 a 317, 3, *vizí* 318, 16. Toť přece není mluva ze sklonku XIV. věku!

V *knížkách o hře šachové*, jež, jak pravdě podobno, ke konci XIV. věku sepsány a v Památkách st. lit. č. č. 6 vydány byly: *vizí* str. 41. I více gen. na *a*: účinka 23, proroka 44, smysla a rozmysla několikrát, jakž též očekáváme, ač již i smyslu 39 a více jiných ještě na *a*.

Tvary na -m vyskytly se tedy někdy kolem polovice a sice spíše před polovicí XIV. věku a vzmohly se náhle tak, že již v letech šedesátých co do počtu tvarům na -i se asi vyrovnaly, poněvadž v památkách z let sedmdesátých a osmdesátých na jeden tvar na -i skoro již dva tvary na -m připadají; na sklonku XIV. stol. vyskytají se staré tvary již jen velmi zřídka, tak že začátkem stol. XV. v dotčených třídách a vzorech novočeské pravidlo již za vyvinuté pokládati dlužno; co se starých tvarů ze začátku XV. věku nalezá (ne však v opisech z předešlého stol.), velkou vzácnosti nazvati třeba. Jest to tedy jedno z jazykových pravidel, která ku svému vývinu poměrně velmi krátké doby potřebovala, jelikož něco přes padesát let k tomu úplně postačilo.

Klasobraní po rukopisích.

XIX. Z Passionalu Musejního (sign. 3. F. 16; srov. Listy filol. 1885 419).

[404] S. otcze Dominica.

Swati domicus predicateroweho zakona poczatek y hlawa. z iſpanſke zemie rodem. z toho biſkupſtvie okſemenſis. W tey

wſi gieyzto callegora dyegy ſe vrodil. Geho otecz felix. yeho matka Johanna gmye gmiela. O tom ſwatem dyetyety tak ſie piſſe ez yeho duchowna matka. geſto yeho z ſwateho krſtu zdwihla to zgyewenye gmiela o nem. yezto dyetye duchem ſwatim oſwiecene ma ſkyrzie kazanye ſlova bozieho weſ ſwiet oſwietlity. W tom zgyeweny tak yei widyela. ano dyetye przyekraſne hwiezdu ſtwuci na czele gma. gyeſto hwiezda weſwiet oſwieczowaſſe. W tom yeho ſwatem dyetynſtwu yeſcze u ſwe doyky gſa czaſto yeſt nalezan an na zemi lezy. bohu ſwu pokoru v mladoſty ukazugye. a kdiz z ſweho dyetynſtwa wyſſel. chtye ſie mudroſty nauczyty. ſkrowny w krmi y v pyty zyw byl. tak ez deſiet let kromie wodi nycz gyneho nepil. A tu nauczeny gſa wida ano chudy hlad mru wſſie ſwe knyhi rozprodaw chudim pro buoh rozdal Tu yey biſkup okſomenſki ſ kanownyky w geho dobrotye ſeznawſſe. w duchowni zakon kanownyczy gey przygieli. w nemz zakonye tak proſpiel yez ho ſtaroſtu podprzieworzym vczynyli. Toho czaſu naywiece ſye zato bohu modleſſe. aby gemu buoh tu milost dal. kak by krzeſtanſkey obcy k ſpaſeny pomohl. a tehdi w knyhach o ſwatich otczich kak ſu na ſwietye ſwati zywot wedli. nayradyegy cztyeſſe. A kdiz yednu do toho mieſta yemuzto toloſa dyegy s ſwym byſkupem gyel. *[405]* na yedney hoſpodye nalezl. ano hoſpodarz kacierz yeſt. tomu tak dluho kazal o wierzie. az ho na prawu wieru y obratyl. pro nezto ſwati dominyk bohu chwalu wzdal dyekugye ez tento prwy ſkirziē na prawey cieſtye yeſt poſtawen. Jeden take czas w tō kragy genz wlaſky ſlowe mentfort. w tom hrabſtwi ſwati dominyk o wieru ſ kacierzy ſie hadal. a czoz bylo neſnadſſieho. to gym na liſtye napſano dal. Tehda toho weczera kacierzy okolo ohnye ſedyece pocziechv mezy ſobu mluwity a rzkucz. wyrzmy tento liſt v ohen. ſhorzili tehda naſſie wiera prawa yeſt. pakli neſhorzy. hotovi ſmy po ſwateho domynika wierzye poſtupity. W tu dobu liſt w ohen uwrhli. a tu liſt drahnye pobyw z uohnye wyſkoczyl. To vzrziewſſe kacierzy welmi ſie podywili. a wnytrs w ſrdcy ſkruſſene pomyſſlenye gmieli. awſſakz yeden mezi nymi twrdſſy we zley wierzie k nym wecye. u wyrzmy ten liſt w ohen druhe. y trzetye. a tu prawdu uznamenamy. A kdiz tak do trzetye uwyrhli. a liſt z ohnye wzdi wyſkoczyl. mezi ſebu ſlib vczynyli. aby toho z nych nykte nykomv nepronaſſal. yedyni mezy nymi rityerz byl. yenz ſwate wieri kakz takz ſie przidyrzal. ten potom ten dyw gynim proneſl. Take ſie to o ſwatem dominyku piſſe. ez kdiz ſie yednu ſ kacierzy hadal. a duchem ſwatim wznyecen bozye ſlowo neſtraſſywie kazal. poſmiewachu ſie yemu ſvate wieri protywnyci pligyce nan. blatem pliſkagice. a na ſmiech ſ zadu ſlamu k kukle przywazugycz. W tu dobu yedny kacierzy k nemu prziſtupiwſſe rzechu. y kak to bezpecznye chodiſ. zda toho newieſſ. ez ſmy tebe nyekolikrat ſtrzyehly chtyecz tye zahubity. Czo *[406]* by tomu rzekl bychom tye byli pochopili K tomu ſwati dominik wecye. byſte mie byli gyeli. byl bych was

profil. abyſte mne ynhed nezabygieli. ale znenahla me udi rziezali. a tak wſſie rziezicz przied myma oczima me vdi ukazugicz. naypoſledí oczy wybodnucz memu tak ztryznenemu tielu w ſwey krwi walety ſie przipuſtyli. tak bych yedwa pro meho yezu kriſta wieru w ſwey duſſy nyeczſo chuty poczyl. Tyech czaſow wida ſwati dominyk ano po wſſyech wlaſtech kacyerzy krzeſtanſku wieru tupie yal ſie hoſpodyna profity aby to yemu zgyewil. kteri by to czyn byl. gymzto by kacierzku wieru mohl prziemocy. Tehda mu duch ſwati w ſrdcy ponukl aby zakon vczynyl kazatelowy. yakzto yeſt potom y vczynyl zakon gymzto y dnes rziekagy predykaterzy. toczys. kazateli. a to vczynyw do rzyma ſſed otcye ſwateho yemuzto Innocencius rzekli profil a rzka. Welmit yeſt toho ſwietu potrzieba pro mnozſtwie kacierzow a hrzieſſnich lidy. aby zakon kazatelowy potwrdyl. K tomu papez rozmyſſleny czas odlozyw te nocy widyenye widyel. Zdalo ſie yemu: by rzimſky koſtel letyety chtyel. A kdiz nato otecz ſwati papez ſ welikim ſtrachem patrzieſſe vzrzie w ten czas ſwateho dominika an rameuoma koſtel podpieragye letyety mu neda. yemuzto widyeny papez ſrozumiew. ſwatemu dominikowi rozkazal. a rzka. Wrat ſie k ſwey bratrzy. a ſ nymi radu vezmi. zwolecz ſobie rzeholu uſtawenye pſaneho wratyz ſie k nam. a my toho rady potwrdymy. To ſwati dominyk vczynyl ſwu bratrzy gychzto yuz bieſſe cztirziſta a ſſeſt nadzte radu wzal. A tu *[407]* ducha ſwateho nayprwe zato poproſiwſſe ſwateho auguſtyna uſtawenye rzehulu wolili. a rzkucz. to yeſt miſtr a kazatel bohem dani. podle yeho uſtawenye chczmy rady bohu ſluzyty. W ten czas Innocencius papez vmrziel. a mieſto neho Onorius papezem vczynen. yenzto zakon kazatelovy potwrdyl po boziem narozeny. tyſicz. dwie ſtye. ſeſtenadzte leto. A kdyz potwrzenye od papezye pokornye przygal. ſſed ſukromie w koſtele ſwateho petra naboznye poklekl. hoſpodyna poprofil aby ſwym ſwatim duchem toho ſtawu potwrdyl. a gich kazanym wſſeho ſwieta hrzieſnich polepſſil. w tu hodynu w nyzto ſie tak modleſſe vzzrzie ſwateho petra a ſwateho pawla ana k nemu gdeta. yemuzto ſwati petr knyhy a ſwati pawel huol dawſſe takto k nemu promluwiſta. Gdy kazat ſlowa bozieho nebs k tomu vrzadu s ſwymi ſe wſſyemi do dne ſudneho bohē zwolen. Ta ſlowa uſſlyſſaw ſwati dominik wnitrſ w duſſy welike utyeſſenye przygal. a tu giſtye poznal ez ten zakon gym uſtaveni bude do dne ſudneho ſlowo bozie kazaty A protoz kdiz ſwati pawel wſſiech kazatelow heſlo obdirzaw w ſwych epiſtolach napſal. a rzka. My ſmy ty k nymzto yeſt ſkonanye ſwieta przilo. to ſlowo wſſiczkny miſtrzy ſwiety wykladagicz prawie. ez ge to ſtaw kazatelowy gēz ma do dne ſudneho traty. W tu take hodynu w nyz ſwati dominyk na modlitwach tehda nyczyeſſe. zgyewil mu buoh rozplozenye yeho zakona. We nemzto widyeny byrzo wzezrziew ſwu bratrzy any po wſſem ſwietu dwa a dwa gduce ſlowo bozie kazyu. vzrziel. a tak inhed *[408]* odtad wſtaw do mieſta tolofi ſſel.

w nemzto kragy mnoho kacierzow tehdi bylo. a tu gſa ſwu bratrzi kazat rozeſlal. nyektere do parzyzie nyektere do hiſpanye a nyektere do bononie aby tam bozie ſlowo kazali. Tiech czaſow bliz przied uſtawenym zakona predicateroweho byl yeden mnych ſſieri zakona ſwateho bernarta. ſwateho zywota czloviek ten gmiel yedno widome zgyewenye. widieſſe ſie yemu ano ſwata kralovna przied ſwym ſinem yezwkriſtem ſpenſſy ruczie kleczy. proſiecz yeho za wſſeho ſwieta hrzieſſne aby ſie na nye neunahlowal. w nyz hodynu rozlicznim odpowiedyenȳ yezis matcie odpowiedaſſe. a zwlaſcze takto rzka: Matko ma mila czo mi yuz ſ nymi weliſſ vczynyty. poſlal ſem k nym patriarchi y proroki wſſak ſu ſie nepolepſſili. potom ſem ſam k nym z nebes ſſtupil. a ſwe apoſtoly mezi nye rozeſlal. awſſak ſu ſie netolik nepolepſſili. ale mie y ſ apoſtoly hanebnye tryznywſſe ua ſmrt odſudyli. Potom ſwiety muczedlnyci miſtrzi y zpoviednyci mnoho po ſwietu kazali. awſſak malo proſpieli. Ale matko mila. twey miloſrdney proſbie neodpowiedagy. ale chcit tu miloſt yeſcze ſwietu vczynyty. dam gym zakō predicatorowy. Ty gim buduu kazaty a hrzieſne na dobru cieſtu weſty neupoſluchagyli tyech muſſy weſwiet rozlicznye zamuczowaty. a naypoſle muſſy na nye ſwuoy hnyew rozlicznye prziepuſtyty. Po tyech czaſiech kdiz ſwati dominyk po ſwietu kazaſſe. yeden knyez bohoboyni wida ſwateho dominyka ſnazenſtwie zamyſlil w ſwem ſrdcy nahodylli by mu buoh knyhy ſwateho piſma nowe*[409]*ho zakona w nychzto by ſie vczie kazal. chtiel by rad w zakon ſwateho dominika wnyty. netahl toho pomyſlity az yeden zak ſ takymi knyhami przieden prziedſtupil v nehozto ynhed gye kupiw poczie myſlity a rzka. Mily hoſpodyne yeſtli to twa ſwata wole. racz mi to y druhim znamenym ukazaty. a to pomyſliw knyhi ſwatim krzizem pozehnaw. ti knyhi otewrziel. a tu ynhed na poczatcie liſta gemu ſie cziſty wywrhlo to ſlowo geſto yeſt w knyhach o apoſtolſkych ſkutciech ſwatemu petru takez ſie cziſty nahodylo. Tuy takto pſano. Wſtan ſendy y dy ſ nymi. nycz ſie nerozpakugye. nebt ſem ya gye poſlal. tomu znameny ten knyez twrdye vwierziw w zakō kazatelovy wſſel. Geden take czas yeden ſlowutni miſtr w ſwatem piſmie potwrzeni na uſwitye nad knyhami ſedyel chtye toho dne zakom ſwate piſmo cziſty. A kdiz tak ſedye poczal drziematy przilſed u widyeny yeden kmet nadobni ſedm ſwietlich hwiezd tomu miſtru darem dal. tomu ſie daru poczie miſtr welmi dywity a tak na ti hwiezdi hledagye vzrzie ano gymi weſ ſwiet oſwiecen. W tu dobu z toho widyenye ſie wybraw poczie na to welmy myſlity. kake by to widyenye bylo. A kdiz toho dne zakowſtwu ſwate piſmo we ſkole cztyeſſe. wnyde do ſkoly ſwati dominyk s bratrzy ſam ſedmy. a tu k miſtrowi przſtupil. yeho ſie ſkole poruczil a rzka. Miſtrze mily racz nā toho przety at ſie w twei ſkole piſmu ſwatemu vczimy. to ten miſtr miloſtywie uſſlyſſal. a tu ſwemu widyeny vrozumiel. ez tyech ſedm hwiezd bylo tyechto

ſedm ſwatich otczow. Po malych czaſiech *(410)* byl yeden miſtr gemuzto gmie bylo regynaldus dyekan aurelſki. ten bieſſe przied tyem piet [let] u parzizi duchowne prawo ſlowutne doſpieſnye we ſkole czetl. a potom ſobie w umyſl wzal. aby wſſe pro buoh rozdada ſlowo bozie po ſwietu kazal. ale newiedyeſſe kterim by to czinem przwedl. tehda gemu yeden cardinal o zakonu predicatorowem nowo potwrzenem poczie rozprawiety. pro nyezto ten miſtr regynaldus ſſed k ſſwatemu dominikowy. gemu ſwoy vmyſl poviedyel. a od toho mieſta w zakon wnyty zamyſlil. W tō zamyſle u weliku nemocz upadl. tak ez do yeho ziwota lekarzi ſie byli rozpaczili. Tehda ſwati dominyk ſie zan na modlitwu k ſwietyey kralownye oddal. profie gye a rzka Mila matko bozie. yeſto w laſſczie poruczſtwie o zakonye kazatelowem maſſ. neb ſu to ty duchowny gyeſtoſ ti na ſwem ſinu hrzieſnim na ſpaſenye obdyrzala. proſſy twe miloſty racz tohoto nemoczneho we zdrawy prodlity. W tu hodynu matka bozie k miſtru regynaldowi ſe dwiema pannama przied loze wſtupi. gijzto miſtr regynaldus ſmrty w ten czas czakagye zrzieymo neſpie vidyel. ana k nemu yaſnye takto mluwi Pros na mnye czoz chczes a uſlyſſan budeſſ. A kdiz on poczie myſlity czoby profil. yedna z tu dwu pannu k nemu prziſtupiwſſy poſſepta a rzkucz. Razit nycz nepros ale gegyey ſie miloſty na wſſem porucz. a kdiz to on vczyny ſwietyei ſie kralownye poruczy. tehda matka bozie rucie kraſnye rozproſtrziewſſy poczie yei na wſſiech mieſtech mazaty. yakzto knyezie obyczjey magy. oleyowaty. *[411]* a k kazdemu pomazany wlaſczie ſwata ſlowa rzekla. A kdiz nohi mazaſſe tehda tato ſlowa propowiedye. Pomazugy tyechto noh aby chodile po ſwietu cztenye ſwate kazycz. a tomu yemu vtyeſſenye vſtawila a rzkucz. Trzety den poſſli tobie plne zdrawie. a to rzekſſy ukaza yemu kroy rucha predicateroweho a zwlaſſcze ſkaplerz. a rzkucz. Tak chcy abyſte w takem kroyu chodili. W trzety den rano ſwati dominyk yenz bieſſe wſſeczkno to widyenye na modlitwach gſa w tuuz hodynu widyel k miſtru rynaldowi prziſſed yeho zdrawa nalezl. a tu ſobie to widyenye ſpolu powiedyewſſe. miſtr regynaldus zakon kazatelowy przyyal. a ten ſie ieſt nayprwny yakz ſwata kralowna kazala w ſkaplerz oblekl. neb drziewe predicaterzi yako duchowny kanownyci w komziech chodyli. potom ten miſtr reginaldus w rozlicznich zemiech a zwlaſcze u parzizi ſwati zywot weda a ſlowo bozie kazie vmrziel. ſkyrzie nyezto hoſpodyn rozlicznim nemocznim a hrzieſnim weliku miloſt czyny. az do dneſnyeho dne. Yednoho take czaſu cardinalow ſtefanow z nowe foſſy ſynowecz na kony u prziekop upadl a tu hlawu ſlomil. k nemuzto yeho matka przibiehſſy zaloſtywym hlaſem krzyczala. w tu dobu ſwati dominik tehdi w rzimie gſa ſſed tam zan ſie bohu pomodlil a toho mrtweho wzkrzieſiw matcie zywa wratyl. tiech take dny w rzimie u ſwateho ſixta tu geſto y dnes predicaterzi claſter magy ſwati dominyk a ſ nym etirzidciety bratrow za ſtolem ſedyece po malem kuſu

chleba mezi ſobu rozdielili viece w domu chleba nycz nemagycz. W tu dobu wnydeſſta dwa nadobna gynochy *[412]* do refectora neſucz w ſwich plaſczich chleba bieleho ſporzie. a tu przied ſwatim dominikem ten chleb polozywſſe wen wyſſli. Po nychz byrzo wyſſedſſe gich nenalezli. any kto kdi potom wzwiedyel. kto ſu odkadli ſu byli. W tu dobu ſvati dominik ruku na bratrzi pokynuw wecie. Giezte bratrzie mila tentye nā chleb hoſpodyn poſlal. Czo ieſt buoh dywow ſkyrzie ſwateho dominika ſwietu ukazal to yeſt wſſe na potwrzenye wieri krzeſtanſke vczynyl. Yednoho czaſu yeden w nemzto mnoho bieſow bieſſe przed ſwateho dominika przīwedē Tehda ſwati dominik ſtolu na ſie wzem yednu ſtranu ſtuoly bieſnyku na hrdlo przīewieſīl. zapoviedagye dyablom aby toho czlowieka wiece nemuczili Tehda dyabli pocziechu wyty arzkucz. Procz na ni ti muky otcze ſwati przīepuſczieſſ. nechat wyndemy K nymzto ſwati domynyk wecye Nepuſczy was odtadto geliz mi rukoymie poſtavite. yez ſie zaſie w toto tyelo newratyte. K tomu dyabli odpowiedyechu Kake my tobie rukoymie mozem daty. K tomu ſwati dominik wecye. przygmu za rukoymie tito ſwate gychzto tyela w tomto koſtele poczywagy. K tomu dyabli weciechu. tiech my rukoymy miety nemozem. neb naſſye zaſluzenye gym y wſſiem dobrim gſu protywna. K tomu ſwati dominyk wecye. muſite rukoimie miety. gynak was z teto muky nepropuſczy. Tehda dyabli dluho o tom tulawſſe. przīſſedſſe k ſwatemu dominik rzekli. Ay tot ſmy na tyech ſwatich obdyrzieli ezt ſu naſſye rukoymie. a tot znamenye gdy truhlu w nychzto tyechto ſwatich hlawy gſu ſchowani oh*[413]*leday. tu truhlu przīewracenu naleznes. a tak ſſed y nalezl. a ten czlowiek dyablow zproſczen bohu chwalu wzdal. Vdalo ſye take ſwatemu dominiku w gedney wlaſty kazaty gehozto yedni ſproſtne ſtare zeni an kaze uſlyſſiewſſe. przied nym padſſe rzechu. E ſluho bozy wezrzy na ni pomoz nam. yeſtli to prawda czos dnes kazal tehdat ſmy my nebozky kacierzowym bludem dawno oſlepeni. Gymzto ſwati dominik wecye. wzdyrzte ſie na maly czas. we czas vzrzite komu ste ſluzuli. kakli ſte w nebezpecznem ſtawie byli. w tu dobu vzrzieli yednoho koczura yako pſa welikeho an od nych wyſkoczil. v nehozto oczyu yako plamen bieſſta. yazik dluhy weſken krwawy. od nehozto weliky ſmrad ydyeſſe. ten koczur okolo tyech ſtarich zen wyrkagie ſie potulaw na zwonowy prowaz ſkoczyw na tom mieſtye zmiſal. Take w geden czas bliz od tolofi mieſta gedni kacierzie przīehadal. a kdiz ſie w nye ſudcie ſwieczky vwazaw vzecy gye chtyel mezy nymi yeden gemuzto Reimundus rzekli byl. toho ſwati dominik puſtyty kazal a rzka. Nechayte mi tohoto a w tu dobu obratyw ſie k tomu Reymundowi ſwati dominik wecye. Synu moy mily gyſtye to wiedie kakz koliwiek tyem prodliſſ. wſſak yeſcze z tebe dobri a ſwati czlowiek bude. A kdiz ten kacierz reymundus propuſczen a dwadciety let w ſwem bludye oſtal. potom duchem ſwatī ohromen w zakon predicatorowy wſſel. a tu conuyrſſem yſa. nabozni zywot weda

ſwych hrziechow ſie kagye nebeſkeho kralowſtwie ſie doſluzyl. Take ſie dywne o ſwatem dominiku piſſe. ez byw na modlitwach w rzymie v ſwateho ſixta wſſyczku bratrzi *[414]* na kapitolu ſezwaty kazal. tu k nym takto promluwil a rzka. bieda nam bratrzie mila. wzkorzie cztirzie z was vmrzietyu magy. dwa w duſſy a dwa w tyele. Tehda po malich dnech dwa bratri vmrziela. a dwa z zakona wyſſla tamz w kletwie y vmrziela. Tyech take czaſov, geſto byl ſwati dominyk u bononj mieſtye. yeden miſtr z nyemeczkich zemi yemuzto konrat rzekli. ten w zakowſtwi welmi ſlowuten bieſſe. yehozto aby w zakon wſſel pro yeho welike vmienye bratrzie predicaterzy welmy zadachu. (Pokračování.)

Nové instrukce o vyučování latině na nižším gymnasii.

(Čteno ve filolog. odboru ústř. spolku středních škol českých).

I. O osnově.

Revidovaná osnova učebná a nové instrukce o vyučování jazyku latinskému na nižším gymnasii minist. vynesením ze dne 26. května 1884. vydané, spočívají na pevných a osvědčených základech osnovy a instrukcí z r. 1849. a pozměněných minist. nařízením z r. 1855.

Osnova revidovaná od osnovy z r. 1849. a 1855. v latině co do učiva grammatického jen tímto se liší:

v I. třídě: Učivu této třídy přidána jsou adverbia, jež dosud II. třídě byla přidělena; úlohy po dostatečné přípravě již v 1. pololetí se ukládají a jsou překlady pouze z češtiny do latiny;

v II. třídě: Změn mimo vzpomenutá adverbia, jež právem I. třídě byla přikázána, není tu žádných. Sklonění, zvané řecké, ježto ani v revidované osnově zřejmě se neuvádí, příležitostně v III. třídě se proběře a procvičí. Domácí přípravy na odstavce latinské místo koncem šk. roku činí žáci po dostatečné přípravě, tedy již v 1. pololetí;

v III. třídě: Cvičení grammatickému v témdni po hodině přidáno. Učivo grammatické omezeno jest na nauku o shodě, o pádech a předložkách; nauka o zvláštním užívání jmen a náměstek odkazuje se do IV. třídy;

ve IV. třídě mimo přibranou nauku o zvláštním užívání jmen a náměstek není změny žádné, leda že nauka o spojkách v revidované osnově přímo se vytýká.

ještě z jiných důvodů příslušela by spíše III
Neboť dle revidované osnovy ve 3 hodinách týd
brati nauku o shodě, pádech a předložkách (83
mluvnice), ve 3 nebo ve 2 hodinách týdenních na
užívání jmen a náměstek, o slovese a spojkách
mluvnice), nauku o prosodii a metrice v to neči
nejen úkol IV. třídě vyměřený byl by přílišný,
státi by se mohlo, že by učitel ve IV. třídě p
grammaticko-stilistických (dle Kořínkovy mluvnice §
déle se zdržel na ujmu důležitější a nesnadnější n
a spojkách. Nebezpečenství takové v III. třídě, je
na konec druhého pololetí by připadla, samo sebo
nebyla by veliká, kdyby učitel pro nedostatek č
nejdůležitější a do té doby neprocvičené zvláštnosti
cvičil.[2]) Vždyť i dle revidované osnovy při gramm
ckém vyučování vyššímu gymnasiu vyměřeném k tom
příležitost. Také některé grammatiky v Německu r.
tyto grammaticko-stilistické zvláštnosti četbě a vyšší
dělují (ku př. Holzweissigova) nebo jen o náměstkách
(ku př. Stegmannova).

Má-li již v I. třídě vazba akkusativu s infinit
brati, ani z organisační ani z revidované osnovy
patrno. V obou slovně se ustanovuje: „bei der Form
Verbums (v I. třídě) in gleicher Weise der Gebrau
finitivs nach einigen besonders wichtigen Verben u
vischen Praedicatsausdrücken", a v II. třídě: hiezu ko
der Accusativus cum infinitivo und der Ablativus absolu
však instrukce k organisační osnově již v I. třídě vedl

po zvláště důležitých slovesech (jako na př. debere, posse, audere, solere a j.) a po adjektivných výrazech praedikativných (ku př. dulce et decorum est pro patria mori; scutum reliquisse apud Lacedaemonios turpissimum fuit) také vazbu akkusativu s infinitivem připouštějí,[3]) zajisté téhož smyslu jest i stejně znějící nařízení revidované osnovy,[4]) ačkoli v instrukcích výkladu o tom není žádného. Se stanoviska pak českého v I. třídě probírati vazbu akkusativu s infinitivem jest věcí téměř nezbytnou, ježto by jinak ani infinitivus perfecti — o budoucím ani nemluvě — procvičiti se nemohl; nebo překládati jej obecně infinitivem praesentis děje dokonavého i z té příčiny se nezamlouvá, aby žák nebyl svářen k chybnému překladu, ku př. Vojíni vůdce zachrániti nemohli — milites ducem servavisse non potuerunt. Namítka, která by učiněna býti mohla, že žáci na tomto stupni vazby té ještě by nepochopili, zkušenost mnohých let vyvrací. Ostatně v I. třídě přestati by se mohlo na několika ustálených slovesech projevu a uznamenání a praedikativných výrazech adjektivných. Aby však žáku podstatné věty úsudkové nemátly se s příslovkovými větami výslednými, jež minulými tvary děje dokonavého k nesprávnému užívání časů zavádějí, tyto II. třídě odkázati by se mohly.

Dle toho žádoucno jest, 1. aby grammatické učivo III. třídy ukončilo se zvláštním užíváním jmen a náměstek, anebo stilistické tyto zvláštnosti jen příležitě se vyložily a teprve ve vyšším gymnasii systematicky se probraly; 2. aby vazba akkusativu s infinitivem již v I. třídě při infinitivných tvarech byla vykládána a v II. třídě doplněna.

II. O instrukcích.

Instrukce k revidované osnově jsou dřívějších hojnější a důkladnější; v nich svědomitě použito zkušeností školních, jakož i výsledků vědecké didaktiky a paedagogiky. Sepsány jsou s nevšední promyšleností a vřelým účastenstvím ve věci, jíž se týkají.

Dříve nežli přistoupíme k jednotlivým odstavcům nových instrukcí, předem podotknouti třeba, že tyto, jak na několika místech (na str. 4, 6, 10, 54 a j.) zřejmě se praví, nemají pokládány býti za jediné možnou cestu, po níž by cíle osnovou předepsaného se došlo a od níž všelijaké uchýlení za bludné a bezcestné vyložiti by se musilo, nýbrž že jsou spíše cest neznalému bezpečným vůdcem, rady ptajícímu zkušeným rádcem. Nejsou tedy instrukce, jako jest osnova, zákonem, jejž by učiteli do posledního písmene bylo naplniti, nejsou otrocká pouta všelikou volnost

[3]) „und einige Verba, welche Infinitiv oder einen Accusativ c. inf. als Subject oder Object mit sich construiren“ (pg. 104).

[4]) Srv. o koncentrických kruzích na str. 12. nových instrukcí.

a svobodu na poli didakticko-paedagogickém omezující, nýbrž návod vyučovací, návrhy a pokyny, dlouhou a mnohou zkušeností odbornou odůvodněné. Konečně doložiti dlužno, že nové instrukce založeny jsou na vyučovacím jazyce německém a že se stanoviska jazyka českého na českých gymnasiích některé odchylky velmi žádoucny jsou. Pokud změna v nových instrukcích vůbec a se stanoviska české řeči vyučovací zvlášť potřebnou se zdá, tuto buď vyloženo.

1. Latinská mluvnice v I. a II. třídě.

Orthoepie a orthografie. Ačkoli čtení a pravopis latinský nečiní velikých obtíží českému žáku, přece s velikou výhodou bude, počne-li učitel, jak tomu chtějí nové instrukce, prvopočátky řeči — abecedou.

Nejpřirozenější postup, jenž také po většině srovnává se s instrukcemi, zdá se mi býti tento: Učitel dá žáku napsati českou abecedu ve přesném pořádku, jinému dá vyhledati a napsati samohlásky krátké i dlouhé, ukáže, jak samohlásky dlouhé v latině označiti se mohou, výslovnost jejich procvičí na slovech jedno-, dvou- a víceslabičných, jež žáci beze všech výkladův o výslovnosti souhlásek čísti mohou, a přihlížeje při tom ku přízvuku slova na tabuli tak uspořádá, aby z nich žáci pravidlo o přízvuku dle výslovnosti učitelovy sami vystihli. U samohlásek vytknouti jest, že latina nečiní rozdílu mezi samohláskami tvrdými a měkkými, *i* že se píše ve slovech latinských znějíc po všech souhláskách jako v českých slabikách *ci*, *si*, *zi* (tedy také *di*, *ni*, *ri*, *ti*), *y* že má místo jen v některých jménech řeckých. Na základě jazyka českého procvičí také slabiky kladně dlouhé. Po tom žáci udají českou dvouhlásku, učitel k ní přidá ostatní latinské a výslovnost jejich na příkladech procvičí. — Vybírati slova českému jazyku příbuzná avšak nestejné kvantity kmenové jako: māter, matka; pāstor, pastor; rosa, růže a p. — jak instrukce zřejmě odporučují — za místné nepokládám, ježto bylo by vyložiti, proč v češtině kvantita jest odchylná; ale ovšem výhodno jest vybírati slova taková, jež i ve kvantitě s českými souhlasí, jako: novus, nový; sedeo, sedím; video, vidím; pāvō, páv a j. již i proto, aby žáci hned na počátku byli přesvědčeni, že jazyk latinský jest s českým příbuzný. Podobně za nemístné mám, aby žákům již na počátku se vykládalo, proč na př. v nominativě mōns výslovnosti *o* se prodlužuje, ale v ostatních pádech (montis, monti atd.) jest krátké, ježto by i tu důsledně vytknouti se musilo, proč na př. *in* před *f* a *s* jest dlouhé, ale před ostatními souhláskami krátké (īnfero, īnscribo; incito, innocens). Pravidlo, že krátká samohláska před spřežkami *gn*, *gm*, *nf*, *ns* výslovností se prodlužuje, dlouhá před *nd*, *nt* se krátí, žák na konkretních příkladech, jež se v četbě objeví, lépe pochopí a si znenáhla zapamatuje, než na počátku, kdy i zvuk slova mu zcela cizí jest.

Co více o výslovnosti souhlásek, kvantitě slabik a přízvuku slova instrukce uvádějí, vše na svém jest místě. Toliko výslovnost slabiky *ti* (následuje-li samohláska) ve slovech řeckých, v totīus, Attius, Sextius může se ponechati na dobu, až slova ta v četbě se vyskytnou, za to však, že *i* na počátku slova, následuje-li po něm samohláska, a ve slovostředí mezi samohláskama vyslovuje se jako české *j*, již tuto třeba povědětí. Konečně žáku připomenouti dlužno, že latina písmě *ch* pokládá za složené z *c* a *h*, a proto že slova písmenem *ch* počínající ve slovníku latinském pod *c* hledati jest.

Co učitel píše na tabuli, žáci do sešitů si znamenají ne tak proto, aby doma ve výslovnosti se cvičili — vždyť i později ještě nesprávně slova s tabule opisují, což teprve ve prvých hodinách — jako spíše proto, aby učili se psáti slova latinská a věci na tabuli vyložené zaznamenávati si zvykali. Cvičení ve čtení učitel raději ze cvičebné knihy vybeř, ve škole několikráte se žáky přečti a pak k opakování ulož.

Prvá deklinace. Po tomto úvodě a potřebné cvičbě ve čtení, jež by i v několika následujících dnech část hodiny vypiňovala, přešlo by se k dalšímu elementárnímu vyučování latině. Instrukce chtějí tomu, aby a-deklinací se počalo a podrobně vykládají, jak by si učitel vésti měl, aby žákům znázornil, jak z jednotlivých pojmův ku př.

Pflanze, die Pflanze, eine Pflanze = planta
grosse, die grosse, eine grosse = magna

(a podobně Bart, Rad) vloženou sponou „ist — est“ vzniká holá věta: Die Pflanze ist gross — Planta est magna čili dle obecného slovosledu: planta magna est. Mimo rodové pravidlo 1. deklinace a výjimku jmen mužských žáci z příkladů vlastním názorem poznati mají adjektiva praedikativná a attributivná a těchto slovosled!

Nehledíme-li ani k tomu, že v latině a v češtině (ne však v němčině) nejkratší holá věta pronáší se prostým slovesem, nemethodickým zdá se mi se stanoviska českého počínati větami, v nichž sloveso „býti“ jest sponou, z důvodů následujících:

1. Česká adjektiva jako v latině jsou po většině trojího východu. Německé „gross“ znamená magnus, a, um; ale nesprávno bylo by vytknouti, že magna = veliká, ku př. ve větě „ciconia magna est“, nebo že magna = veliký, á, é.

Držeti se v češtině podmětu jen ženského rodu jednak nesrovnávalo by se s instrukcemi, jinak pravidlo o rodě substantiv latinských 1. deklinace samo sebou pozbylo by své váhy a vůbec vší příčiny.

2. Instrukce uvádějí příklady, v nichž ve výroku jest substantivum. Tu teprve byla by nesnáze s češtinou, ježto by přestati musila na nemnohých větách výměrných, čímž nejen výběr vět byl by nesnadný, nýbrž i pro samé „jest — jsou“ příliš chudý. A hned na počátku vykládati, že čeština výrokové jméno pronáší

[illegible] chybám „est vincitu
a p. brány do kořán byly by otevřeny.

Dle toho postup se stanoviska českého při
býti asi tento:

1. Nejprve procvičí se sloveso prvé konjug
a imperativu praesentis activi, a v indikativu pra

2. pak prvá deklinace se slovesy prvé třídy

3. po tom druhá konjugace, druhá deklinac

4. Při obou deklinacích běželo by předen
by o rodě, ježto by ani ve přívlastku ani ve
neprokazoval, potud ani zmínky činiti se nemus
ukončení sklonby substantiv na *-um* vytkl by s
a dle zakončení nominativného (*-a*, *-us*, *-um*) ro
by bylo na čase uvésti příklady s adjektivy attribu
dikativnými a po nich s praedikativnými substa
adjektivem čeština s latinou se shoduje, nebylo
elementarního výkladu, jaký podávají instrukce. Z
učí, že tato část pro české žáky zvláštních obtíží

Cvičebná kniha. Čemu a jak učiti žák
knihy, o tom celkem instrukce velmi dobrý podá
něhož jen v některých věcech odchýliti se prospěš

Starší instrukce na str. 103. tento postup
vají: „Auf das genaue Lernen jeder einzelnen Fl
das Einüben dieser Formen sowohl durch Uibers
Lateinischen in die Muttersprache, als aus der Mu
das Lateinische“; a na str. 104: „Der Lehrer lies
zu lernende und einzuübende Paradigma laut vor, l
in derselben Reihenfolge der Formen von einzel

---

[5]) Starší instrukce na str. 103: „so muss schon m
der ersten Deklination verbunden

ohne Benützung des Buches, erst an demselben Worte, dann an andern Worten nachsprechen, und hierauf Formen ausser dieser Reihenfolge bilden. Dann folgt Lesen, Analysiren, Uibersetzen etc. Novější instrukce opáčnou cestu odporučují. Žáci za pomoci učitelovy přeloží nejprve větu, v níž jest sg. nominativ, po ní jinou, v níž jest vokativ, accusativ, genitiv, dativ, ablativ. Znak pádu, jejž žáci poznali, učitel na tabuli arci napíše. Týmž pořadem pády pluralní se určí. Po těchto příkladech následuje řada vět, v nichž pády jednotného a množného čísla jsou smíseny. Konečně žáci otevrou grammatiku a čtou paradigma. Učení se paradigmatiku, ježto hlavní funkce jednotlivých pádů pochopili a znaky jejich poznali, není již mechanické. — Nedá se upříti, že tato indukční cesta oné dedukční jest sice delší, ale důkladnější, instruktivnější a pro žáka pohodlnější, ale aby učitel jen jí v obou třídách se řídil, dobře ani provésti se nedá. Pádů žák ještě se dohádne, ale tvarů slovesných, komparace a p.? Tu aspoň indukce dedukci ustoupiti musí. Této učitel i při sklonbě se přidrží, jakmile žáci indukcí hlavní funkce pádové poznali, což asi třetí deklinací býti by mohlo. Indukce v tvarosloví o nic není spolehlivější než dedukce, ježto paradigma není abstraktní pravidlo, nýbrž konkretní, vzorný příklad, dle něhož jednotlivá slova stejného nominativného neb infinitivného zakončení ohýbati se mohou. Dle toho indukční methoda příhodna jest všude tu, kde běží o výklad abstraktního pravidla, dedukční při výkladě tvarosloví mimo prvé snad dvě deklinace.

Doplnění nebo poopravení instrukcí jest ještě v těchto věcech žádoucno:

1. Žáci rozebírajíce a překládajíce věty vycházejí od slovesa k podmětu, později (zvláště ve větách českých) vytknou hned holou větu a přeloží.

2. Významy, jež po prvé ve větě přicházejí, dokud žáci doma přípravy nečiní, učitel na tabuli napíše a nedá žákům ve slovníčku jich hledati.

3. Pořádek slov věty latinské i ve překladě českém se podrží.

4. Na počátku hodiny učitel látku ve předešlé hodině procvičenou opakuje, žáky nejprve ze slovíček vyzkouší napřed po významě českém, pak po latinském se otazuje, po tom věty z předešlé hodiny žákům z paměti dává překládati změňuje je, jak to činil při cvičení. Knihy a poznámky, jako při zkoušení vůbec, jsou zavřeny.

5. V knize cvičebné přirozená délka slabik buď označena, aby žáci doma opakujíce nebo se připravujíce uvykli a utvrdili se v latinské výslovnosti kvantitativné, a k §§ aspoň 1. pololetí I. třídy vzadu potřebná vokabula budtež udána, z nichž by žáci, ježto u nich nelze spoléhati na správný opis slov na tabuli napsaných, doma opakovali.

Cvičba ve překládání. Pokyny, jež instrukce k této části podávají, jsou zcela případny.

Domácí úlohy. Úloh, jež by bylo učiteli doma opravovati, v I. třídě vůbec není. Úlohy, o nichž v instrukcích jest řeč, jsou nejprve překlady českých vět ve škole procvičených, později i takových vět, jež sice nebyly ještě procvičeny, ale po přeloženém odstavci latinském zvláštních obtíží nečiní. Úlohy takové, jež ve škole se korrigují a přehlížejí, počnou asi 14 dní před komposicemi. Dle instrukcí žáci, kteří v úloze mnoho chyb nadělali, do příštího dne mají napsati correctum. Ježto však učitel, doma úloh neopravuje, nemůže věděti, kteří žáci jmenovitě celou opravu napsati mají, ani, doma jich nepřehlížeje, o tom se přesvědčiti, zdali a jak uloženou opravu napsali, na opravě in margine, k níž učitel při společné opravě by přihlížel, přestati by se mohlo. Vzpomenuté nařízení instrukcí platiž jen o komposicích a těch úlohách (pensech), jež učitel doma opravuje. — Žádati na žácích I. a II. třídy, aby si činili vokabuláře realné a etymologické, do nichž by si z počátku jednotlivá slova, později frase zaznamenávali, najednou příliš mnoho dobrého jest. Vokabuláře věcné dle poznámky na str. 31. byly by rozděleny ve tři oddělení: správa obecní, válečnictví a soudnictví. Druhý druh vokabulářů, jenž se předem odporučuje, jest etymologický. Kolik latinských písmen (jiné uspořádání dle kmenů bylo by nesnadnější a nepřehlednější), tolik aspoň listův. Ale jak, napíše-li žák na př. na listě „r“ nejprve regina, pak, jak ve cvičebné knize přijde, rideo, ripa, rogo, radius a po tom vyskytne se rex? Kam s ním? Má opakovati: rex, regina? při rego: rego, rex, regina? Po několika zase slovech přišlo by rectus. Má zase psáti: rego, rectus, rex, regina? To by bylo maření času. Musil by žák téměř tolik stránek míti, kolik poznal by kmenů, chtěl-li by zbytečně nepíše všecka derivata třebas jen neuspořádaná míti pohromadě. A jak dlouho bylo by žáku hledati, než by přišel ve vokabuláři o 50 jen stránkách na případný kmen! Co času strávil by učitel domácí kontrolou, chtěje se o správnosti jejich a s jakou pečlivostí napsány jsou, přesvědčiti! Aby pilní žáci vědouce, že učitel doma vokabuláře bude prohlížeti, pečlivě jich nepřepisovali, zabrániti by se nemohlo. Jak mnohem pohodlnější etymologický vokabulář na listech živé paměti napsaný! Sotva učitel vysloví slovo „regula“ a již jako elektrickou jiskrou proskočí paměti žáků: rego, rectus, rector, rex, regina, corrigo a j., jež cvičením poznali, a dvacet — padesát ruk nevyhledává teprve stránky kmene reg-, nýbrž k odpovědi se hlásí. Ne doma suchopárnou prohlídkou učitel se přesvědčí, jak si žáci do sešitů věc zaznamenali, nýbrž ve škole příhodnou otázkou se doví, jak si ji do paměti vštípili. Nesnází, když by si žáci k jednotlivým slovům i frase zaznamenávali, by jen přibylo. Ovšem výhodný jest vokabulář stilisticko-fraseologický, jehož uspořádání na str. 31. jest vyznačeno, ale teprve při čtení autorův.

Komposice až cvičení v latinském mluvení. Co v těchto odstavcích obsaženo, vše s dostatek jest odůvodněno a s dosavadní školní praxí se srovnává. Kdy s latinskými otázkami (cvičení v latinském mluvení) počíti se má, lépe jest ponechati úvaze učitelově. Dobře bylo by však připomenouti, aby učitel záhy žáky k tomu měl, aby sami po částkách věty se ptali.

Rozdělení a výběr učiva. Vším právem, jako ve starších instrukcích, I. třídě vyhrazuje se pravidelné tvarosloví a ze syntaxe hlavně ty vazby, jež s vyučovacím jazykem se shodují; II. třídě, co zdánlivě nebo skutečně ve tvarech jest nepravidelno a v syntaxi od řeči vyučovací odchylno. Co se týče rozvrhu učiva na jednotlivá pololetí, zdá se mi, že na I. třídu poněkud větší úloha v 1. pololetí připadá. Procvičiti se má pět deklinac, adiectivum a adverbium se stupni srovnalosti, pronomen, numerale (cardinale, ordinale) a mimo to, jak jsme žádoucným ukázali, čtvero časování v indikativě praesentis activi et passivi a v imperativě activi; indikativ praesentis et imperfecti (n. perfecti) slovesa esse. Dosavadní zkušenost učí, že 1. pololetí nejčastěji ukončuje se (dle pořádku zavedené mluvnice a cvičebné knihy) číslovkami a 2. pololetí náměstkami se počíná. Rozvrh ten zdá se býti nejpřiměřenější, ježto časování čtyř slovesných tříd omezené na pravidelné perfectum a supinum žákům přílišných nesnadností nečiní a mimo to dle návrhu aspoň indikativy praesentis aktivné i passivné žákům z 1. pololetí známy jsou. Opak toho jest zase ve II. třídě. Připadáť na 1. pololetí: úchylky jmen v rodě, pádě a čísle, náměstky a číslovky, přes něž v I. třídě se přešlo, opakování a doplnění složenin slovesa esse, ale v 2. pololetí: čtvero časování s odchylným nebo nepravidelným tvořením perfecta a supina, verba anomala a defectiva, které slovesné nauce přirozeně připojuje se vazba o participiích a gerundivech.

V 1. pololetí látka i menší i snazší, ale v 2. pololetí rozsáhlejší a namáhavější, ježto přede vším jiným pamět žáků napíná. Samy instrukce na tuto část zvláštní váhu kladou a denní zkušenost učí, že žák, nenaučil-li se v II. třídě tvarům perfecta a supina, ve vyšších třídách přes ně klopýtá. Aby žák tvary ty v dobré paměti podržel, jest třeba, aby se jim učil znenáhla a častěji je opakoval, k čemuž 2. pololetí nepostačuje. Proto praktičtější zdá se mi býti rozvrh učiva, jaký nastínil Wilhelm ve své praktické paedagogice, bera za základ obou pololetí tuto slovesnou část a mise mezi ni nauku o jméně, již novější instrukce I. pololetí ukládají. Ostatně přetížení žáků v jednotlivých pololetích tím by se předešlo, když by (jako ve starších instrukcích a i novějších v jiných disciplinách) učivo na jednotlivá pololetí se nerozvrhovalo. Učitelovou věcí by bylo tak učivo si rozděliti, aby koncem roku se žáky cíle osnovou předepsaného jistě a bezpečně došel.

2. Latinská grammatika ve II. a III. třídě gymnasijní.

Syntaxe. Co v této stati o syntaxi se vykládá, vše svou váhu má až na přidělení grammaticko-stilistických zvláštností IV. třídě, o čemž již při osnově bylo promluveno. Aby i ve IV. třídě po 3 hodinách v témdni syntaxi se věnovalo, ježto by při 2 hodinách neplná hodina na výklad a cvičení vybývala, jest přímo nutno.

Methoda při výkladě. Zásady, jež instrukce při výkladě odporučují, jsou tak přirozené, že, hledíme-li na ně pouze se stanoviska paedagogicko-didaktického, proti nim naprosto ničeho namítati se nedá. „Die Schüler sollen unter Leitung des Lehrers aus den einzelnen Erscheinungen das Gesetz, aus einer reichen Zahl von concreten Fällen die abstracte Regel selbständig finden und entwickeln . . . Unter der Leitung des Lehrers übersetzen die Schüler die einer gewissen Regel angehörenden Musterbeispiele, (1.) zuerst möglichst wörtlich, (2.) hierauf in gutes Deutsch (resp. Böhmisch); (3.) sie vergleichen dann die Beispiele untereinander und (4.) zugleich mit der Uibersetzung in Bezug auf ihre Construction und (5.) bezeichnen mit eigenen Worten kurz und bündig die gemachte Beobachtung. Hat der Lehrer die Uiberzeugung gewonnen, dass die syntaktische Erscheinung in ihrem Wesen von den Schülern richtig und deutlich aufgefasst ist, dann erst lässt er (6.) einzelne Schüler den Wortlaut der Regel aus der Grammatik ablesen, (7.) auf die selbständig gemachte Beobachtung übertragen und (8.) anwenden; schliesslich mögen (9.) einzelne Schüler die Regel auswendig wiederholen . . . (Der Lehrer) wird die Schüler jede Regel sofort an einer Reihe von deutschen (resp. böhmischen) Beispielsätzen (10.) in mündlicher, hierauf auch (11.) in schriftlicher Uibersetzung (Satzextemporalien) anwenden lassen.“

Kdož by popřel, že tato methoda není nejjistější a nejbezpečnější, dle níž žáci i slabší než prostředního nadání (že všickni součinni jsou, arci se předpokládá), pravidlu takto vyloženému a procvičenému porozuměti by mohli? Od jednotlivých, konkretních a hojných příkladů po šesteré zastávce přijde se k abstraktnímu pravidlu, jemuž žáci několikráte je čtouce a z paměti opakujíce již ve škole se naučí; od pravidla ku praktickému ústnímu a písemnímu procvičení; aby žáci ve pravidle jasně pochopeném a ve škole příklady ústně a písemně procvičeném dokonale se utvrdili, učitel na konci téže hodiny diktuje jim několik českých vět, jež žáci doma přeloží. O důkladnosti při takovém postupu nedá se pochybovati, ale sunt certi denique fines.

Meze tyto také instrukce naznačují. „Selbstverständlich erfahren sprachliche Erscheinungen im Lateinischen, die einfacher und leichter sind, vielleicht weil sie den entsprechenden Wendungen der deutschen (resp. böhmischen) Sprache ähneln oder

gleichen, . . . auch eine einfachere und kürzere Behandlung (ale aspoň při šestero třebas menších zastávkách by zůstalo); namentlich über einen Sprachgebrauch, der dem Lateinischen mit dem Deutschen (resp. Böhmischen) gemeinsam ist, Regeln lernen zu lassen, wäre überflüssig.“ Ale ani toto omezení na našich ústavech nepostačí; jinak tomu může býti dle Lattmanna, Rotha, Schradra, o něž instrukce tento návod opírají, v Německu, kde latině o 27 hodin v témdni na celém gymnasii více než u nás jest vyměřeno.[7]) Nebo počítáme-li v obou třídách ze 3 grammatických hodin týdenních v měsíci na komposice po 2 hodinách, na opravu dvou komposic a dvou úloh jen po 2 hodinách[8]), zbude 8 hodin, z nichž na zkoušení (1. vzorných příkladů a správného jejich překladu, 2. případných pravidel grammatických, jimž žáci doslovně z grammatiky naučiti se měli, 3. písemné retroverse extemporalních vět, 4. písemného překladu českých vět předešlou hodinu diktovaných nebo ze knihy cvičebné uložených) připadnou asi 3 hodiny a na výklad nového učiva syntaktického, odečteme-li z 33 asi prázdných dní ve školním roce na grammatiku jen 15, zbude sotva $3^1/_2$ hodiny v měsíci. Že by za 35 hodin ročních syntaktické učivo III. třídy (dle Kořínkovy mluvnice §§ 97 na 85 stránkách) anebo IV. třídy (dle též mluvnice §§ 186 na 131 str.) způsobem instrukcemi odporučeným probrati a procvičiti se dalo i přes to, že mnohé zvláštnosti syntaktické vyššímu gymnasiu se ponechávají, velice bych pochyboval. Proti diktování cvičných vět, kdyby jiných důvodů nebylo, z úspory času rozhodně vysloviti se třeba. — Po mém zdání i požadavkům nových instrukcí i skutečným potřebám školním vyhovovalo by toto pravidlo: Synthetická methoda (od konkretních příkladů k abstraktnímu pravidlu) jsouc důkladnější převládej při částech syntaxe žákům zcela nových, analytická (obecné pravidlo na jednotlivých příkladech vyložiti) jakožto cesta k cíli kratší, kterou instrukce z r. 1849. na str. 109. odporučují, měj místo hlavně při těch partiích syntaktických, které žákům z předešlých tříd jsou známy, podobně při zkoušení, nepočal-li by učitel retroversí (větami ve škole ústně procvičenými) a překladem uložených vět, při nichž by se ptal po pravidle a vzorných příkladech z grammatiky nebo z četby vybraných.

Co o slohu, domácích a školních úlohách v instrukcích se vykládá, vše dobrý svůj důvod má. Toliko buď podotknuto, že jazyk český jako latinský rád konkretně myšlénky pronáší a že tedy aspoň zbytečno by bylo větu: „Epaminondas cum . . . exanimari se videret, . . . quaesivit“ po způsobě německém překládati: Ep. v pocitu blízké smrti.

---

[7]) V Německu na gymnasiích jest latiny týdně 77 hodin, u nás 50. Viz Dillmann: Das Realgymnasium. Stuttgart 1884, na str. 93.

[8]) Srv. novější instrukce na str. 18 fin

Rozhlédneme-li se ještě jednou po této úvaze o novějších instrukcích, pokud se týkají učiva grammatického na nižším gymnasii, a srovnáme-li je se staršími, shledáme, že jsou rozhodným pokrokem na poli paedagogicko-didaktickém přesně cestu naznačujíce, po níž učitel jda cíle učebného se žáky jistě dojíti může. Navržené změny, jež se stanoviska zvláště českého žádoucny jsou a tuto dolíčení došly, školní zkušeností jsou odůvodněny; jsou nemnohy, a týž, jaký instrukce, mají účel.

K. Doucha.

Úvahy a zprávy.

Zeitschrift für vergleichende sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen sprachen. Begr. von A. Kuhn. Herausgegeben von E. Kuhn und J. Schmidt. Band XXVIII. (Neue Folge Bd. VIII.) heft 1., 2. (Berlin 1885).

Str. 1—54. Beiträge zur Kenntniss der Gāthā's (Bartholomae) podávají celou řadu nových příspěvků lexikálních k nejtěžšímu úkolu filologie indoevropské, k výkladu nejstarších částí Avesty (fseratu — sebedůvěra, víra, = 'pi-çrad-, ṭkaēša — kacířství, = 'ti-kaēša; dregvant — m. *drugvant — kacíř; ąnman — země, kraj a j.). Dále tu nalézáme velmi poučný popis a výčet forem i syntaktických funkcí gāthského infinitivu, a výklad kritický i exegetický k četným místům gāth (Js. 45, 7. 46, 12. 48, 9. 50, 3. 4. atd. 30, 6. 51, 6. 9. 10. 13.), což vše ukončeno podobným indexem všech míst, o nichž byla řeč. Z výkladů grammaticky zanímavějších uvádíme qéng (*svan-s [?] slunce), spén aspén (blaha, neštěstí) jakožto gen. sing. (str. 12 sl.). Za gen. plur. vykládá Bartholomae aredréng daēvéng (str. 33, srv. Bezzenb. Beiträge VIII, 213). Na místě posléze jmenovaném srovnává daēvéng s vedským devắm ṚS. I, 71, 3 a j., nepřipomínaje ani vůbec, že devắm je konjekturou, kdežto text sám má devắn. Jakoby Bollensenovou konjekturou genitivy plur. na -ān, chráněné přece i všeobecně uznávaným gen. pl. nr̄n, byly bývaly již se světa zprovozeny! Naopak vidím v daēvéng g. pl. nový důkaz správnosti oněch vedských genitivů; jako gāthské daēvéng jest i gen. pl. i acc. pl., právě tak mohlo devān (= *devắns?) býti obojím pádem. Vždyť zvuková změna -ām -éng teprv by se musela oprávniti. Starém 44, 3. je vlastní gen. pl. kmene konsonantového, kdežto varianta stréng je tvořena dle kmenův a-ových, úkaz právě v Avestě zcela běžný. Dnes, kdy už snad nikomu se nezdá vykládati φέρω z *φέρωμι, anebo λύκοις z *λύκοφις, také už konečně by se snad

mohlo připustiti, že genitivy plur. kmenův na -ă nemusely míti tutéž koncovku co kmeny ostatní. Naopak se nesnadný tvar devánām lehko dá vyložiti z deván, ve vedách přese všecky konjektury skvěle zaručeného, pozdějším připojením koncovky ostatních kmenů jmenných -ām; devánām vzniklo asi právě tak jako ku př. ř. *Ζῆνα* ze *Ζῆν* (skl. djám, lat. diem), běžného ještě u Homera, připojením druhé akkusativní koncovky -*α* (pod. *ἐλπίδαν* v pozdější řečtině a j.). Genitivy na -īn, -ūn, -r̥n ovšem jsou jako genitivy na -īnām, -ūnām, -r̥n̥ām nápodobením kmenů na -ă. Poučny jsou také indikativy (nikoliv optativy, str. 36) daidhītem zahīṭ vainīṭ sāhīṭ, tvořené „sponou" ī, známou z četných tvarů staroindických (āśīt nónavīti atd.). Azdā identifikuje B. (str. 15) s ved. addhā, stpers. azdā (v pravdě, zajisté) výklad, proti němuž nelze hrubě mnoho namítati. Jenom že nevzniklo azdā addhā asi z at-dhā, nýbrž z -as-dhā; totiž z kořene es (esse) rozšířeného nějakým tvarem slovesa dhē (*τίθημι*) utvořeno nomen az-dhā, resp. instrumentalní adverbium azdhā. Staré -azd- -azdh- jeví se v jazyce staroind. dvojako: buď jako -ed- -edh- (ku př. edhí dehí dhehí medhā atd.) anebo jako -add- -addh- (daddhí; snad i baddhá a p.?). Obojí střídnice ovšem není možna současně v témže dialektě; však také snad ani v jediné fasi literatury staroindické nemáme památek dialektu jednotného, vyjímaje snad jenom nejstarší hymny vedské. Valná část hymnů vedských zachována jest sice v ustáleném jazyce vedské poesie, promíšeném však formami jazyka literatury pozdější, jazyka líšícího se od onoho netoliko dobou, nýbrž i jako dialekt dosti rozdílný: jazyk literatury pozdější pak zase uspoň do jakési míry nezůstal ušetřen vlivu jazyka starovedského. A tak měl asi vlastní dialekt starovedský za azdh addh, místo něhož ovšem z valné části nalézáme edh, buď že před konečnou redakcí prvotní formy ustoupily formám pozdějšího spisovného jazyka, anebo, že básníci vedských hymnů zachovaných básnili jazykem jim samým ne přirozeným, nýbrž jazykem naučeným, ustáleným jakožto spisovný jazyk liturgické poesie již v dobách minulých. Výklad druhý je daleko pravděpodobnější: nelze totiž dnes již pochybovati, že v poesii liturgické se pokračovalo i v době, kdy vznikala aspoň nejstarší brāhmaṇa (Ludwig, Rigveda, IV, XXIII), a přece i nejmladší výběžky této poesie v jádře jsou památkami jazyka staršího, brāhmaṇa pak nejstaršími ukázkami pozdějšího jazyka spisovného: jinými slovy, v nápodobení staré poesie se pokračovalo dialektem v poesii této ode dávna běžným, nové prosaické písemnictví však přijalo ten dialekt, jenž panoval aspoň v kruzích kněžských v době, kdy písemnictví toto vznikalo. Pozdější nadvláda jiného dialektu souvisela asi s politickými převraty a boji o hegemonii jednotlivých kmenův indických, o nichž z literatury samé víme dosti, třeba bychom nedovedli je do podrobna sledovati. Tolik k oprávnění

domněnky, že addhá vzniklo z azdhā, se stránky zvukoslovné. Významem se sem kořen es ovšem dokonale hodí (srovn. skt. satjá-, pravý, ags. sódh, střhněm. mit sanden a j.); rozšíreniny podobné viz ku př. v çraddhá víra, lit. pīzdà od slovesa pisù pìsti, *ἐσθίω*, snad i stbh. vezdetъ = vedetъ, lit. veizdėti = vidėti a j. — Podstatným obohacením známostí našich o jaz. staroirském je Wh. Stokesovo pojednání The Old-Irish Verb Substantive (str. 56—109). Spisovatel vykládá jednotlivé tvary verbi substantivi z kořenů ba *(ἔβην)* ben (veniō) bīv (vīvere) bu (bhū) es gab (got. haban) i ta (stā) val (lat. validus valde). Veliké ceny dodávají celému pojednání podrobné doklady všech jednotlivých tvarů, tak rozmanitě se v irštině střídajících, a výklady osudů samohlásek i dvojhlásek v jazycích keltských. Je-li etymologický výklad jednotlivých tvarů slovesa „býti“ všude správný, nezdá se zcela nepochybno: zejména známe posud málo o možnosti vysouvání *v* v irštině, abychom mohli posouditi, pokud je oprávněno Stokesovo dělení tvarů s náslovným *b-*, které posud vesměs se odvozovaly z kořene bhū. V issam (issum, issim) issat (issot) issit = sum, es, sunt, vidí Stokes is (= est) se suffigovanými zájmeny osobnými. Ani tento výklad, ani Windischův, dle něhož issam je vl. „es ist, dass ich bin“ (Kurzgef. Ir. Gramm. § 385) nezdá se mi pravým: iss-am vzniklo z iss (= est) přivěšením koncovky prvé osoby (vl. celého tvaru prvé osoby) asi jako polské jestem jesteś jesteśmy jesteście asi proto, že jazyk chtěl míti nějaký stálý kmen. — J. Wackernagel: Miscellen zur griech. grammatik (str, 109—145, pokrač.). *Οὕνεκα* jakožto praeposice (vl. postposice) m. *ἕνεκα* vzniklo neporozuměním oněch rčení, kde stálo přímo za genitivem na *-ου*, *ὀθούνεκα*, *ἐμούνεκα* (z *ὅτου ἕνεκα*) znělo jako *ὀθ' οὕνεκα* atd. a odtud přenášeno *οὕνεκα* i jinam. Pěkné analogon nalézá W. v *ἄττα ἄσσα*, které, jak ještě v památkách samých lze sledovati, místo *ττα σσα* (kja tja) vzniklo také ve spojeních jako *πηγίκα ττα*, jemuž se rozumělo jako *πηγίκ' ἀττά*; spisovatel uvádí i angl. Ned Noll, vzniklé z mine Ed(ward) mine Ol(iver), znějícího Angličanu jako my Ned; pod. fr. mie vzniklé z m'amie, t'amie s'amie, znějícího uchu jako ma mie atd. — *Λὐθάδης* vykládá z *αὐταήδης*, protože obvyklá stará etymologie **αὐτοήδης* předpokládá nemožnou kontrakci *ο η — α*. Pak ovšem slovo to bylo prvotně femininum, a jenom zapomenutím etymologie se ho mohlo užívati i o mužích. Srovnati by bylo asi sk. anjonja- = anjaḥ + anja- *(ἀλλήλων)*, jehož také se užívá, kde osoba určená prvním dílem není ani masc. ani v nominativě (v. petrohr. slov. I, 270). — *Ἑννέα* vykládá W. z *ἐν νέFα*, summou devět (*ἐν* s acc. v. Brugman, Ber. d. kön. sächs. Ges. d. Wiss. 1883, 181), jako se říká *ἐς πέντε*. Řečtina měla tedy dvojí kmen číslovky této: **νέFα* v. *ἐνFα-* (v komposici; *ἐνFα-* nesmí se másti s *ἐννέFα*). —

Následuje několik výkladů o zájmenech, z nichž vynímám, že sk. máma (mamát ṚS; IV, 18, 8—9) není z *mána, nýbrž z *áma (ἐμο-) vniknutím *m*- z ostatních pádů i sem; ř. αὖ (τη) = ár. sāu, kteréž ovšem je tvarem mužským; tvary s násl. σφ- vznikly snad z dualu σφώ (got. bai-), jenž ovšem by nebyl býval obmezen na osobu jedinou. — Desiderativa na -σείω (ὀψείω atd.), jichž se užívá v jazyce starším (vyjímaje komiky) pouze v part. praes. act., vykládá W. ze splynutí jakýchsi účelových dat. s part. ἰών: ὀψειόντες = *ὄψει ἰόντες = auf das sehen ausgehend. — R. Thurneysen: Irisches (145—154). Nedávný tento pracovník na zanedbaném poli jazykozpytu irského podává tu doklady nepoznaných posud v irštině ženských jmen na -ī, jež v nom. sg. mají zdánlivě formu kmenů na -i, sice v sing. mají deklinaci -iā, v duale -i, v plur. obojí dekl. smíšenou (ku př. Brigit = sk. bṛhatī), dále rovněž nepoznané posud zbytky ženských kmenů na -u. Vykládá dále slovesný praefix dū z tó + fo (to = got. dō, fo = ὑπό), zbytky sigmatického aoristu, uchráněné v deponentním perf. (ro-fetar, vím, = *vides-, srv. lat. vidis-vider- a j.); konečně shledává v síd (obydlí nebeských bytostí) lat. sīdus. — Id.: Lat. lautwandel (154-162). Lat. -ov- mění se v -av- (octāvus v octō, faveō sk. bhāvajā[mi], caveō κοFέω, lavō λούω); i *o* oddělené od *v* souhláskou se mění v *a* (valvae valvolae v. volvere, salvus v. οὖλος sarva-). Odchylky jsou ku př. cous (cohus) v. cavus, jež se vyloží z býv. deklinace *coos *cavei *coom (jako Gnaios Gnaivei, deios deivei a j., podlé zvukosl. zákonu, jež žádal před *o* ztrátu *v*. Nevysvětleno bos bovis, bezpochyby slovo nelatinské (už k vůli b- místo gv- v-) a ovis. — W. Meyer: Beiträge zur lat. grammatik (str. 163—176). Spis. vykládá nejprve stopy nejstarší formace kmenů na -n (pollen pollis, fullo fellis, pullus, pannus a p. = *pólen polnós, *fúlō, *fulnós, *púlō pánō pulnós pannós), dále mel mellis z *med (m. *medu, srov. mox sk. makšū, eqīs sk. açvešu) g. *medves *melvos. Příspěvkem k lat. zvukosloví je výklad geminac nn ze zubnic + n (penna pet, annus got. athm), a výklad osudů prvotního dh + t v latině (změnilo se v zdh, sθ, st, kdežto prvotní d + t mezi samohláskami přešlo v ss, s). Adjektiva na -idus vykládá z -es-do- (*friges-dos, kmen frigos- friges-). Pokračuje řadou etymologií, z nichž pozoruhodnější jsou bēstia z koř. dves- (lit. dvėsti dýchati; bēstia = animal), gemere = γέμω, γεμίζω, slb. žьma lot. gumstu (gemere tedy vl. následek stísněnosti, ovšem prvotně hmotné) macer = něm. mager, ř. μακρός, rīgere lot. sarikt sarecēt (g?) a j. Právem upozorňuje z počátku na důležitost rozlišování slov cizích od ryzích slov některého jazyka: nelze pochybovati, že nesmírná bohatost lexikální souhrnu jazyků indoevropských z veliké části, zajisté větší než tušíme, povstala i přibíráním slov národů jiných, často kmenům indoevropským zcela

nepříbuzných. Nelze dnes již pochybovati, že kmen indoevropský znamenitě se rozšiřoval i odnárodňováním kmenů jiných: a že i jazyk vymřelý zanechává stopy na svém dědici, lze poznati i z dob historických. — Joh. Schmidt (Noch einmal die griech. aspirierten perfecta, str. 176—184) hájí starší svůj výklad aspirace kořenů na π β κ γ v kmeni perfektním (ib. XXVII, 309), podlé něhož rozšířilo se φ χ z koncovek -φθε -φθον -φθαι, -χθε -χθον -χθαι, kde muselo vzniknouti účinkem zvukoslovných zákonů, i do forem ostatních, proti mínění Osthoffovu (Zur gesch. des perfects im indogerm. Strassburg 1884, str. 284 sld.), dle něhož vnikla aspirace do tvarů na -ατο -ται, protože ve všech ostatních osobách mizí rozdíl mezi kořeny na π, β, φ, κ, γ, χ, do aktiva pak působením časů sigmatických, z příčiny téže. Výklad Osthoffův je tak umělý, že netřeba na dlouho mezi obojím kolísati: rovněž podepíšeme protest Schmidtův proti oblíbenému mínění, že χθ φθ by byla jenom „eine assimilation für's auge," a že by bylo čísti κθ πθ. Str. 180[1]) opakuje Schmidt (z KZ. XXV, 164) pochybnosti svoje o identitě ř. κυθ- (κεύθω) s ind. guh- (gūhati). Ve Sborníku na oslavu jub. prof. Kvíčaly str. 59 uvedl jsem nepochybný doklad, kde indické *h*, vzniklé z dh (a z bh) se mění, jako kdyby bylo vzniklo z gh (ž h); proto připustíme možnost téhož úkazu i při kořeni gudh-guh-. — K. Geldner: Zur erklärung des Avesta (str. 185—207). Gen. sg. ǧanjaoš lépe je zaručen než ǧanjōiš (str. 185), kterážto forma ostatně ani se nedá aspoň z ryzí staré deklinace vyložiti. Dobře srovnává G. ind. ǧanjuḥ; a tak snad přece se dočkáme výkladu temných posud stind. genitivů na -uḥ. Dále vykládá se ūna = prázdný, avō = voda (z *abhas- [?]; že by sem patřilo i awž- afš-, protože ž š prý jinak nelze vyložiti, netřeba věřiti; viz tyto Listy, 1885, 88). Aurvaṇt-aurva- znamená nejen „kůň, jezdec," ale i „vládce" (srv. ved. au-arva[n]-). Posléze tu nalézáme překlad i výklad zajímavé svatební písně Js. 53. — W. Geiger: Zur kenntniss der Pamirdialekte (str. 208—210, příspěvky lexikalní). — J. Hanusz: Vistula Visla Weichsel (str. 210—214). Proti mínění Jul. von Fierlingerovu, dle něhož germanskobaltskoslovanskou formou bylo *Vīkslā (*Veikslā), hájí Hanusz prioritu tvaru *Vīstlā (Vistula), z níž vzniklo Vistla jako ku př. veslo z *vestlo; Weichsel vzniklo prostonárodní etymologií (především ze tvaru *Vīskla, jak asi jméno to zníti muselo v jazycích baltských, srv. Visculus). *Vīstlā odvozuje H. z kořene vis (Fick I[3], 221), tak že by jméno to bylo znamenalo prvotně „vodu" vůbec: znamenitě výklad tento podporuje se tím, že visła v Haliči i v království označuje každou tekoucí vodu (212). — E. Kuhn podává „Miscellen" k jazykům íránským a novoindickým (214 až 216). Vynímáme z nich srovnání jména Pā (= Volha) s av. Raŋha ved. Rasā.

Jos. Zubatý.

Beiträge zur Kunde der indogermanischen sprachen herausg. von Dr. Ad. Bezzenberger. X. Band, 1. u. 2. Heft. Göttingen 1885.

H. Collitz: Die flexion der nomina mit dreifacher stammabstufung im altindischen u. im griechischen (str. 1—71). Obšírný článek tento podává v celku méně nového, než bychom z předu očekávali: za to jest však vhodnou rekapitulací trojího kmenového stupňování v deklinaci jmenovaných jazyků i literatury úkazu tomu věnované. V oddělení prvém líčí se trojí kmenové stupňování v jaz. stind., i souvislost jeho s přízvukem. Spisovatel dobře vykládá, že kmeny barytonové, se stálým přízvukem (k. p. bhrā́tār-bhrā́tar-bhrā́tr-) z akcentuace historické pochopiti nelze: proto však neuvěříme mu ještě, že by přízvučnost první slabiky vůbec byla nepůvodní. Spíše se lze domnívati, že tvary podobných kmenů mívaly přízvuk dvojitý, třebas i nebyl snad obojí přízvuk zcela stejný; tedy k. p. hótāram hót(a)rā. Dvojí akcent zachoval se i v písmě skutečně ve vedských infinitivech gántavāí atd. vedle gántave: ovšem bychom očekávali *gántvāí (-tvāi, -tjāi jsou skutečně tvary pozdějšího jazyka za starovedské -tave -taje, aspoň u jmen ženských): lze však, jak známo, uvésti z jazyka vedského zejména u kmenů na -an- i jiné tvary s neoprávněným -a-. Vedlé gántavāí je poučno „absolutivum“ gatvā́, instrumentální tvar téhož kmene, ale s přízvukem jenom na příponě a tudíž se seslabenou slabikou kořennou. Sp. vykládá po sobě nomina agentis na -tar-, jména rodinná téhož tvaru s některými kmeny na -ar-, jména sákhā, djāúḥ, kšā́ḥ, kmeny na -an-, jm. ušā́ḥ, part. perf. act., komparativ, pumā́n, kmeny na -vant- -mant- a některá jména ojedinělá. U jmen rodinných pohřešuji zmínku o nepochybné tříslabičnosti gen. lok. dualis (pitróḥ mātróḥ svásroḥ) ve vedské poesii, kterou tak krásně vykládá varianta mātṛvóḥ (prof. Ludwig Rigveda IV, 335); možná dost, že z prvotní různosti kmenů -mātaru- mātru- (srv. *μητρνῖα*, stb. jętry, got. brōthrjus brōthruns brōthrum a j.) a dātár- dātár- dātr- právě nám jest vysvětliti rozdíl ve sklonění obojích kmenů (mātáram v. dātáram atd.). Ztráta -u- (-v-) u jmen rodinných vyložila by se aspoň z části snad vlivem analogie nominum agentis. Gen. abl. djāúḥ se zdá Collitzovi (str. 15.) tvarem mladým; myslím, že tvar tento jest obhájen gāthskými genitivy qéng spén aspén (Bartholomae K. Z. XXVIII, 12); *svāns* (ne *svāns, jak myslí Barthalomae; srv. acc. pl. daēvéng = dēvāns): djāus: djau-djav- = svāns: svan-. V oddělení druhém obírá se sp. shodnými kmeny řeckými (pokud existují). Zajímavý je výklad různosti vokalisace přípon -τερ -τορ, -τηρ -τερ, -ων -ον, -ην -εν (str. 34), ač není tuším nepochybný. Kmeny s přízvukem na příponě prý mají vokalismus

e-ový, kmeny s přízvukem na násloví vokalismus o-ový. Nejprvé lze těžko učení toto srovnat s dřívějším tvrzením o nepůvodnosti náslovného přízvuku, a potom lze je uvésti se skutečným materialem jazykovým jenom násilím v souhlas. Zde právě nejlépe se jeví správnost učení, že evropské e : o = árské a : ā (ve slabice otevřené), kterému Collitz tak se vzpírá: *o* (ω) se opírá o pády silné, ε (η) o pády střední. — S. Bugge: Beiträge zur erforschung der etruskischen sprache (str. 73—121). Spisovatel uvádí nové doklady, zejména z oboru zájmen, partikulí a slovesa k odůvodnění již dříve vysloveného svého mínění, že jazyk etruský byl jazyk kmene indoevropského, příbuzný v první řadě s latinou, pak s řečtinou, ovšem vyvinutý spůsobem často zvláštním, upomínajícím na jazyky moderní. Těžko jest ovšem o nesnadné otázce etruské mluviti tomu, kdo jen jaksi ze dálí ji sleduje: přes to myslím, že mnohem více důvěry zasluhuje methoda, jíž se drží zejména Pauli a Schaefer, vyložiti jazyk etruský dříve ze samých památek (ovšem, možno-li to vůbec) a teprv pak odpovídati k otázce, ke které čeledi jazyků patří. Předpojaté mínění, neopřené o podrobnou znalost všech jednotlivých podrobností, lehko svádí u výkladu jednotlivostí na scestí. — Th. Zachariae: Prākṛtwörter in Purushottama's Trikāṇḍaçeša (str. 122—139). Purušottama, učenec bezpochyby bengalský, napsal velmi cenné doplňky k sanskrtskému slovníku Amarasiṃhovu (Trikāṇḍa); čerpal zejména z literatury budhistické a nápisové. Uvádí také hojně slov prākṛtských (ovšem časem sanskrtizovaných); a pojednání toto věnováno jest právě podrobnějšímu výkladu některých z nich. Nalézáme tu hojné doplňků k našim slovníkům: zvláštní důležitosti nabylo pojednání toto kollací vídeňského rukopisu s editio princeps (Calcutta 1807). — R. Meister: Zu dem Gesetze von Gortyn (str. 139 až 146) podává hojně příspěvků k výkladu a čtení památky pro jazykozpyt i historii mezi nápisy starořeckými jedné z nejdůležitějších. — G. Meyer: die Karier (str. 151—202). Účelem spisovatelovým je, dokázati, že Karové nebyli původu semitského, nýbrž indoevropského. K tomu konci podrobně probírá zprávy starých o tomto národě; hlavním materialem jsou mu však hojná místní jména karská, zachovaná zejména u Stefana Byzanckého, o nichž ukazuje, že suffixy i slabiky jich kořenné mají ráz indoevropský. Zvláště důležitým se mu zdá, že jazyk karský tvořil jména i komposicí (Ἀλά-βανδα = ἱππό-νικος) i reduplikací (Βυβασσός Μύμαστος Λέδμασα), věci, kterých prý jazyky semitské neznají. Komposice konečně je v jaz. semitských vzácna i pochybna, ale že by reduplikace byla „eine ausschliesslich dem indogermanischen sprachstamm eigenthümliche art der wortbildung" (str. 199), věř, kdo můžeš. Nelze upříti, že material, jehož sp. k důkazu svému užívá, není dosti spolehliv: jména zeměpisná patří vůbec k nejpochybnějším úkolům etymologie. A kdo nám

ručí za to, že tato „karská“ jména nepovstala snad u národa, jenž docela jinak mluvil než Karové, jenž však později se odnárodnil či přestěhoval? Jak znamenitě by se mýlil k. p., kdo by z polabských jmen zeměpisných chtěl z nedostatku jiného materialu uvažovati o národnosti dnešních Polabanů. K tomu se druží, že jména karská se nám zachovala jenom přičiněním řeckých spisovatelů: a nikdo (ve starověku zvláště) nepíše cizí jména věrně. Zejména podléhají v cizím mediu často prostonárodní etymologii: a tato byla by snadno mohla spůsobiti zejména některé podobnosti přípon. — Vydavatel sám přispěl několika drobnostmi. Tak vykládá prvotní podobu časoslova lat. emō got. nima lit. emù za *ņmō *nénoma *ņmtós (str. 72), chronologii některých zvukoslovných úkazů řeckých (str. 150) a zvláštní úkaz akcentuace jednoho jiholitevského dialektu, kde se říká k. p. gáusu gáusi ale v třetí os. gaũs (str. 202—204).

Josef Zubatý.

Grammatisches aus dem Mahābhārata. Ein Anhang zu W. D. Whitney's Indischer Grammatik v. Adolf Holtzmann Leipzig Breitkopf & Härtl 1884 (Bibl. Indogermanischer Grammatiken Bd. II, Anhang 1).

Filologii staroindickou posledních desítiletí charakterizuje znamenitě zanedbávání světské literatury indické. Úkaz zcela přirozený: porozumění vedám se všech stránek jest úkolem daleko nesnadnějším a tudy i zajímavějším, a zase pro vědu vůbec neskonale důležitějším než studium pozdější ustrnulé literatury umělé. Asi jako vždycky zůstane hlavním úkolem filologie latinské studium literatury staré, kdežto osudy literatury pozdější, středověké, budou vždy jen jaksi nehrubě významným doplňkem. Bohužel stihl osud pozdější literatury i památky některé, které po vždy budou zasluhovati plné pozornosti vědy: v první řadě jest to ohromný svod epiky indické, Mahābhāratam. A přece podrobné studium epiky indické zajisté pro všechny větve filologické vědy ještě zajisté přinese neocenitelný prospěch: abych uvedl jediný doklad slov těchto, metrická podoba vedských hymnů nebyla by nikdy podlehla násilí tak neslýchanému, jaké ji v nové době potkalo, kdyby byla známa podrobně metrika Mahābhāratam, zejména co se týče delšího verše (triṣṭubhového a ǧagatiového). S úkazem vyloženým souvisí, že v poznání jazyka epického neučinila věda (mimo lexikální stránku) od dob Benfeyovy mluvnice skoro nijakého znalého pokroku: a přece zasluhuje právě jazyk epický plné pozornosti jazykozpytu už proto, že repraesentuje nám sanskrt pozdější, ale neurovnaný ještě podle přesně ustálených pravidel rigorosní mluvnice. Tvarosloví klassické lze poznati hravě: třeba jenom si osvojiti učení indických grammatiků,

beze všeho ohlížení po skutečné literatuře: v epice, zejména starší, nalézáme ještě jazyk nezbavený tvůrčí, životné síly; nalézáme tu vliv momentů jazykotvorných, jimž jazyk spisovný rozhodným veto postavil nepřekročitelnou hráz, ještě v plné činnosti. Odtud zajímavé faktum (známé ostatně i odjinud, k. p. z dějin jazyka latinského), že jazyk epický vykazuje se týtýž formami mladšími, než jazyk památek mladších o několik století. Byltě sanskrt, když vznikaly nejstarší části Mahābhāratam, patrně ještě jazykem živým, jenž se vyvíjel a měnil jako kterýkoliv jiný jazyk. Mladší takové formace vidíme k. p. v uniformování kmenového stupňování ve flexi i tam, kde pozdější jazyk stojí na stanovisku prvotním (Holtzmann § 371., 394., 462., 465., 632., 637.), časté přecházení jmen i sloves ve flexi kmenů na -a- (§ 625.) a j. Proto získal si Holtzmann spiskem svým rozhodně zásluhu tím větší, že vhodně zařídil jej vnějškem jakožto doplněk provázející po odstavci známou mluvnici Whitneyovu. Bohužel, že spisek ten není daleko, daleko ještě výčtem všeho, co bylo by z MBh. uvésti: nesmíme ovšem od nikoho žádati ani doufati podrobnou statistiku jazyka epického, jakou pro vedy děkujeme k. p. Lanmanovi a Delbrückovi, ale nutno jest znáti všechny odchylky od jazyka spisovného. Tak pohřešujeme u Holtzmanna, abych uvedl jenom některé z četných doplňků, jež bych mohl uvésti jen na základě prvé knihy, zajímavé tvary k. p. āpaḥ (acc. pl., m. apaḥ) 1, 43, 26 (Bombay), prakṛtajaḥ 143, 1. 145, 4, acc. plur. (tvar vzniklý, jako pražský acc. plur. vojáci, patrně proto, že kmeny ženské mají z pravidla acc. rovný nom.), nijaccḥitum m. nijantum 104, 14, tvar, illustrující časté šíření přítomného kmene přes prvotní hranice v jiných jazycích indoevropských, gṛhṇījāmi m. gṛhṇījām (srv. λέγομι) 74, 117, nanāmire m. nemire 134, 25 (tvořeno na základě nanāma), dunvasva m. dunušva 76, 56, dṛçjet m. paçjet a j. v. Vybral jsem jenom tvary illustrující hořejší slova o životnosti jazyka epického. V § 1052. uvádí H. zbylé prý „stopy“ desiderativ od kausativ (dodej ārirādhajišu 1, 123, 27; srv. bibhakšajišat 152, 26). Myslím, že nejsou to zbylé „stopy“, nýbrž první pokusy rozšířiti desiderativum i na odvozené kmeny slovesné; kdož pak by věřil, že podobné odvozeniny byly kdy v jazyce indickém v skutku běžnými! H. časem své doklady překládá: mimochodem řečeno, překlady, jako pitā mahjaṃ dagdhaḥ „der Vater wurde mir gebissen“ (§ 285. recte „spálen“), nebo „na vā garbhe 'pj abhavišjaḥ Pṛthājāḥ „wenn du nicht im Schosse deiner Mutter geblieben wärest“ (§ 950, recte „kdybys vůbec v lůně Prthy nebyl býval“), ve spise učence, který přece když nic jiného aspoň celé Mahābhāratam přečetl, poněkud překvapují.

Josef Zubatý.

Příspěvky k archaeologii umění.

Podává Hynek Vysoký.

I. Báje o Telefovi v umění řeckém.

Tak jako tragikové řečtí se zvláštní oblibou chápali se báje o Telefovi a dramaticky spracovanou ji divákům předváděli, tak také umělci řečtí velmi často brali mythos o slavném synu Herakleovu za základ výtvorů svých.

Že umění výtvarné jako ve mnohých případech jiných tak také zde velmi často z básníků tragických podnět bralo ku tvoření děl uměleckých, jest věcí známou a všeobecně uznanou.[1]) Byl to zejména nejmladší básník slavné trojice tragické, Euripides, jehož tragoedie mocný, vzpruživý měly vliv na umělce řecké.[2]) Zdá se, že také v našem případě značnou část výtvorů uměleckých, na nichž mythos o Telefovi jest zobrazen, přičísti musíme mohutnému dojmu slavné tragoedie Euripidovy: Telefos.

Již Pausanias zmiňuje se o některých dílech uměleckých, která vztahují se k Telefovi a jeho osudům.

Telefos ctěn byl ve vlasti své, Arkadii, jakožto heros národní, ale také v Mysii, jež stala se druhou jeho otčinou, měl svůj zvláštní kultus.[3]) Rovněž matka jeho, Auge, byla dle své-

---

[1]) Anselm Feuerbach: Der vaticanische Apollo, 1. vyd. str. 324 nn., O. Jahn: Beschreibung der Vasensammlung König Ludwigs in der Pinakothek zu München, str. CCXXV nn., C. Robert: Bild und Lied, str. 27 nn.

[2]) Srov. Kinkel: Euripides und die bildende Kunst, hlavně však nejnovější dílo J. Vogel-ovo: Scenen Euripideischer Tragödien in griechischen Vasengemälden. Leipzig 1886.

[3]) Pausanias III, 26, 10: *διὸ καὶ τάδε αὐτοῖς οἶδα περὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον τὸ ἐν Περγάμῳ γινόμενα· ἄρχονται μὲν ἀπὸ Τηλέφου τῶν ὕμνων.* V, 13, 3: *τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ Περγάμῳ τῇ ὑπὲρ ποταμοῦ Καΐκου πεπόνθασιν οἱ τῷ Τηλέφῳ θύοντες· ἔστι γὰρ δὴ οὐδὲ τούτοις ἀναβῆναι πρὸ λουτροῦ παρὰ τὸν Ἀσκληπιόν.* Srov. též Aristeides díl I. str. 722 vyd. Dindorfova. Telefos na mincích pergamských: Eckhel: Doctrina numorum veterum, díl II. str. 468—470, Choiseul Gouffier: Voyage pittoresque de la Grèce, II, 5, 3; Telefos na mincích města Germe (*Γέρμη*): Streber: Abhandlungen der königl. bayer. Akad. der Wissen. philos. philolog. Classe, 1835, str. 191 nn. a téhož spisovatele: Num. ant. graec., III, 2; srov. též pojednání vévody de Luynes uveřejněné

dectví Pausaniova jak v Arkadii tak i v Mysii předmětem zvláštní úcty. Tak zmiňuje se na př. Pausanias[4]) o pomníku, který měla Auge v Pergamu. Byla prý to mohyla s kamenným podstavcem, na níž byla postavena žena z kovu zhotovená. A na jiném místě[5])

v Nouvelles annales publiées par la section française de l'Institut archéologique, roč. I. str. 60 nn.; Telefos na mincích kilických a frygických: R. Rochette: Conjectures sur le torse du Belvédère, str. 54, 3 a 4. Jako Atheňané nazývali se Kodrovci, Korintané Sisyfovci (srov. Otto Schneider: Nicandrea, str. 47, pozn. 2) a pod., tak nazývali se Pergamští Telefovci; srv. Böckh: Corpus inscript. Graec. díl II. str. 855—857, číslo 3538. Nápis, jejž Böckh tam podává, jest věštba Apollona, dle mínění Welckrova gryneiského, hexametrem složená, v níž bůh udává Pergamským prostředky ochranné proti moru. Boeckh soudí, že míněn tu mor, jenž za Marka Antonina stihl orient. Ve v. 11. praví se v té věštbě: *Τηλεφίδαις, οἳ Ζηνὶ πλέον Κρονίδῃ βασιλῆϊ | ἐξ ἄλλων τιεσχόμενοι Τευθραντίδα γαῖαν | ναίουσιν.* Nápis klade Boeckh v dobu mezi Antoninem Piem a Caracallou.

[4]) Pausanias VIII, 4, 9: *καὶ νῦν ἔστι μὲν Αὔγης μνῆμα ἐν Περγάμῳ τῇ ὑπὲρ τοῦ Καΐκου, γῆς χῶμα λίθου περιεχόμενον κρηπῖδι, ἔστι δὲ ἐν τῷ μνήματι ἐπίθημα χαλκοῦ πεποιημένον, γυνὴ γυμνή.* Srov. pojednání Ch. Lenormant-ovo: Statue de Gaea, Annali dell' Instituto, 1832, str. 62, pozn. 2.

[5]) Pausanias VIII, 48, 7: *Τὴν δὲ Εἰλείθυιαν οἱ Τεγεᾶται, καὶ γὰρ ταύτης ἔχουσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ ναὸν καὶ ἄγαλμα, ἐπονομάζουσιν Αὔγην ἐν γόνασι, λέγοντες ὡς Ναυπλίῳ παραδοίη τὴν θυγατέρα Ἄλεος ἐντειλάμενος ἐπαναγαγόντα αὐτὴν ἐς θάλασσαν καταποντῶσαι· τὴν δέ, ὡς ἤγετο, πεσεῖν τε ἐς γόνατα καὶ οὕτω τεκεῖν τὸν παῖδα, ἔνθα τῆς Εἰλειθυίας ἐστὶ τὸ ἱερόν.* Srov. Annali dell' Instituto, 1832, str. 64—66. E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 257 soudí, že chrám Eileithyiin tvořil hranici náměstí tegeiského proti východu; proto prý také mluví Pausanias hned potom o divadle, okolo něhož vedla cesta na pohoří Parthenion.

Auge, původně bohyně luny, vystupuje zde jako bohyně porodu (srov. Welcker: Über eine kretische Kolonie in Theben, die Göttin Europa und Kadmos, den König, str. 12, pozn. 23, Welcker: Kleine Schriften, díl III. str. 186, K. Schwenck: Mythologische Bemerkungen, Rheinisches Museum, 1838, str. 283—284), což ovšem není s podivením, jelikož všechny bohyně měsíce jsou bohyněmi porodu. Měsíc totiž měl dle mínění starých vliv na vývoj plodu lidského a na porod; srov. R. Kekulé: Ilizia ed Esculapio, Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica, 1864, str. 108—116, hlavně str. 113. Tak na př. Artemis jest bohyní porodu (Welcker: Kleine Schriften, díl III. str. 202—204), Preller: Griechische Mythologie, I³ str. 421, 248), ale také Athena jest bohyní porodu; srov. Preller: Griech. Myth. I³, str. 161, Welcker: Über eine kretische Kolonie, str. 11, Král: Listy fil. a paed., roč. X. str. 12.

Zajímavo jest, že architekt Blouet, účastník francouzské výpravy do Morey, nalezl ne na ostrově Mykonos (nynější Mikoní), jak obyčejně nesprávně bývá udáno (na př. u Welckra: Kleine Schriften, díl III. str. 188, u K. O. Müllera: Handbuch der Archäologie der Kunst, ³str. 629, pozn. 4.), nýbrž na ostrově Delu, jak Abel Blouet sám praví (Expédition scientifique de Morée, díl III. strana 8), sochu z parského mramoru, představující ženu klečící, jejížto nohy pevně k sobě přitisknuté palcemi o zemi se opírají. Tunika bezrukává, kterou jest žena oděna, spjata jest na levém rameni sponkou (*περόνη*); z druhé strany oděv od těla odestává, čímž pravé ňadro zcela jest obnaženo. Dolní část těla zahalena jest peplem, jaký často shledáváme u soch Veneřiných. Peplos tento jest široce ovinut kolem kyčlí a z předu v uzel svázán.

vypravuje týž Pausanias, že na náměstí tegeiském byl chrám Eileithyie, kterou Tegeiští nazývali *Ἄγη ἐν γόνασι*. Chrám ten postaven byl na tom místě, na kterém Auge Telefa porodila.

Levou ruku drží žena na prsou, pravá ruka chybí. Francouzský archaeolog Charles Lenormant soudí na místě, jež níže uvedeme, že pravou rukou držela žena pletenec vlasů. Obličej, jenž poukazuje spíše k typu let prostředních než k mládí, jest k nebi obrácen, a ačkoliv jest porušen, jeví se v něm zřejmě výraz bolesti. Vlasy jsou spuštěny ve dlouhých pletencích na rámě. První popsal sochu tu Francouz Ch. Lenormant ve článku: Statue de Gaea, uveřejněném v Annali dell' Instituto, 1832, str. 60—68, brzo pak po tom podán obraz sochy té v památkách uměleckých vydávaných archaeologickým ústavem v Římě (Monumenti inediti pubblicati dall' Instituto di corrispondenza archeologica) v dílu I. tab. 44. a, b a později od Blouneta samého v díle jeho: Expédition scientifique de Morée, díl III. tab. 22, číslo 2. Lenormant porovnávaje ženu, kterou socha ta představuje, s kající Magdalenou (?) dochází toho výsledku, že jest to dílo „d'une belle époque", a že představuje Zemi (*Γαῖα*), jež žíznic Dia o déšť prosí (str. 63—67). Zároveň dovolává se svědectví Pausaniova (I, 24, 3), jenž o podobné soše Gaie se zmiňuje. S tímto míněním francouzského archaeologa souhlasí také vydavatelé prvního svazku Monumenti inediti, Ed. Gerhard a Theodor Panofka, kteří praví krátce o soše té: „Statua di Gaea, appartenente al signor Blouet, illustrata da C. Lenormant". Naproti tomu soudí Welcker v pojednání Entbindung, uveřejněném v Hecker-ových Annalen der gesammten Heilkunde, 1833, XXVII. str. 129 nn. a otištěném později ve Welckrových Kleine Schriften, díl III. str. 185 až 208, že socha představuje Leto rodící, která pravou rukou, nyní scházející, palmu obejímá. Srov. homerský hymnus na Apollona v. 118 a 119: *Ἄμφι δὲ φοίνικι βάλε πήχεε, γοῦνα δ' ἔρεισε | λειμῶνι μαλακῷ, μείδησε δὲ Γαῖ' ὑπένερθεν*, Theognis 929, Euripides Ion 919—922 ed. Kirchhoff, Kallimachos hymn. in Deliam 209. K. O. Müller pochyboval o správnosti tohoto výkladu, aspoň v díle svém Handbuch der Archäologie der Kunst, ³§ 392, 4 přičinil k tomuto výkladu Welckrovu znaménko otázky; naproti tomu O. Jahn (Telephos und Troilos, str. 49) a E. C. J. Siebold (Geschichte der Geburtshülfe, díl I. str. 57) souhlasí celkem s Welckrem, ale mají (jako také K. O. Müller) ženu tu ne za Leto, nýbrž za Eileithyii. K. Gerhard (die Heilung des Telephos, str. 4, pozn. 6) má sochu tu za Augu rodící (?).

Soudím, že lépe jest vykládati sochu za obraz Eileithyie a ne Gaie, jelikož již výraz obličeje a celé držení těla lépe tomu nasvědčuje. V obličeji zračí se zajisté bolest, ne však výraz prosebný, jaký bychom při výkladu Lenormantově očekávali; také položení levé ruky na prsou snad lépe sluší ženě, jež bolestí jsouc přemožena ruku křečovitě k ňadrům tiskne, než ženě o pomoc prosící. Welcker (Kleine Schriften, díl III. str. 186—187) uvádí za analogii známé vypravování Herodotovo o klečících sochách Damie a Auxesie v Aigině: V, 82 a 86, hlavně slova V, 86: *Ἀθηναίους μέν νυν τράπεσθαι πρὸς τὰ ἀγάλματα, οὐ δυναμένους δὲ ἀνασπάσαι ἐκ τῶν βάθρων αὐτὰ οὕτω δὴ περιβαλομένους σχοινία ἕλκειν, ἐς ὃ ἑλκόμενα τὰ ἀγάλματα ἀμφότερα ὡυτὸ ποιῆσαι . . . ἐς γοῦνατα γὰρ σφι αὐτὰ πεσεῖν, καὶ τὸν ἀπὸ τούτου χρόνον διατελέειν οὕτω ἔχοντα.* Welcker soudí, že Damie a Auxesie byly bohyně porodu (?), k nimž ženy těhotné se modlily. Srov. poznamenání Steinovo k Herodotovi V, 86, 15. Jinak ovšem vykládají význam jich Lenormant v Annali dell' Inst. 1832, str. 65, pozn. 2, Stein v poznamenání svém k Herodotovi V, 82, 5 a F. Studniczka: Beiträge zur Geschichte der altgriechischen Tracht, str. 3, kteří mají Damii a Auxesii za božstva agrární. — Že u Hellenů za dob starých ženy klečíce rodily, uznávají Siebold (Geschichte der Geburtshülfe, díl I. str. 61) a Schroeder

Konečně zmíniti se musíme o tom, že také genialní malíř Polygnotos,[6]) jejž někteří dokonce s Rafaelem a Michel Angelem porovnávají,[7]) obraz Augy maloval. Hovorna (λέσχη) totiž delfská, „kde rok co rok scházeli se všichni, kdož nesli jméno hellenské," ozdobena byla malbami slavného tohoto umělce, o nichž Pausanias X, 25—31 obšírný podává výklad.[8]) Již z rozsáhlosti výkladu

(Lehrbuch der Geburtshülfe, [7]str. 203). Snad dělo se to po příkladu bohyně Leto. Siebold uvádí analogie případné u žen abyssinských a kamčadských, pravé na str. 30. díla citovaného: „Es muss übrigens dieses Niederkommen auf den Knieen eine sehr alte Sitte gewesen sein: denn J. Ludolph in seiner Historia Aethiopica sive brevis et succincta descriptio regni Habessiniorum 1681 lib. I. cap. 14 erzählt von den Frauen Abyssiniens: parturientes in genua procumbunt atque ita infantes enituntur. Dasselbe erzählt uns die Allgemeine Historie der Reisen zu Wasser und zu Lande, 20. Bd. S. 299 von den Kamtschadalinnen: sie kommen auf den Knieen in Gegenwart aller Einwohner des Fleckens nieder." Srov. též Ploss: Über die Lage und Stellung der Frau a článek Goodellův v Amer. Journ. of Obst., roč. IV. str. 673 nn. Srov. též Schröder: Lehrbuch der Geburtshülfe (7. vyd. Bonn 1882) str. 203, jenž tvrdí, že ještě dosud v některých krajinách řeckých ženy klečíce rodí. — Zajímavo jest, že také Římané představovali si bohy porodů klečící. Na Kapitolu totiž před cellou Minervy byly tři sochy klečících mužů, představujících bohy porodu, tak zvané Nixi Di, bohy to původu řeckého. Festus s. v. Nixi Di str. 174 a 177 ed. O. Müller praví o nich toto: „Nixi di appellantur tria signa in Capitolio ante cellam Minervae genibus nixa, velut praesidentes parientium nixibus, quae signa sunt qui memoriae prodiderint, Antiocho rege Syriae superato, M'. Acilium subtracta a Populo R. adportasse, atque ubi sunt, posuisse. etiam qui capta Corintho advecta huc, quae ibi subvecta fuerint mensae." Nixi Di vzýváni byli při porodu zároveň s Lucinou; srov. Ovid. Met. IX., 293, Preller: Römische Mythologie, II[3], str. 209. Příčinu, proč bohové a bohyně porodu představováni klečící na kolenou, vykládá správně Preller: Griech. Myth. I[3], str. 422: „Man glaubte, dass eine solche Lage die Entbindung erleichtere, daher die ältere Sage die Niederkunft der Frauen, auch die der Leto, in dieser Weise zu schildern pflegt."

[6]) O Polygnotovi viz K. O. Müller: Handbuch der Archäologie der Kunst, [3]str. 137 a 138, hlavně však H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl II. str. 14—46; Schnaase: Geschichte der bildenden Künste, díl II[2]. str. 246—248 (psáno Karlem Friederichs-em), Woltmann-Woermann: Geschichte der Malerei, díl I. str. 38—42 (psáno Karlem Woermannem); o hovorně delfské a obrazech Polygnotových v ní viz tamže str. 39—41. Ovšem Woermann nepodává výkladu o koncepci a uspořádání obrazů Polygnotových, pravě na str. 40, pozn. 1: „ein gewisser Skepticismus allen diesen Versuchen gegenüber wird dem kaltblütigen Beobachter nicht zu verargen sein." Srov. ještě Reinhard Kekulé: Das Leben F. G. Welckers, str. 379—381 a H. v. Rohden v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, sešit 23, str. 855—859.

[7]) Adolf Stahr: Ein Jahr in Italien (Gesammelte Werke, svazek XI XII)[4] str. 729. Welcker nazýval Polygnota Aischylem malířství; srov. Kekulé: Das Leben Welckers, str. 379.

[8]) O hovorně delfské a její podobě srov. E. Curtius: Griechische Geschichte, díl I[4]. str. 497, II[4]. str. 303, pojednání: On the Plan and disposition of the Greek Lesche, otištěné v The Museum of classical antiquities, roč. I. str. 78—86, Friedrich Thiersch: Über die Topographie von Delphi (Abhandlungen der philos.-philolog. Classe der königl.

Pausaniova a z obdivu, s nímž o obrazech těch vypráví, souditi můžeme o mistrném provedení a vysoké ceně maleb Polygnotových v hovorně delfské.

Hovorna sama stála nad pramenem *Κασσοτίς* (nynější studně sv. Mikuláše) a zřízena byla nákladem Knidských. Bylo to, jak se zdá, stavení čtyrhranné, podlouhlé, jehožto obě protější podélné stěny ozdobeny byly obrazy Polygnotovými. Malby na pravé straně hovorny představovaly dobytí Ilia a odplutí Hellenův od Troie, malby na levé straně představovaly vstup Odysseův do podsvětí a jednotlivé sceny z podsvětí. Mezi heroinami, které v podsvětí vystupovaly, byly dle zřejmého svědectví Pausaniova [9]) též Auge a Ifimedeia. Welcker soudil, že na malbě Polygnotově opírala se Auge o rámě Ifimedeiino, aspoň tak zobrazena jest Auge na druhém obraze malíře Jana Riepenhausena,[10]) připojeném ku pojednání Welckrovu o obrazech Polygnotových v hovorně delfské. Proč umístil Polygnotos vedle Augy Ifimedeiu, to dobře vysvětlil Otto Jahn [11]) tím, že obě dvě heroiny těšily se v Malé

---

bayer. Akademie der Wissenschaften in München, 1840, svazek III. str. 33—34), C. Bursian: Geographie von Griechenland, díl I. str. 177—178, Adolf Michaelis: Über die Composition der Giebelgruppen am Parthenon, str. 28 a pozn. 22, Hugo Blümner: Rheinisches Museum, 1871, str. 365 až 366, W. Gebhardt: Die Komposition der Gemälde des Polygnot etc., str. 37—38. Srv. též poznámky Ruhl-ovy a Schubart-ovy v Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft, 1855, sloupec 386—387, 395—404 a poznámky Schubart-ovy v Neue Jahrb. für Philologie, 1865, str. 632—633.

Ulrichs (Reisen und Forschungen in Griechenland, 8, str. 107) myslí, že nalezl podlahu hovorny delfské v jednom skladišti na seno nad pramenem Kassotis. — Obrazy Polygnotovy v hovorně delfské existovaly tam ještě ve druhém století po Kristu; viz H. Köchly: Akademische Vorträge und Reden, herausgegeben von K. Bartsch, str. 118.

[9]) Pausanias X, 28, 7—8: *Ἐφεξῆς δὲ μετὰ τὸν Εὐρύνομον ἥ τε ἐξ Ἀρκαδίας Αὔγη καὶ Ἰφιμέδειά ἐστι· καὶ ἡ μὲν παρὰ Τεύθραντα ἦλθεν ἐς Μυσίαν, καὶ γυναικῶν, ὁπόσαις ἐς τὸ αὐτὸ Ἡρακλέα ἀφικέσθαι λέγουσι, μάλιστα δὴ παῖδα ἐοικότα ἔτεκε τῷ πατρί.* Ifimedeia připomíná se již v podsvětí Homerově, Odysseia λ 305; Augy Odysseia ještě nezná.

[10]) Bratří Riepenhausen-ové (František a Jan, oba dva malíři a médirytci) získali si vůbec velké zásluhy o obrazy Polygnotovy. Nejprve vydali společně spis: Erläuterungen des polygnotischen Gemähldes auf der rechten Seite der Lesche zu Delphi, I. Theil, Göttingen 1805, spolu s nákresy těch obrazů. Druhá část tohoto pojednání obsahující výklad o malbách na levé straně hovorny vyšla r. 1826 v Římě a vyniká daleko nad část první. Srov. o tom Jahn's Jahrbücher für Philologie, roč. III, 4, str. 99, IV, str. 340, Antologia ital., 1827, číslo 78, svazek 26, str. 100 nn., Bullet. des scienc. histor., 1829, 1, str. 46 nn. Celkem podali Riepenhausenové 32 obrazy. R. 1829 vydali Riepenhausenové v Římě první sešit úplně přepracovaný pod titulem „Peintures de Polygnote à Delphes, dessinées et gravées d' après la description de Pausanias (18 listů fol.°). Viz o tom Göttingische gelehrte Anzeigen, 1830, str. 177—197. Minulého roku (1885) vyšly obrazy bratří Riepenhausenů poznovu v Lipsku u Hesse (18 fotolith. obrazů).

[11]) O. Jahn: Die Gemälde des Polygnotos, str. 107, Telephos und Troïlos, str. 63, pozn. 73. Ostatně výklad Jahnův není nový; tak zajisté vykládal si věc již Pausanias X, 28, 7—8. Méně pravděpodobné jest

Asii zvláštní úctě; Auge ctěna byla v Pergamu, Ifimedeia v karském městě Mylasech (*τὰ Μύλασα*, nynější Melasso). Ježto pak hovorna delfská vystavena byla nákladem Knidských, není s podivem, že Polygnotos zvěčnil na obrazech svých také ty ženy, které u řeckých kmenů maloasijských božské docházely pocty.

Pojednavše stručně o některých výtvorech uměleckých, jichž předmětem byla matka Telefova, Auge, přistoupíme nyní k těm památkám, na nichž představeny jsou některé sceny ze života Telefova.

Památek těch jest množství veliké, čemuž ovšem diviti se nebudeme, uvážíme-li, jak pestré a rozmanité sceny shledáváme v životě Telefově. Telefovo narození a pohození, jeho příchod do Mysie, boj na řece Kaiku s Řeky, jeho poranění a příchod do tábora řeckého, lest jeho, kterou došel vyhojení bolestné rány své, jeho zasnoubení s vlastní matkou — to vše podávalo umělcům řeckým hojný výběr scen poutavých a effektních. Odtud vysvětlíme si zajisté to, že jednotlivé sceny ze života Telefova shledáváme na přehojných sochách, sousoších, sarkofagách, zrcadlech, vasách, mincích, gemmách, malbách nástěnných a že nalezáme mezi umělci, kteří látku k výtvorům svým z mythu o Telefovi čerpali, jména jako Skopas, Parrhasios . . .

Ovšem převeliký počet těchto památek nalezen byl v Etrurii. Sceny ze života Telefova jsou oblíbeným předmětem výtvorů uměleckých na etrurských vasách, sarkofagách a zrcadlech, jak jediný pohled do slavného díla Brunnova: I rilievi delle urne etrusche každého přesvědčí, a přece jedná Brunn o jedné pouze sceně ze života Telefova: o jeho pobytu v táboře řeckém!

I vzniká tu přirozeným způsobem otázka, odkud ta zvláštní záliba Etrurů v báji o Telefovi? Jak přijde bohatýr původně arkadský, pak maloasijský do Etrurie?[12]) Odpověď na otázku tuto není nesnadná.

Telefos zaujímá v pověstech italských, hlavně pak v bájích kolujících u Etrurův a u kampánských Tyrrhenů, místo vynikající. Synové Telefovi totiž byli Tarchon a Tyrsenos.[13]) Oba dva přišli

---

mínění Welckrovo (Die Composition der Polygnotischen Gemälde, str. 66), že Polygnotos proto spojil Augu s Ifimedeiou, jelikož obě původem svým náležejí vlastně Arkadii.

[12]) Ještě Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke der alten Kunst, díl I. str. 296 praví: „Ich kann nicht umhin, auszusprechen, dass ich nicht begreife, wie die Geschichte von Telephos und Achilleus hieher (totiž v reliefu na Ara Casali) unter lauter Darstellungen, die mit Rom in enger mythischer Verbindung stehen, gerathen sein sollte.“ Ale srov. L. Urlichs: Skopas im Peloponnes, str. 34. Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II. str. 1212—1224.

[13]) Tzetzes k Lykofronovi v. 1249: *Ἡρακλέους καὶ Ἀὐγης . . . παῖς Τήλεφος, Τηλέφου δὲ καὶ Ἱερᾶς Τάρχων καὶ Τυρσηνός.* Dionysios Halikarnaský praví (I, 27), že byl Tyrrhenos synem Atya a Kallithey a že se vystěhoval v čele kolonie lydské do Italie, v čemž Dionysios patrně následuje Herodota I, 94, srov. též Tacit Ann. IV, 55; na jiném místě

dle znění bájí do Italie a zde spojili se s Aeneou a Odysseem.[14]) Město etrurské Tarquinii odvozovalo původ svůj od těchto synů Telefových a Tyrrhenos vůbec byl považován za mythického původce Tyrrhenů t. j. Etrurův.[15]) Není tudíž divno, že báje o Telefovi, otci zakladatele jich kmene, Tyrrhena, nalézaly u Etrurů ohlas živý. Z téže příčiny ctili zajisté tyrrhenští Kampanové Telefa jako bohatýra národního, čemuž nasvědčuje to, že na mincích města Kapuy, dle pověsti od Tyrrhenů zbudované, shledáváme na jedné straně hlavu Heraklea nebo mladíka jakéhos (patrně Telefa) s čepicí frygickou, na druhé straně Telefa maličkého, jejž kojí laň.[16]) Avšak ne dosti na tom. Některé pověsti dokonce vyprávěly, že Telefos měl dceru, která slula Rome (Ῥώμη) a tato dcera Telefova byla prý zasnoubena s Aeneou![17]) Od ní prý dostal Řím své jméno. Dle jiných pověstí zase byl Telefos stotožňován s Latinem, protože také Latinus pokládán byl místy za syna Herakleova.[18]) Herakles vůbec těšil se u Etrurů

(I, 28) dí však týž Dionysios Halikarnaský, že byl Tyrrhenos dle jiných zpráv synem Heraklea a Omfaly, a pokračuje: *ἕτεροι δὲ Τηλέφου παῖδα τὸν Τυρρηνὸν ἀποφαίνουσιν, ἐλθεῖν δὲ μετὰ Τροίας ἅλωσιν εἰς Ἰταλίαν.* Srov. ještě Pausanias II, 21, 3, Filostratos: Heroikos II, 18, Hyginus fab. 224. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 14, Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II. str. 1212—1215, K. O. Müller: Die Etrusker, I², str. 82, pozn. 41.

[14]) Tzetzes k Lykofronovi v. 1242: *Φασὶ τὸν Ὀδυσσέα ἐν Ἰταλίᾳ συντυχεῖν Αἰνείᾳ καὶ συνθήκας μετ' ἀλλήλων καὶ εἰρήνην ποιῆσαι . . . Σὺν αὐτῷ δὲ μίξαντες τὸν στρατὸν οἱ δύο παῖδες Τηλέφου Τάρχων καὶ Τυρσηνὸς οἰκήσουσι περὶ τὴν χώραν τὴν ἀπὸ Τυρσηνοῦ κληθεῖσαν Τυρσηνίαν.* — U Vergilia pomáhají v Aeneidě Tyrrhenové a Tarchon Aeneovi; srov. Aen. VIII, 494—513, 603—607; XI, 725—758 jest popis boje Tarchona s Venulem.

[15]) Herodot I, 94, s čímž srov. Niebuhr: Römische Geschichte, I³, str. 44. Herodot vůbec užívá jména *Τυρσηνοί* jen o obyvatelech Etrurie (*Τυρσηνίη*); srov. poznamenání Stein-ovo k Herodotovi I, 57, 3.

[16]) Srov. Carelli: Numorum Italiae veteris tab. 69, 14, Daniele: Numismatica Capuana, cap. 57, Mionnet: Description de médailles antiques grecques et romaines, suppl. I, str. 236 nn. Avellino v Bullettino arch. Napolitano, II, str. 12, Archäologische Zeitung, roč. I. str. 152—153, Julius Friedländer: Die oskischen Münzen, str. 13 (tab. III. číslo 19), Bullettino dell' Instit. 1853, str. 124. Urlichs: Skopas im Peloponnes, str. 34, Preller: Römische Mythologie, II³, str. 309—310.

[17]) Plutarch Romulus 2: *Ἄλλοι δὲ Ῥώμην, Ἰταλοῦ θυγατέρα καὶ Λευκαρίας, οἱ δέ, Τηλέφου τοῦ Ἡρακλέους, Αἰνείᾳ γαμηθεῖσαν . . . λέγουσι τοὔνομα θέσθαι τῇ πόλει.* Srov. Schwegler: Römische Geschichte, I, 405 a R. H. Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II. str. 570 (pozn. 1016) a str. 1216 (pozn. 2493).

[18]) Suidas s. v. *Λατῖνοι* praví: *Λατῖνοι· οἱ νῦν Ῥωμαῖοι. Τηλέφου γὰρ υἱὸς Ἡρακλέους, ὁ ἐπικληθεὶς Λατῖνος, μετωνόμασε τοὺς πάλαι Κητίους λεγομένους Λατίνους. Ἰταλοὶ δὲ οὗτοι πάλιν προσηγορεύθησαν ἔκ τινος Ἰταλοῦ, δυναστεύσαντος τῆς χώρας. Αἰνείου δὲ καταλαβόντος τὴν δύσιν ἐκλήθησαν Αἰνεάδαι, μεθ' ὃν Ῥωμαῖοι πάντες μετωνομάσθησαν, ἀπὸ Ῥωμύλου λαβόντες τὴν ἐπωνυμίαν.* O této zprávě Suidově právem praví Küster v Bernhardy-ho vydání Suidova slovníka, díl II, str. 507, že: „haec inepta omnino sunt et ex putidis lacunis hausta.“ Zprávu, že

vedle syna svého Telefa zvláštní úctě.[19]) — Staré báje řešily způsobem velmi snadným otázku, proč Etrurové libovali si tak velice v bájích o Herakleovi a Telefovi, vykládajíce, že Etrurové byli vlastně původu lydského a že přistěhovali se z Asie

---

Keteiové, kmen to původně mysický a známý jako družina Telefova syna Eurypyla již z Odysseie λ 521, nazváni byli později Latinové, shledáváme též u Georgia Kedrena a Ioanna Malaly na místech, která níže uvedeme. Keteiové zváni prý byli tak od řeky *Κήτειος* (Strabon XIII, p. 616); srov. Eckhel: Doctrina numorum veterum, díl II, str. 463, 472—473, čemuž odporuje W. E. Gladstone: Homer und sein Zeitalter, přel. od Bendana, str. 189—190. Aristarchos vykládal jméno kmene toho dle svědectví Eustathiova a scholiasty k λ 521 divným způsobem od *κῆτος*, soudě, že *κήτειοι* = *μεγάλοι*; srv. Lehrs: De Aristarchi studiis Homericis,[2] str. 152—153. Častěji připomínají se Keteiové a vůdce jich Telefovec Eurypylos v básni Quinta Smyrnského. — Za novější doby vykládá Gladstone, Homer und sein Zeitalter (přeložil Bendan), str. 187 až 201, že Keteiové jsou týž kmen, který se v bibli nazývá Heth, na památkách aegyptských Kheta a na nápisech assyrských Khatti.

Dle jiných pověstí jest Latinus synem Heraklea a Palantie (nebo Palanto); srov. Klausen: Aeneas und die Penaten, str. 889. Jinde jest dokonce Latinus synem Telefovým; tak na př. praví byzantský mnich Georgios Kedrenos (Cedrenus) toto (Corpus scriptorum historiae Byzantinae, díl 34., svazek I. str. 245, řádek 15—18. vyd. I. Bekker-ova): *Τῆς δὲ Ἰταλίας ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ* (sc. *Ἡρακλέους*) *ἀπὸ τῆς Αὐγῆς* (sic), *Τελέφος* (sic) *καὶ μετ' αὐτὸν υἱὸς αὐτοῦ Λατῖνος ἔτη ιή, ὃς τοὺς Κηταίους* (!) *ἐπωνόμασε Λατίνους*. Výrazem *Κηταίους* míní Kedrenos týž kmen, který Suidas svými *Κητίοις*, totiž Keteie (*Κήτειοι*). Zpráva Kedrenova jest úplně zmatena a nejapná; srov. poznamenání Xylandrovo ve vydání Kedrena od I. Bekkera, svazek II. str. 769. — Podobně praví Ioannes Malalas, str. 162, řádek 4—8. vyd. L. Dindorfa (Corpus scriptorum historiae Byzantinae, svazek 15.): *Τῆς δὲ Ἰταλίας ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἡρακλέος ὁ ἀπὸ τῆς Αὔγης, ὁ Τήλεφος. καὶ μετ' αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁμοίως ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὄντινα Λατῖνον ἐκάλεσεν· ἐβασίλευσε δὲ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ αὐτὸς Λατῖνος ἔτη ιή, καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος τοὺς Κιτιαίους* (rukopis Oxfordský: *Σκιτίνους*) *καλουμένους ἐπωνόμασε Λατίνους*.

Základ mythologický těchto pověstí byl asi ten, že bájeno bylo o příchodu Telefově do Italie po dobytí Troie (Preller: Römische Mythologie, II[3], str. 310). Xylander na místě svrchu uvedeném soudí, že historickým jádrem těchto bájí jsou plavby Mysů do Italie („certe hoc videtur significare, Mysos in Italiam transivisse. Telephus enim Mysus fuit.“).

Konečně zmíniti se jest o pověsti, dle níž Aeneova choť slula Tyrrhenia, jak tvrdí Alcimus u Festa str. 266 ed. O. Müller: „Alcimus ait, Tyrrhenia Aeneae natum filium Romulum fuisse, atque eo ortam Albam Aeneae neptem, cuius filius nomine Rhodius (rukopisy: Rhodius, O. Müller: Rhomus) condiderit urbem Romam.“ Pověst ta potvrzovala podivné mínění některých starých dějepisců, že Řím byl městem tyrrhenským; srov. co dí Dionysios Halikarnaský I, 29: *Τήν τε Ῥώμην αὐτὴν πολλοὶ τῶν συγγραφέων Τυῤῥηνίδα πόλιν εἶναι ὑπέλαβον*. Klausen: Aeneas und die Penaten, str. 570 (pozn. 1019), Niebuhr: Römische Geschichte, I[3], str. 238.

[19]) Srov. E. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 13 a str. 21, pozn. 11, W. Corssen: Über die Sprache der Etrusker, díl I, str. 849—850, 858—859.

do Italie.[20]) Tu by ovšem nebylo s podivem, že by Etrurové ctili Heraklea a nejslavnějšího jeho syna, Telefa. Ale již za starověku ozývaly se některé hlasy proti mínění o asijském původu Etrurův a byl to jmenovitě Dionysios Halikarnaský (I, 29 a 30), jenž obyčejný onen náhled zavrhoval. Za novější doby souhlasili s míněním Dionysia Halikarnaského zakladatel vědeckého dějepisu římského, Niebuhr,[21]) a slavnější ještě jeho nástupce, Theodor Mommsen, kteří soudí, že původní sídla Etrurů byla severně nebo západně od Italie a že přešli Etrurové z původních sídel svých přes Alpy raetské. Mommsen soudí, že celá ta báje o asijském původu Etrurův má základ svůj v nahodilé podobnosti jména Tursennů (Etrurů) a jména lydského kmene Torrhebů (*Τορρηβοί*) nebo Tyrrhenů (*Τυρρηνοί*), ačkoliv jinak připouští možnost, že snad některý loupežný kmen maloasijský připlul za dob pradávných ku břehům etruským a dobrodružná plavba onoho kmene že zavdala podnět k báji o asijské kolébce Etrurův.[22])

Avšak přes autoritu Mommsenovu klonil bych se spíše k mínění, jež pronesli K. O. Müller, Eduard Gerhard, E. Curtius[23])

---

[20]) Herodot I, 94, Vergil Aen. VIII, 479—480: urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis. Aen. II, 781—782, Tacit Ann. IV, 55, Iustin XX, 1. Srov. Schwegler: Röm. Gesch. I, str. 253—254, pozn. 3, jenž sebral velmi důkladně místa starých spisovatelů, svědčící o asijském původu Etrusků. Srov. ještě Mommsen: Röm. Gesch. I[6], str. 120—121. Z novějších archaeologů věřil na př. Raoul-Rochette, že kolébkou Etrurů byla Malá Asie.

[21]) Niebuhr soudil, že nejstarší obyvatelé Řecka i Italie byli Pelasgové, Tyrrhenové pak že byli částí tohoto kmene pelasgického a zároveň nejstaršími obyvateli Etrurie. Tyrrhenové jsou tedy dle něho ne kmen přistěhovalý, nýbrž kmen pelasgický, domorodý, v Etrurii původně usazený. Tito Tyrrhenové byli později přemožení kmenem nepelasgickým, přes Alpy do Italie vtrhším, totiž Raseny. Následkem toho přešlo podivným způsobem jméno kmene podrobeného (Tyrrhenů) na vítěze (Raseny nebo Etrusky): vítězové nazýváni byli od Řeků stále Tyrrheny, ačkoliv Tyrrhenové a Etruskové byli kmenově od sebe zcela rozdílní. Původní vlastí Rasenů byla prý Raetie (Niebuhr: Röm. Gesch. I[3], str. 43—52, 86 a j.).

[22]) Mommsen: Röm. Gesch. I[6], str. 120—121. S Mommsenem shodují se na př. L. Lange: Römische Alterthümer, I[2], str. 71, Corssen: Bullettino dell' Instit. 1871, str. 214 nn., Über die Sprache der Etrusker, díl I, str. XX, Stein v poznamenání k Herodotovi I, 94, 28 a j.

[23]) E. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 4—5, E. Curtius: Griechische Geschichte, II[4], str. 525—526, srov. též I[4], str. 416. K. O. Müller pronesl mínění své o původu Etrusků ve slavném díle svém: Die Etrusker v úvodu a též ve druhém díle svém: Handbuch der Archäologie der Kunst,[3] str. 179. S Müllerem shoduje se též nejnovější vydavatel díla jeho Die Etrusker: Vilém Deecke; srov. Die Etrusker, I[2], str. VIII—IX. — Müller soudí, že domovem Etruskův jest malá Asie a že pelasgičtí Tyrrhenové (ne Lydové!) to byli, kteří vystěhovali se z Malé Asie do Italie. Od loupežných, potulných Pelasgů moře aigaiského oddělil se jeden houfec brzo po stěhování Dorův a usadil se na pobřeží lydském. V Lydii sídlili tenkráte dva kmenové, vlastní Ly-

a j., kteří uznávají historické jádro dávných oněch bájí a soudí, že Tyrrhenové v jižní Etrurii usedlí vskutku pocházeli z malé Asie příbuzni jsouce s Tyrrheny, usazenými nad Efesem v údolí řeky Kaystru. Tito Tyrrhenové položili v nové vlasti své, Italii, základ vzdělanosti řecké. Avšak nebylo Řekům na pobřeží etrurském usazeným dopřáno dlouho svobodě své se těšiti. Mocný kmen vnitrozemský, totiž Etrurové, zmocnil se dosti záhy pobřežních sídel Tyrrhenů a uvedl je ve svou poddanost.

Těchto vzájemných styků mezi Tyrrheny a Etrury přirozeným následkem bylo to, že Tyrrhenové nezapomněli sice hellenského svého původu, že však přece živel etrurský s původním jich rázem řeckým se mísil a že rovněž u Etrurů způsobem vydatným stopy vlivu řeckého se počaly jeviti. Odtud vysvětlíme si snadno to, že Etrurové vedlé národních bohů svých ctili také bohy řecké

---

dové a Torrhebové. Dle Torrhebů nebo dle nějakého města Tyrrha, které jistě leželo ve krajích jižní Lydie, nazváni byli Pelasgové tam usazení tyrrhenskými Pelasgy (*Πελασγοὶ Τυρσηνοί*). Tito tyrrhenští Pelasgové byli pověstní svým mořským lupičstvím. V Lydii nezůstali však tito „tyrrhenští" Pelasgové dlouho. Stěhováním Ionů z území lydsko-karského byvše vytlačeni, vytáhli Tyrrhenové vyhledat si nových sídel a vskutku plavily se některé smělejší zástupy jich až na západní pobřeží Italie, dosud neznámé, kdež usadily se na břehu jižní Etrurie, založili si města Tarquinii a Agylla a brzy takového nabyli vlivu nad obyvatelstvem domorodým, že celé obyvatelstvo pozdější Etrurie bylo dle jména jich Tyrrheny nazýváno. Tito v Etrurii usazení tyrrhenští Pelasgové spojili se pak s domorodým kmenem Rasenů v jeden národ, národ to etrurský.

Zvláštní mínění pronesl A. Schwegler: Römische Geschichte, díl I, str. 253—273, srov. též str. 156—158. Schwegler zavrhuje podání Herodotovo jakožto nehistorické. Základem vypravování toho byla ta okolnost, že i v Asii i v Italii sídlili Tyrrhenové a tu odvozován byl původ Tyrrhenů italských od Tyrrhenů asijských. Schwegler soudí, že Tyrrhenové italští a Tyrrhenové moře aigaiského jsou kmeny od sebe zcela rozdílné, jak soudil již K. O. Müller (Orchomenos, str. 440, 442). Jméno jich (Tyrrhenové) vykládá Schwegler takto: Oba dva kmeny, italští Tyrrhenové i Tyrrhenové moře aigaiského, jsou sice od sebe rozdílny, avšak stejného jména (Tyrrhenové) dostalo se jim od stejného způsobu zvláštních staveb kamenných (*τύρσος, τύρσις*, turris), kterými se příslušníci kmenů těch vyznamenávali. Od kmene turs vzniklo i řecké *Τυρσ-ηνοί, Τυῤῥ-ηνοί*, i latinské Turs-ici, Tus-ci, E-trusci, což znamená: stavitelé hradů nebo obyvatelé hradů t. j. opevněných, ohrazených měst. — Báji o původu Etruskův od pelasgických Tyrrhenů utvořili dle Schweglera Řekové, svésti se davše stejností jména obou kmenů. Etruskové jsou dle mínění Schweglerova původu indoevropského; kolébkou jich jest Asie. Odtud přišli Etruskové po suchu do Italie a sice od severu. Při příchodu svém do Italie nalezli v pozdější Etrurii Umbry nebo vůbec nějaký kmen Sabinům příbuzný, který přemohli a si podrobili. Smísením těchto dvou kmenů vznikli Etruskové. Také Řekové na pobřeží etruském se usazující měli ovšem značný vliv na vzdělanost a mravy Etruskův. — Ze starších archaeologů věří v asijský původ Etrusků na př. George Dennis: Cities and Cemeteries of Etruria, díl I, str. XXXV nn., z novějších Schliemann: Ilios, Stadt und Land der Trojaner, str. 151. Schliemann dokonce věří, že kolonisace Etrurie od Lydů stala se r. 1044 před Kr.

a že báje hellenské za své přijímali. Tak má se zajisté věc s bájemi o Herakleovi a Telefovi. Tyrrhenové přinesli báje ty z původních sídel svých maloasijských a zajisté ještě na půdě nové vlasti své italské rádi v nich se kochali. Od Tyrrhenů poznali báje ty Etrurové, oblíbili si je a pokládali je za majetek svůj národní.

Máme tu zjev zajisté ne neobyčejný: báje a zkázky jednoho kmene přecházejí ku kmeni druhému, zdomácní u něho a stávají se národními. U Etrurů přispěly v té příčině značně styky jich s Helleny; hlavně řecké kolonie v Tarentu a Kumách báje o Herakleovi a Telefovi dále pěstovaly a vzdělávaly, Etrurové pak, přicházejíce s nimi často ve spojení obchodní, slýchali od nich rádi o těch pověstech, jichž temný ohlas již od prvních styků s Tyrrheny k nim byl pronikl.[24])

Tímto způsobem nejlépe si vysvětlíme zvláštní onu zálibu Etrurů v báji o Telefovi.

Po této krátké odchýlce od věci vrátíme se nyní ku vlastnímu výkladu o památkách uměleckých, jež obraly si za předmět báji o Telefovi. Nejprve pojednáme stručně o památkách ztracených, o nichž nyní již jen zprávy starých spisovatelů svědectví nám podávají, potom obšírnější podáme výklad o památkách nám až dosud monumentálně zachovaných.

A. Památky ztracené.

1. Slavný malíř řecký Parrhasios[25]) obral si za předmět jednoho obrazu svého scenu z báje o Telefovi. Vychází to zřejmě na jevo ze zprávy, kterou zachoval nám Plinius starší, jenž ve výkladu svém o malbách Parrhasiových praví mezi jiným toto: „Laudantur et Aeneas Castorque ac Polux in eadem tabula, item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulixes (Nat. hist. XXXV, 10, 71).“

---

[24]) O stycích Řeků s Etrusky srovn. K. O. Müller: Die Etrusker, neu bearbeitet von W. Deecke, díl I, str. 180—191, Klausen: Aeneas und die Penaten, díl II, str. 606 nn., 1220—1223, E. Gerhard: Über die Gottheiten der Etrusker, str. 26, pozn. 37, Göttling: Römische Staatsverfassung, str. 29 a dvé pojednání Karla Richarda Lepsia: Ueber die Tyrrhenischen Pelasger in Etrurien und über die Verbreitung des italischen Münzsystems von Etrurien aus, Lipsko 1842. Srv. ještě L. Lange: Römische Alterthümer, díl I², str. 72—73. — O době, kdy byly založeny Cumae (Kyme), viz nejnověji Wolfgang Helbig: Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert, str. 321—323. O řeckých bájích u Etrusků viz též Niebuhr: Röm. Gesch. I³, str. 151 a rozpravu Gerhardovu již dříve častěji citovanou: Die Gottheiten der Etrusker. O Jahn: Telephos und Troilos, str. 14—16.

[25]) Srovn. o něm Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl II, str. 97—120, Schnaase: Geschichte der bildenden Künste, II², str. 248—250, Woltmann-Woermann: Geschichte der Malerei, díl I, str. 47 a 48, H. v. Rohden v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, seš. 23, str. 861—862.

Nastává ovšem nyní otázka, kterou scenu ze života Telefova zvolil si slavný umělec? Kdyby se byl Plinius starší zmínil pouze o Telefovi a Achilleovi, mohli bychom souditi, že Parrhasios maloval bitvu Telefa s Achilleem, ježto však Plinius mimo Telefa a Achillea uvádí ještě Agamemnona a Odyssea a o posledních těchto dvou bohatýrech není jinak známo, že by byli v boji na řece Kaiku zvláště se vyznamenali, musíme hledati jiné sceny vhodnější v životě Telefově. A tu ovšem připadnouti musí každému zajisté na mysl výjev, při němž všichni čtyři bohatýrové hráli úlohu vynikající — vyhojení Telefa v Argu. Telefos a Achilleus jsou hlavními osobami této sceny; Agamemnon přítomen jest proto, že on sám, vida život syna svého Oresta v nebezpečí, naléhal na Achillea, by věštby poslechl a Telefa vyhojil; Odysseus pak proto, že on první smysl věštby tajemné uhodl a vysvětlil.

Pro domněnku, že malba Parrhasiova představovala vyhojení Telefovo, svědčí ještě to, že Parrhasios vůbec rád bral látky k obrazům svým z tragoedií Euripidových,[26]) a pak to, že pozorovati jest u geniálního tohoto umělce zvláštní náklonost ku scenám dojímavým, bolestným, jako byly: Filoktetes nemocí a bídou stísněný na Lemnu, Odysseus šílený, spoutaný Prometheus atd.[27])

Z těchto důvodů zdá se mi býti jisto, že obraz Parrhasiův představoval vyhojení Telefovo, a tak také soudí, pokud vím, všichni archaeologové, na př. O. Jahn, E. Gerhard, H. Brunn, J. Overbeck, F. Reber, L. Urlichs, C. Robert, H. v. Rohden, J. Vogel a j.[28])

Možno jest, že Plinius ještě na dvou jiných místech naráží na obraz Parrhasiův, jenž představoval vyhojení Telefovo, a sice Nat. hist. XXV, 5, 19: „Ali primum aeruginem invenisse (sc. Achillem dicunt) utilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in volnus“ a XXXIV, 15, 45: „est et robigo ipsa in remediis, et sic proditur Telephum sanasse Achilles, sive id aerea sive ferrea cuspide fecit. ita certe pingitur ex ea decutiens gladio.“ Není nemožno, že výrazem pingitur zahrnut jest také Parrhasios a snad Plinius v přední řadě na něj právě zde pomýšlel jakožto na malíře proslaveného, jehož vzorem snad jiní umělci ve příčině naší kresby se řídili.

---

[26]) C. Robert: Bild und Lied, str. 35.

[27]) Arthur Milchhöfer: Befreiung des Prometheus, str. 20 nn.

[28]) O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 9—10, E. Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 9, H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, II, str. 99, J. Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke der alten Kunst, str. 304—305, F. Reber: Kunstgeschichte des Alterthums str. 357, L. Urlichs: Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande, roč. III (1843) str. 93, C. Robert: Bild und Lied, str. 35, v. Rohden v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, seš. 23, str. 862 (sloupec a), Julius Vogel: Scenen Euripideischer Tragödien in griechischen Vasengemälden, str. 18.

E. Gerhard [29]) pronesl domněnku, že napodobení slavného onoho obrazu Parrhasiova dosud se nám zachovalo v překrásné kresbě jednoho etrurského zrcadla, jež poprve publikováno bylo Gerhardem v pojednání jeho: Die Heilung des Telephos. Obšírněji zmíníme se o zrcadle tom níže.

Představuje zmíněné zrcadlo vyhojení Telefovo: v pravo sedí Telefos, před ním stojí Achilleus, drže v levé ruce osudné kopí a v pravé ruce jakýsi křivý nůž, jímž chystá se dle výroku věštby kopí své oškrábati a pilinami těmi ránu Telefovu vyhojiti; za Achilleem stojí Agamemnon.

Předmět kresby našeho zrcadla jest tedy týž jako obrazu Parrhasiova s tím pouze — ovšem nepatrným — rozdílem, že na obraze Parrhasiově vystupoval ještě Odysseus. Avšak přece neodvážil bych se tvrditi s Gerhardem, že obraz zrcadla tohoto jest napodobením malby Parrhasiovy, jelikož nemáme o obraze Parrhasiově žádné bližší zprávy, čímž celá kombinace Gerhardova pevného podkladu postrádá. [30])

2. Na Helikonu postaveno bylo ku poctě Telefově sousoší, jež představovalo laň kojící malého Telefa. Vysvitá to zřejmě ze zprávy Pausaniovy, jenž při výkladu svém o Helikonu praví IX, 31, 2 krátce toto: *Ἐνταῦθα καὶ Τηλέφῳ τῷ Ἡρακλέους γάλα ἐστὶν ἔλαφος παιδὶ μικρῷ διδοῦσα.* [31]) Bližší zprávy o sousoší tom nemáme. (Pokračování.)

Ad Ammianum Marcellinum. [1])

Scripsit Robertus Novák.

14, 2, 2: 'quadrupedo gradu repentes seseque suspensis passibus iniectantes in scaphas eisdem sensim nihil opinantibus ad-

[29]) Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 9.

[30]) Také Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl II, str. 99, vyjadřuje se o domněnce Gerhardově s velikou opatrností.

[31]) Srovn. Klausen: Aeneas und die Penaten, str. 1219. Podivným omylem považuje Friedrich Vater: Die Aleaden des Sophokles. Ein Beitrag zur Litteraturgeschichte dieses Dichters, Berlin 1835, str. 12, slova Pausaniova za starý nápis. Vater uvádí totiž mezi doklady pro báji, že Telefos byl kojen laní, „eine alte Inschrift bei Paciaudi monum. Peloponn. Th. I. S. 235." Týž omyl opětuje se u Vatera na str. 14. v poznámce. Paciaudi zmiňuje se v díle svém: Monumenta Peloponnesia commentariis explicata a Paullo M. Paciaudio, Romae 1761, na str. 234 až 238 o soše nalezené v Athenách nedaleko stadia r. 1759. Socha představuje Heraklea s kyjem a lví kůží, hlava však a pravé rámě bohatýrovo scházejí; base sochy má relief představující Telefa s laní. Paciaudi cituje na vysvětlenou významu tohoto reliefu slova Pausaniova, jež Vater omylem pokládá za opravdový nápis této sochy. Srovn. též O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 61, pozn. 69.

[1]) cf. Listy filologické XII (1885) p. 390—396.

sistebant.' illud *sensim* per se sane aptum est; sed cum pro eo codices habeant *enim*, quaeritur, sitne vox ea conflata ex posteriore syllaba praecedentis 'eisdem' et ex priore subsequentis '*ni*hil', ita ut scribendum sit: eisdem[eni] [m]nihil opinantibus. certe vocabulo eo excluso nihil ad sensum desideres; nam si homines qui h. l. intelleguntur suspensis passibus scaphis se iniectasse narrantur, dici hercule opus non erat sensim adstitisse nauticis eosdem. — ibd. 3, 2 sensus clamat ut scribas: 'novum parum ve (vulgatur: parumque) aliquando temptatum.' nam si commentum quod h. l. commemoratur aliquando iam, licet parum, temptatum erat, quomodo idem novum poterat dici? sensui apta disiunctiva quam dedi particula; cf. 14, 9, 1. — ibd. 5, 6: 'inter quos Paulus eminebat notarius ortus in Hispania, glabro quidam sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax.' neque substantivi quod est *glabro* ullum suppeditant lexica exemplum, et si vi adiectivi pertinentis ad 'vultu' vocem eam positam dicas, substantivum pertinens ad 'quidam' summe desideratur, si quidem per illud res denotanda est, cui Paullus comparatur. cum Ammianus homines malignos aliisque cum voluptate nocentes saepius serpentibus adsimilet (cf. 14, 7, 13; 15, 2, 4), et cum praeterea codices 'glaber' exhibeant, opinari possis Ammianum dedisse: 'notarius ortus in Hispania, **coluber** quidam sub vultu (i. e. sub vultu humano) latens . . .' (in codicibus 'a' pro 'u' hoc loco scripta ut saepissime, utpote profectis e libro litteris minusculis descripto). atque haec opinio prorsus certa evadit collato loco simillimo 18, 4, 4: ubi de Eusebio, homine non minus quam Paullus ille malevolo, scribuntur haec: 'qui ut coluber copia virus exuberans natorum multitudinem etiam tum aegre serpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos, ut inter ministeria vitae secretioris gracilitate vocis semper puerilis et blandae apud principis aures nimium patulas existimationem viri fortis invidia gravi pulsarent.' eiusdem verbi vitio locum Vellei Paterculi 2, 82, 4 depravatum existimo, ubi Antonius dicitur 'redimitus hederis coronaque velatus aurea et thyrsum tenens coturnisque succinctus curru velut Liber Pater vectus esse Alexandriae.' nam quomodo quisquam cothurnis succingi salvo sensu dici potest? et extatne ulla imago, in qua deus ille cothurnis nixus depictus sit? reponendum sane: 'et thyrsum tenens **colubrisque** succinctus.' serpentibus succintus saepius Liber legitur (cf. Preller, gr. myth. I 578, ibd. 590 ed. III.) non minus quam maenades colentes ipsum; cf. Catull. 64, 255: 'Euhoe bacchantes euhoe capita inflectentes. harum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos, pars e divolso iactabant membra iuvenco, pars sese tortis serpentibus incingebant; Ovid. met. 4, 4, 83; Eurip. Bacch. 665; Arnob. 5, 19. miror non iam dudum illud vitium ab editoribus esse sublatum. — ibd. 9, 1 lego: 'dispicere lites exitiales (sic et

VP) [c⟨ri⟩mina] cogebatur abnuens', illud *crimina* glossam verborum *lites exitiales* esse ratus (cf. 21, 16, 9). eandem agnosco 16, 11, 12: residuum [quod superfuit] congestum; cf. Val. Max. 1, 5, 6.

15, 5, 19: 'et qui paulo antea .... summae rei per filios adfectator conpellabatur, tunc dux prudentissimus et Constantini Magni (V^1: magnus) fuerat conmilito solusque ... petebatur.' illud *fuerat* non est ferendum; voce *tunc* desideratur imperfectum, velut *erat* (i. e. *uocabatur*), quem ad modum in subsequenti membro legitur *petebatur*; suspicio augetur, quod V^1 habet non *magni* sed *magnus*. legendum propono: Constantini Magni *cluebat* conmilito. corruptela ex prava verborum distinctione orta videtur, nempe hac: *magnic luebat*, unde facile in scriptura unciali profectum quod in V prima manu scriptum: 'magnus fuerat.' ceterum cf. Front. p. 63, 1 Nab.: M. Tullium, qui caput atque fons Romanae facundiae cluet.

16, 2, 4: 'sed cum subsererent quidam Silvanum paulo ante magistrum peditum per compendiosas vias, uerum suspectas, quia tenebris multis umbrantur.' hoc 'umbrantur' ad illa 'tenebris multis' non satis quadrare videtur; nam qui dici potest locus tantummodo umbrari, ubi tenebrae sunt eaeque multae? neque vero exhibent lectionem 'tenebris' membranae, haec Gelenio debetur; illae habent: 'qui ante mumibris.' fugerat virum ingeniosum aberravisse librarium post 'quian' ad praecedentia illa 'ante magistrum.' scribendum me iudice: quia nemoribus multis umbrantur; cf. 16, 12, 59: armis circumdatum aggerem nemorosum cautius obsidebat; 18, 6, 16; praeterea 18, 9, 2.

17, 13, 6: 'quae imperator accidere posse contemplans in agmina plurima clam distributo exercitu celeritate volucri migrantes intra suorum acies clausit.' huic *migrantes* plane repugnant quae antecedunt; iis enim (§ 5) Parthisci in citeriore fluminis ripa 'contumaciter stare' dicuntur et imperia exspectare. reponendum haud dubie: '.. celeritate volucri *morantes* .... clausit.'

18, 5, 5: 'stetitque sententia ut Sabinianus uietus (VP: uictus) quidem senex et bene nummatus sed inbellis et ignavus .... praeficiendus eois partibus mitteretur.' illud *vietus* mihi suspectum; nam prave ei opponitur 'inbellis et ignavus' — vieti enim senes minime sunt impigri et bellicosi —; deinde ob subsequens 'et bene nummatum' exspectatur adiectivum quod bonam aliquam Sabiniani partem designet. inde mihi vix est dubium, quin ab Ammiano provenerit: 'ut Sabinianus **vegetus** quidem senex et bene nummatus sed imbellis et ignavus' i. d. Sabinianus erat

quidem senex etiam tum membris firmis, verum tamen minime bellicosus; cf. 19, 12, 12: Demetrius . . . . grandaevus quidem sed corpore durus et animo; voce *vegeti* utitur Ammianus 22, 16, 19: praesensionum originem mente vegeta quisquam voluerit replicare.

19, 6, 8: 'uerum audito licet levi reptantium sonitu gemituque caesorum discusso somno . . . . . .' *levi reptantium* M. Hauptius scripsit pro eo quod in codicibus legitur 'reuetem p dentium' (*V*), 'reuetep dentium' (*P*). non satis recte explicavit vir egregius hanc scripturam; continet enim et ea duplicem scripturam: reptantium, teptantium (id est: temptantium); in archetypo fuerat haud dubie: rep ꝛeꝓꝛanꝛium. scribendum inde: 'licet *reptantium* sonitu.' nec aliud praeter ea sensu desideratur; nam levem eum sonitum, reptando effectum, fuisse apertum per se profecto est. — ibd. 8, 11: 'sed exuberanti pernicitate credimus natos, qui quoniam inopini per varia visebantur, *σπαρτοί* vocitati humo exiluisse, uetustate ut cetera (codd.: uetustate uiatere) fabulosius extollente, sunt aestimati.' nunc demum perspicio huius loci qui plures iam viros doctos vexavit veram scripturam. vox *rei* quam in tomo XII p. 393 legendam proposui vera est nec quidquam amplius. nam in illis 'uetustate uiate' duplex scriptura recurrit: *uetustate, uetutate*; fuerat quippe vitiose scriptum: 'uetutate' et hoc suprascripta vera lectione correctum (= uetuꝛaꝛe). inde euenit: 'uetustate uꝛaꝛe' et grassante longius errore: 'uetustate uiare.' quare legendum: uetustate [uꝛaꝛe] rē (i. e. rem) extollente.

20, 11, 7: 'atque illi destinatione nativa reniterentur ut clarentes (codices: clarenati) periculisque et laboribus iam cuncta obsidioni congrua parabantur.' incolae oppidi quod h. l. memoratur nondum clarebant laboribus periculisque periatis, sed clarere volebant labores et pericula subeundo quae in obsidione impendebant. inde lectio *clarentes* minime probanda et aptior quaerenda. scribendum: 'ut *clareant* periculisque et laboribus'; et recte tempus praesens in illo enuntiato quod dicunt finali se habere non est quod dicam viris orationis Ammianeae peritis; cf. tantum 24, 2, 5: ira tamen acuente virtutem clipeorum densitate contecti ne possint emittere coegerunt; 27, 12, 7, — ibd. 11, 32 vulgatur: 'quas ob res omisso vano incepto hiematurus Antiochiae redit in Syriam aerumnosam, perpessus inulta et (codices: etulerint sed) atrocia diuque deflenda.' illud *inulta* Eyssenhardtius invenit; sed haec lectio ultra modum est violenta. gaudeo me certam viris doctis proponere posse emendationem, codicum scriptura hoc modo explicanda: c̃ *tulerit* = *cum tulerit* i. e. hoc quo-

que loco duplici scriptura labes orta. haud dubie scriptum erat in archetypo: 'redit in Syriam, *aerumnosa perpessus* (cum tulerit) et atrocia diuque deflenda.'

21, 12, 12 legendum: 'reparatur lucis exordio proelium incitamento ⟨*bu*⟩*cinarum* (V: cicarum)'; cf. 24, 5, 9: exercitus cantu concitus bucinarum; 26, 4, 5; 27, 2, 6. — ibd. § 17 legendum propono: '*ademptis* (codex: attenuatis) enim *ualidioribus* bibendi subsidiis ... contenti putealibus aquis parce vixerunt.' nam quod vulgatur 'avidioribus' sensus plane expers est; illis 'ualidioribus subsidiis' intellegitur flumen alio ab oppugnantibus aversum. item 25, 10, 13 'auida' mihi minime videtur ferendum; et hoc loco corrigendum censeo: 'aut certe ex colluvione ciborum *ualida* cruditate distentus.' — ibd. 11, 1 legendum puto: 'cui Constanti nomen erat tum etiam *in*⟨*cent*⟩*iuum* (VP: initium); cf. 22, 11, 5: 'Georgius quoque ipse grave accesserat incentivum'; 26, 6, 7; atque sic saepius apud Ammianum et aequalem eius Symmachum.

22, 8, 25 scribendum: '.... districti ui[rium]ctum sibi ....' in archetypo fuerat: uirium (ctum), unde nata est scriptura codicibus servata: uiriumetum. nec amplius quidquam quam quod dedi sensus flagitat. — ibd. 8, 45 edidit Gardthausenus: 'septimum segnius (codices: genus) et palustri specie nigrum.' scribendum puto: 'septimum **caenosum** et palustri specie nigrum'; cf. 22, 15, 23: et partes saucias caeno oblinit; 16, 12, 53. — ibd. 15, 30 scripsit nuper Madvigius: et inanimalium species innumeras assimilatas (codices: multas). non dubito quin vir egregius scripturus fuerit: 'innumeras [multas]', si quantopere hoc praecipue vitiorum genere oratio Ammiani librorum depravata esset, cognitum haberet. idem vitii 28, 1, 54.

25, 10, 16: 'dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnii dudum praescisse quod evenit, idque duobus amicis commisisse fidissimis illo adiecto quod ipsi quoque deferretur trabea consularis.' Varronianus praedixerat fore ut sibi deferretur trabea consularis, non, id quod solum lectio vulgata significat, iam deferri sibi dignitatem illam. reponendum sine dubio: 'quod ... deferetur' nec in hoc indicativo apud Ammianum offendendum; cf. 24, 1, 10: et praescisse se olim et praedixisse quod centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. inde non dubito quin etiam 22, 6, 3 cum codicibus legendum sit: 'pollicitus quod ipse quoque protinus *veniet* (vulgatur: veniret), cuncta eorum negotia finiturus. item 20, 11, 31 recte habent codices 'inritus propositi revertetur' et falso edunt docti 'reverteretur'.

26, 8, 2 lego: 'cuius e muris probra in eum iaciebantur et **inrisiue compellabatur** [ut] (vulgatur: iniuriose compellebatur ut) Sabaiarius': cf. 16, 12; 67: quidam Iulianum culpantes . . . *inrisiue* (codices: inurisiue) Victorinum . . . nominabant; 15, 5, 19: insectatione malivola orientis vorago . . . *compellabatur*. vulgata lectio, si diligentius inspexeris, non tolerabilis apparebit. — ibd. 10, 10: 'nam inter arma et lituos condicionis aequatio leviora facit pericula, et Martiae virtutis potestas aut id, quod ausum occupat aut inopinata mors, si acciderit, nullum ignominiae continet sensum finemque secum vivendi et dolendi perducit.' nec haec quae vulgatur lectio est vera nec illa quam duobus abhinc annis (*aut ausum id quod occupavit nobilitat aut mors*) Madvigius excogitavit. cum enim codices exhibeant: 'potestas ausum id quod occupat aut nobilitate et mors', Ammiani est lectio: 'potestas **absumit**, quod occupat, nobiliter aut mors . . . .' quod ne temere me contendisse dicas, conferendus locus huic simillimus 24, 4, 25: invaditur civitas et sine sexus discrimine vel aetatis quidquid impetus repperit, potestas iratorum absumpsit; cf. et 19, 11, 15.

30, 5, 6 scribendum utique: iuxta opulentas et [tenues] eneruatas succidere fortunas; fuerat in archetypo: eneruatas. — ibd. 6, 3: scribendum propono; 'tamquam ictus e caelo uitalique via voceque simul obstructa, ⟨sanguine⟩ suffectus, igneo lumine cernebatur; et repente [subito] (codices: cubito) [sanguine] letali sudore perfusus, ne laberetur . . . .' turbas fecerat illud *sanguine* ante *suffectus* omissum et pravo dein loco orationi insertum; praeterea duplici scriptura (repente — subito) locus hauserat vitium. non miror C. F. W. Muellerum, subtili virum iudicio, vulgatam lectionem tam foedis laborantem erroribus olim concoquere non potuisse, miror alios potuisse. — ibd. 8, 1 scribendum: '. . . . incorrupta praeteritorum solet esse spectatrix, summatim numerabimus uitia, post et **praecipua** (codices: praeterita) narraturi.' librarius scribens '**prae**cipua' revertit ad illud quod praecedit '**prae**teritorum', nec aliud praeterea subest vitium; cf. 30, 7, 4: 'inter probra medium et *praecipua*'; 21, 16, 1; 16, 7, 8 et alibi passim illud 'praecipua' sensu 'virtutes' invenitur positum apud Ammianum.

31, 2, 2, legendum: '. . . . et opimis cervicibus, prodigiosae formae [stupendae] (codices: ser pandi), ut bipedes existimes . . .' fuerat nempe in archetypo: prodigiosae formae . . . — ibd. 2, 17 legendum propono: 'et summatim omnes Halani cognominantur ⟨*propter*⟩ *morum saeuitiam* (cf. 27, 9, 2) *et efferatam uiuendi* [etiam] *naturam*.' in hoc 'etiam' aberratio subest librarii ad illud 'saeu*itiam*.' editores in hoc loco constituendo longius iusto dis-

cesserunt a tradita scriptura. — ibd. 4, 4 scribendum: 'uerum pubescente [rad] fide;' nam librarius scribens 'pubescente' transiluit ad subsequens 'addiderat;' quod cum fefellisset editores, prorsus improbabiliter ex illo rad effictum ab iis 'iam.' — ibd. 5, 13 scribendum propono: 'Marco itidem moderante imperium, unum spirando uesania gentium dissonarum, post bellorum fragores immensos, post[eri] urbium captarum et direptarum ⟨interitus⟩, pessumi ⟨vitio⟩ concita procuratoris, [interitus] partes eorum exiguas reliquisset intactas.' locus videtur eo corruptus quod olim illud *interitus* per errorem omissum erat et exin e margine, in quo adscriptum fuerat, pravum in locum pervenerat. illud autem 'post*eri*' (pro *post*) syllaba *ur* vocis subsequentis (nempe *ur*bium) ascita natum arbitror; vox denique *vitio* quam supplevi prorsus sane incerta est, sed simile aliquod substantivum h. l. excidisse valde est mihi probabile.

Liviana.

Scripsit Robertus Novák.

3, 37, 7: 'hi (sc. patricii iuvenes) ferre agere plebem plebisque res, cum fortuna [qua] quicquid captum foret, potentioris esset.' verba *fortuna qua* varie a doctis sunt mutata nec tamen emendata, causa mendi, ut puto, non perspecta. quippe duplex scriptura, cuius vestigia in primae decadis libris manu scriptis plurima extant, subesse videtur haec: 'res cum fortunas quom'; in archetypo exaratum erat: 'plebisque fortunas quom'; cf. 3, 53, 10: cum reciperatis magistratibus legibusque vestris iudicia penes vos erunt de capite nostro fortunisque. suprascripto 'res' explicabat nescioquis minus usitatum illud *fortunas*. inde legendum puto: 'plebisque [res, cum] fortunas, cum, quidquid ....' nec amplius quidquam sententia desideratur. — ibd. 39, 5: 'superbiam uiolentiamque tum perosos regis. quae si in rege tum eodem aut in filio regis ferenda non fuerint, quem laturum in tot privatis?' expungendum prae ceteris illud *tum*, quod aberrando a voce 'rege' ad praecedens 'violentiamque' librarius effecisse videtur; certe pravum h. l. esse et per se liquet et alii (Madvigius, Harantius) satis ostenderunt. quo facto illud *eodem* mancum restat; videtur tamen alterum quid adiunxisse quo Tarquinii Superbi maiestas accuratius denotaretur. propono: quae si in rege ⟨*et potenti*⟩ eodem aut in filio regis ...; cf. Cic. Brut. 14, 53: qui potentissimum regem clarissimi regis filium expulerit.

23, 8, 7: 'aequari coeperunt de die, et convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse, sed, ut in civitate atque etiam domo diti ac luxuriosa, omnibus voluptatium inlecebris instructum. nam nec dominorum invitatione nec ipsius interdum Hannibalis Calavius filius perliciad vinum (P: perbolarium) potuit, ipse valetudinem excusans.....' sic nunc a plerisque locus ille scribitur, sed non puto Livium ita scripsisse ipsum. non dubito equidem quin latine dici possit 'perlicere ad vinum aliquem' (cf. quae de hac re G. Heraeus in dissertatione cui „quaestiones criticae et palaeographicae de vetustissimis codicibus Livianis" nomen, p. 109 disputat), verum hoc loco sic dici recte non existimo. Calavius enim non ad vinum solum perliciebatur, sed ad convivium idque omnibus voluptatium inlecebris instructum. inde pro illo quod est *vinum* vocem saltem *convivii* exspectes; at ne *sic* quidem locus recte sese haberet. nam cum vox ea paulo ante posita sit, sufficeret solum adverbium poni, velut *eo*, *illuc*, similia. atque ita Livium scripsisse mihi nunc persuadeo; puto enim esse legendum: 'invitatione ... Hannibalis Calavius filius *per⟨tra⟩hi eo* [lavium] potuit.' librarius ab hoc *eo* ad nomen *Calavii*, quod et paulo ante praecedit et mox subsequitur (*occasu patrem Calavium*) transiluisse videtur syllabarum EO et CA similitudine in errorem inductus. de voce illa *pertrahendi* cf. 45, 10, 6: postquam Rhodum ventum est, in contionem quoque eos iidem *precibus pertraxerunt*; 43, 8, 3. ceterum si quis verbum *perliciendi* praeferat, nil morer.

Ibd. 17, 7: 'Hannibal Acerris direptis atque incensis, cum a Casilino dictatorem Romanorum legionesque nimis accipi nuntiassent, ne quis tam propinquis hostium castris Capuae quoque oreretur ⟨tumultus⟩, exercitum ad Casilinum ducit.' maxime sane illud *nimis* est offensioni, id quod multi iam sensorunt et exposuerunt; nec tamen certa vocis eius inventa est ad hoc temporis emendatio. cum pro illo *nuntiassent*, subiecto quia destitutum est, formam passivam *nuntiatum esset* desideres, videas velim lateatne sub illo *nimis* verbi quod est *nuntiassent* emendatio. puto enim fuisse olim sic scriptum: legionesque acciri
rumes
nuntias ser (i. e. nuntia⟨tum es⟩set), et litteris supra scriptis (vel in margine adiectis) loco pravo insertis natum esse illud quod servatum est codicibus: 'legionibusque *nimis*....' certe ex rumes hoc *nimis* haud difficulter effici potuit, neque exempla desunt emendationum quae supra lineam vel alibi adscriptae fuerant pravis locis insertarum. propter vocem *acciendi* cf. 25, 14, 3: 'conlegam quoque et exercitum eius se acciturum'; ne tamen hunc genetivum *eius* illo loco, de quo agimus, desideres, commemoro Livium 23, 24, 6 scribere: L. Postumium consulem designatum in Gallia ipsum atque exercitum deletos.

45, 26, 3: 'ubi prima Phanota ei dedita est omni (V: tot omnium) multitudine cum infulis obviam effusa.' sic nunc scribunt editores locum, nec recte, si quid video; illud *tot* ex *est* prodisse haud est veri simile. neque iam probo quod olim conieci Livium scripsisse: 'ubi prima *omnium* Phanota ei dedita *tota* multitudine ... effusa'; observavi enim Livium semper dicere 'omnis multitudo', nusquam 'tota multitudo.' inde adducor ut credam etiam hoc loco duplicem scripturam subesse et legi oportere: dedita *[tota] omni* multitudine ...' accedit quod eadem scriptura duplex apud Val. Max. in *B* 8, 7, 2 invenitur, ubi nunc legunt docti: inter *omnis [totius]* Graeciae admirationem.

Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275.

Rozbírá Vojtěch Kebrle.[1])

II. Pohnutky.

α) Oidipus pohnutky, pro které Thebané mají rozkazy jeho plniti, nejprve vypočítává (v. 252—254): mají činiti tak k vůli němu, k vůli bohu a pro zemi svou.

Vztah *ὑμῖν δέ* v. 252. ku *ἐγὼ μέν* v. 244 vyložen již svrchu (na str. 233 n.). Zde budiž ještě odmítnuto mínění Arnoldovo (Hermes, III, str. 202) jakoby *ἐμοῦ* v. 250. stavělo se s nějakým zvláštním důrazem proti tomuto *ὑμῖν*. Správný jest pouze vztah a postup, který jsme podali nahoře dle prof. Kvíčaly a kterého drží se též Passow a Weismann. Ribbeck (Ep. B. str. 20.) namítá sice, že ty těžké kletby, které uvádějí slovesa *κατεύχομαι* a *ἐπεύχομαι*, nejsou jen tak „beiläufig hingeworfen" a nejsou jen vedlejší věcí v této řeči, aby umístěny býti mohly v takové vedlejší parenthesi — ale to nikdo netvrdí.

Také slova *ταῦτα πάντα* různě byla vykládána. Classen měl za to, že míní se tím trojí kletba: proti tajiteli (dle mínění Classenova, v. 236—241), proti vrahu (v. 246—248) a proti Oidipovi samému (v. 249—251). Naproti tomu však právem namítl Ribbeck, že alespoň přání v. 246—248 nemůžeme pojímati v *ταῦτα πάντα*, poněvadž vyplniti je není v moci občanův, nýbrž bohův. Ribbeck sám vykládal *ταῦτα πάντα* o kletbě v. 236 až 241, kde prý pateré *μήτε* jest tou mnohostí (*ταῦτα*). Ale kdyby Oidipus odkazoval jen na to, co bezprostředně (při přestavení Ribbeckově!) předchází, postačilo by zajisté pouhé *ταῦτα*.

[1]) V. Listy filol. 1885, 194—240.

Proto dodal Teuffel, že též ještě výše daná nařízení, v. 227—229 a v. 230—232 jsou v tom zahrnuta; to vše že míněno jest slovy *ταῦτα πάντα*.

To jest zcela správné. *Πάντα* ukazuje, že Oidipus dal rozkazů několik a ty že všecky Thebané mají plniti. Jsou pak rozkazy ty: a) vraha udati, ať už jest jím buď *α*) Theban některý, nebo *β*) cizozemec; b) vraha, nebude-li ihned udán, pod střechu nepřijímati atd. To jest to vše, co Oidipus kázal (*κελεύω* v. 226) nebo zapovídal (*ἀπαυδῶ* v. 236). Co potom ještě 3. následuje, není více rozkazem, nýbrž přáním (*κατεύχομαι* v. 246, *ἐπεύχομαι* v. 249.) a nemůže tedy ovšem zde s rozkazy v jedno bráno býti. Ale pro přestavení šesti těch veršů, jak Ribbeck a Teuffel tvrdili, to ještě nikterak nesvědčí.

Pohnutky napřed vypočet po té Oidipus každou z nich zvlášť probírá. Dvě u výčtu poslední delšího a zvláštního nějakého objasnění nepotřebovaly, a proto Oidipus krátce a dříve je odbývá, aby pohnutku hlavní, kterou u výčtu na přední místo položil, naposled dolíčiti mohl šířeji. I praví tedy při změněném tomto pořádku, že mají činiti tak:

α) pro boha, jenž skvrnu tu smíti káže, ano měli prý učiniti tak, i kdyby to bůh výslovně nekázal.

Ten jest asi vztah slov těchto ku pohnutce u výčtu na druhém místě položené. Co se týče vazby grammatické, měla by po mém soudě býti vlastně tato: *οὐ γὰρ εἰκὸς ἦν ὑμᾶς τὸ πρᾶγμα ἀκάθαρτον οὕτως ἐᾶν ἀνδρός γ' ἀρίστου βασιλέως τ' ὀλωλότος, ἀλλ' ἐξερευνᾶν, καὶ εἰ μὴ θεήλατον ἦν· νῦν δ'* —. Ale místo v tomto pořádku věta připouštěcí vložena byla hned za *οὐ γάρ*, načež z *οὐ γὰρ καὶ εἰ μὴ* — *ἦν* povstalo *οὐδ' εἰ γὰρ μὴ* — *ἦν*; *εἰ* pak, patřící ku dřívějšímu *καί*, přidrželo se nyní spojky *οὐδ'* a tak dostalo se odůvodňovací *γάρ* do věty připouštěcí.[1])

Slovem *τὸ πρᾶγμα* míněno jest ve v. 255. jednání v té věci, vyšetřování, ve verši však hned následujícím doplňovati jest ku *ἀκάθαρτον οὕτως ἐᾶν* totéž *πρᾶγμα* ve smyslu „vraždu tu", *τὸ πραχθέν*, *τὸν φόνον*.

K vůli bohu mají Thebané vyšetřovati věc tu, kterou ostatně neměli a neměli by nechati jen tak neočistěnu, i kdyby to bůh nekázal, *εἰ καὶ τὸ πρᾶγμα μὴ θεήλατον ἦν*. Věštbou Apollona delfského jest však věc ta, vyšetřování, kázána, *τὸ πρᾶγμα θεήλατόν ἐστιν*.

To jest smysl slov těch v duchu Oidipově. Ale nevím, nemá-li se přisvědčiti Hugovi (Philol. 31, 71), jenž vidí ve slovech těch dvojsmysl v ně básníkem úmyslně vložený, jelikož prý diváku v pravý věci stav zasvěcenému vyznívá z toho *τὸ πρᾶγμα θεήλατόν*

---

[1]) Jiného však způsobu jest přesunutí spojky *γάρ* na místech, která uvádí Wolff při v. 1520. Částice *μή* často bývá od *εἰ* dále postavena; tak El. 992, Fil. 66, OKol. 1365 a j.

ἐστιν zcela jinak: „Die Ermordung des Laios durch Oidipus ist gottverhängt, gottgewollt.“ Mínění to podporovaly by tři věci:

1. že *καὶ* bytně v *οὐδέ*, jak jsme to objasnili, obsažené, téměř se v něm necítí, čímž z věty připouštěcí (*καὶ εἰ μὴ ἦν*) stává se skoro podmínečná (*εἰ μὴ ἦν*).

2. že *πρᾶγμα*, které, jak jsme pravili, ve verši následujícím (256) znamená *τὸ πραχθέν*, může snadno bráti se v tomto významu i ve verši předcházejícím (255).

3. že přídavné *θεήλατος*, „bohem hnaný, způsobený, podnícený“, jehož Oidipus užil ve smyslu dobrém, obyčejně klade se malo sensu „bohem dopuštěný“.[1]) A v tom smyslu s místem naším dobře jest srovnati Ant. 278 n. *ἄναξ, ἐμοί τοι, μή τι καὶ θεήλατον τοὔργον τόδ', ἡ ξύννοια βουλεύει πάλαι.*

Z těchto důvodů mám úmyslnost dvojsmyslu toho za velmi pravdě podobnou; ovšem nejsme ještě oprávněni uzavírati z toho, že drama toto jest tragoedie osudová, aspoň nikoli v té míře, ve které míní Hug, dokládaje při výkladu svém: sie ist (die Ermordung des Laios) aber zugleich eine Strafe der Götter vollzogen an Laios für seine Frevel.“ O něčem takovém není v tragoedii této zmínky ani nejmenší.

Konečně pak ani zde není třeba podotýkati, že *οὐκ εἰκὸς ἦν*, indik. imperf. bez *ἄν* v soudech povinnosti atd. obsahuje výčitku pro neplnění povinnosti té (Nieder. § 742 b); zde pak výčitku tu zvyšuje ještě příslovka *οὕτως* „jen tak“, „beze všeho“.[2])

β) pro zemi svou, jež bezplodně tak a bohopustě jest zničena, protože smrt nejlepšího jejího muže a krále posud jest nepomstěna.

Tento jest zase tuším vztah mezi pohnutkou u výčtu na třetím místě položenou a slovy těmito; Oidipus bídu na Thebsko uvalenou přirozeně vysvětluje z toho, že násilná smrť výborného muže země té a k tomu krále nebyla a není posud pomstěna.

Vzdávaje předchůdci svému slovy *ἀνδρός γ' ἀρίστου βασιλέως τ' ὀλωλότος* chválu tak znamenitou netuší ovšem Oidipus, že vinu svou vlastní jen zvyšuje: neboť kdo tak výborného muže zabil, hoden jest zajisté trestu tím většího.

Částice *γε*, jak známo, zvlášť vytýká nějakou okolnost; překládati ji však na tomto místě (slovem „zvláště“) zdá mi se příliš silné. Také neodporučuje se čísti po slově *βασιλέως* bez *τ'*, které v Laur. A teprve připsáno jest, ale hned starší rukou. I vazba byla by tu smělá, nad to pak chvála, kterou by tím Oidipus Laiovi vzdával, přílišná a neoprávněná: vždyť Oidipus

---

[1]) Původní význam adjektiva toho viděti jest ještě u Aisch. Ag. 1297. Význam přenešený jest v naší trag. v. 992 *θεήλατον μάντευμα δεινόν*; malo sensu u Herod. 7, 18 *Ἕλληνας φθορή τις καταλαμβάνει θεήλατος* a na začátku Eur. Or. *συμφορὰ θεήλατος*.

[2]) U Homera stává ve smyslu tom *αὔτως*; zvl. srovn. Odyss. 14. 151: *αλλ' ἐγὼ οὐκ αὔτως μυθήσομαι, ἀλλὰ σὺν ὅρκῳ.*

dle předpokládání této tragoedie o předchůdci svém nehrubě mnoho věděl.

Dotknuv se Oidipus krátce posledních dvou pohnutek vrací se k té, kterou u výčtu na prvé místo položil, aby ji šíře objasnil. Ony dvě širšího objasnění takového zajisté nežádaly, neboť po prohlášení, které podal již svrchu v. 241—243, že totiž věštírna boha delfského mu oznámila, že vrah jest jim, t. j. zemi thebské poskvrnou, mohl Oidipus při dvou těch pohnutkách přestati na krátkém podotknutí, jakými jsou *α*) a *β*).

Ale pohnutka, kterou onde na první místo položil, ta musila býti občanům důkladněji objasněna, aby jí porozuměli. Neboť vysvětliti si ji z v. 137—140 nemohli; tento výklad Nauckův jest nemožný a to z té příčiny, že občané, ku kterým zde Oidipus mluví, ani to neslyšeli nebyvše tehdy přítomni, asi se toho nedověděli od oněch prosebníkův, jelikož přicházejíce ani nevědí, o jakou věštbu jde (v. 151). Z podobného důvodu jest nemožný i výklad Wolffa, jenž zase odkazuje na v. 64. A poněvadž občané konečně ani z toho všeho, co jim vládce jejich již pověděl, se dovtípiti nemohli, proč by předně k vůli němu, Oidipovi, rozkazy jeho plniti měli, vysvětluje jim to král, jak třeba bylo, obšírněji. Klade jim to tedy na srdce

γ) k vůli sobě samému, poněvadž jemu, jenž má trůn Laiův, avšak nejen trůn, nýbrž i ženu jeho, a dětem, kdyby byl on jaké zanechal, byl by rovně otcem jako svým, musí, když onoho osud ten zasáhl, hlavně záležeti na tom, aby nezůstal nepomstěn.

To jest ten ohled, který k němu mají občané míti, aby plnili rozkazy jeho. Pro samého pak Oidipa jsou to po příčinách objektivních, které uvedl v. 241—243, příčiny subjektivní jednání jeho: onyno jej pohnuly, aby pátral, tyto jej pobádají, aby pátral co nejúsilovněji. On vedle všeobecných příčin oněch, platících stejně občanům jako jemu, má ještě zvláštní pohnutky své, ku kterým ovšem, aby občané zření měli, na srdce jim klade, kdežto občané zase měli a mají příčiny, které jeho — aspoň dříve — týkati se nemohly [totiž *α*) a *β*)]. Proto počínání své staví proti jednání občanův, pravě: *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγώ κτέ* [1]). Stojí zajisté *ἐγώ* v. 258 v protivě ku *ὑμᾶς* v. 256. Vedle toho jest tu však ještě druhá dvojice protiv, neboť *νῦν δέ* uvádí zajisté i zde, jako nahoře ve v. 222, protivu ku předcházejícímu: vy neměli jste a neměli byste to jen tak nechati, třeba to bůh nekázal: nyní však, takto však (tot. an bůh to káže), když právě já atd.

To jest souvislost celého místa; dvě ty věty časově odůvodňovací mohli bychom ovšem také spojiti v jedno, řkouce: takto

[1]) V textu položeném na str. 196. omylem vytištěno jest *κυρῶ γ' ἐγώ* místo *κυρῶ τ' ἐγω*.

však, když (bůh to káže a) právě já mám vládu atd.; ale chtíti člen takový doplňovati skutečně tak, jak to činil Doederlein,[1]) totiž *νῦν δ' ἐπεὶ* (scil. *θεήλατόν τέ ἐστιν*) *κυρῶ τ' ἐγώ*, tak aby si tu tato dvě *τε* odpovídala, jest zhola nemožno.

S čím *τε* stojící před *ἐγώ* si odpovídá, ukázati má úvaha tato. Oidipus uvádí hlavně tři příčiny, které jej pobádají, aby co nejúsilovněji po vrahu Laiovu pátral: *x*) má vládu po Laiovi, *y*) vedle toho i ženu jeho a *z*) následkem toho byl by takořka otcem i dětem Laiovým, kdyby on byl nějaké zůstavil.

Z příčin těchto *y*) se *z*) patrně souvisí, což by se u výčtu mohlo naznačiti vzorcem $x + (y + z)$. Každá pak z příčin těch sama o sobě byla by dostatečnou pohnutkou ku pátrání.

Sluší-li by Oidipovi věru již z té jediné okolnosti, že jest nástupcem Laiovým u vládě, aby jakožto nejvyšší správce země vypátrati a potrestati hleděl vraha předchůdcova. A podobně by Oidipus i v případě druhém, kdyby totiž neměl vlády Laiovy, nýbrž toliko ovdovělou ženu jeho za manželku, pokládal asi za svoji povinnost pomstiti nebožtíka muže jejího, zvláště kdyby — což jest případ třetí, s druhým, jak řečeno, souvisící — rod dětí nebožtíkových s rodem vlastních jeho dětí byl vyrostl jako jeho vlastní.

První i druhá okolnost — nehledíme-li prozatím ku třetí — byla by zajisté bývala Oidipovi dostatečnou pohnutkou o sobě, t. j. i kdyby obě byly rozloučeny. Ale náhoda chtěla tomu, aby on měl obojí, i trůn Laiův i ženu jeho. A co takto náhoda spojila skutkem, Oidipus slučuje slovy, an obě ty okolnosti zavěšuje na sloveso *κυρῶ* (které právě nahodilost znamená) vazbou participialní:

νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγὼ
ἔχων μὲν ἀρχάς, ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν,
ἔχων δὲ λέκτρα καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον —

Třetí z okolností oněch, která ovšem jen zároveň s druhou nastati mohla, nenastala: Laios nezanechal dětí, není tedy potomstva jeho vyrostlého s potomstvem Oidipovým. Z té příčiny nemohl Oidipus pohnutky té, o které tedy ne jako skutečné, nýbrž jen jako podmíněné zmíniti se mohl, řaditi na stejný stupeň s druhou; tak nemožným se stalo spojení ono, které bychom přirozeně očekávali: $x + (y + z)$ a které by provedeno jsouc asi vypadalo: *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ ἐγὼ ἔχων ἀρχάς, ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν, ὃς λέκτρα τε κείνου ἔχω — κοινῶν τε παίδων κοινὰ . . .* (*τρέφω*) *ἐκπεφυκότα*. Musil tedy Oidipus okolnost třetí jakožto pouze podmíněnou odloučiti od druhé, se kterou jinak by úzce souvisela. A tak stalo se, že když první dvě, skutečné pohnutky zavěšeny

[1]) Commentatio de brachylogia sermonis graeci et latini, Erlangae, 1831, str. 16.

jsouce na společné sloveso *κυρῶ* jakýsi celek tvoří, třetí, podmíněná, přiřaděna k nim jest jakoby celek druhý: zkrátka místo spojení $x + (y + z)$ nastalo $(x + y) + z$. A spojení to provedeno právě spojkami *τε* — *τε*, o které nám šlo (*κυρῶ τ' ἐγώ* — *κοινῶν τε*).

Vedle toho však snad ještě jiný důvod působil, že neužito tu spojení $x + (y + z)$, nýbrž $(x + y) + z$, snaha totiž básníkova dosíci tragické ironie. Při spojení onom přirozeném, jak jsme je výše naznačili, byl by smysl: „nyní však, když právě já mám vládu, kterou onen míval dřív, jenž mám i lože jeho“ atd. V tom nebylo by zajisté nic nápadného. Ale jinak jest tomu při složení nynějším, když obě ty okolnosti zavěšeny jsou na *κυρῶ ἐγώ*: „nyní však, když právě já mám jednak vládu, kterou onen míval dřív, mám jednak lože“ atd. Tu zajisté divák a posluchač pravého věcí stavu povědomý žasnouti musil slyše, jak Oidipus důraz klade na to, že nyní potrestati se musí vrah Laiův, nyní, když právě on, Oidipus — sám vrah Laiův! — má vládu po něm, má i ženu jeho! Zde měrou neobyčejnou vyniká zvláštní ta váha, se kterou Oidipus svou osobu vytýká, čehož by při pořádku onom obyčejném nebylo bývalo.

Vyloživše takto souvislost a ukázavše, které to dva celky spojky *τε* — *τε* slučují, vidíme, že konjektura Benediktova *κυρῶ γ' ἐγώ* místo *κυρῶ τ' ἐγώ* jest nejen zbytečna, nýbrž i chybna, rušíc ono spojení. A mimo to by tím Oidipus přílišnou váhu kladl na svou osobu, což by choru, ku kterému mluví, bylo nevysvětlitelno, ačkoliv pro diváky by to tragické oné ironie ještě více chovalo. Té však básník nemohl hověti tou měrou, aby řeč osoby mluvící stala se nesrozumitelnou choru.

Také slova *καὶ γυναῖχ' ὁμόσπορον* obsahují pro diváka tragickou ironii. Ta zakládá se zde na různosti významu přídavného *ὁμόσπορος*; mát slovo to význam:

1. buď podmětný: ze společného rodu pocházející, sourozenec nebo sourozenka, ku př. Trach. 212 *τὰν ὁμόσπορον Ἄρτεμιν* (sourozenku t. Apollonovu);

2. aneb passivný od slovesa *σπείρειν* — dle obrazu u básníků tragických velmi rozšířeného (= ploditi; srov. i *ἄρουρα* a v. 270 n.).[1])

Druhý tento význam má slovo to zde ve smyslu Oidipově: Oidipus chce jím vyjádřiti, že táž Jokasta, která byla ženou Laiovou, i jeho ženou jest.

Avšak posluchač mohl slovu *ὁμόσπορος* snadno, ježto shodovalo se to s pravým věcí stavem, rozuměti ve smyslu prvním, a na tom zakládá se zde tragická ironie. Hug praví (Philol. 31, 7) o slově tom hledě k místu našemu: Es heisst aber das-

[1]) nebo 3. i aktivní ve smyslu tomto, tu však jest paroxytonon; tak v. 460 *τοῦ πατρὸς ὁμοσπόρος καὶ φονεύς*.

selbe auch allgemein „blutsverwandt“ und das ist hier der zweite Sinn: „Ich habe eine mir „blutsverwandte Frau“, eine Anspielung auf dass wirkliche Verhältniss. Vgl. 1406 *αἷμα ἐμφύλιον*.

O smyslu třetí subjektivní pohnutky Oidipovy, kterou jsme naznačili *z*), nemůže býti tak dalece pochybnosti; ale slovesný výraz její činil posud obtíže, hlavně slova *κοινῶν τε παίδων κοίν'*. Nauck právem podotýká, že rčení jako *ἄρρητα ἀρρήτων* v. 465. jsou jen zdánlivě podobna; také nemožno jest, aby byl napsal básník *κοινὰ παίδων* ve smyslu *κοινοὶ παῖδες*, jak mínil Wolff ukazuje na příklady jako *ἄσημα βοῆς* Ant. 1259, neboť *ἄσημα* lze tam brátí abstraktně, což zde při *κοινὰ* ve spojení s *ἐκπεφυκότα* jest naprosto nemožno, jelikož by to bylo zcela nesmyslné. Wecklein zase odkazuje na gramm. Krüger. I, 47, 10, 2; ale co tam nalezáme? Místa jako *τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησιλάου, σωφροσύνης τὰ τοιάδε, τῷ ὁρῶμεν ἡμῶν αὐτῶν*; a pod.

Vše to byly marné pokusy vysvětliti místo naše a proto hleděno opraviti je dle dohadu. Změnou obzvláště lehkou M. Schmidt (Philol. 17, 412) místo *κοινῶν τε παίδων* navrhoval *καὶ νῷν τὰ παίδων*. Ale kdyby i pojem *τὰ παίδων* byl zde možný a kdybychom i velký a náhlý ten skok od první osoby *νῷν* ku třetí (*κεῖνος*) připustiti chtěli, diplasiologie *κοινῶν — κοινά* tak jest po způsobu tragiků řeckých, že čtení to již jen z tohoto důvodu zdá se býti původním. K tomu přihlížeje Enger navrhl (Philol. 25, 441) *κοινῶν τ' ἀπ' εὐνῶν κοίν' ἄν*, kteréhožto návrhu bych se nejspíše přidržel, kdybych měl býti přesvědčen o tom, že čtení rukopisné jest nevysvětlitelno.

Ale takových obtíží v něm nenalezám; třeba jen čísti správně, t. j. položiti řádný důraz na náměstku *κείνῳ*, tedy čísti: *κοινῶν τε παίδων κοίν' ἄν, εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα*.

Tímto pozdvižením náměstky *κείνῳ* vystoupí z věty podmiňovací podmět *γένος* a sám sebou doplní se do věty podmíněné, ovšem v pluralu, tak že máme potom: *κοινῶν τε παίδων κοιν' ἄν (γένη), εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα*.

Tím jest tuším celá záhada místa tohoto rozřešena; básník, aby řeč jeho nebyla tvrda, pojem, který patří do vět obou, vyjádřil slovem jen v jedné z nich jsa přesvědčen, že řecký herec přednese verše jeho tak, že o smyslu celku nebude pochybnosti. Položil pak slovo to oběma sousedícím větám společné do věty podřízené, hově tím duchu jazyka svého, kdežto v mateřštině naší zase lépe jest položiti je ve větě první a vynechati v podřízené:

a společných dětí rody společné, kdyby jemu se nebyl nezdařil, byly by vyrostlé.

Co míní Oidipus slovy *κοινῶν παίδων κοινὰ γένη* jest patrno: on, Oidipus, má děti ze ženy, jejíž manželem i Laios byl a jíž proto právě před tím dal přívlastek *ὁμόσπορος*; a z této právě

příčiny, že matkou dětí Oidipových jest *γυνή* jemu i Laiovi *ὁμόσπορος*, děti ty jsou — dle mínění Oidipova — jemu i Laiovi jakoby společny. To jest jeden rod (*γένος*) dětí oběma společných (*κοινῶν παίδων*), rod dětí Oidipových. A podobně, kdyby také Laios byl měl a zanechal nějaké děti z Jokasty, byl by zase Oidipus, jakožto druhý manžel její, jako otcem dětí Laiových: i ty děti byly by jim jaksi společny — to by byl druhý rod (*γένος*) dětí oběma společných (*κοινῶν παίδων*).

Oidipus nebyl by, jak ze slov jeho vyrozumíváme, činil, kdyby byl Laios nějaké děti zůstavil, mezi dětmi jeho a svými žádného rozdílu, byl by oněm druhým otcem, jako pokládá Laia jaksi za prvního otce dětí svých; zkrátka byly by to všecko dohromady společné oběma dětí, *κοινοὶ παῖδες*.

Společné rody, *κοιναὶ γένη*, byly by obojí ty děti každým způsobem, totiž po matce, třeba se i Oidipus ku dětem Laiovým otčímsky choval a pro své děti oné priority Laiovy neuznával. Jokasta měla by jeden rod dětí z prvního manželství, druhý z druhého, a oba ty rody (*γένη*) byly by jí společné (*κοιναί*). A tak, sloučíme-li obé, míní Oidipus, že kdyby Laios nějaké děti byl zůstavil, byly by nyní na živu dva společné rody společných dětí: *κοινῶν παίδων κοιναὶ γένη ἦν ἂν ἐκπεφυκότα.*[1])

Opakováním *κοινῶν κοινά* Oidipus klade neobyčejný důraz na společenství (*κοινωνία*) dětí chce dáti na srozuměnou, že by děti nebožtíkovy, kdyby byl nějaké měl, nepatřily do rodiny jeho jen po matce, nýbrž že i on byl by jim jako vlastní otec, nečině mezi dětmi svými a Laiovými pražádného rozdílu. A v tomto, byť podmíněném a to irrealné podmíněném společenství dětí svých a Laiových Oidipus novou vidí pohnutku, aby co nejúsilovněji pátral po vrahu toho, se kterým tolik jej víže svazků, svazků to stále stupňovaných, an rozvažuje:

x) jeho trůn jest mým trůnem,

y) jeho žena jest mojí ženou,

z) jeho děti byly by mými dětmi jako mé zase jeho naopak!

Tak kupí Oidipus pohnutky, které pohánějí jej k horlivosti. Básník pak líčí tu diváku pravý věcí stav a to způsobem, který vzhledem k horlivosti Oidipa nic netušícího jest děsně ironický.

Vyložili jsme, jak dvojsmyslna jsou slova *καὶ γυναῖχ᾽ ὁμόσπορον;* a dvojsmyslnost ta ve slovech následujících se jen ještě

[1]) Ve scholiích jsou oba ty výklady, podané tuto o *κοινῶν* a *κοιναί*, spleteny v jedno. Čtemeť ku *κοιναί· ἀδελφαὶ τοῖς ἐξ ἡμῶν.* Ano, sbratřeny by byly děti Laiovy s dětmi Oidipovými (a Jokastinými, *ἡμῶν*!), majíce touž matku. Avšak hned potom čteme: *οἷον, καὶ ἡμῖν ἂν ἐγένετο, εἰ ἦν τέκνα τῷ Λαΐῳ γενόμενα*, tedy že děti Laiovy byly by jako vlastními dětmi Oidipovými, že by je pokládal za své. První poznámka scholiastova jest správný výklad ku *κοιναί*, druhá však, která k prvé připojena slovem *οἷον*, jest něco zcela jiného, totiž výklad ku *κοινῶν*. I naskytá se mně domněnka, není-li místo tohoto *οἷον* čísti ve scholiích *κοινῶν* jakožto lemma.

zvyšuje. Neboť při té místa tohoto formě slovesné, jak ji podávají rukopisy, posluchač pravého věcí stavu dobře povědomý mohl:

1. ku osamocenému *κοινά* z následujícího *γένος* místo *γένη*, jak doplňoval chor, doplňovati to, co *γένος* vlastně znamená, totiž *τέκνα*;

2. *κοινῶν παίδων*, genetiv to vlastně určovací ku *γένη*, ale, když toto nebylo výslovně položeno, ve vzduchu, abych tak řekl, visící, spojovati se slovesem *ἐκπεφυκότα* jakožto genetiv původový [1]); a jakmile to se stalo,

3. důrazné opakování *κοινῶν κοινά* vztahovati na Oidipa samého, jenž spolu jest dítětem Jokastiným a spolu — otcem dětí jejích.

Tím nabyla slova ta pro diváka smyslu nad míru ironického, an tu Oidipus po sloveeh, že má ženu souplodnou (čili sourodnou), pokračoval:

κοινῶν τε παίδων κοίν' ἄν (τέκνα?), εἰ κείνῳ γένος
μὴ 'δυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα —

„a (z?) společných dětí společné [2]), kdyby jemu rod se nebyl nezdařil, byly by zrozené —.

Jaká tu ironie, an Oidipus nevědomky praví, že by se bylo stalo to, co se skutečně stalo! Neboť vskutku *κοινῶν παίδων κοινὰ* (*τέκνα* = *γένος*) *ἐκπεφυκότα ἐστίν*, jsou zrozené, jsou na živu děti z rodičů, z nichž jeden společně jest dítětem, synem (*παῖς*) matky dětí těch a tudy společně dítětem s rozenci těmi — děti svých bratrem!

To vyznívalo posluchači ze slov těch a toho dosíci bylo asi úmyslem básníkovým, když skládal slova ona tak, jak jsou nám zachována rukopisy. Úmyslně trvám nepoložil ku *κοινά* substantiva, chtěje, aby se rozličnými posluchači (chorem a diváky) rozličně doplňovalo, úmyslně položil tam genetiv *παίδων*, aby pád ten různě mohl býti spojován, a úmyslně opakoval slovo *κοινός*, jen aby důrazně naznačil nepřirozené ono společenství Oidipovo jednak s vlastními dětmi, jednak, a to snad zvláště, společenství jeho s Jokastou, jejíž spolu jest synem, spolu manželem. [3]) Toto slovo, *κοινός* dvakrát položené líčí nám názorně skoro již samo dvojí ten poměr Oidipův jak ku vlastním dětem, tak dvojí ku Jokastě. A co se této slovní názornosti týče, jest pozoruhodno, jak Jokasta sama dvojí ten poměr později líčí podobným zdvojením. dle slov exangelových v. 1249 n.:

γοᾶτο δ' εὐνάς, ἔνθα δύστηνος διπλοῦς
ἐξ ἀνδρὸς ἄνδρα καὶ τέκν' ἐκ τέκνων τέκοι.

---

[1]) Srovn. Ai. 487 *ἐλευθέρου ἐξέφυν πατρός*, ze svobodného pošel jsem otce.

[2]) V češtině v tomto smyslu netřeba tu ani dokládati (děti?), ježto se to z předcházejícího „dětí“ tím spíše vyrozumí.

[3]) Srov. Eur. Bakch. 1276, kde užito jest slova *κοινωνία* o společenství manželském.

Avšak, míní Oidipus o tragické ironii slov svých ovšem ani zdání nemající, Laiovi nepřál osud dětí, Laios zemřel bezdětek. A že bezdětnost pokládána byla vůbec za neštěstí, nehodu (*δυστυχία*), jak patrno z míst, kterými dokládá to Nauck, plným právem užil Oidipus o tomto nezdaru Laiově slovesa *ἐδυστύχησεν*. Pro Laia však zvlášť byla to nehoda tím větší, jelikož

νῦν δ' ἐς τὸ κείνου κρᾶτ' ἐνήλαθ' ἡ τύχη.

Slovy těmi Oidipus konečně zase vrací se ku věci, o kterou jde, ovšem poněkud násilně. Zabrať se do vypočítávání svazků, které jej váží s Laiem, tak, že chtěje ku věci samé, ku vraždě na Laiovi spáchané, zase zpět zabočiti musil proud řeči své přetrhnouti.

Nedokončuje tedy věty počaté nahoře slovy *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγώ* a sahající až ku *ἐκπεφυκότα*, k věci samé zpět se vrací parenthesí.

Z předvětí *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγὼ κτέ.* v. 258—262 stal se parenthetickým vložením verše 263. anakoluth, který jímavost veršů těchto neobyčejně zvyšuje. Neboť u diváka vše prozírajícího tento anakoluth, jak plným právem poznamenává Nauck, činí dojem, jakoby Oidipus sám jat byl hrůzou, vylíčiv tak pravdivě vztahy své ku Laiovi, a jakoby neodvažoval se ani domluviti. Bylo opravdu líčení vztahů Oidipových k Laiovi tak věrné a do podrobna provedené, že divák musil trnouti; to uznati musíme dle toho, co bylo posud o tragické ironii v. 260 a 261 pověděno. A slova hned následující nejen že dojem ten neseslabují, nýbrž ještě stupňují.

Nejprve platí to o větě podmínečné *εἰ κείνῳ γένος μὴ 'δυστύχησεν*. Oidipus míní jimi ovšem toliko, že Laios neměl zdaru v potomstvu t. j. že nebylo mu přáno osudem potomstva, že neměl dětí — nevědělť Oidipus pranic o odloženém dítěti Laiově. Ale jinak připadala slova ta zase divákovi věci té a všech ostatních, které z toho vzešly, povědomému. Tomu znělo to: „kdyby jemu (Laiovi) rod se nebyl nezdařil, kdyby byl neměl nezdaru, neštěstí v potomstvu t. j. kdyby neměl nezdárného, nešťastného potomstva anebo spíše potomka“ (neboť obojí znamenati může *γένος*). Divák věděl, že jinak *γένος ἐδυστύχησεν* Laiovi, jemuž dána byla věštba, jak později se dovídáme, v. 713:

ὡς αὐτὸν ἕξοι μοῖρα πρὸς παιδὸς θανεῖν.

Laios měl dle určení osudu zabit býti rukou synovou a to byla pravá a skutečná jeho *γένους δυστυχία!*

Avšak na této tragické ironii není dosti. Ana totiž ještě tato slova, že Laiovi *γένος ἐδυστύχησεν*, posluchači tanou na mysli, praví Oidipus, řeč svoji přetrhnuv, dále: *νῦν δ' ἐς τὸ κείνου κρᾶτ' ἐνήλαθ' ἡ τύχη* —

Nač divák s hrůzou pomýšlel, to mu Oidipus skoro zjevně sám praví, an po slovech, že Laiovi v potomstvu zdar nebyl souzen, dí dále:

„takto však do hlavy jeho udeřil osud ten."

Hrůzná tu hra osudu a hrůzná dvojsmyslnost řeči Oidipovy hrou slovní ještě zvýšená! Neboť paronomasie nám tu skoro sama praví, že právě to *γένος*, které *ἐδυστύχησεν*, byla ta *τύχη*, která na hlavu jeho vjela, do hlavy jeho udeřila. Vyrozumíváme-ť z líčení, které Oidipus sám o příhodě té podává v. 810 nn., dosti jasně, kterak on, když Laios hlavy jeho se dotknul, nesplatil mu sice měrou stejnou co se týče prudkosti, nýbrž mnohem silněji jej udeřil, ale rozumí se, že také do hlavy, takže onen ihned naznak s vozu se skácel. I zdá se z této příčiny hříčka mezi slovy *τύχη* a *ἐδυστύχησεν* býti úmyslnou.

d) Oidipus všecky pohnutky shrnuje a slavnostně uzavírá.

Oidipus v II. části řeči své s jakýmsi chvatem a divnou horlivostí pohnutku na pohnutku kupí a to vždy spleteněji, takže konečně, nevěda kudy kam, řeč přetrhuje. V horlivosti Oidipově jest neobyčejný ten chvat pochopitelný, ale posluchači mohlo se zdáti, jakoby hrůzou jat jsa, že tak věrně vztahy své k Laiovi vylíčil, bezděčně ustával: v příkré protivě k tomu ukazuje v. 264, že pranic netuší.

Veršem tím počíná se vlastně závětí ku *νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ τ' ἐγώ*, an Oidipus po předcházející parenthesi, kterou předvětí bylo přetrženo, jako by znova začínaje všecky vytčené pohnutky v jedno shrnuje, řka *ἀνθ' ὧν ἐγὼ τάδ' ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός κτέ.* Slovy *ἀνθ' ὧν* zdá mi se, že Oidipus zahrnuje všecky pohnutky vytčené, tedy *α*), *β*) i ovšem *γ*) se všemi body (*x*, *y*, *z*). Podotýkám to výslovně, poněvadž tak jenom řádně porozumíme slovům hned následujícím, kterými praví Oidipus, že chce smrti Laiovy pomstiti, jakoby to vlastní jeho otec byl. Nezdáť se mi postačovati výklad Naucka, jenž hledě jen ku v. 259. *ἔχων μὲν ἀρχάς, ἃς ἐκεῖνος εἶχε πρίν* poznamenává ku slovům *ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός*: „Da die Könige in der Regel Söhne ihrer Vorgänger sind, so lag es nahe, dass der Emporkömmling dies hinzufügte". Dle mého mínění jest hleděti i k ostatním pohnutkám, zvláště pak ku poslední pohnutky části *z*) a co se k ní bezprostředně pojí: *εἰ κείνῳ γένος μὴ ᾽δυστύχησεν.* Okolnost ta, míní Oidipus, že Laiovi nebylo souzeno míti potomstvo, jest proň tím osudnější, když násilná smrt jej postihla a tu není syna, jenž by pomstil vraždy na otci spáchané. A proto přísluší Oidipovi, jak sám míní, aby on nejen z té příčiny, že na trůně Laiově sedí a že ženu jeho má za manželku, nýbrž také, a snad zvláště proto, že děti jeho vlastní byly by bývaly s dětmi Laiovými sbratřeny, aby on sám, když Laiovi osud dětí nedopřál, pomstil násilné smrti jeho, plně tím vlastně povinnost dětí Laiových, dětí to zároveň svých — kdyby jich bylo —; když jich není, aby vzal tedy sám na sebe úkol dětí těch a pomstil za ně Laia jako svého otce.

Tak asi k výroku svému došel Oidipus; jest sice v argumentaci té skok dosti smělý, ale horlivost Oidipovu výrok ten ozařuje co nejlépe.

Básníku pak při tom šlo o to, aby tragickou ironii, kterou v předcházejících výrocích Oidipových tak pohrával, slovy *ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός* korunoval. Neboť co posluchač ze slov *κοινῶν τε παίδων κτέ*, jak jsme je vyložili, vyposlechnouti mohl, to mu nyní sám Oidipus výslovně praví, toliko *ὡσπερεί* k oslabení dojmu toho přičiňuje: on, vlastní syn Laiův, zároveň však i vrah jeho, prohlašuje, že chce Laia pomstiti jakby otce vlastního! Jestliže kde, v tragické ironii řeči této zajisté výtečně finis coronat opus.

Τάδε ὑπερμαχοῦμαι, v této věci se ujmu, vlastně: v tomto (zápase) zápasiti budu; jestiť *τάδε* akk. vnitřního předmětu ku *ὑπερμαχοῦμαι* jako Ai. 1346 *σὺ ταῦτ', Ὀδυσσεῦ, τοῦδ' ὑπερμαχεῖς ἐμοί*; konjektura Mudge-ova *τοῦδ'* místo *τάδ'* jest podle toho zcela zbytečná a ne jen to, jest i nešťastná; vždyť nebude přece o tom, na koho v předešlém verši ukázáno jest zájmenem *κεῖνος*, užito zde náměstky *ὅδε!* Koho se Oidipus ujme, vyrozumívá se ze souvislosti snadno i v češtině, natož pak v řečtině; ovšem nesmíme, jak činí to Dindorf, slov *ὡσπερεὶ τοὐμοῦ πατρός* od ostatních oddělovati čárkou.

Κἀπὶ πᾶν ἀφίξομαι, ke všemu přikročím, všech prostředků užiji, tedy: vše vynaložím, nasadím. Oidipus opětuje tu před celým národem, co pravil dávaje jej svolávati, v. 145. *ὡς πᾶν ἐμοῦ δράσοντος*. Spolu však mohlo by i toto tvrzení zníti posluchači smyslem jiným, totiž „na vše přijdu, všeho dostoupím“ t. j. vše se mi objasní nebo do všeho neštěstí přijdu. Srov. Herod. II, 77 *ἐς πᾶν κακοῦ ἀφικνεῖσθαι*.

Rukopisné *πᾶντ'* Laur. A právem Nauck, Wecklein a Dindorf (v lips. vyd.) mění v *πᾶν; πάντ'* má Wunder; střední, ale nejhorší cestu volil Wolff, jenž píše *πᾶν τ'*, pravě, že toto *τε* odpovídá si s *καί* v. 269.!

Ujišťuje, že vše možné učiní, aby vraha nalezl, uvádí Oidipus celý rodokmen Laiův v. 267—268. *Λαβδάκειος* jest tu místo *Λαβδάκου* jako podobná patronymická adjektiva místo genetivu jména otcova vyskytují se již u Homéra, rovněž u Aischyla a jinde u Sofoklea. A poněvadž *τῷ Λαβδακείῳ παιδί* úplně = *τῷ Λαβδάκου παιδί*, mohl básník zcela dobře připojiti k tomu dále genetivy jmen předků vzdálenějších: *Πολυδώρου, Κάδμου, Ἀγήνορος*; střídajíť se genetivy s takovýmito adjektivy patronymickými dosti často. Zde ovšem slovo *παῖς* má vlastní význam svůj „syn“ pouze při adj. *Λαβδακείῳ*, ku genetivům jmen ostatních, vzdálenějších předků doplňováno jsouc může pak míti toliko smysl širší, syn = potomek. To však není nic tak divného, abychom verše ty musili pokládati za interpolované, neboť praví-li Nauck: „Die Form der Rede ist höchst ungeschickt, sofern Laios als Sohn des Labdakos und Polydoros u. s. w. bezeichnet wird,“

jest to důvod také jen — nevhodný. Takové nejapnosti nemůžeme se věru domýšleti ani o nejobmezenějším interpolatoru, i ten, kdyby byl slova tato podložil Sofokleovi, byl by je mínil jen v tom smyslu, v jakém je napsal — Sofokles.

Zdá-li se však Nauckovi vypočítávání předků Laiových zde bezúčelným, vidí se nám s ostatními vykladateli právě nanejvýše vhodným a účinným. Oidipus uvádí na konci vlastního prohlášení svého slavný rodokmen Laiův, aby slavnostně a tím důtklivěji označil povinnost pomstiti potomka rodu tak slavného. A vzpomeneme-li si na dlouhé řady titulův, byť často jen historických a čestných, které uvádějí se v památných manifestech a ediktech panovníků novověkých, nebude se nám pranic divným zdáti toto vypočítávání předků v ediktu Oidipově, jenž jím co nejrozhodněji a nejslavnostněji před celým národem vystupuje. Že pak konečně Herodot V, 59 tytéž předky Laiovy vypočítává, to není ještě důkazem, že by verše tyto byly interpolovány. Uvádí je také (až na Agénora) Euripides ve Foin. v. 5—9 a vůbec nemohl přece jeden nebo druhý spisovatel uváděti předků jiných! Z té příčiny nelze tato dvě podobná místa Sofoklea a Herodota stavěti na týž stupeň, jako Sof. Ant. 905 nn. a Her. III, 119, ba ani ne na ten, jako Sof. O. Kol. 337 nn. a Her. II, 35.

C. Závěrek.

děli se na dvě části:

1. Na ty, kdo by s ním společně o nalezení vraha Laiova se nestarali, Oidipus vyprošuje od bohů neštěstí.

Na počátku Oidipus určitě vytýká osoby, kterým přání jeho platí: *καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι*, což ovšem řečeno tak místo *καὶ τοῖς ταῦτα μὴ δρῶσι*. Předmět postaven tu výjimkou mimo člen a participium, jako v. 139 *ὅστις ἦν ἐκεῖνον ὁ κτανών*, v. 820, 1320 a j. Nesmí nás tedy postavení toto svésti k výkladu, jaký jest u Wolffa, jenž spojuje: *ταῦτα εὔχομαι*, totiž *θεοὺς .... ἐχθίονι*. Nemůžeť přece býti pochybnosti, že toto *ταῦτα* neukazuje na něco následujícího, nýbrž na předcházející, totiž na to, co obsaženo ve v. 266 *ζητῶν τὸν αὐτόχειρα τοῦ φόνου λαβεῖν*. Pokud pak toto hledání jest závislé na plnění rozkazů, které Oidipus v té příčině dal, možno ovšem *ταῦτα* na všecky ty rozkazy vztahovati.

Dativ *δρῶσι* závisí na *εὔχομαι*, kdežto *αὐτοῖς* ve verši následujícím spojovati jest s *ἀνιέναι*, ač by ovšem také lze bylo hned *δρῶσι* spojovati s *ἀνιέναι* a *αὐτοῖς* pokládati za epexegesi podobnou té, která jest ve v. 248 (*νὶν*, čímž znova se vytýká *δεδραχότα* z v. 246). Lépe však jest přidržeti se výkladu prvého.

Ve v. 270 že místo rukopisného *γῆν* čísti jest *γῆς*, jakož také většinou se děje, jest na bíledni; žádá toho jak shoda *ἄροτον γῆς* — (*ἄροτον*) *γυναικῶν*, o čemž hned bude řeč, tak vazba *θεοὺς — ἀνιέναι*; čtouce *γῆν ἀνιέναι* nevěděli bychom zajisté co počíti ani s *θεούς*, ani s *γυναικῶν παῖδας*.

ἄροτος znamená: orání, orba, pak obilí zaorané a plod z něho, καρπός, jakož vysvětluje tu scholiasta. To jest význam slova toho zde ve spojení s γῆς; slovo to však doplňovati jest i ku následujícímu γυναικῶν. Nahoře při v. 260 zmínili jsme se o obrazném u básníků tragických užívání slov σπείρειν, ἄρουρα a pod.; i ἄροτος bylo tak kladeno, jak viděti jest z Eur. Med. 1280 n.: ἅτις τέκνων ὃν ἔτεκες ἄροτον αὐτόχειρι μοίρᾳ κτενεῖς. A v tomto smyslu jest ἄροτον doplňovati ku γυναικῶν: plod žen, totiž děti, což zde epexegeticky přidáno: (ἄροτον) γυναικῶν, παῖδας.

Sloveso ἀνιέναι, na němž oba ty členy ἄροτον γῆς — (ἄροτον) γυναικῶν závislé jsou, významem svým oběma úplně vyhovuje. Znamenajíc vlastně „vzhůru vysýlám, pouštím“ nabývá při prvém členu smyslu: vzcházeti dávám (plodu země), při druhém pak: na svět pouštím, dávám na svět přicházeti, roditi se (plodu žen). První význam dokládá Nauck Hymn. Dem. v. 332, kde bohyně orby zdráhá se γῆς καρπὸν ἀνῆσειν, nebude-li jí vrácena Persefone; stran druhého pak nebude neužitečno aspoň srovnati Hes. Theog. v. 156 nn.: καὶ τῶν μὲν ὅπως τις πρῶτα γένοιτο, πάντας ἀποκρύπτασκε καὶ ἐς φάος οὐκ ἀνίεσκε Γαίης ἐν κευθμῶνι .... Οὐρανός.

A co již věci samé se týče, víme, že lid thebský těžce stěžoval si, že i země nevydává plodin i ženy že dětí svých porozovati nemohouce hynou, an pěl v parodě v. 171—4: οὔτε γὰρ ἔκγονα κλυτᾶς χθονὸς αὔξεται οὔτε τόκοισιν ἰηΐων καμάτων ἀνέχουσι γυναῖκες. A k tomu přihlíženje Oidipus přeje si, aby bohové dvojí to zlo obrátili proti těm, kdož by vraha nechtěli pomáhati mu vyhledávati, ano prosí bohův, aby takovým v obojí té strasti ještě přitížili.

Poněvadž pak Oidipus nepřeje si, aby zhouba ta byla nyní, nýbrž aby jsouc již nyní potrvala i v budoucnosti, infinitiv futuri φθερεῖσθαι v. 272 byl nutný; a proto lišiti jest případ tento od jiných, kdy při slovesech hodlání a přání může býti inf. fut. místo inf. praes. neb aor. (Nieder. § 731, 2, P.; Krüger I, 53, 7, 11).

2. Těm však, kterým nařízení jeho jsou k libosti, přeje Oidipus pomoc bohyně Spravedlnosti i stálou záštitu všech bohův ostatních.

Při závěrku celé řeči této zvláště nelze nepozorovati velikou básníkovu znalost umění řečnického. Již to, že ze dvou táborů, ve které poddaní jeho mohli se rozestoupiti, neposlušné dříve odbývá a pak teprve, tedy na samý konec řeči, obrací se k těm, kdož ochotni jsou rozkazů jeho poslouchati, již to jest pozoru hodno a s obvyklými tehdy peroracemi řečníků shoduje se úplně. Krásněji Oidipus nemohl věru zakončiti řeči své; leccčeho nemilého musil se v průběhu jejím dotknouti, musil leckterého slova příkrého užíti: musil těžce vrahu hroziti, občanům nedbání povinnosti

jejich vytknouti, musil konečně proti těm, kdož by ho poslouchati nechtěli, hněvu bohův se dovolávati: konec všeho však jest prosba za milost a požehnání bohů všem, ku kterým se obrací.

Ano všem, ku kterým se obrací, přeje Oidipus milosti od bohův, a v tom jest nový velezdařilý obrat básníkův. Všimněme si jen, že král neštěstí svolávaje na ty, kdo by ho poslouchati nechtěli, mluvil o nich jako o osobě třetí, nepřítomné. Ačkoli, jak jsme svrchu dokázali, předpokládal, že všichni Thebané, celý národ, tedy mezi nimi také onino někteří snad poslouchati neochotní, přítomni jsou, ačkoliv tedy dle předpokládání toho nikdo nemohl býti nepřítomen, Oidipus praví přece: *καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι* nepřičiňuje *ὑμῖν*, a dále vztahem k nim klade *αὐτοῖς*, nikoliv *ὑμῖν* — dávaje tím jaksi na srozuměnou, že nemá za to, že by mezi občany jeho vůbec byli tací, kteří by ho u věci té poslouchati nechtěli. Když však přechází k těm, kdož ochotni jsou poslouchati rozkazů těch, tu hned z předu oslovuje je, mluví k nim osobou druhou, řka *ὑμῖν δὲ τοῖς ἄλλοισι Καδμείοις*, čímž po druhé a to ještě patrněji dává na jevo, že očekává, že všichni přítomní — to však jsou v š i c h n i Thebané — ochotni jsou dle rozkazů jeho jednati. Obojí ten obrat, an mluví o neochotných tak, jakoby byli nepřítomni, ač nepřítomni býti nemohli, an dále oslovuje přítomné tak, jakoby byli všichni ochotni, ač mezi nimi mohli býti i neochotní, to zajisté jest známkou velké znalosti rhetorické.

Konečně pak ještě to jest povšimnutí hodno, že Oidipus nejprve přeje občanům svým pomoci Spravedlnosti. Přízně bohyně té bylo v případě tomto, kdy šlo o konání spravedlnosti za zločin spáchaný, ovšem především potřebí; mimo to pak, jako *Δίκη* vůbec po mínění starého věku z bohů poslední opouští zemi nepravostí obtíženou (Ovid. F. I, 249, Metam. I, 150 a j.), bylo zase, měli-li do země thebské, jež byla rovněž bohy opuštěna (*ἀθέως ἐρθαρμένη* v. 254), vrátiti se bohové, zajisté třeba, aby bohyně Spravedlnosti přišla zase nejdříve; pak teprve mohli se vrátiti i všichni bozi ostatní.

Překlad.

Hle, prosíš, zač však prosíš, mojim slovům-li
bys sluchu přáť a nemoci chtěl sloužiti,
sil nabyl bys a polehčení od strastí.
Jež vyřknu já, zvěst tato jemuž cizinou,
jak čin ten cizí; sic bych věru daleko
ho nestopoval, známky jakés nemaje.
Však takto, později an jsem v obci občanem,
vám toto všechněm vyhlašuji Kadmejským.
Kdo z vás se koli pamatuje Laia
na Labdakova, kterým mužem zahynul,
ten přikazuji všechno by mi oznámil;

i bojí-li se obvinění, potlače
sám proti sobě —; neutrpíť jiného
nic nemilého, z země vyjde bezpečen.
Však jiného-li snad kdo z jiné krajiny
zná vrahem oním, nemlčiž; neb odměnu
mu vyplatím já, vděk pak bude nad to mít.
Však budete-li mlčeť a kdos od druha
neb sebe, zleknut, rozkaz odmítne-li ten,
co po tom počnu, tohle dlužno slyšeť mne:
Toť muže toho, buď kdo buď, ať ze země
mi této, vládu jíž a stolec držím já,
ni nepřijímá nikdo aniž osloví,
ni bohův činí při prosbách a obětech
si účastným, ni vody podá posvátné;
ať od prahů jej všichni ženou, poskvrnou
an tento jesti nám, jak boha pythická
mně věštírna jest objevila nedávno.
Já tedy touto měrou nuž i božstvu se
i muži nebožtíku stávám pomocným.
A přeji pachateli, někdo jest-li to
ať jeden sám neznámý, ať již s mnohými,
by bídník bídně život dovlekl neblahý.
A přeji sobě, v příbytku-li při krbu
mém by se mého ocitl za vědomí,
co těmitohle klel jsem slovy, utrpěť.
A vám to ukládám vše, byste plnili
i pro mne, pro boha i tuto pro zemi
tak bezplodně a bohopustě zničenou.
Neb kdyby to i vůle boží nebyla,
to bez očisty nechať neslušelo vám,
muž kdyžtě převýborný zahynul a král,
než vyšetřiti; nyní však, an právě já
mám jednak vládu, kterou onen míval dřív,
mám jednak lože, ženu v plodu vespolnou [1]),
a v spolku dětí spolu, kdyby jemu rod
nebýval v nezdar souzen, by bylo zrozených —
však takto v jeho hlavu osud vrazil ten —;
a proto já v tom jakby otce vlastního
se ujmu zápase a všeho dostoupím
té vraždy pachatele chopiť hledaje
pro Labdakova syna, Polydorova
a Kadma stara, Agenora dávného.
A toho nečinícím přeji bohové
ni semene by z země nevydávali,

[1]) Překlad verše tohoto a následujících dvou pro dvojsmyslnost originálu velmi jest nesnadný.

ni rovněž ze žen dětí, nýbrž zhoubou by
schli nynější a ještě protivnější té.
Vám ostatním však Kadmejanům, kterým to
jest podle mysli, Spravedlnost pomocná
i všichni k blahu stůjte navždy bohové.

Příspěvky kritické k Aeneidě.

Podává J. Kvíčala.

Aen. VI 608 a násl.

hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
pulsatusve parens et fraus innexa clienti,
aut qui divitiis soli incubuere repertis,
nec partem posuere suis, quae maxuma turba est,
quique ob adulterium caesi quique arma secuti
impia nec veriti dominorum fallere dextras,
inclusi poenam exspectant.

Že výklad verše 612 a 613 již starým vykladatelům obtíže působil, poznáváme z kommentáře Serviova. Avšak pochybnosti, které vzhledem k slovům quique arma secuti — dextras v tomto kommentáři vysloveny jsou, nemají podstaty; neboť není v slovech těch ničeho, co by také proti Caesarovi a Augustovi čelilo. Servius ovšem praví: „Nam si arma impia dixit bellum civile, tangit et Augustum et Caesarem; qui et ipsi civilia bella tractarunt.“ Avšak i kdyby slova quique arma secuti impia o válkách občanských vůbec musila se vyložiti, rozumělo by se samo sebou, že jen jedna strana míněna jest, totiž ta, která dle Vergiliova přesvědčení nevlastenecky jednala, tedy strana Caesarovi a Augustovi protivná. Tak již Heyne soudil vykládaje: „arma impia haud dubie bellorum civilium; sed de iis accipiendum, qui patriae bellum inferunt, non qui propulsant; itaque concidunt Servii aliorumque metus, ne in Augustum peccet poëta.“ Avšak mnohem pravdě podobnější jest výklad, že slova quique arma secuti impia musí se v jedno spojiti s následujícími nec veriti dominorum fallere dextras, a že naznačen zde od básníka jen jeden zločin, totiž těch, kteří proti svým pánům, jimž věrnost zachovávati mají, bezbožný boj podnikají. Zdaliž tím míněna jest vzpoura otroků čili jiný odboj poddaných proti vladaři, o tom netroufám si určité mínění vysloviti; avšak nezdá se mi pravděpodobným, že by básník byl o otrocích zmínku učinil a válku otrockou vedenou v letech 681—683 tím naznačil; neboť v tomto případě sotva by byl ve verši 611 o lakomcích řekl „quae maxuma turba est,“ po-

něvadž zajisté počet zločinných odbojných otroků byl by si musil básník mysliti mnohem větší než počet lidí naznačených slovy qui divitiis soli incubuere repertis nec partem posuere suis.

Že však slova quique arma — dextras třeba v jeden celek spojití, tomu nasvědčuje spojka *nec*, kteréž básník zcela týmž způsobem užil ve verších bezprostředně předcházejících aut qui divitiis soli incubuere repertis nec partem posuere suis; neboť jako těmito slovy jeden a týž druh zločinců naznačen jest, tak platí totéž zajisté i o slovech quique arma secuti impia nec veriti dominorum fallere dextras.

* * *

Vážnější pochybnost však jest ta, která se týká slov quique ob adulterium caesi. Servius zde nic závadného neshledával a jen o tom měl pochybnost, má-li se caesi vyložiti ve smyslu occisi (na př. o Aegisthovi) čili ve významu verberati (na př. o Sallustiovi postiženém od Milona).[1]) Já nepochybuji, že *caesi* v druhém významu vyložiti se musí. Avšak proč obmezuje básník zde počet cizoložníků slovem caesi? proč nevyřkl, že zde trest očekávají všichni, kteří cizoložnictví se dopustili, ať byli při tom přistiženi a trestáni čili nic? Zdá se to býti divná synekdoche pars pro toto, poněvadž v podsvětí i ten zločin cizoložnictví, který zůstal dříve tajným, přichází na jevo.

K tomu přidávám i to ještě, že není vhodně spojen zločin cizoložnictví se zločinem tím, kterýž naznačen jest slovy quique arma secuti impia nec veriti dominorum fallere dextras.

Avšak že bychom oprávněni byli, z této příčiny verše 612 613 za interpolaci prohlásiti, kteréžto mínění skutečně vysloveno jest, rozhodně popírám, a sice z tohoto důvodu:

Kdyby se verše 612 a 613 vymýtily, byla by dikce básníkova neúplná.

Dle rukopisného podání rozeznávati musíme na tomto místě 608—613 tři části, z nichž každá po dvou verších obsahuje, 608. 609, dále 610. 611 a konečně 612. 613. Kdyby verše 612. 613 se vymýtily, pohřešovali bychom formalné zaokrouhlení, a to tím více, poněvadž v následujících verších dvakrát se princip tripartice vyskytuje, a sice:

I. ve verších 616—620
1. saxum ingens volvunt alii
2. radiisque rotarum districti pendent
3. sedet, aeternumque sedebit infelix Theseus cet.

II. ve verších 621—623
1. vendidit hic auro patriam dominumque potentem imposuit

[1]) Servius: „Ob adulterium caesi: Si occisi, Aegisthum significat Thyestae filium; si re vera *caesi*, Sallustium, quem Milo deprehensum sub servili habitu verberavit in adulterio suae uxoris Faustae filiae Sullae.

2. fixit leges pretio atque refixit
3. hic thalamum invasit natae vetitosque hymenaeos.

Ovšem nezasluhují verše 612 a 613 chvály, a zvláště jsou slova quique ob adulterium caesi pochybena, jak svrchu vyloženo; avšak kdo by vše to, co v Aeneidě méně zdařilé aneb i nezdařilé jest, chtěl vyloučiti, jednal by sice dle zásady, kterouž mnozí novější kritikové se řídí, avšak nejednal by jako kritik střízlivý, kterýž nechce spisovatele lepším učiniti, než v skutku byl a býti chtěl. Kritika střízlivá má za úkol poznání pravdy, a tedy také poznání poklesků, kterých se spisovatel dopustil, nikoliv pak odstraňování těchto poklesků.

Ostatně míním, že také zde opět mohu k tomu poukázati, že také zde ze snahy Vergiliovy po provedení alliterace ledacos se vysvětluje, co jinak zdá se býti divným a nevysvětlitelným.

Pravil jsem svrchu, že spojení cizoložníků s odbojníky divným se zdá, a jest v skutku divné: avšak zdaliž jest to náhoda či úmysl, že slova nejvýznamnější ve verši 612 adulterium a arma alliterují?

Pravil jsem svrchu, že caesi není vhodné: avšak máme to opět za náhodu pokládati, že toto divné caesi alliteruje s dvojím quique?

Také výraz dominorum ve verši 613 zdá se divným, jakož i dextras: zdaliž pak i zde náhodou obě k sobě patřící slova alliterují?

Já odkazuji v této příčině opět k tomu, že jsem již v „Neue Beiträge" na str. 387 a násl. důležitost principu alliteračního pro kritické a exegetické zkoumání Aeneidy vyložil a dosti četnými a, jak myslím, přesvědčivými příklady dokázal.

Sbírka příkladů, kteréž jsem v díle zmíněném uvedl, jest hojná, avšak, jak jsem výslovně již tehdáž podotkl, neúplná; uvedl jsem z každé knihy Aeneidy jen něco málo příkladů, a toto místo VI 612. 613 se v té sbírce nenalezá.

Budiž mi dovoleno uvésti zde ze sbírky dřívější jen některé zvláště důrazné a nezvratné důkazy toho, že mnohé záhady slohu Vergiliova alliterací nabývají svého vysvětlení.

V Aeneidě III, 210 čteme: Strophades Graio stant nomine dictae. Stant jest výraz divný a nemohu se spřáteliti se strojeným výkladem Ladewigovým „ačkoli ostrovy ty Strophades slovou, předce stojí pevně." Stant dictae jest místo jednoduchého sunt dictae. I tento výraz sunt dictae by působil alliteraci (Strophades — sunt); avšak básník raději volil ještě důraznější alliteraci Strophades — staut.

Že v Aeneidě IV 130 a 131 (it portis iubare exorto delecta inventus: retia rara atd.) výraz neobyčejný iubare a rara za příčinou alliterace od básníka zvolen, pokládám za nepopíratelné. Taktéž vysvětluje se z téhož úmyslu IV 148 fronde premit crinem fingens,

VI 683 **f**ataque **f**ortunasque virum **m**oresque **m**anusque (kde někteří kritikové konjekturou animosque místo manusque neopatrně důraznou a krásnou alliteraci zrušiti chtěli)

VIII 674 **ae**quora verrebant caudis **ae**stumque secabant (místo mare, undas fluctus)

IX 500 **i**llum **i**ncendentem luctus **I**daeus et Actor, kde divný a strojený výraz incendere luctus zajisté jen snahou po provedení alliterace způsoben jest

X 838 colla **f**ovet **f**usus pro**p**exam in **p**ectore barbam, kde Vergil neobyčejné fovet, jakož i neobyčejnou vazbu fusus barbam jen za příčinou alliterace zvolil.

Jak daleko někdy Vergil v této své snaze alliterační pokročil a že z této příčiny velmi smělých a divných výrazů se neštítil, dokazují však zvláště čtyři příklady, které jsem „Neue Beiträge str. 414" uvedl:

VI 204 discolor unde **auri** per ramos **aura** refulsit[1])

X 107 **q**uae **c**uique est fortuna hodie, **qu**am **qui**sque **s**ecat **s**pem[2])

X 805 omnis et **a**gricola et tuta latet **a**rce viator

XII 829 olli sub**r**idens hominum **r**erumque **r**epertor.

Aen. VII 144 a násl.

diditur hic subito Troiana per agmina rumor
advenisse diem, quo debita moenia condant.
certatim instaurant epulas atque omine magno
crateras laeti statuunt et vina coronant.

Ribbeck (Prolegomena str. 82) verše 146 a 147 za podvržené prohlásil. Tuto domněnku neprávem Forbiger za pravděpodobnou pokládá: „Ribbeckius Proleg. p. 82 versus 146 et 147 non sine veritatis specie interpolatori adscribit; cum iis, quos

[1]) Kvíčala, Neue Beiträge str. 414: „auri aura ist kühn gesagt und offenbar eine Neuerung Vergil's, die keiner von den Schriftstellern des goldenen und silbernen Zeitalters angenommen hat. Peerlkamp bezweifelte freilich die Möglichkeit dieses Ausdrucks und wollte discolor unde auro per ramos virga refulsit gelesen wissen, da er auf die Vorliebe des Dichters für die Alliteration gar keine Rücksicht nahm. Vergil hat nach Analogie ähnlicher Metaphern, welche auf der Uebertragung von Ausdrücken aus der Sphäre eines Sinnes in die Sphäre eines anderen Sinnes beruhen, aura von dem zitternden Schimmer, den das Gold ausstrahlte, gesagt, und er that dies lediglich darum, um eine kräftige Alliteration durchzuführen."

[2]) „Noch kühner ist an der zweiten Stelle der Ausdruck quam quisque secat spem. Die Echtheit der Ueberlieferung lässt sich füglich nicht bezweifeln, aber der Ausdruck ist so seltsam (man erwartet etwa tenet spem), dass zahlreiche und ganz von einander verschiedene Erklärungen aufgestellt worden sind. Ich stimme jenen Erklärern zu, welche an ein vom Durchschneiden der Meeresfläche entlehntes Bild denken; aber man muss jedenfalls gestehen, dass dieser Ausdruck an die äusserste Gränze des Möglichen anstreift." (Kvíčala l. l. str. 415).

aliis cibis consumptis ne Cereris quidem quadris parcere penuria adegerit, profecto non liceat instaurare epulas". Naproti tomu Ladewig velmi vhodně a přesvědčivě praví: „Ribbeck verwirft in den Proleg. p. 82 diese beiden Verse mit den Worten nam „epulas instaurare" unde tantum licuit Teucris, postquam consumptis aliis ne Cereris quidem quadris parcere penuria adegit edendi? Auf diese Frage ist zu erwidern, dass die Troer nur die zu diesem Mahle aus den Schiffen genommenen Speisen verzehrt hatten, keineswegs aber, dass sie nicht noch andere Vorräthe in den Schiffen gehabt hätten. Von diesen tragen sie jetzt, wo sie wissen, dass sie das Ziel ihrer Reise erreicht haben, um die Wette herbei. Streicht man diese beiden Verse, so fehlt jede Andeutung über den Eindruck, den die vernommene Nachricht auf die Troer macht."

To jsou zajisté zlatá slova, kterými verše 146 a 147 tak obhájeny jsou, že žádná pochybnost vzniknouti nemůže. Zvláště přisvědčuji tomu, že by vypravování básníkovo o tomto důležitém dnu bylo velmi neúplné a nedostatečné, kdyby veršem 145 bylo ukončeno. Což pak neradovali se Troové ze znamení od Jova daného? a radovali-li se, proč to básník nenaznačuje? Tak bychom se tázali, kdyby verše 146 a 147 v rukopisech scházely.

* * *

Omine magno spojuji, jako Wagner, se slovem laeti; nemyslím, že by tento ablativ mohl znamenati „cum tam magnum s. manifestum augurium ipsis datum esset, vel accepto tanto omine" (jak Forbiger praví). Na otázku Forbigerovu, proč básník, chtěl-li omine magno laeti spojiti, nenapsal omine magno laeti crateras statuunt, sluší odpověděti, že slovosled básnický jest volnější než prosaický, a že básník chtěl verš 147 utvořiti tak, aby první a poslední slovo verše alliterovalo

crateras laeti statuunt et vina coronant,

kterýžto způsob, jak jsem v „Neue Beiträge" str. 295 a násl. dokázal, jest u Vergilia velmi oblíbený.

Magnum omen není „jasné, zřejmé, neklamné znamení," nýbrž „důležité znamení, které od bohů pochází." Srov. Hom. B 308 a násl.

ἔνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός,
σμερδαλέος, τόν ῥ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἧκε φόωσδε,
βωμοῦ ὑπαΐξας πρός ῥα πλατάνιστον ὄρουσεν.

Aen. VII 623 a násl.

ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante;
pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
pulverulentus equis furit; omnes arma requirunt.
pars levis clipeos et spicula lucida tergent

arvina pingui subiguntque in cote secures;
signaque ferre iuvat sonitusque audire tubarum.
quinque adeo magnae positis incudibus urbes
tela novant.

Obtíže, které verše 624 a 625 působí, jsou příčinou, že rozmanité návrhy směřující k opravení tohoto místa se vyskytly.

Dosti velikého uznání došla domněnka Ribbeckova, dle které verše 624—627 mají býti položeny za veršem 637, tak že by pořádek veršů byl 623., 628—637, 624—627, 638. Ribbeck praví, že příčinou korruptely jest podobný konec verše 637 signum a začátek verše 628 signaque. Avšak nehledíme-li vůbec ani k tomu, že takovéto transposice celých skupin veršů náleží k nejsmělejším kritickým prostředkům [1]) jest na tomto místě prostředek ten tím pochybnější, poněvadž jím hlavní závada, která zajisté ve verši 624 se nalezá, není odstraněna.

Vykladatelé vynasnažili se sice vysvětliti a ospravedlniti přepodivnou vazbu pars arduus altis pulverulentus equis furit: avšak výkladům takovým nemohli zajisté ani původcové jich klidně důvěřovati. Ladewig-Schaper praví: „An und für sich ist es freilich unlateinisch, zu sagen: pars arduus furit, allein da jeder hier bei dem pars nach dem voraufgegangenen pars pedes an die Reiterei denken muss, so konnte Vergil sich in diesem Zusammenhange erlauben, arduus zu pars hinzuzufügen, auch wenn nun nicht eques, sondern in veränderter Wendung altis equis folgte.“

Stejně nemožná jako tento výklad jest konjektura Gentova pars pedes ire parat: campis pars ardua latis pulverulentus eques furit. Neváhám tvrditi, že, kdyby tato konjektura v rukopisném podání se nalezala, zajisté všichni kritikové o závod, snad ani Genta nevyjímaje, rukopisné podání za porušené by prohlásili.

Já sám jsem častěji přemýšlel, zdaliž by opravou jednotlivých slov nebylo lze místo toto pokažené zhojiti. Jsem však nyní přesvědčen, že lze zde jen vyloučením jednoho nebo více veršů pomoci.

Güthling (curae Vergilianae str. 6) míní, že verše 623—628 mají se vymýtiti. Avšak některé z těchto veršů jsou beze všeho znamení podezřelosti, a jsou důraznou a významnou alliterací chráněny, jako na př. zvláště verš 623

ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante.

Já sám jsem již dávno na to pomýšlel, zdali by se nemčly verše 624 a 625 vyloučiti, poněvadž k veršům těmto v kom-

[1]) Jsou zajisté transposice smělejším kritickým prostředkem než opravy jednotlivých slov; neboť že slova jednotlivá omylem opisovatelů porušení zakusila, toho máme v rukopisech nesčíslné úplně zjištěné a nepochybné příklady; avšak zjištěných a nepochybných příkladů toho, že by pořádek veršů byl porušen, jest poměrně velmi málo.

mentáři Serviově není žádné poznámky i zdá se, že Servius těchto veršů neznal.

Avšak verš 625 znal Macrobius, kterýž jej v Saturnaliích VI 1 54 takto uvádí

> Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt
> Ennius in sexto:
> balantum pecudes quatit: omnes arma requirunt.

I jest nyní mé mínění, že pouze verš 624 má se vymýtiti a že se verš 625 má dle Macrobia čísti. Dle toho by celé místo znělo:

> ardet inexcita Ausonia atque inmobilis ante;
> pulverulentus eques furit; omnes arma requirunt;
> pars levis clipeos et spicula lucida tergent atd.

K verši 624 není v Serviově kommentáři žádné poznámky. To pokládám zde za důkaz zcela nepochybný, že Servius tohoto verše neznal; nebo jinak by tento vykladatel, kterýž bedlivě i závad mnohem menších dbal, zajisté nebyl opomenul o divném a barbarském spojení slov pars arduus altis atd. poznámku připojiti a o nějaké vysvětlení se pokusiti.

Pulverulentus eques furit, jak Macrobius četl, pokládám za pravé čtení, kteréž ovšem lze dvojím způsobem vyložiti:

a) buď znamená eques jízdného posla, kterýž zprávu o válce rychle všem městům donesl, aneb

b) jest eques způsobem kollektivným i zde, jako na mnohých jiných místech, ve významu equites, equitatus položeno, při čemž bychom musili na to pomýšleti, že se jezdci se všech stran sjížděli.

Já vykládám místo to ve smyslu prvnějším, poněvadž míním, že s tímto výkladem výborně se shodují slova omnes arma requirunt. Když jízdní poslové zprávu o započetí války roznesli, tu byl výsledek: omnes arma requirunt.

Příčinu interpolace shledávám v tom, že interpolator pohřešoval čta slova pars levis clipeos et spicula lucida tergent druhé slovo pars, kteréž by korrespondovalo. Proto přidal a vložil nešťastný a nezdařilý verš 624, při čemž zároveň ovšem eques muselo se změně v equis podrobiti.

Že však v latině vedle pravidelné vazby pars — pars nezřídka se vyskytují výminky, to dokazují následující příklady.

Aen. I 215 Terga diripiunt costis et viscera nudant, pars in frusta secant verubusque trementia figunt; litore aliena locant alii. Tacit. Hist. V 11 poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. Tac. Ann. II 24 pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiectae. Sall. Iug. 34 incedunt per ora vestra magnifice, sacerdotia et consulatus, pars triumphos suos ostentantes. Verg. Buc. I 65 at nos hinc alii sitientes ibimus Afros, pars Scythiam et rapidum Cretae

veniemus Oaxem. Ovid. Met. II, 12 pars nare videntur, p
vehi quaedam.

Aen. VIII 345 a násl.

nec non et sacri monstrat nemus Argileti
testaturque locum et letum docet hospitis Argi.

Servius vykládá testatur locum v tento smysl: iurat non
culpa iura hospitii esse violata. K tomu druhá poznámka v
viově kommentáři: vel in testimonium ducit nomen loci, vel
testatur.

Prvního Serviova výkladu drží se novější vykladatelé, i p
na př. Wagner „monstrat locum, quo tamquam ad testimonium vo
crimen laesi iuris hospitalis a sua domo removeat.“ Gossrau:
testimonium, se caedis innocentem esse, ipsum locum advocat

Jen Peerlkamp projevil pochybnost a domníval se, že
346 jest interpolován.

Já přisvědčuji Güthlingovi v tom, že v rukopisném po
jest testaturque porušeno. Jak pak místo samo mělo by svěd
vydati, že Euander neporušil práva pohostinného a že př
jeho bez jeho vědomí Arga usmrtili?[1]) A dejme tomu, že by
chtěl Vergil skutečně říci, že Euander přisahal a za svědka
místo samo (což však, jak již dříve řečeno, nemístné): by
zajisté také musil zřejmě naznačiti, za jakým účelem
samo za svědka bral.

Co Servius praví, totiž že Euander svou bezvinnost
dokázati, to by básník nebyl mohl mlčením pominouti. Pon
však zde ani slůvka není, kterým by básník zřejmě tento
naznačoval, musíme celý výklad zavrhnouti a tím i spolu
za porušené prohlásiti.

Nepokládám však Güthlingovu konjekturu ostenditque l
za pravděpodobnou; Güthling sám dokládá: „quamquam non ig
mutationem esse audacem.“

Velmi snadno mohlo však z testatumque locum v

---

[1]) Servius: „Euander Argum quendam suscepit hospitio. Qui
de eius cogitaret interitu, ut ipse regnaret, Euandro hoc non sen
socii intellexerunt et Argum necarunt: cui Euander et sepulcrum
et locum sacravit, non quod ille merebatur, sed hospitalitatis causa.
autem in hac re Euander immoratur et docet causas, ne apud hos
veniat in suspitionem. Ergo Argiletum ab Argo illic sacrato et sep
Že tato báje, které také Vergilius se přidržel, jest etymologickou
šlénkou, rozumí se samo sebou. V slově Argiletum zdálo se Řím
býti obsaženo slovo *letum*, i pokládali zbývající *Argi* za genetiv
ního jména nějakého jinak neznámého Arga (Servius: Argum quen
Servius podává ještě jiný výklad: „Sane argiletum, quasi argill
multi volut a pingui terra.“ Tento výklad jest zajisté pravý. Přítv
ěto tvoří se v latině nejen slova, která znamenají místa stromy
vůbec rostlinami porostlá, jako vinetum, arundinetum, dumetum,
cetum, nýbrž i také sepulcretum, saxetum.

nouti porušení testaturque locum, a sice působením slov monstrat a docet. Proto navrhuji

nec non et sacri monstrat nemus Argileti
testatumque locum et letum docet hospitis Argi.

Testatum znamená místo známé a pověstné. Srv. Cic. Fam. XI 27 haec testata sunt et illustria, a zvláště Ovid Met. IX 277 cui referat nati testatos orbe labores (o pracích Herkulových).

Aen. X. 315 a násl.

Inde Lichan ferit exsectum iam matre perempta
et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferre
cui licuit parvo.

Čtení quod licuit, které se stránky rukopisného podání nejvíce zaručeno jest, pokládá největší část vykladatelů za správné. Mně naopak zdá se čtení cui licuit, které také v některých rukopisech, zvláště v Rom. se nalezá a které také Servius připomíná (legitur et *cui* licuit), jedině správným býti.

Velmi nevhodná jest námitka Wagnerova, že čtením *cui* „languidior fit oratio; ferrem, si opposita esset talis sententia: tum tamen non potuit telum Aeneae evadere"; neboť právě čtení *cui* poskytuje té výhody, že slova nabývají většího důrazu; a právě na tu protivu, kterou Wagner popírá, Vergil zajisté pomýšlel. Protivy tohoto druhu jsou v básních Vergilových velmi oblíbeny. Srv. na př. X 390 a násl.

Vos etiam, gemini, Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia, Laride Thymbreque, simillima proles,
indiscreta suis gratusque parentibus error;
at nunc dura dedit vobis discrimina Pallas,
nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;
te decisa suum, Laride, dextera quaerit
semianimesque micant digiti ferrumque retractant.

Aen. X 417 a násl.

fata cavens silvis genitor celarat Halaesum;
ut senior leto cunentia lumina solvit,
iniecere manum Parcae telisque sacrarunt
Euandri

Aen. XII a násl.
Srv. Hom. E 49 a násl.

νίὸν δὲ Στροφίοιο Σκαμάνδριον, αἶμονα θήρης,
Ἀτρείδης Μενέλαος ἕλ' ἔγχεϊ ὀξυόεντι,
ἐσθλὸν θηρητῆρα· δίδαξε γὰρ Ἄρτεμις αὐτὴ
βάλλειν ἄγρια πάντα, τά τε τρέφει οὔρεσιν ὕλη.
ἀλλ' οὔ οἱ τότε γε χραῖσμ' Ἄρτεμις ἰοχέαιρα
οὐδ' ἐκηβολίαι, ἧσιν τὸ πρίν γ' ἐκέκαστο

Na našem místě není ovšem pozdější neblahá doba výslovně vytčena; avšak právě slova casus evadere ferri cui licuit parvo dosti důrazně poukazují k myšlénce: sed tunc ei non licuit casus evadere ferri.

V kommentáři Serviově nejen čteme, jak svrchu podotčeno „legitur et cui licuit", nýbrž i také výklad „et respexit ad illud quod ferrum nunc Iunonis vitare non potuit quod parvus evasit" poukazuje na čtení *cui*. Nemohu totiž souhlasiti s Ribbeckem, který, jak se zdá, v těchto slovech Serviových shledal potvrzení konjektury Marklandovy, quo t. j. quorsum, kterouž konjekturu Ribbeck také tím podpírá, že v rukopise P psáno QVOD (tedy D zde přetrženo a naznačeno tím čtení quo) a v rukopise γ psáno Quo^{d}. Avšak slova Serviova hodí se také výborně jakožto výklad čtení cui licuit.

Mohlo by se ovšem zdáti, že očekáváme zde příčinnou větu quod licuit, aby předcházející slova „et tibi, Phoebe, sacrum" odůvodněna byla. Servius praví: „Omnes qui secto matris ventre procreantur, ideo sunt Apollini consecrati, quia deus medicinae est, per quam lucem sortiuntur. Caesarum etiam familia ideo sacra retinebat Apollinis, quia qui primus de eorum familia fuit, exsecto matris ventre natus est".

Dejme tomu, že tato zpráva Serviova, které vykladatelé důvěřují, jest skutečně správná, o čemž však lze pochybnost vysloviti, tedy předce nemusila slova et tibi, Phoebe, sacrum odůvodněna býti ještě následující větou „casus evadere ferri quod licuit parvo", poněvadž již předcházející slova exsectum iam matre perempta by byla dostatečným odůvodněním. Což nelze vyložiti *et* v tomto spojení: et ideo tibi, Phoebe, sacrum?

Avšak mně se zdá, že k této poznámce Serviově právě čtení quod licuit dalo podnět a že Servius nemaje žádného jiného dokladu ze čtení quod licuit abstrahoval tvrzení „omnes qui secto matris ventre procreantur, Apollini sunt consecrati". Že toto tvrzení jest jen vlastní domněnkou Serviovou a nezakládá se na zprávách starších, souditi lze z toho, že Servius nepraví „Antiqui putabant[1]) omnes qui secto" atd., nýbrž snaží se své tvrzení jinak odůvodniti, a to důvody, které nelze uznati za platné. Předně praví Servius: „Unde Aesculapius eius fingitur filius; ita enim eum esse procreatum supra diximus" (t. j. v poznámce k Aen. VII 761). Tato poznámka Serviova k Aen. VII 761 zní: qui (totiž Aesculapius) natus erat exsecto matris ventre, ideo quod, cum Apollo audisset a Corvo eius custode, eam adulterium

[1]) Servius přečasto dovolává se svědectví starých. Na př. I 42 antiqui Iovis solius putaverunt esse fulmen atd. I 144 *annixus* antiquum est, ut *connixus*, quibus hodie non utimur; dicimus enim *annisus* et *connisus*. Sed et multa alia usus contra antiquitatem vindicavit. Illi enim *parsi* dicebant, nos dicimus *peperci* atd. Srv. Serviovo poznamenání k Aen. I 14, 56, 55, 65 atd.

committere, iratus Coronidem, maturo iam partu, confixit sagittis; Corvum vero nigrum fecit ex albo; et exsecto ventre Coronidis produxit Aesculapium, qui factus est artis medicinae peritus.“

Avšak i toto vypravování o Aesculapiově zachránění, jak se zdá, zakládá se na pouhé domněnce a kombinaci Serviově:

Srv. na př. Ovid. Met. II 628 a násl.

non tulit in cineres labi sua Phoebus eosdem
semina; sed natum flammis uteroque parentis
eripuit

Při tom zajisté Ovidius nepomýšlel na ten způsob zachránění Aesculapia, jejž Servius uvádí.

Srv. také Apollodorovu Bibl. III 10 3 5 *καιομένης δὲ αὐτῆς, ἀρπάσας τὸ βρέφος ἐκ τῆς πυρᾶς πρὸς Χείρωνα τὸν Κένταυρον ἦνεγκε.*

Že také druhý důvod Serviův „Caesarum etiam familia ideo sacra retinebat Apollinis, quia qui primus de eorum familia fuit, exsecto matris ventre natus est. Unde etiam *Caesar* dictus est“ jest lichý, rozumí se samo sebou: ostatně Servius sám podotýká „licet varia de etymologia huiuo nominis dicantur, ut diximus supra“ (totiž k Aen. I. 290).

Jest tedy obava odůvodněna, že by, kdyby se čtení „et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferri quod licuit parvo“ za pravé uznalo, tím Vergiliovi něco se podložilo, nač on nepomýšlel; neboť tvrzení Serviovo „omnes qui secto matris ventre procreantur, Apollini sunt consecrati“ neposkytuje nám žádné záruky, že skutečně za doby Vergiliovy byla tato víra.

Že při zavržení čtení quod licuit odůvodnění a vysvětlení slov „et tibi, Phoebe, sacrum“ se pohřešuje, jest pravda; avšak musíme se spokojiti se tím, že Vergil neuznal za nutné, příčinu, z které Lichas byl „Phoebo sacer“, blíže naznačiti. Mohly býti příčiny rozličné. Snad otec Lichův zaslíbil syna svého Apollinovi, jako na př. Metabus dceru svou Camillu zaslíbil Dianě (Aen. XI 5 57 alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo, ipse pater famulam voveo).

Ostatně i leckde jinde příčina toho, proč někdo nějakému bohu zasvěcen byl, není určitě naznačena.

Tak na př. Vergil Aen. VI 484 praví „Cererique sacrum Polypheten“, i nevíme, zdali Polyphetes nazván „Cereri sacer“, že snad byl kněžem Cereřiným (jak se Gossrau domnívá) aneb z jiné příčiny; Servius zde pouze praví, že sacrum znamená sacratum. [1])

[1]) Jméno Polypheten vzal Vergil z Iliady XIII 791 *ἀντίθεον Πολυφήτην*. Myslím totiž, že jako mnohá jiná jména, tak také toto převzal Vergil z Iliady. Vedle toho vyskytuje se v Iliadě Polypoites *B* 740, *Z* 29, *Ψ* 128, 182, *Φ* 836; s kterým ovšem čtení v nejlepších rukopisech Polyboeten by se poněkud shodovalo; avšak to jest jméno achaiského reka.

Klouček (Krit. u. Exeget. str. 25)
„dass Vergil die bekannten homerischen S
nachahmt, so verunstaltet haben sollte,
Homer die aufgezählten Schätze als χειμήλ
den Magus seine Schätze, nicht etwa bloss
bertalente, sondern auch das argentum
factum tief in der Erde vergraben liesse".
že místo defossa má se čísti deposta. Já
liché domněnce Kloučkově tvrdím, že a
mnohem vážnější zárukou než nějaká tal
Servius praví: *Penitus defossa talenta*; mu
obrubeant. Unde Horatius: Quid iuvat i
pondus et auri furtim defossa timidum d
melius *infossa* diceret quam *defossa*; ad qu
tate compulsus."

Kloučkova námitka zakládá se patrně
že Magus umělecká díla „argentum caelatum
jak byla, hluboko do země zakopal. Což
v bednách tyto věci uzavříti a pak je v

Ostatně srv. kromě místa Horatiova,
na př. ještě Plin. N. H. VII 53 3 defodere
Cic. Divin. II 65. de Orat. II 41 Hor. Ep.

Aen. IX 402 a násl

Ocius adducto torquens hastile lace
suspiciens altam lunam et sic voce
Tu, dea, tu praesens nostro succur
astrorum decus et nemorum Latoni

Text zde ve verši 403 podaný jest ruk
lépe zaručen. Ribbeck: „ALTAM LVNAM E

φαμένη καὶ κερδοσύνῃ ἠγήσατ' Ἀθήνῃ, aneb uváděli za podobné příklady Aen. VI 547, X 877 Stat. Theb. III 496, [1]) aneb předpokládali, že básník nebyl pamětliv vazby započaté, [2]) že chtěl se vystříci nelibého znění altám Lunám, [3]) že chtěl vzrušené mysli Nisově přizpůsobiti také slova a dáti jim podobný ráz. [4]) Wagner praví: „haud etiam ignorans, turbatam orationem optime convenire turbatae menti").

Pokusy tyto nikterak nepostačují. Proto jiní změnou textu chtěli nesnáze odstraniti. Obyčejně čtou vydavatelé vynechávajíce závadné spojky *et* takto: suspiciens altam Lunam sic voce precatur. Bergk pak navrhl suspiciens altum, Lunam sic voce precatur, kterou konjekturu Ribbeck v text přijal a kterou také Ladewig a Schaper za „velmi pravděpodobnou" pokládají.

Avšak takové odstranění spojky *et* jest naprosto pravdě nepodobné; neboť nelze si ani mysliti, že by toto tak veliké nesnáze působící *et* bylo mohlo později od někoho býti vloženo.

Spíše mohlo by se pomýšleti na to, aby se ostatní slova konjekturou tomuto *et*, kteréž nelze tak jednoduše vymýtiti, přizpůsobila. V tomto směru učiněn pokus na př. ocius adducto torquetque hastile lacerto (Wagner), nebo ocius adducto torquet hastile lacerto (Ribbeck, jenž nebyl pamětliv toho, že torquet jest – ⏑), nebo ocius adducto torquens hastile lacerto, suspiciens altam Lunam et sic voce precatus (Wilms, qua ratione Vergilius in Aeneide aut locuturum aliquem aut locutum esse indicaverit, programm Duisburgský z roku 1865 str. 13). Tato konjektura Wilmsova jest ze všech posud učiněných pokusů kritických a exegetických poměrně nejlepší. Wilms doplňuje k příčestí precatus právě tak jako IX 623 a X 736 inquit.

Avšak tato místa uvedená jsou předce jiného rázu. Aen. IX 621 a násl. čteme Talia iactantem dictis ac dira canentem | non tulit Ascanius nervoque obversus equino | contendit telum diversaque bracchia ducens | constitit, ante Iovem supplex per vota precatus — načež následuje prosba Ascaniova. Druhé místo pak X 736 tum super abiectum posito pede nixus et hasta se na-

[1]) Aen. VI 547 tantum effatus et in verbo vestigia torsit Aen. X 877 tantum effatus et infesta subit obvius hasta. Stat. Theb. III 496 sic fatus et locat. Zcela správně však soudí o těchto příkladech Ladewig: „Dass aber in diesen Verbindungen bei dem Participium ein *est* zu ergänzen ist, lehren Stellen wie Stat. Theb. II 188 sic interfatus, et alter subicit. XII 773 sic fatus, et auras dissipat hasta tremens."

[2]) Avšak jak by byl mohl Vergil na vazbu započatou slovem suspiciens zapomenouti po dvou slovech altam Lunam?

[3]) Dejme tomu, že znění toto jest nelibé (avšak já neuznávám toto tvrzení za pravé), byl by zajisté Vergil chatrným veršovníkem, kdyby nebyl mohl nějakým jiným vhodným způsobem si pomoci, na př. atque altam adspiciens Lunam, sic voce precatur (Peerlkamp), nebo Lunam suspiciens altam sic voce precatur, anebo jinak.

[4]) Dobře podotkl Peerlkamp: Oratio non esse debet turbata, quia Vergilius ipse loquitur, non Nisus."

prosto nehodí. Naše místo však liší se od Aen. IX 621 velmi podstatně tím, že Aen. IX 621 a násl. nalezá se verbum finitum contendit a constitit, tak že k precatus nesmí se doplniti inquit. Na našem místě nemohli bychom, kdyby byl Vergil napsal suspiciens altam Lunam et sic voce precatus, doplniti k tomu *inquit*, poněvadž precatus samo v sobě již obsahuje ponêti inquit.

Já myslím, že zde potřebí jest prostředku radikalnějšího. Toto *et*, které celé místo činí nesnadným, nemůže býti vyloučeno — a také se nezdá, že by toto *et* mohlo se snesitelným učiniti tím — že by ostatní slova jemu se přizpůsobila; i nezbývá nic jiného než souditi, že

a) buďto celý verš 403 jest interpolován, aneb

b) že aspoň slova et sic voce precatur jsou interpolována.

V Serviově kommentáři nenalezá se k tomuto verši žádné poznamenání. Kdyby však byl Servius verš suspiciens altam Lunam et sic voce precatur před sebou měl, nebyl by zajisté opomenul podobný výklad, jako podává Priscian. Z mlčení Serviova jest zcela zřejmé, že na tomto místě žádných obtíží nesbledal; nevadí pak verš 403 působiti velké obtíže, možno se domnívati, že Servius verše toho nezná. Avšak s druhé strany přece se připomenouti, že aspoň slova suspiciens altam Lunam mají žádného podezření a že naše slova tím spíše nějaji (a, dea, ta, praesens nostro succurre labori) mišena jest z verše 405 bychom se toho dověděli.

I zdá se mi, že Vergil napsal pouze

ecius adiuto torquens hastile lacerto,
suspiciens altam Lunam:
„Ta dea, ta praesens nostro succurre labori

Toto slova, v nichž pobízejíc se verbum deceuti, přikl. Tento doplněk podlé reminiscence z ... concubat et supremo ... voce precatur. Zde ... ovce precatur, vyhrl i také *et*, které interpolátor ... nebo, že tím mohu pomoci. Slova et sic voce pre... však také jemu nedbalými, poněvadž čtyři ... (Aen. IV 680; VI 246, 306; X 673; XII 488, 713) ovce conquiluere (V 682); voce precari ... volání; ve, ne, že, pomocníci. Podobným ... Jde však zajisté klassická snadného vol... shledá že se tyto Ness snadí klassickým ... použitelí.

(O se vyskytuje verbu deceuti přikl. ... 858, 870, 886, 892, 897; III 85; VI 240; ... V 710 a IX 30)

ut stetit et frustra absentem respexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?

IV 702 (Iris)

devolat et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
sacrum iussa fero teque isto corpore solvo.

Tato místa dokazují, že verbum dicendi nejen v takových případech jako Nisus ad haec (Aen. IX 207) může vynecháno býti.

Zbývá jen ještě otázka, zdaliž můžeme připustiti verš neúplný před řečí něčí. Že to možno, dokazují tyto příklady

Aen. VIII 469 Rex prior haec:
470 Maxume Teucrorum ductor, quo sospite numquam
res equidem Troiae victas aut regna fatebor
IX 295 tum sic effatur:
296 Sponde digna tuis ingentibus omnia coeptis.
X 16 a násl. Iuppiter haec paucis, at non Venus aurea contra
pauca refert:
O pater, o hominum rerumque aeterna potestas!
X 580 Cui Liger:
Non Diomedis equos nec currum cernis Achilli.

Aen. IX 485 a násl.

heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
alitibusve iaces! nec te tua funera mater
produxi pressive oculos aut volnera lavi
veste tegens, tibi quam noctes festina diesque
urgebam et tela curas solabar anilis.

Že čtení rukopisné ve verši 486 jest nesprávné, nelze pochybovati. Pokládá-li se funera za akkusativ slova funus, musila by se slova nec te tua funera mater produxi vyložiti, jak Catroeus navrhl a Ribbeck přijal: nec te, immo tua funera, produxi. Avšak kdo má tomu porozuměti, že te tua funera má znamenati te, immo tua funera? Než dejme tomu, že by si Vergil toto velmi nejasné rčení byl dovolil, zdaliž to není zcela nepřirozeno a psychologicky nemožno, aby matka hořekující a zoufající této rhetorické korrekce užila a zvolala: nec te, immo tua funera produxi? Tato korrekce stilistická však zdá se nad to i nejapnou býti; neboť kdyby se pouze řeklo nec te produxi, nemůže to, jak se samo sebou rozumí, nic jiného znamenati než nec te mortuum produxi čili nec tuum cadaver produxi, poněvadž živí lidé se nepohřbívají.

Ladewig změnil, aby se tato závada odstranila, pořádek veršů a navrhl tuto transposici

485 Heu, terra ignota canibus data praeda Latinis
486 alitibusque iaces! nec te, tua funera mater

486 nec te tegens, tibi quam nuptiae festina diuque
489 regnum et tela cruor solitusque umbo iuvisset,
487 produxi premive oculos aut vulnera lavi?
490 Quo sequar?

T. j. nec te produxi, tua funera (tuum nuptiale) veste tegens. Od této transpozice, kterou by se předmět ze od svého časoslova produxi nepřirozeným způsobem oddělil a odtrhl, Schaper právem upustil.

Za starověku učiněn jiný pokus, aby se čtení rukopisné vysvětlilo a zachránilo. Servius funera za nominativ ženského rodu pokládal. Avšak učitelé Servia praví „funeras autem dicebant, quasi funereas, ad quas pertinet funus", nelze předce tomu věřiti, že by byl Servius slovo funera někde v tomto smyslu našel; nýbrž on předpokládaje správnost rukopisného podání neměl si jiné rady a domníval se, že staří příbuzné zemřelého nazývali funerus, funera. Nelze si ani myslit, že by se při tak četných zprávách o věcech pohřebních nebyla ani stopa tohoto slova funera zachovala. Ostatně že Servius sám tomuto výkladu nedůvěroval, jest patrno z toho, že v jeho kommentáři ještě druhý pokus výkladu učiněn: „vel derivavit veteres secutus, ut *funeram* pro *funesta* diceret, ut homo scelerus: sicuti scelestus vel sceleroso dicebatur. Plautus in Pseudolo (III, 2, 28) Teritur sinapis scelera. In eadem (IV, 5, 3) nunc iube venire Pseudolum scelerum caput i. e. scelestum." Avšak na prvním místě čte se nyní scelerata, a na druhém místě jest scelerum genitiv plur. slova scelus. Scelerus, a, um jest právě tak chybný a nemožný tvar jako funerus, a, um.

Konjektury te et tua funera (Heumann), tristia funera (Burmann), fleta funera (Peerlkamp), taeda funera (Hoffmann) jsou vzhledem k smyslu možné, ale pravdě nepodobné.

Konjektura Bembova funere (nec te tua mater funere produxi = funere extuli) přijata nyní od Schapera.

Mně však zdá se mnohem pravděpodobnější tato změna, kterou navrhuji

> alitibusque iacés! heu, nec tua funera mater
> produxi

Toto opakování interjekce heu zdá se mně v hořekování býti velmi přiměřeným. Když pak omylem druhé heu vynecháno bylo, doplněn verš 486 chybně slovem *te*.

Aen. XI 587 a násl.

> Verum age, quandoquidem fatis urguetur acerbis,
> labere, Nympha, polo finisque invise Latinos,
> tristis ubi infausto committitur omine pugna.
> haec cape et ultricem pharetra deprome sagittam;

haec, quicumque sacrum violarit volnere corpus,
Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas.
post ego nube cava miserandae corpus et arma
inspoliata ferum tumulo patriaeque reponam.

Güthling o posledních dvou verších praví: „Quibus versibus quid potest fieri ieiunius et languidius? Diana cum Opi nympha colloquens animo providet et praesentit mortem Camillae gradientis ad crudele bellum; vult haud correptam fuisse virginem tali militia, cum sibi semper fuerit comes carissima. Quam deae orationem (v. 535 sqq.) in optimis locis totius Aeneidos numerare non dubito, sed non est credibile Vergilium egregiae orationi Dianae addidisse illos duos versus 593 et 594, quibus vis et ardor orationis Dianae mirum quantum attenuatur vel potius extinguitur.“ Že verše tyto skutečně nejsou dobrým zakončením této řeči, v tom souhlasím s Güthlingem.

V listě Güthlingovi zaslaném vytkl jsem také ještě jiný důvod, který lze proti těm veršům uvésti, že později, kde o smrti Camillině řeč jest (831) nižádné zmínky o tom není, co v těchto verších obsaženo.

Servius si této věci všiml a snažil se ji vysvětliti tím, že postačuje tato zmínka ve verších 593 a 594 o budoucnosti učiněná a že nemusil básník později skutečné vyplnění toho výroku uvésti, jako v první knize Venus Amorovi (I 683) dává rozkaz „tu faciem illius noctem non amplius unam falle dolo,“ nikde však později nepraví, kdy Cupido odešel aneb Ascanius se navrátil.[1])

Proti tomu lze však namítnouti, že by Vergil snad o vyplnění toho, co ve verších 593 a 594 naznačeno jest, skutečně se později zmínil, poněvadž o druhé věci, která v řeči Dianině obsažena jest, tak důrazně se zmiňuje, totiž o rozkazu, aby Opis smrt Camillinu pomstila. Srv. XI 590—592 a XI 835—867; zvláště pak zasluhuje povšimnutí, že rozkaz Dianin 591 hac, quicumque sacrum violarit volnere corpus, Tros Italusque, mihi pariter det sanguine poenas, Opis z části doslovně opakuje 848 a násl. nam quicumque tuum violavit volnere, corpus, morte luet merita.

Kromě toho lze říci, že v Iliadě, dle kteréž verše 593 a 594 složeny jsou, jest o skutečném přenešení mrtvoly Sarpedonovy do vlasti dosti obšírné vypravování XVI 666—683. Tímto vzorem byl by, lze říci, Vergil snad se také řídil.

Avšak naproti tomu lze také zde, jako na jiných místech Aeneidy, říci, že básníkovi nebylo popřáno, aby dílo své ná-

[1]) Servius: haec in oeconomia praeiudicia nominantur, quotiens negotii futuri exitus tollitur. Vult enim, nos de Camillae cadavere nihil ulterius exspectare, sicut fecit in primo: *Tu faciem illius noctem non amplius unam falle dolo.* Quod praemissum sustulit commemorationem, quando vel Cupido discesserit, vel Ascanius sit reversus.“

ležitě provedl a opravil. Snad by byl Vergil při opětné revisi a při opětném přepracování své básně tuto mezeru vyplnil.

Myslím tedy po opětovaném skoumání tohoto místa, že verše 593 a 594 mohou se tím vysvětliti, že básník zamýšlel příslušnou část jednající o uskutečnění záměru v těchto verších vysloveného přidati, že však smrtí tento jeho úmysl překažen byl.

Výklady některých sporných míst Xenofontovy Anabase.

Podává Karel Neudörfel.

Xen. Anab. I. 3. 8.

Λάθρᾳ δὲ τῶν στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἄγγελον ἔλεγε θαρρεῖν, ὡς καταστησομένων τούτων εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκέλευεν αὐτόν· αὐτὸς δ' οὐκ ἔφη ἰέναι.

Hug klade slova *μεταπέμπεσθαι* až *ἰέναι* do závorek jako nepravá a za důvody uvádí v kritické předmluvě na str. VIII. a IX. proti pravosti jejich, že Kyros prý nepotřeboval Klearcha teprva povolávati a Klearchos zbytečně prý by se byl chtěl nyní teprve Kyrovi vzpouzeti, ježto obé se již stalo dle slov předchozích: *Κῦρος δὲ — μετεπέμπετο τὸν Κλέαρχον, ὁ δὲ ἰέναι μὲν οὐκ ἤθελε*, a to veřejně před vojíny. Ale i proti těmto důvodům i proti tomu, co Hug dále uvádí, že není, proč by byl Klearchos s Kyrem tuto hru provozoval, dlužno namítnouti, že Klearchos nemohl věděti, jak s vojskem pořídí a pořídí-li s ním hned poprvé a bude-li mu ještě dále vzpouzeti se na oko vyzvání Kyrovu. Vždyť mohl Kyros po druhé důrazněji Klearcha obeslati a tak platnosti a víry dodati obavám, jež Klearchos předkládal vojínům.

Aniž pak třeba, aby v tom případě stálo u *μεταπέμπεσθαι* slůvko *αὖθις*, jak žádá Kappeyne v Mnemos. III, 383; nebo *μεταπέμπεσθαι* má již samo o sobě význam opětovací a snahový, „aby jej k sobě obesýlal.“ A z též příčiny zbytečno jest *δίς* nebo *πολλάκις*, jak žádá Hug.

I není, proč bychom slova ta za nepravá uznávali, zvlášté když nelze vyložiti, proč by je byl kdo v text vložil.

Xen. Anab. III. 4. 19.

ἀνάγκη γάρ ἐστιν, ἢν μὲν συγκύπτῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου . . . ἐκθλίβεσθαι τοὺς ὁπλίτας καὶ πορεύεσθαι πονήρως ἅμα μὲν πιεζομένους, ἅμα δὲ καὶ ταραττομένους, ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη ἀτάκτους ὄντας· ὅταν δ' αὖ διάσχῃ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι τοὺς τότε ἐκθλιβομένους κτλ.

Hug a Rehdantz slovo *ἀνάγκη* po druhé položené po návrhu Cobetově jako nepravé závorkami uzavírají a píší: *ὥστε δυσχρήστους εἶναι [ἀνάγκη] ἀτάκτους ὄντας.*

Třebas by smysl věty byl hladší beze slova toho i nebylo nemožno, že slovo to vlivem předchozího i následujícího téhož slova zde mohlo vzniknouti, přece však nelze je z textu naprosto vymýtiti, ježto v žádném rukopise neschází a lze je uspokojivě vyložiti. Xenofon chce označiti z nutných událostí předchozích nutný následek ve smyslu: „Sevrou-li se křídla, nastane tlačenice a nepořádek, tak že musejí se státi nepotřebnými jsouce nespořádáni.“ Vhodně tedy Xenofon opakuje slovo *ἀνάγκη* v čelo věty položené po dlouhém předvětí a následující pak složité vazbě akkusativu s infinitivem. Avšak nebylo by též nevhodno čísti s nepatrnou změnou *ἀνάγκη* místo *ἀνάγκη*, jež dalo by smysl, „tak že jsou nepotřebnými jsouce nezbytné nespořádáni, nemohouce se uchrániti, aby nebyli nespořádáni,“ nebo také: „tak že v nepořádek uváděni jsouce, musejí se státi nepotřebnými.“ Podobné příklady opakování jsou dosti četny, jako: III. 4. 29: *ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἑπομένων πολεμίων, οὐκέτι ἐπετίθεντο οἱ πολέμιοι τοῖς καταβαίνουσι, δεδοικότες μὴ ἀποτμηθείησαν καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτῶν γένοιντο οἱ πολέμιοι.* ibd. 30 a 31: *πολλά*, VI. 1. 1. *Κορύλας* a j.

Ovšem by byl smysl hladší beze slova *ἀνάγκη;* ale měniti text bez nutících důvodů nejsme oprávněni, a mohli bychom takovéto změny činiti do nekonečna.

Xen. Anab. IV. 2. 13.

ἐννοήσας ὁ Ξενοφῶν, μὴ, εἰ ἔρημον καταλίποι τὸν ἡλωκότα λόφον, καὶ πάλιν λαβόντες οἱ πολέμιοι ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποζυγίοις παριοῦσιν.

καὶ položil Schneider, Rehdantz a Hug do závorek jako nepravé, Hansen je docela z textu vypustil, náš český vydavatel Steinmann však je podržel a to zajisté právem; znamenáť *καὶ πάλιν* „i (též, hned, tu, snad, dokonce) opět“ jako často na př. ve spojení *καὶ τότε, καὶ τότε ἔπειτα*, zvláště v závětí periody podobně jako při zájmenech neurčitých j. *Πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ ἠντινοῦν δίκην ἀπολιπεῖν. ἦμος ἠριγένεια φάνη ἠώς, καὶ τότ' ἔπειτ' ἀνάγοντο μετὰ στρατόν. — πρίν μιν καὶ γῆρας ἐπεισιν.* A tak *καὶ* i jindy bývá spojeno, jako: *καὶ πάνυ, καὶ μάλα, καὶ πόλυ, καὶ πάλαι, καὶ πρότερον, καὶ νῦν* a j.

Xen. Anab. V. 7. 11.

εἴ δέ τις ὑμῶν ἢ αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι ἂν οἴεται ταῦτα ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦτα, λέγων διδασκέτω.

Tak psáno v rukopisech. Matthiae slova *ἐξαπατῆσαι ταῦτ* položil do závorek; Hug soudí, že slova tato vepsal někdo, jen neporozuměv přechodu od nom. c. inf. *αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι* k vazb acc. c. inf. *ἄλλον ἐξαπατηθῆναι* pokládal *ἄλλον* za předmět k ne jakému slovesu vymizelému a doplnil proto *ἐξαπατῆσαι ταῦτ* což prý jest hledané a k myšlénce nepříhodno.

Než dlužno vzpomenouti si, jak rád Xenofon klade toté slovo v aktivu i passivu, aby důrazně vytkl při jednom podmě činný, při druhém trpný neboli předmět činnosti. Sem patří pře častá vazba jako VI. 1. 1. *ὁ δὲ Κορύλας .... παρὰ τοὺς Ἕλληνα πρέσβεις λέγοντας, ὅτι Κορύλας ἕτοιμος εἴη τοὺς Ἕλληνας μήτ ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι;* podob. VI. 1. 15 a j., při čemž vazb bývá nezřídka anakoluthická nebo neúplná.

I na našem místě zdá se jednou vytčen býti podmět pa sivný *οἴεται ἢ αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι* — mní sám býti oklamán" — a podruhé podmět aktivný „*ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι* — neb že někd jiný klamu se dopustil", tak že úplně ve smyslu Xenofontov nemluví se pouze o oklamaném, jak soudí Mathiae a Hug, al i o klamajícím, jakož i v předchozí části řeči své mluví o klam jících a oklamaných.

Porušeno zdá se býti *ταῦτα* dvakrát položené; prvé vznik nepochybně omylem a to bylo snadno lze vzhledem k dvěma i finitivům, jimž oběma je společno nebo jest hledati v druhé z nich nějaké slovo porušené jako asi *αὐτὸν*.

Xen. Anab. VI. 2. 1.

καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τήν τε Ἰασονίαν ἀκτήν, ἔνθα Ἀργὼ λέγεται ὁρμίσασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα, πρῶτ μὲν τοῦ Θερμώδοντος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἴριος, ἔπειτα δὲ Ἅλυος, με τοῦτον τοῦ Παρθενίου· τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες ἀφίκοντο ε Ἡράκλειαν.

Slova *παραπλέοντες* až *τοῦτον δὲ* Krüger závorkami uzaví a po něm i jiní vydavatelé za interpolaci je pokládají, „qu inest in eis foedus geographicus error, quo post Sinopen flum num ostia conlocantur, quae Graeci iam ante Sinopen praete navigaverant (Hug)." Avšak nelze připustiti, že by se místo pro mělo vymýtiti, že se v něm omyl naskytá; jsouť v Anab i jiné nesrovnalosti a omyly, a zvláště v zeměpise Xenofon neb neomylným. Tak ve kn. V. 3. 3. praví: *οἱ δ' ἄλλοι ἀπῆλθον ὑπό τε τῶν πολεμίων καὶ χιόνος καὶ εἴ τις νόσῳ*; ale po nam havé cestě sněhem (IV. 5. 12.) sčítáno jest vojsko již ve k IV. 8. 15. a od té doby již nikdo sněhem nezahynul. Sčítá toto tedy Xenofon později docela mlčením pomíjí, jako by vůbec nebylo. Ve kn. VI. 6. 23. praví o Dexippovi, že zra Helleny, ač dobře věděl, že není možna cesta po zemi; ale není možno po zemi táhnouti, vypravuje Hekatonymos teprve

kn. V. 6. 9, kdy Dexippos již byl dávno uprchl V. 1. 15. — Fasis, vrchní tok řeky Araxa v zemi Fasianův, a Fasis řeku kolchidskou Xenofon pokládá za jednu a touž řeku (IV. 6. 4. V. 6. 36. V. 7. 1, 5, 9.). — Ve kn. VII. 3. 47 dovolává se Seuthes rady Xenofontovy (*ἃ σὺ ἔλεγες*), o níž však Xenofon ani nikde nevypravoval ani zmínky neučinil.

A jako z těchto omylů nebude nikdo Xenofontovi výtku činiti, aniž bude chtíti proto text měniti, tak i na našem místě není třeba na omylu se pozastavovati.

Ale nevím, máme-li zde právě omyl spisovatelův připustiti, jakož činí vydavatelé; nebo:

1. mezi řekami vytčenými Xenofon jmenuje též Parthenios, která skutečně jest mezi Oinopou a Herakleí a jíž se tedy omyl netýče;

2. pravda jest, že Xenofon vypočítává řeky před Sinopou při vypravování o plavbě ze Sinopy do Herakleje; ale Xenofon tu výslovně nepraví, že na cestě ze Sinopy do Herakleje vojsko mimo ústí řek těch plulo, což by ovšem byl omyl značnější, nýbrž dí toliko: „*καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τήν τε Ἰασονίαν ἀκτήν*“ atd., což znamená „a plujíce mimo pobřeží nebo podle břehu“, ale podle břehu vůbec, nikoli jen podle břehu mezi Sinopou a Herakleí.“ Tím od zvláštní plavby mezi S. a H. obrátil zřetel svůj ku plavbě pobřežní vůbec slovy *καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν*, končí pak poukázáním k poslední z řek, podlé jejichž ústí pluli. Tak se omyl ten, ne-li docela odstraňuje, aspoň k spokojenosti vysvětluje a na to omezuje, že Xenofon k slovům *ἀναγόμενοι πνεύματι ἔπλεον καλῷ ἡμέρας δύο παρὰ γῆν* připojil výčet oněch důležitých míst, jež plujíce podlé pobřeží viděli, slovy *καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν* — . . . O prvých čtyřech byl by se měl zmíniti ve kn. VI. 1, 14 a 15, kde vypravuje, že „Hellenové, ježto lodí zdálo se s dostatek býti, pluli při příznivém větru, Paflagonii po levici majíce, a druhého dne přibyli do Sinopy a přistali ve přístavě sinopském, Harmeně.“ Ale pověděv, že zde pobyli pět dní, v celém dalším vypravování ani Sinopy ani Harmeny nejmenoval a vypravuje o dalším pochodě nepraví výslovně, odkud vyšli, leč jen obecně *ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι* atd. Tím však, že ani zde ani v předchozím vypravování místo, ze kterého vypluli, výslovně jmenováno nebylo a spisovatel tedy si je na mysli nezpřítomnil, jest psychologicky vložení poznámky na toto místo tím pochopitelnější. Mimo to pak ve knize VI. 1. 14 dí, že *ἔπλεον ἡμέραν καὶ νύκτα*, na našem místě však dí, *πνεύματι ἔπλεον καλῷ ἡμέρας δύο παρὰ γῆν*, i oddávali se tedy při druhé plavbě mnohem více pozorování pobřeží než při plavbě prvé, a byla zmínka o tom, co viděli, při vypravování o plavbě druhé, psychickým sdružením představ mnohem více na snadě než při vypravování prvém.

Že by místo toto interpolováno bylo ze knihy V. 6. 9. a násl., jako soudí Hug a j., není pravdě podobno, ježto tam

spisovatel nečiní žádné zmínky o *Ἰασονία ἀκτή*, k níž připojena jest zmínka o Argonautech a byl by to zde interpolator musil doplniti, což tvrditi nelze. V rukopisech není žádné příčiny k domněnce o nepravosti a, ježto náš výklad zajisté touž pravděpodobnost do sebe má jako domněnka o nepravosti, nelze místo za nepravé prohlásiti.

Xen. Anab. VI. 2. 13.

Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι.

O výkladě slov *μετ' αὐτῶν* veliká jest mezi vykladateli neshoda. Krüger dí: Leg. *μετ' αὐτοῦ*, sc. *Χειρισόφου*, quod suadet particula *μέντοι* (Xenophon tamen Cheirisophum deserere noluit, ut desernerunt Arcades, sed una cum eo etc.) necessarium esse demonstrant, quae sequuntur: quippe quae nisi hac emendatione admissa prorsus intellegi nequeant.“ Proti tomu praví Kühner: „At ego puto non tam anxie haerendum esse in pronomine *αὐτῶν*; intellegendi sunt Arcades et Achaei. Etsi Arcades et Achaei seditionem fecerunt atque ea re Cheirisopho summum exercitus imperium abrogatum erat, tamen reliquos milites non ab illis secernendos, sed una cum eis iter pergendum censuit.“ Hug (v kritické předmluvě svého vydání Anabase), zavrhnuv právem výklad Breitenbachův a Vollbrechtův, že slovy *μετ' αὐτῶν* rozuměti by bylo vojíny Cheirisofovy, jakkoli se mluví v předchozím jen o Arkadech, Achajských a mimochodem o jediném Cheirisofovi, praví proti výkladu Kühnerovu, jehož se i Rehdantz přidržel: *μετ' αὐτῶν* esse „cum Arcadibus Achaeisque“ ut e grammatica ratione magis commendatur ita propter res improbandum est. Adeone credamus lento ac duro animo fuisse Xenophontem ad contumelias sibi inlatas, ut cum his ipsis una proficisci decerneret, qui se respuerent? Quod si ipse voluisset, nolentibus ipsis consilium suum, quo modo exequi poterat? Imo res ipsa clamat Xenophontem non potuisse una cum aliis iter facere velle quam cum eis, qui secessionem non fecerant. Arcadas cum constaret iam separatim iter facturos, ceteros quidem coniunctos manere volebat, ut in non plus duas partes exercitus divideretur. In eis, quae sequuntur, narratur, quo modo sit factum contra Xenophontis utile consilium, ut trifariam dividerentur copiae: Neoni id vitio vertitur ac Cheirisopho. Conieci igitur *μετὰ τῶν* [*μεινάντων*].“

Z výkladů těchto historicky seřaděných je patrno, že uspokojivě místo toto vyložiti s nemalou spojeno jest obtíží. Ke konjektuře se utéci nezdá se býti radno, ježto konjektura při souhlasném podání rukopisném je remedium ultimum, zvláště jestliže ani konjektura všestranně neuspokojuje a spočívá na důvodech neplatných jako zde; nebo že by byl Xenofon z mravní sebevážnosti nemohl táhnouti s Arkady a Achivy, jak soudí Hug, proti tomu mluví pozdější jednání Xenofontovo, že témuž vojsku ochotně

k pomoci spěl, jakmile o jeho zlém stavu zvěděl. Že by byl nemohl přes jejich vůli úmysl svůj provésti, o tom těžko jest souditi, poněvadž o věci se nejednalo a jinak nelze věděti, jak by se bylo vojsko k návrhu Xenofontovu zachovalo. Jest tedy vyšetřiti, s kým přece Xenofon společně cestu chtěl konati? Bychom na tu otázku odpověděti mohli, vyložiti jest nám slova následující, v nichž Xenofon vypravuje, že Neon se úmyslu jeho společné cestu konati vzpíral ze sobectví; uslyšev totiž od Cheirisofa, že Kleandros přijde s loďmi trojřadými do přístavu Kalpského, *ὅπως οὖν μηδεὶς μετάσχοι, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεύσαιεν ἐπὶ τῶν τριήρων, διὰ τοῦτο συνεβούλευε.* Kdo jsou zde tito *αὐτοί?* Pluralem tímto zahrnoval Xenofon patrně Neona a Cheirisofa právě před tím jmenovaného. Zdali i Xenofonta účastna plavby míti chtěl a zdali tedy Xenofon slovy *αὐτοὶ* a násl. jest spolu míněn, z místa samého nelze rozhodnouti. Kdyby byl Xenofon spolu zahrnut, byl by obsah slov *μετ' αὐτῶν* tím určen, ježto odporné mínění Xenofontovo nemohlo by se pak týkati než odštěpených Arkadů a Achajů. Ježto však slova *αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεύσειαν* týkati se mohou také jen Neona a Cheirisofa, nedává nám místo toto též žádného světla pro místo předchozí. — V následujícím Xenofon v radu vchází o témž předmětě s Cheirisofem, a ten prý jednak malomyslný byl z rozštěpení vojska, jednak z té příčiny nechuť měl k vojsku — *μισῶν τὸ στράτευμα* — a ponechával mu proto činiti, co by chtěl. Byla-li však Cherisofovi nechuť k vojsku důvodem, že ponechal Xenofontovi na vůli činiti, co by chtěl, nemohl Cherisofos nechuť svou projeviti k vojsku, které odbojným se nestalo, totiž k vojsku svému a Xenofontovu, nýbrž jen k vojsku celému, zvláště pak k odštěpeným Arkadům a Achajům. A tomu-li je tak, není možno, aby mu byl Xenofon navrhoval s těmito toliko vojsky cestu konati, anobrž jeho návrh týkal se nezbytně vojska celého t. j. zvláště i Arkadů i Achajů. A z toho tedy jest zřejmo, že záhadným slovům „*Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι*“ rozuměti jest tak, že Xenofon obětuje svou osobní citlivost přesvědčení o tom, co lepší jest, snažil se způsobiti, aby vojsko zbylé při něm i Cheirisofovi společně cestu konalo s odštěpenými Arkady a Achaji; však odpor Neonův i Cheirisofův způsobil, že vojsko na tré se rozštěpilo.

Xen. Anab. VII. 1. 22.

Ἀλλ' εὖ γε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα· εἰ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖτε, θέσθε τὰ ὅπλα ἐν τάξει ὡς τάχιστα· βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι· καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα.

Cobet athetuje slova *βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι*, Hug pak mimo to ještě slova *καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα* dodávaje k tomu:

καὶ delevit Cobet, τίθεσθαι τὰ ὅπλα Krüger, παρεγγυᾶν καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα Hirschig."

Nelze však mysliti, že na vyzvání vojínů v § 21. „Νῦν σοι ἔξεστι, ὦ Ξενοφῶν, ἀνδρὶ γενέσθαι atd." Xenofon byl by pouze přisvědčil slovy: „Ἀλλ' εὖ γε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα" a že by byl nenaznačil ve vypravování ani pravého úmyslu svého, za kterým slova ta pronesl, že je chtěl totiž toliko utišiti. Přiměřeně tedy slova následující označují pravý úmysl Xenofontův a další k tomu účelu směřující počínání: βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι, καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα καὶ ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν. K tomu pak dobře připojuje, co ostatním kázal rozhlašovati „καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα, taktéž skládati zbraň." Xenofon prohlásil tedy dvě věci: 1. že ujme vládu, jako bylo vojsko v §. 21. žádalo, a 2. aby skládali zbraň. Toto sám prohlásiv ostatním, kázal rozhlašovati ovšem jen druhou část prohlášení svého, aby totiž rovně jako ti, které sám byl vyzval, skládali zbraň; nikterak nelze však domnívati se, že by Xenofon též prvou část prohlášení svého byl kázal rozhlašovati, že totiž ochoten jest ujmouti nejvyšší moc. Vždyť zajisté zúmysla ani neopakoval ve slovech svých toho, k čemuž jej vojínové vybízeli, nedí výslovně, že hotov jest v nejvyšší moc se uvázati, nýbrž jen obecně k vyzvání vojínů přisvědčil, aby je ledabylo utišil, slovy: καὶ ποιήσω ταῦτα, natoť aby byl kázal rozhlašovati o sobě, že nejvyšší moc chce ujati, což by bylo platilo u všemocných tehdy Lakedaimoňanů za velezradu, u nichž i tak byl osočen, že vojsko svádí a nejvyšší moci se domáhá.

Proto tedy, aby ani stínu výčitky této na něm neuvízlo, dodává hned po slovech svých βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι, aby patrno bylo, za jakým účelem slova svá pronesl; i vykládá pak z téže příčiny určitě, co dal rozhlašovati: „καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα." Ve slovech těch καὶ, je-li pravé, nemůže znamenati než „taktéž", „tolikéž", ač pravosti jeho hájiti nechci; mohlot snadno zde omylem vzniknouti. — Přestavovati slova, jak Schenkl chce, není zde třeba, ale slova βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι spojiti jest s větou následující ve větu jedinou: βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμίσαι καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα atd., při čemž slovy καὶ αὐτός τε παρηγγύα ταῦτα stává se zřejmým, proč βουλόμενος není připojeno částicí δέ.

Z výkladu podaného patrno, že v intenci Xenofontově byla slova, jež Hug vylučuje a že Hug, jako často, tak i zde zbytečně by podání měnil.

Xen. Anab. VII. 3. 21.

ἔπειτα δὲ τρίποδες εἰσηνέχθησαν πᾶσιν. οὗτοι δ' ἦσαν κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων (Kühner, Hug). Tak čte Schneider, Dindorf, Kühner, Poppo, Hug; Krüger hájí čtení rukopisného οὗτοι δ'

ὅσοι εἴκοσι χρεῶν μεστοὶ νενεμημένων atd. Rehdantz a j. píší: τρίποδι ἰσηνέχθησαν πᾶσιν ὅσον εἴκοσιν· οὗτοι δ' ἦσαν χρεῶν μεστοὶ νενεμένων, což nejvíce jest schvalovati; nebo jinak jest vazba buď nesprávná, ježto nepřineseny stolky všem t. j. pro každého jednotlivce, anebo nepěkna, ježto se samo sebou rozumí, že pro všechny jistý počet stolků byl přinesen. Řekne-li se však, že pro všechny dvacet stolků přineseno, uspokojuje to úplně a nejlépe se to srovnává se slovy následujícími καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκειντο. Že by před každého všechny stoly po řadě byly přeneseny, tomu zdá se odporovati nejprve, že se praví καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκειντο, tedy stoly stály a nepředkládaly se jiným a jiným, pak to, co se o Seuthovi praví, že rozdal vše, toliko co by sám okusil si ponechav, ὅσον μόνον γεύσασθαι ἑαυτῷ καταλιπών. Z toho jest patrno, že měl před sebou svůj stůl, že s obsahem stolu toho naložil, jak se vypisuje, a že žádný stůl více před něho postaven nebyl.

Zjevení sv. Brigitty v literatuře české.

Napsal Jos. Hanuš.

§. 1.

Různé věky národů evropských měly také různé ideje. Starověk holdoval státu, středověk náboženství a na obzoru novověkém svítí nejjasněji idea národnosti. Podlé toho také různě třeba dívati se a vykládati nejen dějiny politické, nýbrž zvláště dějiny kulturní i vše, co s nimi souvisí, hlavně literaturu. Taťpředkem nese na sobě ráz své doby. O středověku u všech národů osvícenějších v Evropě a na mnoze mimo ni platí to zvláště. V době stol. XIV. a XV. patrny jsou v tomto vzhledu dva hlavní směry: Racionalistický, skeptický, jehož heslo bylo věřiti, pokud rozum dovoluje; a druhý dogmatický, věřiti, poněvadě věřiti třeba i tam, kde rozumem postihnouti nelze, jen když autorita sv. písma a církve to káže. Víra jest vítězstvo, které přemáhá svět! (Št. Vrť. 190.)

Mezi spisy druhé strany druží se též pověstné Revelationes s. Brigittae.

Brigitta (jinak Birgitta, Brigida)[1] narodila se r. 1302 ve Švedsku „z rodu knieżęcieho z pokolenie králova“[2] z otce Bir-

[1] Užívám této formy „Brigitta“, poněvadž nejhojněji se naskytá v českém jazyku a také jinde za doby starší i nové. — Vedlé této Brigitty (XIV. stol.) byla ještě jiná světice téhož jména (v VI. stol.) rovněž ze Švédska, o níž srovn. Nouvelle Biografie générale, Paris 1857. VII. 413.

[2] Srovn. předmluvy obou rukop. *C* (17. C. 21.) a *F* (17. F. 1.) (knih. veř. v Pr.) k závěrku a četné životopisy sv. Brigitty (v Acta

u hrobu sv. Jakuba de Compostella, puto
svátná místa po jeho smrti. Pobylat v Ří
v Palaestině na těch tajuplných místech, j
žení zvláště se obírala. Svůj svatý život,
modliteb a almužen, dožila v Římě r. 137
smrti své napřed. Pochována v klášteře sv

Krátce před smrtí založila „Christo
zvláštní řeholi.

Již za života, ba ještě před narozením
ní četné zázraky, jež tím hojněji se opakov
svatý, zázračný život povýšena od církve n

Památkou po ní nejslavnější jsou jej
některé jiné knihy.

Revelace jsou zjevem zvláštním a charak
věk vůbec a svou dobu zvláště. I jejich účel
byla náprava společenská a církevní v hlavě
vysvitne z obsahu, za tou příčinou obšír
v duchu přísně církevním, asi podobně j
slyšme slova upravovatele knihy té: „O
milosti Pána našeho Jezukrista, že nás ta
zjevoval téjto ženě, napomanul a táhne
milosti jeho. A my tak daleče ostali Kri
hřiechy svými, že ač jedva kde ostalo sie
dlnosti. O kak to jest hodné pronésti vše
pod nebem, kak pochotně, kak milostivě ty,
odvolává k svéj milosti a věda jejich nevd
jest to z veliké božie milosti napomanutie,
navrátil, jemuž čest i chvála buď na věky."

Způsob, jakým Brig. měla svá zjeven
„A on [2]) vzal ji milostivě za svú choť v

modlitvách v rozomu osvieceném, svá viděnie měla, jakož to i sama ukazuje“ ...

Vidění svá dala psáti nejprve švedsky a sice na boží rozkaz, „dějíc[1]) o tom poselstvie k několika papežóm, k biskupóm, k cěsařovi, k králóm i k jiným“.

„Potom popsána jsú latině a pak ten mistr svatého písma, ješto ji znal, šlechetný muž, jakž slyším o ňem, mistr zákona svatého predikatorového, zpořiedil jě v kniehách několik“. Tento překlad mistra Remunda[2]) úvodem potom opatřil mistr Matúš z Krakova.[3])

Zázračné revelace šířily se odtud rychle po celém křesťanstvu, zvláště když r. 1370 dána jim sankce stolice papežské. O tom svědčí množství vydání latinských a zvláště také překlady do jazyků národních, jimiž rozšířeny také mezi obecným lidem, latiny neznajícím. Uvedu některá vydání:[4])

1. Revelationes s. Brigittae olim a card. Turrecremata recognitae et approbatae ... et hac postrema editione facta collatione cum M. SS. Vat. aliisque antiquis codicibus emendatae ... Romae 1628 fol. (Univ. bibl. 36. A. 115.) K tomuto vydání táhnou se všecka odvolávání k originalu.

2. Brigita seu Birgitta de Swecia (Sancta) Revelationes coelestes ... Lubecae 1492. (snad nejstarší tisk revelací; napřed položena Epistola dni Johannis card. de Turrecremata a Bulla canonisationis.)

O jiných vydáních latinských srovn. Prag. Stzb. 1867 str. 41—51 od J. J. Hanuše.

3. Das puch der Himlischen offenbarung. Nürnberg durch Anthonien Koberger 1502 (univ. bibl. 36. A. 119).

4. Himmlische Offenbarungen ... zum andernmal verdeutschet durch And. Megerle, Cölln. Wilh. Friessem. 1664).

5. Das büchlin d' hymlischen offenbarungen sant Birgiten wie es yecz in d' welt ergen sol. 1502.

6. Sante Birgitte Openbahringe ... Lubeck 1496.

7. Die goblike revelacien, Antverp. 1491.

8. The four Revelations of St. Bridget by Rich. Whytforde, Lond. 1531.

9. Prophéties merveilleuses de madame Ste Brigite jusqu' à présent trouvées véritables. Lyon 1536.

10. Révélations célestes etc. Paris 1624 et Lyon 1649.

---

[1]) Předml. C. kap. IV.

[2]) V předml. C. kap. V. psán „Reniundus“, v předml. správnějšího rkp. F. „Remundus“. Jireček ve Světozoru Slov. Novin 1857 píše „Remiardus“.

[3]) Srovn. předml. C. kap. V.

[4]) Srovn. Ig. Hanuš, Sitzungsberichte d. k. böhm. Gesellschaft d. Wissensch. in Prag 1867 p. 41—51. — Brunet, Manuel 1860 I sub voce — Trésor de livres rares et précieux par Jean George Théodore Graese 1859. (Str. 430 sq.)

Jsou-li nějaké překlady také ve slovanských literaturách kromě češtiny, není mi známo. U Poláků jest to dosti podobné však u Slovanů pravoslavných nezdá se to býti ani možné. Jsou revelace knihou tak katolicko-církevní, že sotva by rozšířiti s mohly mezi obecenstvem pravoslavným.

Vedlé úplných revelací mluví se také o výtazích zvaných *Opuscula* či *Enchiridia*, v nichž, pokud mi souditi možno dl exemplaru univ. bibl. (Opusculum vitae et passionis Christi eius que genitricis Mariae ex revelat. B. Brig. per me Gerardun Leeu, Antverp. 1849.) vybrána za jistým účelem (zde život a umu čení Kristovo a Marie) příslušná místa v celek jakýsi.

§. 2.

Literatuře české nezůstaly, jak řečeno již, revelace neznámy Byloť vůbec podobné čtení u Čechů oblíbeno, jakož patrně svědč památky toho druhu po dnes zachované ku př. spisy o zázračných životech svatých, o životě a umučení Kristově atd.

Revelace Brigittiny uvítány pak tím ochotněji, že vedlé ob sahu čistě náboženského zasáhaly také do lidské společnosti vůbec stíhajíce její zlořády a nešvary a majíce také leckteré jiné my šlénky společny s tím velkolepým hnutím českým, jehož prvé sím Waldhauserem, Milíčem a zvláště Štítným bylo již zaseto a v Hu sovi a Chelčickém v mohutný vzešlo strom, v jehož stínu utvářel se nová doba lidstvu.

Do Prahy dostala se kniha ta Matúšem z Krakova, mužem učeným a mistrem svatého písma[1]) po r. 1391.

Překlad zachován ve dvojím vzdělání bezpochyby Štítenském v rkp. *C* (univ. bibl. 17. C. 21, vzdělání starší a širší) a v rkp. *F* (17. F. 1, vzdělání mladší a stručnější).

Byly a jsou dosud ještě jiné rukopisy:

1. Rukopis obsahem velmi blízký k rkp. 17. C. 21, zachovaný v bibl. Olomúcké, z r. 1482, s kusým začátkem, na konci však úplný.

2. Jiný starý rkp. z r. 1419 prodán od Krameria na Rus

3. třetí prý byl u Minoritů z r. 1526 (kodex míchaný) Srov. Jungm. Hist. lit. p. 113.

Nejprve několik slov o rkp. Olom. První zmínka o něm čte se ve Světozoru (příloze Slovenských Novin) z let 1857 od Jos Jirečka, dále v Sitzungsberichte d. k. böhm. Ges. d. Wiss. in Prag 1867 od Ig. Hanuše, jenž celkem opakuje slova Jireč.; nej obšírněji pojednal o něm p. prof. Th. Vodička v Programu slov gymn. v Olom. 1885. Rukopis sám datuje se na konci do r. 1482 „Dokonávají sě kniehy o vidění svaté panie Brigidy léta božieho tisícieho čtyřstého LXXXII. tu sobotu před sv. Janem Křtitelem"

[1]) Srovn. předml. C. kap. 5.

Není to prvopis, nýbrž velmi chybný opis, jak dokázal p. Vod. četnými chybami opisovačskými. Listů má celkem 140. Na začátku jest něco ztraceno (myslím 2 neb 3 listy): začínat předmluva slovy. „býti opatřena ta viděnie, ješto je praví někto . . .“, která čtou se v rkp. C. asi v polovici str. 2 (2 str. 1. sloupec); v rkp. C. schází podlé obsahu i zachovalé podoby první vrstvy nejspíše list, na němž psána kap. 1 a část kap. 2, v poměru k tomu scházejí v rkp. Olom., který kvantitou obsahu zdá se s rkp. C. souhlasiti, listy 2 neb 3. Z toho souditi se dá také o části další: Předmluva rkp. C. v části odpovídající rkp. Olom. sahá od 2 str. poloviny prvního sloupce do 9. str. pol. sloupce druhého, obsahuje tedy 7 stran a jeden sloupec.

V rkp. Olom. psáno totéž na listě 1—5 (podlé p. Vod.) Přeneseme-li poměr ten na celý rkp., bylo by listové kvantum rkp. C. k rkp. Olom. jako 4 : 5 t. j. podlé 141 listů rkp. Olom. (jeden list musíme počítati na část předmluvy rkp. C, jež v Olom. schází) měl by míti rkp. C. asi 115—120 listů a číslo to jest velmi podobno vzhledem k rkp. pražs. 17. F. 1, jenž z některé předlohy C povstal a s ním v kvantum kapitol se shodoval, i vzhledem k dosavádní podobě rkp. C, kdež patrně více než 1. celá vrstva schází. Kapitol má rkp. C. 108, rkp. F. 128; v rkp. Olom. zpracováno kap. 114 z latin. orig. a poněvadž překladatel sem tam kapitoly jednotlivé latinské v českém vzdělání dělil, což patrno v rkp. C. i F., vyšla by i odtud shoda mezi rkp. C, Olom. a F. Jiná otázka týká se kvality obsahu; poněvadž však nemohl jsem nahlédnout, do rkp. Olom., musím úsudek svůj omeziti na ty části, kde srovnání bylo možné. Tu souhlasí téměř slovně rkp. Olom. s rkp. C. a liší se od rkp. F. tímtéž způsobem, jako C. Shoda ta netýká se pořádku kapitol, jež v obou rkp. Olom. i C. různě jsou umístěny, o čemž později.

Obšírněji chci se zmíniti o rkp. 17. C. 1 a 17. F. 1, na jichž základě pokusím se o českém vzdělání revelací podati některé osvětlení, jež ovšem musí býti kusé, dokud nejsou prozkoumány také rkp. jiné.

Oba rukopisy nejsou nám dochovány v prvopisích, nýbrž v opisích nestejné správnosti.

Opis C., velmi chatrný, jenž stejně nesprávně psán dvojí rukou v prvé pol. XV. stol., zhotoven na papíře, celkem 95 listů fol. o dvou sloupcích na každé straně. Chyb opisovačských jest množství a za doklad uvedu některé: fol. 5: a já jsem jako král vyhnaný z královstvie svého, miesto ňeho jest volen zlý lotr otczie ſweho (sum uti rex a proprio regno expulsus, in cuius loco latro pessimus electus est et honoratus; má býti: a ctie jeho); tamtéž: aby vczynyl člověk ukrutnost jeho (ut experiatur homo tyrannidem eius; m. učil!); fol. 6: chuda býti a w potugie (pauper et despecta, m. v potupě); fol. 9: ode dne rozlúčeny (a me); fol. 9: cožkoli jě potká, mene mne proto milují

(non minus); fol. 11: a když zřieti počěch na jeho ruče, ještoť hřěbíky měly probity býti a na nože, že máta ruče i noze probity býti a na nozye, jakož počěsta oči slziti moji (sic); fol. 17: vzrzie ze (praecident m. uřěže); atd.

Toť zajisté nepopiratelné svědectví o opise, i když bychom na stránku gram., která rozhodně se hlásí do doby starší, na dvojí ruku píšící a na rozházenost i zmatenost kontextu se neohlíželi.

Pro opis v rkp. F. svědčí již samo vročení na konci, jímž se datuje do r. 1453, ač jednak ze stránky gram., jednak z některých narážek v textu, o nichž později bude jednáno, bylo vzdělání původní starší. Vedlé toho jsou také zde chyby opisovačské, ovšem méně, jako vůbec rkp. tento psán jazykově i formálně velmi vzorně. Ku př. fol. 20 b: geſſto geſt budú mučiti (m. jě = eos) fol. 58 a: wſtati (m. státi, jak potom červeně opraveno), fol. 59 a: wzkuſſenie (což opraveno červeně na správné „skrúšenie"), fol. 142 b: ačkolivěk jeden má býti člověk jeden (sic), fol. 57 b: ſwodczy (m. súdcí, instr. sin). Srovn. ještě fol. 7, 8, 20, 26, 30 atd.

Abychom poznali poměr našeho vzdělání českého k originalu v celku i v částech, udám nejprve obsah lat. revelací, jakýž připojen k vydání r. 1628 (un. bibl. XXXVI. A. 115).

Liber I: De certificatione suae excellentissimae incarnationis; et de improbatione prophanationis et fractionis fidei nostrae et baptismi; et qualiter ad sui dilectionem invitat praefatam dilectam sponsam (kap. 60).

Lib. II: Informatio filii ad sponsam contra diabolum et responsio filii ad sponsam, qualiter non subtrahit malos, antequam veniant in peccatum. Et qualiter baptizatis morientibus infra annos discretionis datur regnum coelorum (kap. 30).

Lib. III: Monitio et informatio ad episcopum de modo tenendo in victu et vestitu et oratione et qualiter se habere debeat in omnibus ante mensam, in mensa et post mensam et hoc idem de dormitione et qualiter in omnibus exerceat officium episcopale (kap. 34).

Lib. IV: Verba Joannis Evangelistae ad sponsam, qualiter nullum opus est sine remuneratione et quomodo biblia praecellit omnes scripturas et de rege praedone et proditore et prodigo etc et consilio ipsi regi a s. Joanne dato et honores propter Deum (kap. 144).

Lib. V: Liber iste „Quaestionum" dividitur per interrogationes et subdividitur per quaestiones. Habet enim XVI. interrogationes et in qualibet earum iudex Christus interrogatur de certis quaestionibus, ad quas ipse respondet distincte et mirabiliter, ita quod quaelibet interrogatio continet certum numerum

quaestionum. Postea vero sequuntur earum solutiones et responsiones.[1])

Lib. VI: Verba matris dei ad sponsam narrantia pulchritudinem Christi et qualiter frequenter Judaei in aliquo agone cordis positi ibant ad inspiciendum vultum eius et consolabantur (kap. 122).

Lib. VII: Revelatio quam habuit s. Brigitta Romae post annum jubilaei, in qua virgo Maria praenunciat ei, quod itura esset in Hierusalem et Bethleem, quando placuerit deo, promittens ei tunc ostendere sibi modum, quomodo ipsa peperit filium suum benedictum (kap. 31).

Lib. VIII: Summus imperator Christus per sponsam loquitur ad reges ostendens se esse verum omnium creatorem et regem, in trinitate et unitate regnantem. Et dicit, qualiter mundum ordinavit regendum duplici potestate, videlicet ecclesiastica et laicali, quae in apostolis Petro et Paulo principaliter designantur (kap. 61).

Obsah tento obráží se v českém vzdělání jen z části. Aby bylo patrno, jaká jest souvislost kapitol v českém překladě proti originalu, stůjž zde jakýsi parallelní rejstřík, s nímž srovn. tabulky podobné v rozpravě p. Vod.

Česká kap. 1—17 (incl.) = 1—17 kap. I kn. orig.; 18 = 23. I, 19 = 24 I; 20 = 30. I; 21 = 20 I; 22, 22, = 21 a 22 I; 24 = 18. I; 25 = 19. I., 26 = 31. I, 27—31 = 25—29 I; 32—36 = 33—37 I; 37 = 32. I 38 = 32. I (částečně) a 37 I; 39 = 38—60. I; 61 = 1. II; 62 = 2. II; 63 = 3. II (částečně) a 1. III.; 64 — 66 = 2—4 III; 67 = 13 III; 68 = 12. III; 69 = 2 a 3. VIII; 70 = 4. VIII; 71 = 17. III; 72 = 16. III; 73 = 22 a 25. III; 74 = 19 III; 75 = ?; 76 — 17. IV.; 77, 78 = 15, 16. IV.; 79 = 14. II. 80—97 = 15—30. II.; 98 = 1. III a 5 III; 99—108 = 4—13. II.

Podlé přehledu tohoto čerpáno s výběrem hlavně z prvních 4 knih, pak z knihy VIII. a nejspíše také z knihy sedmé (kap. opatřena otazníkem!); to jest důležito vzhledem k otázce, byly-li česky vyloženy také ostatní knihy a kapitoly. Myslím souhlasně s p. Vodičkou, že nikoli. Tomu nasvědčují všecky známé rukopisy, které nejdou přes rozměr zachovaný nejúplněji v rkp. Olom. a ve stručném vzdělání rkp. F. Čerpáno hlavně z kn. 1—4, méně ze 7—8; ostatních pominuto, poněvadž se to nezdálo českému skladateli, jenž chtěl napomenouti a poučiti dceru a lid, dosti vhodné, vztahujíc se jednak k jednotlivcům jen bližšímu okolí

[1]) Ku př.: I. interrog. 3. quaestio: Scriptum est in lege, quod qui furtum fecerit, reddat plus quam abstulerit etc. — XII. interrog. 4. quaest.: Cur fugisti in Aegyptum pro Herode et cur innocentes pueros occidi permisisti? — XVI. interrog. 4. quaest.: Cum tanta salus sit toti humano generi in incarnatione tua, cur tanto tempore distulisti incarnari?

a Švédsku známým, jednak jsouc obsahu metafysického, českému skladateli příliš „vysokého".

Vzdělavatel český držel se původně originalu asi dosti věrně, jak svědčí rkp. Olom., v němž původní pořad kapitol, ač místy pomíchán, jest dosti shodný s lat. originalem, daleko shodnější než v rkp. C. Kde uchylováno se od orig., není všude v rkp. C. příčina tak patrna, jako v rkp. F. Často nechtěl se český překladatel opakovati, podávaje pouze jádro, jindy pojil k sobě věci příbuzné v orig. roztroušené, jindy vyhýbal se tupení kněžstva a řádů církevních [1]) a jindy sluší to počísti na vrub mechanických opisovačů, kteří nepozorovali, že jsou listy pomíchány. Více přidržováno se originalu v překladu jednotlivých kapitol, jichž celkem 108. Přeloženy jsou orig. téměř doslovně se změnami většinou nepatrnými, ovšem v těch částech, které vůbec přeloženy byly. —

Jinak má se věc s rkp. F. Myslím, že základem jeho bylo vzdělání obšírné, jakéž valně změněno nachází se v rkp. C a Olom., nikoliv přímo orig. latinský a vzdělavatel byl také týž. Oboje vzdělání jest si většinou nejen obsahem, ale i doslovně tak podobno, že musíme předpokládati, buď že F povstalo z C (opak sám se vylučuje), anebo správněji, poněvadž C jest v kontextu popleteno, že měli společnou předlohu x (třeba několikátou, o čemž pro nepovědomost a nepřístupnost jiných rkpů nyní nelze rozhodovati); z té (x) buď přímo neb nepřímo nesprávně opsáno vzdělání rkp. C a Olom. a buď přímo neb nepřímo vzděláno složení rkp. F. To podává se také z kvantity obou vzdělání. Největší část kapitol jest oběma společna v jádru, něco však nikoli a sice: Zdá se býti v rkp. F na víc část předmluvy, ale věc tu snadno lze objasniti. Začínáť předmluva v rkp. C. teprve koncem kap. druhé a pátráme-li, co bylo obsahem první kap. a ztracené části kap. druhé, dostává se nám uspokojivé tuším odpovědi v rkp. F, jehož předmluva v části druhé tak patrně souvisí s příslušnou statí rkp. C., že téže shody bývalé i v části ztracené smíme se nadíti tím spíše, že i jinde shoda je značná a předmluva Matúše z Krakova podobně se začíná v orig. lat.

Též v kapitolách jest některý rozdíl a v principu dělení. v F. jest celkem 128, o 20 tedy více než v rkp. C. Ale vzpomeneme-li si na to, že rkp. nemá konce a potom, že v českém vzdělání vůbec, zvláště v F. rozdělení na kapitoly liší se od latiny (kap. děleny, zvláště delší, nebo zase více kap. latinských pojato v jednu kap. českou), není vyloučena shoda kvantitativní ani v této věci mezi C. a F.

K objasnění i doložení řádu kapitol uvedu některý příklad: kap. C 1 = 2. I. (2 kap. 1. kniha) F; 2 C = 3. I.; 3. C = 4. I; 4. C = 12. I; 5. C = 1. IV; 7 C = 5. I; 9 C = 1. II; 10

[1]) Srovn. rkp. F. fol. 88, 107; rkp. C. fol. 53, 55, 58 a j.

C = 2. II.; 11 C = 5. III; 13 C = 39. V, 17 C = 40. V; 21 C = 7. I; 35 C = 36 III. 66 C = 10. V; 67 C = 7. V; 70 C = 2. V; 77 C = 43. V; 93 C = 42 V; 98 C = 1. I atd.

Patrno, že kapitoly tytéž v rozličném pořadu. Věc vysvětlíme si takto: Překladatel tvoře vzdělání prvé pouze pro dceru svou a hlavně jí a snad nezaživ tak revelaci při čtení prvním, držel se i v pořádku kapitol i v obsahu originalu dosti věrně, ba místy tak slovně, jak to nebylo ve středověku zvykem, však zde dobře si to vyložíme, pamatujíce na zvláštní slohovou formu revelací.

Příčiny odchylek nejsou vždy dosti patrny, nicméně jisto, že někde rozhodovala vědomá snaha vyběrací, jinde dle porušeného kontextu učinili tak opisovači (Srv. C. str. 44, 56, 125, 45).

Totéž menší měrou platí o předmluvě, vzdělané dílem z úvodů kard. Jana de Turrecremata a Matúše z Krakova, dílem domyslem vlastním a na základě vlastní znalosti revelací od česk. překladatele. Celkový dojem tohoto rkpsu je zvláštní, takový, že se zdá, jakobychom měli před sebou spíše nějaký makulář, který prozrazuje znamenitého stilistu i znatele jazyka, však není ještě uhlazen; a zdání toto podporují ještě jiné okolnosti, jednak hromadění více slov souznačných za jediné latinské — což může ovšem také býti účinkem snahy vykládané, jakož i o Štítném známo — jednak přeházení listů, naskytující se v rkp. C, i v rkp. Olom. Tážeme-li se, proč asi v obou rkp. staršího vzdělání se tak stalo, nedává se nám posud odpověď jistá. Snad stalo se tak náhodou, snad — a to jest dosti podobno — překladatel neuznal první vzdělání, jež stačilo dceři jeho, v té formě vhodným pro veřejnost a to tím více, čím hlouběji se do zjevení začetl a důležitost jeho pro lid uznal. Maje již však výbor hotový a zčeštěný, nesáhl opět k originalu, nýbrž přepracoval a upravil pouze vzdělání starší, při čemž dá se snadno mysliti a vyložiti, že a proč pořádek měnil. Pak také vysvětlí se nám věc jiná: Proč totiž skladatel vzdělání nového, ač patrně podlé nápadné shody i té okolnosti, že nic nemá na víc proti rkp. C, vlastně jeho předloze, předělal pouze vzdělání první, proč odvolává se na lat. original, jak později uslyšíme[1]) a nikoli na vzdělání své starší? Vzdělání toto starší bylo mu jakýms nástinem, dceři postačujícím, nemělo být považováno za spis pro lid, jemuž určeno vydání druhé a v tom mohl skladatel právem mluviti jen o lat. originale.

Snad známost ostatních rukopisů podá v té věci více světla.

Jak zmíněno, vzdělán rkp. F. na základě vzdělání staršího a sice volně, mohli bychom říci kriticky, dle jistého principu, jenž vzat z revelací samých a z účelu jejich. Princip ten vyjádřen již v rozdělení na 5 knih, jehož v rkp. C. není, i v četných poznámkách spojovacích.

---

[1]) Srovn. níže uvedené spojovací věty a předmluvu rkp. F.

K jasnějšímu přehledu i k objektivnějšímu pojetí věci samé stůjž zde nejprve obsah českého zjevení podlé rkp. F., jenž z příčin na snadě ležících musel býti obšírněji probrán, než bývá zvykem.

Kniha I. Což se dotýče té panie (Brig.)

Kap. 2.[1]) Já jsem stvořil nebe i zemi, jsem věčný s Otcem a Duchem sv., mluvil jsem k prorokům, narodil jsem se z panny, dal jsem se ukřižovati za lidské hříchy, jsem denně obětován na oltáři, však lidé nedbají mne již, ani mých přikázání a drží se ďábla. Člověk stvořen byl dobrým, však nyní zlým se stal. Proto dávám jej v moc ďáblovu, ale kdokoli se polepší, rád jej přijmu. Zlí pocítí mou spravedlnost. Proto ty, má dcero, miluj mne, cti mou matku a já vzbudím v tobě milost svou, že budeme jedna duše a svět bude ti ničím.

Kap. 3.: Já, stvořitel nebe i země, umřel jsem na kříži, byl jsem pohřben, však bez porušení svého božství; jsem věčně živ, vstav z mrtvých a vstoupiv na nebesa. Nyní přicházím tobě svěřit svá tajemství. Tebe vzal jsem si za choť, proto buď připravena na mé přijetí, myslíc na mé umučení, v srdci majíc památku mých dobrodiní, jsouc poslušna mé vůle, milujíc dobré, nenávidíc zlé. Já vším opatřil jsem člověka, však on vše více miluje, než mne. Nuž aspoň ty mne miluj; chuda jsouc, na mou pomni chudobu, v hanbie na mou potupu. Trp nyní, abys netrpěla na onom světě, pracuj nyní se mnou, abys po tom tím slavněji odpočinula.

Kap. 4.: Já jsem bůh tvůj a pán, cti mne, mého Otce, Ducha sv., mou matku, svaté a buď pokorna. Mnozí nyní pokorni, nejsou mé skutky mají za marnost, cti mne jen pro svět a lidi, srdcem milujíce ďábla cizoložníka. Jich pocty nelíbí se mně, však budeš-li ty mne milovati, přitáhnu tě k sobě jako magnet a zvednu tě na svá ramena, všeho sladší a silnější.

Kap. 5. Ve vidění řekla matka boží k sv. Brigittě: Můj syn miluje tě, proto miluj jej a v roucho počestné se oblékni: V košili skroušení, v střevíce žádosti hříchů zbýti a dobré činiti, v sukni naděje k bohu, jejíž rukávy jsou milosrdenství a spravedlivost, v plášť víry, jenž ozdoben pamětí, že syn můj tě stvořil, vykoupil a z lásky za choť pojal, v záponu pomnění na jeho umučení, v korunu čistoty a stydlivosti.

Kap. 6. Matka boží k sv. Br.: Cti mne, cti syna mého, jenž mě poctil nade všecky lidi a anděly a s nímž já jsem jedno srdce, takto: Požehnaný, jenž narodil's se z čisté panny, jenž svou matku Marii pannu častým utěšením obveseloval, po svém na nebe vstoupení ji navštěvuje. Požehnaný buď bože, jenž jsi

[1]) Obsahu kap. I. neuvádím, poněvadž níže celá jest vypsána s parallelou z rkp. C.

vzal duši i tělo své matky do nebe atd. Smiluj se nade mnou pro její přímluvu!

Kap. 7. Matka boží k sv. Br.: Miluj syna mého a svaté jeho atd.

Pak řekl syn boží: Měj čtvero: Buď hotova k svatbě s mým božstvím (reminiscence z písma o nemoudrých pannách), věř mým slovům, jež řečena tu obrazně tu věrně, poslouchej, jichž máš, když to nečelí proti bohu, buď pokorna a stydliva (rem. na Alžbětu, Zachariáše a Jana).

Kap. 8. Syn boží k sv. Br.: Buď jako ten, jenž jedno ostaví a druhé sbírá, opusť svět a já odměním tě sebou samým atd. Pak vyptává se Kristus, chce-li Br. býti bohata či chuda pro boha, líbí-li se jí více život starý či nový, duchovní a když tato odpověděla, vytýká jí Kristus nedůvěru k jeho slovům a vysvětluje: nejprve mají slova má býti pravena a víru v ně potvrdí potom také skutky.

Kap. 9. Mluvila jednou v „náboženství" sv. Br.: Milý bože, všem jest to divné, co se mnou činíš. Neb když ráčíš, uspíš mé tělo, probudíš duši, aby bděla atd. Kristus; Jsem všemohúcí a nejvýš laskavý. Lidé nectí mne, ale ďábla. Jsem jako pán, jenž výborné víno své posílá svým lepším sluhům, aby oni zase jiným udíleli. Tak posílám já svá slova lidem a nyní zvolil jsem tebe. Když pak Br. ukazuje na svou nestatečnost, odpovídá Kristus podobenstvím o pánu, jenž maje mnoho peněz, roztaví je a dělá z nich, co se mu líbí; podobně jedná i bůh, čině z pastuch proroky atd.

Kap. 10. Syn boží k sv. Br.: Ač jsi v těle, přece vidíš duchem svým, ovšem jen v obrazích, neboť skutečnosti by slabé tvé tělo nesneslo. A jinde řekl Kristus: Já nehrdám s tebou mluviti, abych ti ukázal milost svou a všemohoucnosť atd.

Kap. 11. Kristus k Br.: Přišlas v neznámý kraj, proto musíš znáti jazyk zdejší, míti zdejší kroj, říditi se zdejším časem a zvyknouti si na zdejší pokrm t. j. přišlas ze světa v „duchovenství", neměj řeči rozpustilé, v čas mluv, v čas mlč, oblékni se v pokoru srdce, času užívej ke spáse duše, pokrm tvůj buď zdržení rozumné od „lakoty". V tom ukázal se ďábel a musil, nerad ovšem a bohem přinucen, vyznati velikou lásku Br. ke Kristu a Krista k Brig. Kristus ukazuje na svou milosrdnosť a vytýká ďáblu, proč nežádá také milosti a když ten proklínaje odchází, žaluje na jeho zatvrzelost, hrozí soudem jemu i jeho následovníkům a končí vyzýváním Brigity k milování pána nad ďábly a nade vším.

Kap. 12. Kristus poučuje Brig., jak má se vystříhati před ďábelským lákáním. Když pak kdysi pochybnost zmítala Brigitou o pravdě a božském původu jejích vidění, ukázal se jí Kristus a oznámil jí tři znamení zjevení ducha dobrého: Když radí boha ctíti, neporušenou víru držeti a smírně živu býti. Po trojím

protivném tomu pozná se duch zlý, jenž podněcuje k pýše, nevěře a k nemírnosti. „Proto věř mým slovům“ atd.

Kap. 13. Br. ukazuje na svou nehodnost býti choti boží a Kristus praví jí: Já jsem všemohoucí, činím z chudých bohaté atd. Ty buď jako pták Fenix, jenž sbírá suché roští, které se sluncem zapaluje a v tom ohni obnovuje se Fenix sám. Tak ty sbírej šlechetnosti, rozněť se mou milostí, abys od hříchů obnovena byla.

Kap. 14. Kristus: Ďábel nesmí k nikomu ani k hříšnému přistoupiti, leč dopustím-li pro něco. Proto však lidé mne viní z nevěrnosti (srovnání s mužem, jenž ženu dává cizoložníku), ale já jsem věrný, kdo věrně mně slouží, v tom nebude čert panovati. Zdají-li se mí přátelé bez smyslu, není to pro posednutí ďáblem, ani že mně slouží, nýbrž pro slabost jich hlavy neb pro něco jiného. Čertem lidi pouze zkouším atd.

Kap. 15. Maria těší Br. rmoutící se pro své i cizí hříchy *a*) Pomni, co zde žije, že není věčné, kdo činí pokání, že dojde milosti, že veliká jest radost věčně s bohem býti. *b*) Vidouc jiné hřešiti, pamatuj, že bůh bude je souditi, mluv k nim horlivě, snad mnozí se obrátí (rem. o marnotratném synu); dobré kazately já skvěle odměním. Zlí jsou na světě, aby jimi dobří byli zkoušeni (srovn. s trním a růží), proto ráda je trp, vědouc, že bych je mohl zničiti, kdybych chtěl.

Kap. 16. Maria těší Br. bojící se kázati zatvrzelým a poučuje ji, koho má za přítele a nepřítele božího míti. Přátelé jsou ti, kdož nehledají zboží atd., ale těch málo jest v lidu i šlechtě (rem. na báj o jednorožci, jenž má pod rohem drahokam). Šlechta měla by podobna býti tomuto jednorožci, však nyní podobá se oslu! Utiskuje poddané, nečiní pravdy podlé boha a pro boha. Taktéž duchovenstvo. Kristus: Mohl-li bych želeti, musil bych želeti, že jsem učinil člověka, jenž nyní ve zlosti předčí nad ďábla (srovn. se „psy lovnými“). Ovšem není to nic divného, když lid má „v hlavě“ tak špatný příklad. Představení jeho zapomněli, že bůh bohatý chtěl chud býti pro lidi a jen se obohacují. Však přijde den, kdy dáni budou smrti a mukám. K obrácení světa posílám tebe. Jako zrno cepem odloučeno býti musí od slámy a sýr v tvořidle tištěn, tak po zármutku přijde utěšení dobrým, ale zlé „v krokot jich štěstí podrazím.“

Kap. 17. Kristus těší Brig. zarmoucenou ze zlého myšlení svého: Mysli na mne, braň se myšlénkám zlým a tím budeš očištěna, jako zase libostí i v nejmenším hříchu můžeš se smrtelně poskvrniti. Každý člověk hřeší pro porušené přirození své a lékem k tomu jest pokání. Dej pozor, abys povolíc hříchu neupadla, boj se boha, nebo „bázeň boží uvodí v nebesa“, však ztráta jí přivádí v peklo. S pokáním neodkládej, nebo z malých hříchů povstávají velké a ďábel snaží se zvláště na skonání, aby oklamal člověka. Na to nedbej, jsi-li nazvána přítelem božím (rem. na

Jidáše). I zlí voláni k úřadům, aby, obrátí-li se, odměnu vzali, ne-li aby byli tím krutěji trestáni. Bůh mluví často v podobenství, proto třeba dobře rozvážiti slova jeho atd.

Kap. 18. Kristus: Jako člověk obrací se od mrtvých k živým, tak i já obracím se od hříšných k věrným a zvláště k tobě, proto mě miluj, služ mi, buď pokorna, nermuť se pro věci tohoto světa, jež mohu uděliti, komu chci.

Kap. 19. Kristus: Mnozí se diví, proč mluvím s tebou a ne s lepšími. Však jsem jako pán, jenž horší víno hned pije a lepšího nechává do času. Proto nebuď pyšna, odpouštěj jiným, zvláště nepřátelům. Tři věci tobě přikazuji: žádati jen boha, odvrci pýchu, varovati se smilstva; tři zapovídám: milovati marné řeči, býti nestřídmou v krmích a milovati světské veselí; tři dovoluji: mírně spáti, mírně bdíti k tělesné práci, skrovně jísti; tři radím: posty a skutky dobré, jednati ke cti boží, mysliti na mé utrpení a osud; radím, dovoluji, zapovídám a přikazuji: poslouchati mne, ještoť jsem tvůj přítel, choť, pán, bůh.

Kap. 20. Kristus: Nemluvím jen pro tebe, nýbrž pro polepšení jiných. Svět byl jako poušť, po níž cesta vedla do propasti o dvou odděleních, jednom hlubokém bez východu, druhém mělčím s východem, kterýž byl však zarostlý trním atd. Pouští jest svět, odkud cesta vedla do pekla a očistce. Tu já přišel jsem, uklidil trní, jež bránilo vyjíti z očistce. Však nyní pustne cesta ta opět a aby úplně nezarostla, posílám přátely své, aby plenili trní, volám jako matka k lidem, aby vrátili se na cestu mou a ušly propasti věčné.

Kap. 21. Bůh: Jsem jako člověk, jenž poslal sluhy své prodávat čisté zlato, však jen těm, kdož mají čisté oči, svědomí a slušnou cenu dají; a nepřítel škodný učinil sluhy lenivými, chtěl pokaziti zlato a lidem namlouval, že není dobré. Tak já posílám slova svá, aby řečena byla lidem, již k bohu lnou, již nekochají se ve světských věcech, již za ně dají dobré činy: zrak, sluch, řeč, chuť duchovní i tělesnou, rozvážení pokoje nebeského a světského, rozvážení svých činů k bohu a světu, rozvážení času k tělesné a duchovní potřebě, rozdělení zboží sobě a chudým, rozvážení svých činů minulých, skroušení za hříchy a pamatování na budoucnost. Tomu však překážejí nepřátelé moji, činíce sluhy mé lenivými libostí tělesnou a duchovní, že totiž chtějí slova ta jen pro sebe míti. A přece mohou prospěti i zatraceným, zmenšujíce jich muky, hříšným jiným, jež mohou obrátiti i dobrým, chrániče je před pádem. Proto všem mají býti kázána slova má, však kdož káží neb píší, dejte to ohledati učeným nebo ač jsou pravdiva slova má, vrcholíce ve trém: boha milovati, šlechetně činiti, po nebesích toužiti, přece ďábel vždy chce je porušiti, aneb aspoň u lidí očerniti.

Kp. 22. Kristus těší Br. rmoutící se, že lidé slovům jeho nevěří: Tím se nezmenším ani nezvětším, jsa věčná pravda, však

lidem bude to na záhubu. Pravé jest vše, co jsem řekl, buď podlé člověčství svého, buď podlé božství, jemuž ovšem lidé často nerozumějí. Však kdo věří, tím větší odplatu vezmou atd.

Kap. 23. Sv. Jan Křtitel: Pták miluje své mladé, staví jim hnízdo, odchovává je, učí létati atd. Tak i bůh odchovává duše, dává jim pokrm, vtip, učí je vznášeti se i do světů vyšších, vábě je hlasem i příkladem. A duše jako pták má se stříci dravců t. j. pýchy tohoto světa a rozkoší. Pak pravila Maria: Varuj se, dcero, ptáka lepem pokáleného, totiž spolků se světem, jež by umenšily tvou lásku k bohu.

Kap. 24. Sv. Nětiše[1]) pravila k Br.: Stůj stále, ani nestoupajíc do zadu, kdež jest had lidských libostí, jenž ničí lásku k bohu, ani nekvap do předu příliš, by sudlice pýchy ďábelské nezranila tebe. Spolehni ne na sebe, nýbrž na boha, jenž jediný dovede tebe do nebe.

Řekl také Syn boží: Stůj mužně, vrátiti se nemůžeš, ale snášej raději malé utrpení dobrovolně, abys nemusila potom trpěti nuceně.

Kap. 25. Br. viděla anděla za ni prosícího, jemuž bůh pravil o trojích lidech: Jedni padnou a zase vstanou; ti po utrpení budou spaseni. Druzí padnou a nevstanou; ti zde budou šťastni, však potom trápeni. Třetí jsou dobří a věrní, již často na světě strádají ku větší odplatě v nebi. Anděl vyprošuje pro Br. skroušení a bůh jí praví: Čiň pokání za hříchy své atd.

Kap. 26. Bůh Otec poroučí Br. svému synu jako ovci, jež dává vlnu, mléko a sýr a Kristus praví: Na světě jsou troji lidé, nazí, lační a žízniví. Nahá jest víra církve mé a oděna má býti vlnou slov, jež mou milostí od tebe jdou. Lační jsou ti, jež chtějí činiti dobré, však žádný jich nepoučuje slovy, tím méně příkladem. Žízniví jsou, kdož slyšíce má slova, rozmítí se jimi k milování boha. Pak varuje Kristus Br. od hříchů.

Kap. 27. Kristus: Musíme míti 3 domy, v jednom pokrmy a nápoje, v druhém roucha vlněná, lněná a hedvábná, ve třetím rozmanité nádobí a nářadí. Chléb jest vůle dobrá, nápoj zbožné přemítání. Krmě duchovní jest moudrost, však „ne ten jest moudrý, kdo jest velikého učení a umění, ani ten nemoudrý, který sotva jediný páteř umí". Pravá moudrost záleží v srdci a v životu dobrém. Ač mluvím s tebou, míním všecky své věrné, neboť má choť jest duše každého spravedlivého.

Kap. 28. Máme také míti roucha lněná, vlněná a hedvábná. Roucho lněné znamená pokoj k bohu, nehněvati totiž boha hříchy, pokoj k bližnímu t. j. radovati se jeho dobrému a nepřáti mu zlého. Pošpiní-li se roucho to, může tím běleji vypráno býti v pokání.

---

[1]) Anežka; srovn. s tím jméno Anežky dcery Štít., pro níž původně rev. vzdělány.

Roucho vlněné jsou dobré skutky, jež kryjí nahotu duše a brání, aby srdce naše nestydlo v milování boha. Roucho hedvábné jest krásné a drahé a znamená zdržení a čistotu od všelikých poškvrn.

Kap. 29. Máme také míti nádobí a nářadí. V nádobách chová se buď sladké neb hořké t. j. dobré a zlé, jehož lidem jest potřeba obojího. Nářadí jest buď mimo dům a to znamená oči, uši atd., jimiž máme vzdělávati lidi k užitku jejich i svému — buď nářadí v domě, jež znamená úmysl našeho jednání, jímž má vždy býti bůh. Máme také dobytek míti, t. j. zpověď, jež „přenošuje živé i mrtvé“ totiž duši a dobré činy konané v hříchu.

Kap. 30. Pro bezpečnost musí dům opatřen býti dveřmi pevné naděje, jež mají zámek milosti a lásky utvrzený a ozdobený snažnosti boha nehněvati, bázní, aby neschladla „milosť“, žalostí, že nedovedem činiti bohu, co chcem a máme a pokorou v jednání. Klíč jest žádost „milosti“, jež boha v duši zavírá a duši v boha atd.

Kap. 31. Kristus: Já mluvím s tebou, jenž jsem pravda a moc, moudrost a řád. Vše mohu a znám, co jest na nebi, na světě i v pekle. Má moc ukázána ve stvoření andělů a když mnozí z nich padli, stvořil jsem člověka. A ďábel to vida, ze závisti svedl člověka. Však bůh i tehda byl milostiv, slíbil Spasitele. Tu ďábel zatmil srdce lidské, přišla potopa na hříšný svět, zbyl jen Noe s rodinou svou, v němž ďábel opět zasel nevěru a zbavil je vší naděje; proto učinil bůh slib Abrahamovi, dal zákon Mojžíšovi, vzbudil proroky. A když zase ďábel sváděl lid k nevěře, poslán jsem byl já, abych zákon polehčil, lid učil a za hříchy jeho trpěl i umřel. Než poněvadž opět vzmáhá se moc ďáblova, mluvím nyní s tebou, po tobě posílám slova svá k lidu, aby vzpomněl na mé umučení i přikázání, vyprostil se z moci ďábelské, prve než znovu přijde syn člověka ve své slávě a velebnosti.

Kap. 32. Kristus: Prosíš-li mne zač, zavři prosbu svou, aby má ne tvá vůle se stala. Vímť nejlépe, co jest ti prospěšno. Troji lidé modlí se ke mně: Jedni chtějí světský prospěch, druzí modlí se ze strachu, třetí z lásky ke mně. Oni neuzří tváře mé, však tito věčně budou se mnou blaženi.

Kniha II.: O matce boží.

Kap. 1. Maria vypravuje Br., k lásce ke Kristu ji vybízejíc, kterak byla poctěna na rodičích, za živa na světě a po smrti v nebi a ctěna dosud tak, že kdokoli ji prositi bude, vymůže mu vyslyšení.

Kap. 2. Maria líčí Br., jak od mladosti milovala boha, toužila dočkati se jeho narození, slíbila panenství zachovati i provdána jsouc Josefovi, měla zjevení, že se stane matkou boží, po-

rodila Krista s radostí nad takým synem i se žalostí nad jeho smutnou budoucností atd.

Kap. 3. Maria slíbila Br., až přijde do sv. země, ukázati jí, jak porodila. To stalo se a podrobně vypravováno od příchodu Josefa a Marie do Betlema až do příchodu pastýřů, kteří jdou se přesvědčit, narodil-li se skutečně Spasitel či Spasitelka.

Kap. 4. Br. diví se zjevení p. Marie a Jan Křtitel vykládá, co to znamená: Koruna ukazuje ji královnou a matkou nebeskou, modrý plášť značí, že odumřela světu, sukně zlatá lásku k bohu, v koruně 7 květů a 7 drahokamů znamenají cnosti její atd.

Kap. 5. Maria: Synu svému zalíbila jsem se pokorou, poslušností a láskou a on mne poctil za to, že hříšník ve jménu mém prosící bude vyslyšen, že čest boží jest také při mně a že vzal duši i tělo mé do nebe. Protož ty následuj mne atd.

Kap. 6. Maria ukazuje Br. svou milosrdnost a pokoru: Jako srdce raduje se nad uzdravením každého údu, tak já raduji se nad polepšením hříšníka, proto nazvána jsem matkou milosrdenství. Vejdi i ty pod můj plášť, jenž chrání před bouří, zimou a deštěm. Plášť ten jest pokora, jež chrání před bouří lidských pomluv, před zimou lidské nelásky, před deštěm žádostí tělesných, neužitečných myšlení, nepokojů atd. Však pláště toho nedosáhneš, leč budeš-li nedbati světa, budeš-li pamatovati na své hříchy a mysliti na boha. Nad jiné se nevznášej, nevědouc, jak bude zítra atd.

Kap. 7. Maria přirovnává se k člověku, jenž, nesa veliké břímě, ohlédal se po pomoci. I ona měla žalost po celý život, však málokterý z lidí má s ní útrpnost, proto obrací se k Br. — V tom zjevil se Kristus řka: Má slova jsou jako květ dobrého stromu: a mnohý květ zajde bez ovoce, tak i má slova jedněm prospějí, druzí však je zavrhnou.

Kap. 8. Matka boží velebí Syna svého a když ten za to chce ji ve všem vyslyšeti, prosí duším v očistci za zmírnění muk a lidem na světě za zkoušení, dostiučinění a snažnost o dobré skutky.

Kap. 9. Syn boží pravil k matce své: Tys jako květ, jenž vyrostl mezi pěti horami prutem vysokým, přímým ze tří kořenů vysoko nad hory a jehož listy vznášejí se nad andělskými kůry. Hory ty jsou Mojžíš, Samson, David, Šalomoun a Eliáš; tři kořeny: poznání boha, láska a poslušnost; prut jest sjednocení tvé vůle s mou. Tys také ten květ, jenžto měl pět listů nad kůry andělské: počestnost, milosrdnost, tichost, krásu a zálibu v bohu. A jako z květu povstal jiný podobný, tak z tebe já zrodil jsem se atd.

Kap. 10. Maria prosí Syna, aby slova jeho ujala se pevně v srdci přátel jeho a vydala vůni a ovoce. Pak dí Kristus: Tys jako květ v zahradě, jenž nad vše vyniká svou krásou, vůní a lí-

bosti. Tys' byla více než mučedlník v utrpení, zpovědlník v milosrdenství, anděl v dobré vůli, protož slova tvá splním.

Kap. 11. Syn boží řekl k Br.: Rci svému duchovnímu otci, ať pilně vyloží tato slova a předloží je několika biskupům a pravjemu, že já jsem bůh, jenž s tebou mluvím; duše mnou vykoupené jsou v moci ďáblově. Protož miluje-li pána, vzpomíná-li na mé utrpení, ať učiní má slova všem zjevna. Kníže země této postará se o potřeby na cestu atd.

Kap. 12. Syn boží přirovnává p. Marii k arše, v níž byl prut, manna a desky zákona. Prut ten jsem já, praví Kristus, jenž jako had strašil jsem nepřátely, jenž otevřel jsem lidem nebe a nyní jako Mojžíš uvádím své věrné zkouškami a utrpeními do nebes. Jako zhřešili židé, tak i nyní lidé více milují svět než boha a nechtějí v ničem býti střídmí. Skála, jež prutem uderena jsouc, vydala vodu, jest srdce lidské, jež uderено jsouc prutem bázně božího soudu a mé milosti, vydá pokání. Jako v arše byly desky zákona, tak i já v tobě jsem byl, pán zákona všeho atd. Pak řekl Kristus k Br.: Na světě mluvil jsem k dobrým i zlým a podobně nyní posílám tebe, ač mohl bych ke všem hrozně promluviti, že by z bázně mně sloužili, ale nechci služby z bázně a ďáblu neučiním křivdy. (Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Scholarum accomodavit usui V. Ot. Slavík. Editio altera emendatior. Addita charta Galliae geographica. (Pragae. Sumptibus et typis: I. L. Kober. 1885).

Prvé vydání knihy této (str. 189; cena 72 kr.) schváleno bylo výnosem vysokého c. k. ministeria kultu a vyučování ze dne 3. srpna 1881. čís. 10.659. Po čtyřech letech obstaráno jest vydání druhé, u téhož nakladatele, v též ceně kupní. K vydání tomuto poznamenáváme:

1. Po stránce vědecké jest toto mnohem dokonalejší prvního, ježto text upraven je kriticky dle záslužných prací Dittenbergrových, Kvíčalových a Prammerových. Prvému vydání vytýkáno (srov. Zeitschrift für Oester. Gymnasien XXXIII. roč. r. 1882. str. 506 až 510.), že v textu přilehá příliš na zastaralou edici Hoffmannovu; výtky té nyní býti nemůže, poněvadž text vydání druhého vyhovuje všem potřebám a odůvodněným požadavkům vědeckým. Na důkaz toho možno srovnati zlepšená místa ve vydání druhém s příslušnými vydání prvního.

I. 17. § 3. „ne frumentum conferant, quod debeant; praestare, si iam principatum Galliae obtinere non possint, Gallorum quam Romanorum imperia perferre: neque dubitare, quin, si Helvetios superaverint Romani una cum reliqua Gallia Aeduis libertatem sint erepturi.“ (ve vydání prvém str. 10: ne .. quod *praestare debeat*; ... neque *dubitare debeant*, quin ...)

I. 25. § 5. quod mons aberat (dříve str. 15. *suberat*)

I. 31. § 1. uti sibi secreto de sua .. salute agere liceret (dříve str. 18. *secreto in occulto*)

I. 53. § 4. utraque in ea fuga periit (dříve str. 38 *perierunt*)

II. 8. § 3. in fronte leniter fastigatus (str. 38. *in frontem*)

V. 12. § 4. utuntur aut aere aut nummo aureo aut taleis (ve vydání prvém str. 93. slova „aut nummo aureo“ scházejí).

V. 34. § 2. erant et virtute et studio pugnandi pares nostri; (dříve str. 104. numero *pugnando*)

V. 45. § 2. qui ... perfugerat, summamque ei fidem praestiterat (dříve str. 110. bylo *suamque*)

V. 49. § 8. explorat, quo commodissime itinere valles transiri possit (vyd. I. str. 112. *vallem transire*)

VII. 10. § 1. quod nullum amicis in eo praesidium videret positum esse (dříve str. 146. *videretur*)

VII. 35. § 1. cum ... castra poneret, dispositis exploratoribus .. (vyd. I. str. 159. castra *ponebat*. *Dispositis* exploratoribus ...)

VII. 45. § 6. omnes illo ad munitionem copiae traducuntur (vyd. I. str. 165. *munitionum*)

VII. 44. § 3. dorsum esse eius iugi prope aequum, sed silvestre et angustum (vyd. I. str. 164. dorsum esse eius iugi *silvestre et angustum, sed hinc prope aequum*).

2. Takto celkem dobře upravený text vytištěn velmi správně a není chyb tiskových více mimo ten malý počet v zadu opravený. Po této stránce vyniká vydání toto nade mnohou učebnici. Jen jedné postřehli jsme neopravené chyby. Je to IV. 19. § 4. (str. 77) kde snad nedopatřením sazečovým věta zkomolena. Vynechána zajisté slova: „cōnfectīs, quārum rērum causā trādūcere exercitum.“

3. Všude provedeno je označení quantity slabikové, což důležito tím, že takovou úpravou dovršena je řada učebnic pro gymnasia nižší určených. A že označení taková místy jsou žáku výkladem velmi praktickým, to rád uznávám ze skušenosti. Ovšem v otázce quantity u jmen vlastních není ještě všecko na dobro vyřízeno (str. 33. píše vydavatel Mětius), ale tolik říci dlužno, že s obezřelostí a vytrvalostí uznání hodnou snažil se vydavatel podati nejlepší a nejspolehlivější výsledky vědeckého bádání.

4. Z příčin paedagogických schvalujeme, že knihy V. cap. 14., a knihy VI. cap. 21. jsou zkráceny. Ano mohl i § poslední kapitoly býti vynechán (srovn. Zeitschr. für Oest. Gymn. l. c. pg. 507).

5. Přidaná mapka Gallie vyniká přehledností a žáku při četbě jest velmi prospěšnou. Tím vyhověno požadavku organisační osnovy a min. instrukcí ze dne 26. května 1884. čís. 10.128. neboť při četbě „muss die Karte stets zur Hand sein." Prvé vydání této vhodné pomůcky nemělo.

6. Bylo by ovšem namítati, že pro disposici knihy prvé by slušelo odděliti kapitolu 54. a dáti ji jako zakončení zvláště. Tak by žáku umělecká komposice celku lépe se znázornila. I toho připomínáme, že V. 19. § 2. čte se: cum equitatus noster se in agros ejecerat, kdežto pro školu vhodnější je čtení, které i Reinhard ve výborném svém komentáři ponechal: cum equitatus se in agros effunderet. Ba při snadném a laciném pořizování nákresů přáli bychom si, by na příště pamatováno bylo i na ty potřeby, k nimž odkazují instrukce: bildliche Darstellungen für die Kriegsalterthümer," pak „Terrainverhältnisse, Heeresaufstellungen und Maersche durch einfache Zeichnung veranschaulichen." Referent viděl r. 1881. modelly k Caesarovi ve škole (na gymnasiu Vilémově v Mnichově) a seznal jich velikou výhodu.

7. Přihlédneme-li k celku, zejména pak i ku výpravě knihy, rádi dáme pravdě svědectví, že pilnou prací Slavíkovou mají ústavy naše o jednu velmi dobrou a záslužnou knihu více.

Jan Šafránek.

M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam orationes quattuor. Scholarum in usum editit Robertus Novák. (Pragae; sumptus fecit societas philologorum bohemicorum. 1885. Cena 16 kr. 48 str.).

Z řečí Ciceronových nejvíce ve školách středních čítány bývají Catilinárky. U nás po většině užívalo se dosud recense Klotzovy nebo Paulyho (Praha, Bellmann 1862); nyní pak přibylo vydání pořízené dr. Rob. Novákem. Na základě zkušenosti, ve škole získané rádi vyznáváme, že vydáním tímto pokrok učiněn je znamenitý. Vyniká zajisté práce Novákova nad obě edice tímto:

1. Text sám upraven jest se vší svědomitostí a pečlivou kritikou, jak bylo jen možno nejlépe. Zběžný pouze pohled na př. na první stránku slova naše potvrdí.

ed. Novák.	ed Pauly, Klotz.
I. 1. § 1. constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides?	constrictam horum omnium conscientia teneri...

§ 2. fortes viri in te conferri pestem, quam tu in nos machinaris.	viri fortes in te conferri pestem *istam* quam tu in nos *iam diu* machinaris
§ 3. ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum... coercerent.	ut viri fortes acrioribus suppliciis perniciosum.....
Cap. II. § 6. vives sed vives ita.	vives *et* vives ita...
Cap. III. § 1. Atenim quid est, Catilina... coeptus nefarios...	*Etenim* quid est,..... ...*coetus* (Kl. Pauly: coeptus)
...si illustrantur.....	...*lustrantur*.

Ukázka tato dostačí. Podobně ve II. řeči § 3. právem vynechána slova: „quam multos, qui propter im probitatem favērent"; § 9. odstraněno po slově Catilinae „esse fateatur" atd. O všech změnách textových zevrubnou zprávu podávají kritické poznámky (adnotatio critica pg. 46—48) na konci knihy.

2. Oproti dřívějším vydáním vyniká dále kniha Novákova správností pravopisnou.

3. A nač při překladě nejlépe spoléhati může žák, jest dobrá interpunkce. Vždyť v nejednom případě jest správná interpunkce výkladem. Té pak věnována byla péče velmi svědomitá. Srovnejme na př. ed. Nov. I. 2. § 5; I. 4. § 9. s chaotickou interpunkcí jak u Klotze tak i Paulyho!

4. Úprava knihy je sličná, tisk pěkný, vyhovující nejnovějším nařízením, cena pak báječně laciná.

Jest tedy všech učitelů českých mravní povinností, by knihu tolika dobrými vlastnostmi vynikající zavedli do českých škol výhradně; vždyť bude míti mládež jejich knihu důkladnější, sličnější, lacinější.

5. Jen jednoho bychom si ještě přáli. Ve vydání Klotzově i Paulyho jsou krátké latinské propravy (Argumentum). Nesouhlasím s těmi, kteří si přejí, by stručný obsah a snad i disposice řeči tu byla podána; to je po mém zdání úkolem školy a to úkolem velice vábným i vděčným; ale příčiny, pohnutky k řeči, nebo tak zvaná historická její stránka v úvodě scházeti by neměla. Žáku takové pokyny bývají velmi platny.

Jan Šafránek.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Платьно n. stslov. linum, tela, **двѣ платьнѣ** Men.-Mih. linteum; **полотно** Men.-Leop. linteum jest tvar rus. — bulh. plátno, dim. platence, slov. platno linteum, charv. srb. platno 1. id. 2. murus, moenia zeď okolo města, upevněného místa, kláštera (v tomto značení by to slovo mohlo býti jiného původu, než platno linteum), rus. полотнó linteum tenue, dim. полотéнцо mantele, mrus. полотно linteum, pol. płótno, čes. plátno id. — čes. obs. také velum „byv puzen plátnem rozpiatým“. Troj. „plátna rozpenše“ ib. hluž. płótno textum, tela; fin. paltinnu linteum, Star. 262, jak se podobá, ze slovan. — **платьно** přesmyknutím hlásek z palt-ĭno, kmen jest **платъ** z palt; srov. švéd. palta, nizoněm. palte (Sander's Wb.) dán. pjalt lacinia, holld. palt-rok amplum vestimentum.

Плѣха rus. scortum, meretrix; srov. lot. plaš's, m. plaša f. largus, copiosus, luxuriosus, plaša dzīvošana vita luxuriosa, plaši adv. copiose, luxuriose, plaši dzīvōt luxuriose vivere.

Плехтъ rus. Mar. nejtěžší kotva lodní, druhá kotva „la seconde ancre“ jest holld. plecht ve složeném plecht-anker nejtěžší kotva lodní; plecht, f. značí: polu-krov na přední i zadní části korábu.

Plech-ý adj. čes. purus, mundus, pulcher, elegans, plechosť, plechota mundities ne-plechý immundus, ignavus, ne-plechosť, ne-plechota impuritas; petulantia, lascivia, ne-plecha, f. id. ne-plech, m. ne-plecha, m. et f. homo immundus, negligens; plech znělo, jak se zdá, ve stčes.

plěch a vzniklo přesmyknutím hlásek z *pelch, *pels; srov. ags. faels-ian purificare; srov. také lot. spilš's adj. purus, clarus, spilši adverb. rein, klar; počát. *s* může býti předsuvkou tak, jako ve spiga vedle piga eine Feige, die man zum Spotte zeigt (ze stněm. fîga nebo sřněm. vîge ficus).

Plena slov. 1. scoria, 2. lapis schistus, plenast, plenat 1. scoriae plenus, 2. schistus, foliatus, také plenja lapis schistus, plenjav schistus; srov. lot. plênes, plênji pl. lapides schisti Schiefersteine, Kalkschiefer, platte Kalksteine; dle lot. *ê* se zdá, že slov. plena stojí na místě *plěna.

Plena, pléna, dim. plenka plénka čes. membrana tenuis „Těla našeho spojení z kostí, chrustaček, žil, masa, svalů, kože trojnásobní a plen neb mázder rozličných složeno jest. Com.-jan. 241. — na tiech kostech (hlavy) . . jestiť plenka neb mázdřice“ (aponeurosis) a t. d. Sal. rkp. 4. 1. „proti bolesti pleny hlavnie“ Ras. rkp. 5. 7. plenka, pia mater, M. V. — plínky oka, jako: rohovatá tunica cornea oculi, rus. плёнча́тый adj. membranarum plenus od zaniklého substantiva *плён-ка membrana; téhož původu jest, jak se podobá, také rus. плена́, dim. плёнка, плёночка tenký lístek schedula tenuis, bracteola, плёнчатый lamelleux, pelliculeux. Za srodná možno pokládati: lit. plenė cuticula, tunica retina, omentum, stprus. pleynis meninx „Hirnhaut“, Voc. srov. také lot. plēns adj. tenuis.

Плена́ rus. dim. плёнка, плёночка ein kleiner Bruch (in Metallen), плени́стый voll Brüche; čes. plena, dim. plenka, plenečka, záděra, lupina na železe ruptura ferri „chybný nůž, má plenu.“ Us. Možná, že také pol. ploń, f. plonia, dim. plońka Eiswuhne (něm. prov. blenke id. asi z pol. plońka) jest společného původu, prvotné značení bylo asi: ruptura.

Плерёзы f. pl. rus. die Trauerbinden — ze fr. pleureuses pl. id. od slovesa pleurer plakati.

Plesmo srb. asser lať, kmen ples, suff. mo; to slovo by mohlo kmenem souviseti s lit. plėsz-iu, -ti scindere, findere, dilacerare, kořen prvotně plasz; lot. plēš-u, plēs-u (1. sg. praet.) plēs-t scindere, v. Плаха.

Плесна stslov. basis, ima pars pedis, planta pedis, pes оутвердисте сѧ емоу -нѣ и глезнове Act. 3. 7. — Vost. vyskýtá se

také dat. dual. плєсномѧ k nom. sg. °плєснъ nebo °плєсно: нє боудєть оуставлєнна плєсномѧ твоимѧ. Deut. 28. 65 - Vost. — bulh. plesna f. rus. плесна́, плёсна planta pedis, плюсна metatarsus, stslov. плєсница basis; sandalium, rus. плесни́ца une sorte de sandales, stslov. плєсньць m. sandalium вь плєсньцѧ (dual. acc. m.) имь вьстоупати Ant.-hom. 147. také плєсньцѧ, f. jak se domnívati volno dle dual. acc. плєсньци: вьстоупи вь -ци свои - Act. 12. 8. - Šiš. 26. — Srodná jsou: lot. plesa, plesna, pleksna (*k* jest vsunuto) planta pedis, metatarsus, plēsna pes natatorius anserum, anatum, plesina cutis natatoria; stprus. plasmeno, jak pravděpodobno, na místě -na f. „vuesbret". Voc. planta pedis, metatarsus, jak se domnívati možno dle stněm. prëta dlaň palma. O srodnosti uvedených slov slovan. lot. stprus. pochybovati nelze. — Za srodná s těmi slovy se také považují: skr. pâršṇi m. f. calx pata, zend. pâšna, m. id. (na místě *pâršna); got. fairzna, stněm. fërsna (také fërsana, fërsina), sřněm. vërsene, vërsen, ags. fiersn calx pata; řec. πτέρνα a) pata calx; b) = βάσις, *t* po *p* jest vsunuto, jako na př. ve πτόλεμος na místě a vedle πόλεμος boj, bitva vojna; řec. πέρνα kyčelná kosť; hyže, hyždě Schinken; πτέρνα i πέρνα, jak se dle příbuzných slov domnívati volno, na místě staršího *πέρσνα; lat. perna (na místě *persna), pern-ix rychlonohý. Pro odchylné skupení hlásek v uvedených slovech skr. zend. german. řec. a lat., poněkud také pro odchylující se významy, není srodnosť těchto slov s dotčenými slovy slovan. lot. i stprus. nade všelikou pochybnosť dokázána, ač nemožná není, neb kmeny ples i plas řečených slov (slovan. lot. i stprus.) mohly ovšem přesmykem hlásek vzniknouti z pels, pals a *l* tu může býti zástupcem prvotného *r*.

Плёсо rus. a) lacus (Lex. II.) b) плéсо une certaine étendue de rivière, плесъ dial. sinus fluvii; čes. pleso 1. tiefe Stelle in einem Flusse oder See, jmenovitě hluboká voda před jezem, 2. See; slk. pleso a) lacus; vortex, b) Pleso, Blatno pleso, slovan. jméno Blatenského jezera. Slova ta jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. pelkė f. palus, solum uliginosum Sumpf, Moor, bes. Torfmoor, ve pl. pelkės f. i pelkai m. Torf; stprus. pelky palus, solum uliginosum, terra palustris „Bruch", Voc. asi na místě *pelke f. — lot. peljkjis,

m. die Kuhblume caltha palustris (Ness.),
složeným z pu + plaiszkis, pu jest te
slovníku lit. se nachází pùplaiszkiai, p
Pleva slov. cuticula, očna pleva palpeb
brana, cutis natatoria, ягодичная плева вн
oculi, pol. pliwa cuticula, membrana; lit.
1. cuticula, membrana tenuis tenká kožk
a svaly; tenká kožka pod skořepinou v
3. cataracta (morbus oculi) bílá nebo šer
oku; lot. plēve f. plēvs m. cuticula,
plēvains adj. membranā tenui tectus,
retina oculi? „Netz vor dem Auge".
Plevník, plivník, správněji, jak se zdá plív
také plevel ze *plěv-el čes. ohnivý d
domnění u obecného lidu, že bohatství p
z pelv; srov. lot. Pelvīks eine heidnis
také skr. parv. (1. par. K. V.) implere.
Plísniti, -sním vb. dur. vy-plísniti vb
crepare — od zaniklého subst. *plíseň in
stslov. byl by плѣснь, плѣ z pel kořen, -
srodná jsou, jak se zdá, lot. pel-t, pel-j
dicere, pēl-ēt, -eju conviciari, infamare,
Pljehati, -ham s předlož. -u srb. interimer
ční souhlásky *l* může pocházeti z pozděj
kmen byl pleh ze ples; srov. lit. plė

mina (Lex. II.), což jest asi prvotné značení, плочиште forum, bulh. pločè lamina, tabula „ploči ili skùdeli (keramidi) Pokl. I. 32. (Lex. II.) slov. ploča 1. id. 2. lapis sternendae viae (Janež II.), charv. srb. ploča lamina; solea ferrea podkova, dim. pločica, id. pločine pl. Mik. tabulae? charv. pločiti, -čim sternere lapidibus viam dlážditi ploskými kameny; srb. ploke pl. i plojka, kdež *j* vsunuto jest, a) „okrugla i gladka kamena pločica“ (lamina), b) jistá dětská hra: igrati na ploke, charv. plokata forum; kořen плок plok. V Ciz.-Slov. str. 66. pronesl jsem mínění, že ta slova jsou rovně tak cizího původu, jako stsrb. плака tabula, lamina, kteréž pochází z nřec. *πλάκα* id. Nyní pokládám řečená slova za původně slovan. i srodná: 1. s lot. plak-t, plōku, plak-u aequum, planum fieri, plaka Kuhfladen, kravěnec, jako ploský, ê-plaka vallis, plak-ans adj. aequus, planus, plaku, plakam platt auf der Erde; lit. plokas pavimentum, plóksztas aequus, planus, kořen plak, od něhož také plàk-ti percutere pochází, vlastně na plosko utlouci; 2. se stněm. flah adj. sřněm. flach, vlach, nněm. flach aequus, planus, holld. vlak, švéd. flack, dán. flak id. švéd. flake tabula, lamina, skand. skip-flak tabula naufragii rozbitiny korábu, angl. flake tabula, lamina, stratum; 3. se řec. *πλάξ*, gen. *πλακ-ός* planities, tabula, lamina, *πλάκ-ινος* ze plosky záležící, *πλακ-όω* laminis obduco, *πλακοῦς* i. q. lat. plac-enta koláč, co ploské pečivo. Také fr. plaque tabula, lamina, španěl. pláca id. praesertim ex aere, ze řec.

Ploch čes. obs. caudex serviens secaudis rebus, špalek k sekání, z dohadu: „k pile se připrodává ploch nový“ Boček ex Ms. 1620; ze sřněm. bloch truncus, caudex, cippus; stněm. piloh, nněm. Block id.

Плохíй, -хóй adj. rus. mediocris, vilis, exiguus, плохо писмо Op. 2. 2. 181. плошúть ся negligentem esse, плошáть, о-плошáть, -áю 1. id. 2. deteriorem fieri; stslov. о-плошити сѧ non curare dle Lex. II. z rus. — rus. о-плóхъ error, vitium о-плошáлый incautus, improvidus, negligens, о-плóшный, о-плошливый socors, incuriosus, negligens, о-плóшка, о-плóшность, о-плóшливость, incuria, negligentia; kmen плох, х, *ch* ze staršího *s*; lit. zastar. plakas adj. vilis, exiguus z rus. — srodným by mohlo býti sřněm. blas adj. infirmus, debilis,

ženo buď, že táže rostlina nazývá se ru
wilcze łyko, čes. vlčí lyko, hluž. łykn
lonx. (2. část lonx lyko jest srodná
lūks id. i slovan. lyko лыко). něm. Seid
Плóшка rus. le lampion, die Illuminationsla
to slovo cizí i odvozeno ode švéd. bloss
Плóтва, плотúца rus. cyprinus erythroph
płocia, płocica (dim.) i płotka id.
čes. plotice sepia „Vezmi kostí Sepiae
řečené ryby. Ms. bib. 121. plotice loligo
Žid. et Aqu. bulh. plùtika cyprinus e
Srov. něm. Plötze — na místě *tz* by se
řečech nacházelo *t*; pak sřlat. plota, pi
vlask. piota ze staršího *plota Plötze.
Plsek, gen. sg. -sku čes. adeps Kernfett, inne
také plsť, plesť, f. id. (*плъс-ть) „V
vnitřního, jinak plsti.“ Wolk. plsní i pl
Slova ta jsou, jak se podobá, kmenem pl
s плъсть, f. stslov. coactile, rus. полсть, p
čes. plsť id. atd. Uváženo buď, že také
poznačuje, jak jsem sám slyšel, dial. jist
Plť, gen. -ti f. čes. (*плъть) ratis, rus. пл
плóтикъ id. — плотъ ratis stslov. jest
płta i płyt (zastar.) id. nyní płet, m.
značení (płatwa 2. Dachschwellen); rum

плотúть, плочý compingere, contignare, плóтникъ faber lignarius, плóтный compactus, densus, firmus; плотúна agger jest však se stslov. плотъ sepes ve spojitosti.

Pluta, bulh. prám scapha major může pocházeti od kořene plu fluere, natare; jest ale také možno, že pochází z řec. πλωτή id. et ratis.

Plutati, -tam charv. srb. natare, „plivati povrh vode", plut slov. charv. srb. cortex subereus, pluta, charv. srb., pluto, n. srb. plutovina slov. charv. id. „Nekome i pluto tone, a nekome i olovo pluta." — přísloví srb. — плýтиво rus. Schwimmholz am Netze, la flotte (d' un filet), plutva charv. ratis; rum. plutè id. ze slovan. kmen plut, kořen plu плоч fluere, natare, navigare, prvotně vůbec se movere, skr. plu (1. âtm. interdum par.) natare; navigare, navi proficisci; votare; transsilire, s předponou vi circumagi, také vagari, jak se domnívati lze, dle vi-pluta adj. vagus; sem náleží také rus. плутáть, -áю errare, vagari. Srodná jsou: ags. fléot-an (praet. sg. fleát, pl. flut-on) fluere, fluctuare, natare, koř. flut, angl. float 1. fluere, natare, 2. vb. trans. inundare, 3. float subst. Kork an der Angelschnur; skand. fliôt-a (praet. sg. flaut) fluere, natare, fleyta natare facere, flytja vehere, transportare, flýta 1. se celeriter movere, 2. accelerare; švéd. flyta fluere, natare, flytta transportare, flöte der Kork an der Angelschnur; stfris. fliat-a, stněm. fliuʒ-an fluere, manare.

Плутъ, dim. плутéцъ; плутáга (°плочтага), плутúшка (dim.) плутúще augm. rus. impostor, deceptor, плýтни f. pl. artes, fraudulentia, плутовáтый astutus, fallax, fraudulentus, плутóвка deceptrix, плутовствó artes, fraus, fraudulentia, плутовáть -тую decipere, fallere, fraudare. Kmen plut; srov. got. flaut-an gloriari, flaut-jan se efferre, se jactare; význam „chlubiti se, vychvalovati se" mohl snadně přejíti ve značení „klamati, šidíti; jest však také možno, že slova uvedená jsou společného původu s rus. slovesem плутáть errare, vagari (kt. v. pod Plutati, srb.), tak že by prvotný význam slova плутъ byl homo vagus tulák, pobuda. Lot. pluts homo vagus — z rus.?

°**Плъх**, kmen laxum, mollem, marcidum fieri vel esse, samohláska stála prvotně před *l*, *ch* (*h*), jak se podobá, ze staršího *s*:

šedé, žlutobílého pobřišku; 3. sorex; m
araneus; obs. plch cocodrillus (= crocodil
ms. — Jméno zvířat uvedených pochází,
barvy jich srsti nebo povrchu těla i jest
pálszas helvus, helvolus, gilvus plavý,
značilo také pallidus, jak viděti z isz-pá
(o barvách), koř. palsz, lot. pals's m.
pálszas, palsans adj. pallidus bledý, svět
pilih, pilch glis (pilch-in glireus), srn
Bilch, Bilch-maus id. mohou pocház
Možná, že také hluž. pólš-ica chenopo
lebeda jest s uvedenými lit. lot. slovy ve sp

Плъть f. stslov. a) *σάρξ* caro, *σῶμα* corpus, **по**
Šaf. 159. — b) color Ex. 34. 29. Pent.-Mi
телиѥ,сєстра по плъти. — **плъть** Zogr. **плъть**
dem. caruncula, bulb. plùt caro, corpus, o-pl
incarnatus, slov. polt, pout i povt f. et n
do polti sem moker, 3. color cutis, 4. cor
(prut) sem prav pri polti (pri koži debla, n
odrězal"; 5. constitutio corporis, Meg. 6. sex
Spang. pulti, Fris. pelt, Trub. charv. p
srb. put corpus, rus. **плоть** f. 1. caro, corpu
всѣка плоть omnes homines, 3. cutis, pellicu
praeputium, pol. płeć f. gen. płci sexus, pł

a krásnú pleť. Lib. Med. — 2. color cutis Vajce mieká s šafranem dobrú krev dávají a krasnú pleth (pleť) Pokl. chud. Ms. Cerroni, p. 66. — 3. sexus — dle pol. — mužská pleť, ženská pleť, krásná pleť; dluž pl ě š, správně asi pl e š, color cutis, oris color. Stanoviště samohlásky slabiky kořenné odchyluje se v uvedených tu slovech slovan., stojíť dílem po, dílem před *l*: také ve slovech jinojazyčných, o kterých se možno domnívati, že jsou kořenem příbuzná, stojí samohláska kořenné slabiky dílem p ř e d, dílem p o *l*: skr. p a l á - m, n. caro, ir. f e o l, f e o i l id. — tak že by se dle skr. a ir. mysliti mohlo, že ve stslov. **плъть** jest **плъ** z °**пъл**, prvotně *p a l, kořen, **ть** suffix; avšak v lot. p l u t a a) caro, p l u t a s, pl. cutis, membrana „die kahle, zarte Haut"; c) viscera stojí samohláska po *l*. Lit. p á l t i s polt slanin succidia by se fonéticky s uvedenými tu slovan. slovy sestaviti dalo; ježto se ale významem různí, jest pravděpodobnější to domnění, že lit. p á l t i s přetvořeno z rus. **полоть** nebo pol. p o ł e ć succidia, kt. v.

Плѣшь f. 1. subst. stslov. calvitium, slov. p l ě š, p l i š f. i p l ě š a, rus. **плѣшь** f. pol. p l e s z a id. čes. p l e š f. v novější době také m. 1. id. 2. tonsura monachorum, 3. locus calvus, glabretum, p l e c h (°**плѣхъ**) calvitium, p l e c h y m. pl. furfures capitis, hluž. p l ě c h, gen. -c h a, dim. p l ě š k, calvitium, locus calvus; 2. **плѣшь** adj. stsrb. calvus, glaber, **плѣша роудина**- Mon.-serb. 186. 93. (r u d i n a srb. pratum), p l ě š adj. slov. calvus, **плѣшина** stslov. calvitium, slov. p l e š i n a, charv. p l ě š i n a id. rus. **плѣши́на**, dim. **плѣши́нка**, lysé místo (na kůži) la place pelée (d' une peau), p l e š i n a slk. p l ě š i n a hluž. calvitium; rum. p l e š i e calvitium; mad'. p i l i s tonsura, calvities ze slovan. — čes. p l e c h a t ý, hluž. p l ě c h a t y calvus; rus. **плѣша́къ** 1. calvaster, 2. une fleure simple; **плѣша́нка** motacilla leucomela druh plisk, slov. p l e š a s t, p l e š a v, p l e š i v calvus, rus. **плѣши́вый**, slk. p l e š i v ý id. slov. p l e š e c, calvaster, p l e š i v e c 1. id. 2. haliaeetos, rus **плѣши́вецъ**, slk. p l e š i v e c calvaster, slov. p l e š i v o s t rus. **плѣши́вость**, slk. p l e š i v o s ť calvities, rus. **плѣши́вѣть**, slk. p l e š i v ě ť calvescere; slov. p l e š i č astur rufus Rohrweihe; pol. p l e s z o w a t y calvus, p l e s z o w a t o ś ć calvities. Stanoven buď kořen **плъх** z **плъс** calvescere: slk. p l c h n ú ť 1. id. čes. p l c h-

nouti, -nu, plchati, -ám 1. id. 2. pennas amittere, „vlasy mi plchnou“ defluunt capilli, plchý, plchatý, plchavý, plchovitý calvus, plchosť calvities. Srov. stněm. plas, sřněm. blasse, nněm. Blasse, Blässe, Blesse macula alba in fronte equi, bovis, canis, lysina, lyska na čele některých zvířat, něm. zastar. i dial. blas, blās, bles id. sřněm. blas adj. calvus; pallidus (Schade- altdeutsch. Wb.), holld. bles, f. 1. = nněm. Blasse, Blesse, 2. calvitium, caput calvum, skand. bles, f. blesi, m. švéd. blās, m. dán. blis, angl. blaze macula alba in fronte equi etc. dán. blisset adj. maculā albā in fronte distinctus. Ježto ve slovech german. stává častěji *b* na místě *p* příbuzných slovan. slov, mohla by právě uvedená slova german. s плѣшь a ostatními k němu náležitými slovy býti srodná; tomu zdají se ale odporovati slova lit. lot.: 1. lit. plink-ù 1. sg. praes. plik-aũ 1. sg. praet. plìk-ti inf. calvescere, plìkas adj. calvus, plìkis subst. m. homo calvus, plikė f. a) quae est calvo capite, b) calvitium, c) pratum glabrum; 2. lot. plik-t calvescere, plik-s adj. calvus, plikēt, -eju calvum reddere, pleikis calvitium, v jichž kořenné slabice mělo by tak, jako v dotčených slovech german., býti *s* (nebo *š* v lit.) na místě vyskytajícího se tam *k*. Není však nemožné, že v kořenné slabice řečených slov lit. lot. před *k* vypadlo *s*, tak že by na př. lit. plìkas stálo na místě *plìskas, lot. pliks na místě *plisks atd. v kořenné slabice *plisk by pak bylo *k* pozdější přirážkou ke plis, staršímu tvaru kořene; tomu domnění nasvědčují: lit. pleiskanos vedle plésk-anos f. pl. furfures capitis, kteréž jest, jak se podobá, ve spojitosti s čes. plechy, pl. id. pak lot. plisk-u, plisk-ām kapp und kahl, plisk-ēt, -eju kapp und kahl machen, berauben. — Lot. pleška calvitium ze slovan.

Плѣть, плю rus. gliscere títi; srov. skand. flona calefieri — *n* jest, jak se zdá, ke kořeni přiraženo — vyskytá se totiž také flo-a calefacere; srovn. též stprus. plieynis „stopasche“ Voc. favilla? lit. plėnys Flockasche (Kursch.-Wb.) — dle stprus. očekával bys v lit. plėnys — lit. plėn-yti, -yju ardere, gliscere - Ness. (Bd.); lot. plēne, f. a) die weisse Asche auf Kohlen, b) fomes.

Плѣжи́на rus. macula, vitium, mendum; čes. plih-ý adj.

a) rarus, mollis, dilutus plihé víno; plihé blato; plihá cesta lutosa via, plihé povětří tempestas tristis; b) laxus, remissus, solutus plihé maso; plihé prádlo t. j. málo škrobené; plihé plátno; c) vilis; plihavý, plíhavý 1. lutosus, sordidus, 2. bardus, hebes, ineptus, slk. plhavý = čes. plihavý 1. — čes. plihnouti, -nu laxum, remissum fieri; s-pliha macula, „splihy na šatech“. Us. (Čel. Dod.) slk. šplih id. na místě s-plih. Dle slk. plhavý zdá se, že kořen jest пльг. Ježto v german. řečech stává častěji *k* na místě původního *g*, srov. stněm. flēc, flēcco, flēcho, sřněm. vlēc, flēcke macula; pannus, lacinia, stněm. flēcchot adj. maculosus, ē kořenné slabiky ze staršího *i*; holld. vlek f. macula, vlekken maculare, nizoněm. střed. vlecke menda; skand. flekk-r, švéd. fläck macula. Pol. plugawy adj. slk. pluhavý immundus, sordidus pocházejí od jiného kmene.

Плюска stslov. theca, proprie siliqua, bulh. pljuska bulla? „Blase“, rus. плю́ска putamen nucum, glandium vnější zelený okrov ořechův, žaludův; srov. lot. plauska, také blauzga, a) palea avenae, b) furfur capitis.

Poculica, charv. vitta páska náhlavní, srb. pocelica vittae genus, poćelica čepec; slov. pocela mitra čepec; srov. řec. *Φακιόλιον* Stirnbinde. Slov. pocela mohlo by však také se sřněm. bezel vitta, mitra býti ve spojitosti.

По-чечу́й rus. 1. haemorrhois, 2. morbus equorum „Steingalle“ náraz, odraženice u koní; po jest předpona, čeč z kek kmen, srov. lot. kjeke der Blutkuchen.

Podeštà charv. prov. magister civium (Nem. 48.) ze vlask. podestà 1. potestas moc, 2. městský správce nebo soudce.

Podirě, skráceně po-dir bulh. post, postea, jak se podobá, složeno z předlož. po i dirè f. vestigium (dirè vb. sequor jdu po stopě), možná, že se dávněji vyskýtalo také dira stopa (srov. srb. „dira, put, kud vojska prodje ili ide“), tak že by dirě byl vlastně starý loc. nebo dat. sg. stat. jména dira; srov. co se týče značení „post, postea“ stslov. **по-слѣдии, по-слѣдь, по-слѣжде** a) adv. postea, b) praep. post; 2. část těchto slov jest ve spojitosti se subst. **слѣдъ** vestigium.

Pod-krusteń, pol. obs. sartago, správněji zajisté -krósteń (°**подъ-кростьнь**), kmen pol. krost z korst, stslov. by byl **кръст** z karst. To slovo jest stejnokořenné se stněm. harsta,

stsrb. подроумиѥ locus subterraneus, e co
въ мати Иосифова погребена. Misc.-serb
cella? turc. podrom cella, cella vinaria;
jak se domnívati lze, ze zaniklého nřec.
prvotné značení bylo: místnosť pod veřejno
nicí, δρόμος běh, cesta veřejná; střec. ὑπ
Einlaufen, Hafen.

Подръда stslov. značení neznámé; за бани
къшариѥ и за подрьда и за мертиѵе — (
подрьда jest, jak se podobá, acc. pl. n. ta
byl *подръдо, n. Srov. řec. střed. ποδόρτιον

Под-вóхъ rus. a) conspiratio, conjuratio, b)
jurationis, rus. prov. под-вóха g. c. a) = n
homo improbus, fraudulentus, deceptor, b)
dolus; kmen вох, voch, kterýž — ohledem
подвохъ conjuratio spiknutí — srov. se sk
mose progredi, stněm. was-an pollere, nněm.
fortis, protervus (uvádí Ettm. pod *vasa
původu mohlo by také býti srb. vesnuti
(též adparere, se movere), kořen ves, jehož

Подъ m. stslov. tabulatum; medium rei, — д
64. - Vost. подъ или полъ и помостъ solum
subterraneus, нождь m. pavimentum, fundame
terraneus, fovea, caverna, за-подъ latebra, bul

tumen, subiculum, basis, podina die Fläche des Heuschobers, dessen Spitze verfüttert worden quasi tabulatum metae foeni, 2. basis, rus. подъ focus fornacalis, vlastně ohniště dole se nacházející; — rum. pod pons, podinè solum, mad. pad scamnum, padló assis, asser, pad-ol tabulare, pad-olat tabulatum — ze slovan. Srodná jsou: lit. pádas planta pedis, solea, pes, basis, imum rei, pėdas z padas vestigium, lot. pēda planta pedis, vestigium, pes (mensura) — *ē* stenčeno z *ā* — stprus. peadey, pl. Socken, Voc. skr. pad m. pes, passus, pada-m, n. pes; gradus, gressus, passus; locus, regio, pâda-s, m. pes, radix arboris, kořen pad (4. âtm.) ire; zend. pâda pes, Zeitschr. XXVII. 103. gr. *πούς* gen. *ποδός* noha, spodek věcí, na př. podnoží hory, kmen *ποδ*, *πέδον* solum půda země, rovina, podlaha, *e* kmenové slabiky seslabeno z *a*; lat. pes (na místě ped-s), gen. sg. pĕdis noha, pĕd-a f. = vestigium stopa, *e* slabiky kmenové stenčeno z *a*; got. fôt-us pes, skand. fôt-r ags. stsas. fôt id. *ô* jest tu zástupcem dlouhého *â*, *t* stává v german. řečech častěji na místě původního *d*, *f* jest tu aspirata retného *p*; stněm. fuoz, fuaz, střněm. vuoz noha, v nichž ô rozvedeno v uo, ua, *t* pak dle pravidla přešlo v z.

По-гѫдити stslov. vituperare, blasphemare, v. **Гоудити**, List. fil. VII. 203.

По-хлоуиъ m. stslov. figura oblonga, **къздвижє ю** (ecclesiam sanctae Sophiae) **-помъ** *ἀνήγειρεν αὐτήν δρομικήν**) Chron. **-хлоуиъ** dá se fonéticky sestaviti s lot. šlaup-s adj. obliquus, šlaup-ums obliquitas, šlaup-stas tigna fastigii, culminis; rozličnost významův činí ale spojitost těch slov pochybnou.

По-кошиє n. stslov. quod aptum est, e conject. **нє-по-кошиє** asperitas, **по-кошьнъ** conveniens, **-шьно къ заповѣди** Svjat. Mat. 9. Op. 2. 2. 395. aptus, valens, **на молитвоу -шєно** Svjat. Op. 22. 394. propensus, ut videtur, **-шиыа на зло** Vost. **нє-кошьнъ** vanus, despectus; stanoviti možno kořen кох; vyskýtá se také **по-косьнъ** aptus, které by však mohlo býti jiného původu. Srov. lot. kōš's m. kōša f. adj. pulcher, elegans, praestans, eximius, clarus, perspicuus, kōš-ums pulchritudo, venustas, praestantia, kōšināt, -aju pulchrum reddere.

*) „*δρομικά* (mgr.) templa dicuntur a formā structurae: quod scilicet in longitudinem procurrant.“ DC.

По-кроута stslov. panis, **хлѣбъ-отъ -ты** *Ψωμός ἄρτον* Op. I. 40. **отъ по-кръты** 3. reg. 17. 11. Parem. 1271. **по-кроутарь** pistor, **покроутарыни** f. uxor pistoris, **покроутарьскъ** adj. pistoris, **-кржт** - Vost. z této vedlejší formy možno souditi, že starší tvar byl **по-кржта**; rus. dial. **по-крутъ**; čes. po-kruta, dem. po-kroutka placentae species, laganum absque fermento „koš chlebů přesných, koláče z mouky bělné, olejem zadělané, a pokruty nekvašené, olejem pomazané. Num. 6. 15. lagana absque fermento ib. Vulg. — crustula, Vulg. „a dávali jemu pecník chleba na den“ Jerem. 37. 21. pokruta Mm. ib. „daretur ei torta panis quotidie“ Vulg. ib. „Pokruty neb koláče z mouky a másla pečené jim velmi škodí“ Krab. 39. pokroutka pastillus; pokruta = pečené jídlo z těsta; pokrutina = do kruhu dělaný bochník ze lněného semena Oelkuchen, „záboj slove pokrutina“ Ms. Alch. 293. in margine; hluž. po-kruta khlěba, dluž. po-kšuta panis pecen chleba. Slova uvedená jsou ve spojitosti: buďto s **кржтити** torquere nebo **ис-кратати** frangere, kořen **крат**, v. **Кратати** (**из-**) List. fil. IX. p. 29.; srov. stněm. scrint-an findi, rumpi, rimas agere; srov. také lot. kořen kramt v sa-kramt-āt conterere, de granis.

По-крутъ rus. auxilium (Miklos.-Gramm. II. 201.) **по-крутъ** rus. dial. podíl pars, portio; jak se podobá, z **по-кржтъ**, jsouc téhož původu, jako strus. **при-крута** dos, kt. v.

Po-krątki pl. pol. renes (Miklos.-Gramm. II. 201.) slk. po-krútky. pl. id. — od kořene **крат**: stslov. **кратати** flectere, **кржтити** torquere — ve pramenech stslov. posud známých nachází se jen **кржтити са** torqueri — pol. kręcić, čes. krouti ti torquere; pojmenování ledvin od vinuté jich tvárnosti.

Po-kuta pol. slk. luž. poenitentia, pol. z rus. dial. — neb pravá pol. forma byla by, jak se domnívati lze, *po-kęta — čes. po-kuta poena, mulcta, **по-кута** rus. prov. luctus — z *°**покжта**, v. **Кжтати** (**съ-**) compescere. Listy fil. IX. p. 183.

Polàštrevina charv. prov. caro pullorum (Nem. 54.) od vlask. pollàstra, f. pollàstro m. kuře.

По́лая вода́ rus. la crue des eaux přibývání vody, **поло-во́дье**, n. les hautes eaux, **поль**, **полье** ve složených **во́до-поль** f. **водо-по́лье** n. inundatio jsou, jak pravděpodobno, ve spojitosti se

slov. plati, poljem haurire, aquam agitare, „voda polje“ das Wasser wogt. — kt. v. Srov. lot. palji pl. inundatio i lit. am-palas Aufwasser auf dem Eise; am na místě an, předpona.

Полица f. stslov. asser in ecclesia od staršího °**пола** pola; bulh. polica asser, cymatium, slov. polica theca repositoria, Gestell, Gesims, Schwinge beim Wagen, poličica dim. das ovale Bretchen am Pfluge, charv. polica, Gestell, srb. polica taenia in pariete, repositorium Wandleiste, vlastně deska, přibitá ke stěně, na níž se rozličné věci ukládají, rus. **полúца** dressoir Anrichtetisch, Schenktisch, **пóлка** Wandbretchen, verschiedene Sachen, z. B. Bücher, darauf zu legen; Pfanne, Pfannendeckel am Schiessgewehr; pol. polica a) = srb., b) ein Schrank mit Fächern armarium, półka, nesprávně pułka, asserculus, čes. police a) = srb.: police, na knihy, b) = pol. b), hluž. polca, na místě polica, Topfbret, Gesims; dluž. polica; — mad. pólcz foruli, rum. policè, alban. policъ (Lex. II.) — ze slovan. Srov. skr. phala-m, phalaka-m, n. asser; scutum, parma, folium (Beitr. II. 86.) srov. také dán. fjael asser, skand. fjöl, pl. fjal-ar asser, tabula crassior, fjal truncus, caudex ve složeném fjal-högg Hackeklotz (högg ictus, plaga), *j* po *f* jest pozdější vsuvka; srov. také lat. fāla (phala) eine hölzerne Erhöhung, ein Gerüst im Circus, worauf die Zuschauer stehen oder sitzen konnten.

Политипáжъ rus. la gravure sur bois dřevoryt — ze fr. polytypage umění, násobovati věci tiskové, nákresy nebo rytiny; oplesk dřevorytu; slovo fr. spočívá na řec. *πολύ* mnoho i *τύπος* tisk, vtisk, ráz; vypuklé dílo; obraz, podobizna; vzor atd.

Полóкъ rus. a) Schwitzbank lavice v párné lázni, b) taberna laniaria, kmen пол pol; — jak se domnívati lze, společného původu s lot. pala = rus. a) — srov. také skand. pall-r scamnum.

Полоꙋтъкъ stslov. paludamentum druh pláště; pravděpodobno cizí, jak se zdá, ze vlask. palutto pallium.

Пóлоть m. rus. (*полътъ, suff. -ъть) succidia, Speckseite gen. sg. полтя, jak vysvítá z adj. пóлтевый poltový in Speckseiten, pol. połeć, gen. sg. połcia a) id. b) latus ferae: połeć =

bok grubego zwierza, „szedł połciem zwierz," šla zvěř bokem, (ke střelci) obrácena, połciem leżeć = podélmo ležeti, połcie mięsa grosse Schrotstücke Fleisch, nierusz cudzego połcia = nesahej na cizí statek, čes. polet gen. sg. poltu succidia „Za polet slanin 40 gr. Ms. Arch. Ber. Nasolený polet Aesop 80. — nyní obyčejně polt, také polta f. celá polta Wq. 1341. — prvotně dimidium, „Jednu poltu (těla sv.) sem a druhou tam." Ob. Pan. 113. hluž. połč, m. succidia, lardum, na místě połć. Slova ta odvozena jsou od stat. jména **полъ** stslov. latus, dimidium, kt. v. Lit. páltis succidia pochází z pol. nebo rus.; fonéticky by se to slovo hodilo ke subst., **плъть** caro, avšak odchylné značení slov tu vadí.

Полъ m. gen. **-лоу** stslov. a) latus, ripa, **объ онъ полъ** trans na oné straně, **съ оного полоу нордана** Ev.-Trn.-Nicol. **на оноумь полоу рѣкы** Men.-Mih. **обѣ полы** utrinque, — **днѣпра** Bor. 61. Chron. I. 193. — b) sexus **имѣть моужьскь** — **ни женьскъ**, Šiš. 118. **моужска полоу**, Hom.-Mih. **женьскаго пола** Pat. Nom.-Mik. 34. c) dimidium **полъмь срѣдьна** - Op. 2. 2. 431. **протѣщеть и полъма** - Ostrom. **до полоу царьства** Prol.-Mih. 293. **до полоу соухь** *ἡμίξηρος*, **на полы** (dual. acc.) ad dimidias, **къ полоу дьне** *ἡμέρας μέσης* Šiš. 251. **до полоу нощи** Strum. **къ полоу нощи** Sup. 135. **полоу нощи** o půl noci, — **прибѣгоша** Per. 68. **съ полоу** na polo, — **мрътвъ** Par. (semimortuus), **нс-полоу** id. **полъ** jungitur cum numer. ordinalibus, **полъ вътора** půl druha, **полъ третиих** (Lex. II.) půl třetího; srov., co se značení týče, stněm. střěm. halp dimidius, stněm. halba, halpa, střěm. halbe latus a nněm. Halbe dimidium; slov. charv. pol dimidium, srb. pô id. pô vola = půl vola; rus. полъ dimidium; sexus; také ripa, littus; regio, latus, **въ пóлы** zur Hälfte, **нá-полы** in zwei Hälften, pol. poł, čes. půl, stčes. pól, dimidium; stslov. **пола** 1. dimidium, 2. margo **на -лѣ приписано** Op. 2. 2. 102. — 3. sinus **носаща при полѣ цвѣтъкы** Men.-Leop. 218. **имѣша за обѣ полѣ ризьнѣй** — charv. srb. pola subst. f. dimidium, pol. poła 1. dimidium, 2. sinus vestis, poła sukni Rockschoss; bulh. pola lacinia, sinus vestimenti Schoss des Kleides, 2. ima montis, rus. **полá**, **пóлка** dem. 1. pars antica vestimenti 2. Klappe an einem Tische, mrus. пола sinus vestis, čes. půlka dimidium, stslov. **поль** f. id. — pol. połowa, bulh. polovina, slov.

charv. srb. polovina, rus. **половúна** dimidium, slov. charv. srb. polovica, pol. połowica, čes. polovice id. — slov. charv. srb. s-pol (°**с-полъ**) sexus; pol. s-połek m., s-połka f. čes. s-polek m. (°**съ-полъкъ**) societas, communio, pol. s-polny adj. communis, s-połem, čes. s-polem (°**съ-полъмь** instr. sg. m.) communiter, čes. s-polu id. vlastně jest gen. sg. zastar. subst. pol dimidium, prvotné značení tedy „do polovice", pol. we-społ, -łek, čes. ve-spol, -lek communiter, vlastně acc. sg. stat. jmen społ, spol (***съ-полъ**), pol. społek, čes. spolek societas, communio s předlož. we, ve — a jiná. Za srodná možno pokládati skr. páram adv. ultra, ulterius, pára, th. adj. 1. alius, 2. ulterior, remotior, 3. praecipuus, eximius, pârá-s, m. ripa opposita, ulterior, zend. para adj. anterieur; lot. pāri, pār adv. ultra „brauc upei pāri" trans rivum, jeď na druhý břeh potoka; lat. par stejný „aequalis, quasi alter" (Pott i Bopp.-gl.); řec. *πέρα* adv. ultra drüber hinaus, weiter (vom Ort); von der Zeit „länger", über etwas hinaus, übermässig, *πέρα* subst. f. das Ende, die Grenze, das jenseits gelegene Land, *πέραν* adv. trans, ultra na druhé straně, zvláště za mořem, přes něco, *περαῖος* na druhé straně ležící, odtud *ἠπειρώα* subst. krajina za mořem, jezerem, řekou ležící, *α* kořenné slabiky jest v řec. v *ε* seslabeno, rovně tak i v got. fera f. regio, latus, membrum. Společného původu jsou také, jak se domnívati volno: stprus. per-ôni nom. sg. f. communio obec, perôniskan, perroniscon adj. (Katech. I.) communis společný, obecný — mohlo by býti neutr. sg. — náležitý k tomu nom. sg. m. byl *perôn-iskas, utvořený od perôn-i příponou -iskas = lit. -iszkas, stslov. **-ьскъ**, stněm. -isk. — nacházejí se také stprus. pyrin acc. sg. communio, obec em-pyrint (em- praef. před retnými místo en-) congregare — *e*, *y* kmenův per, pyr seslabeno z *α*. Jak viděti z uvedených tu slov jazykův příbuzných, stojí ve slovan. slovech *l* na místě prvotného *r*. Sem náleží také pol. połać, f. gen. sg. -ći a) řada domův s jedné strany ulice, b) krajina regio.

Полъ adj. stslov. apertus **-лое мѣсто** Sabb.-typ. rus. **пóлый** adj. apertus, patens, vacuus, inanis, sterilis, **пóлая дверь** janua aperta, **полое окно** fenestra aperta, **пóлая кýрица** eine Henne, die keine Eier legt, **пóло** adv. aperte, vacue sine tegumento,

поло-бо́кій efflanqué (des chevaux) vpadlé boky mající (o koních), поло-гру́дый qui a la poitrine découverte nahoprsý, поло-ротина os apertum habens zevloun, по́лость vacuum, vacuitas, cavum. полынья́ la clarière, éclaircie (entre les glaces) prostranství nezamrzlé mezi ledem. Téhož původu jsou také, jak se podobá, slov. pola planities, stslov. полѥ, n. campus, bulh. polé, slov. charv. srb. polje, rus. по́ле, pol. čes. pole, hluž. polo, m. id. stslov. полистъ adj. planus, полꙗна campus, convallis, slov. poljana planities, convallis, bulh. polěna campus, planities, polěnka, pol. polanka la clairière dans un bois mítina v lese, rus. поля́на id. et campus, charv. srb. poljana planities. Slova uvedená mohla by kořenem býti ve spojitosti a) se skr. phal 1. par. findi, dirumpi, dissilire, part. perf. pass. phulla spodobněním z *phulna a to z *phalna, ut-phulla expansus, late apertus; caus. distendere, diducere, late aperire; b) se stsas. stněm. fël-d (z fild, *i* může býti seslabeno z *a*), ags. fil-d (fël-d) campus, fol-de f. terra, tellus, skand. fold, f. solum, terra, fundus, dán. faell-ed campus, švéd. fäl-t id. Kmen pāl lat. pāl-am adv., vlastně acc. sg., veřejně, zjevně, na jevě zní sice podobně, to slovo může ale býti jiného původu. — v. Планъ 1. i 2.

Po-mucha pol. lues pecudum, kořen much, jak se podobá, z mus, jehož značení bylo asi: ferire, occidere i jenž může býti pokládán za srodný s lit. musz-ù, mùszti ferire, mactare, karwės mùszti krávy porážeti, múszis ictus, verber, pugna, pa-mùszti ferire, occidere, cladem hosti inferre, mactare, pa-muszis pugna, proelium, clades atd.

Ponèštra charv. prov. fenestra (Nem. 42.) ze vlask. fenéstra okno.

Понꙗ f. stsrb. vestis superior, chlamys, tunica — z dohadu — облѣче га вь понию царскоую - Misc.-srb. — jak se podobá, ze řec. *τὰ πανία* pl. n. stat. jména *πανίον* dor. tkanina, oděv; řec. střed. *πανίον* pannus, nřec. *πανίον* linteum, pannus, pl. *τὰ πανία* také prádlo.

Poniter pol. der Pointeur im Kartenspiel; ze fr. pointeur id.

По-нравь m. stslov. vermis, чєрвь великъ ꙗко по-норовь (forma rus.) Dan.-heg. čes. ponrav, m. po-nrava f. — také po-ndrav, po-ndrava, pa-ndrav, pa-ndrava — až

i kondrava, kundrava, konrád, kondrát, kundrát — proměnou počátečného *p* v *k*, ve mnohých zde uvedených tvarech jest *d* mezi *n* a *r* vsunuto; 1. larva quorundam scarabaeorum: melolonthae, cervi volantis et al. Engerling. — „Pondravy totiž veliké bielé červy, ješto v roli se nalezují." Gád. rkp. — 2. Ponrav, atelabus. Clem. Lex Ms. (attelabus mlat. species locustae. DC. řec. *ἀτταλαβος* bezkřídlá kobylka), 3. vermis intercus, oestrus bovis „Proti krtici a červom velikým jako pondravom." Ms. Brož. slk. pandrák Engerling; pol. pandrow, pądrow m. na místě pa-nrow, po-nrow; také pandrowie, n. i pandry — jak se zdá, pl. = čes. 1. — pędrak a) id. b) lumbricus; pamrowie, pomrowie, n. a) Brachwürmer, b) nackte Erdschnecken, pol. prov. (Pozn.) pandroż = pędrak *α*); srb. pundrav na místě *po-nrav, vermis intercus „crv, koji se kod mršavijeh konja pod repom (sub caudā) nalazi"; uváženo buď také srb. pamrak „crv koji se u ovaca i u koza u rogu nalazi" — asi na místě pa-nrak (*па-нракъ). Etymologie těch slov nejasna; jedny tvary, jako **по-нракь**, **понорокь** (tvar rus.), pol. pandrow na místě pa-nrow, pa-mrowie místo -nrowie poukazují ke stslov. **нракъ** mos, modus, species, consuetudo, **нър-** Šiš. 177. **неракь** Mon.-serb. **порокъ** (tvar rus.): **три порокы** - Sborn. Chron. I. 45. 6. — značilo, jak se domnívati lze, také natura, indoles, kteréž značení se vyskýtá ve slov. charv. srb. narav — tak že by slova řečená byla složena z předpony **по-** nebo **па-** i **нракъ**, **нъракъ** i že by prvotné značení jich bylo asi: parodek, patvor, odrůda; druhé tvary, jako slk. pandrak, pol. pędrak — asi na místě ***па-нъракъ**, pol. pandroż — asi na místě ***па-нърожь**, pandry, pl. — asi místo ***па-нърꙑ** poukazují ke slovesu **по-нрѣти** stslov. subire, ingredi — vlastně **-нърѣти**, jak viděti z **-нъдрѣть**-Ion. 2. 6. Men.-serb. (д před р jest vsunuto), srb. po-nirati sub terram abire (praesertim de aquā), tak že by se mysliti mohlo, že tvary právě uvedené odvozeny jsou od kořene **нър** toho slovesa.

Ponta pol. barba in acumen desinens brada ostře zakončená; ze fr. pointe apex, acumen; také vlask. punta = fr., řec. *πούντα* id. ze vlask.

Понтировáть rus. hráti proti bankérovi ve hře farao řečené;

ze fr. ponter gegenspielen, setzen, **понтиро́вка** sázení, hraní proti někomu, **понтёръ** Gegenspieler, ze fr. pouteur id. — také **понтиро́вщикъ** téhož významu.

Понть rus. (poët.) mare — vedle domácího **море** — ze řec. πόντος moře, jmenovitě Černé moře.

Po-nudka čes. zastar. oblectamentum — „Codex homiliarum lat. 1418. penes vocem oblectamenta habet ponudky." Jung.-slovn. — kořen nud, to slovo může býti stejnokořenné s lit. pa-nústu (z -nud-tu), -núdau (1. sg. praet.), -nústi (z -nud-ti) sich gelüsten lassen, koř. nud.

Popita charv. coryza, morbus in linguā gallinarum pipec; původu román. vlask. pipita, špan. pepita, střlat. pituita id. — Základem jest lat. pituita a) sliz, b) pipec, tipec.

Popita charv. mugitus, jak se podobá, cizí; srovn. řec. πόπο exclamatio, výkřik podivení a nelibosti.

Popury i purpury pol. směs hudebná, skladba hudebná, sestavená z rozličných známých nápěvův (arií) — ze stejnoznačného fr. pot pourri; prvotné značení slov fr. jest podivné: pot hrnec, pourri hnilý; pot pourri značilo totiž prvotně nádobu kuchyňskou, do které se zbytky rozličných pokrmův, masa, zelenin, luskovin házely, kdež často i hnily. V lepším smyslu poznačuje se špan. názvem olla potrida i fr. pot pourri jídlo, které se připravuje z masa rozličného druhu i z rozličných příjedkův. V rozšířeném smyslu užívá se řečených slov fr. ke poznačení všeliké směsi, všeho, co bez náležité spojitosti nebo libovolně sestaveno jest, zvláště ohledem na skladby hudebné.

Пора stslov. vis, violentia, **прѣоуходѣющꙗ лоуѣбнѣй поужди порою** оумꙗ-Hom.-Mih. 139. — rus. **на-пóръ** impetus, impulsus, ictus vehemens, rus. dial. **порной** validus, **порно** valde, srb. o-porávitі se refici, rum. por-av ferus — **пора** odvozeno od kořene **пьр** slovesa **прѣти** (z perti) **пра** (starší tvar **пьра**) fulcire, **о-прѣти -пьра** sistere, **-ся** impingere; niti, adniti, **о-пьроша ся**-Ostrom. **опьрѣсте ся о богъ**-Bus. 175. — Sem náležejí také rus. dial. **порúть** pinguescere, **порúнье** bona valetudo (Mikl. Gramm. II. 448.). Srodné jest lot. spar-s, m. vis, vigor, nisus, spar-igs adj. horlivý, přičinlivý, snažný — od kořene sper: sperté-s niti, adniti, reniti.

Poralija charv. srb. patina — v. Paralija.

Поро́та rus. nix recens, in quā conspicitur vestigium ferae. v. °Прътити, srb. prtiti viam aperire per nives.

Pórpot, m. hluž. stridor, strepitus (пръпотъ), pórpotać crepare, crepitare, strepere, stridere, koř. porp (°пръп z пърп), za srodné možno pokládati: lit. parp-iù, parp-ti crepare, crepitare, strepere. Možná, že také srb. prpor arena (a stridendo) sem náleží.

Portyera pol. záslona na dveřích velum januae — ze stejnoznačného fr. portière nebo vlask. portiéra — od porta lat. vlask., porte, f. fr. brána, vrata, fr. také dvéře.

По-роукъ adj. stslov. durus пороуко слово Gen. 21. 11. — cod. serb. Pent.-Mih. Mat. 55. дѣль пороукыихь Exod. 6. 9. Pent.-Mih. въ пороукыихъ времен'ныхъ Op. 2. 2. 24. по-роуковати, -коуѭ aegre ferre, по-роучивъ morosus; také по-рѫкъ, což jest, jak se podobá, starší: порѫко ıави сѧ слово сє Gen. 21. 11. cod. 1538. дѣлъ порѫкыихъ Ex. 6. 9. ibid. Kruš. — srov. ags. ranc superbus, rebellis, ranc-ness, -e f. i renc, -e f. superbia. Uváženo buď také lot. no-rūkēt, -eju conviciari, objurgare, increpare, vexare, violare, delere, abolere.

По-сагати, -аѭ vb. dur. stslov. 1. nubere, — за кого Prol.-Mih. — за моужь Krmč.-Mih. по-сагнѫти, -нѫ vb. pf. congruere, nubere, -неть дѣва Šiš. 80. — къ моужу Lev. 22, 12. - Pent. Mih. — за моужь Num. 30. 7. - Pent.-Mih. непосагьшиѩ coelebs; 2. uxorem ducere въ вьтороую женоу -гноувь - Zak.-serb. také по-сазати, -аѭ nubere, по-сажениѥ nuptiae, rus. по-сяга́ть -а́ю vb. dur. по-сягну́ть, -ну vb. pf. — за кого́ nubere, s я na místě původního *a*, stslov. по-сагъ m. a) compages, e conjecturā, — желѣзьнь Prol. 15. b) nuptiae, rus. по-ся́гъ (zastar.) dos, collocatio cum dote, rus. dial. по-сага f. по-сагъ m. id. mrus. посагъ t. j. posah 1. dos, 2. locus, ubi sponsa per convivium nuptiale sedet (Lex. II.), pol. po-sag, čes. po-sah (obs.), dluž. po-saźank dos, starší značení těch subst. bylo asi: conjunctio, conjugium, connubium, nuptiae; pol. po-sažyć, wy-po-sažyć dotarc, collocare cum dote, kořen саг sag, jehož prvotné značení bylo asi „conjungere". Za srodná možno pokládati: a) lit. sèg-ti, seg-ù, dle Schleicher-a seg-iù, figere, configere, fibulare, alligare, circumligare, pri-sèg-ti alligare, affigere pri-sagyti id. pa-saga cin-

gulum sellae equariae popruh, pri-sagà acus serviens consuendo; lit. pa-sogas, m. pa-soga, f. dos, také pa-sagas (dlit.), jak se zdá, z pol. — b) stprus. sagis (Voc.) fibula přezka, spona. Pochybno, zdali ags. sâg fascia, onus má s těmi slovy co společného.

Posąg pol. statua, slovo etymologicky temné; spojitosť se slovesem sięgać, sięgnąć manum extendere, petere rem, stslov. **сагнѫти** extendere (manum) jest pochybná; také s pers. sang kámen lapis to slovo sotva souvisí.

Po-sek, m. gen. -ska i -sku penis tauri, equi, arietis čes. (*по-ськъ) od **ськ** irrigare, mingere: rus. prov. сёкать mingere. v. **Сик** irrigare. Srov. také lit. pa-si-sekioti coire, de vaccis, kořen sek (Geitl. 102).

Posidovati -dujem vb. dur. charv. držeti statek, „ne držim, ne posidujem tvoga". Stat.-Pol. — cizího původu: vlask. possedère, lat. possideo, -ēre id.

Постила rus. Compot, cizí: řec. střed. *παστῖλος*, *πάστιλλος* pastillus, nřec. *παστέλλιον* ein Brei aus Mandeln, Leindotter und Most; it. pastello paštyka.

Po-stronek, gen. -nka pol. funis, restis rus. по-стро́мка Riemen oder Strang zum Anspannen der Pferde an den Wagen, čes. po-stranek, -straněk i pro-straněk id. po i pro jsou předpony, 2. část těch slov pochází, jak se podobá, z něm. Strang, sřněm. stněm. stranc. stněm. také strangâ f. funis.

По-сѧдити vb. stslov. acquirere, slov. posôditi mutuum dare, rus. по-суди́ться, по-сужа́ть-ся (кого чѣмъ) id. srb. po-súditi utendum petere, mutuum sumere, slov. po-sôda i po-sôja mutuum, v. **Сѧдити**.

Poš bulh. sudarium, lacinia, slov. poša velum závoj, flór, charv. poša 1. id. 2. to, co srb. poša a) černý, flórový šátek, jenž se nosí na krku; b) tiara nigra auro intexta černý zlatem protkaný turban; nřec. *πόσιον* id. Slova cizího původu, odnášející se ku pers. paš velum (e conject.) Zeitschr. XXVII. 96.

Pošćùrnica charv. prov. jentaculum operariorum (Nem. 56.) snídaní dělníkův; po jest předlož. -šćùrnica jest, jak se zdá, odvozeno od vlask. scùro temno, tak že by to slovo značilo to, co se po přestání temnoty jí.

Потéрнъ rus. (fort.) brána výpadu Ausfallsthor — ze fr. poterne f. id.

По-тороча f. rus. prov. „притка, случай, разсказъ о какомъ либо произшествіи“ (Вольт. p. 89.) casus, eventus; narratio; kmen torok, stslov. byl by трак z tark, co kořen možno stanoviti tar sonum edere, loqui, garrire, srodný s lit. tar-iù, tàr-ti dicere; pra-tark-nė exordium orationis. v. Tárať.

Pouhý adj. čes., starší púhý (tvar stslov. byl by поугъ, form. defin. поугый) purus, merus, pouhé víno vinum merum; pouhá pravda, D. na púhu púšť se brala. Leg. D. 16. vyskýtá se také „púhlú púšť“; púhá (mera) žalosť. Jel. Petr. — sincerus „S pokrytým a ne púhým jej přivítá ochotenstvím. Troj. 3. 4. — merus bloss, pouhá pověsť eine blosse Sage. Také pouhlý, púhlý: púhla púšť. Leg. II. J. 12. z púhlého zlata 3. Reg. 10. — „kdo by tomu odpieral, leč puhlý a zřejmý pohan“ atd. Odp. na Spis 1522. a — 4. — Podobá se, že kořen jest pu, srodný s kořenem skr. pû (9. par. âtm. et 1. âtm.) purificare, lustrare, pav-ítra adj. purus, purificatus.

Po-vlovný čes. povlavný adj. slk. lenis, lentus, mollis, mitis, placidus, commodus — v. stslov. Влы, na místě *вълы, tarde, вълoвьнъ tardus, segnior, modestus.

Праг, prag, kmen, siccari, arefieri, hiscere, rimas agere, sitire, causat. torrefacere, frigĕre — samohláska stála prvotně po *r* — pol. prag-nę, -nąć vb. dur. a) sitire b) fig. desiderare, — czego, pragnienie subst. vb. sitis; desiderium, u-pragnąć, za-pragnąć, -nę vb. pf. sitim colligere, desiderio alc. rei affici, mrus. прагнути torrefieri, srb. za-pragnuti i zapraći, -pragnem proprie: exsiccari, zapragnula stoka t. j. prestala davati mlijeko; čes. prahnouti, -nu vb. dur. siccari, arescere, torrefieri „Země prahne horkem“ Wq. 1465. také hiscere, rimas agere — Jezero prahne od horka. „Prahli jsou lidé velikým vedrem“ Ben. Zjev. 16. 9. „aestuaverunt homines aestu magno“ Vulg. — sitire „jazyk žízní prahne.“ Br. Iza. 41. 17. — fig. prahnouti po něčem desiderare, u-prah-nouti, vy-prahnouti, -nu vb. pf. arefieri, exsiccari „Vyprahla země.“ Háj. Vyprahlo horkem obilí id. Studnice vyprahly. D. z-prahnouti na místě vz-prahnouti exsiccari, může se také s-prahnouti (*съ-прагнѫти) psáti: Od velikého horka slunečného obilí a trávy sprahly — Štelc. čár. I. 5. — hluž. prahnyć, -nu arefieri, siccari, žórło (fons) prahne, prahnjenje subst. vb. wu-prahnyć vb. pf. exsiccari,

za-prahnyć id. „Kruwa je zaprahnyła“ vacca lac praebere cessavit; čes. prahlý aridus, prahlý len = raný len linum patulum, pol. praglec Frühflachs, dle Jungm. slovn. pol. také pražec id. srov. značení lit. sprog-ti rumpi, findi; germinare, pullulare; prahlina čes. locus exsiccatus, aridus, vy-prahlina id. vy-prahlý arefactus, exsiccatus, s-prahlý id. s-prahlost, vy-prahlost ariditas, vyprahlosť země. Us. pragność pol. obs. sitis, Ps. Puł. rus. dial. прячъ, пряry (Lex. II.) frigĕre. — Stejnokořenná jsou: stslov. пражити, -жѫ vb. dur. frigĕre въ пламени — жимь Dioptr. Chrys.-lab. — ся frigi, — жаше се въ пламени Chrys.-lab., bulh. prážè frigo, pražím, smažím, slov. charv. pražiti, -žim id. srb. pražiti, -žim sonum edere, de pulvere pyrio adusto, praženje subst. vb. sonus pulveris pyrii adusti, rus. пря́жить, -жу, frigĕre пря́женье, n. subst. vb. actio frigendi, vlastně smažiti; změkčení kmenové slabiky pochází z pozdější doby, mrus. пра́жити, pol. pražyć, pražę torrere, frigĕre, praženie subst. vb. čes. pražiti, pražím. v. pol. — „Slunce praží (torret) obilí na poli.“ — 2. pražiti někoho fugare „na zpátky praženi byli.“ Cyr. 3. pražiti někomu einem zusetzen, hluž. pražić, -žu = pol. 2. fig. molestare, vexare; stslov. ис-пражити, -жѫ torrere, rus. ис-пря́жить frigĕre vysmažiti, на-пря́жить, čes. na-pražiti vb. pf. frigendo parare, stslov. съ-пражити frigĕre, съпражена перга (χίδρα) Lev. 2. 14. - Proph. slov. s-pražiti, charv. s-pražiti brustolare, arrostire sulla brace, čes. s-pražiti frigĕre, torrefacere, u-pražiti, pol. u-prażyć plane frigĕre, čes. vy-pražiti a) frigendo extrahere, b) exsiccare, arefacere: Tělo mé bude na kříži vypraženo — Hil. rukop. 86. hluž. wu-pražić = čes. b); srb. za-pražiti incoquere cibo farinam et butyrum, čes. za-pražiti, pol. za-prażyć id. hluž. za-pražić id. et torrefacere, kruwu zapražić facere, ut vacca cesset lac praebere — пражити jest vlastně causat. ke slovesu pragnąć pol. prahnouti čes. atd. — Slova odvozená: прягва rus. cibi genus, praža slov. res frixa; rus. пряженецъ, пряженица eine in Butter gebackene Pastete, hluž. praženc Geröstetes, Zwieback, pražeńca Röstplatte, Ofen in der Ölmühle, čes. praženice, praženina ova in butyro frixa, praženka a) = zápražka, b) slk. cibi genus Sterz, méně správně pražanka, hluž. praženka segmentum

panis frixum, fructus solani tuberosi tostus, pražidlo čes. nástroj ke pražení kávy, Kaffeetrommel; slov. pražola Rostbraten, není-li přispůsobeno ze vlask. braciuola id. pol. prażuchi pl. m. geröstete Mehlklösse, hluž. pražuchi id. (z pol.) stslov. пражьмо collyra pečivo oblé tvárnosti, druh chleba, пражьмо farina, Op. 1. 26., rus. dial. пра́жмо Buttergebackenes, pol. prażmo spicae tostae, geröstete, nicht völlig reife Ähren, čes. pražmo, n. pražma f. id. zrna obilná neb klasy dříve úplného dozrání upražené a vymnuté; pražma = hordeum vel triticum tostum, pisa frixa etc. Us. — „alfita, polenta" Aqu. — pražný slk. frixorius, pražná pánev frixorium, pražná neděle, první neděle postní od pražení pučálky nazvaná; hluž. pražnik mensis Julius; srb. za-pražka (zapraška) quod incoquitur cibo (farina et butyrum), čes. zápražka id. — rum. prèži-, prèžesk vb. frigĕre, assare, prèž-it adj. frixus, tostus, assatus, mad. parázs pruna, ardor, parázs-ol torrere, frigĕre — *a* mezi *p i r* jest vsunuto, párg-ol coquere in vase clauso, jak se zdá, přesmykem hlásek ze *prag-ol, — jsou původu slovan. Srodná jsou: lit. spragù, sprag-ėti crepare, strepere, stridere knistern, prasseln, wie beim Brennen des Tannenholzes (srov. význam srb. slovesa pražiti), sprag-ùs adj. crepitans, stridens, strepens, de ligno ardente, sprag-ìnti facere, ut crepitet, strideat, strepat „prasseln machen" Kursch. — dle Ness. spragìnti i sprogìnti frigĕre „rösten"; uváženo buď také lit. sprog-u i sprog-stu, sprog-ti a) rumpi, findi, rimas agere, b) germinare, pullulare, gemmas agere, také čes. prahnouti značí: dirumpi, rimas agere, hiscere „země prahne"; lot. sprāg-stu, sprāg-t dirumpi, rimas agere, sprag-stēt, sprag-šēt, prasseln, knistern, sprühen, wie Tannenholz im Feuer; srov. také švéd. sprak-a prasseln — v german. řečech stává častěji *k* na místě původního *g*; — nněm. prov. präg-eln, preg-eln frigĕre jest, jak se zdá, utvořeno na základě slovan. kořene prjag. Srov. také skr. bhraǵǵ (6. par. âtm. bhrǵǵâmi, bhrǵǵē) assare, frigĕre, torrere, bhraǵǵana-m, n. actio frigendi, assandi — — obyčejně sice stává na místě skr. *bh* ve příbuzných slovech slovan. *b*; někdy ale, ovšem jen málokdy, vyskytá se na místě skr. *bh* ve slovan. také *p*, tak na př. kmen празг stslov. stat. jména про-празгъ diluculum úsvit jest, jak se podobá, ve spo-

jitosti se skr. bhrâǵ (1. par. âtm.) lucere, splendere, tak ž by *zg* toho slova stálo na místě prostého *g*. — Srov. též řec *Φρύγ-ω*; pražím, peku, také páliti (o slunci), *φρύγ-ιος* adj. such aridus (Hes.) *φρύ-γιον* suché dřevo, palivo (drevné), *φρυγ-μό* pražení atd. — pak lat. frīg-o, -ĕre pražiti — v řec i lat. jsou samohlásky kmenové slabiky, jak se zdá, z seslabeny.

Прагъ stslov. limen, **прагы двьрий ѥго да тьрєть нога твоꙗ**-Svja bulh. prag, slov. charv. prag id. srb. prag 1. id. 2. (C. g. postis veřeje, rus. порóгъ (dim. порожёкъ) limen, cataract mrus. порогъ = poroh, id. пороги = porohy, vodopád Dněprovské, také прагъ = prah, pol. próg, gen. prog- id. kašub. prog i parg limen čes. prah i práh limen — ve stavení vodním spodní břevno Grundbaum; hlavní prah v vodní hranici u mlýna spodní vody Haupt- oder Grundschwell Fachbaum bei unterschlächtigen Mühlen; říčné prahy cata racta, hluž. proh limen, rěčne prohi cataracta, dluž. pro limen; — rum. prag limen, alban. prag, mrum. *πριάγκο* (Lex. II.) ze slovan. — **прагъ** utvořeno přesmyknutím hlásel s parg-ŭ; značení „limen“ možno pokládati za starší, ne význam „cataracta.“ Slova uvedená mohla by býti ve spoji tosti se skr. parǵ, prǵ (2. âtm.) conjungere. Ve skand švéd. fors cataracta vadí konečné *s* naproti slovan. *g* (*h*) Sem náleží: за-порóжье, n. russ. (°за-пражиѥ) regio tran cataractas Danapris krajina za vodopády Dněprovskými, zem Kozákův zaporožských, pol. Za-prože, obyčejně Za-poroż n. id. čes. zá-praží, n. der Raum hinter der Schwelle; за-порóжецъ rus. incola regionis jacentis trans cataractas Danapris pol. za-porožec id. (z rus.) за-порóжскій adj. rus. tran cataractas Danapris jacens, habitans.

Пракъ stslov. machina bellica ad expugnandas urbes „**постав овны и праки и соуличники**“ Ios.-Flav.-Vost. **съ порокы, с възграды** (**възградъ** quod ad murum applicatur urbis oppug nandae causā Lex. II.) Karamz. 5. nota 16. rus. zastar. по рóки m. pl. mrus. zastar. порокъ, pol. zastar. prok arie (machina), Zof. Arch. IV 364. čes. prak 1. funda, balista 2. aries (machina) „tarasy (vineas) a berany bořící (v Ber praky arietes) připraví ke zdem tvým.“ V. Ezech. „Ohrad mysli naší těžkým stírá prakem, ariete gravi quatit moeni

animi.“ Ryt.kř. — 3. catapulta aneb prak, W. pol. 163. hluž. prok funda, arcubalista, prokawa arcubalista, prokać, proknyć projicere, sagittas jacĕre, prokař sagittarius, čes. prakovník, hluž. prokovnik funditor, čes. pračatka (obs.), prakovnice fundibalum Schleudermaschine, dluž. prokadło funda. Пракъ utvořeno přesmyknutím hlásek z park-ŭ. Srov. staroir. faracha, fairce, „a mallet“ dřevěný mlat, tlukadlo, pích, malleus, fistuca, kteréž Pictet (Beitr. II. p. 86.) sestavuje se skr. paraśu-s, parśu-s, m. securis, ascia, bipennis, ś ze staršího k, řec. πέλεκυς id., v němž l zaujímá místo staršího r. Odchýlnost významu těchto slov vzbuzuje však pochybnost, zdali jsou s uvedenými slovan. slovy srodná. Možná, že пракъ kořenem, jehož tvar mohl by býti прък i jehož samohláska stála asi prvotně před r, jest ve spojitosti s lit. perkúnas bůh hromu pohanských Litvanův, to co slovan. перунъ; jméno toho boha zachovalo se ještě v některých průpovědech, na př. perkúnas grauja, grumena = Perun hřímá, perkúnas musza hrom bije, perkúno akmů der Donnerkeil, nyní se to statné jméno užívá ve značení: fulmen, ictus fulminis, fulminis radius; lot. pērkōns bůh hromu, hrom fulmen, pērkons sperj, ē-sperj = hrom bije, stprus. percunis „Donner“ Voc. c = k; za kořen těch slov možno pokládati perk ve značení ferire, icere, náležitého slovesa ale není. Lit. Perkúnas bývá sice obyčejně sestavováno se slovan. перунъ, jako by s ním bylo společného původu; ta věc jest ale pochybná, neb domnění, že by v uvedených lit. lot. i stprus. slovech k po r bylo vsunuto, sotva možno považovati za důvodné; s druhé strany pak také nelze za to míti, že by ve slovech перунъ, pol. piorun atd. bylo po r vypadlo k, ta slova dají se dobře odvoditi od перж, пратн ferire; následující místo v Per. XXI. (v Perejaslavském letopisu rus. z počátku XIII. století) „перкунъ, рекше громъ“ mohlo by ovšem ponoukati k domnění, že ve slově перунъ vypadlo k po r, avšak toto jediné místo sotva rozhoduje; také z toho krátkého citátu, kterýž uveden jest v Miklosich-ově stslov. Lex. II. nevysvítá, zdali na místě řečeném slovem перкунъ není právě lit. perkúnas míněno. K úsudku o tom, zdali v místě uvedeném перкунъ za vedlejší a snad starší tvar slovan. перунъ pokládati možno, nebo zdali tam перкунъ

toliko skrácená forma lit. perkūnas jest, bylo by třeba čísti Perejaslavský letopis sám.

Праноръ stslov. tintinnabulum, -ры златы-Georg.-Vost. **пранорьць** m. dim. id. — **звекъ** (na místě **звакъ** sonus, strepitus) Alex.-Mih. 129. -це на коне поставити-ibid. 128. srb. praporac zvonek — **праноръ** přesmykem hlásek z *parporŭ, kořen par značící asi: sonare — náležitého slovesa však není — slova uvedená mohou kořenem býti ve spojitosti se skr. sphar (6, par.) vibrare; uváženo buď, že lat. vibrare značí také: ozývati se, zníti, zvučeti, na př. „vox vibrat in auribus."

Праск, prask, kmen, crepare, strepere, fragorem edere; slov. praskati, -skam vb. dur. prasnoti, -nem vb. pf. charv. praskati, -skam vb. dur. prasnuti, -nem vb. pf. crepare, srb. praskati, -skam vb. dur. crepare, fragorem edere, prasnuti -nem vb. pf. (aor. 1. sg. prasnuh i praskoh) crepare; erumpere; illucescere: „dokle prasnu zora od istoka," „kad u jutru prašte zora bjela" Nar. pjes. prasko-zorje n. diluculum, pol. praskać -am vb. dur. plaudere, crepare, fragorem edere, čes. praskati, -skám vb. dur. prasknouti, -nu vb. pf. a) id. etiam stridere „měkké dříví na ohni praská." Um. les. I. 63. — b) cadere cum strepitu „prasknul sebou na zem", c) prasknouti frangi, rumpi, d) praskati bičem insonare flagello, praskati někoho percutere, verberare, hluž. praskać, -am vb. dur. prasnyć, -nu vb. pf. crepare, fragorem edere, insonare flagello, praskać trans. verberare, také próskać, prósnyć, próskotać crepare, crepitare, dirumpi — s *ó* ve slabice kořenné na místě správného *a* tak, jako ve próca labor na místě *praca; dluž. prasnuś = hluž. prasnyć; slov. praska tumultus, seditio, charv. srb. praska fragor, crepitus, slov. praskavec vinum acerbum, čes. praskavec polygonum aviculare, stslov. **праскавица** strepitus factus ad terrendos hostes, Alex.-Mih. 16. — na jiném místě 186. poznačuje, jak se zdá, hudebný nástroj; čes. praskorky m. pl. cibi e farina genus, slov. prasket, praskot, čes. praskot stridor, fragor, strepitus, slov. prasketati, čes. praskotati, hluž. praskotać crepitare, strepere, čes. praskotina, hluž. praskoćina res fragorem edens; rus. dial. праскъ, slov. prask fragor, pol. prask 1. tumultus, strepitus, 2. (Poznań.) plausus, assentatio,

„dziewczyna ta ma wielki prask“, jest velmi oblíbená; čes. vý-prask verbera; праштити, -штѫ stslov. s předlož. къjacěre cum sonitu, charv. srb. praštiti -štim fragorem edere praštenje fragor, čes. praštiti, -štím vb. pf. to, co stslov., — něčím, někým, o něco, do něčeho, „hrom do stromu praštil“; „žezlem praštil o zem a království se odřekl“ Sychr. Phras. praštiti sebou cadere cum strepitu, prašćeti slov. crepare, strepitum edere, čes. praštěti, -štím id. oheň praští. Br. led praští. D. „Nave (navis, z lat.) od vln zmítaná všecka praštěla.“ Preff. 532.; bulh. prùštè crepo, kořen tedy пръск, jehož samohláska stála prvotně po *r*. Srodnými zdají se býti: lot. prakškjēt, -eju knistern, prasseln i brakškjēt crepare, crepitare, *k* před *šk* jest vsunuto; lit. braszk-ù, -èti crepare, crepitare, strepere, fragorem edere, stridere, jehož počátečné *b* zaujímá místo prvotného *p*; švéd. braska strepere, dán. brask-e clamare, brask clamor, strepitus, tumultus, nizoněm. brask-en, nněm. brasch-eln strepere. Společného původu jsou také: slov. praska vulnus in summā cute, praskati scabere, iz-praskati eradere, stslov. о-прасковати, -скоуѭ scabere, -главоу Nom.-barb. proprie: facere, ut aliquid hiscat, ut cutis rumpatur.

Прасьнъ s předponou на- adj. stslov. subitus, vehemens, praeceps — v. List. fil. XI. p. 176.

Práška i fràška charv. prov. a) sarmentum, b) collect. sarmenta (Nem. 21.), prášće, frášće, n. virgultum, sarmenta (Nem. 6.); ze vlask. fràsca listnatá větev, haluz.

Пращта stslov. 1. funda, Ber. супоротокъ (funda?), 2. πύργος (věže k obraně, hrad, hradba) turris, створьше авары сны (сынъı nebo соуны turres) и вьзграды (quod ad murum applicatur urbis oppugnandae causā) и вороты и пращє - Prol.-Mih. 272. e russ. — въ горьнюю пращоу Men.-Mih. 177. праштица funda dim. bulh. praštva, slov. prača, preča i frača 1. funda, 2. pri vozu okov (tegumentum, munimentum kutí) na srědi vage, kamor se štrange privežejo (Lex. II.) charv. srb. praća funda, srb. praćica dim. 1. funda, 2. „na samaru ona uzica, na kojoj se drži noga, kad se jaše“, stapia jumenti clitellarii, rus. пра́ща funda, také пращь (Lex. II.), vlastně formy stslov. пороуьнъ Ipat. adj. odvozené od stat. jména пороча; v mrus. se vyskýtá праща funda (ze stslov.) i шпроца id. (z pol.); pol.

proca 1. funda, 2. serpentis genus; stslov. **пращьмъ** adj. fundae, **камень** (lapis) —, Ephr.-belg. **пращьникъ** funditor; — rum. praštie funda, mad. parittya funditor jsou původu slovan. Přidané Beryndou k vysvětlení stslov. stat. jména **пращта** strus. **су-поротокъ**, jehož stslov. tvar byl by °**сѫ-пратъкъ**, jest, jak se podobá, s **пращта** stejnokořenné i poukazuje k tomu, že kmen slovan. slov uvedených jest **прат** z part; kořen by mohl býti **прът**, jehož samohláska stála prvotně před *r*, asi ve značení quatere, concutere, ferire, tundere, contundere, srov. lit. pùrt-yti, -au quatere, concutere, pùrtin-ti, -u (Donal.) rütteln, schütteln i ags. port-ian tundere.

Пращь m. stslov. pallium Op. I. 60. Iob. 29. 14. - Proph. Mat. 55. — jak se domnívati lze, ze pratjъ, kořen může býti prat, srodný se skr. prath (1. âtm.) extendi, expandi, od něhož prath-imán, m. latitudo, amplitudo. Srov. také ags. bratt pallium; st.-ir. brat id. lam-brat gausape (lam manus), stkymr. brath (gl. sagana v. saga) — střlat. saga pro panni specie et lecti stragulo-DC.

Пратежь m. stsrb. sarcinae, merx, Mon.-serb. 476. — **коуповати** 389. — **продати** 476. slov. pratež f. sarcinae; supellex lanea, Habd. vestis, charv. pratež sarcinae; supellex, Verant. srb. pratež sarcinae-Mik., nenachází se ve Vukově slovníku; kořen těch slov jest **прът**: charv. srb. prtiti -tim onus imponere, onerare, o-prtiti vb. pf. onerare, prtjenje n. subst. vb. sublatio in dorsum, slov. o-prtiti alligare, oprten koš Rückenkorb, charv. prov. ò-prta fascia cocularia (Nem. 33.), srb. prtljati (Dalm.) ferre, prtljag, m. prtljaga, prtljažina f. impedimenta, sarcinae. **Пратежь**, kmen prat srov. se stsas. frat-u, frat-ah ornamentum, ags. frät-u id. frätvian ornare.

Прати порѭ vb. dur. stslov. scindere, **пороти** (forma rus.) **рыкоу** Pam. 239. exenterare piscem, bulh. porè scindo, separo, disseco, exentero, mrus. пороти, rus. поро́ть, порю dissolvere, dissuere, diffindere, — ры́бу exenterare piscem, — кого́ percutere, verberare, flagellare, по́ротый part. praet. pass. поро́тье subst. vb. pol. proć, porę solvere, disjungere, dissuere. „Jeden szyje, drugi porze." „Okręt morze porze" navis sulcat aquas, hluž. próć, poru i próju separare, dissolvere; rus. **ис-поро́ть**, -порю i. q. **рас-поро́ть**, stslov. **рас-прати**, -**порѭ** i -**перѭ** divi-

dere, dissecare, **разлирахъ рыбоу** Misc.-serb., **рас-прание** dissectio, **рас-прании̑ихъ расперсыхъ** Sbor. Kir. 31. — **рас-порити, -рѭ** findere, **нось моу да разьпори**-Duš. 205. — bulh. r a s-porè vb. pf. -páram vb. dur. scindo, separo, disseco, slov. raz-pranje zemlje chasma, subst. vb. od zaniklého *r a z-prati vb.; rus. рас-поро́ть vb. pf. рас-па́рывать, -ваю vb. dur. disjungere dissuere, pol. r o z-proć, -porę vb. pf. -parać, -ram vb. dur. solvere, disjungere, dissolvere, r o z-por m. r o z-porka f. separatio, disjunctio, r o z-por, r o z-porek der Schlitz am Kleide, hluž. r o z-próć, -poru i -próju separare, dividere, findere, r o z-próće divisio, fissio, r o z-por scissura; rus. вы-поро́ть, вы-па́рывать separare, dividere, вы-поро́ть рыбу exenterare piscem, **вы**поро́ть кого́ **лозя́ми** percutere, verberare; — slov. p a r a t i, p o r j a t i, i z-p o r j a t i separare, disjungere dissuere, r a z-p a r a t i, -p o r j a t i id. charv. p o r i t i, -r i m i p a r a t i, -r a m id. srb. p a r a t i -r a m 1. dividere, 2. exenterare, 3. scarificare, na př. nožem po stolu, p a r a k a t i scarificare, čes. p á r a t i scalpere, disjungere, dissuere, r o z-p á r a t i id. p á r a t i s e v n ě č e m fodere, ruere wühlen „lékaři párali se v nečistotách“ -Com.-lab. 3. p á r a t i z u b y, — s e v z u b e c h fodere, fodicare stochern, fig. p á r a t i s e cunctari, segniter agere, — s n ě č í m versari in re, pol. p a r a ć s i ę c z y m id. hluž. p a r a ć (obs.) separare, dissolvere, čes. r o z-p a r e k, dial. (morav.) r o z-p o r e k fissura, der Schlitz am Kleide. **Прати** vzniklo přesmyknutím hlásek z p a r-t i, koř. p a r. Srov. řec. *πείρω*, na místě **περ-jω*, aor. 2. *ἔ-παρον*, perf. pass. *πέπαρμαι*, kořen *παρ* penetrare, transfigere, transfodere, transigere, *περάω* id. srov. také skr. par (1. sg. praes. act. p í p a r-m i, 3. sg. p i-p a r-t i) trajicere, traducere; dle významu traducere možno domnívati se, že sloveso skr. značilo také p r o n i k a t i, p r o n i k n o u t i, penetrare. v. °**Пратъкъ**.

°**Пратъкъ** s předlož. **изъ**: °**ис-пратъкъ** infans exsectus, kmen **прат** přesmyknutím hlásek s p a r t, **ис-поротокъ** Georg.-Vost. jest forma rus. „**кесарь глаголетъ са роуньскы испоротокъ** Per. XLII. XCVIII. rus. **вы́-поротокъ** pullus ex utero exsectus, pol. w y-p r o t e k i w y-p o r e k infans exsectus; čes. s-p r a t e k i. q. russ. **вы-поротокъ**; „foetus“ Weleš., zvláště tele nedošlé, 2. die Haut eines ungebornen Lammes, Kalbes u. s. w. „Množství kun, sobolův, vyder, rysův, bělizen, bobrův, spratkův, jiných

mnohých věcí". Cosm. 500, pv. Slova tato pocházejí od slovesa stslov. **прати порѭ** scindere, kt. v.

***Праздъ**, kmen, vacuus, otiosus: stslov. **праздовати, -дꙋѭ** otiari, **праздь** f. otium, **праздьнъ** adj. vacuus, inanis, otiosus, **-здна бєсѣда** asi: inania verba, Nom.-Mik. 105. **праздьнꙑм дѣлати** otiosum esse Ex. 5. 8; 5. 17.-Vost. **праздьнъ ѥсть** cessat; **дьнь** — dies festus, **праздноу бꙑти** vacare, **-здна** non gravida, Krmč.-Mih. **непразда** i **-здьна** gravida; **не-празда** poukazuje k tomu, že bylo někdy také adj. **праздъ** vacuus v užívání; **праздьнаѧ недѣлѧ** Chron. I. 194. **пороздьнаѧ** (forma rus.) **недѣлѧ** Mat. 41. Per. 92. Chron. I. 164. Lex. II. bulh. prázen adj. vacuus, ne-prázna gravida, slov. prazden, prazen, charv. srb. prazan, -zna, -zno vacuus, srb. také pauper, slov. pražen, -žna, -žno festus, tvar nepravidelný, rus. поро́жній, поро́жій, také -ожжій psáno, vacuus, cavus, **порожій** = пустой inutilis, vanus, **-ожній** сосу́дъ vas vacuum, **-ожнее мѣсто** locus vacuus, munus vacuum, vedle **пра́здный** vacuus prázdný, uprázdněný; otiosus, piger, inutilis, inanis, vanus **праздное вре́мя** otium, **-ной человѣкъ** homo otiosus, **-ныя рѣчи** inania verba, sermo inutilis, superfluus, **поро́жмя, порожне́мъ** adv. vacue, sine onere, mrus. порожный vacuus, pol. prożny, méně správně prożny, próżny, vacuus, otiosus, inanis, vanus, čes. prázdný, prázný, form. indefin. prázden, prázen 1. vacuus, inanis; 2. expers c. gen. rei: studu prázdný impudens; 3. otiosus, prázdný čas otium, prázdný den; nemá prázdné chvíle. Člověče, když prázden jsi, vejdi mezi lidi. Rad. zvíř. i. iij. prázden choditi W. 4. — čeho liber „byl by toho vězení . . . prázen" Solf. c. 63. „prázdný obecných břemen" Wq. 1485. — 5. prázden býti města, země, vlasti emigrare, exsilio affici, exsulare; 6. inutilis, vanus, 7. libidinosus, lascivus, impudicus „Samson jsa oklamán od prázné ženy" Bel. Ms. 164. — „prázdná žena miluje toho, ktož jí penieze dává." Hus. „Scipio — dva tisiece ženek prázdných ot sebe zahnal." — Fragm. Ms. Cerroni. in 4. prázdno subst. vacuum, na prázdno frustra, in vanum; hluž. próżny, řídčeji prózdny vacuus, otiosus, cavus; praznica slov. adultera (Hug.) čes. prázdnice femina otiosa, pol. prożnica res inanis; **праздьнище** n. stslov. otium; **праздьнь** vedle **празьнь** f. id. **непраздьнь** f. negotium, occupatio, čes. prázdeň f. otium,

neprázdeň negotium „K němu (Bohu) ve dne i v noci, v prázdni i v neprázdni často vzdyšic“. Štít. Výb. I. 688. **праздьникъ** stslov. festum, bulh. práznik id. slov. praznik 1. dies festus, 2. fornicator Habd. charv. praznik dies festus, srb. praznik 1. id. 2. = prazna košnica alveare vacuum, 3. pauper, rus. **пра́здникъ**, mrus. **праздникъ** dies festus (ze stslov.) hluž. próznik homo otiosus; **праздьность** f. stslov. otium, cavum, slov. obs. praznost fornicatio, rus. **праздность** otium; pigritia, inertia; pol. próżność vacuum, vacuitas, čes. prázdnosť, práznosť id. 2. inanitas, vanitas; 3. otium, — míti otium habere, Wq. 943. otium = zahálka „zvykna lenosti a prázdnosti“ — Rad. zvíř. I. 6. hluž. próznosć vacuum, vacuitas, inanitas, otium; **праздьновати**, **-нoуѭ** vb. dur. stslov. otiari, 2. festum celebrare, 3, cessare, — **плъсть** Typ.-Chil. bulh. praznúvam festum celebro, slov. praznovati, -znujem 1. id. 2. otiosum esse, 3. fornicari, obs. Habd. charv. srb. praznovati, -nujem festum celebrare, také otiari, rus. **пра́здновать**, **-ную** festum celebrare, pol. próżnować, -nuję otiosum esse — a mnoho jiných. — rum. praznik a) festum, dies festus, b) praznik adj. solennis, festus, ze slov. odtud také mad. parázna libidinosus, lascivus, Veneri deditus, paráznál-kodik fornicari, paráznaság fornicatio; *d* stslov. kmene °**праздъ** jest, jak se zdá, přisunuto, tak že by prostější tvar byl prazŭ z parzŭ, kořen asi prag z parg, srov. co se týče *zd* na místě *z* stslov. **къз-гроздити** místo i vedle **-грозити** tremere facere, pak slov. stezda místo a vedle steza, stslov. **стьза** semita kořen **стьг**, skr. stigh ascendere, consequi. — Srov. řec. *σπαργ-άω* 1. tumesco, tumeo, turgeo (významy „tumere“ a „vacuum, inanem esse“ dají se sprostředkovati) 2. lascivum, libidinosum esse, luxuriare, — *ἐπί* et *πρός τι* vehementer appetere, *σπαργ-ή* cupido, concupiscentia, impetus; slova řec. mohla by býti ve spojitosti se skr. sparh, sprh (10. par. interdum âtm.) ze spargh appetere, desiderare. Na počátku uvedených slovan. slov mohlo *s* odpadnouti.

Vývod a pořad starších Achaimenovců.

Podává dr. J. V. Prášek.

Známé místo nápisů behistûnských, velikého nápisu Dareiova i malého nápisu nad obrazem jeho umístěného, v nichž praví o sobě syn Hystaspův, že jest po řadě králem devátým, zavdalo příčinu k různým domněnkám. Oppert (le peuple et la langue des Mèdes, 1879, p. 161) řídil se Hérodotovým podáním a vykládal si slovo d'uv'itâtar(a)nam nápisu behistûnského (col. I. § 4, ř. 10) významem à deux reprises, 'po dvakráte'. Dle něho vládlo před Achaimenem 5 králů perských; Achaimenés sám šestý jsa, byl médským králem Fraortem v poddanství uveden. Jeho synem Teispem, jenž již králem nebyl, rozděluje se rod Achaimenovců ve dvě větve. Vnuk Teispův ze větve starší Kýros vítězstvím nad Astyagem dobyl znova království svému rodu; po něm byl osmým králem Kambysés, devátým Dareios. Avšak soustava ta jest velice umělá a spočívá výhradně na navrženém významu slova d'uv'itâtar(a)nam, které jest ἅπαξ λεγόμενον v textech staroperských a jež Rawlinson (Herodotus, II.[4], 592) překládá buď 'in a double line' buď 'for a very long time', Spiegel (die altpersischen Keilinschriften[2], 84) 'je gesondert', 'je einzeln'. Také parallelné texty nepodávají světla žádoucího. V textu médském (dle úsudků H. Rawlinsona, Lenormanta a Opperta) čte se na místě onom slovo savakmar, též ἅ. λ., o němž s těží lze říci, zda jest číslovkou, neboť -mar jest i dle Norrisa i dle Opperta přípona ablativná. Text babylónský jest pak na místě tom úplně porušen. Po objevení cylindru Rassamova padá i hypothesa Oppertova, ježto zjištěno, že před Kýrem byli již Kambysés, Kýros a Teispés králi.

Sir Henri Rawlinson (Georges Rawlinson, Herodotus IV[4], 252 sq.) pokládá Achaimena za skutečného praotce perských králů, jehož synem Teispem rod se dělí ve dvě větve, starší v postupu: Kambysés, Kýros, Kambysés a Kýros Veliký. K těmto šesti vládcům připojuje Kýrovy dva syny Kambysa a Barda jako krále sedmého a osmého a devátého Dareia Hystaspova.[1]) Victor Floigl (Cyrus und Herodot 13 sq. — Geschichte des semitischen Alterthums, Taf. IV, V) šel mnohem dále. Dle něho synové Teispovi Kýros a Ariárámnés rozdělili se o říši tak, že Teispés vládl na západě v Elamu, Ariárámnés ve 'pravé Persii' (Parsua nápisův assyrských) v sousedství hyrkánském. Oba stali se v době Kyaxárově (dle Floigla za Kyaxára-

[1]) Čtvrté vydání Rawlinsonova Hérodota vyšlo r. 1879. Roku 1880 uveřejnil H. Rawlinson nápis slavného cylindru Rassamova a současně změnil náhled svůj o vývodu Achaimenovců. Achaimena pokládá i nadále za krále prvého, Teispa za druhého, načež uvádí čtyři krále staršího rodu (Kýra, Kambysa, Kýra Velikého a Kambysa) a tři krále (Ariárámna, Arsáma a Dareia) mladšího rodu. Hystaspa králem nejmenuje (Journal of The Royal Asiatic Society. N. S. XII. 75).

Xathrita II.) poplatnými Médům. Kolem roku 588 nastoupili v panství elamské Kambysés, v panství perské Arsámés, až r. 556 Kýros spojil ve svých rukou obě části a vzetím Médie stal se zakladatelem perské veleříše.

Zcela jiným směrem vedl si Max Büdinger (Wiener Sitzungsberichte, XCVII., 719 sp.), jenž snažil se zprávy klassiků, zvláště Hérodotovu VII., 11 a Eforovu u Diodóra XXXI., 19, ve shodu uvésti se zpravami monumentálnými.

Nesouhlase ve všem s vývody vídenského professora, podjal jsem se znova zkoumání o sporné otázce té.

Především dlužno dotknouti se Achaimena. I u Hérodota (VII., 11.) i ve velikém nápise behistúnském jest Achaimenés-Hakhamaniš praotcem dynastie; na obou místech jmenuje se synem a nástupcem jeho Teispés, než Hérodotův Teispés jest o tři pokolení starší Teispa, jehož dotýká se nápis behistúnský. Všichni králové perští až po Artaxerxa III. ve svých nápisích nazývají se Achaimenovci; také u Hérodota princové královští týmž jménem jsou označováni. Poněvadž současně nedochovala se nás žádná zpráva o význačné události, která Achaimenovi zjednala v radě místa popředního, ač při povaze věci zpráva taková nutně očekávána býti musí, jest na snadě, že Achaimenés není historickým předkem královské dynastie perské, nýbrž pouze héróem epónymem, podobným Meroveovi franskému anebo Árpadu maďarskému. Za toho byl již ve starověku pokládán, jakož dosvědčují zprávy Stefana Byzantského s. v. (ἡ *Περσικὴ μοῖρα, ἀπὸ Ἀχαιμένους, υἱοῦ Αἰγέως*) a v Etymologikon Magnum s. v. (*Ἀχαιμένης ὁ ἥρως, ἀφ' οὗ καὶ οἱ Πέρσαι Ἀχαιμενίδαι· γέγονεν υἱὸς Περσέως*). Zpráva Etymologistova vzata jest z Nikolaa Damaskéna, jehož hlavními zpravodaji o báječné době perské byli Ktésias (Bauer, Kyrossage, Wiener Sitzungsberichte, C., 321) a Deinón. Z toho dlužno usuzovati, že byl Achaimenés za Ktésiových a Deinónových dob pokládán na dvoře perském za osobu mýthickou, s čímž shoduje se i zpráva Ailiánova (de vita anim. XII., 21), dle níž Achaimenés ve mládí svém orlem vyživován byl. Právem spatřuje v pověsti té Spiegel báječného ptáka Símurgha (Erânische Alterthumskunde, II., 262).

Achaimenés tedy z historických úsudků vyloučen jest. Zbývají nadále zprávy klassiků, srovnané se zpravami monumentálnými.

Král Dareios I. Hystaspův na dvou místech slavným způsobem vyvozuje původ svůj. Praví sám o sobě hned s počátku velikého nápisu behistúnského:

I. 1. Adam. Dârayavauš. khšâyaciya. vazraka. khšâyaciya. [khšâya]ciy-

2. ânâm. khšâyaciya. Pârsaiy. khšâyaciya. dahy-[unâm]. V'(i)št-

3. âspahyâ. putŕa. Aršâmahyâ. napâ. Hakhâmani-[šiya]. II. . . [Câ]tiy.

4. Dârayavauš. khšâyaciya. manâ. pitâ. V'(i)štâspa. V'(i)štâspahyâ. [pitâ]. Arš-

5. âma. Aršâmahyâ. pitâ. Ariyârâmna. Ariyârâmna[hyâ. pitâ]. Čaišp-

6. âiš. pitâ. Hakhâmaniš. T. j. I 1. 'Já Dareios, král veliký, král králů 2., král v Persii, král zemí, 3. Hystaspův syn, Arsámův vnuk, Achaimenovic. II. Praví 4. Dareios král: Můj otec (byl) Hystaspés, Hystaspův otec 5. Arsámés, Arsámův otec Ariárámnés, Ariárámnův otec 6. Teispés, (Teispův) otec Achaimenés.'

V táž slova vypisuje Dareios původ svůj v menším nápise behistúnském, nad svým obrazem umístěném, kdež pouze ve velikém nápise, řád. I. 6 opomenuté slovo Čaišpaiš, 'Teispův', doplněno jest. Tím dotvrzuje Dareios přímé předky své a praví, že jest synem Hystaspa, syna Arsámova, syna Ariárámnova, syna Teispova. Teispem přestává řada předků přímo jmenovaných a připojuje se k mýthickému epónymu vší dynastie Achaimenovi, předchůdců Teispových opomíjejíc.

Dále podává Dareios v obou nápisích ještě tyto zprávy předůležité:

6. . . . . III. Câtiy. Dârayavauš. khšâyac[iya. avah]yarâ-

7. d'iy. vayam. Hakhâmanišiyâ. cahyâmahy. hačâ. par'uv['iyata. âmâ]tâ. ama-

8. hy. hačâ. par'uv'iyata. hyâ. amâkham. taumâ. khšâ[yaciyâ. â]ha. IV. C-

9. âtiy. Dârayavauš. khšâyaciya. 8. manâ. taumâ[yâ. tyaiy. pa]r'uvam.

10. khšâyaciyâ. âha. adam. navama. 9. d'uv'itâtar(a)nam. [vayam. khš]âyaci-

11. yâ. amahy. Což znamená: 'Praví Dareios král: Odtud 7. my Achaimenovci nazýváni jsme. Ode dávna urození jsme, 8. ode dávna tento náš rod královský byl. IV. Praví 9. Dareios král: Osm z mé rodiny této někdy 10. králi byli; já devátý jsem 9. Ve dvojí rodině (?) my králi 11. byli.'

Z této zajisté zplna pověřené zprávy Dareiovy dovídáme se: 1. že z rodu Achaimenova spravovalo Persii před Dareiem osm králů, tedy, ježto Dareios byl přímým nástupcem Kýra a Kambysa, vládlo před Kýrem v Persii šest králů, všichni z rodu Achaimenova. 2. Dobře-li Oppertem tlumočeno slovo d'uv'itâtar(a)nam, odnáší se jeho význam jedině k tomu, že vládli králové ti ve dvojí rodině. Rodinu, z níž pošel, Dareios přímo výše jmenuje. Jejím předkem byl Teispés.

Výsledky tyto rozšířeny jsou velice důležitou zprávou Hérodotovou VII., 11. Tamť dovolává se Xerxés ve sporu se strýcem Artabanem památky předků slavných a praví: *μὴ γὰρ εἴην ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπεος τοῦ Ἀρσάμεος τοῦ Ἀριαράμνεω τοῦ Τεΐσπεος τοῦ Κύρου τοῦ Καμβύσεω τοῦ Τεΐσπεος τοῦ Ἀχαιμένεος*

γεγονώς. Tato zpráva namnoze potkává se s nedůvěrou. Stein (Herodotos IV.[3], 25, pozn. k ř. 8) domnívá se, že Hérodotos spojil rodokmeny obou větví Achaimenovských, starší i mladší, při čemž prý nedopatřením vynechán otec Kýra Velikého. Právě však, že zpráva ta vetkána jest do řeči Xerxovy, má všecky vlastnosti zprávy authentické; projevuje jen to, co za doby Hérodotovy bylo Peršanům obecně známo. Konečně není řada ta tak dlouhá, aby nemohla býti pamatována. Odečteme-li Achaimena jako epónyma všeho rodu, zbývá před Dareiem šest jmen, o jejichž pravosti pochybovati není příčiny; čtyři z nich zajisté jsou potvrzena monumentálně. Vždyť posud nikomu nenapadlo, aby pochyboval ku př. o vývodu, jejž podává ve svých cylindrech assyrský král XII. stol. př. Kr., Tukulti-habal-išarra I. Ont také praví, že jest synem krále Ašurríšiši, vnukem krále Mutakkilnusku, pravnukem krále Ašurdâna a potomkem (líb-líb-bi) krále Ninebpalekura (Lotz, Die Inschriften Tiglathpileser's I., str. 59).

Ve vývodu tomto vyčítá Xerxés o tři předky více, staršího Kýra, staršího Kambysa a staršího Teispa. Srovnáme-li zprávu tu s nápisy Dareiovými, seznáváme, že jest starší Teispés nejstarším historicky známým předkem královského rodu Achaimenova a že mladší rod Achaimenovců, z něhož sám Dareios pošel, počíná se teprve Ariárámnem, který jest tudíž mladším synem Teispa mladšího.

Dareios sám ve svých nápisích nikde nepřikládá hodnosti královské svému otci Hystaspovi, ač toho nástupci Dareiovi při svých královských předchůdcích nikdy nezanedbávají. Také Hérodotos I., 209 v tom se shoduje, že Hystaspés nebyl králem. Poněvadž pak ani Arsámés ani Ariárámnés nejsou v nápisích králi nazýváni, jest patrno, že mladší větev Achaimenovců před Dareiem nikdy nedopiala se hodnosti královské. Teprve Dareiem, když starší větev pohasla, převedeno království na potomstvo Ariárámnovo.

Přihlédněmež ku starší větvi Achaimenovské. Tu pohříchu nejsou zprávy starověké dosti úplny a spojení předků Kýra Velikého s mladším Teispem není zcela provedeno. Ze členů starší větve této nejznámější jest otec Kýra Velikého Kambysés (Her. I., 46 — Xen. Inst. Cyri I., 2., 1 — Bérossos prostřednictvím Apollodórovým u Alexandra Polyhistora, frg. 2 Müller = Agathias, II., p. 119 ed. Bonn.). Otec tohoto Kambysa Kýros jmenován jest toliko u Hérodota I., 111 (ὡς ἄρα Μανδάνης τε εἴη παῖς [sc. Κῦρος] τῆς Ἀστυάγεος θυγατρὸς καὶ Καμβύσεω τοῦ Κύρου).

Avšak tímto Kýrem, dědem zakladatele perské veleříše, přestávají všechny přímé zprávy starověké o členech starší větve Achaimenovské; také nedostává se žádoucího připojení starší větve této ku mladšímu Teispovi. Pouze na dvou místech dochovaly se nás trosky dávného podání. Za doby Efora Kýmského, jenž jest předním zdrojem Diodórova vypravování o věcech asijských (Schäfer, Quellenkunde, 50), odnášeli králové kappadočtí původ svůj k rodu Achaimenovců a v rodinné pýše své vydávali se za

blízké příbuzné velkokrále Kýra. Oni dále tvrdili, že jeden ze předků jejich jménem Anafas byl ze sedmi spiklenců, kteří skláli nepravého Barda a dopomohli Dareiovi trůnu. Eforos pojal zprávu tu do svých spisův, odkudž vypsána jest Diodórem XXXI., 19, kdež zní: *καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κύρου συγγένειαν οὕτω καταριθμοῦνται· Καμβύσου τοῦ Κύρου πατρὸς ἀδελφὴν ὑπάρξαι γνησίαν Ἄτοσσαν· ταύτης δὲ καὶ Φαρνάκου τῆς Καππαδοκίας βασιλέως γενέσθαι παῖδα Γάλλον, καὶ τούτου γενέσθαι Σμέρδιν, οὗ Ἀρτάμνην, τοῦ δὲ Ἀναφᾶν, ὃν καὶ διενεγκεῖν μὲν ἀνδρείᾳ καὶ τόλμῃ γενέσθαι δ' ἕνα τῶν ἑπτὰ Περσῶν.* Podrobnostem této zprávy není lze ovšem váhy hrubě přikládati; jest zajisté úkolem jejím, aby neslavná jinak dynastie kappadocká byla dvojím poutem, blízkého pokrevenství a veliké zásluhy, připoutána k dynastii na ten čas nejmocnější i nejslavnější. Neboť mezi sedmi knížaty spiklými, kteří spolu s Dareiem skláli samozvaného Barda, jméno Anafas nevyskytuje se ani v nápise behistúnském (IV., 18) ani v seznamu Hérodotově (III., 70). Avšak jména Kýra a Kambysa, ve zprávě Eforově připomínaná, jsou historicky správna. Atossa, domnělá pramáti dynastie kappadocké, jest dle zprávy té sestrou Kambysa syna Kýrova; tím však nemůže býti míněn Kambysés, otec Kýra Velikého, a téhož děd Kýros, u Hérodota jmenovaný, neboť počet generací nakazuje hledati oba, i Kambysa i Kýra, mnohem dále v minulosti. Toť shledává se zřejmě ve připojeném souhrnu, kdež vývod Dareiových předků dle pokolení srovnán jest s vývodem králů kappadockých. Základem jest Eforova zpráva, že kappadocký Anafas, jeden ze sedmi spiklých, jest souvěkovcem Dareiovým. Srovnáním zprávy Eforovy s Hérodotem seznává se tento postup:

Achaimenés	
Teispés	
Kambysés	
Kýros	**Kýros**
Teispés	Farnakés ψ Atossa, bratr Kambysés
Ariárámnés	Gallos
Arsámés	Smerdis
Hystaspés	Artamnés
Dareios	Anafas.

Pořadem generačním prokazuje se tudíž, že Kýros, otec Atossy, pramáteře králů kappadockých, není dědem Kýra Velikého, nýbrž míněn jest Eforovou zprávou Achaimenovic jiný,

původu mnohem staršího, jenž dle vývodu Hérodotem zachovaného byl synem Kambysa I. a otcem mladšího Teispa. V Kambysovi, bratru Atossině, spatřovati se sluší dle toho bratra Teispa mladšího, jenž nedostoupiv trůnu, také Eforem králem nazýván není.[1])

Výsledky získané srovnáním obou rodových vývodů potvrzuje a podstatně rozhojňuje nepovšimnutá posud zpráva Ailiánova (de vita anim. VII, 11): *ἐν δὲ τοῖς ἀδομένοις ὑφ' Ἡροδότου Μασσαγέταις ὁ Καμβύσου Κῦρος ὁ ἕτερος καὶ μέντοι καὶ Πολυκράτης ἐς Ὀροίτου σπεύσας ὡς τὸν χρυσὸν ἁρπασόμενος καὶ ἄλλος*, κτλ. Zpráva ta sama o sobě ničím nerozhojňuje látky historické, avšak již neobvyklý způsob rčení *ὁ Καμβύσου Κῦρος ὁ ἕτερος* dosvědčuje, že čerpána jest ze pramene, jejž Ailiános prostě vypsal a ku svému úkolu zužitkoval. Pramen ten pohříchu neznámým nám zůstává a sám Ailiános nepodává žádného vodítka k seznání pravého jeho původu. Tolik však jest na bílední, že znal pramen Ailiánův vedle známého Kýra syna Kambysova, zakladatele perské veleříše, ještě jiného Kýra syna Kambysova, který byl bezpečně starší vítěze nad Astyagem. V řadě předků Kýrových tím nabýváme vědomosti o Kambysovi a o synu jeho Kýrovi, kteří jsou spolu jmenováni v dotčeném častěji již vývodu Hérodotově (VII., 11) a to po prvém Teispovi na místě druhém a třetím. Kambysés, jejž lze tudíž zváti Kambysem I., jest syn nejstaršího historického praotce Achaimenovců Teispa I., Kýros I. jest synem Kambysa I. a týmž Kýrem, od něhož původ svůj shledávali králové kappadočtí.

Dle toho všeho lze takto upraviti vývod Achaimenovců dle zpráv klassických:

Achaimenés

Teispés I. (Hér. VII., 11)

Kambysés I. (Hér. l. c., Ail. de vita anim. VII., 11)

Kýros I. (Hér., Ail., Efor. u Diod. XXXI., 19)

Teispés II. (Hér.) — Kambysés (Efor.), Atossa ψ Farnakés kappadocký.

? ?

Kýros II. (Hér. I., 111) — Ariárámnés

Kambysés II. — Arsámés

Kýros III. Veliký — Hystaspés

Kambysés III. Bardés. — Dareios.

[1]) Dle toho budiž modifikována zpráva ve spisu mém 'Kambysés a podání starověké', str. 6, kdež omylem zvána jest starší Atossa dcerou Kambysa I.

Zpravami klassiků seznán tudíž spolehlivě veškeren vývod rodu Achaimenova; jen na jediném místě není přímého spojení — nikde není řečeno, zda Kýros II. byl synem a přímým nástupcem Teispa II. a bratrem Ariárámnovým.

Zbývá další otázka, kteří z Achaimenovců zde uvedených byli v počtu osmi před Dareiem králi perskými?

Na základě klassiků samotných není lze rozřešiti otázku tuto. Všechny zprávy jejich téměř napořád jsou závisly na pověstech, dle nichž Persie před Kýrem byla Médům poddána a neměla své samostatné dynastie královské. Hérodotos nepřikládá předkům Kýrovým hodnosti královské. Naproti tomu Ktésias vypravuje, že již v dobách předposledního médského krále Astibary měli Peršané svého krále[1]) a nazývá Kýra králem perským ještě před válkou médskou (frg. 26 Müller). Polyainos snažil se pověsti srovnati s historickou pravdou. Čtemeť ve Stratégématech VII., 45., 2: *Πέρσαι Μήδοις παρετάσσοντο. Περσῶν Κῦρος ἡγεῖτο. Κύρου σατράπης Οἰβάρης ἦρξε φυγῆς, καὶ ὅσων ἡγεῖτο Περσῶν, πάντες τῷ σατράπῃ συνέφευγον.* Patrně bylo Polyainovi známo, že pověsti o Kýrovi uchylují se pravdy historické a proto propletl vypravování své zpravami ze zdroje jiného, jímž může býti pouze počátek Ktésiových Persik, nás více nedošlý.[2]) Když odečteme ze zprávy Polyainovy příměsky pověstí, zbývá toto jádro historické: Kýros byl již před médskou válkou králem perským, Oibarés jeho satrapou a spolu velitelem jedné části vojska. Persie byla tedy již před pádem Astyagovým říší samostatnou.

Tím však není ještě nic řečeno o předcích Kýrových, byli-li i oni králi perskými a to v počtu osmi, jakož hlásá ve svém nápise Dareios. Za to poskytují ve příčině té vysvětlení vítaného některé památky monumentálné, shledané za dob našich. Dareiova slova v Behistúně, že již ode dávna spočívá království na rodině Achaimenovců, byla potvrzena zněním jílové dsky senkerské (Senkereh = Larsa nápisů), kterou z textu nyní více nečitelného uveřejnil Bosanquet (Transactions of the Society of Biblical Archaeology, II., 148). Tam přikládá Kýros Veliký otci svému Kambysovi hodnost královskou, pravě: abil Kam-bu-zi-ya 4 (šarru) dan-nu a-na-ku, 'syn Kambysa krále mocného jáť jsem.'

Již výše vyvozováno jest, ježto nepřikládá Dareios předkům svým hodnosti královské — kdežto Xerxés a nástupcové jeho nikdy neopominou výslovně podotknouti královského důstojenství předchůdce svého —, že nespočívalo před Dareiem království na rodě Ariárámnově. Dlužno tedy shledávati počet osmi králův, Dareiem zůstavený, pouze ve starším rodě Achaimenovském. Sku-

[1]) Anon. de mulier. c. 2.
[2]) Důkazem předním jest připomínka o Oibarovi.

tečně potvrzuje dska senkerská, že Kambysés II. králem byl. Již tím jest otřesena domnělá závislost Persie na Médii v době Astyagově, kterou posud Oppert pokládá za pravdu historickou. Šťastný nález Rassamův podává žádoucího světla a odklizí rázem pásmo pověstí, které nám posud zastíralo pravý obraz starších dějin perských. Také jím potvrzen byl genealogický vývod, jakož jest výše upraven dle rozptylených trosek starověkého podání. Praví o sobě a o svých předcích v tak zvaném Rassamově cylindru Kýros (Henri Rawlinson, Cyrus Cylinder v 'Journal of the Royal Asiatic Society', N. S., XII. 84 sq.) takto:

20. anaku Kuruš šarru ... mât šarru rabu šarru dannu šar Dindir šar mât Sumiri va Akkadi šar kipradi irbaiti 21. abal Kambuziya šarri rabbi šar ir Anšan abal-abli Kuruš šarri rabbi šar ir Anšan libbalbal Šišpiš šarri rabbi šar ir Anšan. T. j.: 'Já' jsem Kýros, král zemí (?), král veliký, král mocný, král babylónský, král sumerský i akkadský, král čtyř stran (úřední titul králů babylónských) 21. syn Kambysa, krále velikého, krále perského, vnuk Kýra, krále velikého, krále perského, pravnuk Teispa, krále velikého, krále perského.'

V nápise tom jmenuje tedy Kýros své předky, kteří byli vesměs 'králi velikými, králi perskými',[1]) kdežto sám sobě již přikládá úředního titule, jímž ode dávna zdobili se králové babylónští. On praví dále, že jest synem Kambysa, vnukem Kýra, pravnukem Teispa — tedy Kýros II. jest synem a nástupcem Teispa II. — mezera ve zpravách klassiků tím jest doplněna a vývod rodu Achaimenova úplně seznán.

Teď potvrzuje se také určité zpráva Dareiova o počtu starších králů perských. Dareios sám nazývá se devátým králem a jest potomkem mladší větve rodu královského. Kambysés III., porobce Aigypta a Napaty, byl králem osmým, Kýros III. Veliký králem sedmým. Dle znění cylindru Rassamova jest Kambysés II. králem šestým, Kýros II. králem pátým, Teispes II. králem čtvrtým. Až potud jsou určity zprávy, které poznamenávají, že předkové Kýrovi byli ozdobeni důstojenstvím královským. Avšak zpráva Ailiánova — *ὁ Καμβύσου Κῦρος ὁ ἕτερος* — klade staršího Kambysa a staršího Kýra na roveň s Kýrem Velikým a s otcem jeho Kambysem II., předpokládá tedy, že vedle jména rovnali se sobě i královským důstojenstvím. I jest dle toho Kýros I. králem třetím, Kambysés I. králem druhým a **nutně pak jest Teispés I. prvým králem a zakladatelem říše perské.** Tím spolu obhájena neporušenost textu Hérodotova proti domněnkám Eversovým (Das Emporkommen der persischen Macht unter Cyrus, str. 28).

---

[1]) O významu jména Anšan-Anzan hodlám pojednati v rozpravě příští.

Vývod královského rodu perského jest tudíž takto seznán, jakož dska přiložená naznačuje. Spolu lze výpočty generačnými (26 let na jedno pokolení průměrem) přibližně jednotlivé starší krále chronologicky zařaditi.

Vývod starších Achaimenovců:

Achaimenés, hérós epónymos.

1. Teispés I. c. 714 — c. 688

2. Kambysés I. c. 688 — c. 662

3. Kýros I. c. 662 — c. 636

4. Teispés II. c. 636 — c. 610, | Kambysés, Atossa ψ Farnakés kappadocký

5. Kýros II. c. 610 — c. 586 | Ariárámnés

6. Kambysés II. c. 586 — 560 | Arsámés

7. **Kýros** III. Veliký 560 — 530 ψ Kassandané | Hystaspés

8. **Kambysés** III. 530—522. | Bardés, Dcery: 1. Atossa, 2. druhá dcera (Róxané?) 3. Artystóné; zavr. Parmys | 9. **Dareios** I. (522—485).

Ad Frontonem.

Scripsit Robertus Novák.

Ad M. Caes. I, 2 (p. 4, 4 Nab.): 'et tu me amicum vocas, qui non abruptis omnibus cursu concito pervolo?' sic locum Naber edidit, sed adnotat Studemundius (Rud. Klussmann, Emendationes Frontonianae p. 10): 'cursu concito, quod Naber voluit, in codice non extitisse spatium docet, quod ad explendum e. g. *concitato* lectio sufficiat.' maius igitur videtur in codice extare spatium quam quod explet illud *concito*; nec tamen hoc verbum

ipsum est abiciendum, ut quod firmetur altero Frontonis loco, p. 156, 4, ubi recurrit illud *concito cursu* — etiam Ammianus sic saepius dixit, velut 16, 12, 36: properantes concito quam considerato cursu —, verum aliquid adiciendum quo designetur locus quo Marcus pervolare debeat. puto in codice scriptum esse: cursu concito **ad te** pervolo; cf. quae proxima epistula Fronto scribit (p. 5, 10): currere ad me vis et volare; tum p. 32, 19: vehiculum conscendam et ad vos pervolabo. — ibd. p. 4, 17: 'vale, mihi Fronto iucundissime. quamquam ita me dis potius (codex: dispositus) dicere oportet; nam tu quidem semper aves: o qui ubique estis di boni, valeat oro meus Fronto iucundissimus atque carissimus mihi.' subsequente deorum appellatione (*o qui ubique estis . . .*) illud *dis* prorsus est otiosum, ut R. Klussmann p. 14 recte monuit, nec tamen placet mihi quod dedit idem: *dispositius;* nam hoc vel simile adverbium insequenti *oportet* parum fit probabile. vide sis, illud *dis* ortumne sit initio propinqui infinitivi qui est '*dic*ere' praeoccupato, ita ut scribi oporteat: 'ita me [*dic*] potius dicere.' nam isto *potius* nihil potest loci tenori inveniri aptius. illi *aves* mente addendum est *valere*, quod propter Naberum moneo. — ibd. epist. 3, p. 5, 14: o me beatum! ort . . . . . commendatum.' sic a Nabero est scriptum, at testatur Studemundius esse haec re vera in codice: 'ORT^{TUO}MEDIISCOMMĒDATUM' et TUO litteris minutis a correctore in rasura additum; qua scriptura nisus legi iubet vir doctus: 'o me beatum! o (vel omissa hac particula) ore tuo me diis commendatum!' mihi nequaquam placet illud *me* quarto positum loco, cum exspectetur: 'o me beatum, o me ore tuo dis commendatum', aut omisso *o me*: 'o me beatum ore tuo dis commendatum', ut est p. 28, 15: o te hominem beatum hac eloquentia praeditum! o me hominem beatum huic magistro traditum; cf. et p. 55, 12. quare aptiorem quaerens lectionem incidi in hanc: 'o me beatum **optume** dis commendatum', qua me verum assecutum esse confido. — in iis quae subiunguntur scribit Naber: 'putasne ullus dolor penetrare sciat corpus aut animum meum.' *putasne* mihi de mendo suspectum, nam quod distinguunt 'putasne? ullus dolor . . . sciat . . . ?', nimis videtur mihi h. l. artificiosum nec simplex satis. accedit quod adnotat Studemundius in epistula ad R. Klussmannum missa p. IX: 'PUTASNE litterarum altera aut U aut O fuit, quarta autem aut E aut $\overset{A}{E}$ fuisse uidetur.' inde propono legendum: 'posteane ullus dolor penetrare sciat corpus aut animum meum?' — ibd. p. 6, 2 lego: ecce nox praeteriit, dies hic est alter et *etiam is prope* (du Rieu dispexit in codice: alieretula . . . . . pe) exactus est. — ibd. pag. 6, 14 propono: 'ne cotidianis quidem istis officiis circa te praeter ceteros fungitur: est (codex Rieuio teste: et) immo tueis oculeis (codex: suei . . iuelis) satis infrequens';

cf. 101, 16: non *oculeis* modo; 103, 11 scriptum prima manu *ingeniei tuei*, quod praeferendum est scripturae ab altera manu profectae *ingenii tui*; eodem modo scribendum p. 102, 23 *ingeniei tuei*, nam eo spectat corrupta scriptura *ingenii et* orta ex *ingeniei*. — ibd. epist. 6, p. 12, 9 recte a Madvigio et Studemundio repositum: 'illud vero dictum elegans ac sauiatum (cf. Sen. contr. I, 2, 17) quod ais . . .', excepto hoc *quod*, pro quo scribendum erat: *quom*; cf. p. 12, 16: aliam malitiosam pilam dedisti, cum ais, nisi ex somno . . . .; p. 223, 13 verbum cantari solitum commemorasse, cum ait . . . — ibd. p. 12, 12: 'ut est ille in pyrrica versicolorum discursus, quom amicti cocco alii, alii luteo et ostro et purpura, alii aliiqu coherentes concursant.' extrema idoneo sensu carent; suadeo u scribatur: 'alii *aliis* [que] cohaerentes concursant.' illud 'que' e *co* (= *quo*) subsequentis *cohaerentes* nasci potuit, ut apud Livium 2, 32, 10 exhibent membranae 'nec dentesque conficerent' pro e quod vulgatur 'nec dentes [que] conficerent'; et alibi idem vitium observavi in libris manu scriptis. ceterum obiter moneo ill *amicti cocco alii* firmari illud quod tribus abhinc annis in h ephemeride conieci apud Nepotianum (p. 507, 18 Halm) scri debere: apud eosdem Spartanos pueri amicti (codex: exmit cocco . . . caedebantur. — ibd. p. 13, 4: 'sed sumne e beatus, qui haec intellego et perspicio et insuper . . . magis appellor?' offendo in particula interrogativa *ne* ('sum*ne*'), cui hoc enuntiato certissimam rem continenti nihil est loci. emenda ad manum est eaque verissima; legendum nimirum: **summe** e beatus . . . . magister appellor; cf. 18, 21: tibi placere omnib summe sit obtabile; p. 164, 1: quod summe efficere possi illud 'sum' post 'ego' omissum etiam p. 13, 6: quo pacto e magister? — ibd. epist. 6, p. 13, 12 scribendum: . . . . magisue. **ne** (= nae) **ego** (codex: magisve nego) inpude qui umquam . . . .; cf. 105, 7: ne ego post homines nat et locutos omnium facundissimus habear; 228, 3: ne eg Somni laudem ex summis opibus conscripsissem. — ibd. II 1 p. 36, 13: 'nam uni M. Porcio me dedicavi atque despondi atq delegavi. hoc etiam ipsum *atque* unde putas? ex ipso furor ultimum verbum mihi non est ferendum; nam quomodo dice potest Marcus se illud *atque* ex oratione Catonis sumptum ex furo eo hausisse? nisi me omnia fallunt, reponendum est: 'ex ips*i* *ore*'; Marcus dicit sese ex ipsius Catonis sermone repetita particulam *atque* deprompsisse; cf. p. 47, 23: oro, si quid eg umquam litterarum sciam, ut id potissimum ex Frontonis or in pectus meum commigret. vitium ex prava verborum distinction (*ips iusore*) originem videtur trahere. — ibd. III 3, p. 43, 3 'ego vero etiam litterulas tuas dis. amo: quare cupiam . . ita codex: *dis. amo*, interiecto puncto. Hauptius legendum cer

sult *dissavio*, sed mihi est probabile puncto deleto legendum esse: *disamo* i. e. valde amo, quemadmodum *discupere* significat *magnopere cupere* (cf. Catull. 106, 2: quis credat nisi se vendere discupere; similia sunt *disperire*, *dispudet*, *distaedet*, quae saepius apud Plautum leguntur, ad quorum exemplar Marcus illud *disamo* effinxisse videtur; cf. Plaut. trin. 4, 2, 87; Cic. fam. 8, 15, 2. — ibd. epist. 7, p. 44, 25 suadeo ut scribatur: 'quom tu quiescis et quod commodum valetudini sit facis, ⟨mul⟩tum me recreas'; nam *tum* quod h. l. vulgatur nimis est languidum et otiosum. — ibd. epist. 16, p. 54, 12 scribendum: prope nullus in epidicticis τῷ ἰσχυρῷ locus, qui est ἐν δίκαις (codex: in dicia) multum necessarius. — ibd. epist. 19, p. 56, 16: 'et fortassis pauculis te adhuc diebus, cum te necessario confirmas, non videbo.' desideres *confirmes*, si quidem *cum* sensu *quia* h. l. positum; accedit, quod codex non habet *cum* sed *num*. haud dubie est scribendum: adhuc diebus — nam..... confirmas — non videbo; cf. p. 60, 8: tamen ad Iulianum nostrum visendum mea maxime gratia — nam sim ingratus nisi id intellegam — ire conisus es. similiter *u* et *a* inter se confusae p. 7, 17: *munu* pro *manu*. — ibd. IV 4, p. 67, 1: 'deinde in porta cum eximus, ibi scriptum erat bifariam sic.' non puto Marcum sic neglegenter illa scripsisse; post *eximus* verbum pertinens ad illa *deinde in porta* excidisse videtur. propono: deinde in porta, cum eximus, ⟨subsistimus⟩; ibi scriptum... — ibd. p. 67, 19: 'praeterea istas ubas multo commodius passas quam puberes manducare.' haud inmerito offendit Cornelissenus in illo *puberes*, nam prave puberibus i. e. maturis uvis opponuntur uvae passae, quae eaedem certe maturae erant. scribendum valde existimo: 'commodius passas quam putres (i. e. madentes, udo nondum dempto) manducare.' — ibd. epist. 7, p. 70, 24 corrigendum sic: '... ego tibi narrabo, n⟨e⟩que (codex: atque) enim re vera opus consulto est. uale, meum — quid dicam? quidquid dicere⟨m⟩, satis non est — uale meum desiderium.' — ibd. epist. 8, p. 71, 8 emendo: 'pectoris etiam dolor nullus residuus; ulcus autem illud ἀφήρπασται (codex: ΑΠΕΡΓΑΝΣΤΑΙ) τῆς ὀρτηρίας. — ibd. epist. 12, p. 74, 10: 'nec ego dum tu theatris, necdum conviviis abstinebam' quae sana non esse primo obtutu est manifestum. locus est lacunosus et sic explendus: 'nec ego dum tu theatris nec dum conviviis ⟨intereras, convìciis⟩ abstinebam.' causa mendi in propatulo est et sensus sic vel egregius, si quae antecedunt respicis. — ibd. p. 74, 23 edidit Naber: 'cum interim numquam tua imago tam dissimilis ad oculos meos in itinere accidit, ut non ex ore meo excusserit rictum osculei et somnum.' quae plane ridicula sunt; parva mutatione accipies sententiam idoneam, scribendo nimirum: 'ut non ex ore meo excusserit rictum, ex oculeis somnum' i. e. Fronto dicit se tum oscitatione et dor-

mitatione depulsa alacrem fieri. — ibd. V 23, p. 82, 25: *θανος ὑπόθεσις* videtur mihi, quod plane baluceis, qu petieram.' frustra adhuc desudarunt viri docti in explorando delitesceret sub illo *baluceis*. videant sitne ibi vox *fabula fabulosi* agnoscenda; equidem sic locum constituerim: 'quod ⟨fa⟩bulosa est, qualem ⟨non⟩ petieram.'

ad Ant. imp. 1, 2, p. 100, 5: 'attat, noli noli scrib inquam, istud.' illud *scribere* certe est corruptum; nam re iam scripta erat, non demum scribenda. Cato iubet senter quae antecedit ex codice deleri, quem ad modum quasdam quae subsequuntur. inde aptius est orationi: 'noli seruare quam, istud.'

ad M. Ant. de eloqu. 3, p. 152, 6: 'moneo ... quo cumque *ἀδοξότερον ἐνθύμημα* animo conceperis, volvas illud, te diversis et variis figurationibus verses temptesque et verbis didis excolas.' illud *temet* est, ut vides, corruptum mutat varie, velut in *tecum* (Heindorfius), *identidem et* (Hauptiu videndum, sitne in eo initium subsequentis *temptes*, nempe praeoccupatum; scribens certe: 'volvas illud, [tempt] diver figurationibus verses temptesque' nihil ad sensum requiras *M. Ant. de orat.* p. 155, 10 probabilissime nuper a Corn est scriptum: omnem hanc magistrorum ⟨manum⟩ vanar modum et stolidam esse; cf. Sen. contr. 7, 1, 20: mag rum rhetorum manus. — ibd. p. 156, 1 scriben suspicor: 'subvertendum censeo radicitus, immo vero tra⟨c⟩to (i. e. longiore; codex: trato) verbo, exradicit alii proponebant mihi quidem non videntur apta. — p (v. 4) legi sufficit: concito cursu *ten⟨d⟩ere*. — ibd. 'ea re profecto pueri laudent, convivae delectentur repugnat sensui, unde Iacobsius legi malebat: *plaud* existimo: 'ea re profecto pueri ludant, convivae originem mendi ex *ludent* repetens. — ibd. p. 161, illam, qua M. Antoninus dicere voluisse videtur se c oppida frequentari copia iuniorum, expleo sic: 'florere (cf. Vell. Pat. 2, 68: in urbe seditionem, in agris tumultum movens) cupio inlibatam iuventutem.' — 8: 'antiquitatis verbum usitatum, sed numquam eo se neque probe adscitum. nam volgo dicitur, quod p quius esse. inde ipsa Sallustio derivata.' quod nihili est; flagitatur substantivum aliquod. cum codex: 'inde ΠPC .. ipsa', levi negotio hinc effic est loco unum: inde **praecepta** Sallustio deriv

princ. hist. p. 204, 4: 'nemini usquam tectum diutinum aut limen inveteratum: libertat

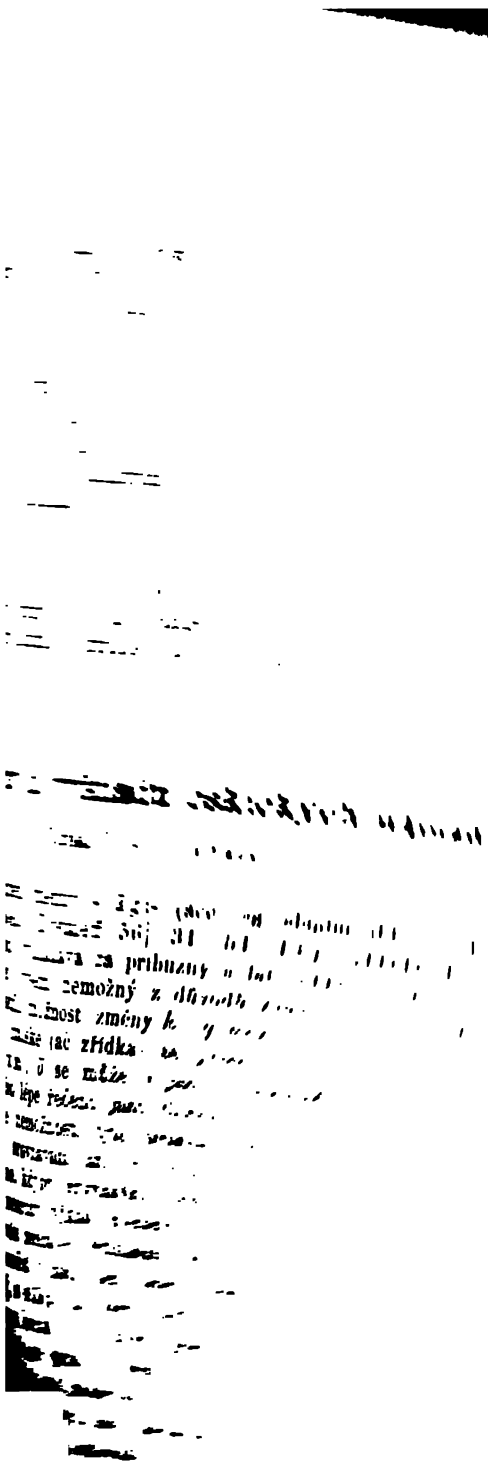

Překládám tedy ř. 11 nsl. sakaraklûm Herekleìs | slaagid pùd ìst „svatyně Herkulova | mimo území (mimo území abellské i nolské, snad již ustálený adverbialný ablativ) kteráž jest“; 27 nsl. ekkum [svaì pìd hereset] | trìibarak[avùm tereì pùd] | liìmitù[m] term .... [pùìs] | Herekleìs fiìsnù mefi[ù] ìst ehtrad feìhùss pùs | Herekleìs fiìsnam amfr[et pert viam pùsstìst | paì ip ìst pùstin slagìm ... „rovněž, jestliže něco budou chtíti | stavět (?) na půdě, která | obmezena jest hranicemi, jimž | Herkulova svatyně uprostřed | jest, [totiž] mimo feìhùss (ploty?), které | Herkulovu svatyni obklopují, |[1]) [a kteráž] kolem silnice vedlé jest | jež tam jest (vede), za (katastralním) územím [jedné z obou obcí] |, z usnešení svého („toho kterého“) senatu stavěti (?) budiž | volno.“ A konečně 54 nsl. avt anter slagìm | [a]bellanam ìnìm nùvlanam | [p]ùllad viù uruvù ìst.. „avšak mezi územím | abellským a nolským | kudy silnice křivolaká (široká? ř. εὐρύς skt. urú-) jest (vede)..“

Etymologii kmene slāgi- bohužel udati nedovedu.

2. Pompejský nápis, tištěný u Zvetaieffa pod. č. 62., překládává se na základě nesprávné interpunkce, jejíž nesprávnost plyne jak z italského pravidelného pořádku slov, vyžadujícího sloveso na konci věty, tak z nedostatku concinnity obou prvních vět. Interpunguji M. Siuttiis M., N. Pùntiis M. | [a]idilis ekak viam terem[na-|t]tens: ant pùnttram staf[i]anam viu te[r]emnatust per. | X. ìùssu via pùmpaiiana ter|emnattens: perek. III ant kaìla Jùveìs Meelikiieìs. „M. Siuttiis M. (syn Maiův), N. Pontiis M. | aidilové tuto silnici obmezili (vyměřili): před mostem stafijským silnice obmezena jest na | 10 perk. Titéž silnici pompejskou | obmezili: (a sice) na 3 perky před svatyní | (?) Jova Mēlikijského.“ Most stafijský a kaìla Jùveìs Meelikiieìs patrně byla místa, u nichž končila se část obou silnic, pokud spadala v „slāgi“ pompejskou.

3. Kmen trìstāmento- (trìstaamentud Zvet. 63, 2. trista. 41, 1?) vykládá se za totožný s lat. testāmentum. Výklad tento znamenitě se srovnává s obsahem nápisu 63, ale zvukoslovně sotva se dá ospravedlniti, tuším ani tím, odvozuje-li se obojí forma z *terstāmento-: *terstāmento- (Bücheler, v Lexicon italicum, vydaném v blahopřání bonenské univ. k císařovým narozeninám 1881 str. XXIX.) v latině ovšem by mohlo zníti testāmento- (srv. Maspiter, Tuscus, posco a p., vesměs s *r* vysutým před *s* s jinou samohláskou), v jazyce Osků však patrně bychom očekávali *terestāmento-. Souvisí-li obě slova spolu, což sice podlé nápisu 63. je možno ač nikterak dokázáno (nelze nikdy spoléhati příliš na význam slov, jež jsme

[1]) Jinými slovy, v ono volné území není pojato bezprostřední okolí (τέμενος) svatyně.

vyložili na základě jediného místa), dovedu si odchylnou podobu zvukovou obou vyložiti jenom vlivem prostonárodní etymologie, jež buď v latině z *tristāmentum přichýlením k testis atd. utvořila testāmentum, anebo naopak u Osků z *tìstāmentùm udělala tristāmentùm vlivem slov příbuzných s lat. tristis atd. (jichž ovšem ve sporých zachovaných památkách doložiti nelze).

4. V desce bantijské (Zvet. 142) čteme ř. 23 násl. temné místo *pr. svae praefucus pod post exac Bansae fust svae pis op eizois com | a(l)trud ligud acum herest* atd. Bücheler tuším jest na pravé cestě, vykládá-li *svae* zde za lat. sī-ve (asi jakoby lat. sī samo o sobě znamenalo sī-ve; viz jeho výklady k desce bant. ve Fontes iuris Romani antiquissimi ed. C. G. Bruns, Tubingae 1876, 43 násl., Lexicon italicum XXVII). Nesouhlasím s ním jenom v tom, že by *pod* patřilo ke *svae*, pojíc se s ním právě k vyslovení pojmu sīve. Nemohu sice uvésti dokladu, kde by svaì samo o sobě znamenalo sīve (právě jako není ovšem dokladu pro svaì — pùd = sīve), ale myslím, že sīve — sīve právě předpokládá užívání pouhého sī svaì u významě či, právě jako ř. εἴτε — εἴτε předpokládá pro dřívější dobu i pouhé *εἰ* v témže významě: jak známo, skutečně se říká i *εἰ* — εἴτε (Krüger I, § 69, 25, 1. II, 69, 25 a). *Pod* jest nom. neutr. sg., jehož zde užito jako všeobecného relativa místo formy mužské, právě jako my tak přečasto užíváme neutra co. Podobné užívání neutra (ovšem jako relativum vůbec rozšířeného částicí -ei -e -i) je zcela běžno v deskách umbrických; srov. ku př. VI, a, 6: *nersa courtust, porsi angla anseriato iust* pokud se neobrátí (ten), co ptáky pozorovat půjde; VI, a, 19: *vasor verisco Treblanir porsi ocrer pehaner paca ostensendi, eo iso ostendu* „nádoby (nom. plur. musc.) u bran treblanských co k vůli očištění hory (ocris piandi causa) upotřebeny budou, ty tak nechť upotřebí . . . .“; a tak ještě častěji. A jazyk umbrický jeví tolik příbuznosti úzké s oskickým, že není nikterak odvážlivo, hledati některou zvláštnost umbričiny v památkách oskických. Překládám tedy: „praetor anebo praefucus, co (který) po tom (po tomto ediktě) v Bantii bude, jestliže někdo u nich s jiným právně (soudně) jednati bude chtít . . .“ Co se týče zpovšechnělého neutra pod, pod-ei, srovnati lze mimo uvedené již naše co i lat. spojku quod, zejména pak, že sanskrt užívá ve složeninách středních tvarů tad etad jad o všech třech rodech.

5. V uvedeném právě místě viděli jsme *praefucus* (= lat. praefectus); podobné je *facus* ib. ř. 30 (a snad i *sipus* ib. 5. 14?). Tvary tyto nejsou tuším posud řádně vyloženy. Zvetaieffovi dokonce se zdá (Sylloge inscr. Osc. 148), že „forma nominativi huius vocabuli [facus], ut „sipus praefucus“, non est genuina Osca“, tedy asi, že jest formou latinskou (a vliv latiny jeví se v desce

bantijské nepochybně). Mínění to bylo by na místě, kdyby kmen participia byl fako-: pak osk. nom. sg. musel by zníti faks. Kmen je však fakto-, nom. *fakts, resp. podlé analogie hùrz (= lat. hortus) *fakz: nepohodlná skupina -kz patrně zjemněna vsutím -ù-, jehož vsouvání podobné v osk. je zcela běžno. Místo *fakùz pak psáno v desce naší, psané písmem latinským, *facus*, poněvadž latinské písmo písmene z k označení zvuku *ts* neužívalo; právě tak, jako v deskách umbrických, psaných již písmem latinským, za starší pihaz kunigaz (lat. piatus *connigatus) nalézáme *pihos conegos*. Z tohoto mladšího spůsobu psaní ovšem nesmíme ještě souditi, že by staré z (jež znělo patrně, hledíme-li k tomu, že psáno za *ts*, asi jako naše c) později bylo se u výslovnosti vskutku změnilo v *s*: myslím, že tu máme hledati jen nový doklad úkazu zejména na půdě staroitalské tak častého a nepochybného, že písmo z nouze nebo z pohodlí nečiní rozdílu mezi zvuky podobnými, ale přece různými.

Zjevení sv. Brigitty v literatuře české.

Napsal Jos. Hanuš.

Kniha III. O umučení Syna božieho.

Kap. 1. Panna Maria vypravuje Brig. o Synu svém, jeho kráse a své bolesti nad jeho utrpením.

Kap. 2. P. Maria přirovnává svět k tanci, k němuž přichází muž smutný — Maria —, hledaje přítele — duši zbožnou.

Kap. 3. P. Maria líčí krásu svého Syna a muky, jež snášel kdys od Židů a nyní od hříšného světa.

Kap. 4. P. Maria vypravuje obšírně o umučení, smrti i pohřbu Syna svého.

Kap. 5. Kristus připomíná Brig., kterak za ni trpěl a vybízí ji k vděčnosti a následování sebe.

Kap. 6. Kristus vzpomíná na své utrpení a žaluje na nevděčnost lidstva, jež chce spaseno býti bez pokory, bez lásky k bohu, bez utrpení.

Kap. 7. Kristus přirovnává se k pánu, jemuž sluha-lid chce roven býti, k muži, jenž pracuje, ana žena jeho ovoce práce té v jedné chvíli zmaří, k pánu, místo něhož chtějí cíti a poslouchati sluhy i vybízí Br., aby ona, choť jeho, jej milovala atd.

Kap. 8. Kristus žaluje na hříšné lidstvo, hrozí trestem, však na přímluvu P. Marie chce býti ještě shovívav.

Kap. 9. P. Maria vypravuje Brig. o umučení Kristově a připojuje podobenství o dívce-duši, o kterou se ucházejí dva muži — láska k světu a k bohu.

Kniha IV. O křesťanstvu.

Kap. 1. Kristus mluví v podobenství o hradu, jehož dobyli nepřátelé, s nimiž, ač zasloužili záhuby, chce na přímluvu panny Marie milostivě přece naložiti. Hrad jest církev, základ její víra, nepřátelé lidé hříšní, jichž bůh netrestá hned, nýbrž na přímluvu p. Marie dává jim lhůtu ku pokání.

Kap. 2. Bůh žaluje na lidi, že jsou jako zvěř, bez lásky k němu, hledají jen svou vůli provésti, v prsou mají červy nečistých žádostí atd.; ale za to budou odloučeni od boha, jenž pošle v boj proti nim své přátely s kopím slov božích, pancířem lásky, štítem trpělivosti, aby je zahubili, sami pak aby jako zlato utrpením zkoušeni byli k větší odplatě.

Kap. 3. Maria posílá Brig. k jednomu, aby oznámila, že „kostel" v základech se pohnul, klenutí se bortí, sloupy povolují a podlaha plna jest jam, takže nepřijde-li oprava brzká, zřítí se vše pádem hrozným; sama stále že oroduje za svět, vznášejíc se nad ním jako duha, již však nečistí mrakové, hříšníci, zastříti se snaží tím spíše, že představení církve nestarají se o církev, nýbrž o zboží, pýchu a j. „Takoví neměli by povýšeni býti v církvi!" Najde-li se který, jenž by chtěl opraviti církev, tomu slibuje svou pomoc.

Kap. 4. Bůh mluví obrazně o pánu, jenž postavil město s domy, vše spořádal, rozdělil lid na soudce, vojíny, pracovníky a potom, dostav slib věrnosti odešel; lid nejprve řádně žil, však časem zhoršili se všickni. Pán ten jest bůh, město církev se soudci-kněžími, rytíři a lidem obecným. Ti nyní zpronevěřili se všickni; obrátili se k pýše, hledí si své chvály, pro dary převracují soudy, nehájí církve, „zavrhli meč mé bázně a mého kostela a vzali pytel penězům klásti!"

Kap. 5. Kristus žaluje na křesťany, kteří hříchy jej od sebe zapuzují; odchází od nich ku pohanům.

Kap. 6. Kristus vykládá, co znamená: „Vzat pytel penězóm klásti." Pytel znamená žádost lidskou atd.

Kap. 7. Kristus praví, proč trpí zlé na světě: Aby naplnil se jich čas, aby odměnu vzali za své dobré skutky na světě, aby ukázána byla boží spravedlnost, aby ukrátily se muky jejich v pekle, aby zemdleli zde a tím menší bolest měli na onom světě, aby snad někteří ještě se obrátili aneb zásluhy dobrých rozmnožili.

Kap. 8. Kristus: Lid dělí se na soudce, rytíře a lid obecný. Soudci jsou stav kněžský, jež nyní pravou moudrost obrátil v marnou, boží přikázání zaměnil jiným: „Vztáhni ruku a dej peníze!" Jich moudrost jest krásně mluviti a zle činiti a svým příkladem strhují i sprostné do hříchů, těch pak, již pravou jdou cestou, nenávidí. Rytíři církve mé slib svůj zrušili atd. Obecný lid lne k světským věcem, plní se lakotou, marností. Však mám také své přátely na světě a k jich prosbám posílám slova svá všemu lidu" atd.

Kap. 9. Maria mluví v podobenství o lidech na tomto světě, přirovnávajíc je k pěti domům, na jichž dveře tluče poutník-Kristus. První jsou nevěrní křesťané, k nimž bůh opět a opět volá svými kazately marně. Druzí jsou zatvrdilí Židé, kteří sami mají se za rozumné, sebe chválí, jiné hanějí, Kristem pohrdají. Třetí jsou pohané, již nechtějí křesťanství, že nepodává věcí tělu libých. Čtvrtí jsou ti Židé a pohané, kteří, ač chtějí býti křesťany, dosud nemohou. Pátí jsou křesťané věrní, již vítají Krista s pečlivostí a svorností, základem to vší šlechetnosti, zahřívají jej láskou atd. Těchto následovati má Br.

Kap. 10. Kristus těší Br. plačící nad málem přátel božích řka: Psáno jest, že synové království vyvrženi budou a jiní vezmou jejich dědictví atd.

Kap. 11. Kristus připodobňuje se k Davidovi, jenž měl tři syny, podobenství to Židů, nevěrných křesťanů a pohanů atd.

Kap. 12. Kristus přirovnává se ku králi v poli, jehož lid-křesťanstvo dal se svésti hlasem svůdným, ďáblem.

Kap. 13. Kristus přirovnává se k sedláku, jenž má ovce a nad nimi nejprve dobrého pastýře, potom špatného atd. Ovce jsou křesťani, pastýř dobrý dřevní kněží, pastýř zlý kněží nynější, již starají se o tělesné žádosti a nedbají, že ovce hynou a kazí se.

Kap. 14. Maria velebí Synovu slávu a spravedlnost, jež jako hrozný oblak se vznáší, hrozíc pomstou všem, kdož v čas neutekou se pod střechu víry. Pak charakteristicky líčí se řádění křížovníků v zemích polabských Slovanů,* z čehož patrno, jak jednali s obyvatelstvem, když i tímto způsobem jejich zlořády došly pokárání. Praví se: Oni křížovníci, ježto jsem za rytíře (= obrance) vložil do oněch krajů křesťanských, nedbají duší, nemají slitování s těmi, kteří se obrátili ke křesťanství, nedávají jim svobody atd. Proto připraven jim soud a muka hrozná.

Kap. 15. Kristus připodobňuje se k muži, jenž varuje přítele svého, ženoucího se do propasti. Pak mluví v podobenství o církvi jako včelnici, v níž jsou dobré i zlé včely atd.

Kap. 16. Bůh mluví před zástupem nebeským, jak stvořil lidi, aby nahradili padlé anděly, jak je rozdělil na žákovstvo (= clerici), již měli vůli jeho ukazovati slovy i skutky, rytíře k obraně všech, lid obecný k dobývání potřeb sobě i jiným atd. Však nyní vše pokaženo; kněží jsou jako málomocní, tak že, kdož by hledal v nich co krásného, odvrátí se s ošklivostí; rytíři bojí se pro mne co činiti a lid obecný jest jako osel bez lásky a bez víry.

Kap. 17. Bůh žaluje před zástupem nebeským na lidstvo, jež ho hněvá a tupí. „Já ustanovil Petra, aby pásl mé ovce a nyní hlava kostela mého je dře a rozhání.“ Lid obecný, jehož obdařil jsem vším, nevěří mým slovům, za těžká má přikázání moje atd.

Kap. 18. Kristus přirovnává se k Mojžíši a lid Izraelský k zlořečeným kněžím, kteří plní jen svou vůli, činí vše pro čest

světskou, znešvařeni jsou leností, lakomstvím, pýchou a lakotou, ba brání i těm, kdož vůli jeho činiti chtějí. Ohyzdni mi jsou takoví kněží, jako šípek, jenž svrchu jest pěkný, vnitř pak pln nečistoty atd.

Kap. 19. Kristus žaluje na kněží, již majíce jako proroci volati: Přijď k nám, Hospodine! volají: Jdi od nás!

Kap. 20. Kristus vypravuje Br. o původu řeholníků a žaluje na nynější jejich zkaženost.

Kap. 21. Brigittě ukázáni dva biskupi, kteří odkrývajíce před ni svůj život a jednání, podávají obraz o poměrech hodnostářů takových za té doby.

Kap. 22. Maria ukazuje Br. slavného na zemi opata, že duše jeho není obrazem boha, nýbrž ďábla atd. a napomíná ji k pokoře.

Kap. 23. Maria vypravuje Br. o sv. Dominiku, jenž umíraje poručil bratří své pod ochranný plášť její; však nyní jest pravých bratří tak málo, že by i malý jejich škapulíř stačil pro ně.

Kap. 24. Kristus vypravuje Br., modlící se za jednoho bratra bosáka, jak sv. František založil svůj řád, jak členové jeho byli zbožní, až jakýs bratr „Protiva" nastrojením ďábelským zasel sémě zkázy v ně, atd.

Kap. 25. a 26. Kristus vypravuje o povstání řádu rytířského a zkáze jeho.

Kap. 27. Bůh ukazuje na dvou duších, že stejný jest trest za nepodařený zlý úmysl jako za zlý čin.

Kap. 28. Brigitta vidí nevěrného rytíře, jak duše jeho chopená ďábly hrozně naříká atd.

Kap. 29. Brig. vidí, jak zemřel rytíř zbožný, přichází do nebe, jest vítán od andělů, svatých, Krista, boha otce atd. a duše jeho raduje se velmi.

Kap. 30. Kristus praví: Já jsem spravedlivý i milosrdný, mé milosrdenství napomíná rytíře, aby jich nenalezla má spravedlnost. Napomínám je jako otec, jako bratr, jako pán atd.

Kap. 31. Kristus připodobňuje se k hlasu mluvícímu ze kře hořícího k Mojžíšovi atd. Pak přirovnává ďábla k Faraonovi atd.

Kap. 32. Kristus žaluje na rytířstvo, že odvrátilo se od něho k ďáblu, slibuje odpuštění těm, kdož se k němu navrátí atd.

Kniha V. O králích.

Kap. 1. Brigitta, žádána jsouc od krále jednoho, vyprošuje si od boha naučení pro něho: Má odloučiti od sebe lakomé rádce „s dvojitým jazykem" a vzíti si takové, již neprodávají práva a pravdy, boha milují, křivdu mluviti se bojí a slitování mají s nouzí bližních. Král má osobně slyšeti žaloby, má rozumně a spravedlivě rozdávati dary, boží přikázání ctíti, má se postiti, však proto nezanedbati soudů a porad. V těžších věcech má se raditi s preláty. Novot zbytečných nemá zaváděti. V moci své má

král zůstati pokorný, pamatuje, že od boha jest zřízen. Roucho mějž krásné, za slavných příležitostí nosiž korunu atd.

Kap. 2. (Pokrač. kap. 1.): U stolu bývej král s přátely svými a poddanými, aby od nich slyšel „hlas lidu“; ve svých činech buď spravedliv i milosrdný. Soudů a úřadů nedávej lakotným, nýbrž těm, jižto „ode dávna ze šlechetných předků pošli,“ jimžto milejší jest spravedlnost než jmění dosíci. Neukládej lakomě „peněžitých vin,“ nevinných neobviňuj. Vládni tak, aby se ho mladí báli, staří ctili, moudří chválili a nuzní si přáli. S kletými král neobcuj, bezbožných při svém dvoře neměj, neboť král má zvláště „plodití“ čest boží. Své království miluj a cti také rytíře své, synům „dobrodružství“ otcův připomínaje.

Kap. 3. Br. má vidění o jedné královně, jež vše světské chce opustiti pro boha a při tom duch dobrý a zlý o ni se přou.

Kap. 4. Br. má zjevení, v němž sv. Nětiše allegoricky vykládá jí o vozu pýchy a pokory i částech jeho.

Kap. 5. Br. prosí za jednoho biskupa a p. Maria dává jí pro něho rady.

Kap. 6. (Pokrač. kap. 5.) Cesta, po níž jde biskup, jest úzká t. j. málo jest spravedlivých a mnoho zlých; proto oblékni se biskup v roucho trpělivosti; cesta ta zarostlá jest trním, protivností tohoto světa, proti němuž měj biskup na mysli desatero božích přikázání; cesta ta jest také skalná náklonností lidí k hříchu, proto třeba nohy opatrně klásti; nohy pak znamenají žádost nebeské radosti a žádost zbýti tohoto světa. Biskup varuj se dále od tří nepřátel, ponoukání zlého ducha, světa a jeho slibů. Ale mnozí raději oslepnou a „jako Samson ve mlýně točí žernovem touhy po světě a lakomství, než by církev spravovali“ atd.

Kap. 7. Maria v podobenství mluví o hradu se čtyřmi zámky, čtyřmi zdmi a dvěma příkopy atd. Poklad ve hradě jsou slova boží, zámky jsou hříchy, zdi jsou tři šlechetnosti atd.

Kap. 8. Matka boží mluví v podobenství o koruně biskupské. Koruna jest důstojnost biskupská, již má biskup míti pro boha atd.

Kap. 9. Bůh mluví v podobenství k Brig., modlící se za biskupa jednoho, jak biskup ten jest na rozcestí dobrého a zlého a sv. Nětiše, vyloživši obraz ten obšírně, přidává jiný o třech listech, z nichž první, čest a zboží tohoto světa, čten nejčastěji, druhý, strach soudu božího, řídčeji a třetí, láska k bohu, čten zřídka a s nelibostí.

Kap. 10. Brig. má vidění o světském biskupu nevěrném a jeho zbožném kanovníku.

Kap. 11. Brig. vidí hříšníka, jenž zemře, jest odsouzen atd.

Kap. 12. Br. má vidění o duši, jež na světě slavena byla, však nyní propadá se v peklo, proklínajíc své svůdce atd.

Kap. 13. Br. má vidění o jiném odsouzenci, na něhož děsné kletby vydávají tři božské osoby, andělé, duše v očistci a peklo.

Kap. 14. Br. má vidění o člověku souzeném na onom světě jenž na přímluvu Marie a modliteb cizích vysvobozen jest z moc ďábelské a o spůsobu, jakým možno duším pomoci.

Kap. 15. Br. vidí ďábla, jenž zmocniti se chce ženy jedné, kterou však Maria z rukou jeho vysvobozuje.

Kap. 16. Bůh přirovnává poslání Brigittino k Mojžíšovu atd. a dokazuje, že je poslání to božským.

Kap. 17. Bůh srovnává poslání Brigitty s posláním Mojžíše atd.

Kap. 18. Bůh vypravuje podobenství o dvou skříních, z nichž jedna obsah má na pohled špatný, druhá výborný, však ve skutečnosti jest tomu naopak, o cestách k nim vedoucích atd. Obsah skříní těch jest láska k bohu a světu, cesty jsou ostati své vůle a tělesné libosti atd. Na rozcestí jich stojí Kristus, napomíná lid, avšak mnozí nedbají atd.

Kap. 19. Bůh ukazuje svou vševědoucnost a dokazuje, že tím není obmezena svobodná vůle lidská, a sice podobenstvím o cestě dobra a zla a nápisu na rozcestí.

Kap. 20. Bůh vypravuje o spravedlnosti a milosrdenství svém, kterak je ukázal lidstvu v zákoně starém, a zjevuje, že nikdy jedno druhého neumenšovalo ani umenší při posledním soudu.

Kap. 21. Andělé chválí Hospodina, že stvořil je, svět, člověka atd., a bůh žaluje na lidskou nevděčnost a hříšnost, vypravuje téměř náboženské dějiny lidstva a přichází k jednotlivým stavům, nejprve k manželství. Lidé pojímají se nyní pro krásu, pro zboží, pro tělesného chtíče ukojení, pro veselé přátelstvo, pro pýchu atd.

Kap. 22. Bůh mluví v podobenství o domu svém církvi, v němž místo pokory jest pýcha, v němž pán šlapán jest od sluhů atd. a přeje si domu nového, jehož základem byl by on, se zdmi spravedlnosti, moudrosti, moci a milosti své, s dveřmi lásky atd.

Kap. 23. Bůh mluví v podobenství o čaroději, jenž měl zlato-duši. To koupil člověk-bůh, uložil ve skříni těla lidského a zlato proměnilo se v žábu. Ale kdo by bodl do ní kopím bázně božího soudu a pokání, mohl by dobýti z ní zrnka zlatého, neboť milosrdenství boží vždy jest hotovo.

Kap 24. Kristus žaluje, že dal svou dceru jednomu, jenž ji souží, a bůh na přímluvu Marie a andělů slibuje ji vysvoboditi.

Kap. 25. Bůh mluví allegoricky o dvou paních, o pýše, jež vysoko sedí na úzké stolici a cesta k ní jde ochuzením, pracími marnou a honěním se za důstojnostmi . . . a o p. Marii, jejíž stolice široka atd.

Kap. 26. Bůh připodobňuje slova svá k semeni datlovému, jež v dobré zemi ve veliký vzroste strom. Kmen stromu toho jest zřeknutí se světa pro boha, kořeny jsou mysliti na boha atd.

Kap. 27. Bůh přirovnává hříšné lidstvo ke čmelu atd., naříká nad jeho zkázou, hrozí pomstou, však slibuje také milosrdenství.

Kap. 28. Brigitta slyší chválu Kristovu, již vzdávají mu Maria, andělé, apoštolové, proroci, svatí i ďáblové. Kristus žaluje, že jeu člověk, ač tolik přijímá dobrodiní, není mu vděčen, hrozí pomstou, však na přímluvu Marie dává mu čas k pokání a napomíná jej (skrze Brig.).

Kap. 29. Kristus přirovnává lidstvo k dítěti, jež zavinuto bylo rúškami t. j. zákonem starým a poodrostši dostalo oděv volnější, zákon nový, snadný, jenž dovoluje vstoupiti v manželství, když panenství zdá se těžko atd. Však nyní trhají lidé i toto volné roucho, a zvláště ti, již měli by je zvláště nositi, nevěrní kněží (o nichž dále český skladatel mlčí).

Kap. 30. Kristus velebí matku svou a žaluje na hříšné lidstvo.

Kap. 31. Anděl vypravuje ve vidění Brigittě o dvojím duchu, zlém a dobrém, jak rovni sobě stvořeni, jak nevytrvalí duchové zlí, a jak nyní obojí působí na lidstvo, dobří chráníce je, zlí svádějíce atd.

Kap. 32. Maria velebí sladkost Kristovu a ten žaluje na lidstvo, jemuž za svá dobrodiní stále jest hořký.

Kap. 33. Maria mluví allegoricky o moudrosti světské, vedoucí k nestálému a marnému, o moudrosti duchovní jež vede k věčné blaženosti atd. a napomíná Br., aby o tuto se snažila, hledajíc jí u Krista a aby také vytrvala do konce, neboť není prý tak krásného začátku, aby špatný konec ho nezšeredil.

Kap. 34. Kristus ukazuje na svou moc, jíž pohrdá pyšné lidstvo a hrozí trestem.

Kap. 35. Kristus mluví o svých přátelích, již čerpají moudrost ze svatého písma atd. a o nynějším „žákovstvu“, jež učí se moudrosti světské, aby došlo důstojenství. Kristus učil pokoře, oni jsou pyšní, Kristus neměl, kam by hlavy sklonil, oni jsou lakomí atd. Následuje obšírná parallela mezi učenci duchovními a světskými a pak dí Kristus Brigittě: Ty choti má buď jako tvořidlo, v němž má sýr tištěn býti atd., až bude s ním v jedné svornosti a tělo duše bude poslušno.

Kap. 36. Brig., jedouc na svůj hrad, upadla ve vytržení a viděla i slyšela muže boha se tázajícího a boha jemu odpovídajícího i neprobrala se dříve, až ssedla s mezka.

Kap. 37. Matka boží posílá Brigittu napomenout mistra jednoho, jenž maje umění bez lásky k bohu spíše prý oslu podoben jest, který hryže slámu vymlácenou.

Kap. 38. Syn boží ukazuje Br. zkaženost lidstva na muži jednom.

Kap. 39. Kristus mluví o nepříteli svém, který má čerta v „tělesenství“, podoben jest lodi děravé atd. Hrozí soudem, těší milosrdenstvím a dává rady k napravení.

Kap. 40. Kristus mluví o jiném člověku, srovnávaje jej s orlicí, ptáčníkem a sedlákem-„šerméřem“, hrozí spravedlností atd.

Kap. 41. Kristus mluví o lidech ďáblem pouze pokažených, jimž slibuje milost a zkažených (jako víno octem), na něž čeká soud.

Kap. 42. Maria radí Brigittě, aby vetkla si záponu t. j. na paměti měla umučení Kristovo atd. a mluví o lidech v pravdě svatých a lidech na světě svatými zvaných.

Kap. 43. Syn boží zjevuje Brigittě, proč trpí zlé a proč často dobří zle mají na světě a zlí dobře, mluvě podobenství o matce a městu radosti. Konec: „Protož slova božie mohúť býti mnohým činem rozuměna a proto i jedné proměny nebude v bohu. Ale tiem jest múdrosť jeho ukázána, jemuž česť i chvála věky věkóm. Amen.

Jak z obsahu patrno, jest výsledkem dříve řečených odchylek vzdělání F od C, že nalézáme v F velmi slušný celek, všude, pokud to vůbec možno bylo, zaokrouhlený a čtení právě pro spojitost onu, která na mnoze i vnější formou, spojovacími větami jest vyznačena, dosti jest příjemno, zvláště proti rkp. C a ještě více proti originalu, kde každá kap. jest vlastním celkem, kde stále a stále staré věci se opakují atd. Zastavme se hned při prvé kapitole: V rkp. C jest táž kap., jako v orig. latinském, kde bůh vypočítává svou moc, své činy a zásluhy o lid atd. V rkp. F není toho; zde jest pěkná kapitola, jež velmi dobře za úvod se hodila a sama již svědčí o důmyslnosti a pořádacím smyslu česk. překladatele.

Proto uvedena jest zde celá a s ní parallela z rkp. C místo další charakteristiky podrobností textu F a C i jejich shody:

Rkp. C. fol. 86 (kap. 98).

Jezus criſtus buoh y czlowiek geſſto g̃t przyſſel na zemy aby czlowieczſtwie przigal a ſwu krwy ſpaſil duſſi geſſto geſt oſwietil prawu czieſtu a otewrziel branu nebesku poſlal mye k wam. Pſano g̃t ze bozy przyetele wolachu nyekdy rzkucze w proſbie k bohu, aby rozedra nebeſa raczyl ſtupyty, aby wyproſtyl ſwoy lid Yzrahelſky. Takeſt w tiechto czaſſiech przietele bozy wolagy a rzkucz O prziedobrotywy bozie, wydyme ze bez ciſla lid hyne burzy hyne nebezpeczym wlnamy morzſſkymy Neb ty geſſto gie magy iako na morzy wezuc w korabye zprawowaty lakomy gſu k tiem zemyem gedno chtie przyſtawyty kdez za to magy by gym ſamyem ziſk przyſſel wietſſy tam ſie ſamy y lyd wezucz a kde gſu wlny nayhroznyeyſſie. A lyd newyda bezpeczneho przyſtane (sic) tone a hyne v welykem mnozſtwy a przewelmy gych malo k dobremu przyſtawa k brziehu. A protoz wſſichny proſyme tebe kraly wſſie chwaly, aby raczyl k brziehu przyſtawyty bezpecznemu proſwietyty aby mohl ſye ſweho nebezpeczenſtwie obynuty a po tiech geſſto neprawie wedu negyty Ale twym pozehnanym ſwietlem aby byly ku prawemu przyſtawadlu nawraczeny ſkrzie ty zprawczie wſſieczky, geſſto magy mocz na ſwietie tieleſnye weſty lid neb duchownye neb mnozy z nych tak ſwu wuoly mylugy ſamy, ze vzitka duſſiem

Rkp. F. kap. 1.

Swaty Ambroz v widieni rzekl Swate Br
bozi przietele wolachu k bohu by rozedra ne
lid wyproſtil takt w tiechto czaſiech przietele
ſrdny boze widime ano hyne lid necziſlny y
nebo ti gſu lakomi yako magi lid weſti yako
tam se tahnu kdez nadiegi ſie ziſku ſwe᷑ a n
ſkeho neobinu ſie a lid nemage hodnych przíſt
tone a hyne. A przewelmi gich malo geſſto k
k bezpeczne᷑ Hoſpodine proſymet tebe vkaz
brzeh, aby lid mohl ſie obinuti nebezpeczenſt
po tiech geſſto ge wedu neprawie. Napraw ſw
ſwym ſwietlem ku prawemu przíſtawadlu. Skrz
korab magi ſprawowati mieni ty geſſto magi li
z nich nedbagi duſſi ſwych poddanych hledagi
tahnucz ſie ku pyſſe a lakomſtwu k neczíſtotie,
naſledugicz w te burzy hyne y ſ nymi gducz
tiela Skrze przíſtawadla vmyſl mieni a przíſtu
geſt tak zapuſſtien a zatmien, ze acz kto po
rzku krziwdu mluwi radſſe gdu po tiech, geſſ
a potom czo geſt libo tielu Swietlem pak g
nekake bozie vkazanie gymzby bylo milowani
ſrdczich obnoweno, a aby bylo vkazano, k c
hnuti vmyſl A buoh pro ſwe miloſrdie chtiel
powolati, aby to czozby w duchu ſlyſſala g
bozie powiediela.

Podobný poměr jest také mezi rkp. F a
rozdílem, že tu odchylky a zvláště krácení,
skladatele tím více vyniká, jak nejlépe ukáže
kap. 3 rkp. F a příslušné místo latinské.

svú vóli dalas mi v moje ruce a myslila jsi po jeho smrti, aby pro mě ostala všeho i prosilas' mne, aby mohla pro mě chuda býti. Protož za vlastní choť beru tě sobě. I má choť vždy hotova býti atd.

Cap. 2: Ego sum creator coeli et terrae, maris et omnium, quae in eis sunt. Ego sum unus cum Patre et Spiritu sancto, non sicut dii lapidei vel aurei, ut olim dicebatur, nec plures ut nunc putabatur, sed unus Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus, trinus in personis, unus in substantia, omnia creans et a nullo creatus, immutabilis et omnipotens, manens sine principio et sine fine. Ego sum, qui de virgine natus sum non amittens deitatem, sed eam associans humanitati, ut in una persona essem verus filius dei et filius virginis. Ego sum, qui in cruce pependi et mortuus fui et sepultus deitate illaesa permanente. Quia licet ex humanitate et carne, quam ego solus filius assumpsi, mortuus fui, tamen in deitate, qua cum Patre et Spiritu sancto unus eram deus, vivebam. Egom item ipse sum qui surrexi a mortuis et ascendi in coelum, qui et nunc cum spiritu meo loquor tecum. Ego elegi te et assumpsi te mihi in sponsam, ut ostendam tibi secreta mea, quia mihi placet. Tu etiam quodam iure facta es mea, cum in morte mariti tui voluntatem tuam in manus meas assignasti, cum etiam eo defuncto cogitasti et rogasti, quomodo pauper pro me esse posses et voluisti omnia pro me relinquere et ideo de iure facta es mea. Et oportuit me pro tanta charitate tibi providere. Propterea assumo te mihi in sponsam et in meam propriam delectationem, quale deum decet habere cum anima casta. Ad sponsam ergo pertinet paratam esse . . . etc.

Zmínil jsem se dříve o spojovacích větách, jež pocházejí od skladatele českého a tudy zasluhují, aby zde aspoň některé byly uvedeny:

F. fol. 42: Konec prvnie strany kněh těchto a počínají sě druhé o matce boží.

F. kap. 11. kn. IV. Když jsem tuto psal o súdu tú dvú duší, připiši tu i viece, ješto jest měla viděnie milá sv. Brigitta o súdu dúš i jiných některých.

F. kap. 25. III.: I to jest řekl syn boží k sv. Brigittě v sedmé kap. II knih.

C. str. 109: Ale v těchto kniehách pak stojí, že řekla matka božie, této praviec sv. Brigidě.

C. str. 109: Toť jest plnějie v osmnácté a v devatýnásté kapitole kněh třetich. Pak o sv. Františku v posledních kniehách ve dvadcáté kap., kterak Kristus k sv. Brigidě na modlitvě, když za jednoho bratra bosáka modlila sě, pověděl, že . . .

C. str. 108: A tak řku, ješto jest také řekl syn boží v dřevnie kapitole, ješto sem byl přeskočil. Neb tuto řekl . . .

C. str. 171: A tak jest druhych kněh konec, pak třetie počnu.

C. str. 113: Z téť jsem kapitoly jedno tolik vzal atd.

§. 3.

Přikročme nyní k otázce, jež zde asi nejdůležitější jest: *Kd[illegible]o přeložil latinské revelace do češtiny?*

Odpověď není snadna. Překladatel se sám nikde nejmenu[illegible]je a také jinde v památkách literarních není žádného, aspoň př[illegible]tí-mého objasnění k této věci. Nezbývá tedy, než ohlédnouti se p[illegible]po vzděláních českých v obou rukopisích a hledati skladatele po [illegible]té stopě, již dosti skrovně ve spise tomto zůstavil, t. j. z naráže[illegible]ek rozmanitého, jak hned poznáme, obsahu a ze stránky jazykov[illegible]vě. Podlé toho podobá se na jisto, že původcem českého vzd[illegible]dělání Zjevení sv. Brigitty byl slavný ve století XI[illegible]IV. Tomáš ze Štítného. Důvody pro to jsou:

1. Slova, jimiž Štítný obrací se k dceři své Anežce[1]): „A t[illegible]tot jest i mně sě dálo, ponuklo mne, abych k tvéj vuoli, ma mil[illegible]ilá dci, počal ty kniehy psáti česky, zdalit snad i po nás bu[illegible]udú někomu k užitku.“

Štítný dle toho psal původně zjevení, vyhovuje přání s[illegible]své milované dcery a při celé práci tímto požadavkem hlavně [illegible]se řídil, vybíraje, co jí bylo by prospěšno: „V kniehách čtvrtý[illegible]ch této svaté ženy také něco vezmu, ale mnoho nechám, chtě o[illegible]od-býti skuoro, abych mohl psáti jiného něco, neb některému n[illegible]ne-mohu rozoměti a některé nenie tobě užitečno. A t[illegible]tak v třinádsté kap. kněch těchto čtvrtých stojí psáno“ . . . (C. [illegible]58 fol. b).

Známo jest vůbec, jak něžný byl poměr mezi otcem Štítn[illegible]m a dcerou vždy a zvláště na konci života Štítného, když osta[illegible]ní dítky vzala mu většinou smrt a on sám již již skláněl se [illegible]do hrobu. Tehda žil téměř jen jí a ovšem milému svému spisov[illegible]ní a hleděl oba miláčky své také vespolek spřáteliti co nejví[illegible]ce, dceři odporoučeje „učenost“ a knihám svým Anežku, pro ni [illegible]je spisuje. Jí složil sborník Opatovický po r. 1400, jí také k v[illegible]dli přeložil božská poselství, svěřená švedské světici. Mysliti tu [illegible]na někoho jiného než Štítného jest sotva možno, aspoň není [illegible]mi posud znám ani jediný podobný passus v staré a střední če[illegible]ké literatuře, kde by otec nejen v rodině, nýbrž také ve spis[illegible]ch svých stále tak něžně pamatoval na své děti, s nimi tu r[illegible]z-mlouvaje a je poučuje, tu poslední vůli ve spisích svých [illegible]im zůstavuje, ba nejtajnější tužby své knihami jim zjevuje atd. jako Štítný k svým dětem a zvláště k Anežce, jediné na[illegible]ěji a útěše svých šedin se choval.

2. Neméně hlásí se ke Štítnému jazyk v obou vzdělán[illegible]h. Okolnost tato nebyla by takové váhy u spisovatele novějš[illegible]ho a vůbec jiného, než u Štítného. Vzpomeňme si jen, čím Št[illegible]ný byl ve své době! Byl první, jenž začal pro lid českým jazyk[illegible]em

[1]) Srovn. předml. C. kap. 5.

psáti spisy náboženské a naučné, vzdělávaje tedy roli, jež dosud byla pustou téměř; i jest samozřejmo, že klestě si vlastní a originalní cestu, musil v jazyku, dosud málo prosaicky vzdělaném, mnoho vyvinouti, čím zvláště jeho spisy se charakterisují, čím také v nové době tak snadno jeho spisy jsou poznávány. A že v této stránce, gramaticky i lexikálně, druží se náš překlad obojí velmi úzce a také čestně ke spisům Štítného, maje tutéž vzornost přesnou, lehkost a správnost (při výjimkách pamatujmež na opisovače!) jako ostatní plody Štítenské, ba maje leckterá rčení zvláště Štítenská, ukázal jsem obšírněji v práci soukromé; zde uvedu věci zvláště nápadné a charakteristické, z nichž na mnohé upozornil mne laskavě p. prof. Gebauer [1]): toj' (= to jest, několikrát v rkp. F); značná přesnost ve sklonění i syntaktickém užívání adjektiv nominalného sklonění i adjektivalií, jmenovitě komparativů, superlativů a participií měkkých; přesnost syntaktického užívání přechodníků; řídké a jen při jistých příležitostech kladené prosté tvary aoristu a imperfekta; specificky téměř Štítenské né (nie = immo vero), čistec (purgatorium), dopustilý (ku př. hřích), dovésti něčeho (= přivésti k něčemu), hormý (= horoucí, vroucný), horní (milosť), hýřiti (= hřešiti), kořenem sě udieti (ujieti), léčěti, lutový, ludový (= marný), od nožné paty až do vrchu, potkysiti (= ochmatati), podobnost (= podobenství), pochop (= chápavost), trpočiti (= vléci, smýkati), potuchnúti (= menšiti se, slábnouti), rozvážkati (= rozvážiti), všamo (= na každé místo), podštívánie (= ponoukání), cos buď (= něco, cokoli), všie věci (= vším způsobem), dvojení komparativů: viecež viecež a j.; jíti vuokol (= zacházeti s něčím), nestatečný (= slaboch), něterdy, něterý, hodují (vhodný), z nedojiepie (z nenadání), podobný (= pravděpodobný, užitečný) atd. Daloť by se toho shledati ještě více, však doufám jednak, že příklady uvedené stačí, jednak jest to práce velmi nesnadná, ba nemožná, bez podrobného slovníku staročeského udati, co jest jen Štítenské a co také u jiných spisovatelů se vyskýtá.

3. Také sloh prozrazuje valně Štítného, pokud ovšem bylo možno překladateli psáti svým slohem. Nesmíme totiž zapomínati, že máme před sebou památku druhu zvláštního, jež není zastoupena jinde ve Štítenských spisích, dosud známých a Štítn. bezpečně připsaných.[2]) Jest to zjevení vytržené mysli, milováním boha roznícené duše, v níž jeden obraz stíhá druhý, obrazy časem básnické, vznešené, formou na sloh a dikci sv. písma upomína-

---

[1]) Mimochodem připomínám, že rozprava tato vznikla ponuknutím p. prof. J. Gebauera, jehož laskavostí dostalo se mi leckterého vzácného pokynu, což zde s díkem konstatuji.

[2]) Dokáže-li se, že některé části rkp. Krumlovského jsou Štítenské, pak byl by to Štítného spis revelacím formalně i obsahově nejpodobnější; leckterá místa rkp. Kruml. upomínají skutečně na revelace, zvláště tam, kde mluví se o umučení Páně a pod., jež v revelacích podrobně vylíčeno.

jící, — ale bez logického spojení. Tu jest ovšem pochopitelno. že nebude ani v překladu shody se Štítným tak patrné, shody s jeho vykládavým, logickým, klidným slohem. Tam, kde látka dovoluje psáti více svým slohem, neschází podobností. Jest to hlavně v předmluvách (jež z této i z jiných příčin jsou přidány k závěrku rozpravy), v delších názvích knih a v spojovacích větách, jež byly uvedeny dříve a budou ještě později.[1])

4. Častěji naskýtá se téměř úplná rovnost nejen ve větách a myšlénkách jednotlivých, ale i v celých odstavcích revelací českých s jinými spisy Štít. Neklada valné váhy na modlitbu: „Zdráva milosti plná, hospodin s tobú, požehnána ty v ženách", upozorňuji na obraz Štít. oblíbený a slovně jako v revel. také v Št. Korábu se nalézající: „Jakokdy slunce sklo projde a neurazí jeho" (Brig. C 9.), dále na Štít. obrat: V téj stěně jsú dvéře milosti božie, skrze něž všěcky přijímá, ktož hledají toho a latynye Gratia flowe (Brig. C 43 p.).

Jiné zajímavé místo jest v Brig. C p. 106: najdem k ňemu přiemú stezku skrúšením, *az y powiedy: a czoz ſwieta vzyvem to naše bude.* Štítný podává tu nejspíše pořekadlo z lidu; v lat. orig. toho není. Podobně na víc proti orig. čteme v Brig. C 83: w nyczemz nenye ſtatka, v Brig. F 81 a: w nyczemt nenie ſtatka. Jest to patrně narážka na známé tehda a Št. oblíbené přísloví: Když hlava neduží, ve všech údech nebývá statka (Št. V. 52.).

Daleko důležitější jsou v této příčině parallely v předmluvách, kde jedná se o zjeveních. Srovnáme-li příslušné ty části s místy ve Št. Vrt. str. 277 sq. jest souhlas velmi patrný. Jest tu tolik myšlének společných, že shody té při ostatních důvodech nesmíme podceňovati. Ku př.: Srovn. s předmluvou rkp. C kap. 2. a 3. odstavec ze Štít. Vrt. 277. Jeden (obyčej zjevení), ješto ve sně bývá, jako farao ve sně byl viděl, co je chtěl buoh přepustiti na královstvie a na lid lety zlými. Druhý obyčej býval, že na jevě ukázána postava oku, neb hlas uchu, ješto však nebyla vlastnie postava té věci nebo hlas . . . Třetí obyčej také bývá na jevě, že jen samy postavy bývají ukazovány a nic pod nimi nebude . . . Čtvrtý obyčej zjevení bývá v rozumu kakés osviecenie. A beztoho ono troje ukázánie nic by nebylo užitečno.

Týž myšlénkový souhlas jest také ve Št. Vrt. 276: „A tít té chodby dosahají aneb docházejí, kteříž jsú před očima svýma malí pokorú svú . . . . Neb čím kto větčí má milosť k bohu a k jeho blaženým, věčným věcem, tím blíže přistúpí a lépe spatří a nad to pán buoh, jenž miluje ty, jenž jej milují, zjevuje jim jako přátelóm své tajnosti . . ." (Srov. předm. C kap. 3.) Št. V. 277: „Ktožť by z toho byl hrd, že by buoh, buďto rozum

[1]) S tím srovn. výrok Hanušův v citované rozpravě, kde jedná o rkp. 17. F 1: Wie ersichtlich, hielt sich der Rubrikator mehr an die echte Schreib- und Sprachweise Štítný's, als der Textschreiber.

jeho osvietě, neb zjevením, kterým zjevil jemu něco mimo jiné, nedobřet by požil dobrého božieho daru; ale dobrému pokornému, jenž boha miluje, všeckoť jest pomocno k dobrému . . . Neroďte každému duchu věřiti, ale zkuste, jsú-liť od boha duchové. Však i to řku: Takeť někdy buoh zjevuje takým něčím něco, a ačkoli ukázáno je takovým zjeveními mnohých svatosť, však ne to jich svaty učinilo . . .“ (srov. předm. C).

5. Dalším důvodem jsou četné narážky v revelacích českých, jež ze spisů Štít. velmi dobře se dají vyložiti. V předmluvě rkp. C čteme: „Až teď mně sě dostaly (revelace) česky popsati, kakžkoli ti, ktož mě znají, vědie to, že nerad o divích píši.“ Štítný vůbec vyslovuje se ve všech spisech svých, že divů nerad se dotýká, varuje před bláhovým věřením v ně, dává kriteria, jimiž má pravda rozeznána býti od klamu: Sv. písmo, sv. otcové a učenci i jeho vlastní rozum, zjasněný láskou k bohu, pravdě a dobru, jsou základy jeho víry. Známo, jak často vyslovuje se opovržlivě proti pověrám své doby, z nichž ani osvícení mužové nedovedli se vymaniti. Tak v rkp. Pař. str. 102 tvrdí výslovně, že nechce dbáti různých divných pohádek o andělích, nýbrž držeti se písma: „Ale však dietky vězte, že my daleko sme od vypravenie hodného o řádu devieti kórov anjelských, nebo vysoké věci duchovnie a nevidomé jsú to, ač jest pravé a užitečné věděti o tom; ale množiti řeč jako jistú o nejistém v ptaní nehodí sě nám. Vidím mnohé lhanie o těch věcech duchovních a nevidomých. Protož maličko nětco, ješto móž některak písmem býti pojištěno, nám slušie o tom mluviti.“

O viděních pak mluví zvláště ve Št. Vrť. 277: „Někteří nemúdří, mnějíc sě nábožnými, chce sě jim, aby někaká viděnie mělí, jimiž by ukázáno bylo něco tajného, aneb ješto vysoce ty vážie, ješto snad chlubie sě něčím takovým, aneb snad v pohnutí hlavy zdá sě jim, by to bylo pravda, ješto bude omyl. Neumiemť chváliti toho; viem, že sv. Augustin die: Ty vieš Hospodine, kakým podnošováním neb podštíváním stojí po tom mój nepřietel, abych znamenie aneb viděnie někakého prosil od tebe, ale smiluj sě! Daleko učiň ode mne to myšlenie!“ později praví: „Neb i pohané mievalit sú viděnie taková. Ač je někdy potřebie bylo, aby lidu hrubému moc boží takovými divy byla oznámena, jakož die sv. Pavel, že nejsú takoví divové pro věrné, ale pro nevěrné; ale poněvadž jsme již osvieceni u vieře, neslušieť státi po takových divích, a řkúť nad to, že za časóv antikristových budúť divové a zázrakové, ješto mnohé v blud zavedú.“

Z toho smíme se domnívati, že by snad nedostaly se revelace do češtiny bez přání Anežky. Sotva by se byl dal Štítný na sklonku života svého do práce, jíž nerad se obírával.

Tím vyložíme si také dále rozličné zpracování zachované v rkp. C a F. První platilo hlavně dceři, však bylo asi s nadšením a pod hlubokým dojmem čteno rádo od jiných a také

Štítnému, cítícímu již dech smrti, již, osudem těžce stíhán, si přál, (srv. Št. Vrt.: Lepí jest den smrti než den narozenie a Št. Opat 193) zalíbilo se v těchto zbožných extasích, jež přenášely jej do jiných světů, zkrátka ty a podobné podněty pohnuly Štítného k novému vzdělání, kritickému, jež odevzdal českému lidu, kteréhož vzdělání tak Štítnému leželo na srdci. A věda, že by revelace nelíbily se tak ani nepůsobily ve formě původní, jednak maje po obsahu jich lepší přehled a neuměje opisovati, nýbrž přepracovávati, pořídil na základě vzdělání prvého vzdělání druhé, stručnější, jež jádro mělo celé, však čistší, jež lákalo čtenáře stručností a urovnaností, jakou jiní spisové Štítného se vyznačují, o nichž také vůbec známo, že též několikrát byly přepracovány způsobem a s účelem podobným.

Již úvodem rkp. F. fol. 3. naznačil Štítný svůj úmysl: „Nemienímť tuto všech kněh psáti te sv. Brigitty, ale toť vezma, což mně zdá sě potřebnějše. A také řád ten, kterýž mi sě zdá, v kapitolách držeti budu, aby snáze bylo nalézti, o čem kto chce. I buduť nayprve to psáti, což sě dotýče té panie zvláště, avšak jest to i jiným potřebie znamenati ne v nedbání."

pl. 107: V této kapitole méně jsem položil řeci, než jest v latinských knihách v druhých v třetínádsté kapitole, neb mnoho jest tam téhož . . . ."

Na konci pak zřejmě vytýká, proč a pro koho psal: „Skonávají sě knihy přeslavné sv. Brigitty, velmi užitečné vdovám zvláště, i ovšem jiným stavóm křesťanským o divných zjeveních od Syna, boha i Matky božie a jiných svatých."

O dceři Anežce zmínky tu není.

6. Sem dále počísti dlužno více narážek jiných, týkajících se té okolnosti, že Št. nechce psáti a tupiti kněží a vůbec církevních hodnostářů tak, jako se stalo v lat. revel.:

C. 34: „Což tu viece mluví o kněží, tohoť mi sě nezdálo česky psáti, kterakúť na ně kletbu vydává."

F. fol. 150: „Což tu jest v té kapitole viece kněží řečeno, opět jsem nechtěl psáti toho."

C. fol. 55: „Co jest viece králóm psáno, to přeskočím. A také nevelím psáti česky, co je psáno biskupóm viece v těch kniehách, ani toho plnějie, co jest o sv. Dominiku a o jeho bratří, jedno to řku . . ."

F. 96: „Mnoho jest o sv. Dominiku a o jeho bratří sv. Brigittě ukázáno v třetích jejích knihách latinských v osmnácté a devátýnácté kapitole. Ale jen jsem to vzal, že pravila jí matka božie.

Místa tato sotva se hlásí k někomu tak nápadně, jako ke Štítnému. Již od první chvíle své spisovatelské činnosti a tím více stárna, nerad psával Štítný o řádech církevních, o kněžích, mniších, biskupích atd., jednak proto, že měli znáti, co třeba činiti, jednak že neviděl žádné nápravy u nich, když se tak stalo, nýbrž jen pronásledování těch, kdož osmělili se vytýkati

jim vady, jednak také pro úctu k důstojnosti a svatosti jich řádů, Kristem a církví ustanovených a posvěcených. Na to často vzpomíná: Št. Pař. 227: „Kněžieť kárati nesměji.“ Ovšem někdy přece nemůže neviděti nešvary jejich a varuje lid před jejich zkažeností. Št. Vrť. 263: Toho neodmlúvaje, mieníli co jiného to viděnie sv. Jana, řkuť nynie, že z těch, jenž zapierají, by něco hřiech nebyl, ješto hřiech jest, ta jich převada brání jim, že nemohú volně čísti svědomie svého otevrúc je sobě, bývají, když jim kteří řkú, že zlé činie, řkúc zlému dobré, vypustie jako velikého hromu škřek svój. A bielým koňem mózem ty rozuměti, kteříž držie stavy zjevné svatosti, jelikož k oku lidem světějšími sě mimo jiné ukazujíc, neb takoví najviec zprchají a najspieš, když kto z něčeho, ješto je zlé, die jim něco.“

Št. V. 330: „Ale bychť mnoho mluvil o tom, kak by kněžie řádně měli živi býti, snad bych tiem nic nepolepšil.“

Št. V. 339: I nerozumiemť tomu, co je to, ješto někde pravie odpustkóv pět set let a komu skazují pokánie tak dlúhé! A kolikrát žádá lid, aby nemoha osob ctíti, ctil svaté jich ustanovení a poslouchal jich, nevšímaje si jejich života? Št. Pař. 232: „Ne na toť mají poddaní zříeti, kterací by měli starší býti, ale na to, co jim přikazují svým úradem.“ Srovn. také Št. Vrť. 335, Št. E. 129. Že vedlé toho dobře znal jejich nicotu a nebál se ji postaviti na veřejnost, srovn. Št. V. 264, Št. Pař. 207 a zvláště Brig. F. 88: „Já ustanovil Petra, aby pásl mé ovce a ty je dářeš a rozhoníš.“

Brig. F. 118: „Ale mnozí radče oslnú a jako Samson ve mlýně točie žrnovem, než by kostel pósobili podlé řádu biskupieho“ atd.

Z toho patrný jest smysl míst těch: Štítný nepsal všeho toho pravdivého příkrého vylíčení, jakéž jest v lat. revelacích, docela dle způsobu svého, pamatuje vždy na zlaté pravidlo: Skúpě chval ale skúpějie hyzď! (Št. Vrť. 204.) Lid toho nepotřeboval ani dcera jeho, a kněží mohli čísti vše v latině; nač tedy na sklonku života šťváti bez potřeby na sebe jich řády, když ve spisích původních nerad o nich mluvil? Méně zřejmo jest místo v Brig. F fol. 88: Takéť jsem tu o židech přeskočil něco, nemaje rozumu k tomu. Brig. C 60: Kterak tu některé židy viní, (nemámť) k tomu rozomu. Možno, že chtěl Št. přestati na tom, co sám psal o židech; možno však také, že nesrovnával se s výkladem lat. revelac, aneb mu nerozuměl. Tomu zdá se nasvědčovati podobné místo v Brig. C fol. 58: „Ale mnoho nechám, chtě odbýti skuoro, abych mohl psáti jiného něco, neb některému nemohu rozuměti a některé nenie tobě užitečno.“[1])

[1]) Srovn. o významu „rozuměti“ Št. V. 339: „I nerozumiem tomu, co je to, ješto někde praví odpustkóv pět set let! A komu skazují pokánie tak dlúhé?“ Štítný patrně chce tu říci, že se s tím nesrovnává a možno, že podobně má se věc v Brig. F a C loc. cit.

7. Sem patří také vzpomínka na Remunda a Matúše z Krakova[1]) v předml. C kap. 5 „Remundus chvalný jest člověk, slýchal jsem o jeho šlechetnosti a ten jest znal tu paní . . . A šlechetný mistr Mathúš z Krakova i ten také jest muž nematný, toho známý a jest mistr svatého písma, ještoto ty knihy tak zpořiezené do Prahy přinesl . . .

Známo jest, že Št. poslední část svého života obýval stále v Praze, obcuje zajisté s mnohými mistry domácími i cizími, kteří nadšeného spisovatele si vážili. Mezi nimi mohl se snadno dověděti o Remundovi, zvláště od m. Matúše, jehož byl asi přítelem a jenž Štítného ochotně — mělť sám účastenství na revelacích — podal leckteré zprávy o sv. Brigittě i jejích zjeveních a zajisté také snažil se Štítného nadchnouti pro věc, pro niž sám byl nadšen.

8. Neméně upomíná na Štítného také citát v předml. C kap. 6: „To Hugo v svých kniehách ukazuje, ještoto v nich s svú duší rozmlúvá. Neb tu die k ňemu duše jeho: I co jest tak sladkého, když na buoh zpoměnu, ještoto mě dotýká ochotně tak prudke (sic!), že kakos všécka otstúpím sama ot sebe a proměním sě a lép mi počne býti, nežli mohu pověděti. Potom Hugo odpovieda řka: Toť jest tvuoj milý, totiž buoh, ještoto tě tak navštěvuje." Není mi nyní známo, odkud citat ten vzat; podlé obsahu zdá se hlásiti se do Rozmlouvání duše se svědomím a pak by to byl vzácný příspěvek k rozluštění záhadné zmínky ve sborníku Budišín., týkající se tohoto spisku.

9. Konečně možno sem počítati také to, že revelace obsahem svým dobře mohly doplňovati vzdělavatelné i filosofické spisy Štítného. K čemu genialní duch jeho dospěl rozumem, toť zde nalezl zjeveno od boha samého a musela zjevení ta citlivé srdce a zbožného ducha jeho tím více dojímati a povznášeti, že přesvědčen byl z důvodů cizích i vlastních o pravém, božském původu jejich.

K vůli úplnosti zdá se mně býti nutno všimnouti si také toho, což tvrzení našemu zdá se odporovati.

1. Ve spisích Štít. nenalézáme zmínky o této práci, ač k tomu byla příležitost. Však to zdá se mi omluveno dosti jednak zvláštností revelac, jednak neznalostí všech spisů Štít., jednak analogií jiných traktatů, o kterých Štítný, pokud známe jeho spisy, se nezmiňuje ku př. o knížkách o šaších, které asi jsou Štítenské a jednak a to jest nejvážnější důvod, pozdním složením českých revelac, padajícím do pozdních let života Štítného.

2. Památka tato nenalézá se v žádném sborníku Štít. Než k tomu jest snadná odpověď. Mámeť v revelacích spis, jenž sám o sobě jest úplným celkem a valně formou i původem se liší od spisů Štít. jiných, jednak jest to kodex obsáhlý (C má 95 listů,

[1]) o jehož věku chybně psáno v Nouvelle Biographie, Paris 1857 pag. 319 (sv. 34.) s. v. Matthieu de Krakov.

F 166, Olom. 140), jejž vázati s jinými bylo by velmi nepraktické.

3. Píše-li Štítný o nějaké věci stručně, o které psal jindy obšírněji, odkazuje čtenáře do spisu obšírnějšího a toho zde není. Ale vzpomeneme-li si, že oba kodexy nejsou úplny, dále kromě předmluv, že není v obsahu k tomu příležitosti a máme-li na mysli ten zvláštní, dříve vyložený poměr mezi recensemi C a F, nebude ani tato námitka, jako i ostatní, míti rozhodné váhy.

Považme k tomu, že Štítný sv. Brigittu a její knihy dobře znal a ve svém spise o nich s úctou i důvěrou mluví srovn. Št. Vrť. 79: „A toť jest, že mistři nepíší rádi knih takových nechtiec, aby je jiní něčím ohyzdili. Ale řekl Kristus: Budú-li tito mlčeti, kamenie bude volati. A tak Brigitta bába, Milíč psali knihy aniť je ten chtěl učený slúti, kterýž je psal knihy tyto . . .“ Št. Vrť. 278: „Pak-li by kto od boha měl za to, že by chtěl pán buoh skrze ňeho zvláštním zjevením vyvésti něco, protoť by mohl někto jiný světější býti, jemuž nebylo je dáno nikdy viděti co takového, jako je nynie za mých časóv bylo. I sv. Brigittě zjeveno bohem a povědieno, ješto je skrze ni chtěl svój lid napomenúti z neřádóv mnohých.“

Považme také dále, že slova česk. překladatele v předml. F fol. 1. b: Bylať jest (Brig.) za mne živa a znalí ji známí moji“ na osobu i věk Štítného velmi dobře se hodí . . ., pak nezbývá, nechceme-li býti superkritiky, než uznati, že *lat. revelace sv. Brigitty vyložil do češtiny slovutný Tomáš ze Štítného.*

§. 4.

Jiná otázka důležitosti nemenší jest: *Kdy bylo pořízeno české vzdělání revelací?*

Přímého udání, pokud vím, nemáme nikde, však domyslem dá se z knihy samé a jiných spisů Štítenských aspoň něco vybrati.

Překlad nestal se zajisté před r. 1391. V naší památce nazývá se všude Brigitta „svatá“, což možno teprv po r. 1391., jakož svědčí vedlé jiných zpráv zvlášté rkp. F (předml. fol. 1. a): že jest zdvižena v kostele římském a mezi svaté připsána léta od božieho narozenie po tisíci letech a po třech stech po devietidcát prvého.“ v rkp. C (předml. kap. 7.): „A kakžkoli dobře jest to život a pokora té sv. ženy ukázala, až jest kostelem zdvižena a přičtena mezi sv. počet.“

Další důležité svědectví jest v rkp. C (předml. kap. 5.): „A šlechetný mistr Mathúš z Krakova i ten také jest muž nematný, toho známý a jest mistr svatého písma, ješto ty kniehy zpořiezené do Prahy přinesl a slúžil jie jako jiné svaté vdově, slovútnú učiniv službu na mši ke cti bohu v jejie jméno bohu otci předrahú oběť krve a těla jeho syna v kostelnie svátosti . . .“

O Matúši, s nímž Štítný obcoval velmi přátelsky, známo jest,[1]) že před r. 1400 odebral se z Prahy do Paříže, kdež ovšem žil dále. I podobá se, že překlad náš stal se po odchodu Matúšově z Prahy, však za jeho ještě života,[2]) t. j. krátce před r. 1400 aneb později do r. 1410. Jinak sotva by byl řekl Štítný: šlúžil (= přinesl) nýbrž slúží; kdyby byl v Praze totiž, kde zajisté to Štítný věděl, slúží-li nebo ne, napsal by slúží, jako napsal jest, poněvadž jeho nematnost a šlechetnost znal; poněvadž však psal Št. slúžil, chtěl patrně naznačiti něco, co bylo, ale v době, kdy píše, již není, aspoň v jeho povědomí. Že Matúš v Praze přestal tím spůsobem ctíti sv. Brigittu, k tomu nemáme žádného důvodu i nezbývá než výklad druhý, že z Prahy se vzdálil a tím služba ta přišla Štítnému z povědomosti a nevěda, slouží-li dosud, či ne, směl správně napsati a napsal: jest nematný .... slúžil. S míněním tímto souhlasí úplně vše, co se dá abstrahovati ze sborníku Musejního (vyd. Vrt.), jenž psán kolem r. 1400.[3]) Zde poprvé a také jediné zde (srovn. hořejší dva citáty ze Št. Vrt. 79 a 278 str.) zmiňuje se Štítný o revelacích Brig. i o ní samé a sice tak, že patrno jest, jak bedlivě tou dobou obíral se s nimi. Máme-li pak na mysli, že revelace latinské jsou značně rozsáhlé a velmi nepřehledné a že Štítný, chtěje podati vhodný výbor z nich, musil je důkladně prostudovati a také prostudoval, jak svědčí podrobná znalost revelací, původkyně a všeho, co s tím souvisí, jakou ukazuje v předmluvě rkp. C i F a zvláště ve vzdělání druhém, musíme předpokládati, že potřeboval k tomu delšího času, tím delšího, že neustával pracovati na jiných svých sbornících. Poněvadž pak se zdá, že přineseny revelace do Prahy dosti pozdě, nebo první o nich zmínka jest teprv ve Št. Vrt. z r. 1400,[4]) musí padati české složení do doby pozdní, jak dále poznáme, za rok 1401, za sborník Opatovický.

Po sborníku Musejním napsal Štítný, a sice pro svou dceru Anežku, ještě jeden, sborník Opatovický, o němž myslilo se dosud, že jest posledním plodem jeho pilného ducha; však myslím, že neprávem. V dojemné předmluvě sborníku tohoto obrací se Št. k dceři své, věnuje jí své dílo s přáním, že by rád viděl svou dceru moudrou moudrostí boží. Počal pro ni psáti tento první svazek knih o hříších a šlechetnostech, ať již jde s ním za muž nebo ne. Však uzří-li prý, že dcera nemíní za muž, slibuje a hodlá jí napsati všecky své knihy, bude-li živ a neumdlí-li stářím, aby měla v čem čítati sobě i jiným a má za to, že by měla od něho dobrých šest svazkův.

---

[1]) Srovn. Jireč. Rukověť II. s. v. Štítný str. 269 (pozn.).

[2]) Zemřel 1410.

[3]) Připomenuto budiž, že dáta o Štítném brána většinou z nejlepší dosud o Štítném rozpravy od p. prof. Gebauera.

[4]) a tu ještě praví Štítný: „jako je to nynie ... bylo ...“ nenarážeje tak na událost samu, jako spíše na dobu, kdy o tom zvěděl.

Později v rozpravě o 7 dařích Ducha sv. obrací se Št. opět k Anežce, pravě, že píše, co jest obecnější, však bude-li hodna toho, slibuje psáti také o věcech vyšších.

Místa tato jsou velmi pozoruhodna. Již často bylo řečeno, že první české vzdělání (C) revelací sestaveno pro Anežku. Kdyby Št. byl hotov býval před sb. Opat. s touto prací, myslím, že by nesměl napsati a nenapsal, že jí podává ve sb. Opat. první svazek, nýbrž druhý; proto nutně musí složení revelac padati do doby po napsání sb. Opat., aneb aspoň po napsání zmíněných částí jeho. To potvrzuje tuším také narážka druhá v rozpravě o 7 dařích Ducha sv., kde slibuje Št. psáti o vyšších věcech. Velmi se podobá, že těmito vyššími věcmi není nic jiného, než zjevení sv. Brigitty, podané samým bohem, toto poselství, jež bůh jako laskavý otec posílá svým přátelům k potěše a posílení a nepřátelům k napomenutí. Štítný, píše zmíněné části sb. Opat. znal již revelace latinské, uznával jejich vznešenost i pravdu a sliboval dceři popsati je česky; slibu tomu také dostál hned po ukončení, ne-li již v prostřed skládání sbor. Opat.

Sborník Opat. jest totiž nedokončen, pisatel přestal v prostřed věty; mohl to ovšem učiniti opisovač, neboť sb. Opat. jest opis, ale není nemožno mysliti také na Štítného, jenž z příčin rozmanitých, jednak na přání své dcery (srov. abych k tvéj vuoli, má mila dci, počal . . .), jednak nechtěje odkládati, by zvěstoval vůli a poselství boží, jež zdálo se mu asi důležitější jeho vlastních spisů, Anežce i lidu českému, ustal v práci začaté a zabral se do slíbených vyšších věcí, do revelací sv. Brigitty a vzdělal je nejprvé pro milou dceru svou; a když viděl, kterak dojímají slova švedské světice Anežku i jiné, zvláště ženy (srov. ženy, jež v náboženské horlivosti k Anežce se přidaly a téměř klášterně potom v domě jejím žily), kterak dosahují toho, po čem Štítný touží ode dávna, že Anežka v nadšení náboženském vzdává se světa a moudří v bohu, — vzdělal pro širší čtenářstvo (zvl. vdovy) revelace znova, vlastně přepracoval jen překlad první v ušlechtilejší a přehlednější formě.

Zatím ležela práce začatá ve sb. Opat. ladem a na ni asi Štítný vzpomíná v rkp. C kap. 58: V kniehách čtvrtých této sv. ženy také něco vezmu, ale mnoho nechám, chtě odbýti skuoro, abych mohl psáti jiného něco . . .

Dokončil-li potom, či ne, nedovedu říci. Tím zároveň jest jasno, proč o tom všem nemohl se Št. zmíniti ve spisích svých: Byl to poslední odkaz, jejž českému lidu i milované dceři zůstavil a jímž dílo svého pilného života korunoval, ukázav, že co sám ze sebe psal, shoduje se s tím, co bůh zvěstoval světu skrze světici švedskou.

§. 5.

K závěrku budiž mi dovoleno zmíniti se ještě o jedné věci, která týká se českého spracovatele lat. revelac. Mohlo by se totiž

leckomu zdáti skvrnou na nejslavnějším filosofu českém druhé pol. XIV. stol., že uvěřil zázračným zjevením, že tudy snad již umdléval, slábnul jeho duch na sklonku života.

Však zdání také i závěr z něho plynoucí musíme odmítnouti úplně. Nechci se rozhovořovati o názorech středověku proti dobám našim ani o sbor. Opat., jenž neukazuje slábnoucího ducha, ač psán kolem r. 1401., nýbrž dotknu se stručně jen revelac. Jsou to ovšem zjevení zázračná v mnohých věcech (srov. obsah), však jsou přece něčím jiným, než na první pohled se zdá a Štítný jeví se nám tu docela jinak, než neméně slavný Komenský v poměru svém ke Kotterovi.[1])

Kdo všimne si obsahu jejich, zvláště v té části, kterou Št. vybral i přeložil, přisvědčí mně, že mnoho jest tam nejen Štítnému, nýbrž i potomním reformatorům tak příbuzného, že mně napadá otázka, odkud ta shoda? Zajisté jen odtud, že rovné příčiny, všeobecná hniloba v církvi a společnosti a touha po nápravě vyvolaly rovnost myšlének v tak různých hlavách, v tak vzdálených krajích. Jen cesta byla různa, cíl byl týž.

A nepochybuji ani dost málo, že nejen na Štítného a jeho dceru, nýbrž i na obecenstvo české, zvláště prostý, utiskovaný lid, působily revelace silou neodolatelnou, pomáhajíce, byť jiným na pohled, přece v podstatě stejným způsobem upravovati půdu velikým dějům blízké budoucnosti; ba zdá se, že mohly svého času více působiti, než rozumové důvody a výklady reformatorů jiných, uchvacujíce zázračností svou a velkolepostí místy biblickou cit a srdce, které v každé náboženské akci hlavní mají úlohu. Proto tak se rozšířily po Čechách i Moravě, jak svědčí značný počet zachovaných rukopisů zjevení i životopisů sv. Brigitty, ač přímé svědectví o působení jich dosud není známo.

§. 6.

Dotknu se ještě krátce dvou věcí, které k sv. Brigittě se vztahují, totiž modliteb jejích i jejího životopisu. Pověstné modlitby sv. Brigitty, které přidávány bývají k vydáním lat. zjevení, v českém vzdělání Štítenském nejsou, ač do češtiny přeloženy byly. Vydány nejprve, pokud známo, v rkp. univ. knih. 17. E. 8, v kterém nalézá se i život sv. Anselma, sv. Apollonia, Bernarda a sv. Brigitty, dále tiskem r. 1675 (rkp. univ. knih. 54. G. 248), spolu se životem sv. panny a mučedlnice Barbory — a r. 1689—90 v Praze pod názvem: Patnácte modliteb velmi pěkných Swaté Brigidy o Přehořkém Vmučenj Pána a Wykupitele naſſeho Geziſſe Kryſta: W začátku Zgewenj S. Brygidy pjſſe ſe, že Crucifix k modlicy ſe Brigydě v Chrámě S. Paula ſub crypta geſt mluvil a hognau odplatu zaſljbil wſſem, kteřj by patnácte Modliteb od nj ſloženych o Vmučenj Páně nábožně řjkali a po každé Modlitbě

[1]) Srov. Jireček, Rukověť I. s. v. Komenský str. 370 a 377.

Otče náš etc. a Zdráwas Marya atd.“ Modlitby ty obsaženy na 12 malých lístcích.

Při vydání z r. 1628 nachází se také píseň na sv. Brigittu:

En qua nivoso terra vincitur gelu ....
(Konec): Si viola desit. Ergo coelituum super
Delata palmis, siderum
Infereris horto, Brigida, ubi crescens vires.
Vale o sancta aeternum vire.

Přeložena-li kde do češtiny, nevím.

O životě sv. Brigitty psáno bylo mnoho; téměř při každém vydání větším nachází se obšírný životopis Brig. a také do češtiny přeložen záhy, neboť shledává se již v rkp. z konce XIV. stol. dle Ig. Hanuše, Prag. Stzb. 1867 ne od Štítného. Sám neměl jsem příležitosti nahlédnouti v rkp. ten (v univ. knih. sign. 17. E. 8.), poněvadž nebyl v knihovně, proto nechci ani rozhodovati, jak k němu se má místo rkp. C kap. 6. (předmluvy): „Když bude kto čísti kniehy tyto neb co jest psáno o ní a životě jejím (sc. Brigitty!).

Mimochodem budiž připomenuto, že život sv. Brigitty latinský nachází se také v rkp. univ. knih. sign. 1. E. 25. Začíná: Incipit historia de sancta Brigitta vidua etc. Srov. také tamt. fol. 153. b. V dalším textě latinském vepsány některé duchovní písně české (Zdráva matko přežádúcie atd.). Málo důležit jest také rkp. univ. knih. 17. F. 17. ze 16. stol.: Lament otcuov swatých, kteříž to byli v temnostech, ze stol. 16., o němž srovn. rozpravu Hanušovu l. c. str. 51.

§. 7.

Literatura o revelacích sv. Brigitty v češtině jest skrovná. Jungmann v Hist. lit. III. č. 904 uvádí 5 rukopisů českých revelací, ale o překladateli se nezmiňuje.

Toho dotkl se teprve r. 1857 Jos. Jireček ve Světozoru, přiloze to Slovenských novin, správně soudě ze subjektivního dojmu rkp. Olom., že skladatel jest Štítný, ale chybně kladl české vzdělání do r. 1386-7. Rkp. pražský 17. C. 21. měl Jireček za shodný s rkp. Olom., o druhém 17. F. 1. soudil, že složen někým jiným. K zprávě své podal skrovnou ukázku z úvodu. Později v Rozpravách z oboru historie, filologie a literatury (str. 77.) a v Rukověti II. s. v. Štítný rozhodl se při obou rkp. C i F pro vzdělání Štítenské.[1])

Obšírněji probral otázku tu Ig. Hanuš v Sitzungsberichte der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag 1867 str. 41 až 51, sebrav zvláště latinská a německá vydání revelac universitní knihovny pražské.

[1]) Srv. také ukázku z revelací v Jirečkově Anthologii I. s. v. Štítný.

Hanuš posuzoval nesprávně poměr českého vzdělání C k originálu a nesprávně také měl vzdělání české F za překlad latinského Euchiridia čili Opuscula, klada české vzdělání do roku 1392-6. V rozpravě své vytiskl některé ukázky z rkp. C a F a parallely (C fol. 29 || F fol. 11 — C fol. 20 || F fol. 143 — C fol. 16 || F fol. 162). K důkazu vážnému, že by Štítný byl skladatelem, nedospěl.

Obšírněji zmínil se také o rkp. 17. E. 8 a 17. F. 17 (v univ. knih.), k nimž odkázáno výše.

V době nejnovější psáno o revelacích na základě rukopisu Olom. od p. prof. Th. Vodičky v Programu slov. gymn. v Olomouci r. 1885 (str. 9—14). V čem s vývody p. Vodičkovými se shoduji a v čem ne, najde laskavý čtenář, srovnaje oba články. Litovati jest, že p. Vodička vtěsnal svou rozpravu do tak úzkého rámce!

Podávaje k své rozpravě za přílohu věrný otisk předmluv rkp. C a F, chci u každé předeslati stručný popis příslušného rukopisu. Rukopis 17. F 1. zachován v dřevěných, vně kožíí polepených deskách. Polepení vnitřní jest odtrženo. Na deskách jsou patrné stopy po 5 knoflících (v rozích a ve středu). Listů přídeštných není. Na hřbetě obíleném jest červená sign. y. III. 19, ukazující, že rkp. byl majetkem klementinské knihovny jesuvitské (Hanuš, l. c. str. 47).

Rukopis psán v osmerce, obsahuje 14 svazečků listových, z nichž první a poslední jsou neúplny; listů celkem 166 papírových, velmi tuhých, jež velmi jsou zachovalé. Při vazbě užito pergam. proužků s textem latinským.

Písmo jest velmi zřetelné a pěkné, jako vůbec vnější forma jest pečliva, daleko pečlivější, než v rkp. 17. C. 21. Text psán obyčejným černidlem v řádcích vyčárkovaných, po jednom sloupci, rovněž čarami vymezených, na straně. Znaménka rozdělovací, názvy kapitol a knih, úvod do vlastních revelací titul na str. 1, inicialky (provedené prostě ve 3—5 řádcích), velká písmena a různé opravy označeny červeně.

Klasobraní po rukopisích.

XX. Z Passionalu Musejního (sign. 3. F. 16; srov. Listy filol. 1886, 55).

Tehda ſie to nahodu przihodylo ez ſwati dominyk u vigilgij ſwate kralowni na nebeſa wzneſeny[e] ſ przieworem ſwateho bernarta zakona kazaw. poczye po kazany mezy gynimi k tomu przieworowi u wlaſcziem ochotenſtwy ſedye takto mluwity. Wiez to przieworze. a toho nykomu do me ſmrty nepronaſſiey ez ſem nykda nycz na bozie

neprofil. by mne byl neuſlyſſal. K tomu ten prziewor wecie. Otcze ſwati powiez mi buduli ya dele zyw nez ti. K tomu ſwati dominik proroczſtvi ducha ſwateho wecye. dluho po mnye zyw budeſſ. Jakzto ſie yeſt potom y ſtalo. Tehda ten prziewor ſwatemu dominiku wecye. Otcze ſwati kdiz tebe boh na twych modlitwach rad ſliſſy. pros yeho at miſtru kunratowi duchem ſwym ſwatim wdechne at w zakon wende yehoz bratrzie wſſieczkna zadagy. K tomu ſwati dominik wecie welike wiecy a neſnadne zadaſſ. Tehda toho dne po kompletnyey hodynye yakz obyczziey miegyeſſe ſwati dominik wſſiczku nocz na modlitwach nyczal. A na zaytrzie kdiz bratrzie prwu hodynu primu poczynachu. w tu hodynu miſtr konrat do ko*[415]*ra naboznye wſſed przied ſwateho dominika na zemi padl a zakon predicaterowy ſ weliku zadoſtyu przygal. w tom zakonye welmi ſnaznye ſluzil. bozie ſlowo kazal ſwnoy zywot rozlicznye trudyw u bozie ſkonal. a to ſie o nĕ zwlaſcze piſſe. ez kdiz duſſy ſbieral oczy zawrziel tak yez yeho bratrzie gyz vmrla mnyechu. w tu hodynu oczy otewrziel. bratrzi wſſiczku obezrziew wecye. Buoh ſ wami tehda bratrzie odpowiedyechu. Y ſ twym duchem. An ynhed po nych wecye. wſſiech wiernich duſſye ſkyrzie bozy miloſt. u wiecznem pokogy prziebywayte a to rzek duſſy puſtyl. To take ſwati dominik w obycziegy miel. ez kdiz bozie tyelo na mſſy wzdwihagicz vzrziel. w takem nabozenſtwi w nem ſrdce gyeczalo yakzto by teprw narodyleho z marigye matky. yezu kriſta zywa widyel a protoz mnoho czaſow ſ gynimi lidmi mſſye poſluchaty nechtyel. Na lozy rziedko ſpal. ale kdiz ho ſen trapil. przied oltarzem lecz ſi kde podrziemal. zwlaſſcze ſie o nem piſſe. ez na kazdu nocz gednyem rzetyezem trzikrate ukrutnye ſie bil. nayprwe za ſie druhe za wſſye hrzieſne a trzetye za wſſye duſſye. geſto w kazny boziey w cziſtcy gſu. A kdiz ſie tak ſwati dominik na modlitwach mnozie trudyl. geden czas w nocy vzrzy yednoho bratrcye an ſie pokorzie mycze. gemuzto ſwati dominik mnye by bratr byl ruku poczie kywaty aby na pokoy ſpat ſſel. ten zly bratrzecz iako poſmiewagie ſie takez ruku poczie odkywaty. Tehda ſwati dominik chtye wiedyety kteri by to tak nepoſluſni bratr byl. ſwiecy zazehl yemu w noczy wezrziel a ynhed ez dyabel yeſt poznal. yemuzto poczie poro*[416]*kowaty a rzka procz mi dyable przziekazieſſ. k nemuz dyabel wecye. procz ti byrz yſa duchowni proti ſwemu uſtaweny w tuto hodynu w klaſterzie mluwiſſ. K tomu ſwati dominik wecye. Miſtr ſem, zakona tohoto mohu kdiz chcy mluwiti. ale tye dyable zaklinagy otcem ſynem ſwatim duchem. aby mi prawdu powiediel czoz tebe budu tazaty Naiprwe tebe tyezy. z czeho bratrzy w korzie naywiece pokuſſieſſ. dyabel odpowiedye. Dawayu gim lenoſt aby na bozi ſluzbu pozdye przichodyli. A kdiz tu gſu czyny gym nuzkoſt aby odtad byrzo wyſli. a tu kdiz by ſie mieli bohu modlity v prazdne gye rzieczy a k gyeſſitnemu ſmiechu a k plachemᵛ hledany czaſto ponuciegi. Odtad gey wede ſwati dominik na loznycy a tu ho otaza a rzka

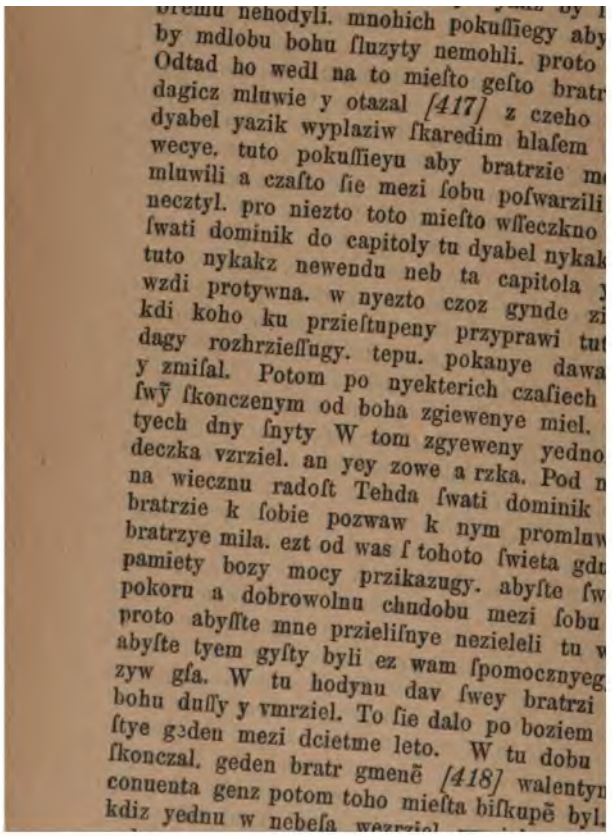

bremu nehodyli. mnohich pokuſſiegy aby
by mdlobu bohu ſluzyty nemohli. proto
Odtad ho wedl na to mieſto geſto bratr
dagicz mluwie y otazal *[417]* z czeho
dyabel yazik wyplaziw ſkaredim hlaſem
wecye. tuto pokuſſieyu aby bratrzie m
mluwili a czaſto ſie mezi ſobu poſwarzili
necztyl. pro niezto toto mieſto wſſeczkno
ſwati dominik do capitoly tu dyabel nykak
tuto nykakz newendu neb ta capitola
wzdi protywna. w nyezto czoz gynde zi
kdi koho ku przieſtupeny przyprawi tu
dagy rozhrzieſſugy. tepu. pokanye dawa
y zmiſal. Potom po nyekterich czaſiech
ſwÿ ſkonczenym od boha zgiewenye miel.
tyech dny ſnyty W tom zgyeweny yedno
deczka vzrziel. an yey zowe a rzka. Pod n
na wiecznu radoſt Tehda ſwati dominik
bratrzie k ſobie pozwaw k nym promluw
bratrzye mila. ezt od was ſ tohoto ſwieta gdy
pamiety bozy mocy przikazugy. abyſte ſw
pokoru a dobrowolnu chudobu mezi ſobu
proto abyſſte mne przieliſnye nezieleli tu v
abyſte tyem gyſty byli ez wam ſpomocznyeg
zyw gſa. W tu hodynu dav ſwey bratrzi
bohu duſſy y vmrziel. To ſie dalo po boziem
ſtye geden mezi dcietme leto. W tu dobu
ſkonczal. geden bratr gmenē *[418]* walentyn
conuenta genz potom toho mieſta biſkupē byl.
kdiz yednu w nebeſa wezrziel

przyhodylo. Kdiz yeden otecz ſina ſweho mrtweho zaloſtywie placzie. ſwateho dominika ſnaznye zan wziwaſſe. tehda te nocy u prwoſpi ten mrtwy prozrziew otczowi wecye. Tatyku mily kak ye to ez ma twarz wſſieczka mokra yeſt k tomu ſ weliku vzieſty otecz wecye. Sinu mily ya twuoy truchly otecz nad tebu placzie twu twarz mymi truchlymi ſlzami ſem zkropil. K nemuz ſin wecye przieliſ ſi plakal otcze pro nezto ſmilowaw ſie nad tobu ſwati dominik ſwu proſbuu tobie mye nawratyl. potom dluho ſpolu na ſwietye bywſſe bohu ſie doſtala. Pyſſe miſtr allexander biskup nidonicenſis u wykladany zaltarzie wykladagie to ſlowo yeſto dauid prorok prawi. Miloſrdye a prawedlnoſt utkale ſta ſie a tak rzka Ez byl yeden zak v mieſtye Bononij welmi gieſſitnych waſſny. tomu buoh miloſtywe widyenye yednu zgyewil. Widyeſſe ſie yemu by byl na yedno̅ *[419]* welikem poli. W tu hodynu przigide welika burzie prziewal. y welike krupy Tehda ten zak odda ſye na bieh. a tak biezie vzrzie w czyrem poli yeden domek k nemuzto przibiehna potlucze proſie pro buoh aby mu otewrzieli. yemuzto hoſpodinye toho domu odpowiedye a rzkucz. Ya yſem prawedlnoſt. yeſto tuto bydli. ale ez ſi ti neprawedlni. ſwich wſſyech czynow gyeſſitni kwiet ſwe mladoſty ſwietu ale ne bohu na czeſt vedeſſ. proto tuto odpoczywanye nemaſſ. to ten zak vſlyſſaw ano gey tepu krupy dale biezal. a tak opiet biezie vrzy dom k nemuz przibiehna potlucze proſie pro buoh aby yey upuſtyli. Yemuz toho domu hoſpodiny ſedyeci wnytrs odpowiedye. a rzkucz. Ya yſem pokoy. yeſto tuto bydli. a ti to dobrzie wiedyety mozeſſ. yez pokoy ſ hrzieſſnimi nebydli. neb gym dyabel ſwiet a tyeleſenſtwie rozliczni nepokoy w duſſy czynye. a tis yeden z tyech. a proto tuto odpoczywanye nema[a] ale yez ya pokoy wzdi myſlim pokoyna a mirna myſſlenye tuto tobie radu dawagy. bydlit dale na ſeſtra gyeyzto miloſrdye diegi yeſtot wzdi hrzieſnim pomaha. k tey przida czozt ta kaze to vczyn. A kdiz tam biezaw potlucze na dom hoſpodinye wnytrs ſedyecy odpowiedye a rzkucy. Ya gſem miloſrdye yeſto tuto bydli chczeſli teto hrozne burzie zbyty a ſwe ſpaſenye naleſty nahle biez k bratrzi kazatelom do ſwateho dominika claſtera tu nalezneſſ ano piſmo ſwate ten zakon oſwietluge. a tu vzrziſſ kak[i] yezus kriſtus a yeho myla matka tye hrzieſneho dobrotywie k miloſty przigmu. To ten zak s ſkruſſenim ſrdcem ſznamenaw z toho ſie widyenye *[420]* wybraw do klaſtera predicatoroweho wſſed ſ welikym nabozenſtwym zakon przyyal tu mnoho czuſow bohu ſluzie ſwoy zywot konal. Gynich mnoho rozlicznich ſwatich dywow buoh ſkrzie ſwateho dominika w rozlicznich wlaſtech ſidem ukazal. Yedennadciet mrtwych w uhrziech wzkrzieſil. ſlepym zrak belhawym chod nemocznim zdrawie mnohim ſtraſtnim vtyeſſenye dalo ſie y dyege ſie do dneſſnyeho dne Pomyſl na to kazdi ſbozni kdez yeſt hoſpodyn dywnye ſwu ſwatu miloſty zakon predicaterowy po wſſem ſwietu tak ſlawnye rozplodyl. kak to bude ſwateho dominik[a] moczna koruhew w den ſudni pod nyzto ſtranu

wſſiczkny yeho wierny zakonnycy a wſſyczkny ty hrzieſny gijzto ſu gych raduu ſwatu bozieho ſlova kazanym y gych rozliczn̄ prziwedenym na ſwe wzpomanuwſſe hrziechi ſie snaznye pokawſſe bozi miloſt nalezli yehozto ſwateho ſboru wſſyczkny vczaſtny budu ty gijzto ten zakō ubozie milugy neb toho geſt gyſta nadyegye za kohoz tak weliky ſbor boha poproſi. toho buoh na tyele y na duſſy vtyeſſyu. wieky wiekom amen.

Swati ſixtus papez byl rodem z zamorſkich wlaſty z toho mieſta yemuzto athenis dyegy. Nayprwe byl w ſkolnem vczeny miſtr weliky. potom byl vczennyk yezu kriſtow. a naypoſle byl papezem. Tiech czaſow decius cieſarzem byl. ten ſwateho ſixta ſe dwiema yeho vczennykoma. gymazto agapitus a feliciſimus gmye bylo przied ſie przimeſty kazal. A kdiz ſwateho ſixta decius ke ſwym modlam obratyty nemohl. kazal gey do chrama przied dyablowe mo*[421]*dly weſty. a tu aby anebo ſie gym modlil. anebo w nemiloſtyweho mamertina wiezieny. pod yeho ſtrazy byl. A kdiz ſie ſwati ſixtus modlam modlity nechtiel wedli yey k tomu mamertinowi na wiezienye. W tu dobu kdiz ho wedyechu pogide po nem ſwati wawrzinecz wolagye a rzka. kam gdes bez ſweho ſina otcze. kam ſie berzes knyeze ſvati bez ſluhy. Gemuz ſwati ſixtus wecye. Neoſtawugi tebe po ſobie ſinu. ale wieczſſy trizu pro wieru yezu kriſtowu maſſ trpietyu trzety den puoydeſſ po mnye. po knyezi ſluha a to[t] zwlaſſcze porucziegy. aby pokladi ku potrziebie ſwate cierkwi ſchowane pobera i rozdal chudim. A kdiz ti pokladi ſwati vawrzynecz chudim rozdal. Tehda walerianus kazal ſwateho ſixta opiet do chramu przied modly weſty a tu newzdally by gym obiety. aby yemu ynhed hlawu ſtieli. A kdiz yey powedu tehda opiet ſwati wawrzynecz poczie po nem yda wolaty a rzka. Neoſtawuy mne po ſobie otcze ſwati nebt ſem yuz twe pokladi chudym rozdal. to rityerzi uſſlyſſiewſſe yez pokladi menuge ſwateho wawrzincie gieli a ſwateho ſixta ſ geho dwiema vczennykoma tu ynhe[d] ſtyeli.

Swati donat s Julianē cieſarzem vczyl ſie a ſ nym roſtl. za nehozto Julian z mlady na dwoge ſwiecenye ſwiecen. A kdiz po tyech czaſiech Julian cieſarzē vczynen. tehda otcye y materz ſwateho donata zabity kazal. ale ſwati donat do mieſta arecye utekl. a tu v gednoho duchowneho yemuzto hylarius rzekli. przebywagye mnoho dywow ſwatich ukazal. bieſi wyhonyl. a kdiz yedny penyezi dany byli ſchowaty yedney panyey. gyeyzto rzekli eufroſina ta penyezye ſchowawſſy y vmrziela *[422]* w ta doba kdiz gegye hoſpodarz zdaleka przijſſed z tiech penyez napomanut any kakz gich kdeby byli ſchowany naleſty nemohl pronez yeho ſina aby gey mucžili gyety chtyeli. To uſlyſſaw ten ſin utekl k ſwatemu donatu Tehda ſwati donat ſ nym nad hrob yeho materze ſſed gyeyzto eufroſina rzekli. a tu ſie bohu pomodliw yaſnim hlaſem zawolal

a rzka. Eufroſina zaklinagy tye ſkrzie ducha ſwateho poviez mi kdes taketo penyezie ſchowala. W tu dobu hlas z hrobu wynyde a rzka. W dom moy przieſ prah krocziece kopayte a tu naleznete. a tak ſſedſſe y nalezli Potom po nyekolicie dnech ſatirus biſkup toho mieſta vmrziel. a ſwati donat biſkupem wolen. A kdiz yednu mſſy ſluzieſſe. ten ſluha yenz mu mſſie pomahaſſe letyew kalich na kuſi zbil. a tu opiet ſvati donat ti kuſi ſebraw na tom mieſtye ſtogye bozÿ dywem ciely kalich poſtawil. Na gynem take mieſtye byla yedna ſtudnycie ktoz ſie gye napil ten vmrziel tehda ſwati donat k tey ſtudnycy na oſliku przigyew gyedowati had ſwateho krzizie znamenym odtad wyhnal. a tu wodu wiecz cziſtu oſtavil. To ſie take o nem piſſe ez z(a) cieſarzie Teodozie dceri bieſſa wyhnal po tyech czaſiech bohu ſluzie mnohe dywy czynye yat pro vieru w zalarz wſazen a potō yemu hlawa ſtata. Dalo ſie to po boziem narozeny trzi ſta oſmdeſateho leta.

Swati ciriacus troge ſwiecenye od ſwateho otcye Marcella papezie przigal. Po nyekterich czaſiech protywnyci wieri ſwate gey gemſſe przied cieſarze maximina gey wedli a tu ſ towarziſtwē przipuzen aby zemi kopagye na plecy k dyelu ye*[423]*dnomu prſt noſil. a tak tam ſſedſſe nalezli iednoho kmetye ſtareho bohoboyneho. an prſt noſi Jemuzto ſwati cyriacus a ſſwati syzinius ſnaznye noſity pomahala. Potō ſwati cyriacus w zalarz wſazen. a kdiz tu dluho ſedyel kazal yey ſtaroſta cieſarzow wyweſty. Tehda w tu hodynu w nyzto yeden ſluzebnyk ſtaroſtÿ apronianus ſwateho cyriaca z zalarzie wedyeſſe. Przigede hlas z nebes a rzka. podte pozehnany otcie meho. przigmiete kralowſtwie nebeſke. To apronianus uſlyſſaw w gezu kriſta uwierzil. ſwati krzeſt przygal. a tak przied ſtaroſtu chwale gezu kriſta przifſel. K nemuzto ſtaroſta wecye. Ponyes sie ti take krzeſtanem vczzynyl Apronianus odpowiedye. bieda mnye zze ſem me dny u tebe tratyl. k tomu ſtaroſta wecie. Zagiſte ztratyls wſſieczki dny ſwe. a ynhed yemu kazal hlawu ſtyety. Potom pak ta dwa ſwata saturnius a ſizimus kdiz modlam obiety wzdaty nechtyela dluho gye mucziewſſe oba ſtyeli. W ti czaſi miegieſſe dyoclecianus cieſarz dceru gieyzto artemia rzekli w nyezto bies bieſſe. a kdiz gy diabel rozlicznye triznyeſſe czaſto wolaſſe a rzka. Newyndu z tohoto tyela geliz ſwati ciriacus ſiem przide. W ten czas ſwateho ciriaca k nyey przwiedu. poczie dyabla zaklinaty aby z nye wyſtupil. k nemuz dyabel wecye chzeſli at vyndu ukaz mi kde bych opiet wſtupil. ſwati cyriacus k nemu wecye. ay tot tyelo me mozeſli wſtup w nye. Dyabel wecye. w tye wſtupity nemohu neb twe tyelo ſe wſſiech stran ſwatimi znamenymi yeſt oſtrazeno. ale wiez to wyzeneſli mie z tohoto tyela wzdit to przipraw ez muſiſſ do babilonſke zemie gyty. A kdiz dyabla *[424]* ſwati cyriacus z toho tyela wyhnal poczie ta arthemia wolaty a rzkucy. Ay tot toho boha wizi o nemz kaze ſwati ciriacus. W tu hodynu ſwati ciriacus gy pokrſtyl. a potom dyocle-

cianus dal ſwatemu cyriacu dom. w nemzto bezpecznye kdyz [illegible]y-
dleſſe przigidu poſli od krale pſarum a profiecz dyocleciana by
ſwateho cyriaca do gych wlaſty poſlal. aby tam dyabla z g[illegible]ho
dcerze wyhnal Tehda dyoclecianus ſ pokornu proſbu ſwateho cy-
riaca do babilonſkich wlaſty wyprawil. a ynhed ſwati cyriacus ſe
dwiema vczennykoma gymaz rzekli Largus a ſmaragdus na ko[illegible]rab
wſiedſſe przieſ morze do babilonſke zemie pluli. A kdiz k tey
bieſnici ke kralowie dcerzi ſwati ciriacus prziſtupi poczie z [illegible]nye
dyabel wolaty a rzka. vſtallys ciriacu vſtallys. swati ciriacus od-
powiedye Neuſtal ſem neb ſem wezde boha pomocznyka g[illegible]iel.
dyabel wecie widyſli ezt ſem to naplnyl czozt ſem ſlibil, mu[illegible]l ſi
ſiem za mnu gyty. W tu hodynu ſwati cyriacus vecie moci [illegible]eho
mileho yezu kriſta kazugit, aby z tohoto tyela ynhed wyſt[illegible]pil.
a yakzto wecie tak dyabel welikim hlaſem zawola a rzka O g[illegible]mie
prziehrozne o gmie przieſwate to mie odtadto bezdieky vyh[illegible]ny.
a ynhed wyſtupil A kdiz kral a kralowa dceru zdrawu vzrziechu
ſ gynimi mnohymi krzeſt ſwati prziegieli. a potom ſ welikym[illegible]i
dari przied ſvateho cyriaca prziſſli gichzto darow wziety nechty[illegible]l
ale tu piet a cztirzidciety dny poſtye ſie a nycz gyneho nez chl[illegible]o
a wodu gied a byl a potom ſie do rzyma wratyl.

Úvahy a zprávy.

Rudolf Kleinpaul, Menschen- und Völkernamen. Etymologische Streifzüge auf dem Gebiete der Eigennamen. Leipzig, C. Reissner 1885. XIII. 420.

Spisovatel, svými cestopisy a obrázky kulturními odjinud dobře známý, „obírá se v tomto spise nejznámnějšími jmény vlastními, pátrá po tom, kterak vznikají, vyhledává zákony jejich tvoření, objasňuje jejich tisíceronásobné vztahy a sleduje jejich podivné a překvapující změny.“

„Methoda jeho jest na skrze věcná, realná, nikterak nominalná, spíše logická než filologická. Chceť stanoviti zákony, dlenichž ve všech zemích a za všech časů jména vlastní se tvoří, a dokázati, že základní pravidla jmenotvorby u Řeků a Římanů Slovanů a Germanů jsou totožná; chce tato jména dle látky spořádati, z jistých základů odvoditi, se stanoviska kulturně-historického rozebrati: chce krátce míti jakousi přirozenou soustavu jmevlastních. Etymologie není mu účelem, než prostředkem.“

Doličiv v úvodu ku vlastní práci, že veškeré udělování jmděje se determinací, vykládá jména prvních lidí, n. př. Adam = Edo Rufus *Πυῤῥός* od „červené“ země, s čímž shoduje se Pyrrha, ma[illegible]n
želka Deukalionova, kterou Pott pokládá za personifikaci zem[illegible]

rovněž homo a humus, něm. gam ve sl. Bräutigam a slov. zemja; vyloživ pak, odkud a jak povstaly názvy členů první lidské rodiny: otce, matky, syna a dcery, přistupuje ku nejzajímavější z celé knihy stati o jménech dětských, kteráž se táhnou buď na zrození dítěte na př. Joannes, hebr. Jehôchânân = Deus dedit, Theodor), buď na pořádek dětí, n. př. Primus, Petronius (osk. petor = čtyři), Pompeius = Pontius = Quinctius, buď na dobu a místo narození i na provázející okolnosti, na př. Caesar a caeso matris utero, Dominicus v neděli = die dominica narozený, buď odnášejí se k budoucnosti vyjadřujíce přání, aby nemluvně boha se bálo, na př. hebr. Abdias = řeck. *Θεόδουλος*, něm. Gottschalk, arab. Abd-Allah, aby bylo zmužilé a statečné, mocné a bohaté, slavné a ctné; zmiňuje se o výrazech patronymických, názvech zvířecích, na př. Ulfilas = Adolf = Wolf, Wolfram = Wolfrabe, o názvech světců a posléze o výrazech zdrobnělých a lichotivých. Další oddíly jednají o jménech mužských, vladařských, hrdinských, uměleckých a učeneckých atd., posléze o jménech lidí a národů.

Ku vyplnění soustavy tuto krátce nastíněné sneseno látky více než dost, zvláště z jazyků klassických a germanských. Způsob, kterým látka jest spracována, připomíná velmi zhusta feuilletonskou lehkost, kořeněnou vtipnými poznámkami a nápady, více méně vhodnými anekdotami a citáty atd.

Z toho co pověděno vysvítá, že spisovatel úkolu předloženému z velké části dostál; pravíme „z velké části“, protože sice Němec, Řek, Říman, Francouz, Vlach, Angličan, Turek, Arab, a j. nalezne tam leccos, co hledá, naproti tomu poznámky o Slovanech jsou velmi skrovné, nad to pak většinou nesprávné a potupné. Tak na str. 88. čteme: „Venceslav Kranzruhm, lorbeerbekränzter Held. Stanislav Ruhm des Staates, Boleslav Kampfruhm, Jaroslav frühlingsruhm, Přemyslav (?!) Ruhm der Industrie (??), bei den Obotriten Pribislav geschrieben (!!) Nad míru komicky vypadá učená (!) poznámka na téže stránce, „že slovanská jména na -lav, správněji na -slav, nesmějí býti změtena s norským Olaf = Olaus.“ Klagenfurt vyloženo (str. 273) z Claudii forum, ač již dávno dokázán lidově-etymologický původ z Glanfurt t. j. brod (řeky) Hlinné, kterouž Němci zovou dosud Glan. O Samojedech (287) ohřívá se dávno odbytá zpráva, že prý jsou to lidé „kteří sami, bez pomoci kuchaře jedí.“ O Slovanech polabských praví se (296), že „vymřeli“; což spisovatel nevěděl nebo nechtěl věděti, že ono „vymření“ bylo spíše „vymoření“? O ruských „bramborových“ nosech se zálibou dvakrát (304 a 348) se zmiňuje. Naše „strč prst skrz krk“ a „Schneider Zrsk“ (352) produkuje na důkaz libozvučnosti našeho jazyka. Podivně dojímají ve spise vědeckém věty: „Unser Widerwille richtet sich hauptsächlich einerseits gegen die slavischen Sprachen, anderseits gegen den jüdisch-deutschen Dialekt“ (358) aneb: „Wollust und Grausamkeit kann man an Slaven,

Griechen und Italienern sehn“ (361) a p. Takovýmto surovým způsobem věda se porušuje a hyzdí.

Josef Černý.

M. Tullia Cicerona řeči proti Katilinovi. Přeložil Robert Novák. (Praha 1885. str. 72; cena 38 kr. Sbírky klassiků řeckých a římských v překladech českých, kterou pořádají J. Kvíčala, J. Král, R. Novák číslo 2.).

O tom, že překlady klassických děl z literatur cizích valně prospívají literatuře národní jsme tuším přesvědčeni všickni. Praví zajisté již Jungmann: „Moudří dobra, kdekoli nalezeno, užijí;“ a prospělo-li překládání klassiků latinských a řeckých literaturám světových národů, jak bylo by bez užitku pro nás? již příbuznost jazyková a zejména veliká shoda skladby české a řecké ku práci takové vybízí, účinky pak humanismu v rozvoj středověké literatury naší národní jsou nejživějším dokladem toho, kterak nám potřebno i prospěšno míti úplné sbírky překladů staroklassických. Co na tom poli záslužného vykonáno v pěkné stati sám vzorný Ovidiových básní překladatel Ant. Truhlář (Sborník prací filolog. 1884. str. 66—99.) přehledně posoudil a spořádal. Prací překladatelův ukázáno, jaké dokonalosti milá naše mateřština schopna jest, jak v obsahu tak ve formě, skoro všude tam, kde jiné velebené jazyky světové sobě rady nevědí a buďto vlastní podstatě, nebo zase klassikům na úkor si počínají. Podnikl tedy slovutný zakladatel filologické literatury české professor Jan Kvíčala práci nad míru důležitou, když r. 1862. jal se vydávati bibliothéku klassiků řeckých a římských v rouše českém. Výborné práce sbírky té, jaké podali mimo zakladatele samého Ed. Novotný, Pechánek, Niederle, Vaníček, Velišský, Kosina a j. v. valně obohatily naše písemnictví a platně přispěly ku rozšíření záliby studií humanitních. Nový toho druhu podnik učiněn druhou sbírkou (nakladatel A. Storch), jejíž 2. sešitem je překlad řečí proti Katilinovi z péra Rob. Nováka. Pořízen je na základě textu, o němž dříve zmínka se stala. Srovnán-li s překladem Tomáškovým, nejzřejměji vyniknou jeho přednosti. Jsou to: správnost věcná i formální, lahoda a jasnost slohová plynoucí z dokonalé známosti a znalosti obou jazyků. Pěkný úvod a vhodná všude poznamenání pod čarou připojená, činí knihu tu přístupnou kruhům nejširším. Na konci musíme však připomenouti, že k rozšířenosti podniku literárního platně přispívá láce; té by sobě pan nakladatel při prvém sešitu všimnouti mohl bedlivěji; bylo by celku s užitkem

Jan Šafránek.

Instrumental plur. kmenů na -o- v jazycích árských.

Napsal Josef Zubatý.

Mezi četné záhady, kterých rozluštiti se posud jazykozpytu nepodařilo, patří poměr pádových přípon s -m- v jazycích baltsko-slovanských a germanských ze strany jedné, s-bh- (a střídnicemi) v ostatních jazycích indoevropských. Posavadní vědomosti naše o indoevropských zákonech zvukoslovných naprosto se příčí stotožňovati přímo na p. koncovku instrumentalu plur. -bhīš v jazycích árských se slovanskou a litevskou koncovkou -mi -mis; mabh naprosto nejsou střídnicemi pravidelnými. Proto také pochopujeme zcela pokusy vyhnouti se této záhadě zvukoslovné výklady jinými, dle nichž buď koncovky s -m- a s -bh- historicky jsou koncovkami sobě úplně cizími (A. Bergaigne, Mémoires de la soc. linguistique de Paris II, 213), anebo dle nichž i -m- i -bh- jsou parallelnými střídnicemi jiného, třetího útvaru zvukového (prof. Ludwig, Sitzungber. d. phil. hist. Cl. d. k. Wiener Akad. d. Wiss. LV, 181 nsl.): bohužel nepodařilo se podepříti žádný z obou těchto výkladů důvody naprosto přesvědčujícími. [1])

Není účelem těchto řádků, pokoušeti se snad o rozluštění staré té záhady: chci jenom uvésti na základě statistického rozboru památek árských některá fakta, která snad jsou s to u věc celou uvésti aspoň něco málo světla, třebas ne právě z oné části jazykozpytu, která na první pohled v první řadě jest povolána, záhadami podobnými se obírati, totiž ze zvukosloví. Také se obmezím jenom na koncovku instr. plur. kmenů (mužských i středních) na -o-.

Slovanština má ve tvaru tomto koncovku dvojí: -ěmi, -y (resp. -imi, -i), první koncovku ve sklonění zájmenném, druhou

[1]) Podlé výkladů novějších byla by ona záhada vyložiti tak, že jazyk indoevropský míval ve funkci instrumentalné koncovky s -mi s -bh-, kterýžto rozdíl později byl snahou po jednotnosti jazyka vyrovnán tak, že v některých jazycích zavládlo pouze -bh-, v jiných pouze -m-. Srv. Sievers v Paul-Braune Beitr. IV, 391. Brugmann v Techmerově Internat. Zeitschrift für allg. Sprachwiss. I, 241.

ve sklonění jmenném. Litevština má za slov. -ěmi -y v obojím sklonění touže koncovku, -ais, historicky podlé všeho totožnou se slov. -y; koncovka *-ěmis (*těmis = slov. těmi), kterou bychom podle slovanštiny očekávali ve sklonění zájmenném, podlehla patrně vlivu sklonění jmenného: místo *těmis říká se tais k vůli shodě na p. svilkaĩs (vlьky). Za to nalézáme v jazycích asijských koncovky dvě, *-aibhīš *-āiš, o nichž lze říci s určitostí skoro naprostou, že aspoň v dobách nejstarších byly rozlíšeny způsobem týmže, co -ěmi -y ve slovanštině, totiž že -aibhīš bývalo koncovkou zájmennou, -āiš jmennou: a poněvadž -āiš (z *-ōis) je v patrné historické souvislosti s lit. -ais slov. -y, lze s velikou pravděpodobností, třebas ne s jistotou, tvrditi totéž o -aibhīš -ěmi (prv. *-oibhīs?). Staroindickými střídnicemi koncovek těchto jsou (v pause) koncovky -ebhiḥ -āiḥ. Na první pohled shledáváme, že -ebhiḥ -āiḥ se střídají v jazyce vedské poesie beze všeho pořádku, kdežto v jazyce vedské prosy a v jazyce pozdějším nalézáme jenom -āiḥ (vyjímaje jediné ebhiḥ, instr. pl. kmene ukazovacího a-). Podlé toho tedy bychom asi řekli, v jazyce starším že nastal v instr. pl. kmenů na -o- zmatek mezi deklinací zájmennou a jmennou, kdežto v jazyce pozdějším, jako v litevštině, až na jediný zbytek zavládla vesměs koncovka sklonění jmenného. Dlužno však dodati, že zmatek uvedený v jazyce vedské poesie jest aspoň z části jenom zdánlivý: ze zmatku toho při bližším nahlednutí vidíme probleskovati ještě měrou velmi znamenitou staré pravidlo, jehož bychom se sice mohli domýšleti jenom z analogie na p. slovanštiny, pravidlo, dle kterého -ebhiḥ jako slov. -ěmi prvotně patrně bylo výhradně koncovkou zájmennou, -āiḥ jmennou. A protože i v mluvnicích staroindických i v obšírné statistice jmenného sklonění vedského, již děkujeme Lanmanovi (v Jour. of the American Or. Soc. X, 325—602), ničeho se nedočítáme, co by přispívalo poněkud k urovnání řečeného zmatku, budiž nám dovoleno poněkud blíže si věci všimnouti. Obmezíme se při tom jenom na saṃhitu Ṛgvedy, material dosti rozsáhlý, aby oprávňoval k nějakým závěrkům, a zase jak tak v sobě uzavřený. Beztoho úplná sbírka mantrového materialu, jež mimo saṃhity by musela obsahovat i texty uváděné v brāhmaṇách, sūtrách a p., je po dnešní den a snad dlouho ještě bude pouhým desideriatem naší vědy.

Nejprve jest konstatovati, že skutečná stará zájmena vesměs mají koncovku zájmennou -ebhiḥ. Tak nalézáme v saṃhitě jenom tébhiḥ (28krát), jébhiḥ (28), ebhíḥ (17)[1]), ebhiḥ (5), etébhiḥ (1), tjébhiḥ (1), kébhiḥ (1); zejména hojný počet dokladů prvních tří zájmen dokazuje, že na p. tébhiḥ sotva je dokladem nahodilým, jinými slovy, že dialekt, jenž je základem

[1]) V M. Müllerově padovém indexu (str. 155) jest doplniti doklad VII, 1, 9, u ebhiḥ pak III, 6, 9.

jazyka vedské poesie, skutečně znal jenom tébhiḥ atd. za tāíḥ pozdějšího spisovného dialektu. Tak také přisvojovací zájméno 1. os. mn. tvoří vždy asmákebhiḥ (5); jenom přisvojovací zájméno zvratné tvoří odchylku podstatnou: nalézáme vedlé svébhiḥ (6) častěji svāíḥ (8). Ostatně zájména přisvojovací nelze v jazycích indoevropských počítati k oněm slovům, jež by od prvopočátku a důsledně se byla řídila skloněním zájmenným v běžném smyslu slova toho: vlastním územím sklonění tohoto byla prvotně jenom zájména ukazovací, vztažná a tázací. [1])

Skutečný zmatek ovšem shledáváme, obrátíme-li se ke jménu. Zde v skutku nalézáme obojí koncovku skoro bez rozdílu, ba, možnost libovolné volby jednoho z obou tvarů poskytla pěvcům vedským jednu z četných oněch příležitostí, bez dlouhého lámání hlavy vyhovovati různým potřebám metrickým; tak vidíme, abych uvedl jediný příklad, zcela zřetelně, kterak jenom potřeba metrická rozhoduje mezi obojím tvarem, VIII. 73, 14. 15.: á no gávjebhir áçviāiḥ sahásrāir úpa gaććhatam, ... mā́ no gávjebhir áçviāiḥ sahásrebhir áti khjatam; srv. také Lanman l. c. 349. Přes to však pozorujeme i zde zejména na základě methody statistické stopy jakéhosi pravidla (nevíme ovšem, zdali pravidla jindy pevně zachovávaného a později zanedbávaného, či pravidla teprv se vyvíjejícího), pravidla ovšem ze slovanštiny neznámého. Za to nalézáme analogon ku pravidlu tomuto na p. v jazycích litevském a germanském.

V litevštině nalézáme, že jméno přídavné v oněch pádech, kde litevština zachovala rozdíl mezi skloněním jmenným a zájmenným, se řídí tímto, nikoliv oním, jež prvotně zajisté i v přídavném jméně bylo běžno. Jest to dat. sg. msc. gerámui gerám, podlé támui tám, ne podlé vilkui, loc. sg. msc. geramè dle tamè (vilkè), dat. pl. msc. gerẽmus gerẽms podlé tẽm(u)s. Také n. pl. msc. gerì proti vilkaí jest u větší shodě s tẽ (-ẽ se tu zachovalo, neseslabilo se v i, pro jednoslabičnost slova); ovšem -i -ẽ, ai jsou střídnicemi téže staré koncovky (prvotně jak se zdá zájmenné) -oi, v ten rozum, že -i (v jednoslabičných slovech -ẽ) vzniklo seslabením z ai prvotně ve slovích se slabším přízvukem, v první řadě zajisté ve spojení attributivním, jež tvořilo asi (a obyčejně posud tvořívá) jakoby jediné slovo s hlavním přízvukem na substantivě: jeť známo, že litevsko-slovanské attributy v přirozeném sledu slov stávají před substan-

[1]) Proto také k. p. kmen svá- vedlé pronominalných tvarů svásmin svásjāḥ tvoří, a to mnohem častěji, jmenné tvary svája svát své svájāi svájāḥ svájām (v. Grassmann s. v.); svá- přejalo deklinaci pronominalnou jako adjektiva poměrná víçva- sárva- atd. teprv později a ani v památkách starých ani v mladších neřídí se jí důsledně (grammatikové indičtí, jimž se příčí všeliká neurčitost grammatická, statuují ovšem významový rozdíl mezi svá- se skloněním zájmenným a svá- se skloněním jmenným).

tivem. Že gerù, instr. sg. msc., vedlé tûmi a vilkû, není podstatnou odchylkou, netřeba připomínat: jeť tûmì velmi mladým novotvarem m. tû, kteréž ostatně posud se zachovalo.

Z cela podobně má se věc v germanštině. I zde nalézáme t. zv. silné adjektivum skloňováno dle zájmen, ne dle jmen: na p. got. msc. dat acc. sg. blindamma blindana, gen. dat. pl. blindaizē blindaim, fem. gen. sg. blindaizōs, gen. dat. pl. blindaizō blindaim dle thamma thana, thizē thaim, thizōs, thizō thaim, nikoliv dle daga dag, dagē dagam, gibōs, gibō gibōm. Výkladu starému, podle něhož „silné" adjektivum německé bylo by povstalo splynutím kmene přídavného a tvarů zájmenného kmene jo-, tedy spůsobem týmže co litevskoslovanské složené adjektivum, dnes asi málo kdo věří: jeť nemožný již se stanoviska zvukoslovného (Sievers, Die starke Adjectivdeclination; Leskien, Die Decl. im slav. lit. und germ. 138). Dr. Kovář (v těchto Listech 1886, 36 n.) hlásí se ještě k výkladu starému, ale, jak od něho samého vím, v článku psaném před delší dobou, v němž z příčin typografických nemohl při tisku naznačiti svého dnešního mínění. Komu snad starý onen výklad přece by se zdál pravděpodobnějším, proti tomu netřeba výkladu Sieversova na dlouho hájiti: stačíť nám zatím dokonale nepochybné analogon jazyka litevského.

Kterak vyložiti, proč adjektivum mohlo opustiti slušící mu sklonění jmenné a přidržeti se sklonění zájmenného, jest ovšem na snadě. Mát syntaktická funkce přídavného jmena — v první řadě attributivného — i zájmena zvl. ukazovacího mnoho společného: úkolem obou jest specifikovati obecnější význam samotného jména podstatného. Nejblíže stojí zájmenům ovšem adjektiva významu abstraktnějšího, adjektiva označující různé poměry jména, k němuž patří; proto vidíme, že i v jazycích, jichž jsme tuto pominuli, takováto adjektiva poměrová ráda se řídí skloněním zájmenným: srv. na př. lat. unus alter ullus a pod. stb. vъsь drugъ malъ (v plur. u významě pauci) mъnogъ a pod. (Miklosich Vergl. gr. III², 54), skt. eka- sarva- para- atd. (Whitney A Sanskrit Grammar § 522—526). Sotva se mýlíme, vyslovíme-li domněnku, že zájmenné skloňování adjektivní vzalo počátek právě u těchto adjektiv poměrových a od nich se rozšířilo na př. v litevštině a v germanštině i na adjektiva ostatní. Počátky šíření toho vidíme konečně tytýž i mimo jazyky jmenované; srv. na př. u Miklosiche l. c. surovêmi tiêmъ živogo a pod.

A totéž nalézáme, abychom se již konečně dostali k vlastnímu svému úkolu, i v instr. pl. mužských i středních kmenů na -a- v mantrové literatuře staroindické, ovšem že ne v plné rysy zosti. Shledáváme tu totiž, že substantiva s oblibou tvoří instr. plur. koncovkou -āiḥ, koncovkou dle svědectví slovanštiny specificky jmennou, a adjektiva že s oblibou vo

koncovku -ebhiḥ. Podávám material, vedoucí k tomuto úsudku obšírněji, protože Lanman ve jmenovaném spise věci si nevšiml tak bedlivě, jak by byla zasluhovala.

Od jmen podstatných — rozumí se, že počítám jenom slova, jichž význam je dosti zabezpečen[1]) — nalezáme na -āiḥ tvarů 558, a to od kmenů akšá aṅgá (4) átka (2) átja atrá ánīka (3) ánna (8) abhrá (3) áma amítra arká (43) arkaçoká arṇavá áçna áçva (33) ásura (2) abhivlaṅga āṅgūšá āditjá (16) ájudha (3) uktha (39) upabda ūma ṛtá éva (29) óha kárṇa Kávja (3) Kávia (2) kṛçana khanítra gaṇá gājatrá ghṛtá (12) ghóša čakrá čarítra čjāutná ǧámbha (5) daṃštra daṃsánā (daṃsánāiḥ I, 166, 13, tvar velmi zajímavý, protože daṃsánā je vždy rodu ženského a není proč vynucovati zde mužský či střední kmen *daṃsána) dákša (8) Dáçagva (2) dīrghajāthá devá (31) dešṇá djumná (13) nákšatra Návagva (2) nimná (2) nṛmná pataṃgá pátatra padá (2) parṇá párvata pavítra (4) putrá (4) pāúṃsia (2) praketá (2) prápada Prijámedha bárhata bílma Bṛháddiva brahmasavá bhakšá bharítra bhogá maghá (3) mántra (2) majūkha mána mijédha muhuká jaǧñá (34) jantrá jóǧana rákšaṇa rátha (3) rukmá (2) Rudrá (4) rebhá vatsá vadhá (9) vádhatra vadhasná (4) varáha várūtha (3) várṇa váça vasavía (3) Vásišṭha (3) vástra váǧa (14) váta vára vāhá vípra (3) vīrá (7) vīria (2) Vāirūpá vratá (4) çáṃsa çatá (?) çaraṇá çárīra (3) çárja çāká (3) çúšma (6) çūra (4) çūšá (5) çóka çjená çrómata sakhiá (2) sačathía samudrá (3) sárga sahásra (7) sumná (7) sūktá (9) sūda sóma (11) stavátha stūpa stóma (25) haṃsá hátha (4) havjá (10) hásta hiraṇja (4).

Naproti tomu je v saṃhitě Ṛgvedy od jmen podstatných instrumentálů na -ebhiḥ jen 243, a to od kmenův áṅga (2) apikakšá áma ámatra (2) arká (3) áçva (7) āṅgūšá āditjá (6) ájudha uktá (14) ūma Káṇva kárṇa Kuçiká (2) Kávia kṛçana kéta kšéma Gótama (3) gráma ghṛtá (3) ǧámbha tríkadruka dákša Dívodāsa devá (52!) devakarmá djumná (3) nákšatra pakšá padá parṇá párvata pavítra (2) pāúṃsia (4) bhešaǧá (2) máda mántra mahitvá mána mārḍīká jaǧñá (13) jáma (2) rátha (8) ráthia rukmá Rudrá (12) rūpá várdhana váǧa vára (6) vípra (9) Viçvámitra vīrá (3) vṛšatvá vṛšṇia (2) çúšma (2) çūra (2) çrómata sahásra sāptá? Sumítrá sumná (4) sóma (9) sáubhaga skámbhana

[1]) Vynechal jsem na p. kmeny étaça- patará- (viz v násl.), kmeny nichž nelze dobře činiti rozdílu mezi adjektivem ryzím a substantivovaným, k. p. kṛtá- márta- mártia- manuša- mánuša a p.

stóma (25) hája háva havjá (7) hásta. Rozdíl častosti mezi obojím tvarem jest tuším příliš značný, než aby mohl býti jen nahodilý: zejména ponČna jsou slova častější, jako na př. arká- áçva-, u nichž zcela patrna jest snaha, voliti tvar na -āiḥ (ač tytýž, na př. u devá-, vidíme úkaz opáčný). [1])

Jinak jest věc u jména přídavného. Zde nalézáme koncovku -āih 97krát, u kmenů aǧára áǧasra ádabdha anantá anavadjá ántara anjá ámita árišṭa aruṇá (2) arušá arvāčína avamá açramá áçvaparṇa açvahajá áçvia (3) ásridhāna indrijá? iširá ṛšvá ekādaçá (2) kámia čitrá ǧātá ǧánitva tápišṭha (2) tigita tívrá (3) turá téǧišṭha tripṛšṭha trišaptá diviá dīná duréva devá-ǧušṭa devajána (5) devavandá dhanasá namovṛdhá níkāma (2) niktá nūtana nešatamá pára piçáṅga puruçčandrá pūrva sámbhṛta mánjamāna mandrá mṛtá jáǧatra (3) juktá ráǧišṭha váǧrahasta váršišṭha váhišṭha víçva (5) víçvadeva çagmá çatá? çukrá (3) çuddhá çubhāná çūšá? çréšṭha šášaçva satjá samāná sárūpa sarvaçāsá sahasía suvāná sukhá supraketá sthirá svéduhavja (2).

Druhou koncovku, -ebhiḥ, nalezneme u adjektiv 195krát, u kmenův ákava agnitaptá ačakrá aǧára (4) ádabdha (4) ádṛpita áṇṛta ántama anjá ápara ápia árišṭa (2) aruṇá (4) arušá arvaçá avṛká (2) ahanía āsāná indrijá iširá (2) ugrá (3) uttamá upamá upáçāká ubhája ṛgrá ṛšvá (4) óǧišṭha kṛšṇá gávja (3) gharmásveda čitrá (2) ǧātá ǧūǧuvāná ǧješṭhá (4) tápurvadha? taviš turá tuvigrá tuvívāǧa tvádatta tvāvṛdha dákša dabhrá (4) dámia (2) dhruvá namasía nária náv návja (2) nahušía nūtana pāvaká puruvára pūrvá (2) pūrviá (3) pratná (2) paprathāná prāvaṇá prijá (2) bhadrá madhupá (2) madhjamá mánoǧava mandrá mitho avadjapa jaǧatá jaǧñija (2) jámaçruta júǧia ratnadh (2) vačaná vándia vará váršišṭha váhišṭha víçva (2) viçvamínvá viçvarūpa çáṃtama çivá (6) çukrá (2) çubhrá (2) çūšá? çvitniá satjá (2) sániła (2) saptás samāná sádhišṭha páriśikta sušvāṇá sutá (4) sugá (8) sutúka súdhita supraketá sujáma surátha suvidát suháva svāná sūktá (2krát, I, 36, 1. V, 45, 4 s váčobhi sūktám subst. „hymnus“ tvoří důsledně sūktāiḥ) stávāna st vamāna sthávira (2) sthirá hárita hástačjuta hira jája.

Poměr 195 : 97 není konečně takový, aby nemohl býti su

[1]) Což ovšem znamenitě se shoduje s výkladem, dle něhož dev je vl. přídavným jménem odvozeným od div- djāu- (P. v. Bradke, Dy Asura, Halle 1885, 110 nsl. Zeitsch. d. deutsch. morgenl. Ges. XL, 361

pouze nahodilým: kterak vyhledávali však vědští pěvci u přídavného jména koncovku -ebhiḥ, koncovku zájmennou, u jména podstatného pak jmennou koncovku -āiḥ, vysvítá zejména bezpečně z oněch míst, kde jim bylo pojiti instr. pl. nějakého jmenného kmene na -a- s attributivným adjektivem téže deklinace. Tu totiž pravidlem nalézáme, že pojili adjektivum s koncovkou -ebhiḥ ke jménu podstatnému s koncovkou -āiḥ, jenom někdy činíce jinak, a nejvýš zřídka naopak. Tak nalezáme na př.: VII, 19, 7: avṛkébhir várūthāiḥ, VI, 51, 12: āsānébhir mijédhāiḥ, I, 33, 2: upamébhir arkāiḥ, X, 67, 7: varāhāir gharmásvedebhiḥ; a tak ještě I, 62, 7. 108, 4. 113, 14. 117, 14. 130, 10. 133, 6. 169, 8. II, 33, 9. III, 1, 5. 15. 4, 11. 31, 11. 35, 5. 54, 1. IV, 29, 2. 41, 3. 55, 6 (ápiebhir išṭāiḥ?). 56, 1. V, 41, 7. 55, 1. 63, 3. VI, 1, 11. 3, 8. 15, 16. 33, 3. 62, 3. 68, 3. VII, 8, 5. 11, 1. 39, 6. 93, 4. VIII, 7, 17. IX, 91, 2. X, 3, 7. 61, 17. 70, 2. Ze spojení oněch vzácnějších uvádím I, 160, 4: aǧárebhiḥ skámbhanebhiḥ (nestárnoucím podepřením, v. Sborník prací filol. na osl. jubilea prof. Kvíčaly 196), I, 112, 25: árišṭebhiḥ sāúbhagebhiḥ, I, 141, 8: arušébhir āṅgebhiḥ, a tak i I, 14, 1. 10. 100, 5. 165, 7. II, 33, 2. III, 1, 19. 31, 18. 32, 13. 60, 7. IV, 35, 9. VII, 75, 7? VIII, 71, 3. X, 80, 3. 92, 6. 99, 10. I jméno podstatné i attribut mají jmennou koncovku -āiḥ na př.: I, 143, 5: ǧambhāís tigitāíḥ, I, 108, 4. VIII, 62 [51], 5. X, 43, 6: tīvrāíḥ sómāiḥ, dále I, 6, 8. 89, 8. 116, 4. 129, 9. II, 1, 6. III, 30, 16. 54, 1. 15. IV, 54, 3. VI, 20, 4? 62, 10. VII, 37, 1. VIII, 35, 3. 95, 7. X, 112, 3. 169, 4. Rozumí se, kde jest několik souřadných přívlastků adjektivných, že smíme očekávati i kombinaci všech těchto možných vazeb, na př.: první, pravidelné i třetí: tak čteme na př. I, 88, 2: aruṇébhiḥ . . piçáṅgāiḥ . . áçvāiḥ, VI, 62, 3: áçvāiḥ | mánoǧavebhir iširāíḥ, pod. I, 88, 2. V, 29, 9. VI, 60, 14. X, 15, 9.

Pravou výminkou jsou případy, ve kterých jméno podstatné opatřeno koncovkou -ebhiḥ, a jméno přídavné koncovkou -āiḥ. Případy ty jsou tak vzácné, že najisto je smíme přičísti buď na vrub metra, s nímž básník nedovedl pravidelné anebo aspoň méně vzácné spojení srovnat, anebo je snad toto nepravidelné spojení také aspoň časem známkou doby pozdější, doby, v níž básníci vědští nebyli již v nápodobení starých vzorův ani dosti zběhlými ani dosti bedlivými. Sem patří I, 34, 11: tribhír ekādaçāír devébhiḥ (viděli jsme ostatně nahoře, že devá- s oblibou tvoří instr. pl. koncovkou -ebhiḥ). I, 53, 5: vāǧebhiḥ purucčandrāiḥ. I, 67, 5: mántrebhiḥ satjāíḥ. IV, 56, 2 = VII, 75, 7: devī́ devébhir jaǧaté jáǧatrāiḥ? V, 5, 3: sukhāí ráthebhiḥ (āprī vesměs jsou původu dosti pozdního). V, 51, 1: víçvāir ūmebhir á gahi | devébhiḥ (ūma- ad-

jektivum?). X, III, 1: satjāíḥ kṛtébhiḥ (plněním satjānām?). X, 37, 3 překládá prof. Ludwig etaçébhiḥ patarāíḥ „mit den beflügelten Etaça's"; etaçá- nalézáme v saṃhitě tak často adjektivně (v. Grossmann s. v.), že sotva asi smíme slovo to vůbec kde vykládati za nomen proprium, a tak i zde asi je překládati prostě „rychlými, okřídlenými" („okřídlenci?"). Také IX, 91, 2 vyložíme nahušíebhiḥ za adjektivum, a kavjāíḥ za substantivum; srv. X, 14, 3. 15, 9.

Přehlédneme-li výsledek předešlých výčtů, shledáváme, že slova, řídící se prvotně t. zv. zájmennou deklinací, zájména ukazovací, vztažná a tázací, mají v saṃhitě Ṛgvedy důsledně v instr. pl. koncovku -ebhiḥ, jména přídavná s oblibou tutéž koncovku, jména podstatná s oblibou koncovku -āiḥ. Tato fakta, ve spojení s věcmi, o nichž se nám událo dříve zmíniti, činí ovšem velice pravděpodobným, ne-li jistým, že -ebhiḥ (= slv. -ěmi?) bylo prvotně koncovkou zájmenného sklonění, -āiḥ (= slv. -y, lit. -ais) koncovkou jmennou.[1]) Zbývají však ještě dvě otázky, ke kterým nesmíme tuším zůstati odpověď dlužni.

Nejprve, kterak jest vyložiti nedůslednost jazyka mantrového, s jakou sobě vede v příčině koncovek našich u jmen podstatných i přídavných? Zde se nám naskytá hned odpovědí několik, z nichž bohužel netroufám si vybrati na určito odpověď nejnepochybnější. Buď jest nám rozuměti věci tak, že stadium, na němž nalézáme jazyk vedské poesie v této příčině, je stadiem přechodným, na němž počínají kolísati hranice mezi -ebhiḥ -āiḥ, aniž kolísání to vedlo již ku konečnému ustálení. Jinými slovy, jazyk staroindický počal přenášeti zájmennou koncovku na adjektivum, a odtud patrně časem i na substantivum. Zájmenná flexe vnikla, jak nahoře jsme viděli, ze zájmena v adjektivum v litevštině, v mladší její sestře, lotyšštině, zachvátila patrně vlivem deklinace jmen přídavných již i jméno podstatné: rozdíl mezi lotyšštinou a jazykem mantrovým byl by tak jenom ten, že v jazyce tomto, když se stal jaksi spisovným, teprve v příčině koncovek -ebhiḥ, -āiḥ částečně počalo se ustalovati, co v lotyšštině vidíme v příčině jiných koncovek ustáleno. Stadium podobné jest zajisté možno: tvary jako aruṣébhiḥ, áçvebhiḥ byly kdysi pouhými novotvary, jež dříve musely překonati velikou moc u vývoji jazyka vůbec, moc ustáleného zvyku, než by byly mohly úplně potlačiti staré tvary aruṣāíḥ açvāiḥ. Uvedli jsme nahoře ze slovanštiny

[1]) Že ebhiḥ- mimo území zájmenné jest původu pozdějšího, dokazuje zejména jasně okolnost, že adverbia původu nezájmenného mají jenom koncovky -āiḥ (srv. slovanská adverbia na -y, v nichž tuším jenom omylem byly hledány zbytky deklinace u-ové); tak çánāiḥ çanakāiḥ uččāíḥ prāčāíḥ parāčāíḥ. ajantrāíḥ X, 46, 6. ačakrébhiḥ v. 42, 10? V adverbiích ovšem smíme hledati formy starší, protože nejsouce cítěna za členy paradigmatu zůstala ušetřena vlivu, jenž vlastní tvary grammatické zachvacuje.

tvary jako živogo, počínající se vyskytati vedle živa živajego; v Ṛksaṃhitě vidíme podobných pokusů, neprovedených ještě důsledně, i jinde dosti.[1]) Mohli bychom však se i domnívati, že jazyk staroindický v době předhistorické stál abych tak řekl již pevně na stanovisku litevštiny, že míval -ebhiḥ u zájmen a jmen přídavných, -āiḥ u substantiv, že -ebhiḥ počalo vnikati i v substantivum, a zmatek zde vzniklý že reagoval i na jméno přídavné. Zvláštní osudy literatury indické konečně připouštějí i výklad jiný. Jazyk pozdější literatury indické, počínaje již od brāhmaṇ, má pouze koncovku -āiḥ, u jmen i u zájmen (vyjma ebhiḥ; āiḥ se zde nevyvinulo, poněvadž paradigma kmene zájmenného a- vůbec není úplně vyvinuto a neposkytovalo snaze po shodě koncovky jmenné i zájmenné tolik půdy co na př. sklonění kmene ta-): -ebhiḥ v dialektě, jenž je základem pozdějšího spisovného jazyka indického, nejen nevypudilo ze jmenného sklonění -āiḥ, nýbrž samo mu ustoupilo, asi jako v litevštině očekávané *tėmis nahraženo tvarem tais. Dialekt starší literatury poetické však v literatuře byl najisto udržován umėle i v době, když aspoň v kruzích brāhmaṇských již byl ovládl dialekt jiný (srv. Listy fil. 1886, 73), právě dialekt, jenž důsledně užíval koncovky -āiḥ: je zajisté možno, že zmatek mezi -ebhiḥ āiḥ aspoň z části jest přičísti i na vrub odporu mezi dialektem v mluvě běžným, přirozeným, a mezi naučeným, umělým nápodobením udržovaným dialektem mluvy užívané v liturgické poesii. Zde najisto jest nám hledati výklad leckteré zvláštnosti jazyka vedského, která na první pohled lehko dovede svésti k rozličným závěrkům v podstatě nesprávným.[2]) Ani pozdější osudy poesie

[1]) Na př. na sklonění zájmenného kmene i-. Tento tvoří některé pády sesílené partikulí -am (=-em v lat. id-em; později neporozuměním této formy vznikla částice -dem v ea-dem is-dem atd.): nom. sg. msc. aj-ám fem. i-j-ám n. id-ám, acc. sg. msc. im-ám (im-=stlat. im em, později nahražené novotvarem eum); podlé poměru tám:tấm: tấn:tấni povstalo již v době velmi staré k imám i imấm imấn imấni atd. I v Avestě nalézáme imem a pod., rovněž ve staré perštině; imaṭ vzniklo patrně opět podlé poměru tám: tád. Pokus, rozšířiti sklonění zdánlivého kmene imá- dále, vidíme v gen. sg. imásja VIII, 13, 21; pokus zůstal však jenom ojedinělým pokusem a ujal se teprve v dialektech prākṛtských. Tak také kmen ušás- obyčejně má zobecněním slabého kmene -ā- ve všech pádech, i v silných, ale dosti často nalézáme i silné pády s -ā-, a naopak zase pokus ojedinělý, zobecnití silný kmen, v ušāsaḥ gen. sg. či acc. pl. X, 39, 1 (došấm ušāso hávío havíšmatā „večer i ráno jenž má býti volán od toho, kdo má havis.“ Výklad prof. Ludwiga Rigveda IV, 73 resp. konjektura ušásā se příčí parallelnímu místu I, 34, 3: došā asmabhjam ušāsaç ča (!) pinvatam; adverbialní instrumental došā[m] mohl se spojiti s gen. či acc. času právě tak, jako my říkáme „dnes i každého jiného dne“).

[2]) Zde také hledám výklad záhady, která zaměstnává prof. Ludwiga Rigveda IV, str. XVII nsl. Ásura- patrně v onom dialektě mantrovém bylo pojmenováním bohů, v dialektě druhém současně pojmenováním zlobohů: věc možná zcela dobře zejména znamenalo-li ásura-, jak dle výkladů Ludwigových je nepochybno, vlastně asi „pán“. Proto je

vedské nezůstaly asi bez účinku na rozmnožení zmatku mezi -ebhiḥ -āiḥ: přímým svědectvím nám jest na př., jest-li že verš ṚS. X, 14, 5 áṅgirobhir ā́ gahi jaǧñíjebhiḥ čteme v AS. XVIII, 1, 59 v podobě áṅgirobhir jaǧñíjāir ā́ gahíha (Lanman l. c. 349). Zde je nepochybno tuším, že změnou textu starší jaǧñíjebhiḥ, tvar jak nahoře jsme viděli v poesii vedské rozhodně hledanější a oblíbenější, ustoupilo tvaru jaǧñíjāiḥ: kdo nám ručí, že co zde lze dokázati nestalo se i jinde? A tak již mi budiž prominuto, že neoznačuji ze všech možných výkladů žádný za pravý.

Mnohem snadnější jest odpověď k otázce druhé, totiž, jsou-li tvary arušébhiḥ áçvebhiḥ tvary prvotně zájmennými, proč nenalézáme vedlé arušā́ja áçvā́ja, arušé açvé atd. i zájmenné tvary arušā́smāi, arušā́smin, arušā́smāt, arušéšām? Faktum je, že mimo -ebhiḥ nalézáme jiné koncovky zájmenné jenom ve sklonění adjektiv poměrových, jako víçva- a pod. (ovšem, nikoliv důsledně); dlužno však uvážiti, že vniknutí zájmenné koncovky -ebhiḥ ve sklonění jmenných kmenů na -a- bylo podporováno veleúčinně i analogií všech ostatních deklinac jmenných, které jako ve slovanštině -mi tak v jazyce staroindickém od pradávných dob měly koncovku -bhiḥ.

Vylíčení stavu koncovek našich v jazyce staroindickém stálo dosti nudné práce: tím lehčí za to jest úloha naše na území eranském. V nápisech staroperských nalézáme u jmen důsledně koncovku -aibiš (= skt. -ebhiḥ, slv. -ěmi?) na př. v kamnaibiš bagaibiš; pro zájméno náhodou není dokladů, uvážíme-li však, že ryzí koncovka zájmenná vnikla i ve jméno, sotva budeme asi pochybovati, že se zachovala i ve vlastním svém území, ve sklonění zájmenném, a že se říkalo i na př. *tjaibiš jako v staroindické poesii tjébhiḥ. Naopak se zachoval jazyk Avesty: kdežto jazyk staroperský (jak se zdá ze skrovných dokladů) repraesentuje stanovisko, k němuž by se volným vývojem byl asi dostal jazyk starovedský, v Avestě nalézáme i ve jméně (na př. aredrāiš mašhjāiš ukhdhāiš) i v zájméně (tāiš jāiš, ale aeibiš = skt. ebhiḥ) souhlasné koncovku jmennou, tedy stanovisko pozdějšího spisovného jazyka indického a litevštiny. Jinými slovy, nalézáme tu úkaz, s nímž i sice velmi často se shledáváme, totiž, že vyrovnání rozdílu mezi skloněním jmenným a zájmenným bralo se v jazyce staroperském a v jazyce vedském (aspoň z části) z jedné, v obou dialektech Avesty a vlastním sanskrtě ze strany druhé směrem opačným. Proto ovšem nám

možno, aby totéž slovo ve vedské poesii označovalo bohy, kterým v literatuře pozdější se označují daemonové, proto jest i možno, aby ásura- znamenalo v poesii vedské, zejména v hymnech pozdních, i zlobohy, věci tuším naprosto nemožné, kdyby jazyk literatury pozdější byl přímým dědicem jazyka nejstarší poesie. Analogon sk. devá- bůh, av. daevu- daemon je známo.

nepřipadne, abychom hlásali nějakou zvláštní příbuznost na př. jazyka Avesty s jazykem pozdější literatury indické: process celý není tak zvláštní, aby se nebyl mohl udáti samostatně, bez historické souvislosti na dvou různých územích týmže způsobem. K vůli úplnosti nesmíme zamlčeti, že i v Avestě nalézáme ojedinělé tvary jmenné na *-aibhīš: garóibiš v gāthách a āfrivanacibiš v mladších textech (Spiegel Vergl. Gramm. 286); oba tvary dovedu si vyložiti jen za tvary dialektické, ať už se dostaly do Avesty hned při prvotní komposici anebo pozdější korrupcí textů prvotně ryzích.

Ke kořennému stupňování perfekta.

Napsal Josef Zubatý.

Brugman upírá v Morphologische Untersuchungen III, 17 nsld. dvojhlásce ei *ει* organickou oprávněnost ve formách perfekta a vykládá *ει*, jež nalézáme v některých perfektních formách řeckých, za přenesené z časů jiných. Do jakési míry názor tento jest oprávněn: pochybno jest však na jisto, je-li prohlásiti šmahem všechny formy s vokalizací *ει* (resp. *ευ ερ* atd., *η*, *ᾱ*) za neorganické. Vždyť už a priori jest očekávati po tom, co dnes víme o stupňování kořenném i kmenovém, nalézáme-li v systemě perfektním formy s nejsilnější a nejslabší vokalizací, že v něm prvotně byly i formy s vokalizací střední; tedy, abychom volili určitý příklad, užívalo-li se prvotně v neporušeném řeckém časování perfekta dle vlivu akcentu forem na p. *λελοιπ- λελιπ-*, že se užívalo i formy *λελειπ-*. A větu tuto lze doložiti tuším aspoň jedním dokladem naprosto nepochybným, v němž stupňování toto je v nejkrásnějším souhlase, jaký jen si dovedeme pomysliti, se střídáním akcentu.

Jest to participium *εἰδώς*. Brugman ovšem l. c. str. 22. prohlašuje *εἰδώς* za formu nesprávnou, jejíž *ει* vzniklo analogií forem *εἴδομεν εἰδέω εἰδείην εἰδέναι*, z nichž *εἴδομεν* se tam vykládá za konjunktiv praes. **εἴδμι* = skt. védmi, *εἰδέω εἰδείην* rovněž jako *ᾔδειν* za formy aoristové, *εἰδέναι* za tvar tvořený dle *εἶναι*, jež prý jest ospravedlněno (avšak ovšem jako forma ne prvotně perfektní) jménem *εἰκών εἰκόνος* m. prvotního *εἰκών*. Pokud Brugmanův výklad celé této družiny s *ει*, jež prý zplodila participium *εἰδώς*, se zakládá na pravdě, těžko jest zkoumati: zde však přece k jeho argumentaci připomeneme. Indické védmi, podle něhož pro předhistorickou dobu řečtiny si Brugman tvoří **εἴδμι* jakožto základ konjuktivu *εἴδω*, samo jest notorický pozdní formou, zplozenou právě analogií forem jako *dvéšmi* s p. organickou formou, jedině běžnou v nejstarších památkách literatury

tury indické, jest (ve shodě s ř. *οἶδα* a germ. vait) nereduplikované perfektum véda, které teprv v dobách pozdějších (ač dosti zřídka) bylo časem nahrazováno praesentní formací védmi (slov. věmъ jest ovšem asi rovněž útvarem pozdním za starší vědě); patrně proto, že véda nedostatkem reduplikace i významem se jevilo přítomným časem, ač nemajíc koncovek přítomných. A *εἴδομεν* může býti pak zcela organickým konjunktivem ku perfektu *οἶδα*, právě jako indické véda má konjunktiv védati už ve védské literatuře, v níž védmi ještě ani neexistuje. Už Saussure ostatně se dovolává právě forem *εἴδομεν εἴδετε* jakožto dokladatelů střední vokalizace konjuktivu perfekta (Mémoire sur le syst. prim. des voyelles str. 127).

Avšak vraťme se ku participium *εἰδώς*. Dle Brugmana (l. c. str. 23) byla prý prvotní forma jeho **ἰδώς *ἰδότος ἰδυῖα*. To ovšem není pravda; jsoutě nepochybné stopy v jazyce řeckém a avestském, ukazující, že kořen v part. perf. měl různou vokalizaci v tvarech silných a slabých (srovnej Listy Fil. 1885, 73 [1]). Není-li *ει* v perf. oprávněno a neznělo-li *εἰδώς* dle Brugmana prvotně **ἰδώς*, mohlo zníti patrně jenom **οἰδώς; οι* pak přešlo v *ει* právě tak jako dle Brugmanova výkladu *ι*: vlivem forem *εἴδομεν* atd. Avšak vlastní bratr řeckého *εἰδώς* zachoval se s touže vokalizací v gotském jméně veitvōds (svědek), jehož vokalizace rovněž stojí uprostřed mezi vait a vitum, jako ř. *εἰδώς* mezi *οἶδα* a *ἴδμεν ἰδυῖα;* a protože v germanštině nelze předpokládati nijaké formy s veit- (jež ovšem sama by byla v perfektním systemu dle Brugmana neorganickou), podlé níž by bylo veitvōds povstalo ať už z *vitvōds či z *vaitvōds, jest tuším i řecké *εἰδώς* očištěno z podezření, v něž je uvedl Brugman a spolu dokázána možnost střední vokalizace v perfektním systému. A pozoruhodno jest, že v tomto jediném nepochybném dokladě rozdělení jednotlivých stupňů jest v nejdokonalejší shodě s místem akcentu: *void- (*οἶδα* vait), *veid⏝ (*εἰδώς* [1]) *vid—⏑ (na p. v gen. sg. vidvesós vidūsós vidvetós vidūtós či jak asi zněl). Jest pravdě podobno, že rozdělení toto zde souvisí v skutku s přízvukem, ač ovšem úkaz tento zde se nám jevící proto hned neprohlásíme za nezvratný a neomylný zvukoslovný

[1]) Těžko jest rozhodnouti o akcentě a deklinaci got. veitvōds. G. pl. veitvōdē (Mt. 26., 65. Mc. 14., 63. 2. Cor. 13., 1.), acc. sg. veitvōd (2. Cor. 1., 23.) by mohl býti tvořen podlé souhláskové deklinace anebo podlé kmenů na -o-; nom. pl. galiugaveitvōds (1. Cor. 15., 15.) vykazuje kmen rozhodně konsonantový, kdežto nom. sg. galiugaveitvōds (Mc. 10., 19. Lc. 18., 20.) přešlo v samohláskovou deklinaci jako v anglosaštině hāled vedlé správného hāle (Platt v Paulových a Braunových Beiträge IX, str. 368.). Co se týče přízvuku, povstalo -d- (resp. -dh-) místo očekávaného -th-, smíměli věřiti zákonu Vernerovu, asi v oxytonovaných pádech slabých, odkud bylo přeneseno v pády silné a v odvozeniny (veitvōdi veitvōdei veitvōdeins veitvōditha veitvodjan).

zákon a všecky formy jemu se příčící (na p. vīdmás) za nesprávné.

Tím tuším se nám podařilo ukázati, že i v perfektum mohla existovati vedlé vokalizace slabé a silné i vokalizace střední. Ve kterých formách prvotně asi se jí užívalo, netroufáme si na jisto tvrditi, nechtíce stavěti větrných hradů bez pevného základu. Bezpochyby sem patřily silné pády participia; vůči organickému *εἰδώς* není věru proč pochybovati o správnosti řeckých participií s touto vokalizací, na p. *λελειχμώς* (*γλώσσῃσι δνοφερῇσι λελειχμότες* Hes. Theog. 826. v. l. *λελειχμότος λελιχμότος* Buttman Lexil. I. str. 7.) *λεληθώς* a pod. místo postulovaných **λελοιχμώς* **λελωθώς*. Rovněž pomíjíme, hledati doklady střední vokalizace v jazycích árských: jest sice snadno, počítati sem ve shodě s ř. *εἴδομεν εἴδετε* na př. vedské konjunktivy jako ǧarbhárat paspárçat čikétat dadhárṣati tatápate a pod. (Whitney Sanskrit Grammar §. 810. Saussure Mém. sur le syst. prim. des voyelles str. 127.), anebo ve shodě s *λελειχμώς εἰδώς* na p. vavanvā̆o (slabý kmen vaonuš- = *vavnuš-); srovnávání podobné však zůstane přece jen vždy problématickým, pokud se nepodaří aspoň náležitě objasniti poměr evropského e o k arskému a ā. Litovati jest především, že v germanštině vyhynuly konjunktivy a participia perfekti.

Part. praet. pass. sloves intransitivních ve slovanských nářečích.

Napsal J. Polívka.

V Miklosichově Srovnávací skladbě[2] str. 839 čteme: Das part. praet. pass. kann seiner natur nach in seinem ganzen umfange nur von den verba transitiva gebildet werden. Von den verba intransitiva kommt nur das neutrum ver. russ. proĕchano, skakano. In subjectlosen sätzen hat dieses part. das object im acc. bei sich: pol. stworzono swiatłość, zof. 1 a, woraus sich auch: wyspano się erklärt. matg. 335 ... Doch findet man nsl. vležano blago, vležane jabolka, klruss. ležanyj chlib[1]." V stslověnských památkách čteme dosti často part. praes. pass. od sloves intransitivních, dle Mikl. IV, 830 zakládají se „auf klassischer nachahmung des griechischen"; pod. IV, 265. Snad ani takáto participia nebudeme tak přísně odsuzovati jakožto neslovanská, ukáže-li se, že v slov. nářečích dosti zhusta se tvoří aspoň part. praet. pass. od sloves intransitivních. V h. luž.-srb. konstatuje je Jiří Libš ve své „Syntax der wendischen Sprache in der Ober-

[1]) Dle slovníku Želechovského znamená to „müheloses leben."

lausitz (1884), prohlašuje je však za „ganz falsch", místo „zemrjety člowjek," „spadnjena woda" mělo by se prý správně říkati zemrjeły, spadnyła, dodávaje, že užívání takýchto tvarů se má připisovati vlivu němčiny. Že tak činí Libš neprávem, vysvitne z následujícího.

Co se týká češtiny, zdá se, že užívá part. praet. pass. tvořeného od sloves intransitivních jen v severočeském podřečí [1]) a na Valašsku. V Krkonošsku říká se sjitej, zajitej m. sešlý, zašlý, umřitej m. umrlý; nejseš li pomodlenej, mod se t. j. nepomodlil li's se, modli se (Č. Č. M. 1864, 57, 250, 253), ochlápaný = opilý (chlápati = hltavě píti), minutě m. minule (Šembera — Dialektologie 33). Minouti jest též transitivní, a tak se stč. užívalo i part. minutý, kde nyní obecně říkáme minulý; tak čteme u Tkadlečka: hloupý jest, jenž minuté věci a sešlé oplakává (Kottův Slovník s. v. minutý). V Peruci říká se (dle Šemb. Dialekt. 24) ještě není stanuta (ještě nevstala). V Kuldových „Moravských národních pohádkách, pověstech atd. (V Praze 1874, I-II) sebraných v okolí Rožnovském čteme: vždyť na 60 let jsem procitnutý nebyl až včil (I, 93); byli všickni sejdéni (II, 197); bradu máš zarostenou až po pás (II, 28); viděl tam tlustou lípu bez vrchu a ta byla celá omladlím obrostená (I, 233). Part. obroštěn (jiním) čteme v latinskočeském slovníce Jindřichohradeckého rodáka Tomáše Rešela, a u Tablice, u něhož si ten tvar vysvětlujeme vlivem rodné mu slovenštiny (Kottův Slovník s. v. obrostiti, kteréžto sloveso se tam vysvětluje „činiti, aby něco obrostlo, umwachsen machen," avšak dokladů neuvádí, než jen na obrostiti se). V Kottově Slovníce čteme ještě opuchnutý „lépe opuchlý" (s. v. V Sušilově sbírce (str. 85): ona byla studená, jak by byla „umřena." Píseň pochází od Opavy. Fr. Bartoš ve své „Dialektologii moravské" I, str. 196 praví, že se „příčestí trpného sloves nepřechodních užívá pravidelně s významem příčestí činného" a uvádí řadu příkladů, z nichž uvedu zde: všeci zme byli utečeni. žito néni ani z vody otečené. stromy były odkvetene. letos je ščudłek vymraznuty a j. v. přemřítý zimou (ib. str. 26).

Velmi časté jest part. praet. pass. od sloves intrans. ve slovenštině; příklady uvádíme ze sbírky Dobšinského „Prostonárodnie slovenské povesti (Turč. sv. Martin 1880—83): boli sídení (seš. 3., str. 79); neborkej ústa boly spíchnuté od záuškovania, chrbát očernutý od palice, ruky doškriabané od roboty, tvár bladá od žiaľu, líca vpadnuté od hladu (1, 89—90), vyhladnuté deti (5, 14), rekne jeden z nich šecek ustatý a namrzený (5, 32), všetko vymreto (4, 66), tretie sviece z polovice až odhorené

[1]) V Praze slyšel pisatel jednou jakousi pečlivou matinku, jak se tato obávala, že „bude její dceruška zcela umrznutá." V tom možno viděti germanismus.

(5, 73), bíjal ju .. že jej taký bol chrbát osinetý (5, 93); mal edon otec troch synó, dost už narostených (7, 31); švagor so svojou vymladnutou žienkou (7, 55); železník vyskočil zo zámku ako zbesnetý (7, 97); už som všetek zmoknutý (Písně slovenské, vydané Slavií, č. 148); malina nad hrob dorostená (ib. č. 246); telo prehnité do kostí (Botto — Spevy str. 77) a j. v.

V polských dialektech není řidší: umarty Kolberg Lud., Kujawy I, 119, 324; II, 277, Krakows. IV, 301. Rozprawy akad. krak. filol. VIII, 119, 149; IX, 199, 215; X, 201. Zbiór wiad. do antrop. VII, 6; umerty u horalů Beskydských Rozpr. akad. krak. filol. III, 360; umiarty Biskupski Die Sprache der Brodnitzer Kaschuben 18, 46. zgnity Rozpr. ak. filol. X, 201, Zbiór wiad. do antrop. V, 203. opity Kolberg Lud. Krak. IV, 301, Zbiór wiad. do antrop. V, 203. zgrzaty: bydło zgrzáte (= spotěné) Zbiór wiad. do antrop. V, 248. Obecně se užívá: wypoczęty = který dobrže wypoczął, obżarty = obžerný, gefrässig; rozpita morda = twarz pijacka; zmarznięty m. a v. zmarzły, zziębnięty m. zziębły; najedzony (který się najadł), jako č. najedený nemá též passivního významu. barwinek zwiędnięty. był bardzo schudnięty. zginiętyś braćisku, uśniętaś moja jaskołeczko. przywykniętyś do pracy; są to pieniądze wystane. leżanych niémam dukatów, wyleżanyś jak śledź. jeszcze chcesz lecić, boś to mało zleceny? a j. (Rozpr. Akad. Umiej. VIII, 95, 119).

Z ruských nářečí [1]) dokladů nemám, Mikl. Srovn. Gr. II, 160 uvádí běloruské byty qui fait.

Ze srb.-chrv. nářečí jen poskrovnu mám příkladů: od minutoga brêmena Starine X, str. 7. (v listině z r. 1534); često ciela još tjelesa sledjena u krvi i smrznuta: Gundulić, Osman V, 11–12 (Vuk Karadžić však překládá smrznuti gefrieren machen, congelo); bježan uvádí akademický slovník z Vukova slovníka a ze Stulliova slovníka, znamená der gern flieht, fugitor, fugitivus, fugax, dokladů však neuvádí, z Preradoviće nalézám ve svých zápiskách zaznamenáno bježan od ljudi (Sebr. sp. str. 165); prošasti vergangen, superior, prior, došasti futurus; jelikož však s významem tím se nesnáší hláskoslovná jeho povaha, v -ti vidí se stále přípona part. pract. pass., říká se nyní místy v Boce Kotorské dle analogie part. praes. act. došašći (Народне пјесме из старијих највише приморских записа скупио и на свијет издао В. Богишић, I, str. 360). Nápadné jest part. praet. pass. od slovesa byti: u kom je bit upisan poklad, svit je stvoren bit, vlast bita je dana a j. (Daničić Istorija oblika str. 398).

Více mám dokladů z blh.: líscite na dólnija kráj sâ zarástini (Balgarska čitánka Timišvár 1881, str. 49). Zvláště zhusta se čte

[1]) M. Kolosova — »Обзор звуковыхъ и формальныхъ особенностей народнаго русскаго языка« o podobných tvarech se nezmiňuje.

také to part. v makedonských pohádkách sebraných: vydaných Šapkarevem (Български народни приказки и вѣрования събралъ въ Македония и издава К. А. III. Plovdiv 1885): таткото ie умренъ str. 18., што не спастришь (zabiješ) тая липцана, што ie умрена a отъ три дни незакопана 26; той былъ царевийотъ синъ побегнатийотъ отъ невестата 27; кога си нашли децата избегани во една далечна планина 40. — царотъ по'елялъ на слугите си, да му дадеетъ старото коньишче до' оденото 31; во пещерата живеле мечки и волци, а тога тие небиле тука, биле излезени конъ квечеру негде по ловъ 39 — пакъ да си ходеетъ немало време, зашчо било стемнато веке 39 (мжжь) жената си га' найделъ заспана дълбоко str. 93. Podobně jak dle praesenčních tvarů utvořena part. praet. act. можелъ 18, иделъ 27, плачелъ 42, течелъ 46 a j., taktéž part. praet. pass. найдено 18, i дойденийотъ братъ 98.

Při té příležitosti uvádím i tvar odidela, který se čte ve sbírce B. Krekově. Slovenske narodne pravljice str. 56.

Jde nyní o výklad, jakým způsobem můžeme si vyložiti, že ve slovanských nářečích ne zřídka právě čteme part. praet. pass. od sloves intransitivních. Máme-li v nich viděti tvary v novější době působením analogie vzniklé, či možno-li v nich snad spatřovati dědictví převzaté z prastarých dob, tu dále pěstované, onde zamítané. Prvému nasvědčovala by okolnost, že v starších památkách jazykových nepatrnou měrou nalezeno dokladů, druhému, že v jazycích indoevropských se nám poskytují obdobné tvary. Whitney, Indische Grammatik, § 952 učí: Durch das Suffix-tá, oder in einer verhältnissmässig kleinen Anzahl von Verben -ná wird ein Verbaladjectivum gebildet, welches wenn es von transitiven Verben kommt, einem Dinge die Eigenschaft beilegt, dass die durchs Verb ausgedrückte Handlung ertragen hat, so dattá gegeben, uktá gesprochen. Wenn es von einem intransitiven oder neutralen Verbum gebildet, so hat dasselbe Particip keine passive, sondern eine indefinite, praeteritale Bedeutung: gatá gegangen, bhutá geworden, patitá gefallen.“ Miklosich Vgl. Gram. IV, 265 praví „sicher ist, dass das part. praet. auf nъ oder tъ nicht selten active, wenigstens keine passive bedeutung hat: serb. vjenčani prsten trauring...“ Že dávno asi tvořeno part. praet. pass. od sloves intransitivních, tomu nasvědčuje rozšířené zvláště v severních slovanských nářečích užívání jeho ve větách bezpodmětných (Miklosich Vgl. Gram. IV, 364). Příponami -nъ, tъ tvořeno hojně nejen verbalních adjektiv, která pak nabyla významu participialního, než i substantiv i adjektiv, která původem svým posud se dávají dokázati namnoze jako verbalní adjektiva. Miklosich Vgl. Gram. II, 159 odvozuje na př. adjektivum istъ certus z kořene jes, a srovnává stind. sat ὤν verus, bonus. V této rozšířenosti viděl již Małecki (Gram. hist.-porówn. II, 142 sl.) důkaz, „że kiedyś od wszystkich słów naszych pier-

wotnych ten imiesłów się urabiał.“ Mohli bychom dáti tomu výkladu přednosť, kdyby dějiny nářečí slovanských jej hojnými doklady podporovaly. Toho však není, jak již podotčeno, a proto bude nám spíše v těchto tvarech shledávati novotvary analogické. P. dr. Karłowicz, s nímž jsem o této otázce hovořil a kterýž mně poskytl polské doklady z chystaného jím slovníka provincialismů polských, přiznává se k náhledu druhému. Vykládá si vývoj zajímajících nás tvarů takto: part. zgnity jest významem svým tak blízké part. zepsuty, že lehce se mohla přenésti koncovka part. praet. pass. od slovesa zepsuć na zgnić; mimo to stává se sloveso neutrální složené s předložkou nezřídka transitivním, być — odbyć, odbyty, vlivem pak těchto mohlo se lehce tvořiti i od przebyć — przebyty i pod. Jakou však analogií vysvětlíme si umřitej, umřen a pod.? Š. Matusiak (Gwara lasowska) praví, že part. umarty vznikl vlivem analogie part. tarty, darty a pod. (Rozpr. Ak. Um. VIII, 149). Stačí tento výklad?

Úvaha o cestopisu Harantově.

Od dra. M. Rypla.

Žádný z cestopisů starší literatury české nesvědčí tak o vzácné a důkladné vzdělanosti českého pána okolo r. 1600 jako cestopis Harantův. Všecky cestopisy doby té řídí se buď směrem politickým anebo zábavným, které druhy v krásný soulad spojil Vratislav z Mitrovic ve svých Příhodách na cestě do Cařihradu a v zajetí svém. Cestovatelé tehdejší, vypisujíce hlavně příhody a zkušenosti své, budili více touhu čtenářů poznati kraje vzdálené nežli ji ukojili. Jinak pojal úlohu cestování Kryštof Harant z Polžic. Z celého cestopisu i z důležité předmluvy jeho vysvítá ráz vědecký a didaktický, který strany hojné zeměpisné a dějepisné látky nedává pochybovati o tom, že spisovatel zamýšlel podati jakési compendium tekdejších známostí zeměpisných zejména zemí východních. Co ho k tomu pohnulo, s jakou obratností úmysl svůj provedl a jaké mluvnické zvláštnosti v podání jeho se nacházejí, chci v následující rozpravě uvažovati. Protože však výtvory duševní mají patrné stopy dojmů a vplyvů zevnějších, pohleďme na krátko na život muže, jenž v míru i válce počtivostí, růzností a zkušeností vynikal.

Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, potomek staré české rytířské rodiny, narodil se roku 1564. V mládí naučil se ve vlasti své poněkud jazykům klassickým, pak německému a vlaskému, jakož i hudbě, tak že krasoumný cit po celý život jej provázel. Maje 12 let přišel do služby k arcikníženi Ferdinandovi tyrolskému, cís. Maximiliana II. bratrovi, do Inspruku, aby

se přispůsobil k úřadům dvorským, jaké i otec jeho u císaře Rudolfa zastával, jsa přísedícím soudu zemského. Tu všímal si bystrý Harant cizích jazyků, zeměpisu a politiky a získal si vlídností svou a výbornými schopnostmi přízeň arcikníže te i provázel jej po cestách Italií a Německem. Okolo r. 1584 vrátil se do vlasti a po smrti rodičů svých oženil se r. 1588 s Evou Černínovou z Chudenic. Když pak r. 1591 vypukla válka s Turky, bojoval Harant v Uhrách tak udatně, že mu císař vykázal 700 zl. ročního platu z důchodů zemských. Po časném úmrtí manželky své nedala mu touha poznati země východní pokoje a zanechav obě dítky své u příbuzných v Plzni, vydal se s panem Heřmanem Černínem z Chudenic na cestu dalekou. Vyšel dne 2. dubna r. 1598 a vrátil se koncem téhož roku. Navrátiv se spisoval dle deníku svého paměti své, načež je tiskem vydal r. 1608. Mezitím dlel císař Rudolf za doby moru v Plzni, kde Haranta komorníkem a radou učinil r. 1601. Když pak dvůr císařský do Prahy se vrátil, změnil i Harant bydlo své a usídlil se v Praze. Zde zabýval se literaturou českou a latinskou s takovým prospěchem, že došed obecného uznání na přímluvu císařovu od sněmu zemského do stavu panského přijat byl. Jmění jeho rostlo přiženěním se a koupí stále, až se stal u dvora císaře Matyáše dvorským radou. Oženiv se r. 1608 se Salomenou Hradištskou z Hořovic, zbohatnul sice, ale ani v rodině ani ve státě nenašel více pokoje. Vzpoura česká strhla jej přistoupivšího ku straně podobojí s sebou a v červnu roku 1619 stál jako velitel dělostřelectva s hrabětem Thurnem před Vídní a dolehal na císařský hrad. Král Fridrich učinil jej svým komorníkem a radou, jakož i presidentem komory české. To vše připravilo Haranta po bitvě bělohorské o život. Byl sťat dne 21. června 1621.

Popsání cesty své vydal Harant ve dvou dílech tiskem r. 1608 s asi 150 dřevotisky pod názvem: Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země svaté, země judské a dále až do Egypta, potom na horu Sinai, Oreb a sv. Kateřiny v pusté Arabii ležící, kterou jsem s pomocí pána boha všemohoucího já Kristof Harant z Polžic a Bezdružic na Pecce atd., římského císaře Jeho Milosti rada a komorník, šťastně vykonal. Po druhé vydal cestopis ten K. Jar. Erben s pomocí Matice české roku 1854 s některými skratkami mnohdy neoprávněnými, dle kterého vydání teď takřka jedině přístupného tuto rozpravu svou jsem sestrojil a zařídil.

Proč se vydal Harant na dalekou cestu, proč v sepsání příhod svých jazykem českým se uvázal, proč vše tak úplně jak jen učenost jeho dovolovala, vyložil, o tom rozpravuje v obou předmluvách, které k nejzajímavějším částem celého cestopisu patří. Přede vším dokazuje Harant, jak užitečné je cestování jak jednotlivci k dosažení vysokých míst ve vlasti své a jich dobré správě, tak i celému národu, protože dobrých vlastností jiných národů

nápodobovati, špatných se stříci může. Ku všeobecným prospěchům z cestování počítá zejména sbližování se států, čímž dědičné smlouvy a úmluvy pošly, dále pak poučení to, jak smrtelné je všecko, a proto, „abychom vždycky před očima měli putování své v tomto údolí pláče a do života věčného se strojili.“ A proto prý zasluhují ti mužové zvláštního uznání, kteří pro učení mnoho nebezpečenství ve světě podstoupili, zejména však, kteří mnoho cestovali, jako někteří mužové z písma sv., staří řečtí pěvci, Herodot, Strabo, Lykurg, Solon, Aristoteles, Mithridates a — Kristof Kolumbus. Ani zde ani na straně XXVII., kde přední cestovatele po Asii jmenuje, nečteme jméno Marka Pola, ač z knihy jeho dosti čerpal. Ale i českým cestovatelům věnuje čestnou vzpomínku. Mezi ně počítá Menharta, biskupa pražského, l. 1130, knížata Vladislava a Jindřicha putovavší do Jerusalema, Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic na Chlumu, který pro své zkušenosti na cestách po Italii a Španělích ještě mlád nejvyšším kancléřem království českého se stal, a Viléma Slavatu z Chlumu, jenž téměř celou Evropu projev pěti jazykům se naučil a purkrabím karlštejnským se stal. Všichni tito mužové nezanechali však písemných zpráv o cestách svých. Z krajanů pak, kteří cesty své na východ byli popsali, jmenuje Kabátníka a Prefáta, podotýkaje, že i jiní tak byli učinili. Cestopisy jejich však za neúplné a nedokonalé má, protože poprvé Kabátník země „velmi jalově a nepodstatně vypsal, nic jiného, než příběhy své vylíčiv, po druhé Prefát jen zemi svatou popsal a dále se nevydal. Mimo to byly prý všecky zprávy již zastaralé, neboť ve všech věcech den ode dne novotnějších zpráv a povědomostí potřebí jest. Za příkladem těch mužů slavných chtěl Harant cizí země poznati a obral si některá přední místa a země, „v nichž předešle nejsvětější, nejmoudřejší a nejslavnější mužové za starého zákona byli, kdež nejstarožitnější národové bydleli a . . . v nichž pán Bůh největší skutky a zázraky konal, a země, které rájem zemským někdy byly.“ Jest prý mimo to Palestina právě u prostřed světa a nejsvětějších osob vlastí a hrobem (I. 292). Z celého spisu pak vysvítá touha poznati říši tureckou a Turků „zhoubců“ obyčeje, kteří jako hlavní nepřátelé křesťanstva o to se snažili, kterak by jméno a náboženství křesťanské, stavy a řády dobré z kořen vyvrátili a vlasť naši milou na nejvyšší zkázu a záhubu přivedli. A ten mocný nepřítel stál již, jak Harant praví, předce dveřmi takřka na prahu vlasti naší. Proto bylo jistě záhodno s Turky se seznamovati a hrůzu jich sobě připomínati. Zajímavo jest, že v době nejvyššího vývinu říše turecké nejlepší mužové a spisovatelé čeští známosti o Turcích šířili, takže mnohý z Čechů, o turecké správě a vládě asi lepší pojem měl nežli o věcích vlasti své. Tak přeložil na př. Sixt z Ottersdofu se svým bratrem Ambrožem knihu Pavla Jovia o věcech a spůsobech národu tureckého. V Praze r. 1540. Jan Bessus a Jan Mirotický vydali každý

zvlášť překlad oblíbené knihy Georgievičovy o začátku tureckého císařství, jak se ve svém válečném běhu řídí a jakého cvičení užívají. V Praze r. 1567. a v Olomouci r. 1576. Sám Veleslavín a Kocín vydali dle Busbeka pojednání o tažení proti Turkům a dle Löwenklaua kroniku tureckou (Jungmannova historie literatury české 2. vydání str. 147. a 148.). Kniha Harantova varuje křesťany před marnivostí a pýchou, pro které křesťané východní od boha tak přísně potrestáni jsou jhem tureckým, a „jestli se nepolepšíme, strach, aby nás i v těchto zemích hněv spravedlivý hospodina nepřikváčil a nepotřel, čehož rač nás, pane bože, uchovati!“ Aby pak mu nikdo nepředstíral jako chybu, že leje vodu do moře, omlouvá se krátkou kritikou cestopisů svrchu řečených a vyznává se, že dlouho otálel paměti své na světlo vydati, až se na pilnou žádost přátel a pánů českých k tomu odhodlal. Nicméně byl na rozpacích, má-li cestopis svůj česky nebo německy vydati. Ze žádosti jeho r. 1607 ku císaři Rudolfovi zadané o výsadu knihtiskařskou vysvítá, že nějaký čas úmysl jeho byl, „vedle diarium příhod svých také vypsání míst svatých a od křesťanů nábožné žádostivých, knížku vlastní vůbec na světlo v jazyku českém a německém sepsanou a již na větším díle shotovenou vydati“ a ji císaři dedikovati. (Dle psaní Harantova přidaného ku konci cestopisu vyd. 2.). Na prosby a přání přátel a pánů počtem i podstatou převyšujících rozhodl se Harant pro jazyk český. Mínil pak původně jen jeden díl, totiž popis zemí jež sám prošel, vydati, ale mnozí „vzácní páni“ ku práci ho měli, aby též něco o zemích ostatních na východě podal, protože o nich mnohé zprávy slyšel a četl. Možná že jen po novotinkách dychtice přání to vyslovili, praví Harant, ale milé vlasti své posloužiti chtěje, rád se práci podrobuje (I. str. XXX. a II. 8.). Harant tvrdí veřejně, že zápisky Kabátníkovy a Prefátovy časům více nevyhovují a jsa filologicky a humanisticky vysoce vzdělán sebral vše, čeho se za obsáhlých studií dočetl, a neopomenul prameny své vyčísti. A věru, duchem pro historii vnímavým chce potomstvu zachytiti a uchovati věci, které tak lehce ve světě se mění: obrazy cizích krajin a měst i lidu obyčeje a řády, které čím dále, tím více scházejí (I. str. XXX.). Jestiť prý každému třeba rozličné povahy a věci znáti, aby, jako včelička z rozličných květů jen jednu podstatu a dobrotu medu sbírá, i každý člověk ctné a dobré ve všem si přisvojoval (II. 7). Prosí tedy o shovívavost a ohled, jelikož i sám pro služby dvorské k takovému kněh spisování nespůsobilým se vidí (II. 7). Konečně není prý tak zlá a ničemná knížka, aby v ní něco dobrého nebylo.

Jak z předmluvy, tak i z celého vypravování vyzírá povaha skromná, tak že nedosti oprávněnou zdá se mi výčitka Erbenova (I. str. IX.), která se v Slovníku naučném a jinde opakuje, jako by Harant uváděje mnoho citátů a přísloví mužem nad jiné učeným jmín býti chtěl, jím vskutku jsa. Kdyby nebyl chtěl něco nového

podati, nebyl by se k práci té odhodlal, k čemuž dokladů nutno bylo, a morální reflexe byly tehdy vůbec v obyčeji. Připomeňme si, že dosti pravdivý Marco Polo po dlouhý čas víry nenašel, kdežto zprávy báječné J. Mandevilly v obecné oblibě byly. A proto tolik dokladů.

Cestopis Harantův obsahuje hojnost poznámek a rozprav vědeckých všech odborů, jak se právě naskytla příležitost krajany české poučiti. Dříve než k uvážení toho přistoupím —, podávám krátké itinerarium cesty Harantovy. Zanechav dítky své u příbuzné paní Ludmily Markvartové v Plzni, odebral se dne 2. dubna 1598. do Bystřice v Šumavě, kde se s rytířem Heřmanem Černínem z Chudenic, císařským komorníkem setkal. V Bystřici sešlo se již mnoho panstva, aby všelijakými slavnostmi odcházejícím čest vzdali. Přes Bavorsko a Tyrolsko dorazili dne 19. měsíce dubna do Benátek a učinivše vycházku do Ferrary i Padny, odpluli převlečeni za poutníky do Asie.

Cesta po moři byla kolem Zante, Kandie a Cypru, až se dne 31. měsíce srpna do Joppe dostali. Všudy musili národnost svou zapírati, protože mezi Turky a císařem německým nepřátelství bylo. A tak vydávali se brzy za Francouze, brzy za Benátčany, brzy za Poláky. Dvě neděle zdrželi se v Jerusalemě, podnikajíce vycházky do Betlema, Jericha, k Jordánu i Moři mrtvému.

V Jerusalemě dali se poutníci naši pasovati na rytíře božího hrobu. V druhém díle cestopisu popisuje Harant cestu po lodi do Damiaty a Kaira, kde u francouzského konsula radu a pomoc nalezli. Zvědavost vedla je do kláštera sv. Kateřiny, na horu Sinai a Horeb. Na zpáteční cestě pustinou přepadli je loupeživí Arabové, vzali jim vše, až na 22 dukátů, které Harant svou duchapřítomností zachránil, v pásku zašité v písku je zahrabav. K pyramidám nemohli, protože rozvodněný Nil mosty strhal. Z těžké nemoci ne ještě docela uzdraven jsa, vyplul Harant s Černínem dne 13. listopadu z Alexandrie a na lodi kupecké dostali se dne 26. prosince do Benátek. Harant churav a bez peněz spěchal do domoviny své, bohu díky vzdávaje, že za tak krátký čas tolik zemí, míst a lidu viděl a že mu všecka taková nebezpečenství přestati popřál.

Tolik pro snadnější vyrozumění následující rozpravy.

I. Jak pojímá a podává Harant zeměpisné a národopisné stati cestopisu svého.

Pravil jsem již, že Harant cestopis svůj proto na světlo vydal, aby národ svůj s největším nepřítelem křesťanstva — Turkem seznámil a aby poznáním posvátných míst lásku k pravému náboženství křesťanskému v národě svém uchoval a sílil. Popisy míst, která sám spatřil, jsou vesměs objektivně a pravdivě podány, kdežto v úsudcích o národech a zemích od něho nespatře-

ných horlivostí svou náboženskou a prameny nekalými na scestí veden býval. V zeměpisné části cestopisu pozorovati lze tyto dobré stránky o vysokém vzdělání a zdravé důmyslnosti původcově svědčící.

1. Harant klade důraz na zeměpisnou polohu zemí, vod a měst, protože od ní význam jejich závisí.

Tak mají Tyroly tvrze Borgo a Kofel proti Italii a Kufstein proti Bavorům jako klíče zemské. Pro moře středozemní mají města Benátky, Alexandrie a Rosetta polohu nejpříznivější pro obchod a proto tak vzkvétají (I. 13—15; II. 191, 195). Taktéž jest poloha ostrovů Kandie a Cypru pro plavbu důležitá (I. 78.), a moře Červené jest pojidlem mezi Afrikou a Asií, tak že právem tolik pokusů se dělo, spojiti moře to se středozemním mořem prokopáním isthmu (II. 121—122).

2. Poměry zemské platně působí na život a spůsoby národů a čím lepší krajina jest, tím horší během času bude národ v ní bydlící. Vidíme ve větě té takořka tresť zásad Ritterových, které teď vědu zeměpisnou řídí. Na ostrově Kandii na př. převládá hornatina, a obyvatelstvo od nejstarších dob náchylno je k myslivosti, tak že i podnes prý lid obecný i sedláci na větším díle luky a šípky v toulcích i jinak nosí. Protože pak moře blízko jest, jsou i dobrými plavci (I. 65). Arabové mají dobré koně a veliké roviny a proto dobrými jezdci jsou (II. 115). V krajině velmi úrodné však pilnosť obyvatelstva klesá, tak že lid tím horší bývá, čím lepší je krajina. Kolem Betlema v krajině velmi úrodné olupují pocestné buď Drusové, buď Arabové neb obojí pospolu. Mimo to nastala pod vládou tureckou v celé Palaestině obecná kleslost mravů i práce a Harant viděl a poznal „všude předešlých Židů a předků pracovitou snažnost, vzdělání vrchů na vinice, zahrady, rolí, kteréž ač pusté trním porostlé jsou, však vždy přece zídkami a schůdky podezdívané zůstávají . . ., tak že se čemu diviti nad leností nynějších obyvatelů, jichž sotva deset proti tisíci předešlých nyní se vychovává a živí“ (I. 108). Země pak i samými proměnami přírodními jiné tvářnosti nabyti mohou. Egypt na př. pomalu, ale jistě ku své škodě se mění, neboť „čím dále tím méně země egyptská se zavlažuje a čím dále tím víc zanáší; a již ty země o mnoho tisíc méně lidu vyživiti nemohou, jako jsou předešle mohly; ano kdyby měl dlouho svět státi, neminulo by mnoho set let, že by všecken Egypt třebas zanešen byl a spustl“ (II. 183).

3. Harant opravuje bludné názory a myšlenky o místech na východě. Od Ktesia až do konce středověku bylo po Evropě hlavně přičiněním J. Mandevilly mnoho chybných zpráv rozšířeno, které Harant často poopraviti hledí. Obzvláště zdá se díl druhý určen býti k tomu, aby o Asii a Africe dokonalejší obraz podal. Polohu a totožnost míst a předmětů posvátných určuje dle nejspolehlivějších zpráv až skepticky, neopomínaje mínění jiných po-

dati. U Hory Gihon v Jerusalemě jest řeka téhož jména. I myslilo se, že jest to ona, která dle Mojžíše z ráje teče, ale tím se prý mysli „figurně“ řeka Nil (I. 86). Město Saba jest prý africké Sabaim v zemi mouřenínské (Habeši), a ne v zemi arabské. Harant odporuje tomu mínění, že od Berchtholda Švarce r. 1380 děla vynalezena byla, když prý je Portugalci r. 1354 k nám byli přivezli z Indií, kde je již před tisíci lety jměli (II. 127); podobně pak mluví o tisku, pojímaje jménem Indii i Čínu. Oproti rozšířenému mínění Malagucciovu a Sabellicovu, že by král abyssinský šedesáte království pod sebou měl, staví Harant výzkumy Španělů tam obchodících, dle kterých král ten jen hořejší Ethyopii vládl, ač titulů mnoho měl (II. 250). O pramenech Nilu a jeho rozvodňování přináší rozličná mínění a souhlasí s Portugalci, že husté deště uvnitř Afriky rozvodnění způsobují. Velká část dílu druhého obsahuje vybrané zprávy rozmanitých spisovatelů o vzdálenějších zemích Asie a Afriky.

4. Harant hledí popisy měst a budov názornými učiniti tím, že je přirovnává ku podobným předmětům ve vlasti, o nichž předpokládati mohl, že čtenáři známy byly. Obrázky a plány měly pomáhati, aby se vypsané věci lépe pochopily.

Kostel božího hrobu přirovnává ku kostelu sv. Víta v Praze a popisuje při tom některé znamenitosti našeho velechrámu (I. 131 až 132). Jerusalem jest prý veliký jako Kutná Hora (I. 140). Aby vysvětlil, jak malba musivní (mosaiková) vyhlíží, připomíná malby takové na chrámě sv. Víta proti císařské kuchyni na kaple sv. Václava (I. 16).

Popisuje jednotlivé země, všímá si Harant všeho, co zeměpisce zajímati může a co se za doby té požadovati dá. Obyčejně lze u něho tento postup u popisování zemí pozorovati: Jméno země v rozličných jazycích a jeho etymologie (často ovšem nezdařilá), poloha dle končin světových a udání zemí a vod pohraničných, něco málo o horách a vodách, jakož i ponebí, pak země té obyvatelstvo, zvířectvo a rostlinstvo. Nezřídka následují některé zvláštnosti krajiny a historický obraz buď země nebo jejího hlavního města. Při městech popisuje Harant hlavně polohu, jestli nějak důležita, pak místa posvátná a pozůstatky svatých a světic, aniž by na umělé budovy a jiné předměty zapomínal. Ale Harant nespokojoval se jen tím, že své vlastní dojmy a myšlenky čtenářům podával, nýbrž otvíral rozhled do rozsáhlé dílny tehdejšího života duševního, prameny své zejména uváděje. Na vlastní zkušenosti zakládá se především velká část dílu prvého, kdežto díl druhý většinou dle zpráv cizích sestaven jest. Zprávy ty bral Harant z ústního podání těch, kteří v těch zemích se byli narodili a v nich obchody své vedli, porovnávaje je se zprávami spisovatelů. Prameny písemné míchají však pravdu s nepravdou, a jsouce dle času od sebe vzdáleny, zavedly Haranta nezřídka na scestí.

Dle pramenů těch objeví se nám obraz zemí asijských mnohdy temný a zmotaný, však v jednotlivostech čistý a jasný, a chybili bychom, kdy bychom proto spisovatelovi povrchnost vyčítati chtěli. Zmíním se o věcech některých. Obě Indie klade mezi Indus a Ganges, kde prý ode dávna národ velmi vzdělaný bydlel, který mimo od Alexandra Velikého nikdy podmaněn nebyl (II. 124—132). Na Timurovce Babera r. 1500 Indii podmanivšího patrně nevzpomněl. Ostatně prý začíná Indie od severu u hory Imao (roz. Himalaja), která prý jest díl vrchů Kaukasus řečených; od východu styká se s Čínou. Jsou to pak všecky země, které Turkům, Peršanům, tatarskému chánu podrobeny nejsou. Čína prý velmi bohata jest, má do 70 (!) milionů obyvatelů, který počet by se po celé Evropě sotva shledal (II. 129). Zprávy o říši mongolské má Harant od Marca Pola, o jižní Asii (Indii) od portugalských plavců a obchodníků (Pietro Alvarez, Vasco di Gama), z řeckých a římských spisovatelů (Plinius), jakož i z cestopisů a popisů starších a novějších, jako psali: Montevilla, M. Ant. Pigafetta: viag. Nicolo di Conti, Odoardo Barbosa, Hugo de Lintschot, Picus Mirandola, Sabelicus; znal pak a upotřebil často Münsterovu kosmografii. Dle těch a jiných pramenů vypsal Harant celou tehda známou Asii, zejména: pustou, skalnatou a šťastnou Arabii (II. 105 a 142), Armenii (I. 281—283), Tatarsko, Indii a knížectví moskevské, sahalo prý až po Ob (II. 144); z Afriky pak obzvláště Habeš a Nilu běh. Všecky popisy jsou pečlivě vypracovány.

Na cestách svých pozoroval však Harant především místa pro historii důležitá a památky historické i náboženské, vypisuje stav jejich dřívější a tehdejší. Jmenuji zde pouze Jerusalem, Pharos, pyramidy, labyrint kretský, Šalomounův chrám, Sinai, Quinsai.

Větší výběr poskytovaly mu zvláště v Palaestině památky křesťanské, kterých Harant také velmi bedlivě si všímal. V Benátkách poutal ho kostel sv. Marka, v Kandii chrám sv. Františka, v Jerusalemě kostel božího hrobu, jakož i všecka místa na život biblický upomínající. Jest to již jako v ovzduší země svaté, že cestující křesťané tam v náboženské snění upadají a rádi o každém kamenu, hrobu a domu vypravují. Tak ví Harant na př. o kamenu, na nějž Kristus pán padl, o kuse sloupu, na němž přivázán byl, o šlepějích Kristových, o sloupu, s něhož kohout při zradě zakokrhal a j. Světlem pravé vědy a kritiky objasnil místopis jerusalemský teprve v tomto století Norov a duchem kosmopolitickým zableskl v něj J. Neruda ve svých obrazech z ciziny. I umění výtvarného všímal si Harant pečlivě, zejména při popisu pyramid, chrámu sv. Marka v Benátkách, kostela božího hrobu, pokladu sv. Marka; vykládá, co jest malba musivní (I. 16) a zmiňuje se, kde jaké obrazy viděl (I. 16, 42, 7). Jakýsi měšťan cyperský daroval sultánovi jablko zlaté, drahým kamením (karbunklem, smaragdem, safírem) a jednou perlou obložené.

Stati národopisné.

K nejlepším stránkám cestopisu Harantova patří bedlivé pozorování národů, jejich zařízení a zvyků. Jak krásně na př. líčí nám střelecké obyvatelstvo Kandie (I. 65), lháře kretenské, lid armenský, lid cilický, Drusy, nepoddajnou chasu arabskou, beduiny a j.! Proti dvěma národům byl však jako syn své doby předpojatý: proti Turkům a Židům. Nenávidí totiž Turků, protože prý na všech stranách křesťany nemilosrdně utiskují. Židů pak, že křesťany podvádějí a Krista pána beze svědomí utrápili, pročež je Židy zrádné a židovskou sběř jmenuje. Obrazy jeho národopisné jsou tak pestré a zajímavé, jako malba mosaiková, v níž si Harant tak liboval. Vypisuje pak národy cizí užil zhusta příležitosti krajanům a křesťanům vůbec, jak by se přesile turecké obrániti mohli. Křesťané pod mocí tureckou mravně i hmotně klesají nemajíce učitelů a kazatelů, a co více: nesvorně si vedou, tak že toužiti jest na to, že Portugalci z asijských svých držav na Turky se nepustí. Současným vpádem do Turecka z Asie a z Evropy pozdvihlo by se kde co a Turci by zahnáni býti mohli. Cítil tedy již tehdy za květu moci turecké, že moc ta na dřevěných stojí nohou. Jako nenáviděl těch, kteří jiné utiskují, tak chválí muže ty, kteří pod jedním žezlem více národů moudře spravovati dovedou (I. 66). Politické vzdělání své osvědčil Harant, vypisuje zřízení státní, zvyky právnické vůbec a tresty zvláště. Ústavu benátskou, jedinou takřka svého druhu v dějinách lidstva, nazývá mixtus status proportione harmonica, a aby ospravedlnil pojmenování takové, vykládá rozličné druhy státního zařízení. Mnozí prý nesprávně způsob té správy aristokratickým jmenují a v tom řídí se proportione geometrica, „v které správě přední a znamenitější lidé správu města, obce i země drží, nepřipouštějíce k ní lidu obecného a řemeslníkův.“ Takovou však správa ta není, ani demokratickou či proportione arithmetica, kde se „žádného bohatstvi, urození, ani jakého privilegium nešetří.“ Oběma těm správám státním pak příčí se monarchie, „když jedna osoba o své újmě, jménem svým, vlastní a plnou mocí vládne a rozkazuje.“ K žádné z nich Benátky nepatří, protože úřady obsazeny jsou od aristokratů volbou lidu všeho a kníže zvolený práva svá od lidu dostal, tak že „v nejhlavnějších věcech nic bez dovolení rad sobě přidaných učiniti, ani svým jménem před se bráti může.“ Takový poměr knížete k poddaným nazývá Harant souladně smíšený poměr právní. A pro tu dobrou vládu byly Benátky, tato panna nepoškvrněná vzorem dobré správy státní. Knížeti podřadění byli: vladykové, měšťané a obecní zběř, všickni však jsou měšťané státní. Nicméně jen vladykové vším vládnou. Následují popisy, jak se kníže volí, jaké obřady jsou při nastoupení vlády, jaké úředníky město má (I. 28—32). Vše svědčí o píli spisovatelově.

Ne méně obratně počíná si Harant, vypisuje vrchnosti u Arabů (II. 117), postavení konsulů a místokonsulů v Asii (II. 29), vládu u Georgianů a zařízení u dvora velkého chána. Z trestů, které Harant viděl aneb o nich slyšel, uvádím aspoň tyto. V Benátkách díval se na trest strappacorda zvaný: Zločince ve skřipcích svázaného nahoru dolů tahali a tak údy mu týrali (I. 18). V Padui uviděl trestání nesprávných dlužníků ve Vlaších tehdy oblíbené, že dlužník statek svůj věřiteli právem postouviv na kamen posměchu a hanby před radnicí třikrát se posaditi musí, při čemž za obecního posměchu „cedo bonis" volá! Arabové vsadí chyceného loupežníka na velblouda, ruce mu na dřevo přibijí a obnaženého po městě k popravišti vedou, kde jej čtyři pacholci roztaženého drží a pátý na čtyři díly rozsekne a čtvrti na štěpi rozvěsí (I. 240). Cizoložníka pak trestají tím, že ho zpátkem tváří po ocasu hovada vsadí a žaludek dobytčí nevymytý na hlavu mu na ruby obrácený překlopí, místo uzdy ocas do ruky dají a tak jej po městě vodí; cizoložnici však střeva okolo hlavy otočí a na hovadu vodí (II. 249). Ještě jiné právní zvyky vypisuje Harant dle Plinia, Cicerona, Diogena Laërtia, Flora, Heraclida, řádu saského a j. Ale i jiné světské zvyky a obyčeje, které se tak rychle mění, v cestopise zaznamenány jsou. Zajisté upoutá každého benátská slavnost zasnoubení dožete s mořem, turecká svatba (II. 247—249), armenská svatba (I. 282), zvaní k hostinám (I. 211), holubí pošta v Damiatě (II. 27), jak Arabové pekou chléb (II. 97) a jak na Kandii mrtvé pochovávají. Zároveň neopomenul podati obraz kleslých mravů národů východních, protože nemravnost ta podmanění národů těch od Turků zavinila. V Benátkách našel lid veselý a kratochvilný, tak že i stát veřejné radovánky pořádal (I, 35—36). Na Kretě ustrnul však nad necudným a sodomářským životem obyvatelstva, které teprve za chládku po kratochvílích vychází a to po kratochvilích tak špatných, že „hrozno a pohoršitelno je před bohem i lidmi o nich psáti, nehku-li je konati." Řekům tu chválu vzdává, že pomalu jen a dobrá vína pijí, tak že se nepřeplňují, „jako u nás hned při prvním zasezení" (I. 273). Georgiové na tlusté lidi trest ustanovili a tloušťku těla měřili (I. 280). V Kairu podivil se, že muži a ženy obnaženi přes rozvodněný Nil nestoudně chodí, a to prý docela pro zábavu (II. 43). Jak v Alexandrii, tak v celém Egyptě viděl prostopášné ženy a muže opiu, hrám a smíchu oddané. Vypisuje ty a jiné obyčeje, opíral se Harant hlavně o dílo Bart. Georgieviče o způsobech tureckých (viz nahoře). I na kroje národní opatrně hleděl, jako na kroje Řeků (I. 274), Turků (I. 240), Georgiů (I. 280), Armeňanů (I. 282), Židů (II. 47), kroje v Kairu (II. 174).

Ne menší řada jest zvyků a obřadů náboženských. Tak pozoroval a popsal slavnost božího těla ve Ferraře (I. 44), kupování a dotýkání věcí v Jerusalemě, slavnost sv. Majdaleny

v Kandii (I. 62), spůsob, jakým se patriarchové řečtí dosazují (I. 273), církevní život na hoře Athosu (I. 112), rozdíl mezi obřady vyznání katolického a řeckého (I. 277), vývin a spůsob života eremitského (II. 108—110).

Mluvě o pasování na rytíře božího hrobu činí následující rozdělení řádů tehdejších. Rytířstvo dělí se na trojí:

1. Rytíři obojku (řetězu, halspantu): *a)* rytíři podvazku (equites garteriorum), protože na zlatém řetěze visí uzel pletený z hedbávné šňůrky a na něm obraz sv. Jiří, založen od Edvarda III. *b)* Rytíři zvěstování panny Marie, protože takový obraz na řetěze dole visí; ustanovil řád ten Amadeus, kníže sabaudské l. 1409. *c)* Rytíři zlatého rouna (aurei velleris), nařízení od Filippa, knížete burgundského r. 1429. „Řád ten na nejpřednější rod v celém křesťanstvu, dům rakouský, z domu burgundského i s zemí Burgundii nápadem podle krevnosti přišel.“ *d)* Rytíři sv. Michala archanděla, od krále Ludvíka XI. zařízení r. 1469 na památku otce jeho. Zašlí řádové toho druhu byli: Rytíři kulatého stolu, hvězdy a della Banda.

2. K rytířům kříže patří: *a)* Rytíři božího hrobu. *b)* Rytíři janšti (Rhodii). *c)* Templáři. *d)* Rytíři němečtí, jichž administratorem tehdy byl císaře Rudolfa bratr, arcikníže Maximilian. *e)* Rytíři scti. Jacobi de Spatha (v Compostelle). *f)* Řád Calatrava. *g)* Řád redemptoristů ve Španělích. *h)* Rytíři de montasia ve Spanělsku. *i)* Řád Ježíše Krista v Portugalsku, řád lazaristů a j. méně důležité.

3. Rytíři ostruh (equites aurati, cavallieri à sprond'oro) jsou osoby od knížat vyznamenané.

K sestavení řádů těch použil Harant nejvíce Fr. Sansovina knihy o původu rytířstva (I. 245), Nauclera a Sabellica. O náboženských sektách mluví důstojně, stoje pevně při křesťanské víře utraquistické. O Nestoriánech dí, že tak spletené náboženství mají, že ho sami vypraviti neumějí. K nim počítá loupežné Kiličany, lotrovské Kurdy, t. zv. národ assyrský, v jehož zemi město Bagdad starý prý Babylon jest, a více národů pod vládou tatarského chána; v městě Mossul měl prý nejvyšší jejich hlava sídlo své. Secta Syrianů za pravé křesťany se má, protože sv. Petr přívržence Kristovy v Antiochii poprvé křesťany nazval; zemi jejich popisuje dle Plinia, Strabona, Villamonta a Rauwolfa, uváděje správně jména stará i nová. O Maronitech a Drusích podává pěkný obrázek, jak v horách se zabednili, svobody ve všech bojech uchránili a při vší chudobě spokojeně žijí. Kabalické učení prý málokomu důkladněji známo bylo, Harant slyšel však o křtu jejich ohněm, vodou a obřízkou. Nejvíce kacířstva a pověr vycházelo z Egypta (II. 238). Harant věřil pevně, že víra divy tvořiti může, a tudíž i v útrapy a neslýchané činy eremitů, které ku poučení pobožných Čechů u jednotlivých poustevníků uvádí. Dělí pak poustevníky na trojí: Jsou puostevníci (poustenníci) vlastní

či anachoreti, kteří jednotlivě v poušti žijí, pak coenobitové žijící jako klášterníci, a rembothové či sarabaitové, totiž opovržení, kteří po třech až čtyřech žijí obchodem a živností se vydržujíce. Z těchto povstali circumcelliones (gyrovagi) t. j. žebraví tuláci (II. 108—110). O věrách jiných a kultech činí příležitostné poznámky. Dovídáme se mnoho o „prokleté víře mohamedánské" (II. 237—246), zejména o jejich řeholách a fanatismu dervišů, o lidské oběti Židů v Tridentě (I. 9) a nemravném starém kultu Veneřině na Cypru. Jak z těchto úryvků viděti, pochopil Harant dosti důležitost národopisu a jeho důležité stránky, jen litovati jest, že pěkná látka ta v cestopise sem tam roztroušena jest, čímž poněkud půvabu svého ztrácí. Mezi zeměpisné a národopisné stati vplétá Harant, kde jen může historické obrazy, k jejichž ceně teď přihledněme!

II. Jaké ceny jest dějepisná část cestopisu Harantova.

Práce dějepisné mají vůbec stopy pramenů, z kterých dějepravec čerpal, a to tím více v době, kdy historická kritika nedosáhla výše vědecké. To se jeví u velké míře ve spracování dějepisných zpráv, které Harant přináší. Obsáhlá literatura dějepisná, které Harant použil, obsahuje práce první třídy všech dob a národů, a přece viděti jest, že při většině jejich na autoritu spolehal, zřídka mínění svému průchod dávaje. Nezřídka vypočítává všecky známé náhledy, úsudek přenechávaje čtenáři. Dokládá se pak zejména často Herodota, Thukydida, Xenophonta, Demosthena, Caesara, Salustia, Livia, Tacita, Suetona, Polybia, Plutarcha, Eusebia, Zonara, Cedrena, ale i dosti neopatrně decretů Gratianových, Jakuba de Voragine, Montevilly, Onuphria a Vincentia, aniž by v pravdivosti jejich jakého rozdílu dělal. Prameny ty vtiskují historickým prácem rázovitou pečeť. Nejvíce vad nalézti lze ve věcech náboženství se týkajících, protože Harant děje mythické a legendické nezřídka za pravdu a skutečnost bral. O dějinách věku starého celkem známosti velmi nejasné měl, věda sice mnohé zprávy z pramenů svých, ale o pragmatické souvislosti všude marně bys pátral, asi tak jako ve Veleslavínově Kalendáři historickém. Arcadia a Honoria jmenuje císaři řeckými, Radagaisa králem Gothie (I. 13) a o římských rytířích i triumvířích velmi nejasné ponětí měl. Harant jeví se vůbec jako lepší vypravovatel v jednotlivostech nežli v celku a tak souvisí děje měst a míst mnohem lépe než děje celé země. Pohledneme na některé články! Sabellicus odvozuje národ Venetů vlaských od Venetů galských, Livius od Henetů s Antenorem po vyvrácení Troje sem připluvších; Harant pak staví náhledy ty vedle sebe, prvému poněkud přednost dávaje. Město Benátky počalo se prý r. 407, když lid před Radagaisem na ostrovy utíkal; totéž opakovalo se před Alarichem r. 413 (!) a naposledy před At-

tilou r. 453. O dalších dějinách města vypravuje však málo, ač jej město to jinak tolik zajímalo. Dvou dějů se však dotýká, a sice setkání se císaře Bedřicha Rudovousého s papežem Alexandrem III. v Benátkách, a nehodu Marina Falieriho. Dle Nauclera, Sabellica a Sigonia nepochybuje o tom, že papež na šíji císařovu nohu vložil, ani že papež napřed strachy před protivníkem svým v klášteře p. Marie milostné jako kuchař se přestrojiv se skrýval. Příhoda ta ještě dlouho po Harantovi za pravdivou se měla, ba když Kollár r. 1841 v Benátkách byl a obrazy Georgionův a Titianův děj ten představující spatřil, neopomíná doklady toho podati (Cesta po Italii, vydání prvé, str. 76). Teprve nová bádání historická děj ten na slušnou míru uvedla. Původ města Paduy též od Antenora odvozoval; po stoupencích jeho Římané prý dlouho vládli, pak na čas Karthaginští (myslí as na Hannibala), pak zas Římané a němečtí císařové, až se Benátčanům r. 1406 podařilo svého podestu tam usaditi. Z pramenů uvádí jen starší, a sice Livia, Cicerona, Plinia, Macrobia. Lépe podány jsou děje Ferrary, liknavěji Ancony (I. 50). Nejvíce zpráv dobrých přináší o krajích, v nichž křesťanstvo zápasiti musilo s islamem, zejména však o Palaestině a Cypru. Vyloživ původ a jméno města Jerusalema, vypisuje osudy národa židovského, jako bohem vyvoleného, vyčítá všecky krále po Davidovi (bez chronologie), vládu perskou, macedonskou a egyptskou, vládu Aristobulovu, vtrhnutí „hejtmana Pompeja“ do Palestiny a jeho nařízení, rozepře knížat (triumvirů) římských a počátek vlády Herodesovy jakož i jeho synů. Všecko sepsal dle pramenů spolehlivých: dle bible, Josefa Flavia, Tacita, Eutropia, Eusebia a Orosia. Jak bedlivě sbíral všecky zprávy, které ho mohly k pravdě vésti, vysvítá z vypisování posledních dnů života Pilátova. V knihovně císařské ve Vídni nalezal prý se doslovný rozsudek jeho nad Kristem Pánem, který však pro hanlivý obsah, aby méně vzdělaného nepokazil, jen latině podává; jiní spisovatelé drží prý se moudřeji rozsudku, jak jej Saligniacus (descriptio terrae sanctae) uvádí. O posledních dnech Pilátových ukazuje Harant na podání Eusebiovo a Eutropiovo, dle kterého Pilát v nemilost císaře Tiberia upadnuv sám si život vzal. I Švýcarové prý pověst mají, že Pilát v jezeře po něm nazvaném se utopil a do jezera toho ani nejmenší věci že hoditi se nesmí, sice by bouře a povodně povstaly. Dle zprávy Řehoře Tourského žil prý Pilát ve městě Vídni na Rhodanu až do smrti a mnohá jména tam naň upomínají (I. 145—146). Pak vypisuje velmi pěkně Jerusalema pád a znamení boží jej předcházející, vládu Julianovu a Heracliovu, dobyté země svaté od Omara Kalifa, války křižácké a vládu králů jerusalemských. Že výprava Ludvíkova a Konradova se nepodařila, připisuje hlavně tomu, že císař cařihradský křižákům otrávené pokrmy prodával, sám se jich boje (I. 236). Války křižácké popsal Harant dle Nauclera, opata urspergského, Otty frisingského, Blonda, Massaea, Onuphria

a zvláště i dle Löwenklaua (Leuenclavius), a přec snůška ta nemá půvabu souvislého vypravování.

S velkou zálibou mluví Harant o výpravách Portugalců do Asie, odkazuje čtenáře především ku čtení spisů a zpráv mužů na slovo vzatých, jako byli: Petro Alvarez, Vasco di Gama, Thomas Lopez, Mendezius a Gio. Gaetan (I. 132). Počíná pak vypravovati o výpravě krále Emanuela portugalského r. 1497, o B. Diazovi se nezmíniv. Král ten dočetl prý se z kosmografů, že by se po moři kol Afriky do Indie mohlo dojeti a vyslal tam Gamu, který se svými společníky za hrozné bouřky, tak že nevěděli kdy je noc a kdy den, za mysem Dobré naděje u Afriky přistál a pak do Calicut se dostal. Král vlídně je přijal. Ale Arabové přemluvili lid, že nové hosti přepadl, a Gama spojiv se s jiným králem králi kalikutskému pokoj vypověděl. Dále Harant nevypravuje a připomíná, že Gama s třemi loďmi ve zdraví domů se vrátil. R. 1500 následovala výprava Alvara Caprala s 13 loďmi, z nichž jen šest bouří u Afriky projelo. V Indii vedl válku a když přišla pomoc, zvítězil, načež s velkou kořistí se vrátil. Portugalci obsadili napotom Cochim, Ormuz, Goa, ustanovili tam místokrále, jemuž jiní králové poplatnými byli, zavedli volný obchod mezinárodní a krutou inkvisici. Hrdý Portugalec v Asii každým pohrdne, ba každý švec prý za rytíře se má, však co na plat, když „sedláku, byť se i pod lavici schoval, boty vyhlídají."

Ku větším exkursům patří i vypravování o Cikánech. Ti prý sami říkají, že z Egypta nějakého pocházejí a že proto po světě toulati se musejí, že pannu Marii s Kristem Pánem utíkající před Herodesem přijíti k sobě na hospodu nechtěli. „Však poznal jsem to," dokládá Harant, „že tam v Egyptě rovněž tak neznámí cizozemci, tuláci, hádači, lotři a čarodějníci jsou, jako u nás." Porovnaje pak dosti kriticky rozličná mínění o jejich původu souhlasí s Cranziem (Saxon. hist.), že jest to všelijaká ze všech zemí sběhlá cháska, z rozličných jazyků shluklá, a při tom prý se říci může, že každá země má své domácí cikány. Ti z Egypta jsou prý turečtí vyzvědači. Z toho patrno, že Harant skutečně po pravdě se pídil.

O Mohametovi, o tom „nešlechetném zlosynu z proklatého plemene" měl Harant zprávy v celku chybné, protože náboženská horlivost a předpojatost křesťanské spisovatele od pravdy svádělá. Pěkný je popis islamu a jeho vad (II. 242—244), nad kterými se není proč zastavovati, vždyť prý „co se z kočky rodí, myši lapá." Nicméně nemluví Harant nikde urážlivě neb opovržlivě o věrách nekřesťanských a odporučuje snášelivost u víře. A proto chválu vzdává Solimanovi II., jenž na domluvu svých rádců, aby křesťany říše své k islamu přinutil, odpověděl: Jako rozličnost kvítí netoliko nehyzdí zahrady, nýbrž oči i smysly občerstvuje a obveseluje, tak rozličnost náboženství a víry nerci-li mým zemím neškodí, ale v mnohých příčinách užitek přináší, když netoliko

oni pokoj zachovávají a mých poručení poslušni jsou.“ Podobně chválí výrok sultána Bajezita. Když r. 1492 královští manželé Ferdinand a Isabella 144.000 Židů z říše své vypověděli, vyslovil se totiž Bajezit v ten smysl, že když nechtěli takový počet lidu pobiti, že jich aspoň za chlapy k službám a pracem nezachovali, ale raději k své škodě je vyhnali.

Ku chvále Harantu patřící buď ještě zpomenuto, že citováním listin a nápisů výroky své potvrditi chtěl. Tak podává opis vysvědčení o cestě své ze Sinaje (II. 90), dekret svůj rytířský (I. 263), pořádek rytířstva božího hrobu (I. 253—262), nápis na hrobě Gottfrieda z Bouillonu (I. 125) a verše na hrobě sv. Pauliny (I. 294). Největší vady jeví se v chronologii a v tom, že příběhy legendové a historky románové k historii počítal, jako: obšírný výpis příhody císaře Maximiliana na skále martinské (I. 5), ukradení pokladu sv. Marka (I. 19), jak Židé v Tridentě křesťanské dítě obětovali (I. 9), jak sv. Pelagie křesťankou se stala (I. 137), život Lazarův (I. 142), legenda o sv. Kateřině (II. 81), o perle Kleopatřině (I. 208). Řecké národní mythy se skutečnými událostmi míchal a nezřídka za pravdu měl. Sem patří vypravování o Heleně a Troje (I. 13 a 60), o Pasifaë a býku (I. 65), o Argonautech (I. 246), o Andromedě, panně ukované (I. 97) a o Daedalovi (I. 67). Srovnáme-li však v celku pojímání a podání historická v cestopise Harantově se spůsobem tehdá v dějepise oblíbeným, jejž bych kalendářním nazval, řekneme, že Harant poměrně více soudnosti a obratnosti měl než mnohý z vrstevníků jeho.

Jak všímá si Harant úkazů přírodních.

Jako zeměpis tak i přírodopis hlavně cestováním po zemích vzdálených přátel a pěstovatelů nabyl. A přece přírodopis poměrně velmi pozdě v samostatnou vědu vyspěl. Náboženští dogmatikové pozornost svou a čtenářů od tohoto světa odvracovali a humanismus nedospěl ještě té výše, aby aspoň díla Aristotelova a Pliniova náležitě byl pochopiti a vysvětliti mohl. Nicméně počali cestovatelé přírodniny cizí s domácími srovnávati a na jejich užitečnost ohled míti. Pěkná popsání taková nalézáme již v cestopise Šaškově po západní Evropě, v němž obzvláště květeny španělské slušně pamatována jest. Potřeba lékařská vedla hlavně ku zkoumání sil rostlinných a aby rostliny rozeznávati se mohly, podány jsou i vlastnosti zevnější. To vedlo k sestavování herbářů a bylinářů.

V Čechách byli v tom směru činni Jan Černý, Adam Zalužanský a dr. Thadeáš Hájek z Hájku (Jungmannova hist. lit. české, 2. vyd. str. 178—179). Zejména však dobyl si Hájek zásluh nehynoucích překladem Mathiolova herbáře do češtiny. Jakási bázeň před přírodou a jejími tajnými zákony zavládla tehdy celou Evropou, a jako se pevně věřilo v čarodějnice, tak i v tajné hojitelné síly

přírodní. Harant vypravuje o králi francouzském Františkovi I., že z Egypta mumie s sebou vozil pro náhlou lékařskou potřebu (II. 159). Nejznamenitější mužové všímali si „znamení božích", a knihy obsahu pověrečného nejsou zvláštností (Jungmann, hist. lit. české, 2. vyd. str. 175—176). Harant pak nebyl sice slabosti této prost, ale rozhodný jeho duch nedal se másti příhodami jakýmikoli. Významný je v tom ohledu výrok jeho, když ho zajatého vojáci z Pecky vedli a vítr mu na mostě klobouk odnesl: „Kdybych byl Římanem, ihned bych se vrátil a dnes bych nešel z domu ani krok" (Erbenova předmluva k cestopisu, str. XIII.). Patřme, kterých předmětů přírodních si všímá a je popisuje.

Popisuje zvířata rozpovídává se Harant nejraději o jejich životě, zvycích a užitku. Některé toho příklady. U břehu moře dalmatského bělela se voda sardely, které nasolené do Evropy a zejména i do Čech přiváželi; tamtéž nápadni mu byli delfíni, které pak dle Plinia popisuje. Na člověka a na hudbu velmi prý laskav je a rád, když ho jmenují Simon; dle Plinia nosil prý jeden delfín dítě z Bají každý den do Puteoli do školy, což několik let trvalo, až pachole zemřelo a delfín na břehu žalem pošel; též pověst o Arionovi znal Harant do podrobna (I. 52—53). U ostrova Ceriga ohledal svýma rukama ryby létací, které strachy před velkými rybami albocareni zvanými do vzduchu létají (I. 61). Na Kandii a v Palaestině pozoroval zvláštní druh koroptví. „Jsou prý větší než u nás, pysky a nohy červené majíc, maso bílé a oči co bažant." Tamtéž viděl mnoho kozodojek (I. 70) a hadů, ale ne jedovatých; za to však prý Kretenští jedovaté ženy mají, které když se rozhněvají rády drapají a kousají, tak že dle Münsterovy kosmografie hned antidotum třeba (I. 70). Na Rhodu hubili u kláštera sv. Mikuláše jedovaté hady ochočenými kočkami (I. 73). Na Cypru viděl pěkné kozy, z jichž vlny šamlat se dělá a které pro užitek i v Čechách na Křivoklátě a jinde císař pán choval (I. 79). U moře Mrtvého pozoroval slepá (?) háďata tyrus zvaná, šedivě a červeně kropenatá, velmi jedovatá, jichž se ku připravování dryáku užívalo (I. 176). Zvláštní podivení a zálibu měl nad krokodilem, tak že i nepřirozené věci vypisuje. Toto středné, hrozné a škodlivé zvíře jazyku prý nemá, ne spodní, ale hořejší dásní hýbe, kousnutí jeho jest jedovaté a žádného zadního střeva nemá, jak si lid vypravoval, nýbrž vše ústy zas vypouští. Harant vypisuje, kde se krokodilové všude nacházejí (II. 186), jak se honí a loví. Ostrované nilští Tentyrité prý za krokodilem plovou, nań se vyšvihnou, do tlamy kyj vrazí, až jej usouží (dle Plutarcha a Plinia). Mezi škůdce krokodilovy počítá ichneumona, trochila, delfína a stinca: ichneumon do otevřené tlamy krokodilovy vskočí a srdce mu vyžere, trochilus pták vyžírá červy z tlamy jeho, čím ovšem více prospívá než škodí, stincus, zvíře to krokodilovi podobné zahubí jej v zápasu, delfín pak ostrým hřbetem břicho mu rozřeže, až vykrvácí a pojde. Nebyli však krokodilové dříve

tak hrozni a stali se jimi teprve za panování Mohamedánů; dle Meshuda pak (delle cose mirabili scoperte) proměna ta pochází od panovníka Humetha, syna Taulonova, který olověnou podobu krokodilovu ze země vykopav rozlíti dal, a pro čáry ty zvířata ona tak škodí. Nejlepším popisem zvířete zdá se mi popis koně vodního, který aspoň částečně na ukázku doslovně podávám: „Hyppopotamus (sic), po česku vodní kůň. Zvíře to je čtvernohé, kopyta rozděleného co vůl, těla velikého, většího nežli bůvol aneb zubr a více k těm hovadům některým nežli koni podobný. Tlamu má pleskatou a širokou, ocas krátký, nápodobný svinskému; jinde po těle nemá srsti žádné, čnějí mu z huby velicí a lesknatí zubové a svrchní pysk nahoru má obrácený jako kanec; kůže jest na něm tak tvrdá, že ji, když uschne, nelze prosekati, nerci-li řezati se nemůž, leč se namočí, protož jí užívají na rondelle, pavezy, hemelíny (přilbice) a j. potřeby; hlas jeho je rovněž takový jako krávské řvaní. Obcuje ve vodě i na zemi rovněž jako krokodil, však obyčejně v noci na pastvu z vody vychází a na osení velikou škodu činí, a pasa se vždycky zpátkem k vodě postúpá, aby tím spíše před lidmi do vody utéci mohl" (Elianus).

Pak následují rozličné historky o zvířeti tom, a sice dle Aristotela, Massarda i Plinia. Kůži koně vodního choval prý císař pán na hradě pražském (II. 187). Pěkný jest dále popis pštrosa a jeho života (II. 103—4), gazelly (II. 75), pelikána (II. 41), jednorožce (II. 111), žirafy (zurnapa), která prý jest plod velblouda a levparda (II. 170). Chamaeleon konečně nic prý nejí a nepije, než sluncem a větrem žije, a na jakou barvu se podívá, takové sám dostává (II. 11). Že Harant tak učeným jsa tu a tam takřka báječným věcem ze života zvířat místa v cestopise popřál, vysvětlí se lehce tím, že věci ty a podobné u spisovatelů velké důležitosti nalezl a jim odporovati neuměl; ostatně čeho se nedočetl, o tom dí zhusta, že tak vypravovati slyšel, ať se má vskutku věc tak nebo jinak.

Rostlinstvo popisuje Harant obyčejně pomocí herbářů. V Padui zajímala ho velká botanická zahrada, na Kretě, Cypru a okolo Jerusalema našel výborné révy a vína ohnivá a na obou jmenovaných ostrovech překrásnou květenu. Jinde baví jej krása růží z Jericha (I. 167) a cedrů libanonských (I. 290), dub terebinthus (I. 186, 201) a ostré trní spina santa (Rhamnus) v jižní Palaestině (II. 10). Zajímavě vypravuje o rostlině balsamovité, o jejím rozšíření a upotřebení, o palmě a všestranném užitku jejím.

Poněvadž pak na zvířectvo a rostlinstvo podnebné a povětrné poměry velký vliv mají, všímá si Harant i těchto (II. 180, 181, 251; I. 274).

O nerostech přináší poměrně nejméně a i to, co přináší, je reminiscencí z řeckých a latinských spisů, obzvláště z Plinia a Aristotela. Tak prý dle Plinia povstávají křišťály velkou zimou, dle Diodora však velkým horkem, ale ať tomu jakkoli, na Cypru

jest prý jich mnoho (I. 78). Od Kretanů slyšel, že slaný pramen u hory Croce zemětřesením ve sladký se proměnil (I. 63); na hoře Sinai viděl krásné zkamenělíny (II. 82) a dokazuje, že hory kolem Červeného moře nejsou magnetové, jak se tehdá za to mělo (II. 120). Kamenů znal Harant velmi četné druhy, což viděti obzvláště z krásného popisu chrámu sv. Marka v Benátkách (I. 16—17) a jinde (II. 158).

Zábavné části cestopisu.

Vedle poučné části obsahuje cestopis Harantův mnoho kratochvilných a žertovných kousků. Svým prostým vypravováním, svou satyrou a vhodným žertem vyluzuje čtenáři úsměv i v polohách napjatých a nešťastných. Jest to ona pěkná stránka, která u vrstevníka Harantova, Vratislava z Mitrovic dosáhla takřka své výše. Harant byl muž rozhodný, ale i opatrný a vynalezavý. Podám některé příklady z cestopisu jeho. Když chtěl se společníkem svým Heřmanem z Chudenic a jeho sluhou z Tridentu do Benátek, požadovali od nich na hranicích vysvědčení cestovného. Vysvědčení však vzal s sebou jen pan Černín pro sebe a svého sluhu, pročež od úředníka zadržáni byli. Tu Harant vesele se stavěl a směje se vykládal listinu: „Signor Hermanus Czernin" i ukázal na Černína, „de Chudenitz col un servitore" a ukázal na sebe a sluhu; není ve Vlašich zvykem více než dvě jména míti; pak se s pomateným úředníkem ještě povadil, že je marně zdržuje. Z mnohých pošetilých zvyků a vlastností Turků a Židů dělá si rád posměch, trpké zkušenosti své s nimi ironií provázeje. Turci prý všudy udatnými se staví, provázejíce však křesťany, jak Araby spatří, utekou a svěřence své jim v plen nechají (I. 190), a turecká musika zněla mu, jakoby osel bubnoval a svině pískala (II. 51). Srdečný humor dýše z popisu příhod s dobrodružným Donatem, který spatřiv z dálí Turka na koni strachy s koně spadl (I. 185), s toulavým Nizozemčanem Lampertem a v klášteře sv. Kateřiny. Zvědavý Lampert chtěl mermomocí zemi svatou viděti, měl však peníze jen až do Cypru, pak předstíral, že na lodi okraden byl, až Haranta pohnul, že sbírku mezi cestujícími pro Lamperta pořídil. Přišed po nejvíce na útraty Harantovy do Jerusalema, předstíral v bytu svém v klášteře sv. Salvator nemoc, aby dále nemusel, protože peněz neměl. Vypovězen zůstal Harantovi na krku, až se dostal s ním do Damiaty. Zde byli pohostěni od vicekonsula. Náš Lampert však přebral vína, tak že v noci stále zpíval a pokoje nedal, až s jedním spolu noclehujícím mnichem do pračky se dal. Mnich vyběhl z domu vicekonsulova na ulici, křičel o pomoc, a jen mocí vtáhli ho ostatní do domu, aby pokutě ušli. Rozčilený mnich chtěl všecky z církve vypovědíti, ale na přímluvu Harantovu odpustil všem, vytáhl ze spodků (galiotů) plnou hrst vousů, které nebohému Lampertovi náležely. To vše líčí Harant barvami tak živými,

že čtenář se pozasměje (II. 30—32). — Jinde vypisuje „tučnou večeři“ v kláštěře sv. Kateřiny. Přišli tam docela vyhladovělí v podvečer. Na posílnění dali jim napřed „husí víno“, pak jakési ryby syrové na slunci sušené. Harant nemohl ničeho ani okusiti. Na zvláštní prosbu jeho přinesli jim sýr jako mýdlo, kterého Harant nemohl požiti, a konečně pro secunda mensa pozdrželi je rozprávkou, až vstali. Na dobrou noc poslal jim pan arcibiskup malou konvičku vína z daktylů páleného. S podobnou chutí pojídal na kravincích pečený arabský chléb (II. 97). Jinde čteme, jak sedlák v zahradě u Kaira velkou vůní omdlel a teprve pak k vědomí přišel, když mu kus hnoje pod nos dali (II. 114), jak kratochvilný osel v Kariu odpovídati uměl (II. 169), jaká cháska od Žamberka na lodi z Gazy do Damiaty je vezla a řadu přísloví a průpovědí žertovných.

K tomu druží se zábavné vypravování všelijakých příhod na zemi a na moři, mezi které zvláště přepadení na moři (I. 53), přepadení lodi Silvestrovy (I. 56—57), oloupení poutníků pod Sinaiem (II. 92—95), život Kleopatřin (II. 209) a cesta z Alexandrie do Benátek náleží (II. 255—265). Tyto a jiné zábavné kousky vpleteny jsou mezi stati obsahu učeného, tvoříce s nimi pestrý a půvabný celek.

Slovesné a mluvnické vlastnosti cestopisu Harantova.

Písemný jazyk český měnil se dle toho, jak duch času, mluva lidu a dovednost spisovatelů naň působily. Pozbývaje pěkných starobylých tvarů, získal na obsáhlosti, hladkosti a významů bohatosti. Se vzdělaností západoevropskou vnikly do řeči naší dvě sokyně o vplyv svůj na ni závodící — latina a němčina. Němčina kazila řeč lidu hlavně městského, latina s němčinou pak řeč spisovatelů. Až konce do 14. století měla latina pro Čechy zvláštní půvab, tak že Štítný a později ještě Chelčický práv mateřštiny své se ujímali. Dobou Jiříkovou nabyl jazyk náš sice vzletu smělého, raze si cestu do dvorů panských a nedlouho na to do sněmoven a desk, ale nákaza němčiny se vzmáhala. A když zejména za doby Rudolfovy čeština rozhodné převahy nabyla, tu se často neslušně cizími slovy a vazbami obohacovala, protože se málo o to dbalo, aby mládež v mateřském jazyku vyššího vzdělání dosáhla. Jazykem učených byla přece jenom latina, kterou se v 16. století v Čechách lépe básnilo než češtinou (Jungm. hist. lit. č. 2 vyd. str. 122). Zároveň se pilně z němčiny překládalo, a při vší obratnosti spisovatelů doby prvního rozkvětu literatury naší znamenati lze stopy cizotin, kterých ani Veleslavín prost není. V době té počalo t. zv. broušení jazyka českého a doufati se mohlo, že poznáním chyb i oprava nastane (Jungm. ibid. str. 122 a 124), ale bouřemi náboženskými v brzku zničena jest naděje taková. Co se pak Haranta týče, nemůžeme říci, že vy-

jazykem německým cestu svou vypsati; i
pánů českých v mateřském jazyce spis
že takového podniku schopen není. I
úkol svůj s prospěchem poměrně velikým
dání jeho v obsahu záleží. Hloubka my
tak řídká, jest jedna z předních vlas
Mluva jeho podobá se zahradě, v níž m
mácích, ale i skupenin rostlin cizopá
jakou oblibu měl spisovatel pro řeči ciz

Harant četl rád básníky latinské,
mecké. Císaře Maximiliana Thewerdank
jako vzor rytířství (I. 5). Skládal pak s
sáhl chvály od vrstevníkův svých. Rád p
českého, nedrže se nikdy rozměru původ
slabičné a sdruženě rýmované, které vša
dosti nedokonalé jsou. Latinské epitafi
z Bouillonu, v šestiměrech psané, přet

Sláva rodu franckého, do země svaté
Tuto jest pochován Gotfrid, před nímž
Ten ač byl volen za krále, však chtě
Nedal se korunovati a králem titulova
O Sion a ctný řád jeho staral se čas
Miloval zdravé učení, nenáviděl rozdv
Tak koruny věčné dostal, neb v boji
Jsa za baštu kněžstvu ctnému a za p

Lukanovy verše o Nilu podává pak

Když ten tok svůj velmi prudký pouš
Odtuď s vysokého skalí spád se prudc
Tuď žádné skalní propasti nemohou ti
Pročež durdíš se a zpouzíš, až pěnam
Pro tvé hrozné ječení cítit jest všecho

Nic nestydatějšího nad hlad není,
Nic nevhodnějšího, neb se vždy mění;
A jak u prostřed bolestí nás rmútí,
Tak v každý čas pamět na se mít nutí.
Byť mu se pak chtěl kdo časem opříti,
Chtěj, nechtěj musí svůj poklis uzříti;
Byť chtěl pak jej i zavázati časem,
Však musí bezděk v stranu vrci pasem.

Podobných veršů uvádí tu a tam více, obsahu obyčejně poučného. I cizí průpovědi a přísloví rád v rýmované veršíky uvádí. Povšimnutí pak zasluhují mnohá z přísloví a pořekadel domácích i cizích, pročež některá uvádím:

a) Česká:

Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídký víno pí (II. 30).
Kdo se chřestu bojí, nechoď do lesa! (II. 48).
Nenávidí se, jako kdy pes psu blechy vybírá (II. 88).
Přišel k řeči co Turek k šavli (II. 243).
Pravá cháska od Žamberka — (II. 22).
Sytá svině s věchtem hrává (II. 241).
Každý ví, kde ho střevíc hněte (II. 19).
Jidáš ho mešcem uhodil (je lakomý, II. 19).
Jest liškou podšitý, nemá mošny syty (II. 19).
Máš-li škodu, o posměch se nestarej (II. 24).
Souzvukují co zimní slavíci (vlci) po lesích (I. 36).
Jsi ožralý, vyspi se! (jsi blázen) (II. 246).
Varuj se příliš zdravých krmí, příliš velikého štěstí a příliš dobrých lidí (II. 32).

b) Přeložená:

Vlasti nechtíti posloužiti, jest se jí odepříti (II. 8, vlask.).
Za onoho zlatého věku, když se ječmen řebříky místo kosami sekával (II. 12, vlas.).
Dobrý tovaryš na cestě jest za vozík, věz zajisté, máš-li zlého, k tomu lháře, jest jakoby s ním táhl v káře (II. 34, vlas.).
Bodej kostka kostky nehyndrovala (II. 92, vlas.).
Co se z kočky rodí, myši lapá (II. 245, vlas.).
Ne vždycky fiala a lilium kvete, aby se k němu vonělo (II. lat.).
Není dobře zváti osla na veselí, platí nohou (II. 244, vlas.).
Pes nemůže-li kost požříti, vždy ji aspoň ohloze (II. 198, vlas.).

Jak již z těch ukázek viděti, liboval si Harant nejvíce ve vlaštině.

Harantova syntaxe má při vší dovednosti stilistické chyby veliké; jsou to nicméně chyby, kterých se málokterý z vrstevníků Harantových vystříhati dovedl. (Porovnati lze cestopis Donínův). Zejména počítati sem sluší velmi chybné užívání přechodníkův

a příčestí všech časův a tvarů a vazby podmětu s výrokem. Přechodník přítomného času činného způsobu končí se obyčejně na -íc, stav se takřka příslovkou; ale i jiné tvary dosti neobratné se nacházejí; na př. Arabové vyskytna se nad vodou . . . (I. 94). Dokladů tomuto podobných dočísti se možná na každé skoro straně cestopisu. Povědomost vazby participialní tak potuchla, že věty s rozličnými podměty pomocí přechodníku se stahovaly. Nn př. Roboam byv modlářem učiněn, dopustil naň i na město pán Bůh Susaka, kterýž přitáhl (I. 218). Jinde zase místo tvaru určitého přechodník klade; na př. Od zmítání náve všecko v nás se zobracelo a tak těžce kantora rvalo, nejináč než jakoby ho přetrhnouti chtělo a až téměř na poly mrtvé ten den nás pozůstavivše (I. 50). Nápodobováním latiny rostly nestvůry takové a podobné jako houby po dešti, až mimo jiné i Melantrich zvláštní rozpravou r. 1580 proti nešvarám těm vystoupil. Ku posouzení podávám ještě tyto dvě neurovnané věty: Daniel, tomu, praví, že když jedné zimy v noci vítr kápi s těla strhl, že on nahý zůstal na sloupě (II. 110). A Mojžíš dolů sešel, decky, kteréž s sebou nesl, udeřiv jimi o zem, je rozrazil (II, 77).

Harant užívá zhusta vazby akk. cum inf. po slovech praviti, říci, znáti a poznati; na př. Což ačkoli sem znal poněkud tak býti (Předml. XXX), Poznav první díl můj příliš prodloužený a pracný býti (II. 97), Prvního poustevníka praví býti Pavla z Theby (II. 109).

Nečeské vazby v užívání pádů, zejména akkusativu místo genitivu často se vyskýtají; na př. Alexandrii dobyl (I. 83), Všecku zemi dobyl (II. 25). A podobné přestupky jsou pravidlem u záporných sloves. Jednotlivých nečeských vazeb je mnoho v cestopise našem a jmenuji jen některé: Věž landshutská za nejvyšší se drží (I, 2). Drží za to (I. 205 a podob. II. 171). Nevinen jsem od krve (I. 145). Mně ležela v mysli idea (I. 213). Zdraví od svých neduhů učiněni bývali (I. 107). „Mrtvých na způsob Řeků pláčí" (I. 283) patří k starším pěkným vazbám českým. Ve tvarosloví není tolik vad jako v syntaxi. Harant má slova rázná, na nejlepší spisy Veleslavínovy doby upomínající a mnohé archaismy. Zvláštní úkaz vedle toho jest tak husté přetvořování slov latinských a německých na česká, že ku podivu jest, jak pohostinně jazyk náš tyto cizopásníky uvítal. Mnohé z převratů hláskových zůstávají mi hádankou. Harant z příčin výše uvedených pochybil v té věci těžce, tak že Erben vydávaje poznovu cestopis na světlo, nucen se viděl většinu slov cizích českými nahraditi, aby mysl nového čtenáře neurazil. Ponejvíce nacházíme slova ta pod čárou a uvádím jen některá jako památnosti: Náve, šif, mastbaum, ceughaus, lozument, knecht, sklav, plundrovati, erbanung (Erbeinigung), spuntovati (spolčiti se) truňk a j.

Před začátečným *o* stojí často *v*: za votéže. Místo čistého instrumentalu užívá Harant rád předložky; na př. skrze znamení

polibení, skrze koncilium, jeli sme skrze města. Dual rád míchává s pluralem: Ty dva česká (akk.), malýma dveřmi, s kamennýma stupni, mezi trojíma zdmi. Jiné archaismy jsou: kůže od střevíc, velikunoc i velikonoc (akk.), prasinec, souseda (nom. fem.). Dále čteme: na čtitrobu pili (I. 177), dsky i dcky, učiněn správcím a ochráncím (I. 270) místo stč. správci a nč. správcem. Podstatná jména rodu ženského na měkkou souhlásku vycházející uvádí vždy jako tvrdá, na př. lod, zed. U přídavných jmen užívá koncovek i prostonárodních neb dialectických, na př. vrata byly železné, křesťanské děvčata, na spropitný. Náměstky jsou jako přechodníky slabou stránkou mluvy Harantovy. Tvary jotované vyskytují se při osobném zájmeně tam, kde bychom předražené *n* očekávali a naopak; na př. aby ním nescházelo; nimi; do jeho. Zvratného zájmena nedbale se užívá a vztažné zájmeno přibírá zbytečně ž (kterýž) i při nejhrubší kakofonii, jako kteráž však. Ješto jest Harantovi zájmeno pro první pád všech rodů a obojího čísla, tedy tvar zkamenělý. Ještě méně omluviti se dá: co jest to za místo jaký (II. 124). U číslovek čteme: Dvoum zprávám, jinak nic nepravidelného. U příslovek libuje si Harant v širších tvarech komparativních, jako: Víceji, méněji, spíšeji atd. Předložky souhláskou se končící nikdy samohláskou nedoplňuje: z své, s střechou, k kroužku. Předložka *od* stojí v cestopise často k naznačení toho, čeho se předmět týče, tedy vzhledem k něčemu, jako: nádhernost od šatstva, lodí od lidu a zbrani opatřená, od jídla a pití dobře uctěn byl, potřeby od chleba (viz Jungmanův slovník pod „od"). U slovesa není ještě cizojazyčná míchanina v rozkvětě a jako vůbec odolalo i zde časoslovo ponejvíce vlivu cizímu, co do podstaty samé. Čteme mezi skoro vesměs dobrými slovesy i tvar ssesti za původní ssiesti od kořene sěd (I. 177). Přechodníky přemohv, padv a p. jsou chorobou doby oné vůbec.

Nesmím zamlčeti, že části z němčiny a latiny přeložené nápadně se liší co do jazyka od ostatního vypravování, čistotou jazyka daleko vynikajíce nad tímto (porov. překlad řádu rytířů božího hrobu I. 253—263 z latiny a výtah z kroniky Löwenklauovy z němčiny II. 211—237). Buďto pocházejí překlady ty z jiné ruky, anebo vyhýbal se Harant pozorněji slovům nečeským než jinde. Zmínky zasluhuje Harantova snaha, aby jména cizí měst a míst etymologicky vysvětlil. Avšak najdeme buďto jen t. zv. etymologii národní, nebo holé překlady slov vlastních. Tak na př. slovo pyramida pochází od řeckého pyr, protože od spodku široce, k vrchu pak čím výše, tím úže se stavěly, jako oheň svým vrchem k špici směřuje (II. 156). Hora Constantia má jméno prý dle Costa krále neb od slova constans, stálý (I. 81); Kreta pak od latinského creta, křída se zove a podobné.

Málokterý cestopis jeví tak ráz doby, v níž povstal, jako cestopis Harantův. Jsa šlechtic ve vojně udatný, chopí se Harant v míru péra, aby vlasti své zkušenosti po cestách a vědomosti

vypsal, jme se básniti jak česky tak i latinsky, kreslí obrazy dosti dokonalé a provází písně zpěvem i hudbou. Muž ten a spisy jeho vyžadují většího povšimnutí než se jim dosaváde bylo popřálo, a rozpravou svou chtěl jsem pozornost k nim obrátiti.

Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy IV, VI a bezpříznakým.

Podává J. Gebauer.

Třída IV., vzor *prositi, prošu.*

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní základní utvořen jest příponou kmenotvornou *-i*: *prosi-ti*. Jest jich veliké množství a jsou vesměs denominativa.

Kmen praesentní srovnává se úplně se kmenem praesentním třídy III. 2 (vzoru *trpěti*).

V 1. os. sing. stb. *prošą* = psl. **prosją* (v třídě III. 2. stb. *trpljǫ* = psl. *tьrpją*) je kmenem patrně *prošo-* = **prosjo-*.

Ve 2. 3. os. sing., v celém du. a v 1. 2. plur., když odepnou se známé přípony osobní, zbývá *prosī-* (ve III. 2. *trpī-*: o délce svědčí čeština a srbskochorvatština); toto *prosī-* dlužno pokládati za slovanský kmen tvarů dotčených. Jak zde kmenové *-ī* vzniklo, o tom není jistoty. O domněnkách o tom, pak o psaném zde odchylkou *-ie-* a *-iu-* místo *-ī-*, viz ve výkladě o slovesích III. 2., v Listech filol. 1884, 446—447.

Ve 3. os. plur. je koncovka stb. *-ętъ, prosętъ* (ve III. 2. *trpętъ*), a kmen tedy zase jiný, totiž *prose-*; o tom viz Listy filol. 1884, 447 a Leskien Handbuch der altbulg. Spr. (2. vyd. 1886) str. 111.

Praesens.

Sing. 1. os. *prošu*, stb. *prošą*; *-u* (ve slabice měkké) mění se v *-ů*[1]) a toto dále v *-i*: *prošu — prošů — prosi*. Na př. *prošu:* ják tě zbauw života tvého DalH. 40 vysl. zbavu, sě obrachu Túl. 30[b] vysl. obrácu, razu Hrad 130[b]; při *musiti* drží se tento nejstarší tvar dialekticky dosud: nemušu ja zavavač Suš. 497; *prošů*: ják tě zbawyu života tvého DalC. 40, co vem prawiu ApD. b, poſtawyu stolec mój aedificabo ŽGloss. 88, 5, ják potupyu ŽWittb. 117, 7, hi muſiu řéci ApD. a (vysl. mušů), žalovati tobě musyu LAl. c, jázť sě k ňemu blisiu ApŠ. 138 vysl. bližů, ač sám sobě wiersiu ApD. a, že sě tobě ne miliu Jid. 165; *prosi*: proſſy

[1]) *ů* vyslov *ʻu* slabikou krátkou; příslušnou k němu délkou jest dvojhláska *ʻu*; mají se k sobě *ů* : *ʻu*, jako *ě* : *ʻe*.

Hrad. 52ª, poſtawy stolec mój aedificabo ŻWittb. 88, 5, zbawy jej a oslavím jej Alb. 40, prawi twé milosti NRada 950, tvéj milosti razy t. 818. S odchylkou ve kvantitě: praawy ť vám dico vobis Štít. 207ᵇ, praawy li ť vám pravdu proč mi nevěříte t. 143ª, t. j. *právi*, srov. *vízí* ve třídě III. 2, dále: zajisté prawij vám dico Krist. 83ᵇ.

Kmen tohoto tvaru, *prošo-*, vznikl příponou *-jo-*. Souhláska *j* této přípony spojuje se s předcházející souhláskou kořennou, a tu pak mění se dále

mj, bj, pj, vj v *mň, bľ, pľ, vľ*: *lomu, vábu, topu, lovu*;

rj, lj, nj v *ř* (pozdější *ř*) *ľ, ň*: *bořu* (*bořu*), *chválu, činu*; skupené *-sl-j-* mění se v *šľ*: mysliti *myšlu*, na př. jáz pomyſlyu ŻWilttb. 37, 19 vysl. -myšlů, pomyſliu o mém hřiešě ŻKlem. 28ª, wzmyſlyu jako holubičě ŻWittb. Ezech. 14, co já nynie myſlyu Pass. 295; rovněž tak mělo by se *-zl-j-* měniti v *žl*, zlíti — *žlu*, ale nemám pro to dokladu;

zj, sj v *ž, š*: voziti — *vožu*, prositi — *prošu*; na př. poraziu ŻKlem. 130ᵇ vysl. porážů, neporaži non percutiam Ol. Gen. 18, 29, quaſu convivo MVerb., proſſyu tebe ŻKlem. 143ª vysl. prošů, już mussyu viseti DalC. 21 t. j. mušů, ohlaſſyu divy tvé ŻWittb. 70, 17 t. j. ohlášů; — kořenné *-z* je někdy z původního *dj* a *gj*, na př. nuziti (z dj), vítěziti (z gj); tu se další změna v *ž* nevyvinula;

dj, tj v *ź, c*; na př. hladiti — *hlaźu*: ſhlaziu jě ŻKlem. 11ᵇ t. j. shlažů, zahlazy člověka Ol. Gen. 6, 7; hoditi — *hoźu*: jáz sě hozyu Mast 2 t. j. hožů; chladiti — *chlaźu*: ať sě prochlazu ŻGloss. 88, 14, ať sě prochlazyu t. j. prochlažů ŻWittb. t.; choditi — *choźu*: jáz chozu Mast. 210, proč smuten choziu ŻKlem. 31ᵇ t. j. chožů, před jehož očima chozi Ol. Gen. 24, 40; ploditi — *ploźu*: ať tvú čest plozyu Mast. 210 t. j. ploží, já tě rozplozy Ol. Gen. 12, 2; raditi — *raźu*: razu Hrad. 130ᵇ, razyu DalC. 10 t. j. ražů; saditi — *saźu*: poſſazu ponam ŻWittb. 131, 11 a ŻGloss. t., poſazy tě ponam Ol. Gen. 17, 1; škoditi — *škoźu*: uſkozyu nocebo ŻWittb. 88, 34 t. j. uškožů; mlátiti — *mlácu*: kyjem tobě kosti zmlaczu Mast. 430; mútiti — *múcu*: nebo sě muczu ŻWittb. 68, 18, neboť sě muczy t. 30, 10; nutiti — *nucu*: radím i nuczy každého ML. 95ª; platiti — *placu*: čso zaplaczu ŻWittb. 115, 12, otplaczyu jim t. 40, 11 t. j. -plačů, oplacziu ŻKlem. 3ᵇ, čím sě oplaczy Modl. 10ª, pohověj mi vše ť rád zaplaczy Štít. uč. 35ª; sytiti — *sycu*: naſiciu sě ŻKlem. 9ᵇ t. j. -syců; vrátiti — *vrácu*: sě obrachu Túl. 30ᵇ, již tě przyewraczu Mast. 429, slúby mé nawraciu ŻKlem. 14ª t. j. -vráců, obraciu ſie t. 11ª, obraczi-li sě k bohu Štít. uč. 19ᵇ, již se k svéj řeči nawraczy NRada 80, (já) wraczi ſie k tobě Ol. Gen. 18, 14; — skupené *-zd-j-* mění se v *zź* a toto dále v *žď*: hromazditi — *hromažďu*, Shromazdyu na ně zlé ŻWittb. Deut. 23 t. j. shromažďů; skupené *-žd-j-* mění se

v *žź* a toto v *žď*: dráždíti — *dráždu*: já rozdrazdiu jě ŽKlem. Deut. 21 t. j. dražďů; skupení *-zdn-j-* mělo by dáti *ždň*: prázdniti — *prážďiu*, nedoloženo; skupené *-st-j-* mění se v *šč* a toto dále v *šč* a *št*: mstíti — *mšču*: nad tobú sě pomſczy Pass. 34, 249 vysl. pomšči, nad mrtvým sě pomſczy t. 111 a j.; prostíti — *prošču*: zproſczyu tě ŽWittb. 49, 15 t. j. -proščů, wiproſtiu jej ŽKlem. 74ª t. j. -prošťů; pustiti — *pušču*: zuby zvieřěcie vpuſczu v ně ŽWittb. Deut. 24, opuſtyu ŽKlem. 141ª t. j. -pušťů, nynie váma odpuſſczy Pass. 296, já sě toho viec nedopuſſczi Krist. 30ª.

Vlivem jiných tvarův, které mají souhlásku kořennou nezměněnou, bývá také v 1. os. sing. někdy souhláska táž nezměněna; souhláska náležitě změněná tu kdysi byla, ale časem jest odtud analogií tvarů jiných vytištěna, anebo, když tvar byl původu pozdního, změna náležitá ani vykonána nebyla. To se zejména při *t* častěji vyskytá; na př. běda mně aj tot trati svá syny milá Pass. 99 místo *traci*, nebe zamuty turbabo Pror. Isa. 13, 13 m. *zamúci*, mutyu sě ŽKlem. 51ᵇ (ale tu bývá těžko rozeznati psané *t* a *c*), dokad neuzři v jeho rukú jiezvy a ſſmyety svým prstem v ta miesta a ſſmyety svú rukú v jeho bok dotad neuvěři Krist. 110ª, když sě wraty cum rediero Ev. Víd. Luk. 10, 35, ať o tom vkrati řěči NRada 1790, zda-li tě ukroti Trist. 342. V Pass. čte se: já tě krzſty 149, já tě kirſty 349; nejisto, znělo-li to písaři *-sti* či *-šti* (m. *-šči*). Podobná nejistota jest o psaném czty, já běsa nejmám ale czty otcě mého ČEvang. 35; spíše *cti* nežli *čti*.

Analogií podle *prosíš*, *prosí* atd. přiděláno časem také pro 1. os. *prosím*; novotvar tento vyskytá se již v době staré, šíří se rychle a jest od sklonku stol. XIV. pravidlem, srov. Listy filol. 1874, 159—160 a 1884, 447. Na př. proſſym Hrad. 53ª, radym t. 107ᵇ, radym a nuci každého Modl. 95ª, zbavi jej toho a oſſlawym jej Alb. 40ª, mrtwym a trudym tělo své t. 43ᵇ, až sě já pomodlym t. 50ᵇ, já tě krzſtym Štít. uč. 115ª a 115ᵇ, ſwalyym Pror. 13ᵇ, ať je obratijm Štít. ř. 10ᵇ, súd uczynijm t. 154ª, zatynijm tvé czijeſty t. 237ª, já prawim NRada 908 atd.

Jsou tedy pro 1. os. sing. tvary nejstarší *prošu*, z něho změnou hláskovou vzniklý *prošů* a dále *prosí*, a analogií utvořený *prosím*. Někdy nejstarší a nejmladší pospolu se vyskytají, na př. razu Hrad. 130ᵇ a radym t. 107ᵇ.

Sing. 2. os. *prosíš*: cynis divóv mnoho Kunh. 147ª t. j. činíš, chiniſ Hom. Op. 152ª, ciniſ fingis ŽGloss. 93, 20 atd.; s kvantitou starou označenou: co ne zkutýſſ Pil. d, kde bydlijſſ Štít. ř. 3ª, ty sě ḫohu lijbijſſ t. 8ᵇ, myſlijſſ t. 16ᵇ, proſijſſ t. 10ᵇ atd.

Sing. 3. os. *prosí*: zmezi t. j. smiesí permiscet Greg., vtiſi ze moderatur t., czini parat ŽGloss. 146, 8, střiebro ślechtu czinhi Dal. H. 41; s příponou osobní *-t*, *prosít*: nudit ſe urget

Greg., a (hospodin) otplatit hobezně ŽWittb. 30, 24; s kvantitou starou dosvědčenou: když sě low pochychzí Pil. b, když sě čas posichzí t., jenž zzlusí t. j. slúžit Jid. 84, žeť sě čas blisí t. 140, když sě zdravie ruſſí t. 122, ktož co rachzí t. 97, ktož netlachzí t. 98, ten mi násilé chiný t. 95, člověk sě zedij po tom Štít. uč. 100^{b}, poklamává aneb ſſkodíj t. 72^{b}, úmysl zlý neprzedczý t. 78^{b}, co sě lijbij bohu co nelijbij Štít. ř. 4^{a}, hněv wztoczij člowěkem t. 4^{a}, co myſlyy hospodin Pror. 14^{a}, buoh neſpaſyy jich t. 35^{b}, jenžto czynýý t. 70^{a} atd.

Du. 1. os. *prosíva, -vě:* muſywye odsud pryč jíti Mast. 214.

Du. 2. *prosíta:* myenyta Pass. 291, vczynyta t. 283, nepostupíta t.; du. 3. *prosíta:* súkromě budeta někde a powolijta k šeřednosti sobě Štít. ř. 94$_{a}$, tať jsta ještoť mluuita loquuntur Ol. Ex. 6, 27.

Plur. 1. *prosímy, prosíme, prosím:* ſlawimy Pass. 279, nepoſtupimy t. 284; s kvantitou starou dosvědčenou: noſijme Štít. ř. 19^{b}, wyerzijme t. 25^{b}, 157^{b}, velmi sě lijbijme t. 8^{b}. Tvar *prosím*, z býv. *prosímъ*, mohl vedle předešlých trvati jen do té doby, kdy se vyvinul a ujal stejně znící novotvar pro 1. os. sing.; dokladů pro něj jest málo, na př. řěchu: doſtúpym wšie škody nepřímem-li své hospody AlxV. 429 t. j. dostúpím (= dostoupíme), tobě věrni býti muzzim i s tobú všeho pokuſſym AlxBM. 6, 21 sl., na toho sě obořím (oboříme) Živ. Karlův v Jir. Anthol. 1^{2} 104.

Plur. 2. *prosíte:* pocztijte jeho Štít. ř. 29^{b}, borzijte t. 36^{a}.

Plur. 3. *prosie:* již chodie ambulant ŽGloss. 83, 13, jižto cine vysl. činie operantur t. 118, 3; s délkou starou dosvědčenou: jakž zzwiedchzíe proroci sv. D. 42, co tito prawyee ČEvang. 17; prauiee dicunt Ol. 1. Esd. 4, 11, ani ſmylnýe rúchem Štít. uč. 109^{b}, jako ctné ženy czynije Štít. řeči 12^{a}, jedni blúdije t. 13^{b}, hrdí nezaſluzzije t. 4^{b} atd.; ztrátou jotace: rozličnì sě daalee světa Štít. ř. 42^{a}, ženy bydlee Pass. 104, mužie sě nemodlee Pror. 111^{b}, dni jeho sě neprodlee t. 10^{b}, v kostele nám kněžie hroze Hod. 82^{b}; zoužením nč. prosí, chválí. V nářečí obecném *-eji, -ej*: prosejí, prosej' Us. V nářečích východních jest staré *-(j)á*: Bojanovské zvony zvoňá Uliánku drábi hoňá Suš. 168, složá na mne kamen t. 65 (od Uh. Brodu), děvečky nosa (skráceno, od Příbora) t. 206; nebo *-ijá*: trápijá mja tvé ostrožky Suš. 173 (z Komně), líbijá sa nám oboje t. 190 (od Pozlovic); nebo *-ija*: neličíja Suš. 487; nebo *-(j)ú, -(j)u, -ijú, -iju, -ijó, -ijou*: trubju hraju i bubnuju Suš. 175 (od Opavy), ale če mně haňu, braňu mně t. 541 (též), chodníček je svobodny choďu po ním zli i dobří t. 698 (též), lide mluvju t. 415; na mšu svatú zvonijú panenky se strojijú Suš. 23 (z Osvětiman), husičky chodijú t. 520, sudiju se Kopřivjane t. 336 (od Příbora), sódijó synečka t. 149 (od Slavíkovic a Rousinova), zedníci stavijó t. 548,

husaři krmijou pak napojijou t. 580. Srov. totéž při slovesích III. 2. v Listech filol. 1884, 448.

Imperativ. Samohláska *i* časem odsouvá se tam, kde nevzniká tím skupení souhlásek, jež se zdá obtížné, na př. pros*i* — pros, pros*ite* — pros*te*, pus*ti* — pus*ť*, pus*tite* — pus*tte*; ale zdání o tom, je-li která skupina souhlásková snadná nebo obtížná, je nestejné, a proto jeví se nestejnost i ve tvarech těchto. Analogií podlé veděme, padněte atp. vznikají novotvary s *-ě-* místo *-i-*, čstěte m. čstíte atp. Zvláštního povšimnutí zasluhují tu slovesa, která mají skupinu samohláskovou s *-l*, mo*dl*iti, by*dl*iti, mys*l*iti; tu oblíbila si stará čeština záhy tvary se samohláskou odsutou, by*dl*, by*dlte*, začež jazyk pozdější má opět by*dli*, by*dlete* atd. Sing. 2. 3. *prosi*: to na každý den miſli, aby (ty) mohl Túl. 85^{b}, oſueti sě tvé jmě sanctificetur Hom Op. 152^{a}, promeni život mutet t. 202^{b}, zamuty ſye commoveatur ŽGloss. 95, 9, zamuty ſie ŽWittb. t., zaplati otplatu pyšným redde t. 93, 2, zaplati ŽGloss. t., králi raczy svým lůdem toho přieti Alx Š. 8, 6, z chlapieho řáda i jednoho v čest newoly AlxV. 213, v tom mi wyerzy Kat. 166, ty činiti neleny t. 192 atd.; psané -yu vyslov -i: otpuſtyu mi remitte ŽWittb. 38, 14, Slozyu jě depone t. 58, 12; *pros'*, na př. polepši a polepš, polepſs svého života Kruml. 348^{a}, pomršti a pomršť, pomrſſt ho i poběhne BrigF. 21^{a}, draždi a dražď, nedrazzd jich Ol. Sir. 31, 30; mo*dli* by*dli* mys*li* a mo*dl* by*dl* mys*l*, na př. našim sě buohom modl Pass. 13, modl sě jemu ŽKlem. 25^{b}, pomodl ſie ora Ol. Num. 21, 7, nč. modli; wzbydl u věky ŽKlem. 26^{b}, bydl ochotně s svú družinú NRada B. 515, nč. bydli; to miſli meditare Túl. 85^{b}; což sě koli zdá sobě wymyſl Pass. 14, pánku myſſl o sobě Hrad. 143^{a}, to věz a myſl na svéj mysli Alb. 15^{a}, pomyſl pomyſl kaká by to radoſt byla Štít. uč. 158^{a}, pomyſl pomyſl rozumný člověče Štít. ř. 216^{a}, obmysl nenie-liť tak Štít. V. 13, myſl cogita Ol. Sir. 8, 16, myſl na to recogita Ol. 1. Reg. 25, 17, to myſl cogitet Koř. 2. Kor. 10, 11, nč. mysli. Du. 1. *prosiva*, *prosivě*, nedoloženo; *prosva*, *prosvě*: poproſwa Otc. 254^{a}, wratwa ſe t. 166^{b}, to tré ſhromazdwa BrigF. 36, vtwrdwa mezi sobú slib ineamus foedus Ol. Gen. 31, 44, slibvaž vieru sobě Tand. 8; nebydlwa tuto déle Pass. 472; puſtwye tento hněv na stranu Mast. 104 (Rubin a Severin), czzynuie mužsky agamus Ol. 1. Par. 19, 13, stojvě a nechoduie Ol. 1. Reg. 14, 9. Du. 2. 3. *prosita*, bez dokladu; *prosta*: (ty a Aaron) mluwta k skále loquimini Ol. Num. 20, 8. Plur. 1. *prosimy*, *prosime:* pojděte a zatratimy jě disperdamus ŽWittb. 82, 5, otpočinúti uczynymy faciamus t. 73, 8, řkúc: postavimy věži sobě DalJ. 1, řkúc: pokusimy čsoť mohú učiniti DalJ. 8 rkp. V., vczinimy sobě věži faciamus Ol. Gen. 11, 4, ſehltymy jeho deglutiamus Ol. Prov. 1, 12, pochwalyme hospodina a bohu buď dieka (veskrz imperativy) Hod. 25^{a}, 27^{a}, 28^{a}, řkúce alleluja chwalyme boha t. 26 (impt.); *prosmy*, *prosme*: modlmy ſie Ol.

Tob. 8, 4, modlme ſie adoremus ŽWittb. 94ª, 6: *-ěmy, -ěme, -ěm*: my nemſtiem sebe Ol. Jud. 8, 26, modlem sě adoremus ŽKlem. 94, 6, modleme se Us. Plur. 2. *prosite*: wzwelbyte hospodina magnificate ŽWittb. 33, 4 marg., postavite jej a chvalte jej ŽKlem. 89ᵇ, sémo blíže przyſtupyte a u mne masti cupyte Mast. 270 a 271, poproſſíte boha Hrad. 20ᵇ, jenž v manželství přebývátе, vezdy v čistotě bydlíte, tak sě bohu přiblížíte t. 52ᵇ, pokažte nám své listy nebo jinak ny učinite jisty DalJ. 59, przyhotowyte pokrm praeparate Otc. 137ᵇ, modlyte sě ústavně orate Otc. 195ª; *proste*: ani sě dyute že zlí prospěch jmajú Túl. 12ᵇ, trubte buccinate ŽGloss. 80, 4 a ŽWittb. t., wyerſte mi Mast. 47, puſte i vše klevetánie t. 40, má slova jim wygadrzte BrigF. 132, ani sebe draždte řečí Štít. Opat. 373, málomocné ciſtte Koř. Mat. 10, 8; modlte sě hospodinu ŽKlem. 18ª, vždy sě modlte Alb. 63ᵇ, našim sě bohóm modlte Pass. 140, modlte se Br. NZák. 15ª; pomyſſlte na to sami AlxV. 1324, bydlte s námi Ol. Gen. 34, 10, tu bidlte Koř. Mat. 10, 11; *-ěte*: czſtietez jej Hrad. 115ª, wiprazdniete exinanite ŽGloss. 136, 7, wyprazdniete wyprazdnyete ŽWittb. t. (bylo tedy -ěte již v obou těchto žaltářův předloze), welbiete ŽKlem. 22ᵇ, vizte a zahanbyete sě Pror. Isa. 26, 11, kupcziete negotiamini Ol. Gen. 34, 10, zatmyete ſie oči jich obscurentur Koř. Řím. 11, 10, protož mrtwiete údy vaše mortificate Koř. Kol. 3, 5; modlete sě ŽKlem. 95, 9 a Hrad. 79ᵇ, bydlete v zemi a služte Pror. 90ᵇ; nč. mstěte, ctěte, myslete atd. Kořenná slabika dlouhá se krátí: vrátiti — vrať, pokoj navratiž se k vám Br. NZák. 25ª; křiesiti — křěs, mrtvé křeste Br. NZák. 24ᵇ, a tak snad také v Alb. krzyeſte mrtvé 50ᵇ, v Koř. mrtvé krzyeſte Mat. 10, 8, vzkrſies mě ŽKlem. 30ᵇ; řiediti — řěď, veď a zřěď lid mój ŠittV. 85; súditi — suď, suďte Us., ale ſuvdte Pror. 3ᵇ; naopak zdloužení: voliti — vól, wuol ze dvého Kat. 152 a 180, neb to wuol, že . . . Kat. 180, srov. stuoj, stůj, bůj se Listy filol. 1884, 448.

Imperfektum. Podle stb. *prošaachъ* = *prosjěachъ žádali bychom *prošách;* ale tvar ten v češtině dosvědčen není, neboť tvary jako krščiech a p. jsou třídy V. 1ᵇ (inf. krščěti), tvary pak jako unoſaſe Greg., noſiechu Pass. atp. dlužno čísti vnošáše, nosiechu, a nikoli vnošášе, nošiechu. Tvar český nejstarší jest *prošách*, shodný se stb. pozdějším tvarem *-ěachъ*, raděachъ Miklosich III² 117; z něho vzniklo přehláskou *prosiech* a z toho dále ztrátou jotace *proséch*, zúžením *prosích*. Na př. sing. 1. *prosiech:* pokorziech dušu mú humiliabam ŽWittb. 34, 13, myſlech leže sám jediný AlxV. 863 t. j. mysléch, dalech sě hluku Brig. 45; sing. 2. *prosieše:* když wychodieſſe před ludmi ŽWittb., 67, 8; sing. 3. *prošáše:* unoſaſe ingerebat t. j. vnošáše Greg.; *prosieše, -ěše, -íše*: praueſe ze t. j. pravieše sě ferebatur Greg., honieſſe persequebatur ŽGloss. Deut. 20, sv. Petr prawijeſſe Štít. ř. 14ª, Anselmus prawijeſſe t. 96ª, zapomenul toho jehož zalostijeſſe

t. 112ª, (lotr Krista) proſeſſe Hod. 49ª, diabel bydleeſſe Pass. 457, sv. Dionysius buoha chwaleſſe Pass. 549, Alfenor tužbú sě blaznijſſe Troj. 223ª, král Thoas jim (Trojským) škody cziniſſe Troj. 121ª, král diwiſſe se t. 222ᵇ, (Alexander) vcžiſſe se bojovati Alxp. 5, Darius gezdijſſe po horách t. 54; du. 1. *prosiechova*, *-vě*; du. 2. 3. *prosiesta:* ta dva prorádcě radyeſta zie AlxBM. 1, 3, (dva syny) sě žákovstvu učiesta DalJ. 56, když sama dva mluviesta DalJ. 52, ona dva mlazšie Kristova prawijeſta Štít. ř. 72ª, dywijeſta sě oba t. 76ᵇ; plur. 1. *prosiechom:* nevěřiechom ŠtítV. 174; plur. 2. *prosieste;* plur. 3. *prošáchu* znaſachu t. j. snažáchu moliebantur Greg.; *prosiechu*: kniežata proſiechu Pass. 281, anděli noſiechu t. 341, co prawijechu o dietěti Štít. ř. 76ᵇ, ti ješto tě weſſeleechu Pror. 17ª.

Aorist *prosich* atd.: než sě pokorzich ŽWittb. 118, 67; když tvój mlazší bieše tvému nepřieteli uťal ucho, ty jej uzdrawy svým dotčením Štít. ř. 164ª; uiſcoci prosiluit Greg., izuolí maluit bibere Greg.; že sě dvě hořě ſtupyſta Alb. 49ᵇ.

Infinitiv *prositi;* dvouslabičný má první slabiku dlouhou, na př. *ctíti:* máme jej cztijty Štít. ř. 46ª.

Supinum *prosit:* téj krásě (Jitčině) dhiuit sě jezdiechu DalH. 42, (dievky) jědú branyt svého dvoru DalC. 11 (t. j. brániť, nikoli branit), vyněde Pilát kratyt chvíle Jid. 63, na horu modlyt sě chodil Alb. 33ᵇ, příde hroznych hněvuov budyt sem živých i mrtvých ſudyt Kat. 114, sám Ježíš příde ſudit NRada 2050, jdúce ſluzyt bohóm Ol. Deut. 17, 3, jda radyt ſye Ol. 1. Reg. 9, 9, vyšedše lupyt t. 13, 17.

Part. praes. act. Masc. a neutr. praslov. *prosę;* za to je stč. *prośa*, doloženo v taiacego ſa latitantem Greg. a dochováno ve tvarech dialektických: choďa, stroja doudl. Kotsm. 26, já sem běžel k rychtáři mysla že se mně zdaří Suš. 688, zedral sem boty choďaci k tobě Suš. 228. Pravidlem je však přehlášené *prosě*: uznoze praeferendo t. j. vznosě Greg. atd.; s odchylnou kvantitou: sv. Bernart mluwije die k svým mniškóm Štít. ř. 20ᵇ, sv. Matěj mluwije o témž anděla ukázání praví t. 170ª, tak sě odchýliš od zlého dobré czynije t. 90, následováše jeho chwalce boha ČEvang. 14, srov. viesiě cěpy Jid. Fem. *prosieci*, du. a plur. *prosiece*, z obého pak vynecháním samohlásky *prosiec*: uslyšte mě wezrziecz na mé zamúcenie Hrad. 52ᵇ, nč. fem. a neutr. prosíc. V *prosiec-* délka stará naznačena: bohu sě modleecz Pass. 57, boha draho wazzijecz Štít. ř. 2ª, obratijecz sě t. 12ᵇ, svět potupijecz t. 169ᵇ, wierzijecz w boh t. 46ª, wyerzijecze t. 79ª, chwaleecz co j' dobré t. 93ª, tak myſleecz t. 76ª, co s' sobě wymyſleecz t. 210ª. V témž *prosiec-*, *myslíc-* vzniklo zouženim novočeské *-íc*: *prosíc-*, *myslíc-*. Někdy nechává archaistické *-ieci* a skráceno v *-eci:* (matka) proseci něco od něho Br. NZák. 48ª. — Tvary složené tohoto participia (skloňované podlé vzoru *dnešní*) jsou dílem náležité, na př. taiacego ſa latitantem Greg.,

ſmutieczie (plur. Akk.) tribulantes ŽGloss. 105, 11 a ŽWittb. t. 11, — dílem zakládají se na kmenech jiných, utvořených analogií; a zejmena bývá tu místo *prosiecí* 1. tvar *prošúcí* nebo *prošúcí*, *prosiucí*, ustrojený podlé *pekúcí*, *pišúcí*, *pišiucí* atp., na př. wimluwyucie ŽGloss. 77, 4, ústa mluwiucich ŽKlem. 46ª, diwiucich sě t. 109ᵇ, ſlawiucim t. 50ª, zákon dá hrzieſſuczym ŽWittb. 24, 8, nade wšě ucziucie ŽKlem. 102ᵇ, dal v rúhotu potlacziuce mě t. 42ª, wierziucim t. 133ª, wierzuczi ŽWittb. 92, 5, weſſeliucich sě ŽKlem. 69ª, wšickni bydliuci t. 22ª, mnohých bydliucich t. 20ᵇ, bidlyuczich ŽWittb. 106, 34, s bidliucimy ŽKlem. 106ᵇ, czinyuczi divy t. 68ª, czynyuczieho nepravost t. 25ᵇ, ot czinyucich zlost t. 43ª, otplatí czinyucim pychost t. 21ª, nad czinyucimy t. 23ª, ot honuczich mne ŽWittb. 141, 7, čiešě zapoyuczie inebrians t. 22, 5, strast opogiucie ŽKlem. 15ᵇ, suď ſkodiucie mně ŽKlem. 23ᵇ, plodiuci t. 47ª, bolesti rodiucich t. 35ª; ke slovesu *choditi* jest toto participium tvaru dvojího: chod*iuc*- podlé chodě, chodiec- atd.) a chož*úc*- choz*iuc* (podlé 1. os. sing. chožu), na př. chodiuci ŽKlem. 90ᵇ, prſichodiucie t. 73ᵇ, prſichodiucich t. 127ᵇ a prſichoziucie t. 15ª, otchoziuci t. 61ª, wšickni chozuczy ŽWittb. 88, 42 (glossa); někdy lze čísti způsobem dvojím, na př. hlas rozrazyuczy púšči ŽWittb. 28, 8, oběť hlaſſonoſſiuciu ŽKlem. 17ᵇ, buď -ražiucí, -nošiuciu, nebo spíše raziucí, nosiuciu. Dále bývá 2. novotvar *prosějící*, ustrojený podlé třídy III. 1 *umějící* a V. 1ᵇ *sázějící*, na př. světlost ſwyetyegyczye Ev. Víd. Jan 5, 35, hlas chwalegiczich Ol. 2. Par. 23, 13, bydlegycy coloni MamV., ode všech bydlegiczych Alxp. 13, ot bydlegiczich Ol. Bar. 2, 23, bydlegiciemu Ol. Mich. 1, 12 (srov. stejnou analogii: sluhy bydlegij Ol. 2. Reg. 11, 11). Konečně vyvinul se zde ještě také 3. tvar *prošujúcí*, *prošujúcí*, *-ijící*, podlé part. třídy VI. *pracujúc-*, *pracijíc-*; o tom viz dolejí při třídě VI.

Part. praes. pass.: *prosim*, *-a*, *-o*, stb. *prosimъ*, zachovalo se v Greg.: na unoſimu ad inferendam mortem.

Part. *-l*: *prosil*. V Koř. čte se: nerodiel jest píti Koř. Mark. 15, 23 m. nerodil, Ježíš krztiel sě od Jana t. 1, 9; snad je to m. *-íl*.

Part. *-s*: m. n. *prosiv*, f. *prosivši*, du. pl. *prosivše*; nč. *prosivši* pro fem. a neutr. Tvar shodný se stb. *prošь* v češtině se nevyskytá.

Part. *-eno-*; *prošen*, stb. *prošenъ* = *prosi-eno-, prosjeno-. Koncovka někdy se dlouží: nenieť ten zákona zproſſtijen Štít. ř. 9ᵇ t. j. zproštien m. zprošťen, zproščen. Souhláska *j* v prosjeno- vzniká z *ť* v prosi-; jiný výklad jest, že bylo *j* vloženo: prosi-j-enъ, prosьjenъ, prosjenъ, ale tu bylo by se z prosьjen- vyvinulo české prosien-. Ono pak *j*, jde-li před ním souhláska nebo skupenina souhlásková, spojuje se s ní a tu dějí se změny jako v 1. os. sing. praes. Změny tytéž vidí se také v substantivu slovesném odtud odvozeném, a proto v následujících příkladech vedlé parti-

cipií samých někdy také ono substantivum uvedeno bude. Někdy hlásky změněny nejsou, buď že tu změna byla, ale časem se zrušila, buď že změna ani provedena nebyla; oboje jest odchylka, zaviněná tvarem, který má souhlásku původní. Některé doklady:

mj, bj, pj, vj mění se v *ḿ, b́, ṕ, v́*, na př. zatmeni sú smyslové jich Koř. 2. Kor. 3, 14 t. j. zatmění, všecko zatmenye Kruml. 383[b], dievku přiſtaťenu (nájemnou) ŠtítOpat. 39[a] atd.; měkkost proniká někdy v jotaci: zlomyene Brig. 164[a], v zlomyenem zrcadle Kruml. 447[a], k krmieni ad cibum Ol. Num. 11, 12, pohrzbyen jsa Ol. Job. 11, 18, pohrzbiena jest Ol. Jud. 16, 18, těla jsú pohrzbiena Ol. Sir. 44, 14, (poslové) obelhawyeny PulkR. 56[b]; nč. *lomen, váben, topen, loven;*

rj, lj, nj mění se v *ŕ* (pozdější *ř*), *ĺ, ń*, na př. *bořen, chvál'en* nč. *chválen, činěn;* stč. uczynen t. j. učiněn Pass. 323, aby byli obraneny Modl. 12[a] t. j. obráněni, jakož jsem obranen t. 76[b], obranen t. 162[a], aby zabraneno bylo t. 76[b], obranenye t. 128[a], nevczyeneny t. j. neučěněny t. 115[a], vczynen t. j. učiněn t. 17[b], czynenye t. 69[a], aby pohaneny byli t. j. pohaněni t. 17[b], pohanenye t. 61[b], naclonenu hlavú t. j. nakloněnú t. 137[b], promyenena t. 114[b], nemohú myeneny býti t. j. mieněni t. 90[b], naplnen t. j. naplněn t. 23[a], ranenu hlavú t. j. raněnú t. 52[a], poſqwrnena t. j. poskvrněna t. 117[a], prowynenye t. j. proviněnie t. 6[a] atd.; skupené *slj, zdnj* mění se v *šĺ, ždň*, na př. myšlen, aby (srdce) nebylo zanepraždnieno t. j. -prážděno Hug. 168, věc zaneprazdniena t. 277; rovněž tak mělo by se měniti *zlj* v *žĺ*, ale pro to není dokladu; mazliti — rozmazlený se od toho odchyluje; rovněž tak pt. rozezlen (*zl-* zachováno beze změny jako jest ve *zlý*) atp.;

zj, sj mění se v *ž, š*, na př. voziti — *vožen*; hroziti — *hrožen*, tvého hrozzenye t. j. hroženie Ol. 2. Par. 36, nemúdré hrozzenie Kruml. 320[b], odchylkou hrozen Us.; raziti — *ražen*, obraziti — obražen, odchylkou (vy)obraziti — obrazen; — kde je *ź* z pův. *dj* nebo *gj*, tu zůstává a nemění se dále v *ž*, na př. *nuziti* — ſnuzen (vysl. snuzen, rým: súzen) NRada 207, nuzen jest vexatus Ol. žalm 105, 32, ſnuzeni jsú vexati ŽPod. 106, 39, ſnuzenie aerumna ŽKlem. 31, 4, ſnuzenie anxietas Otc. 29[b], ſnuzenye Štít. uč. 155[b], przynuzen bude cogetur Ol. Zev. 24, 20, na ſwytyezeny Alb. 82[a], *meziti* — obmezen Us.; — nositi — *nošen*, kositi — *košen*, odchylkou kosen, tráva pokosená Jg.; *dj* mění se v *ź*, na př. truditi — *truzen*, netruzen indefessus Greg.; voditi — *vozen*, budete wozeny před rozličné súdcě Krist. 50[b], k wozeny tancóv ad ducendos choros Koř. Jud. 21, 21; roditi — *rozen*, dial. též rodzen, svého plození a zrodzeni Lún. l. 1666, hojně v nář. severomor.; raditi — *razen*, křivé razenie Kruml. 320[b], odchylkou raděn, bylo poradieno Kruml. 250[a]; kaditi — *kazen*, kazenye incensum Ol. Lev. 21, 6, k zakazení in incensum t. 23, 13, ku podkazeny ad incensum t. 7, 25, od-

chylkou kaděn, zakadieno bude adolebitur Ol. Lev. 2, 11; škařediti — *škařezen*, tvář ſſkarzezena Kruml. 367ᵇ; súditi — *súzen*, odchylkou souděn, dyj sí mně nebyla souděná Suš. 323; cúditi — *cúzen*, czyzeno sedmkrát purgatum ŽKap. 11, 7, czyzenye vinnicě czyzenie dušě našie Alb. 55ᵇ; saditi — *sazen*, odchylkou saděn, saditi budeš ſadyenye věrné Pror. Isa. 17, 10; -svoboditi — *-svobozen*, odchylkou -svoboděn: my wyſwobodyeny jsme Hod. 15ᵃ; tvrditi — *tvrzen*, odchylkou tvrděn, za potvrděnie Koz. 402; děditi — *děděn* Us.;

zdj mění se v *zź* a toto dále v *žď*, na př. hyzditi — *hyžďen*, mnoho se jest dálo ješto nemuož býti hyždieno Troj. 155ᵇ, ohížďyen gſem Ol. žalm 118, 163, ohyzzdyenye Ol. 3. Reg. 8, 38, hyzzdienie Kruml. 320ᵇ; dial. *žďž*, na př. ty vieš hyzdzenie mé ŽKap. 68, 20, hyzdzenye čakalo srdce mé t. 68, 21; odchylkou hyzděn Us.; hromazditi — *hromažďen*, ſhromazdenu býti Modl. 92ᵇ, ſhromazdeny jsú bičové ŽWittb. 34, 15, vše ſhromazdenye t. 55, 6; -pozditi — *opožďen* Us., odchylkou opozděn Us.; ozditi — *ožďen*, města ozdyena Ol. 2. Par. 11, 5 a Deut. 9, 1, dvě městě ozzdyenye Ol. 2. Par. 8, 5, (města) ozdyena Ol. Num. 13, 3, odchylkou obezděn Us.;

tj mění se v *c (ć)*, na př. mútiti — *múcen;* bohatiti — *bohacen*, obogacen Greg.; klátiti — *klácen*, trest větrem klacena agitata Koř. Mat. 11, 7; cútiti — *cúcen*, to jež móž býti kterým čichem vczyczeno Štít. uč. 106ᵇ, odchylkou cíten Us.; hltiti — *hlcen*, odchylkou hlten, lidé pohltieny od zlosti Kruml. 410ᵃ; šlechtiti — *šlechcen*, odchylkou šlechten, Kassandra byla oſſlechtiena Troj. 39ᵃ a oſſlechczena na témž místě v textě ſtarším; *pachtiti* — odchyl. pachtenie, od pachtyenye Štít. uč. 29ᵇ; *pečetiti* — odchyl. pečeten, list zapeczetyeny Pror. Jer. 32, 11, zapeczetyeny řěčí Pror. Dan. 12, 9, knih zapeczetienych Hug. 328, k studnici zapeczetene Kruml. 8ᵇ (bylo napsáno -tie-, opraveno rasurou v -te-), (listové) zapečžetieny Ol. Est. 8, 8, (kšaft) zapeczetien Pr. pr. 251, zapeczetieno t. 249;

stj mění se v *sć*, toto dále v *šč* a toto v *št;* na př. čistiti — *čiščen, čišten:* chceš-li býti oczyſczena Alb. 96ᵃ, oczisſczena Pass. 135, oczisſczen Krist. 68ᵃ, oczisſczenie Pass. 187, v tělesném oczzisſczzeni Kruml. 172ᵃ, střiebro žczisſczeno jest Hug. 248, ocisſceno Koř. Mat. 8, 3, (dóm) vcisſceni t. 12, 44 a j.; jistiti — *jiščen, jišten*: že vgisſczen byl Kruml. 149ᵃ; pustiti — *puščen, pušten*: otpuſſczeny jsú tobě hřieši Krist. 48ᵃ, otpuſczenye Pass. 180, 255; prostiti — *proščen, prošten*: zproſczen Pass. 286, ŽKlem. 27, 7, zproſſczena jsi Krist. 72ᵇ, zproſceno Koř. Řím. 8, 21, zproſczenie Pass. 146; zdlouženě proštien, nenieť ten zákona zproſſtijen Štít. ř. 9ᵇ; mstíti — *mščen, mšten*: vše pomſſczeno bude Krist. 83ᵇ, aby bylo pomſceno Koř. Skutk. 22, 5, hrozne pomſſczzenie Kruml. 174ᵇ, bude pomſſtieno Ol. Bar. 4, 31 a 32; odchyl. nč. mstěn; lstíti — *lščen, lšten:* nejsem

prſielſczen ŽKlem. 58ᵇ, przielſſczien deceptus Ol. 2 Mach. 1, 13, olſſczien jsem Ol. 2. Mach. 14, 7, diabelským przyelſczenym Modl. 80ᵃ, přelſſtien nebudeš Kruml. 4ᵃ, nejsem felſſtien Ol. Gen. 48, 11; odchyl. nč. obelstěn; čstíti — *čščen*: tehdy jest bohu uczſczenu býti Alb. 63ᵇ, tak poczſczena Hrad. 54ᵇ, czſczenye a chválenie t. 56ᵃ, *ččen* ze čščen: budeš povýšen a poczczen Alb. 54ᵇ, aby poccen byl bóh Koř. 1. Petr. 4, 11, aby czceni byli Koř. Mat. 6, 2, k božiemu poczczeny Alb. 102ᵃ; *čšten* ze čščen: ty mnú czſten jsa Hrad. 140ᵇ; *čten* ze čšten: poczſtien jest magnificatus Ol. Ex. 15, 21, poczſtieny honorabilis Ol. Ex. 12, 16, buď czſtien Ol. Est. 6, 9, bez vczſtienye Ol. Jud. 1, 11, potſſczstenie Kruml. 235ᵃ; odchylkou nč. *ctěn;* křstíti — *křščen*, krzſczenye Pass. 229; *kršten*, pokrzſten 249, nekrzſtyena Pass. 229, jsme pokrzſſteni Kruml. 308ᵃ, ktož jest jednú krzſſtyen ten nemá druhé krzſſtyen býti Štít. uč. 115ᵃ; *krščen:* když by Jezukristus krſczen Alb. 56ᵇ, krſſczzen Kruml. 183ᵃ, pokrſczen Pass. 282, byl pokrſſczen Krist. 35ᵇ, by(li) pokrſſchzeny svD. 64; *křčen:* aby pokrzcen byl Koř. Mat. 3, 13, mám pokrzcen býti t. 3, 14, pokrzceni sme t. Řím. 6, 3, krzceni ste t. 1. Kor. 1, 13; *kŕten* nč., psáno křtěn.

V nářečí slovenském jest náležitě obměněná souhláska skoro veskrze vytištěna a za ni dosazena souhláska tvarů ostatních: nosený atd.; jen v *urodzený* ingenuus a *zatracený* condemnatus pak v *myšlienka* pravidlo se udrželo. Hatt. slc. 130.

V ŽKlem. a Pass. je několik participií s koncovkou *-m*: vczynyem si příjemcě mój ŽKlem. 44ᵃ, cůzí vcziniem sem (z -m uděláno rasurou -n) t. 51ᵃ, nepoſkwrnyem budu t. 12ᵇ (n. 12ᵃ), an velmi poſkwrnem Pass. 397, já krzieſtyem sem Pass. 623. Za odchylnou pokládal tuto formu oprávce, jenž v ŽKlem. 51ᵃ přeměnil vcziniem v vczinien. Připomenouti jest, že stejná odchylka byla a oprava se stala v témž ŽKlem. na str. 65ᵃ, kdež napsáno bylo poſluſſem, ač poſluſſem budeš, a rasurou změněno v poſluſſen. Za omyl pouze nahodilý tvarů těch však přece s těží lze pokládati, poněvadž se vyskytují u písařů různých, po několikráte a v tom po dvakráte ve slovích stejných. Snad se tu vyskytlo *-m* místo *-n* podlé part. praes. pass.

Substantivum verbale: *prošenie*, stb. *prošenije*. Odchylka ve kvantitě: fazeenye tvého plantationis Pror. Isa. 17, 11. O změně souhlásky platí, co bylo právě vyloženo při part. *prošen.*

Některá slovesa jednotlivá:

bydliti bydlu, má vedlé sebe též novotvary podlé III. 1. *bydleti bydleju*. Praes. sing. 3. *bydlí*, co gde bydli LMar. 58, jenž bidly habitat ŽWittb. 9, 12; plur. 3. *bydlé*: gdežto zlí duchové bydle ApŠ. 67, tu kdež bydlé Hřékové DalJ. 1 a kdež *bydlejí* t. z rkp. Z, sluhy bydlegij Ol. 2. Reg. 11, 11, bydlegi Troj., Vel., Kom. Jg. Imperativ: *bydl, bydlite, bydlte, bydlete*, v. nahoře, a *bydlej* Br. Jg. Infinitiv bydlity a bydlety, obé v Ol.

Deut. 12, 10, bydliti ŽGloss. 112, 9, bidlyty ŽWittb. 132, 1, *bydliti* Tkadl., NRada a j., bydlety DalC. 72, *bydleti* Troj. a j. Part. *bydle*: nebuď kto bidle ŽWittb. 32, 11; *bydlúc-* a *bydlujúc-* v. nahoře a ve tř. VI., *bydlejúc-* též. Part. *-l: bydlil*, abych bydlil ŽKlem. 17[b], tu bohu slúžě bydlil Pass. 87, bidlil jsem na púšči ŽWittb. 54, 8, bydlila by u pekle dušě má t. 93, 17, ž' nebydlila v dobrém stavě Jid. 156, ti bydlili při dvoře AlxH. 3, 20; *bydlel*, kde by bydlel Koř. Jan. 1, 39, Olbram tu bydlel Sv. 161, král bydlel Troj. Jg.

drbiti debere, slovo již v době staročeské řídké, později pak z obyčeje vyšlé a cizím *musiti*, *musěti* nahrazené. Praes. *drbu*, *drbů*: proto sě sám v to dyrbu uvázati Dal. 1, zlý člověk to drby býti t. 4, drbyte t., vyšší sľub vyšší dirbi dirsieti priebytek debet tenere viam vivendi Túl. 25[b]; part. *drbil*: dirbil bych to zrušiti DalH. 42.

haniti: lidé hanye boha ML. 59[a], mě chtiec hanyti Kat. 90, neroď mne pohanyti ŽKlem. 99[a]; sebe nehanyecze Kat. 80, slovo haniečie neb hanlivé Troj. 74[a]; hanenye a tryzň Hrad. 59[b]. Vedlé toho jest *haněti* III. 1, praes. *haněju*, *haniem*, part. *haněje*, *haněl*, v. Listy filol. 1884, 441. Oboje jest denominativum od *hana*.

hromazditi. Souhlásky *zd* mění se v *žď* v praes. sing. 1. hromažďu, v part. hromažďen a v iterativu hromážděti; jindy má zůstávati *zd*, ale vlivem tvarů jmenovaných vniká *žď* na jeho místo. *-žď-* bývá někdy v písmě naznačeno zřejmě, ale mnohdy lze čísti zď i žď. Praes. *hromažďu*, *-ždů*: ſhromazdyu na ně zlé congregabo ŽWittb. Deut. 23; novotvar *hromazdím*: neſhromazdym non congregabo t. 15, 4; *hromazdíš* atd.: ty ſhromazdis Hrad. 113[b], ty hromazdis sobě thesaúrizas Koř. Řím. 2, 5, ktož ſhromazdy Alb. 28[b], která (žena) hromazdy sobě Štít. uč. 56[b], každý sobě hromazdy penieze t. 74[b], kak sě (múdrost) hromazdy neb dělí Kat. 30, (cizoložník) obavnost hromazdy Ol. Prov. 6, 33, druzí (klášterníci) také hromazdye Štít. uč. 74[b]; *-žď-*: jeden-li hromažďi sbožie Štít. Op. 32, (ktož) hromažďy Ol. Prov. 28, 8. Imperat. *hromazdi*: hromazd sobě poklady NRada 1444, shromazd jé congrega eos Pror. Jer. 12, 3; *-žď-*: shromažďte sě vody Ol. Gen. 1, 9. Inf. *hromazditi*: kolikráte sem chtěl ſhromazditi syny tvé Krist. 83[b]. Part. *hromazdě*: ſhromazdye vody congregans ŽWittb. 32, 7; *-žděe*: ſhromažďiec Hug. 17. Part. *hromazdil*: aby mnoho nahromazdyl Štít. uč. 66[b], nahromazdyl sem Ol. Ekkl. 2, 8, abychom odplatu hromazdyly Štít. ř. 191[b], ſhromazdyli sůt sě vody ŽWittb. Moys. 8; *-žďil*: aby ſhromažďil Ol. Gen. 41, 35. Part. *hromažděn*: stříebro bude hromazzdieno Ol. Job. 22, 25, ſhromazdeny jsú bičové ŽWittb. 34, 15, (rúcha) byla ſhromažďyena Ol. Ex. 39, 19. Subst. verb. *hromažděnie*: vše ſhromazdenye ŽWittb. 55, 6, ani mých hřiechóv malé jest ſhromazdenye Modl. 42[a], w hromazzdieny sbožie Ol. Sir. 31, 3. V Greg. čte se subst. verb. gromazene, od *hromaditi*.

křstíti, praes. sing. 1. *křšču* atd., part. *křščen* atd., viz nahoře.

koliti je novotvar, který v jazyce pozdějším vznikl ku praes. *kolu*, *kóleš* a místo *kláti*, v. Listy filol. 1884, 84.

modliti, impt. modli a modl, modlite modlte modlete, viz nahoře při impt.

musiti ujalo se z němčiny v náhradu za starší *drbiti*; vedlé *musiti* vznikly novotvary podlé III. 1, inf. *muséti*. Dialekticky bývá mos- a muš- místo mus-. Praes. sing. 1. *mušu*, *mušú*, *muši*, *musím*: muſiu řéci ApD. a, již mussyu viséti DalC. 21, žalovati tobě musyu LAl. c, daně dáti muši Tkadl. 1, 20, pravdu povědĕti muſſy NRada 1002 (rým: ušſ), (já) moſſy přivésti ovce Ev. Vid. Jan. 10, 16; vypraviti muſym, muſſy o tom dále mluviti Alb. 88ª; proto sě sám v to musím uvázati Dal. I, V. Ff.; *musíš* atd.: muſyſs jmieti utrpěnie Hrad. 3ᵇ, v některém (stavu) moſy každý býti Štít. uč. 35ᵇ, muſywye pryč jíti Mast. 214, musívě obě strádati Trist. 103, prositi muſimi Hom. Op. 153ª, tobě věrni býti muzzim t. j. musím 1. os. plur. AlxBM. 6, 21; plur. 3. *musie*: (menšie žáby) musie nás ctnějších hledati Dal. J. 55, slepice churavé muſie pomazány býti Hug. 119; *musějí*: mvſegij tyto věci býti Štít. ř. 69ª, když muſſegij trpěti t. 207ª, musejí jíti Štít. V. 130, muſegy lidé pracovati Štít. Op. 334ª, muſegy t. 267ª, musejí hledati Dal. 55 Ff. a Z, (Řekové) muſſiegi vystúpati Troj. 120ᵇ, muſyegi kacieřstva býti Koř. 1. Kor. 11, 19, činiti musejí Koz. 403, ženy nemuſegj Har. 1, 221. Imperf. *musiech*: (Alexander) drz býti muſyeſye AlxV. 369. Aor. *musich*: musich proti ňemu vstáti Dal. J. 29, (Libuše) vinného mvſſi smúti Dal. Hr. 3, (Paris) muſſy ottad jěti AlxV. 765, muzzichuygmu nápoj dáti ApD. 6. Part. *musil*: muzzil sě rozdřieti ApŠ. 51, muzzil sníti Jid. 20, by moſſyl umřieti Štít. uč. 4ᵇ, že smy sě truditi muſíly Kat. 96 a j.; *musél*: Řekové utiekati muſſeli Troj. 114ᵇ.

mysliti. Praes. *myšlu*; *myslím*. Impt. *mysli*, *mysl*; *myslite*, *myslte*, *myslete*, v. nahoře. Part. *myslil*: abych myſlyl Alb. 11ª. Vedlé toho též *myslet*, *myslel* Us. Jg. Jako od subst. *mysl* je denominativum *mysliti*, tak jest od *smysl* denom. *smysliti* tř. IV, a vedlé toho *smysleti* tř. III, 1, oboje s významem intelligere, sapere. Na př. neſmiſliſs toho non sapis Koř. Mark. 8, 33, jenž ſmyſly intelligit ŽWittb. 40, 2, ſmiſli ŽGloss. t., málo mládenec ſmyſlij Blázn. 136ᵇ, starcové neſmyſlee a bláznie t. 137ª; uſmiſleite sapite ŽKlem. 93, 8, ſmyſlete ŽWittb. t.; blázniti a neſmyſliti Blázn. 137ª, kdyby člověk usiloval ſmyſliti t. 151ᵇ; to sem nesmyslée slíbila Štít. V. 18; když sem byl maličký ſmyſlil sem jako maličký Koř. 1. Kor. 13, 11, ač sem ſmyſlel si sentiebam ŽWittb. 130, 2 t. j. smyslel (nikoli snad smýšlel V. 1ᵇ, tu by bylo smýšlal), ſmiſlel ŽGloss. t., ľubo ſmyſlely a rozuměli utinam saperent ŽWittb. Deut. 29.

úpiti jest denominativum od úp clamor a patří sem; vedlé něho jest jiné denom. *upěti* ve tř. III. 1. V. Listy filol. 1883, 453 a 1884, 445. Doklady pro tř. IV: ktož přijde kupovat a ktož těch koláčiev kúpí, každý na své hoře wzupí . . , uzří přehrozné diery (v koláči) Hrad. 137ᵃ, an vpij a křičí Štít. Pař. 72ᵃ; budeš upiti Hrad. 130ᵃ, mohli byste zaupiti t. 35ᵇ; křičě vpye oplakovati bude svú škodu Alb. 104ᵇ; počěchu upiᵉti Hrad. 130ᵃ, a by upiᵉl t. 132ᵇ bylo psáno úpi- a od opravovatele změněno v úpě-.

Třída VI; vzor *kupovati, kupuju.*

Třída tato obsahuje slovesa, jejichžto kmen infinitivní základní utvořen jest příponou kmenotvornou *-ova*: kup*ova*-ti. Jest jich mnoho a jsou vesměs podružná, dílem denominativa na př. pán — panovati, dílem deverbativa na př. súditi — rozsuzovati.

Kmen praesentní jest kup*ujo*-, kup*uje*-. V několika dokladech jeví se kmen praesentní *-ova-jo-*; jsou to útvary analogické podlé třídy V. 1, shodné s podobnými tvary starobulharskými, na př. já přisvědčovaji Ol. a stb. oglagolovają Greg. Naz., nevzradovajte sě ŽKap. a stb. poslědovaj Šiš.; v. doleji a Mikl. III² 119 a 125, a srov. též rus. skazyvaju v. skazuju atp.

Před kmenotvornými příponami *-ova*, *-uje*, *-ujo* předchází souhláska buď tvrdá, buď měkká. Po souhlásce měkké mění se *-ova* v *-ěva*, *-uj* pak v *-ůj* a dále v *-ij*. Změny ty (přehlásky) však nevyskytují se všeobecně a důsledně, a časem se ruší. Změna *-ova -ěva* má dokladů v celku málo. Poměrně nejvíce jich jest po *l*, a tu snad jest *-leva* (nikoli *-lěva*) původu praslovanského, na př. *kraleva*ti. Po souhláskách jiných jest *-ěva* (nikoli *-eva*), a tedy původu českého, na př. *praceva*ti. Doklady vyskytují se, pokud jim je příležitost, od nejstarších památek do počátku století XV, ale mají proti sobě příklady hojnější s *-ova*. Změna *-uj -ůj -ij* vyskytá se od pol. XIV do počátku XV, má doklady dosti hojné, ale přece hojněji vyskytují se tvary s *-uj-*. V dalším běhu stol. XV tvary tyto mizí a *-ova* i *-uj* stává se pravidlem i po souhláskách měkkých.

Praes. *kupuj-, pracuj- pracůj- pracij-*. Sing. 1. já slubugu Boh. 346, jáť obietugu Pass. 347, dyekuyu DalC. 49, dyekugyu tobě Mast. 5ᵃ, podiekugiu hospodinu ŽKlem. 8ᵇ, wzradugiu sě t. 4ᵇ, bohu vás poruczigi Hrad. 20ᵃ, jenž oſwieczigi sanctifico Ol. Lev. 21, 8; odchylkou *-ovaju* podlé třídy V. 1ᵃ: já przyſwiedczowagi testificor Ol. Deut. 32, 46. Sing. 2. čím sě viece ſmuczuges Hrad. 58ᵇ, jenž kralugeſſ Modl. 6ᵃ a j., jenž kralygeſſ t. 60ᵇ a j., ty zplozygeſſ nebožátka t. 144ᵇ, ponyžugeſs Ol. Jud. 6, 15, wybogigeſs jě Ol. Deut. 20, 12. Sing. 3. kto sě ſmiluge Hrad. 40ᵃ, hospodin oſwieczuge ŽKlem. 120ᵇ, ktož své ſliby zruſyge Alb. 77ᵇ, vkraczyge Alb. 14ᵇ a j., jenž s tebú kraluge

Modl. 27ª, jenž s tebú kralyge t. 8ª, jenž obezrzige zemi Ol. žalm 103, 32, (potok) rozwlazyge Egypt Ol. Jos. 13, 3, hospodin bogige Ol. Ex. 14, 25, kto nesbierá rozptilige Koř. Mat. 12. 30. Du. 2. 3. když sě sběřeta ješto sě tělesně milugeta Štít. ř. 95ª, dva prsty ukazujeta Řpz. 94. Plur. 1. zgyewugem tobě Mast. 339, skrzě křest ſlozygem vetchého člověka Alb. 46ᵇ. Plur. 2. pro otplatu boyugete Hrad. 94ᵇ, masem sě naſiczugete ŽKlem. 144ᵇ, ješto pracygete Pass. 325. Plur. 3. sen i bděnie boiugu proti mně Túl. 30ᵇ, nebesa wyprawugiu ŽKlem. 12ª, jižto zamuczíugiu mě t. 7ᵇ. prſibliziugiu sě zlostivi t. 17ᵇ, dyekugyiu (sic) tvorcú svému t. j. děkujiu LMar. 65, věci sě zraczugy Pass. 431, (lidé) srdcě roznyeczigy Hrad. 96ᵇ, (lidé) svú duši obnazigy t. 99ᵇ, všickni naſledugyy Pror. 1ᵇ, aj toť sě dni przyblyzygyy t. 57ᵇ a j., obraczygy Alb. 25ª a j., promyenygí mutant Ol. Deut. 16, 19; odchylkou *-ovajú:* prſihotowagiu ſie praeparantur ŽKlem. Ann. 3, v. doleji.

Imperat. *kupuj-*, prac*uj-* prac*ůj-* prac*íj-*. Na př. neopuſczuy mě ŽKlem. 55ª, nepohrzuy prosbú mú t. 39ᵇ, ſmiluy sě t. 140ª, ſmiliuy sě t. 107ª, neopuſtyuy mne t. 18ª, neopuſtiuy mne t. 98ª, wibogiuy t. 23ᵇ, nezatraciuy mne t. 18ª, ni sě ucrocuy ŽGloss. 82, 2, neotwraczuy ŽWittb. 68, 8, neotſuſyuy t. 118, 10 a j., okraſuy Pass. 467, bogyg proti hřiechóm Alb. 18ª, nezatagig Ol. Jos. 7, 19; milujtaž sě spolu ŠtítV. 47; s mým mě synem ukrzyznyte Hrad. 52ᵇ. Odchylkou *-ovaj* podlé tř. V. 1ª; newzradowayte sě non supergaudeant ŽKap. 34, 19. Chybně *-uoj*, *-ůj:* neodvracuoj, lituoj (Konáč, Judith); neodvracůj se Br. NZák. 14ᵇ, obětůj dar svůj t. 13ᵇ, radůjte se t. 12ª, milůjte t. 14ᵇ a j. (*-ůj* drží se dílem až do našeho století); chyby ty vznikly mylným domněním, že mezi kupovati a kupuj je táž souvislost, jako na př. mezi pól — puol — půl. — Z *-ůj*, *-íj* vynechává se někdy koncové *-j*, a samohláska je pak bezpochyby zdloužena; tím vznikají z *pracůj-*, *pracij-* tvary prac*iu-*, prací-, na př. nezatraczyu dušě mé t. j. nezatraciu ŽWittb. 25, 9, nezatraczyu mne t. 27, 3, ni sě ukroczyu neque compescaris t. j. ukrociu t. 82, 2, neotwraczyu obličějě tvého t. j. otvraciu t. 101, 3, ducha tvého neotwraczyu ote mne t. 50, 13, bogizz t. j. bojíž m. bojíjž Ol. Ex. 17, 9, obkluczyumy obličěj jeho praeoccupemus t. j. obkľúčiumy ŽWittb. 94ᵇ, 2, nenawefelyute sě non supergaudeant t. j. naveseliute t. 34, 19, hospodin řekl: vzdrawyte nemocné křeste mrtvé oczyſczyte málomocné t. j. uzdravíte m. uzdravijte, očiščíte m. očiščijte Alb. 50ᵇ.

Imperfektum jest utvořeno ze kmene infinitivního: *kupováh*, prac*ěvách*, prac*ovách*; tvarů utvořených ze kmene praesentního a shodných se stb. *líkujaachz* v češtině není. Na př. tak sě pokorziewach humiliabar ŽWittb. 34, 14, tak sě pokorzowach ŽBrn. t., (církev) naplnyewaſe sě Koř. Act. 9, 31, (učedlníci) naplnyewachu sě duchem swatým t. 13, 52; peczo-

waaſſe aby mohl svú zlost naplniti Štít. ř. 163ª, když v smrtelné nemoci praczowaſſe Štít. uč. 51ᵇ atd.

Aorist *kupovach*, *pracěvach*, *pracovach*.

Infinitiv *kupovati*, *pracěvati* *pracovati*: tancziewati Hrad. 96ᵇ, praczowaty Štít. uč. 51ᵇ; craleuati Kunh. 151ª, uuzdaleuati t. 150ᵇ, nepowolewati Ol. 2. Mach. 6, 20; kralowati ŽWittb. 9, 16 (37) a j.

Supinum *kupovat*, *pracévat* *pracovat:* paní Dina jela ohledowat žen té vlasti Alb. 10ᵇ, sv. Ščepán do nebeské sieni kralowat vstúpil Pass. 60, (syny) jdeta przyprawowat vám nebeſke královstvie t. 100, jamžto ho (Jeremiáše) poslal hospodin prorokowat Pror 68ª, protož chodie večeros kněžie koledowat Štít. ř. 18ª, bóh zówe dyelat, praczowat do své vinnice t. 106ᵇ, on do krčmy onen na besědu (t. jde) zprawowat jiných t. 142ᵇ, (panny) s ženichem hodowat vejdú t. 231ª; jižto chodie wyplnyewat obyčejóv Ol. Num. 4, 43, jděmež poczíſtieuat a obnowouat ſwatyn Ol. 1. Mach. 4, 36, když ſſpehouat byech poſlan Ol. Jos. 14, 11, obietouat sem přišel Ol. 1. Reg. 16, 2, přišli ste ohledowat miest Ol. Gen. 42, 9, vyjel ohledouat miest Ol. 3. Reg. 9, 12, jěl pochouawat těch t. 11, 15, byl jest jěl nawſſtiewouat Jorama Ol. 4. Reg. 8, 29, jdieše obietowat oběti slovútné Ol. 1. Reg. 2, 19.

Part. *kupujě kupujúc-;* *pracujě* *pracujúc-*, *-ûjě -ûjiuc-*, *-ijě -ijíc-*: devěř jejie neprávě ji milugie zlým skutkem jie lákáše Pass. 285, pozdravuji tebe tvému sě zdraví radugie t. 302, byla salugiuci LMar. 23, diekugucz Kat. 112, slyšal sem ženu dietětem uzziluyucze ApD., slibugijcz Pass. 455, mylugijcz Štít. ř. 43ᵇ, pamatugijcz t. 168ᵇ, zkuſſygie jeho viery Hrad. 100ª, jej ofoczygye Alb. 94ª, kralygycz Modl. 30ᵇ; tvary složené *-ujúcí* atd.; kam-li sě děl miluguczy Hrad. 37ª, przibliżuyuciemu ŽGloss. 148, 14, przibliżzigiciemu sě Ol. žalm 148, 14, všěchny miluyuczye Hrad. 34ª, opuſſtigicich zákon Ol. žalm 118, 53, otpuſť krzyzygyczym mě Modl. 50ª, zahynugicim pereuntibus Koř. 1. Kor. 1, 18. Chybnou analogií *-éc-*, *-ec-* místo *-úc-*, podlé modléc- atp.; na př. srdečně milugecz Kruml. 394ª, paní Joštová chudé opatrujeci Bř. 6.

Koncovka tohoto participia se skloněním složeným *-ijící* (zřídka nepřehlasována) naskytá se často u sloves, která jiných tvarů ve třídě VI nemají a na mnoze ani kmenem svým ani významem do třídy té nepatří. Jsou to adjektiva vzniklá analogií. Vyskytují se od pol. XIV a častěji na poč. XV. století. Na př. proti czynygyczym zlost ŽKap. 93, 16, pokryla voda núzi jim czynygyczie tribulantes t. 105, 11, bylinu czinigiczi siemě facientem Ol. Gen. 1, 11, vyběhl si v střieci czynygyczyemu spravedlnost facienti Pror. Isa. 64, 5, kteří jsú newierzigiczi Krist. 57ᵇ, po neverzigiczych lidech t. 46ᵇ, národe newierzigicy t. 61ª, lid newyerzygyczy Pulk. 31ª, k lidu newyerzygyczyemu incredulum Pror. Isa. 65, 2, neuierzygiczy increduli Ol. Ezech. 2, 6, každému

wyerzigiciemu credenti Koř. Řím. 1, 16, vſěch wyerzigicich t. 4, 11, spaseny učiniti wyerzygicie t. 1. Kor. 1, 21, by byli wyerzigici credentes t. Jan 6, 65, s bidlygiczymy cum habitantibus ŻWittb. 82, 8, u město bidligyuczie in civitatem habitationis t. 106, 7, před lidem bydligiczym Ol. Bar. 1, 4, z úst chwaligiczych Ol. Prov. 27, 21, nad chwaligiczimi Ol. 1. Par. 25, 3, zvieřat chodygicich coambulantium Ol. Sap. 19, 20, s chodygyczymy Hod. 35ª, nebude chozygyczy transiens Pror. Isa. 34, 10, všickni chozygyczy t. Jer. Lament. 2, 15, jako zvieřě chozygycze t. Isa. 63, 14, vſelikému chozygiciemu Ol. Ezech. 16, 25, s (s)chozugyczymy cum descendentibus ŻWittb. 87, 5, wchozygycze Pror. Jer. Lament. 1, 10, wchozygyczych Pror. Jer. 44, 28, wchozigicich Ol. Bar. 6, 16, bóh mſtigiczi ulciscens Ol. Naum 1, 2, aby hýřil hyrzigiczi praevaricans Ol. Ezech. 14, 13, tvaru plazigiciemu Ol. Gen. 1, 26, hrnec warzigiczy Ol. 4. Reg. 4, 39, vzvuk ohně paligicieho Ol. Joel 2, 5; treſkcigicieho corripientem Ol. Am. 5, 10, plačte s placigycimi Koř. Řím. 12, 15. Mohlo by se zdáti, že jsou to tvary náležité sloves činovati, věrovati, bydlovati, choďovati, chožovati, treskcovati atd. Neprávem. Neboť 1. kromě tohoto adjektiva neboli participia není pokud vím dokladův pro jiné tvary třídy VI; vyskytá se adjektivum činující resp. part. činujíc-, ale pokud mi povědomo nikoli též inf. čiňovati, part. čiňoval, praes. čiňuju n. činiji atd.; tvary dialektické, jako praes. (on) chodzuje Suš. 759, zřídka se vyskytují a nejsou důkazem dostatečným, že by bylo bývalo i stč. choźuju; 2. tvary chodijící atp. svědčí proti třídě VI, tu musilo by býti chozijící; 3. tvary činijící, treskcijící, kdyby pocházely od sloves čiňovati, treskcovati atp., byly by významu iterativního; ale toho v dokladech známých není potřebí, tu všude dává se smysl náležitý významem durativním, který jest ve slovese činiti a tresktati (také vchoditi, schoditi jest ve stčeštině durativum). Beru tedy tyto tvary za adjektiva utvořená ze sloves tříd jiných (IV a V), ovšem analogií podlé koncovky -ujúc-, -ijíc-, která se viděla v participiu třídy VI: činiti — činijící, choditi — chodijící a (podlé sg. 1. choźu a part. chozúc-, v. nahoře ve tř. IV) také chozujúcí n. chozující a chozijící, tresktati — treskcijící (podlé praes. sg. treskci a part. praes. treskcíc-) atd. Podobné tvary nalézají se také ke slovesům třídy III. 2 (zbuzené analogií třídy III. 1), na př. ucho flyſſiegiczie Ol. Prov. 20, 12, nohu ſedyegiczieho Ol. Naum 22, 25, bdyegyczy Alb. 86ᵇ, s jinými jie (Vlasty) sě nadrzyegyczymi PulkL. 16, nad trpiegicimi Kruml. 10ª a j.

Part. *kupoval*, pracěval pracoval: praczieual Ol. Sap. 4, 9, vy jste Ježíšě bicziewali Hrad. 52ª, praczowali Ol. 2, Mach. 12, 1; kralеual Ol. 1. Reg. 13, 1, kraleuali Ol. Gen. 36. 31.

Part. *kupovav*, pracěvav pracovav.

Part. *kupován*, pracěván pracován: ſpogyewana Modl. 56ª,

výmluvy ſkuſſewany ŽPod. 17, 31, ſkuſſieuana Ol. žalm 17, 31; metlamy biczowany Ol. l. Mach. 7, 1; — subst. verb. kralowanye Kat. 30 a j.

Některá slovesa jednotlivá:

hotovati. Praes. *hotuju:* prſihotugiu plod mój praeparabo ŽKlem. 88, 5, (já) nože przihotugy Hrad. 131[b], ktož sě hotuge k smrti Štít. uč. 155[b], (kováři) zlodějiem hotugy klíče t. 115[b], (ktož) przihotugij srdcě svá Ol. Sir. 2, 20; podlé v. 1[a] *hotovaju:* jemu prſihotowagiu ſie myšlenie praeparantur ŽKlem. Ann. 3. Imperat. *hotuj:* hotuj sě Otc. 336[a]. Part. *hotujě:* hotugycze sě Hod. 35[a]. Inf. káza sě všěm hotowaty AlxV. 456; part. by sě hotowaly AlxV. 511; part. již vše prsihotowano Pil. b; subst. verb. prſihotowanye ŽKlem. 88, 15.

obědovati: imperat. jdi a obiedug Kor. Luk. 17, 7, podte obyeduyte Kor. Jan. 21, 12; imperf. ješto obyedowachu t. Vedlé toho jest i *obědvati* ve tř. V. 1[a]; srov. Listy filol. 1884, 66, kdež dokladů starých pro tř. VI. není.

psovati. Jest patrně denominativum, *psovati* praes. *psuju,* stb. *psovati psujǫ* vituperare. Praes. *psuju:* kto pſugij tvój lid Ol. Sir. 36, 11; aor. *psovach:* (sokové) tak jě opſſowachu až jě odtud i vyhnachu Hrad. 25[a]. Inf. *psovati,* shodně se stb. psovati a s aor. psovach; dvouslabičné praesens psuju dalo vzniknouti novotvaru *psouti* (jako szuju — szouti), psouti Jg. (bez dokladu), srov. pol. psuć vedlé psować.

Kmeny praesentní bez příznaku:

vêd- (věděti), dad- (dáti), jad- (jiesti), jes- (býti).

Slovesa třídy I—VI mají ve kmeni, který je základem tvarům praesentním, veskrze nebo aspoň částečně příponu, která ve příslušném kmeni infinitivním není na př. km. nes-*o-* a nes-*ě-* proti kmeni inf. *nes-*; tato přípona je příznakem jejich kmenův praesentních, a podlé toho slovesa ta mohou se nazývati příznakovými. Naproti tomu jest několik sloves, která přípony takové v indik. praes. nemají; tím liší se od předešlých a můžeme je proto nazývati bezpříznakými, ačkoli to není jediný rozdíl mezi nimi a slovesy předešlými.

Tvary infinitivní týchž sloves, dílem i některé tvary jejich praesentní, utvořeny jsou podlé příslušných vzorů třídy I. a III.

Kmeny takovými, zachovanými také v jazyce českém, jsou *vêd, dad, jad, jes.*

vêd-, věděti.

Kmen praesentní bezpříznaký *vêd-*; s příznakem *vêd-o-*. Kmen infinitivní *vêdê-*.

Kmen *vêd-* jest stejný se sskr. ved-, ř. *οἰδ-*, got. vait- ve tvarech veda, *οἶδα*, vait (praeteritopraes.).

Praesens.

Sing. 1. *vědě, viem.*

Tvar *vědě* jest střídný se stb. *vědě*, vyskytá se také ve staré slovinštině a ve staré ruštině (Potebnja, Malorussk. pěsnja 11) a byl to tedy tvar praslovanský. Koncovka jeho *-ě* nikde jinde se nevyskytá a jest co do původu dosud temná; srov. Mikl. III[1] 165 a naproti tomu III[2] 126. V češtině drží se *vědě* vedlé obyčejného *viem* v dokladech dosti hojných do stol. XV, na př. to jistě vizů hi wiedye Pil. c, viedye scio Jid. 25, wyedye scio AlxV. 971, 1344 a j., těch novin jěž vám powyedye jěž velmi užitečné wyedye Mast. 37 a 38, newiedie co sobě sdieti Hrad. 53[b], jáz wiedie t. 135[b], jáť newiedie NRada 838 a 1603, newiedie nescio Otc. 72[a] a j., odpovie jim (bůh obmeškalým): newyedye vás (= neznám vás) Štít. ř. 232[b], o tom vám powiedie NRada 1604, powiedie t. 753, to ti powyedye AlxV. 285 a j., tomu nevědě co bych v tom chválil ŠttV. 84, wiedie zajisté a silně věřím Jiřík. vid. 199[a], veř mi neb lépe pravdu wiedie než ty t. 201[b], atd. Změnami hláskoslovnými, které u slova osamoceného hojnější a rozmanitější bývají než jinde, vzniklo dále *vědi, vědie, vědí:* bože wyedy ž' tvá moc všecko může LMar. 25 t. j. vědi (kvantita slabiky druhé nejista) svatý Bernart die k svým mniškóm: wyedije kak mnoho trpíte Štít. ř. 20[b] t. j. vědie, to wyedie ež Beda die scio t. 32[a], král napsa dceři list a řka: dcero milá . . . napiš mi jméno toho, za nímž chceš býti, leč buď chudý leč buď bohatý, neb to wiedij (scio) nenie tak bohatý bychom sě jemu nevrovnali Apoll. 137[a] t. j. vědí, duom jeden wiedi, uhodneš-li, powiedi-ť, jenž ten duom hlučí t. 150[a], jsem velikébo krále žena jenžto wiedi že pro mě jest u veliké žalosti t. 142[a].

Tvar *viem*, stb. *vêmь*, vynecháním kořenné souhlásky z pův. vědmь, jest vedlé *vědě* analogický novotvar, ale původu též starého, srov. Mikl. 3[2] 91; vědě a vêmь mají se k sobě, jako sskr. veda a vedmi. Doklady některé: wiem Hrad. 37[b], newiem t. 37[b] a 39[b], newyem co čině Štít. uč. 150[b] atd.

Sing. 2. stb. *vêsi*, z pův. vědsi; v češtině střídné **viesi* není doloženo, a jest za ně analogií utvořený novotvar *vieš:* ty wieš múdrost mú ŽWittb. 68, 6, ty wiješ hospodine Štít. ř. 37[a], ty powiješ synóm izrahelským t. 145[a] atd., nč. víš.

Sing. 3. stb. *vêstь*, za pův. vědtь změnou *dt* v *st*; v češtině **viest* nedoloženo, a za to *vie*: přiď jemu osídlo jehož newie ignorat ŽWittb. 34, 8, nepřietel wijet Štít. ř. 26[b], newije-ly ciesty t. 13[a], nč. ví.

Du. 1. stb. *vêvě*, za pův. vědvě; stč. *vievě, vieva*, bez dokladu.

Du. stb. 2. *vêsta* 3. *vêste*; z pův. vědta, vědte, stč. 2. 3. *viesta:* jakž svědky powyešta Rožmb. 256; novotvar *vieta*: či toho newyeta DalC. 39, nevieta co jsta ztratila Pass. 64.

Plur. 1. stb. *vêmъ*, z pův. vědmъ; stč. *viemy*, *vieme:* newijeme kam jdeš Štít. ř. 37ᵃ, jehož člověkem wijeme t. 25ᵃ, který j' to byl slepý newijeme t. 114ᵃ, již wijeme t. 165ᵇ, nč. víme.

Plur. 2. stb. *vêste*, z pův. vědte; stč. *vieste*: vy newieſte otkud přišel sem Ev. Zimn. 35, vy sě modlíte jehož newieſte t. Jan. 4, 22, o ňemž vy málo wieſte Kat. 104, wyeſte-ly že Libuše tuto zemi spravovala jest PulkR. 7ᵃ, wyeſte-ly že atd. PulkL. 14, wyeſte-ly vy to PulkR. 178ᵃ a PulkL. 395, ani jména wieſſte Otc. 51ᵃ, viéſte že . . Ol. Deut. 4, 5 (s označením délky), jichžto neuieſte ignoratis t. 13, 13, nebo vieſte scitis Ol. Ex. 23, 9, wzwieſte scietis Ol. Num. 16, 28, wzwieſte pomstu mú t. 14, 34, vieſte-li že Ol. Súdc. 18, 14, wieſte že scitis Kor. Gal. 4, 13, vy sě modlíte což newieſte Kor. Jan. 4, 22, jakož dobře vieste Epist. Euseb. k Damasc. Šaf. Poč. 107. — Novotvar *viete:* (druh dr)uhu powiete AlxH. 11, 17, newiete co prosiec Krist. 81ᵃ, wzwiete scietis Ol. Num. 16, 10, nč. víte.

Plur. 3. stb. *vědętъ*, za původní vědntь (nasalis sonans dává zde ę); stč. *vědie:* viedýe lúdie Jid. 28, (mistři) vám powiedie AlxH. 11, 7, Hřeci wzwiedie t. 12, 34, nč. vědí. Dialekticky též vija a víju slovácky, vijó han. (Bartoš); doudl. oni co neví to nepoví Kotsm. 26, domažl. voni ví Šemb. 15.

Imperat. sg. 2. 3. stb. *vêždь*, č. *věz*, *věz*: wzwiez ſirdcze mé scito ŽTruh. 138, 23, wzwiez prosbu ŽGloss. 142, 1, wzpoiez nuntia t. 101, 24; du. 1. *vězva vězvě*, nedoloženo; du. 2. 3. *vězta*: (sv. Prokop praví svým dvěma synovcům:) wiezta to ež třetí den s tiemto sě světem rozlúči Pass. 315; pl. 1. *vězme*; pl. 2. 3. *vězte:* wiezte scitote ŽWittb. 99, 3. Sing. *věz* je střídný se stb. *vêždь*, tedy *ź* a *žd* z pův. *dj*; celé pak *vêždь* atd. ukazuje na původní *vêd-ja-*, kdež přípona *-ja* je slovanskou střídnicí sskr. -jā (dviš-jā-s, 2. os. sing. potentialu act.), a řeck. optativního -ιη- (ἑ[σ]-ίη-ς). V du. a plur. má stbulharština *vêdi-*; v češtině vniklo sem *věz-* ze sing.

Imperf. *vědiech*; part. praes. act. *věda*, odchyl. *vědě*, pass. *vědom*; aor. *věděch*, part. *věděl* atd., podlé třídy III. 2, viz Listy filol. 1884, 465.

Některé praesentní tvary tohoto slovesa vkládají se do věty jako věty samostatné, časem však zapomíná se jich význam a novým pojetím stiskují se v platnost pouhých adverbií. Za tímto úpadkem významu následuje pak úpadek na stránce hláskové. Tímto způsobem vyvinuly se ze tvarů *vědě*, *viem*, *vieš*, *vie*, *věz* adverbiální výrazy *vědě*, *vedě*, *vedi*, *veď*, *viď*, *toviem*, *tovieš*, *kto je vie*, *věz*, *továž;* více o tom a doklady toho viz v Listech filol. 1880, 293—295.

dad-, *dáti.*

Kmen praesentní bezpříznaký, reduplikací vzniklý *dad-*; s příznakem *dad-e-*, *dad-o-*. Kmen infinitivní *da-*.

Praesens.

Sing. 1. stb. *damъ*, z pův. dadmь, česk. *dám*; na př. dam dabo ŽWittb. 2, 8, moc tvú daam v ruku jeho Pror. II^{b}, víno daam jiej t. 19^{a}, já daam jemu ducha t. 26^{b}, chvály mé jinému nedaam t. 31^{b} a j.

Sing. 2. stb. *dasi* z dadsi, v češtině nezachováno; za to je zde novotvar *dáš*, utvořený analogií podlé tř. V.; na př. ač ty das dante te ŽGloss. 103, 28.

Sing. 3. stb. *dastъ* za dadtь, v češtině nezachováno; za to jest novotvar *dá*: až t bóh daa Štít. ř. 63^{b}, odpočinutie daa tobě buoh Pror. 10^{b}, kto daa t. 19^{a}, hospodin da vládánie dabit ŽWitt. Ann. 10. V Cis. Mnich. 97^{a} čte se: quet ten daye flaw tyburchu t. j. květ ten daje slávu Tiburců, *daje* = novotvar podlé třídy V. 4 (láti — laju), užitý zde od skladatele cisiojanu proto, že potřeboval na tomto místě slova dvouslabičného; sotva tu lze mysliti na iterativní dáti = dajati, které jinak v češtině doloženo není.

Du. 1. stb. *davě* za dadvě, stč. *dáva*, *dávě*: dawye lůdem dosti smiechu Mast. 4. Du. stb. 2. *dasta* za dadta, 3. *daste* za dadte; v češtině nedoloženo.

Plur. 1. stb. *damъ* za dadmъ, č. *dámy*, *dáme*: ž'sě pro tě na zmyrt damy AlxBM. 6, 24, nč. dáme.

Plur. 2. stb. *daste* z dadte, v češtině za to novotvar *dáte*.

Plur. 3. stb. *dadętъ* z dadntь, stč. *dadie*, *dadí*: než mi tři hřivny zlata dadye Mast. 371, dadye t. 185 a 187, panošě mísu lotróm dadie Hrad. 106^{b}, kdež již čsti miesta nedadye AlxBM. 7, 26, dadie hlas dabunt ŽWittb. 103, 12, má ústa wzdadie chwálu t. 50, 17, slávu wzdagie (omylem piseckým m. vzdadie) hymnum dicent ŽKlem. 64, 14, poddadie jě v ruce mečovéj ŽWittb. 62, 11, ač jemu widadie což tu král jměl u pokladě AlxH. 6, 40, jakž rotu vydadye Rožmb. 138, ať (přietelé) svědečstvie dadye Pass. 368, když dadye písmo čísti Pror. Isa. 29, 11, ktož pro bóh svój život dadije (délka označena) Štít. ř. 28^{b}, (tvoji věrní) tomu dojíti nedadie NRada 1346, když sě poddadie tobě t. 565, lidé pokoję nedadye Kat. 28, dadye sě užéci Alb. 19^{b}, widadie počet Koř. Mat. 12, 36, dadyee dabunt (délka stará označena) Ol. Bar. 2, 17, ať nám svú pomoc dadii Troj. 70^{b}, (jahody) z sebe widady jíchu červenú Lék. 62^{a}, když pak vás vydadí Br. NZák. 25^{b}, dadí Rešel. Jg. atd.; novotvar *dají*: dají Solf., Pref. Jg., Us.

Imperativ stb. *daždь*, *dadite* jako *věždь*, *vědite*, v. nahoře. V češtině střídných za to tvarů není a jsou tu novotvary *daj*, *dajte* podlé *volaj*, *volajte* atp. Na př. day mi sě znáti Hrad. 87^{a}, bóh mi neday tu nehodu AlxV. 179; nedaywye lůdu u bojú býti Dal. 28, nedajva t. rkp. Ff, nedajma t. rkp. Z; (n)edaymes j'mu živu býti AlxH. 10, 38, té (séči) mi dayte účastnu býti AlxB. 1, 14. Přehlasováním nč. *dej*, a dalšími změnami hlásko-

vými *dé*, *dý*: prsteň mi dé Suš. 384, dý mně ho do ručičky t. 762, t. j. vynecháním *-j* atd. Také ze stč. *daj* vynecháno *-j* v daz věděti Rožmb. 68 m. dajž, daz jim mrchu sápati PulkR. 74ª (dayz ib. v PulkL. 166); podobně i u jiných sloves (ve tř. III. 2, V. 1ª, VI).

Imperf. stb. *dadêachs*, stč. *dadiech*; na př.: jemu i jeden vody nepodadieſſe Hrad. 91ᵇ, tu j'mu nedodadieſſe (sic) uléci t. 142ᵇ, (Soběslav) sto hřiven dadyesse DalC. 67, nedadyeſe jim (Ježíš ďáblům) mluviti Kor. Mark. 1, 34, ano nám nedadieſe vietr prohibente vento t. Act. 27, 7, (Němci) sě na běh otdadyechu DalC. 93, (střělci) vyzřieti nedadyechu AlxV. 473, že jemu nedadiechu vsiesti na kuoň Troj. 114ª; novotvar podlé V. 4. *dajiech*, *-ích*: jenž nedagyſſie hřiešným vzhuoru Otc. 45ᵇ. V Troj. 106ª čte se: vyrojí se jiezdní . . a otdaſſe se s kopími proti Trojanským sbodú mnohé, a v Otc. 120ª: Tehdy sv. Apollonius s svú bratří z toho (t. že jim andělé nanosili chleba) chválu wzdaſſie jechu sě toho skrovně požívati atd.; jsou to omyly písecké místo *davše*, jak svědčí kontext, nikoli snad impf. *dáše*.

Aor. stb. *dachs*, stč. *dach*: da jemu (Boleslav Václavovi) virh(l)ba mečem DalH. 30, to mně to dietě da znáti Hrad. 65ª, vsěd na koráb da sě na běh Apoll. 132ᵇ, pokojě sobě nedachu AlxH. 8, 39, wzdachu chválu bohu Alx. t. 570, a jakž jim koní przydachu t. 1357 atd.; s odchylnou kvantitou: když to pověděl, jeden (sluha) daa zášijek Ježíšovi Ev. Zimn. 43.

Inf. *dáti*: chce nám daaty Štít. ř. 115ᵇ, jmá daati Pr. pr. 262, muož daati t. 244.

Part. *dada*: wzdada prosbu ApŠ. 125, nenie kto slovce przydada AlxBM. 5, 6, nenie kto čáky przydada AlxV. 480, nedada svých noh umývati Hrad. 77ᵇ, daduc Štít. Op. 351ᵇ, (tomu m)iesta nedaducze AlxH. 11, 40. Novotvar *daje*, *dajíc-* podlé volaje, volajíc- atp.: Eleonora Heynczowa dagicze Annu Rakovau obeslati Lún. var. 1718. V Kat. 44 se čte: chválu wzdayucz mně bohu; není to novotvar -dajúc, nýbrž omyl m. vzdávajúc (verš jest 8slab.).

Part. *dal*: dal ieſt List. Litoměř., podali bi ſe Greg.

Part. *dav*: daw přiezni stvrzenie AlxV. 931, nedawſſe ApD. d.

Part. *dán*: daan příklad Štít. uč. 54ª, peniez daan bude Štít. ř. 109ᵇ, div bude daan Ev. Zimn. 17, aby byl daan Pror. 88ª, nemá pečeť daana býti žádnému Pr. pr. 245, prodano Ostr., město daano v pustinu Pror. 76ª; po podanemu Greg.; *dat*: čest data AlxV. 1948, srov. můj potáček je zlaté od mýho tatíčka daté Suš. 762, škoda mého vydaťá (provdání) Suš. 472.

jad-, *jiesti*.

Kmen základní a spolu praesentní bezpříznaký jest *ĕd*; z něho jest ve slovanštině náležité *êd*, na př. stb. *izêsti* stč. *ziesti*. Kde se předrazilo *j-*, tu z **jĕd* vzniklo *jad*, na př. stb. *jasti*,

izsjasti. V češtině *ja-* není; kde by podlé stb. *ja-* býti mělo, změnilo se přehláskou anebo analogií jiných tvarů v *jě-*, ve slabice dlouhé v *jie-*. Kmen s příznakem *jad-e-*, *jad-o-*, v češtině s *-ě-* m. *-a-*.

Praes. Sing. 1. stb. *jamь* m. jadmь, stč. *jiem*: leč piem leč gijem Štít. ř. 68^{b}, nč. zouž. jím. Sing. 2. stb. *jasi* m. jadsi, v češt. nedochováno; za to je novotvar *jieš*: leč pieš leč gijeſs Alb., tak mnoho gijeſs a pieš Alxp. 101, nč. zouž. jíš. Sing. 3. stb. *jastъ* m. jadtь, v češtině nedochováno; za to je novotvar *jie*: gye, pie kto chce Alb. 28^{a}, sál sem a jiný gié Ol. Job. 31, 8, nč. jí. Du. 1. stb. *javě* m. jadvě, stč. *jieva*, *-vě*: ať jeho ſnyenie comedamus Ol. 4. Reg. 6, 28. Du. stb. 2. *jasta*, 3. *jaste*, m. jadta, jadte, v češtině nedochováno. Plur. 1. stb. *jamъ* m. jadmь, stč. *jiemy jieme*: když gijeme neb pieme Štít. ř. 47^{b}, nč. zouž. jíme. Plur. 2. stb. *jaste* m. jadte, stč. *jieste*: leč piete leč gyeſte Alb. 68^{b}, již gieſte chleb bolestný qui manducatis ŽWittb. 126, 2; novotvar *jiete*: leč piete leč gijete Štít. ř. 20^{a} a 54^{b}, nč. jíte. Plur. 3. stb. *jadętъ* z *-dntь*, stč. *jědie*: ščeňátka gedije drochty Štít. ř. 130^{a}, což dietky neſnyedye Rúd. 9^{b}, nč. jedí; dial. valašsk. jedia, slovácky íja, íjú, han. jijó (Bartoš), domažl. voní jí Šemb. 15.

Imperativ sing. 2. 3. stb. *jaždь* stč. *jěž*, *jěz*: giez maso Pass. 348, giezze t. j. jěž-že t. 432, nč. jez. Du. stb. *jadivě jadita* pl. *jadimъ jadite*, v češtině ve střídných tvarech proti stb. *jadi-* jest *jěz-* vniklé sem ze sing., giezte Hrad. 76^{a}, nč. jezte.

O tvarech ostatních v. Listy filol. 1883, 113.

jes-, *býti*.

Kmen praesentní bezpříznaký *jes-*; kmen se příznakem *(j)so-*.

Praesens.

Sing. 1. stb. *jesmь*. Původně též jesmь, a tu byl přízvuk trvám na slabice druhé. V češtině mělo z toho býti *jesm*; ale tu vysulo se *-e-* ze slabiky kořenné a jiné mírnící vloženo do slabiky druhé, a tak vzniklo *jsem*, *sem*, slc. *som*. Na př. Yay ſem chudý t. j. já -jsem ŽKlm. 52^{a}, Scy zem t. j. že -jsem AlxBM. 4, 8, což zzem kdy myslila LMar. 75, ž' zzem sě netščala t. 76, neyſem zapomanul ŽWittb. 118, 83, ež gſem skončala Pass. 220. Analogií podlé *nesu*, *neseš* vznikly dialektické novotvary *jsu*, *su*, *so*: šak jsu hodný mládenec Suš. 22 (vedlé šak sem hodná osoba t.); já su, já so Šemb. Dial. 36., já su podkrk. ČČMus. 1864, 54.

Sing. 2. stb. *jesi* m. jessi, česky *jsi*, *si* týmž vysutím samohlásky kořenné jako v 1. os., tedy m. **jesi*. Na př. zeiſi chtěl t. j. že -jsi ŽKlem. 30^{b}, zeyſi běžalo t. 94^{b}, na nebi gſi slavně Kunh. 148^{a}, gſi robotil vezván Hom. Op. 152^{a}, yſi ades ŽGloss. 138, 8, gſſy po letech mladý AlxV. 971, doſtihl ſi t. 138, 3, doſtihl yſy ŽWittb. t., neyſy pomohl ŽKap. 88, 44, atd. Samo-

hláska *-i* odsouvá se: tigſ buoh i člověk t. j. ty *js'* Brig. 73, tehda *s'* ty král Pass. 197; zvláště často se to děje ve výrazích perifrastických, *ty js' nesl*, *ty s' nesl* a *nesl s'*: Seyz j'ho slyšeti (ne)rodil t. j. že js' AlxBM. 5, 40, Seys t. 7, 39, jaks z chtěl taks z vše obřiedil t. j. jakž s' takž s' LMar. 68, uczinilſ mye t. j. učinil s' ŽKlem. 143ᵇ, dogilſ mye t., zproſtilſ jě ŽWittb. 21, 5, ty vderzil s percussisti t. 3, 8, vwedl s ny t. 65, 12, v kázání w nemz s přikázal t. 7, 7, ni s zatvořil mě non conclusisti t. 39, jak s pokázal AlxBM. 5, 39, poddal ſſye t. j. poddal s' sě AlxV. 977, jak s sě s námi smířil AlxBM. 6, 27, cſoz ſmy čsti prokázal t. j. čsož s' mi t. 7, 2, ty s rzekl Pass. 195, prve s sě chvátil duchovného oděnie než s přijal svých úděv spojenie Pass 279, atd., často; v době pozdější theoretikové se o tom neshodují: Philomates zavrhuje *si* a odporoučí *s'*, Blahoslav naproti němu praví, že „jakos učinil" je řečeno verštatně, ale „jako *si* učinil" je pleno et veluti rotundo ore dictum, mimo to pak že bývá někdy kakofonie, na př. „mluvils k srdci" Blah. 105. — Dialekticky *jseš*, *seš*, novotvar podle *neseš* atp.: jak seš dlóhá Suš. 202, seš, nejseš Us.; tvar tento platí jen jako verbum substantivum, nikoli jako sloveso pomocné, praví se: ty seš zdravej, ale nikoli: ty seš nesl.

Sing. 3. stb. *jestъ* mi jestь, česk. *jest*: yeſt učiňeno Kunh. 148ᵃ. Pavel dal ieſt zemu List. Litoměř., Vlach dal ieſt zemu t., (zlost) pohaňena byla geſt ŽWittb. 118, 163 a j. Emfatické *jesti*, s *-i* za *-ъ*: geſty svobodná vóle AlxŠ. 8, 14, gesty také v téj straně Jeruzalem AlxV. 659, neučinil ieſti takéž všemu národu ŽKlem 147, 20, geſtit jej (boha) proč milovati NRada 194, mať gieſti sprostnie rada t. 384, geſty t(o)bě řeč počieci Kat. 96, jestiť podobné ŠtítV. 46, jestiť hodné t. 79, (chrám) geſtit osmi a sedmdesáti loket z šíři Mand. 32ᵇ, co mi geſti toho píle Otc. 366ᵇ a j. Odsutím koncových souhlásek zbývá *je*: tělo jedno ge Kunh. 149ᵃ (rým: troje), že tolik ľuda tu ge AlxH. 8, 12, najvěčšie šlechta tu gye kdež AlxV. 242, jenž ge proti tobě shřešil AlxM. 3, 4, co gye vzpáchal AlxV. 1316, proč ti sě gye to vše dálo t. 718 atd. Z toho dále odsutím samohlásky zbývá *j'*; to bývá jenom, když slovo předcházející se končí samohláskou: na př. sey na to ustaven t. j. že j' = že jest svD. 37, welikay tvrdost tvé viery t. j. velika j' Hrad. 45ᵇ, jeho následuj nejbezpečnější stezků, toy pokorú Štít. uč. 47ᵇ, mohú dojíti otplaty vdovské geſſto y větši než manželská t. 118ᵃ, totoy pak hodujie viera t. 9ᵇ, zey se světu ukázala t. j. že j' t. 117ᵃ, czoy bóh zapověděl t. 128ᵇ atd. (u Štítného velmi oblíbeno), žey nám vzkázáno Ol. Esd. 4, 15. Pro záporné non est je v češtině tvar *nenie*: tělo nenie dvoje Kunh. 149ᵃ, nenye bezpečenstvie Túl 30ᵇ, nenye kto slovce přidada AlxM. 5, 6, kdež příbuzných králóv nenyě Jid. 12, nenyě mi mysl taká t. 172, nenije obrácen k bohu Štít. ř. 54ᵃ, nenijeť to správné t. 74ᵃ, nenije mi třeba t. 43ᵇ, zdeť

našeho bydla nenie NRada 2110 a j., nenyee Ol. Lev. 13, 21; nč. není. Změnou kvantity *nénie* a z toho změnami dalšími *nýnie, (nýní), nejní, neni, nejni*; na př. nynye veselé non est exultatio Pror. 42ª, nynye kto by sě rozpomanul t. 42ª, nynye kromě mne spasitel t. Jsa. 43, 11, nynye v ňem zdravie t. Jsa. 1, 6, a nynye kto by rozuměl t. 42ª, již v službě nynye otplatka AlxV. 273, nynye li tě leň slyšeti t. 715, nynye čísla téj všiej síle t. 1046, ani kdy bezpečen ninye NRada 174, toť ninie škodné t. 745, žádnému ninie sličné t. 1576, tať jim ninie za vlas škodna t. 1801; Nudožerský 1606 v grammatice své při žalmech (Aliquot psalmorum paraphrasis) poznamenal: „dicitur ab aliis nenj, ab aliis néni" a „in Žatcensi et Litoměřicensi districtu nýne (t. j. nýňě) dicunt"; zda-liť známé néni že atd. Barl. 1, 25, nedbanlivost má toho přičina néni t. 1, 27, néni slušné, abych bratří v líčky uvozoval t. 2, 3; nejní, nejni Us.

Du. 1. stb. *jesvě*, stč. (bez rozdílu rodu) *jsvě, jsva, svě, sva*: co zwie sděla, v tom sě zzuie lepše domněla t. j. svě AlxBM. 1, 17, doňadž zuie živa t. 1, 4, 2, již ſſwie tři krošě propila Hrad. 125ª, jichž (zlych děl) ſwie mnoho ſdiela t. 90ᵇ, jako swye vě, ty a já, jedna věc Krist. 93ᵇ; yſwa bratřencě Pass. 290, já a ty zaslúžila ſwa tato ML. 105ᵇ, jeho ſwa nemohla popadnúti Koř. Dan. 13, 39; vecesta súdci (du. Nom.): když ſwa chodila po sadu sama a když ſwye byla v kúťě sadu, viděla ſwa . . . Pror. Dan. 13, 36 a 37. Vlivem pluralového -m-, jsme, jest pak v době pozdější *jsma, sma*: ale va vždycky jsma ve tmě Gest. Rom. Výb. 2, 922, doradile sma Bech. Rozb. 185, dávno sma se poznala Pam. 3, 78.

Du. stb. 2. *jesta* 3. *jeste*, stč. 2. 3. *jsta, sta* (pro všecky rody): sv. Krištofor otáza (dvou dívek): proč ſta sěm uvedeně Pass. 362; (vy) nemúdřiej dievcě, kako ſta sě s pravé cěsty svésti přěpustile t., vztřásla ſta sě rty má ŽKlem. 127ᵇ, ta dva penieze jsta zlá vuole a zlý skutek Gest. Rom. Výb. 2, 920, věrná jsta sobě ŠtítV. 23, když spolu jsta t., dvě dievcě gſta utekle Pass. 270, netáhle ſta sě přituliti (Maria a Alžběta) t. 278, tě (ruce) gſta již rozvázáně t. 306, obě (městě) ſta rovně ve zlosti t. 307, tě gſta sestřě byle t. 332, koleně omdlele ſta ŽKlem. 108, 24, koleně moji nemocně yſta ŽWittb. t., oči ztenčěle ſta ŽGloss. Ezech. 14, (oči) ſta sě vznesle t. 130, 1, a ŽWittb. t., ruce tvoji učinile ſta mě ŽWittb. 118, 73, viděle ſta oči moji t. 138, 16, nebo yſta oči moji viděle t. Sim. 30, kak ſta ruce prokláně Alb. 40ᵇ, ruce vaši ſta plně krve t. 61ᵇ, kak gſta jeho ruce probitě Modl. 169ᵇ, uši mého srdce před tebúť gſta t. 13ᵇ, oči pluě gſta prachu Ol. Bar. 6, 16, jehož gſta žádale oči moji t. Ekkl. 2, 10, tvoji nožě nejsta stěženě t. 2. Reg. 3, 24, sta dvě cestě Mand. 44ᵇ, tu ſta dvě hořě t. 4ª, ruce které ſta mě stvořile Nikod. 83ᵇ.

Plur. 1. stb. *jesmŏ* č. *jsmy, jsme, smy, sme:* gſmi poſuu-

ceni Hom. Op. 152ª, dóstojni nebyli ſmi t., c(ě)ňeni ſmi aestimati sumus ŽGloss. 43, 22, vyšli ſmi Dal. H. 41, napilneny ſmy i kochàni ſmy ŽWittb. 89, 14, synové boží ſmy Alb. 79ᵇ, my ſme vstali i pozdviženi yſmy ŽWittb. 19, 9 atd.

Plur. 2. stb. *jeste* č. *jste*, *ste*: jakž yſte viděli AlxM. 1, 3, jakž zte mi sě přikázali AlxBM. 3, 38, vy genz ſte s námi u pekle nebyli a v ráji gſte osazeni Nikod. 87ª, otištěno ve vydání Hankovu na str. 79 na prvém místě chybně *stě* m. ste.

Plur. 3. stb. *sąta* č. *jsú*, *sú*: negſu Túl. 92ᵇ, gſw zauirſeni t. 92ᵇ, gſu otpověděli t. 25ᵇ, pusty zzů nejedny země Jid. 24, (vnuk a syn) zziey zzu zbýli na sem světě t. 15, tito pak zzů z Pamfilijě sv. D. 15, kak ſuu sě obcháželi Pass. 626, zda-li to lotři neyſuu t. 4, ústa mluvila gſuv Pror. 1ᵇ, opustili ſuu hospodina t. 1ª, atd. Archaisticky vyskýtá se několik dokladů s koncovkou *-t* za *-tъ*: postyděli sě zut pudore consternati sunt Greg., smúceny ſut kosti mé ŽWittb. 6, 3, ſut zkazili destruxerunt t. 10, 4, synové ostavali ſut sě a kléčeli t. 17, 46, zpirzneny ſut cěsty jeho t. 9, 5 (26), oni divili ſut sě t. 47, 6, jěšuti mluvili ſut každý ku bližniemu svému t. 11, 3, jichž ústa hořkosti pylna yſut t. 13, 3, základové hory smúceni ſut t. 17, 8, všickni sstúpili a neužitečni učiňeni ſut t. 13, 3, obklíčily ſut mě bolesti t. 17, 5, a zmnoženy ſut nemoci t. 15, 4, k tobě jsú vzvolali a spaseni ſut t. 21, 6, v rukú jeho yſut všeho světa kraji t. 94ᵇ, 4, zapomanuli ſut skutkóv jeho t. 105, 13, i poníženi yſut t. 105, 43, neyſut utajena ústa má t. 138, 15 marg., kniežata sebrala ſut sě t. 46, 10, nebo v rukú jeho yſut všickni kraji zemščí quia in manu eius sunt omnes fines terrae t. 94ª, 4, zsytěli ſut t. 16, 14, slavná mluvena ſut o tobě t. 86, 3, naprizneny ſut i myrzczy učiňeni ſut t. 13, 1, přieliš počščeni yſut přietelé t. 138, 17, nebo umenšeny ſut pravdy t. 11, 2, nebo rozsilnili ſut sě nade mnú t. 17, 18, rozpomanuli yſut sě t. 77, 35, v duchu rydánie tvého shromazdily ſut sě vody t. Moys. 8. Že tu čísti jest *jsút*, *sút* a nikoli snad enklitické *-t*, toho důvody viz v mém vydání Žalt. Wittenberského str. 258. Za *jsú*, *sú* je později *-au*, *-ou*. Dial. *sú*, *só*, *su*; u súseda sum falešne okna Suš. 368.

Za *jsem*, *nejsem* atd. vyvinuly se v nářečích moravských zvláštní výrazy perifrastické; na př. už sem ja je opuščeny Suš. 207, ja něni sem tobě rovna t. 254, ty s' je hřišna t. 3, neni s' mne ty hoden t. 210 atd. (v. v Bart. Dial. 131 a j.).

Part. stb. *sy* zř. *sę*, *sąšt-*, č. *jsa*, *sa*, *-úc-*; na př. zztuy zza t. j. s tú- jsa LMar. 20, tuy zza t. 8, mlád zza t. 13, zza účasten AlxB. 1, 12, za chzilegy t. j. sa čilejí t. 7, 29, dalí jsa od vody dalí jsa od ohně ŠtítV. 212, zzmutnay zzuczi t. j. smutna -jsúci LMar. 22, zucze AlxH. 3, 17 atd.

Mezi tvary *js-* a *s-*, *jsem* a *sem*, *jste* a *ste* atd., kromě rozdílu hláskového není jiného. V plur. 3. *jsú* a part. *jsa* jest *j-* přijato analogií ze tvarů jiných. V době staré hlavně blahozvuk

a dílem náklonnost písařova rozhoduje mezi *js-* a *s-*. V době pozdější vyvíjí se pravidlo, aby *jsem* atd. platilo za verbum existentiae (verbum substantivum), naproti tomu *sem* atd. aby bylo slovesem pomocným: ty *jsi* zdráv, ty *si* řekl. Pravidlo toto vyvíjí se od dob Husových a provedeno jest v pravopise bratrském; podlé Blahoslava nejprve Červenka (Erythraeus) učil, aby se psalo byl sem, jedli sme, honěn sem (Blah. 32 pozn.), ale v praxi bylo tak již před tím (t. 33). Optat chtěl míti všude jen *s-*, ſem, ſme, ſau, poněvadž *js-* prý nikde se nečte; Blahoslav mu odporuje, anoť se praví bohda gſme (jsme) věrni, negſem (nejsem), nikoli nesem Blah. 31.

Jiné tvary k *jes-*, *býti* jsou od kmenů *bud-e-*, *bud-o-* (*bąd-*) a *by-*.

bude- je významu perfektivního. Z něho má sloveso *jes-* futurum *budu*, imperativ *budi*, imperf. *budiech* a analogií utvořené part. *buden*, v. Listy filol. 1883, 112.

Z *by-* jsou utvořeny tvary následující.

Inf. *býti*: co by to chtělo býty svD. 52 (délka stará naznačena), chce býti Jid. 86, mohlo by býty Pil. b.

Sup. *byt*, bez dokladu.

Part. *byl*.

Part. *byv*: ten den byw hi minu AlxBM. 6, 39, ta noc bywſſi hi otjide t. 5, 32, kakž ta chvíle biwſſi minu AlxB. 5, 10.

Part. *byt*: město dobyté Us.; subst. verb. *bytie*: dóstojné bytie habitationem Ol. Sap. 13, 15, pravé samému o sobě bytye Alb. 33ª.

Aor. *bych*. Dílem ve významu realním = factus sum, fui, na př. (apostol) svatý křest by množě svD. 167, (Medates) jmieše vnuku jejie (Dariovy matky) pro ňůž mu bby ta nádějě AlxM. 2, 13, jakž náhle v řěči býſſta (Pilat a Jidáš) Jid. 53, když v Alexandří bychu Kat. 14, bychu všichni bez nádějě AlxV. 464, tu bychu ctně přivítáni Trist. 283 atd. — Dílem ve významu formalním v perifrasi kondicionalu. Flexe byla zde původně táž, jako při *bych* významu realního, tedy na př. sing. 1. *nesl bych*, 2. 3. *nesl by*, du. 1. *nesla bychova*, 2. 3. *nesla bysta*, plur. 1. *nesli bychom*, 2. *nesli byste*, 3. *nesli bychu*: ale ztrátou významu realního mizí tu časem povědomost, že *bych* atd. jest aorist, slovo to klesá ve význam spojky, tvaru *byste* (2. plur.) rozumí se, jakoby to bylo praesens (*j*)*ste* se spojkou *by*, a podlé toho ustrojují se výrazy také pro jiné osoby grammatické, na př. já *by-sem* nesl Us. vulg., ty *by-si* nesl, *ty by-s*, *nesl* my *by-sme* nesli, abiſſmy jemu práva dopřáli List. českopolská z r. 1549 Perw. 47, *oni by nesli* a též *my by nesli*, *vy by nesli*.

Imperf. *biech* stb. *bêachъ* a aor. (imperf.) *běch* stb. *bêchъ* vykládá se též ze kmene *by-*, ale způsobem jiným než zde. Mám za to, že patří oboje především ke kmenu *bê-*, který jest významu imperfektivního proti perfektivnímu *by-*. Kmen *bê-* a tvary jeho

bêchъ i *bêachъ* ukazují do třídy III. 2; podlé toho měly by se významy *by-*: *bê-*, jako na př. *sêd-* (sêsti, perfektivum): sêdê- (sêdêti, imperfektivum), a podlé toho dále bylo by i tvar *bê-* vykládati z *by-* jako *sêdê-* ze *sêd-*, t. j. kmenotvornou příponou *-ê*, při tom i seslabením a pak odsutím samohlásky kořenné: **by-ê-*, **bъ-ê-*, *bê-*.

biech, *bieše* jest imperfektum zřejmé, svědčí tomu délka slabiky prvé a ve 2. 3. os. sing. koncovka *-še*. Na př. bijech řekl Štít. ř. 67[b] a 70[b], ty s Ježíšem byeſe Koř. Mat. 26, 69, byeſſe erat ŽGloss. 123, 2, žeť mu nebieſſe do smiecha Hrad. 29[a], Mikuláš bijeſſe král té vlasti Alxp. 7, zouž. bích, bíše, bíchu. Za *bieše* bývá *bieš'*: již bieſ umřěla Hrad. 29[a], ztratila bies mistra svého t. 30[a], po ňemž sě bies pláčem zmohla t., zapomanula bies sebe t. 31[a], masti jěž bies připravila t. 29[a], tak tu bies přišla t., bies otjata t. 43[b], jenž v Prazě byeſſ tehdy Pulk. 178[b].

běch, *bě* jest podlé výkladu nahoře podaného a podlé flexe své aorist. Bývá nazýváno imperfektem, když se vykládá ze kmene **by-e-*, **bv-e-*, *be-*, ačkoli flexe svědčí proti tomu, Mikl. 3[1] 167 a 3[2] 110. Na př. jí (ženě) bie ne do veselé Jid. 152, (otec) vyšel bie sobě t. 90, Anna jež bie dci ysakarowa LMar. 18, taký bye zvuk stvořen AlxB. 2, 27, nebo bie velblúd vysoký t. 3, 1, tak bye k sěči přihotován t. 3, 25, (Filota) bye u velikém potě AlxV. 1699, jež (listy) bye poslal král řěčský t. 1016 a j.

Mimo 2. 3. os. sing., když není kvantita prvé slabiky zřejma, možno čísti *bě-* i *bie-*, a doklady takové jsou tedy nejisté; na př. tak sě ſeſſla byeſta AlxV. 1582, ješto bieſte v tom času eratis Koř. Efez. 2, 12, tak sě biechu twirdye sněli AlxB. 2, 23, když se již sebrali biechu NRada 40 atp.

Klasobraní po rukopisích.

XXI. Brněnský zlomek „Růžové zahrady“ (?)

Pan Aug. Kubes, theol. Ord. cap. v Brně, odloupl 1885 s desek nějakého foliantu kapucínské knihovny Brněnské pergamenový zlomek rukopisu [1]) i zaslal nám jej, abychom určili, co obsahuje. Jest to hořejší ústřižek dvoulistí, jež vzato z rukopisu pergamenového, který obsahoval veršované skladby staročeské, zbytek to obsahem svým tak nepatrný, že jedva postačuje ku zjištění a určení toho, co na něm napsáno. Jest to tudíž pouhé domnění, které pronášíme a některými důvody opatřujeme, že zachoval se nám tuto nový zlomek staročeského zpracování t. zv.

[1]) Snad by se za bedlivějšího ohledání téže vazby našly ještě jiné trosky téhož rukopisu.

„Růžové zahrady“. Jeden zlomek takovéto skladby, ovšem obsažnější, vydal p. Patera v Čas. Mus. 1881 na str. 464 a násl. Zlomek tento pochází z rukopisu jednosloupcového, který dle povahy jazykové přináleží konci XIV věku: náš zlomek i podle písma i podle jazyka jest o něco starší (1350—1370), i přináleží rukopisu, který psán byl velmi pěkně o dvou sloupcích. O obsahu první polovice dvoulistí, náleží-li k druhému listu či nenáleží-li, ničeho neumíme říci, ale druhý list obsahuje v nepatrných zbytcích, jak se domníváme, zřetelnou poukázku k „Růžové zahradě“. Zmíněný tuto markrabí jest totiž nejspíše Rüdeger, který v „Rosengartenu“ bojuje s Gernotem, a dvouverší II^{a2} dosti zřejmě poukazuje na rekovného mnicha Ilsama téže básně, jehož souboj líčen v následujících snad zbytcích. Jakkoli tudíž jen nepatrný jest zlomek náš, přec, jeli domnění naše správno, jím konstatovati možná druhý a starší rukopis téže básně a oblíbenost její v Čechách ve XIV století. Proto otiskujeme zlomek.

I^{a1} Neb naknyhach wſkrzyny ſkryto.[1])
I^{a2} Budel kde koſtel vſtaw . . ,
I^{b1} . . . ſluham myloſt mnoha
I^{b2} Gyedno dyegyu nenye jeho.
To gye bozye vſtawenye.
II^{a1} Vdaſſye markrabyu[2]) weliku ranu daty
Kralowyczyu gez ynhed gye ſye zaſſye poſtupaty.
II^{a2} Oblekaſſe wodyenye berſye do zahrady
Swych paterzow nechagye . . .
II^{b1} . . . ſwym meczem zatye gyey hluboczye.
II^{b2} Gez zgych meczow gyſkry podoblaky letyechu.
Sebrawſſe ſwe wſye[3]) ſyly daſta ſobye rany.

Jos. Truhlář.

XXII. Z Passionalu Musejního (sign. 3, F. 16; srov. Listy filol. 1886, 232).

Po nyekolik mieſiecich dyoclecianus vmrziel. a maximianus po nem cieſarzem byl. ten ſwateho cyriaca gyety ka/425/zal. hnyewagie ſie proto yez yeho ſeſtru arthemij na wieru bieſſe obratyl. yehoz yemſſe wſſeho rucha zwlekſſe rzetyezi ſwazawſſe przied wozem maximianowym trmaciegycz tahli. a potom przykazal ſwemu ſtaroſtye yemuz karpaſius rzekli aby ſwateho cyriaca ſ towarziſtwem k dyablowỹ modlam bezdieky przyhnal. a pakli by toho uczynyty nechtyeli aby gye rozlicznye vmuczie hlawy gym ſtyety kazal. yakzto ſie yeſt y ſtalo ten ſtaroſta kazal ſmolu horku na ſwateho cyriaca

[1]) Opraveno původním písařem ze „ſkyryto“.
[2]) Opraveno původním písařem z „markrabye“.
[3]) Málo čitelno, tudíž nejisto.

hlawu lety a potom za palcie gey vieſſiety. a naypoſlee ſe wſſiemi towarziſmi kazal yemu hlawu ſtyety. To vczynywſſe ten carpaſius ſtaroſta w ten dom w nemzto ſwati ciriacus bydlil a mnoho lidy byl w nẽ krſtyl ſie vwazal. a na hanbu krzeſtanom dewietnadzte towarziſſow k ſobie pozwaw yali ſie tu myty. a zabywaty. a ynhed w nahle nahlu ſmrty zemrzieli wſſiczkny pro nezto pohany ten dom zamekſſe od toho mieſta wiecz krzeſtanow ſie bali. a gie u wieczſſiey czty mieli.

S. Wawrzinecze.

Swati wawrzinecz bozi muczennyk rodẽ z hiſpanſke zemie s ſwatim ſixtem do rzima ſſel. neb tak piſſy ſtarzi miſtrzi kdiz ſwati ſixtus yednoho czaſu do hiſpanſke zemie prziſſel. tu dwa mladeczky ſwatich nrawow plna toczys ſwateho wawrzincie. a yeho rodycie ſwateho wyncencie nalez y pogal gye do rzima. z nyz*[426]*to yeden toczys ſwati vincencius do hiſpanye ſie wratyl. a ſwati wawrzinecz w rzimie ſ ſwatim ſixtem oſtal. Potom ſwati ſixtus ſwateho wawrzincie alciprzieſtem vczynyl. Tiech czaſow philip cieſarz a yeho ſin philip wieru krzeſtanſku przigemſſe ſnaznye na to myſleſta kako byſta ſwate cierekwe powyſila. a to byl philip prwy cieſarz yehozto origenes na wieru krzeſtanſku obratyl, Ten cieſarz philip miegyeſſe yednoho ſweho rityerzie yemuzto decius rzekli. k boyom a zwlaſcze na morzi welmi rozumneho. A kdiz tyech czaſow ti wlaſty yeſto ninye francia ariu ſlowu cieſarzowi ſie protywiech᷑ pozwaw cieſarz ſweho rityerzie decye przied ſie yeho do tyech wlaſty ſ woiſku poſlal. aby gye opiet pod mocz rzimſkeho cieſarzie podbil. Tehda tã decius mocznye ſ lidmy gyew ti wlaſty pod cieſarzi᷒ podbil a zaſie ſie do rzima ſ weliku czty wratyl. Yehozto przyblizenye cieſarz philip vſſlyſſaw. chtye yemu wyſſy czeſt vczynyty. proty yemu az do beruna yetrzichowa wygyel. ale ez newdyeczna a nevierna ſrdcie to w obyczziegy magi. czymz gie wiece lidye cztye tyem wiece pychagy. Jako tento decius v pyſney myſli ſie zdwihna poczie myſlity kako by ſweho cieſarzie vratil a ſam cieſarzem byl a tak yakz newiernye vmyſlil tak vczynyl. Kdiz yednu cieſarz philip na ſwem pokogiku w ſtanu lezieſſe. decius k nemu kradmo prziſſed zadavil yey. a ti lidy gijzto ſ cieſarzem biechu przigieli proſbuu y dari k ſobie przywinul a ſ nymi ſpieſnye do rzyma przigyel. To philip cieſarzow ſin vſſlyſſaw welmi ſie vzaſl. pronezto wſſieczky pokladi ſwe y otczowy po*[427]*braw ſwatemu ſixtowi a ſwatemu wawrzinczowi poruczil a rzka. Przihodilit ſie to yez mie decius zahubi. tito pokladi koſtelom a chudim rozdayte. a to rzek philip utekl. a przied deciem ſie ſchoval. A kdiz ſie decius ſ lidmi k rzimu blizieſſe. tehda knyezata rzimſka proty nemu welebnyc wygieli a u mieſto ſ nym wgyewſe yey cieſarzem vczynyli. Ale aby mu nebyla vina dana zby yakzto proradcie ſweho hoſpodu zahubil

vczynyl przied nymi yakzto by to pro rzimſke bohi vczynyl. giehzto philip cieſarz tehdi nenawidyeſſe yehozto vczynka aby lepe w domnyeny lidſkem potwrdyl kazal wſſiech krzeſtanow ſnazny^{e} hledaty a nad nymi weliku otrizn mucziece czynyty. pronezto w tom geho dyablowem zamyſle mnoho tyſicz ſwatich muczedlnykow krew prolilo. Mezi nymizto take cieſarzow philipow ſin mladi philip pro wieru krzeſtanſku take ſwu krew prolil. W ten czas decius yal ſie ptaty na drziewnyeho cieſarzie pokladi a zatyem yemſſe ſwateho ſixta przied decie wedli. dawagicz mu wynu zby ſie gezyſſowi modlil. a cieſarzowy pokladi ſobie ſchowal. tehda gey kazal decius w zalarz wſadyty aby jej rozlicznye muczicez k zaprzieny wieri yezukriſtowy a k wraceny cieſarzoweho poklada przipudyli. A kdiz ho tak do zalarzie wedyechu yda po nem ſwati wawrziniecz wolaſſe a rzka. kam ſie berzes otcze bez ſweho ſina. K nemuz ſwati ſixtus wecye. Neoſtawugy tebe po ſobie ſinu. ale wieczſſie muky pro wieru gezukriſtowu maſſ trpiety. A tu yemu pokladi ukazaw przikazal aby gie chudim rozdal. Tehda s ſwati wawrzinecz welmi *[428]* ſnaznie poczie krzeſtanſkich chudich hledaty a mezi nye yakz podobno bylo poklad ten dyelity. a mezi togi ſwati wawrziniecz w dom k gedney wdowie prziſſed mnoho chudich krzeſtanov ana gye ſchowala nalez. nayprwe tu wdowu od hlawne dawne boleſty ruku na ny polozyw vzdrawil a potom wſſiem chudim vmyw nohi ſczedru gym almuznu dal. A kdiz ſwati ſixtus genz w zalarzi bieſſe nechtyel deciowi cieſarzowi powolity any ſie modlam modlity. kazal yemu hlawu ſſtyety po nĕzto biezie ſwati wawrzinecz wolaſſe a rzka Neoſtawuy mne po ſobie otcze ſwati neb pokladi koſtelnye geſtoſ mi poruczyl ti ſem yuz chudim rozdal To uſſlyſſiewſſe rityerzi an pokladi menuge ſwateho wawrzincie gyeli. Yehozto decius otazal a rzka Kde ſu poklady koſtelny yeſto ſu tobie ſchowaty dany. Jemuzto kdiz ſwati wawrzinecz neodpoviedye kazal gey walerianowi ſtaroſtye w ſtraz daty. a walerian poddal yeho ſtaroſty^{e} ypolitowi. Jehoz ypolit ſ mnohymi gynimi w zalarz wſadyl. a tehda w zalarzi bieſſe yeden pohan gmenem lucillus yenzto pro przieliſni placz oſlnul bieſſe. yemuz ſwati wawrzynecz wecie. chceſli w gezu kriſta uwierzity a ſwaty krzeſt przigiety twoi zrak nawracen bude. A kdizto tomu lucillus naboznye powolil. ſwati krzeſt przyal a ynhed prozriel. To mnozi ſlepi uſſlyſſiewſſe k ſwatemu wawrzinci diechu. gymzto wſſiem zrak nawraczowaſſe a gye na prawu wieru obratyl. To vzrziew ypolitus yenz yeho w ſwey mocy miegyeſſe wecie k ſwatemu wawrzinci Powiez mi kde ſu poklady. Swati wawrzynecz wecye O ypolite chczeſli uwierzity w gezu *[429]* kriſta pokladit ukazyu y nebeſket kralowſtwie ſlibugy. Ypolitus wecye Sgednaſſli rziecz s ſkutkem po twey radye poſtupi W tu dobu ſie ypolitus ſe wſſy ſwu czeledy pokrſtyl. a ynhed poczie mluwiti a rzka. Widyel ſem ano duſſye wſſiech cziſtich veſelecz ſie radugy. W ten cza^{s} walerianus k ypolitowi poſlal aby ſwateho wawrzincie przied

nym poſtawil. k nemuzto ſwati warzinecz wecye. Ypolite podwa ſpolu nebt uama yeſt yuz obiema ſ wiecznu odplatu nebeſke kralowſtwo przipraweno. A kdiz ſie oba przied ſtaroſtu poſtawiſta opiet ho o pokladyech poczie walerian tazaty. k nemuz ſwati wawrzinecz wecye. Day mi tomu trzi dny rozmyſſlenye A kdiz opiet pod ſtrazzy ypolitowu yemu k rozmyſſleny trzi dny rok dachu. Tehda w tyech trzech dnech ſwati wawrzinecz czoz mohl naywiece chudich ſlepych pracznich ſebraw na ſien przied cieſarzie przywedl a rzka. Ay tot ſu wieczny poklady gijzto ſie nykda nevmnye ale wzdi roſtu a tyechto chudich lidy rucie ti pokladi na nyezto ſie ptas do nebes ſu wzneſli. W tu dobu walerianus ſtogie przied cieſarzem deciem wecie. Wawrzincze czo rzieczy y ſiem y tam wrtyſſ. wzday obiet naſſym bohō a ſwe ſie kuzedlne wieri odpowiez. K nemuz ſwati wawrzinecz wecye Czemu ſie yeſt lepe modlity. Tomuli yeſto yeſt lidſkima rukama vczyneno. czili ſtworzitelowi yenzto yeſt wſſe vczynyl. W tu dobu decius u welikey nahloſty kazal ſwateho wawrzincie obnazyty. a yey nemiloſtywie bity. a potom wſſiczku przipravvu k rozlicznim mukam przieden przineſty kazal. a rzka. Chczeſli tyechto muk zbyty. naſſym ſie bohom *[430]* modl. Swati wawrzinecz wecie. Neſczaſtni czlowiecze ya yſem tohoto hodowanye wzdi zadal. Deci' k nemu wecye. Maſſli tito muki ſobie za hodowanye zgiew mi kde yeſt twe towarziſtwo at ſtobu tuto hodugy. K tomu ſwati wawrzinecz wecie. Neyſy doſtoyen w gich twarz hledaty neb gich gmena ſu yuz u nebeſiech napſana. Tehda yeho decius kaza kygi bity. a rozzene ſkrzidli zelezne k geho bokō przyczynyety. W tey boleſty ſwati wawrzinecz wecie. mily yezukriſte ſmiluy ſie nade mnu. nade ſwym ſluhu. Neb kdiz na mie zalowano nezaprziel ſem tweho ſwateho gmene. A kdiz ſem otazan wzdi ſem twu ſwatu miloſt za ſweho mileho boha poznal. Tehda yemu decius wecie. Wiedye ez ſkrzie kuzlo tyechto muk zbywaſſ. ale mne obludyty nemoci budeſſ. tot beru na me bohy y na me bohinye. newzdaſſli obiety mym bohom rozlicznye tye vmuczie zahubity kazy: A ynhed w tu dobu kazal ſwateho wawrzincie biczy gijzto olowiene puppencie na koncich miegyechu biczowaty. Swati wawrzynecz poczie ſie bohu modlity a rzka. Mily yezukriſte przigmi k ſobie duſſy mu. W tu hodynu hlas ano decius ſlyſſy znebes przigyde a rzka. Jeſcze mnohe muki maſ trpiety. W tu dobu decius ſ welikim hnyewem wecie. Czny rzymiene ſlyſſiteli kak tohoto zleho czlowieka dyabel poſilige pro nezto anyt ſie bohom modliti chcze. any na muki tba. any ſie bogi knyeziecieho hnyewu. A w tu dobu kaza yeho opiet timiz biczy byczowaty. Tehda ſwati wawrzynecz vlizna ſie bohu chwalu wzdal. a za ſwe pro*[431]*tywnyki boha poprofil. W tu hodynu rityerz yeden yemuzto gmie Roman w gezukriſta uwierzil. A tu ynhed k ſwatemu wawrzinci rzekl. Wizi. ano przied tobu yeden krafni mladecz ſtogi. bielu ruchu twe tyelo otyeragie. zaklinagi tye ſkrzie boh prawy aby mne po ſobie neoſtawowal. ale ſpieſſnye

mie pokrſtyl. W tu dobu decius valerianowy wecie. ya yuz za to mam. ez ſmy ſkyrzie tohoto czlowieka kuzlo prziemozeny. A to rzek kaza yuhed ſwateho wawrzincie pod ſtrazy ypolitowu opiet zawrziety. Tehda Roman' pochopie wiederce wodi przibiehna przied ſwateho wawrzincie przied yeho nohi padl. A tu ſwati krzeſt od neho przygal. A yakzto decius wzwiedyel. tak kazal Romana nayprwe kygy bity. a potō hlawu ſtyety. Potom te nocy decius ſwateho wawrzincie przied ſie przyweſty kazal. W tu hodynu ypolitus welmi zplaka chtye przied decie gity. wolagie a rzka. Krzeſtan ſem. To yemu ſwati wawrzinecz zapowiedye a rzka. Nechay toho ninye. ſkri wnytrs w duſſy yezukriſta. A kdiz ya na tye zawolagy przid a poſluchay; Tehda opiet decius kaza wſſiczku przyprawu czoz k mukam ſluſſie przied ſie przyneſty. a rzka k ſwatemu wawrzinczowi. anebo ſie naſſym bohom modl. anebo wſſieczka tato noc w twem muczeny wzwedena bude; K tomu ſwati wawrzynecz wecie. Noc ma nycz temnoſty nema. ale wſſieczky wieci me w ſwietloſty ſie zraczugy. K tomu decius wecye. Przyneſte mi loze zelezne at na nyē nepoſluſni wawrzynecz odpoczyne. W tu dobu ſluhi cieſarzowy leſu zeleznu przyneſli. a ſwateho *[432]* wawrzincie rucha zwlekſſe na leſu yey zwrhſſe vhle horucieho pod leſu ſuli a tak yeho tyelo zeleznimi widlami k leſie przydawugicz pekli. W tu hodynu ſwati wawrzynecz powiedye k walerianowi. Wiez to hubencze yez twe vhle mnye odwlazenye. Ale tobie wieczne muky przyprawuge. Neb to dobrzie hoſpodyn do mne wie ez kdiz na mie z wieri zalowano nikda ſem nezaprziel yeho ſwateho gmene. A kdiz ſem otazowan wzdi ſem yey za ſweho mileho boha poznal. A kdiz ſem peczen. wzdi yeho ſwatu miloſt chwale diekowal ſem. A kdiz to rzekl ſwati wawrzynecz iaſnim wezrzienym k cieſarzowi wecye. Ay hubencze yuzs mne yednu ſtranu upekl. obratye mye na druhu ſtranu giezze a w tu dobu pomodlil ſie hoſpodynu a rzka. Dyekugy tobie mily hoſpodyne y twey ſwatey miloſty chwalu wzdawagy yez ſem do twych ſwatich wrat tweho ſwateho kralewſtwie wnyty zaſluzyl. a to rzek y puſtyl duſſy. Tehda decius cieſarz ſ walerianem s ſwym ſtaroſtu nechawſſe tyela ſwateho wawrzincie nad vhlim na cieſarzowu ſien ſie wratyſta pro weliku hanbu tam dele byty neſmiewſſe. A na zaytrzie rano Swati ipolit ſ gednyem bohoboynim knyezem yemuzto rzekli Juſtinus tyelo ſwateho wawrzincie pochopiwſſe pochowala. A tu krzeſtyene trzy dny placzyce przi hrobu yeho bdieli. Tu prawi ſwati ambroz Slawne chwaly tento bozi muczennyk duoſtogeu yeſt yenzto pro ieyezukriſta ſwu ſwatu krew proliw w ſilnem vſtawiczenſtwi trpie wſſemu ſwietu pamatni prziklad oſtawil. Skrzie neho*[433]*zto ſwatoſt buoh mnoho welikich dywow vczinyl a zwlaſcze ſie to o nē piſſe. Kdiz cieſarz ſwati henricus ſwu cieſarzowu gmenem kunhuntu w ſwatem vmyſle w cziſtotye bydleſta Tehda wſſeho ſwieta lſtywy chitrzecz dyabel to zpoſobil yez cieſarz do ſwe cieſarzowe zle domnyenye magie kazal gyey na horuciem

zelezie patnadciet noh wzdel nahyma nohama chodyty. A kdiz ta ſwata zena kunhunta gſucz newinna na horke zelezo wſtupity chtyeſſe. tuto modlitwu vczynyla a rzkucz. Yakez ſi mie mily hoſpodyne ſ mym hoſpodarzem v prawey cziſtotie ſchowal. tak mi racz dneſny den ſpomoczy pro twu ſwatu miloſt. a pro mu weliku newinu. W tu dobu cieſarz zaſtidyew ſie dal giey weliki policzek. A ynhed prziſſel hlas z nebes a rzka. Kunhunta wiezto ez cziſta dyewka maria tye newinnu a cziſtu ze wſſeho wywede. Tehda ſwata Kunhunta na horucie zelezo wſtupiecz beze wſſeho vraza boha chwalecz chodyla. a tak wiecz v dobrem a prziſwatem gmenu oſtala. Po tyech czaſiech. kdiz cieſarz ſwati henricus vmrziel yeden puſtennyk nabozni na puſczy w ſwem brhu (sic) ſedye uſlyſſal. w noci. ano weliki hluk u powietrzy ſſymi. Otewrziew okence vzrziel nalit mnozſtwie dyablow u powietrzy lety. Otyezze poſlednyeho a rzka kto ste a kam chcete. Dyabel odpowiedye. dyabli ſmy. a yeſt nas tuto ciela tma. to yeſt u poczet ſſeſt tyſicz ſeſt ſet ſeſtdeſat a ſeſt. a ydemy tu yeſto cieſarz henricu' wetczas ſkonczie zdali czo na yeho duſſy ſweho ziſku naleznem Tehda ten puſtennyk dyabla zakiel aby kdiz by zaſie ſſel. v neho ſie opiet ſtawil. a yemu kako *[434]* by ſie gym tam zwedlo. powiedyel. A kdiz ſie zaſie dyabli wratyli ten dyabel zakleti k ſwatemu puſtennyku przyſtupiw wecye. Otcze ſwati nycz ſmy neproſpieli. nebo to wſſe dobre y to zle czoz yeſt kdi cyeſarz vczynyl. az y to krzywe domnyenye yeſto do ſwe newinne cieſarzowe gmiel. na wahu polozzeno. Tehda onen upeczeny wawrzynecz przyſſed yeden tyezky hrnecz zlati na dobrich skutkow wahu przywrhl. pro nezto kdiz mnyechom bychom ziſkali tehda ztratychom a ya w tu dobu rozhnyewaw ſie yedno ucho od toho hrncie ſem utrhl. Ten hrnecz. dyabel kalich mienyeſſe. yenzto kalich herincus (!) cieſarz. byl yednomu koſtelu dal. we ymie ſwateho wawrzincie a ten kalich pro weliku tyezkoſt ſuobu ſtranu wſſy dwie yako dwie dyrzadle miegyeſſe. Po nemzto znameny odlomene dirzadlo u kalicha nalezſſe pohodli yez w tu hodynu. cieſarz henricus vmrziel. Wſſiech gynich dywow nechawſſe. ſwati wawrzinecz trogy czeſt u ſwatey cierekwi obdirzal. nad gyne ſwate yeſt. Nayprwe yez ma wlaſczze nade wſſie gyne muczennyki wigilgy. a procz ſlowe wigylgye o tom piſſe miſtr yan belet. Yez byl dawni obyczicy kdizz bylo na zaytrzie kteremu hodu byty tehda lidye s ſwymi czeledmi do koſtela ſſedſſe wſſiczku nocz bdyeli. a to ſlula wigilgye. neb latynye wigilia bdyenye czeſki rzeczeno yeſt. Ale proto ez tu w noci bdiece mnohu nekazen plodyli. ſwata cierkew to bdyenye u puoſt obratyla yeſt. pro nezto yuz czeſky ſlowe wigilgye. yeſto drziewe ſlulo bdienye. Druhe ſwati wawrzinecz kromie ſwate *[435]* ho ſczepana. ſam yedyni muczedlnyk ochtaby ma. A trzetye yez ſie yeho ſwate pienye mimo wſſye gyne ſwate kromie ſwateho pawla na gytrſny dwakrat prziezpiewuge. A yakoz ſie to dyege ſwatemu pawlu pro yeho po wſſem ſwietu wiehlaſne kazanye. takez ſie to

dyege ſwatemu wawrzincy pro yeho znamenyte a hrozne vmuczenye Pro nezto prawi ſwati ambroz. Oſwietyl yeſt ſwati wawrzynecz weſ ſwiet tyem ſwietlem. gymzto ſam byl zazzen. a tu horkoſty gizto pro yezukriſta trpiel. krzeſtanſka ſrdcie zazehl. Protoz ſwati wawrzincze proſimy tebe aby nam pomohl ſwu proſſbu nad naſſich hrziechow plamenem ſwityezytyu yakoz ſi ſam ſilnim ſrdcē ſbozi pomoci nad horucymi mukami ſwityezil. amē.

S. Hypolitus.

(S)wati ypolitus kdiz tyelo ſwateho wawrzincie pochowal. do ſweho domu ſſel. a tu kdiz wſſyey ſwey czeledy mir pocielowanye dal. od ſwateho knyezie yemuz Juſtinus rzekli ſe wſſy czeledy ynhed bozie tyelo przygal. a kdiz za ſtuol k uobiedu ſieſty chtieſſe prwe nez kaki kus okuſſal. prziſſedſſe w dom rityerzi. ſwateho ypolita popadſſe przied cieſarzie decie wedli Jehozto cieſarz vzrziew vlizna ſie wecie. Takes ti ſie czarodyeynykem vczynyl yenztos tielo wawrzinczowo wzem pochowal. Swati ypolitus wecie. To ſem vczynyl ne yako czarodyeynik ale yako wierni krzeſtan. W tu dobu cieſarz rozhnyewaw ſie. kazal ſ neho krzeſtanſkeho krogie rucho yeſto w tu dobu na ſobie miegieſſe ſwlekucz yeho uſta kamenym zbity. K nemuz ſwati ypolit' wecie. Mne ſi neſwlekl; ale oblekl Decius wecye *[436]*. Kak ſi ſmyſla pozbil. yez ſie ſwe nahoti neſtidyſſ. razit wzday obiet mym bohō a zyw oſtaneſſ. Pakli toho neuczynyſſ hanebnye y ſ ſwym wawrzincem zahineſſ. Ypolitus wecie. Abich tak ſczaſtni byl u przikladye ſwateho wawrzincye yehoz ti neduoſtoynimi uſti ſmies menowaty. Tehda yeho po tey rzieczy kaza cieſarz kygy dluho bywſſe zeleznimi hrzebeni draty a w tyech mukach ſwati ypolitus welikim hlaſē wolaſſe a rzka. Wierni ſem krzeſtan. A kdiz vzrzie cieſarz an nycz na muki netba. Kazal yey w rityerzowe rucho yako nyekda chodyl bieſſe obleci a rzka Oſtanwa n przieznу. a w rityerzſtwi yako y drziewe lepet yeſt. nez hanebnye ſnyty. K tomu kdiz ſwati ypolit odpowiedye a rzka Chcy memu yezukriſtowi ſluzity. W tu dobu ſ welikimi hnyewy cieſarz ſwemu ſtaroſtye walerianowi gey v mocz dal. Aby yeho rozlicznye na ſmrt vmuczie we wſſe ſie yeho ſbozie uwazal. Tehda walerian wzwiedyew ez czeled ſwateho ypolita wierzi w yezukriſta kazal wſſiech przied ſie pozwaty. a gye k modlam pohanſkim nutyty. Mieſto nychzto wſſiech ſwata concordia nyekda doyka ſwateho ypolita odpowiedye a rzkucz. My ſ naſſȳ panem ypolitem radyeyſſe chczemy zemrziety podle czty. nez bez ſtudu zywu oſtaty. K tomu walerianus wecye To ye dawna pouaha robotnich ſedlakow ez ſie nykda nepolepſſie geliz bitym gye przibezdyeczie. A ynhed ano tu ſwati ypolit ſtogy. Kaza ſwatu concordij ſwlekſſe biczy gijzto olowo na koncich miegyechu tak dluho byczowaty az duſſy y puſtyla. To vzrziew ſwati ypolit wecie Die-

kugy tobie mily hoſpodyne yez ſi mu pieſtunu przede mnu do ſwe[1])

(*Sv. Bernart*)

[451] procz by mu uſta maſtna byla. w ſwem take ruſſye poczeſtnu ſproſtnoſt milowal czaſto takto rziekagie ktoz ſie w lepych ruſſyech kocha anebo ma wnytrs necziſte myſli tyeleſtnu buynoſt. anebo ſwieczke gyeſſytne chwaly hleda anebo ſie nad gyne pyſnu nemudru myſli honoſi. Te (sic) take obyczicy miel ſwati Bernart kdiz do zakona nouaky oblaczyl takto k nym mluwil Kdiz k tomuto ſtawu chwatate tyeleſenſtvie waſſe po ſobie wnye oſtawte. a ſiem yen waſſy duchowe wendyete Neb w naſſē ſtawie tyeleſenſtwie za malo platy W ten czas take otecz yeho yenz doma ſam bieſſe oſtal. do klaſſtera wſſed ſ nymi ſwati zywot weda dobrzie ſkonal. Seſtra take yedyna yeho yeſto za muzē u welicicy rozkoſſy pyſnye bydleſſe yednu hrdye ſie przipraviwſſy aby ſwe bratrzie nawſſcziewila ſ mnoztwim lida do claſtera giela. To ſwati Bernart zwiediew iakzto dyablowu ſiet yeſto ſire duſſye lapa potupil. wynyty k nyey nykakz nechtyel. To ona vzrziewſſy ez k nyey any ſwati bernart any kteri gegye bratr wynyty chce. w horkem placzy ſie rozzaloſtywſſy wecie. O mily hoſpodyne. acz ſem hrzieſna wſſak to wiedye ez yeſt pro wſſie hrzieſſne ſpaſitel na krzyzy vmrziel. a proto ez ſie hrzieſna pobzy przilla ſē mudre a ſwate radi hledagicz. Tupili mie bratr moy. ale neſluſſye sluzie boziemu by mnu hrzieſnu duſſy potupil. Rciete iemu at ke mnye wynde. a czoz k memu ſpaſſeny przikaze to rada vczyny To ſwati Bernart uſlyſſaw k nyey ſe wſſy wlaſtny bratrzy wyſſel ale ez giey od manzelſkeho ſtawu ez muzie miegieſſe rozueſti nemohl. raddu gyey duchowni[2]) dal a rzka. Poſluchay mne ſeſtra mila. chwaly tohoto ſwieta ſie wzdaluy a tak iako *[452]* naſſye matka ſwati zzywot wedla ieſt toho przikłada ſie dyrz a ſ tyem gied domow Odtad ſie ona domow wratywſſy tak ſwati zywot wedla ez proſtrzied lidy bydlecy doſty puſtennyci byla. A po nyekterem czaſie rozwedſſy ſie ſ muzem w duchowni ſtaw wſtupiwſſy s bohem konala To ſie take o ſwatem Bernardu piſſe. ez ſie yednu na ſmrt roznemohl a w tey mdlobie vzrzi ſie przied kralem nebeſkȳ na ſudye ſtogye. w tu dobu zly duch prziſtupie poczie nan krutye przied bohem zalowaty A kdiz ſwu zalobu dokona przied bohem Tehda ſwati Bernart nycz ſie nelek any ſie zamutyw wecie zly duſſe w tom ſie ya ſam znay(u)[3]) ez neyſem duoſtoyen any ſem toho kteru sluzbu zaſluzil. bych kralewſtwie nebeſke obdyrzal. ale moy ſpaſitel criſtus dwogym prawem ieſt nebeſku ſchranu

---

[1]) Část v rkp. nyní následující, str. 437—450, jest mladší; srovn. Listy filol. 1884, 256.

[2]) bylo: duchownu.

[3]) *u* vyradováno.

obdyrzal. Nayprwe dyedyczſtwim ſweho otcye boha. a druhe prolitym ſwe ſwate krwe Na pyrwem ma ſobie doſty. a druheho mnye pro ſwu ſwatu miloſt poprziege. yehozto darem tam ſprawnye chcy byty. a toho ſie tuto neſtidy. To zly duch uſlyſſaw nycz k tomu odpowiedyety nemoha pricz ſſel[1]) a ſwati otez z toho wydyenye k ſobie ſie nawratyl yeden take czas ſwati Bernart pro yednu klaſterſku potrziebu po cieſtye gyeda k gednomu ſedlſkemu czlowieczku genz ſ nym tehdi gyedyeſſe mezi gynim poczie zalowaty a rzka. kak mam welika prziekazanye pro rozliczna myſſlenye w mych modlitwach To ſedlek (sic) uſlyſſaw poczie ſie honoſity a rzka. To mnye nykda neprziekazye czoz kdi poczny to bez prziewadi ſkonayu.

Úvahy a zprávy.

Русскій Филологическій Вѣстникъ. 1885 seš. 2—4. (v. Filolog. listy XII, str. 315 sl.).

О смерти и посмертномъ существованіи по причитаніямъ сѣвернаго края. Опытъ изслѣдованія русской похоронной причети od S. Brajlovského (seš. 2., str. 227—265): dle sborníku E. Barsova „Причитанья сѣвернаго края“ líčí se představy severoruského lidu o smrti, posmrtním životě atd.; v 2. části slibuje p. spis. podati vysvětlení názoru v 1. prostě líčených. — Бѣлорусскія пѣсни с. Берёзовца, Новогрудскаго уѣзда Минской губ. (II, 266—283). — Курсъ грамматики русскаго языка Тл. IV. Введеніе въ этимологію od V. Bogorodického (II., 284—314). — Обзор поэтическихъ мотивовъ, колядок и щедровок od A. Potebnje (II, 315—349; III, 1—112; IV, 213—294). — Великорусскія былины Кіевскаго цикла od M. Chalanského (II, 350—409; III, 113—155). V XII. kap. části II. „с какихъ поръ перевелись витязи на святой Руси“ ukazuje se na pod. písně srbské i blh., základem jich byly církevní motivy z apokryfů a tvoření i šíření pověstí těchto podporovaly tam nájezdy tatarské, tu turecké, neboť tyto pokládány za trest boží; nicméně netřeba předpokládati užší styk mezi písněmi ruskými i jihoslov.; knižní motivy tu i tam samostatně splynuly s pověstmi o nešťastných bojích s nájezdníky. V III. části jedná se o bohatýřích doby moskevské: tyto písně slabě jsou spojeny s kyjevským kruhem bohatýrským; Kyjev i Vladimír jsou v nich pouhými pseudonymy, úplně pak spadají do moskevské doby dějin ruských; rek není v nich ničím více než sluhou velikého knížete moskev-

[1]) psáno: pricz s ſſel.

ského. Kap. 1. Соловей Будимірович: byliny o něm úzce jsou spojeny s ruskými písněmi svatebními; náhled o knižním jich původě dlužno odmítnouti, nemožno v nich viděti spracování známé episody z pověsti o Šalomounovi o únosu ženy Šalomounovy; pan spis. dovozuje to srovnávaje s těmi bylinami ruské i jihoslov. písně, ve kterých thema o únosu tomto spracováno. 2. Тугарин Змієвич: sem náležejí jihoslov. písně o zmijích a „zmajovičích", mnoho v nich jest knižního původu ze středověkých pověstí o stycích démonů s lidmi; Tugarina nelze stotožňovati s historickým Tugorchanem Polovců. 3. Жидовин: tu není nejmenších narážek na staroruské poměry plemenní; náleží patrně pozdější době; kozarského reka v Židovinu nelze viděti, neboť Kozarové nikdy u Rusů neznamenali židy; jméno Židovin knižního jest původu. Bylina jest pozdním variantem pověsti o setkání se Ilje Muromce se synem. 4. Святогор: bylina nejspíše knižního původu; ukazuje se na podobné pověsti u kavkazských horalů. 5. Дюк Степанович: základem této byliny byly nejspíše pověsti o judském cárstvu, které přešedše do prostonárodní literatury ruské byly lokalisovány; nalézáme v nich mnoho podrobných črt o ruském životě v XVI. a XVII. stol., tak na př.: v popisu paláce Djukova, krojů, setkání se poslů Kyjevských s matkou Djukovou, vycházející z kostela a j. — Byliny doby moskevské liší se rázně od bylin doby dotatarské i tatarské: v těchto bojují rekové za vlast i víru, v oněch objevují se rekové mírnými vlastnostmi, jako sedlák Mikula Seljaninovič, ženich Solovej Budimirovič, boháč Djuk Stjepanovič, konečně fintil a chvastoun Čurila Pleukovič; osobnosti v prvých jsou namnoze historické, v druhých ideální obrazy, výtvory národní fantasie. Všechny písně kyjevského kruhu vůbec nelze nazvati jihoruskými. Musíme předpokládati několik místních, krajinských eposů ruských: Vladimírův čili Kyjevský kruh nepředstavuje nám jednolitého místního eposu, než spojení tří neb čtyř eposů, a to Suzdalského, Starokyjevského, Černyhovského i Moskevského. Spolu s centralisací v Moskvě splývaly tam i jednotlivé místní eposy: další těchto vývoj, jich centralisace v kyjevský kruh přináleží moskevským pěvcům. Centralisace tato nemohla se díti v Kyjevě: doby až do scelení země ruské pod vůdcovstvím Moskvy byly doby heroického života národa ruského. Národní poesie stačila tehdy jedva stopovati událostí v životě národním — centralisace písní vyžadovala klidu v životě národa. Sestavení písní v jeden kruh děje se vždy po událostech, které jsou jich předmětem. Mimo to starokyjevské epos podobalo se formálně nynějším maloruským dumkám, a konečně očekávali bychom více života v osobnosti Vladimírově a větší zeměpisné určitosti ve vylíčení Kyjeva. — Toto konečné scelení kyjevského kruhu klade p. spis. do konce XVI. století: tu bylo sjednocení počavší ve XIV. stol. dovršeno. Z moskevského cárství šířily se písně na všecky strany, hlavní jich massa staho-

vala se spolu s lidem na sever, dále na Don i Volhu, pak k Záporožcům a odtud do Maloruska. V severoruském kruhu Kyjevském spatřuje se ne přepracování epických látek Kyjevské Rusi, než samostatné velikoruské epos, složivší se v Moskevském cárství v XIV—XVI v. na základě jako pověstí severovýchodních, tak i pověstí přišlých z jižního Ruska. Staré kyjevské epos vyvíjevší se na jihu samostatně žije posud ve zlomcích v dumách a též v lyrických písních. Mylné jest mínění, že Malorusové zapomněli své staré epos. — Nekrolog L. Geitlera od P. K. (II, 410—413). — Орѳографическіе замѣтки A. Sobolevského ke knize Jak. K. Grota Русское правописаніе (III, 156—161). — Слѣды литовскаго вліянія на славянскіе языки A. Sobolevského (IV, 297—300) poznámky ke článku prof. Malinovského v „Pracích filolog.“: „Niektóre wyrazy polskie litewskiego pochodzenia“: pol. brednie převzato z rus. бредни v pozdní poměrně době, ruské slovo prý může souviseti se stsl. брѫдъкъ, pol. brzydki!! Miklosich odvozuje toto slovo od kořene bred, a dle toho muselo by býti pol. bredzić převzato z ruštiny, neboť jinak by bylo brzedzić. Správně dovozuje p. spis., že slovo dziegieć jest domácí slov. slovo, a ne litev. původu; pol. paskudny odvozuje z rus., świronek z bělor.; jiné námitky, jako proti odvozování pol. judzić, łabas, łapeć, tarabanić, tararaszki a j. jsou méně důvodny. — Пѣсни о дѣвушкѣ воинѣ и былины о Ставрѣ Годиновичѣ od J. Sazonoviče (IV, 301—337): ve stručném úvodě líčí se nynější stav otázky o původu písní o amazonkách, v následující pak hlavě rozebírají se srbské, bulh. i novořecké písně o tom předmětu, dokazuje p. spis., že zjev vojenské ženy v současném eposu jihosl. převzat jest ze skutečného života národa, ze zápasu vedeného jihoslov. kmeny s Turky. Historie nasvědčuje smíšení se slov. kmenů s Řeky a z toho následuje i vliv bulh. epické poesie na novořeckou: zvláště novořecké písně opěvující ženu junáckou jsou původu slovanského. — О сильныхъ и слабыхъ формахъ od Romana Brandta (IV, 338—346): ми, ти, си vedle мьнѣ, тебѣ, себѣ; když později gen. мене začal zastupovati acc. ма, začal se kratší tvar ма považovati za slabý tvar. — Srbové k 3. pl. su udělali analogií silný tvar jesu a dále slabé tvary sam, si k jesam, jesi хотѣти — хѣтѣти, хощѫ — хѣщѫ, hòtjeti, hòću — htĕti, ću, stč. chocu — chci. Prvotně časovalo se hъtéti, hъštą, hъtętь a hóšteši, hóštetь, hóštemъ, hóštete, hóštevě, hóšteta. Později se tvary co do akcentu vyrovnaly, bylo veskrze jednak hъštą, hъštéši atd. a jednak hóštą, hóšteši atd.; prvé se začaly považovati za slabé, druhé za silné tvary. — Об устраненіи Ъ od Rom. Brandta (IV, 347—352); hájí se zbytečnost psáti ъ v dnešní ruštině i odporučuje se jeho odstranění; jak známo „Русскій филолог. вѣстникъ“ od svého založení prof. Kolosovem zásadně nepíše ъ ponechávaje jinak spolupracovníkům na vůli jeho užívání. — V každém sešitě jsou bohaté,

pečlivě sestavené zprávy bibliografické, zvláště ze slov. literatur od Pl. Kulakovského.

J. Polívka.

Филологическіе Записки. 1884, VI — 1885, I—VI. (Viz Listy filol. XII, str. 320).

О конкретности въ языкахъ od V. J. Šerclja (dokončení). — Изъ лекцій по латинской фонетикѣ od J. A. Baudouina de Courtenay (pokračování). — Фонетика русскаго языка od V. R. Dolopčeva (1884, VI—1885, I): postavení autorovo k fonetice vidno z věty jím postavené „fonetické zákony jsou stále jedny a tytéž a působí přitom s mathematickou důkladností"; on jedná dále o „povýšení" a „ponížení" samohlásek, *ъ* povyšuje se v *o* na př. v гънать — гоню, *ь* v *e*: тьма — темный, письмо — писемъ, *e* „ponižuje se" v *j* m. *ь*: покоенъ — покойный (пойму jest m. поьму); *i* povyšuje se v *ѣ*: дитя — дѣти; *ѣ* „rozkládá se" v *oj*: *ru* povýšeno v *pѣ* a z toho pѣ + ъ = poj + ъ = роь = рой; podobně чи — чѣ + ъ = чоj + ъ = коj + ъ = коь = кой; жи — жѣ + ъ = жоj + ъ = гojъ = гоь = гой; proti hiatu se vsouvá ovšem stále ještě *н* v къ нему, dále *б* v předložce *объ* místo *о*: объ этомъ m. о этомъ, a není pak divu, jsou-li též dvě vsuvky na př. v объ нихъ, о-б-н-иматъ; *б* přechází v *b*: себѣ — свой; *д* se vysouvá: дадшь, ѣдшь — дашь, ѣшь atd. — И. И. Хемницеръ и языкъ его басенъ od J. J. Ternovského (1884, VI—1885, I): stručný životopis a rozbor prací prvého toho znamenitého bajkáře ruského na 100-letou památku jeho úmrtí. — Доисторическое единство симовскихъ и Арійскихъ языковъ и народъ od N. N. Bodrova (dokončení 1884, seš. VI). — Очерки изъ области фонетики od V. J. Šercla (1885, seš. I a III): sestaven značný material illustrující zvlášť zajímavé zjevy fonetické z jazyků afrických, jihoamerických, asijských a j. Dokladem ke střídání se temných a jasných souhlásek ve slov. jazycích uvádí se mezi jiným: prostý a prázdný, благій a плохой, трясти — дрожать, buditi — puditi a j.! — Литературная эволюція на западѣ od prof. N. J. Karějeva (1885, seš. I—VI): tato myšlénkami bohatá studie odporučuje se každému, kdož by se obíral studiemi literárně-historickými, zvláště kdo by chtěl poznati methodu literární historie a poměr její k obecné historii. — Къ ученію о словянскомъ глаголѣ od V. M. Dobrovského (1885, seš. II—VI): V XI. hlavé studie své jedná p. sp. o vidové soustavě staroslověnského slovesa; dle vidu dělí sloveso na tři třídy: 1. slovesa, aniž by se měnila, mohou tvořiti tvary perfektní i durativní, 2. slovesa jen perfektivní, 3. slovesa jen durativní; na každou třídu uvádí hojně dokladů. Dospívá pak k tomu výsledku: Staroslověnskou soustavu vidovou dlužno rozděliti na dvě doby a hranicí mezi oběma možno položiti epochu působení sv. Kyrilla i Metoděje.

Počet sloves iterativních na -ака, -ика, i -ѣка byl ještě v 2. polovici IX. v. tak nepatrný, že nepadá ani na váhu. Z památek sem náležejících můžeme ukázati na evangelium nejstarších recensí, na žaltář, apoštolská čtení a služebníky, kde tvoření slovesných kmenů zachovává starší ráz, než v Suprasliském rkpsu a ve slovech Řehoře Nazianského. Do druhé doby z pannonských památek možno klásti Supr. rkp. a z jiných starších památek Slova Řehoře Bohoslovce, Sborník Svjatoslava r. 1076., kde sloves na -ака, -ика, -ѣка již větší měrou použito. — **Критическая замѣтка по поводу двухъ изданій проф. Гейтлера**: Euchologium, Psalterium od E. Th. Budde (1885, seš. III); vydání Geitlerovo srovnává se se snímky z obou rukopisů jednak přiložených Geitlerovu spisu „Die alb. u. slav. Schriften“ a u prof. Kondakova; p. spis. na jich základě soudí velmi nepříznivě o Geitlerově vydání obou památek a vyslovuje přání, aby se znovu vydaly, neboť v nynějším svém vydání nemohou badateli nahraditi originalů. — **Краткій очеркъ говора села Сергѣевки** od J. N. Prjadkina (1885, seš. III—V): ke konci vyslovuje p. spis. přání po opravě ruského pravopisu, připomínaje i fakty dovozuje, že nynější ruský pravopis značně zdržuje vyučování. — **Основные элементы языка и начала его развитія** od V. J. Šercla (1885, seš. IV, V a VI): jedná se o gestech u amerických tuzemců, u sudanských Arabů, Číňanů a jiných národů, u hluchoněmých, u cisterciánů a j. — **Миѳическій элементъ въ русской народной словесности** od E. Th. Budde (1835, seš. I, IV—V): pokračování z V—VI seš. r. 1883: spis. probírá první zvláštnost mythologické doby života lidského, kde dle náhledu prvotného člověka byly „svět“ a „člověk“ pojmy totožnými, člověk byl mikrokosmem; na to určuje poměr člověka ku světu zvířecímu i rostlinnému, a pak poměr člověka ke slunci, měsíci i hvězdám: zde jedná zvlášť o sklenné hoře, o Svjatogorovi, Atlantovi i Tantalovi a pod. P. spis. vyslovuje se proti objasňování mythologie jistého národa historickým se stěhováním i přebíráním bájí; žádný národ nepřijme bájí nesrozumitelných jemu; přijme z nich to, co odpovídá jeho vlastnímu názoru světovému, jmenuje to svým způsobem, a tato redakce bude zajímava mythologovi. Mimo to dokazuje, že všichni heroové jsou týmže jedním; všechny báje jsou vývin jedné báje, a všichni heroové zákonní následovníci jednoho heroa. — **Значеніе чудеснаго въ миѳѣ** od Gr. Linnika (seš. IV—V). — **Морфологическій анализъ словъ** od A. Anastasijeva (seš. IV—V) i pokračování z I. seš. 1884). — Mimo to jest několik paedagogických statí a bibliografické zprávy, mezi jinými o knize Famincyna „Божества древнихъ Славянъ.“

J. Polívka.

O novějších výkladech saturnského verše.

Napsal Josef Zubatý.

Metrum nejstarších památek latinské poesie, tak zv. verš saturnský, patří mezi nejnesnadnější úlohy, jimiž jest se obírati latinské filologii. Proto také nalezneme na poli latinské filologie sotva druhý problém, jehož řešitelé by se byli dobrali výsledků tak neobyčejně různých, přímo sobě odporujících, jako právě shledáváme na pokusích vyložiti zákony starobylého tohoto metra. Jediná věc, pokud vidím, ode všech učenců dnes jednomyslně se na něm uznává: totiž, že saturnský verš se rozkládal ve dvě části, jež až na vzácné výminky bývaly přísně od sebe rozděleny caesurou, a jež obyčejně i smyslem a grammatickou strukturou byly do jakési míry od sebe neodvislé. Dosti jednomyslně uznává se i, že verš saturnský byl domácím metrem starořímským: vše zajisté, co z literární historie víme o jeho užívání, tomu nasvědčuje. Ale ani zde nescházejí učenců, kteří hledají původ metra tohoto v Řecku (tak na př. činí Christ, Metrik der Griechen und Römer[2] 366): podivení nad některými shodami, na př. s metrem Archilochovým, jistě pomine, až srovnávací metrika přestane býti vědou budoucnosti, právě tak, jako jazykozpytem srovnávacím rozptýleny byly všelijaké domněnky, opírající se o podobnosti jazykové.

Obtíže, které zvláště se staví v cestu řádnému poznání verše saturnského, jsou hlavně tyto. Nejprve material, z něhož poznání toto máme čerpati, jest příliš skrovný. Jest to všeho všudy několik nápisů starolatinských, složených veršem saturnským, pak verše citované po různu u rozličných grammatiků římských, v celku ke stu nebo něco málo přes sto celých veršů: při značných svobodách, které verš saturnský připouštěl, a při rozmanitosti variac, ve kterých dle jednohlasného soudu všech učenců verš tento jeviti se mohl, jest to zajisté počet příliš skrovný, aby připouštěl náležitý soud o tom, co vše bylo při něm možno, co pravidlem, co výminkou. Že tato nestejnoměrnost nejeví se pouze nám snad pro nedostatečnost tradice či pro cokoliv jiného, svědčí zřetelně výrok grammatika Caesia Bassa (pg. 2679): nostri autem antiqui, ut

vere dicam quod apparet, usi sunt eo (saturnio versu) non observata lege nec non uno genere custodito, ut inter se consentiant versus, sed praeterquam durissimos fecerunt, etiam alios breviores, alios longiores inseruerunt, ut vix invenerim apud Naevium, quos pro exemplo ponerem. Tím důležitější by ovšem bylo, abychom měli podrobný výklad o povaze a zákonech verše saturnského od starých spisovatelů, kteří jej znali jak z literatury dosti rozsáhlé, tak bezpochyby ještě i ze živého přednesu aneb aspoň z tradic o způsobě přednesu. Bohužel však, hlavně působením chybného názoru, že saturnius vznikl neobratným nápodobením nějakého řeckého metra, dovídáme se skoro pouze o povaze oněch veršů, které těsně přiléhají ke schématům řeckým.

Není a nemůže býti mým úkolem podrobně sledovati výklady, kterých verši saturnskému v nové době se dostalo. Komu by se o podrobnosti tyto jednalo, nalezne je naznačeny ve spisech De saturnio Latinorum versu scripsit Ludovicus Havet (Parisiis 1880), Der saturnische Vers und seine Denkmäler von Lucian Müller (Leipzig 1885), v Christově Metrik der Griechen und Römer[2] (Leipzig 1879) 366 nsl., v Teuffelově Literaturgeschichte i jinde. Spokojíme se pouze s výsledky těchto výkladů.

V první řadě ovšem bylo přirozeno, že za základ vzato bylo učení starých grammatiků o verši našem. Tito vybrali několik veršů saturnských, které zdály se jim býti nejdokonalejšími, a zřejmě udávají rhythmus jejich v této podobě:

$$\cup - \cup - \cup - \underline{\cup} \parallel - \cup - \cup - \underline{\cup}.$$

Nejznámějším z těchto od grammatiků citovaných veršů jest verš

malum dabunt Metelli ‖ Naevio poetae.

Z výkladů grammatikův ovšem jest samozřejmo, že verš saturnský pojímali za časoměrný: a z tohoto východiska pokračovalo se ve studiu jeho dále. Již z příkladů od starých citovaných poznalo se, že these, jako v řeckých metrech iambických a trochaických, může býti vyplněna i slabikou dlouhou; svoboda tato týká se thesí všech, ačkoliv s oblibou zvláště u pečlivějších básníků vyhledávána byla pro poslední thesi (třetí slabiku od konce každého verše) slabika krátká. Každá these může však býti tvořena i dvěma slabikama krátkýma, rovněž i v arsi může býti slabika dlouhá nahrazena dvěma krátkýma. Zvláště důležitým bylo poznání, že these po druhém zdvihu v každé polovině verše může úplně scházeti. Souhrnem všech těchto možností dostáváme pro saturnius v nejběžnější jeho podobě toto schéma:

$$\underset{\omega}{\underline{\cup}}\ \underset{\omega}{\perp}\ \underset{\omega}{\underline{\cup}}\ \underset{\omega}{\perp}\ \underset{(\omega)}{(\underline{\cup})}\ \underset{\omega}{\perp}\ \underset{\omega}{\underline{\cup}} \parallel \underset{\omega}{\perp}\ \underset{\omega}{\underline{\cup}}\ \underset{\omega}{\perp}\ \underset{(\omega)}{(\underline{\cup})}\ \underset{\omega}{\perp}\ \underset{\omega}{\underline{\cup}}.$$

K illustrování rozmanitých těchto možností stůjtež tyto příklady:

Taurásiá(m) Cisaúna(m) || Sámnió cépit.
subigít omné(m) Loucánam || ópsidésqu[e] abdoúcit.
aetáte quóm párva || pósidét hóc sáxsum.
duelló magnó dirimendo || régibús subigéndis.
ibidémque vír súmmus || ádprimús Pátrŏclus (Patróclus?).

Další úkazy, avšak již tak vzácné, že je smíme nazvati jen výminkami, jsou, že v arsi stojí časem jedinná slabika krátká, zvl. záslovná, pak že časem, ač velice zřídka, zanedbána jest caesura. Sem patří na př.:

sanctá puér Satúrni || filiá regína.
utrúm genús amplóxens || vírgin[em] óráret.
summé deúm regnátor || quíanam mé genuísti.
sin íllos déserant for-tissimós virórum.
hunc oíno(m) ploírumé co-séntiónt Római.
hunc únum plúrimaé con-séntiúnt géntes.
magná(m) sapiéntiá(m) mul-tásque vírtútes.

Až potud asi přívrženci starých výkladů verše saturnského jsou za jedno. Již zde je snad na místě krátce upozorniti na věc, která snad výklady ty činí velice pravděpodobnými. Komikové římští zanedbávali často zákony o kvantitě slabik, zejména v senáři iambickém, ale za to dbali mnohem bedlivěji zachovávati caesuru, než jejich vzorové řečtí (Christ, Metrik d. Gr. u. R.[2] 369): nečiní-liž rozdíly tyto od metrické techniky řecké dojem, jakoby se básníci starolatinští byli řídili i v nápodobení cizích vzorů poněkud reminiscencí na domácí verš saturnský, jenž v první části rozhodně se podobá iambu? Při tom nesmíme zapomínati, že i iambus zvl. u dramatiků připouští v arsi i v thesi dvě krátkých slabik, líše se v podstatě od saturnského verše jen tím, že nezná zanedbávání thesí. [1]) Ovšem reminiscence ona mohla nastati jen, čteme-li verš saturnský na základě časomíry.

Jsou při saturnském verši ještě jiné úkazy, které však netvoří tuším nezbytných jeho požadavků. Tak jest oblíbena do značné míry alliterace, poněkud i jakýsi rým (L. Müller l. c. 74. 75). Nerozhodným požadavkem jest i t. zv. caesura Kor-

[1]) Ostatně neschází úkazů, nasvědčujících tomu, že i v metrice řecké rhythmus iambický a trochajský — že obojí se liší od sebe pouze užíváním nebo neužíváním anakruse, resp. zanedbáváním či nezanedbáváním první these, prvotně zajisté nahodilým, rozumí se tuším samo sebou — znal zanedbávání thesí. Zde leží klíč k výkladu četných úkazů meter logaoedických. Poučný je poměr diiambu a ionici a minore. Diiambus může míti podobu ⏑ – ⏑ –, ∪∪ – ⏑ – atd., tedy připouští z části svobody saturnie. Z druhé variace vynecháním druhé these vzniká ionicus a minore ∪∪ – –: že skutečně mezi iambem a ionico a minore je souvislost historická, vidíme z toho, že ionicus a minore časem přímo nalézáme za diiambus (L. Luthmer, de choriambo et ionico a minore diiambi loco positis, diss. Argentoratenses VIII, 1884, 77—175).

schiana, oblíbená ale nikoli nutná po druhé arsi každého poloverší, na př.

dabúnt malúm | Metélli || Naévió | poétae.

Možná dost, že caesura tato jest přirozeným výsledkem podoby latinských slov: z historie metra indoevropského, jehož dědicem je saturnius, původ její vyložiti se nedá, ač ovšem i na př. v indickém epickém rozměru vidíme caesury, jež nejsou původní a jež se vyvinuly asi ustálením úkazu prvotně čistě nahodilého.

Jiné věci jsou a zůstanou asi předmětem sporu i mezi přívrženci tohoto starého učení. Tak na př. otázka, je-li možno zanedbávání i jiných thesí než udaných. Jiná otázka je, je-li možný u jednotlivých poloverší i závěrek akatalektický (kretský): o otázce této by se vlastně nemělo mluviti, protože verše s takovýmito závěsky se zachovaly (a sice i na nápisech); odpůrcové závěrku kretského zbývají se jich hlavně konjekturami a synizesemi. Uvádím z nápisů:

hospés grat[um] ést qu[em] apúd meás || réstitístei seédes.
dedét Tempéstátebús || aide mereto
donú(m) danúnt Hércolei || máxsumé méreto.
ob hásce rés bene géstas || quod in bello vóverát.

K tomu z veršů citovaných, na př.:

meá puér quíd vérbi || éx tu[o] ór[e] aúdió.
venít Mercúrius cúmqu[e] eó || filiús Latónas.

Možnost, že závěrku akatalektického se užívalo snad vedlé pravidelného katalektického, lehko se dá uhájiti. Jednohlasně se uznává, že saturnius jest potomkem starého indoevropského metra, skupiny dvou veršů po čtyřech zdvizích: dvě poslední slabiky pravidelného saturnie vlastně původem nejsou nic jiného, než dvě arse se zanedbanou mezi nimi thesí:

$$\cup\ \perp\ \cup\ \perp\ \cup\ \perp\ (\cup)\ \perp\ \|\ \perp\ \cup\ \perp\ \cup\ \perp\ (\cup)\ \perp;$$

srv. na př. Bartsch, der sat. Vers 46 násl., Allen KZ. XXIV, 376. Vlastně ani nevíme, nemáme-li snad čísti saturnius na čtyři zdvihy v každé polovině:

da-búnt ma-lúm Me-tél-lí || Naévi-ó po-é-taé

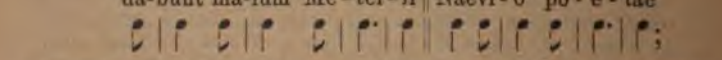

pro první jeho doby je čtení takové katalektických saturniů nepochybné, a lze si zcela dobře myslit, že výminkou se uchovaly ještě variace akatalektické ještě do dob, v nichž pravidlem již se stala variace katalektická. Srov. co jsem z metriky vedsk uvedl na str. 24., 25. t. L., a zejména poučné výklady Allenovy l. c.

I v příčině anakruse není věc u verše saturnského zcela jista. I anakruse jest vl. thesi, jež ovšem v nevyvinutém stadiu metriky rovněž může býti zanedbána nebo položena: jedná se jen, zdali i v době, z níž pocházejí naše saturnské památky, mohla anakruse prvního dílce scházeti, aneb mohl-li dílec druhý ještě také se počínati anakrusí; k rozhodnutí otázky této tuším nestačí náš material. Že zajisté i v jiných věcech nalezneme u vykladačů verše saturnského neshody, rozumí se samo sebou. Některé verše skandují se rozličným způsobem a pod. Myslím, že u některých veršů vůbec se jest vzdáti naděje, že se kdy dobereme toho, jak se mají čísti: tak na př. druhý dílec f u i s s e v i r o m nedá se vpraviti v naše schémata a jeví se patrně rčením strnulým z dob, kdy pravidla verše saturnského byla ještě volnější, než v době historické. Obě místa elogií scipionských, v nichž je vidíme, patrně se jeví ustálenou formulí:

honc oino ploirume cosentiont R(omai)
duonoro optumo fuisse viro —
hunc unum plurimae consentiunt gentes
populi primarium fuisse virum.

Konečně také někteří učencové (Havet, Hanssen) vyslovují domněnku, že saturnské metrum časem tvořívalo disticha, skupiny dvou veršů smyslem souvislých ale tvořením od sebe poněkud se různících.

Vykladači verše saturnského, o jichž výsledcích posud jsme se byli zmínili, nedovedli se ovšem zdržeti některých chyb, které nutně vésti musely ku pochybnostem, je-li cesta, po níž se brali, správnou. O jedné bude nám ještě později podrobněji promluviti: totiž o tom, že funkcím, jež ve verši saturnském jednotlivé slabiky zastávají, přikládali význam pro poznání jich výslovnosti ve skutečné mluvě, i tam, kde se tomu příčí naše ostatní vědomosti. Protože na př. ve verši C o r n é l i ú s L u c í u s[1]) slabika jindy krátká jeví se v arsi, dovozovali z toho hned etymologií a čím vším, že se říkalo i L u c ī u s, anebo dokonce že tato výslovnost je starší. Výsledky — ovšem ne nutné — posavadního čtení saturniů se tak jevily v odporu se skutečností, což nutně vrhati muselo podezření i na výklady posud líčené. Neméně podezřelými je ovšem činilo dále, že vykladači verše saturnského příliš často sáhali ke konjektuře, místo aby dopouštěli možnost odchylek od nejčastějšího vzoru verše toho, ba ani nápisy nezůstaly ušetřeny textových změn: theorie, která nucena jest měniti material, ze kterého vlastně má být zbudována, přirozeně nebudí mnoho důvěry. Mnoho zmatku způsobilo, že saturnie hledány ve kdejakém starolatinském textě; nepopírám, že leckdes vězeti mohou zbytky

[1]) Ač-li vůbec tak je čísti: mám za možné čtení C o r n é l i ú s L ú c i ú s, se závěrkem akatalektickým.

literatury saturnské, ale nežli s jistotou materialu lze užiti, nutno se přesvědčiti, že v skutku mu sluší význam, který mu přikládáme.

Poslední chyby dovedl se vystříhati jmenovaný již spis Luciana Müllera, o němž jakožto nejnovějším representantu časoměrných výkladů saturnského verše nám budiž dovoleno několika slovy promluviti. Spis sám neobsahuje hrubě mnoho nového, vyjímajíc některé podrobnosti, ale podává velmi jasný přehled posavadního badání o verši saturnském. Hlavní zásluhou Müllerovou jest, jak již naznačeno, že hledí vymeziti hranice pravého verše saturnského a sestaviti material úplně spolehlivý a přesný. U filologa starého rázu, jakým je L. Müller, rozumí se samo sebou, že si hledí v první řadě literatury umělé, zejména fragmentů Liviových i Naeviových, jakož že i konjekturu u něho nalézáme v plné slávě (ani nápisová literatura opět jí neuchází). Müller prohlašuje vše, čím se liší verše nápisů od veršů epických, prostě za výsledek nedovedností a i nedbalosti básníků (na př. na str. 104): je sice pravda, že zlomky literatury umělé jeví saturnius mnohem jednotnější a pravidelnější než nápisy, ale zcela dobře jest možno, že zakladatelé literatury umělé snažili se spoutati poněkud nevázanost verše domácího, aby jej tak přiblížili úpravné metrice řecké. M. se dovolává chyb, jichž se zhotovitelé starých nápisů dopouštěli v hexametrech a v jiných metrech řeckých; je však veliký rozdíl, činí-li kdo chyby v metru cizím, naučeném, anebo dělá-li chyby v metru domácím, z ducha národa, resp. z povahy jeho jazyka vytrysklém, jež je majetkem takřka všech členů národa: a nemusíme také na slovo věřiti Müllerovi, že by hrdí Scipionové byli dávali zhotovovati elogia svých otců lidem, kteří nedovedli řádně ani několik slabik spočísti. Nápisy naopak i pro pravou římskou ryzost svoji i spolehlivost materialu, jenž zůstal ušetřen osudů literatury rukopisné, jsou a tuším i zůstanou nejdůležitějším zřídlem dalšího badání.

Verši saturnskému dostalo se hojnou měrou také toho štěstí (anebo chceme-li, neštěstí; tak aspoň pojímá věc L. Müller, str. 48), že k němu přihlédnuto při skrovných posavádních pokusech na poli indoevropské metriky. Již Westphahl vykázal mu místo jemu slušící jakožto dědici starého metra indoevropského, složeného ze dvou veršů po čtyřech arsích (ovšem nikoliv po osmi slabikách, viz tyto Listy 1886, 19). Poměr jeho k německé „langzeile" dopodrobna a v celku správně vykládá Karel Bartsch (der saturnische Vers und die altdeutsche Langzeile, Leipzig 1867), kde zejména vynechávání thesí a alliterace nalézá hojně analogií; ne zcela bezpochybné jsou analogie řecké, jež se tu uvádějí (41 nsl.). Avšak zvláště pozoruhodné je srovnání saturnie s řeckým hexametrem, jež podal Frederic Allen (Über den ursprung des homerischen versmasses, v Kuhnově Zeitschrift f. vergl. sprachf. XXIV, 556 nsl.). Rozdíly saturnie a hexametru jsou podlé něho

v podstatě jenom dva (574): nejprve, že saturnius má v thesích i jedinou krátkou slabiku, dvé krátkých jen zřídka, hexametr naproti tomu jenom dlouhé slabiky nebo po dvou krátkých, potom, že v saturnii první dílec jest s anakrusí, druhý bez anakruse, kdežto v hexametru jest věc právě na opak. Převrátíme-li oba díly hexametru (hlavní caesurou rozdělené), dostáváme vskutku časem krásný saturnius:

φῦλα φρεσὶ μαντεύεσθαι || αἰεί τοι τὰ κάκ' ἐστί.

Že i tyto rozdíly nejsou nikterak rozhodné, přesvědčíme se zajisté, až jen zvykneme dbáti při studiu metrických forem více jich genetického vývoje, nežli posud se děje. Jak málo prvotní je v hexametru obmezení jednotlivých stop na daktyl či spondej, jak kolísaly prvky, z nichž hexametr je složen, v příčině jednoslabičnosti, dvojslabičnosti či zanedbávání anakruse, poučiti se lze zcela zřetelně na paroimiaku a jeho příbuzných (prosodiakos, enoplios), jak se nám jeví v nevyvinutém, neúplně upraveném tvoření metrickém. Verše jako

Ἱάρων ὁ Λεινομένειος.
ἐλεύθεραι αἶγες ἀρότρων.
ἢ κρῖνον ἢ κολοκύντην.
ἐγένοντο καὶ φῖλοι ἐχθροί.
μέγα στόμα τούνιαντοῦ a p.

tvoří hledané mosty mezi dílci saturniovými a hexametrovými; srv. o věci Bergkovo pojednání Das älteste Versmass der Griechen (Programm zur Feier des Geburtsfestes des Regenten, Freiburg im Breisgau 1854).[1])

Proti starým, časoměrným výkladům verše saturnského postaven byl v letech posledních nový, dle něhož verš tento, předchůdce veršů romanských, řídil se přízvukem. Výklad tento nevystoupil zcela bez přípravy: již Westphahl (Griech. Metrik[2] 32 nsl.) vyslovil mínění, že veršovnictví italské řídilo se v dobách prvních přízvukem, teprv později kvantitou, a že i v saturnské poesii ještě časem nalézáme jakési přechodní stadium od přízvučnosti k časomíře, kteréžto mínění také došlo hojného souhlasu (na př. u Allena, KZ. XXIV, 582 nsl.). Mně nezdá se postupem pravděpodobným, aby italské veršovnictví bylo začalo přízvučností, znenáhla se obrátilo k časomíře a zase již v prvních stoletích po Kristu se bylo vrátilo ku principu prvotnímu (nemluví se ovšem o poesii uměle nápodobující cizí, řecké vzory), nejedná se nám však zatím o dobu před saturnským veršem, nýbrž o tento sám; připomínám jenom, že postupu onoho nikdo nedokázal ani dokázati nemohl.

[1]) Otištěno znovu v souborném vydání Kleine philol. Schriften v. Th. Bergk herausg. v. R. Peppmüller, II, Halle 1886, 392—408.

První, jenž prohlásil verš saturnský za přízvučný, byl Eugène Misset (Le rythme du vers Saturnien, réponse à M. Louis Havet, v Lettres chrétiennes III, 88—108, Paris-Lille 1882). Pojednání tohoto jsem neviděl, podlé zpráv mi o něm známých (L. Müller l. c. 27, O. Keller, Der sat. Vers II, 39) neliší se podstatně od spisů Kellerových, pročež stačí snad prostá o něm zmínka.

Samostatně dospěl k náhledu témuž Otto Keller, professor pražské německé university. Ve spise svém (Der saturnische Vers als rythmisch erwiesen, Leipzig-Prag 1883; budeme spis tento citovati označením I.) vykládá důvody, jež vedly ho ku pochybnostem o mínění posavadním: stará latina byla by měla dle svědectví saturnských veršů, čtených způsobem posavádním, v rozličných případech kvantity, jež nedají se obhájiti ostatními našimi vědomostmi o jazyce latinském (1), vykladači verše toho nedovedli se obejíti bez měnění textů i nápisových (3), ve veršovnictví latinském opanovala posléze úplně přízvučnost, což patrně svědčí o tom, že „povaha jazyka i národa stály na straně 'rhythmického' (= přízvučného) principu“, kdežto „onen druhý princip (časomíra) byl jen importován a uměle pěstován“ (6); uvádí i doklady, v nichž moc přízvuku se jeví i v nejlepší době klassické. O důvodech těchto událo nebo udá se nám promluviti jinde. Dále konstatuje, že ve schéma sestavené na základě přízvuku dle vzorných veršů uváděných od grammatiků dá se vpraviti veliká část nápisových i jiných zachovaných saturniů (15 nsl.). Na základě zachovaných památek ustanovuje pak schémata pro „přísný“ („streng“) saturnius takto (27):

	a)	⏓́ ⏓ ⏓́ ⏓ | ⏓ ⏓́ ⏓	⏓́ ⏓ ⏓́	⏓ ⏓́ ⏓,
řídčeji	b)		⏓ ⏓́ ⏓ ⏓́	⏓ ⏓́ ⏓,
	c)		⏓́ ⏓	⏓ ⏓́ ⏓,
	d)		⏓́ ⏓ ⏓	⏓́ ⏓ ⏓.[1]

Při tom dále připouští se i „vsutí“ ještě jedné nepřízvučné slabiky mezi prvním a druhým, druhým a třetím, čtvrtým a pátým, pátým a šestým přízvukem. Schémata tato ovšem v druhé části nejeví hrubě jednotnosti. Přidává dále výklady o hiatu, o synizesi, kterou rozhodně u míře příliš velké připouští (32), o alliteraci, rýmu, refrainu, což vše se vyskýtá, aniž však náleží k nezbytným požadavkům verše (33).

Od popisu tohoto uchyluje se tytýž velmi podstatně „star[illegible] nevyvinutější saturnius“ (der ältere, rohere saturnische Rythmu[illegible]) jenž ovšem nevyhynul ustálením onoho úpravného (38). „[illegible] každém místě, kde nejpravidelnější schéma vykazuje jedinou be[illegible] přízvučnou slabiku, může býti připojena ještě druhá: dále s[illegible] každá polovice verše, i první, počínati se slabikou bezpřízvučno[illegible] Verš rozpadá se ve dvě přibližně stejné polovice, obsahuj[illegible]

[1]) Keller i Thurneysen (v. n.) uznávají caesuru Korschovu.

4—8 slabik se 2—4 přízvuky; obyčejně jest to 5—7 slabik se 2—3 přízvuky“ (39). Části spisů Kellerových, jednající o tomto „nevyvinutém saturnii“, jsou rozhodně slabou jejich stránkou: jeť patrno, že památky, jež sem Keller počítá, nemohou býti tvořeny podlé jediného základního rhythmu, byť sebe svobodnějšího a sebe více variac připouštějícího.

Strany přízvuku se dovídáme, že slova jednoslabičná povahy méně samostatné, ba i dvojslabičná nemusí míti ve verši přízvuku, za to každé čtyřslabičné slovo a každé proparoxytonon (na př. flàminis, òpsidésque) může míti přízvuky dva (30. 31). Na str. 57—73 nalézáme podrobný metrický rozbor všech „saturnských“ památek, v dodatku (74 nsl.) učení Bassovo o saturnském verši, výklad Havetův a některé romanské, řecké i latinské doklady poesie přízvučné.

Spis Kellerův obrátil rázem pozornost filologů k saturnskému verši, který takto v celku byl dosud dosti v zapomenutí a uváděn i vykládán byl jen jaksi k vůli celku. Rozpředla se v literatuře filologické velmi čilá kontroversa, v níž ovšem mínění pronášena nestejná. Z projevů souhlasných uvésti jest především recense Westphahlovy (Götting'sche gel. Anz. 1884 č. 4. Philol. Woch. 1884 č. 36), jenž nadšenými slovy se hlásí k novému učení; rovněž vedou si Hugo Gleditsch (Wochenschrift f. klass. Philol. 1884 č. 2), G. A. Saalfeld (Jahrbücher f. Phil. und Päd. II. Abth. 1884, 61), Felix Ramorino (ad O. Kelleri opusculum etc. excursus Augustae Taurin. 1883), Rudolf Thurneysen (Der Saturnier und sein Verhältniss zum späteren römischen Volksverse, Halle 1885). Neschází ovšem ani projevy odmítavé, tak H. T. Karstena (Revue de Phil. IX, 144); také uvedený již dříve spis Luciana Müllera namířen jest v první řadě proti Kellerovi.[1])

Zvláštní zmínky zasluhuje z projevů souhlasných zejména spis Thurneysenův. Rozdíly spisu tohoto od výkladů Kellerových jsou hlavně dva, při čemž stanovisko Thurneysenovo a priori jeví se správnějším: obmezuje se pouze na nepochybné saturnie (Kellerovy „strenge Saturnier“), v první řadě na nápisové a pak na ony rukopisné, jichž čtení je dosti spolehlivé (napočetl všech 99), potom hledí konstatovati jednotné schéma verše s nezměnným počtem přízvuků (taktů). Výsledky jeho jsou v podstatě tyto (47): Saturnius jest tvořen na základě přízvuku, tak, že každý verš má pět hlavních přízvuků: první polovina verše má tři, druhá dva. Ovšem připouští i Thurneysen, že slabika přízvučná anebo slabika bezprostředně před přízvukem může býti zastoupena slabikama dvěma, ale tyto musí obě býti krátké. Arse

[1]) Dodávám ještě, že i Dr. R. Kühnau (Die Trishṭubh-Jagatī-Familie, Göttingen 1886, 74. 75) hlásí se ke starému, časoměrnému výkladu.

podlé toho může býti tvořena přízvučnou krátkou slabikou, anebo přízvučnou dlouhou, anebo konečně dvěma krátkými, z nichž první má přízvuk. Schéma verše podlé mínění Thurneysenova s možnými licencemi jest toto:

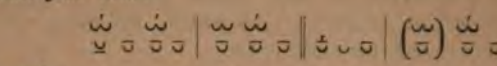

řídčeji pak

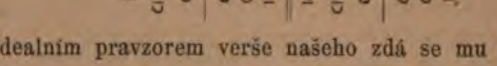

Idealním pravzorem verše našeho zdá se mu býti (50)

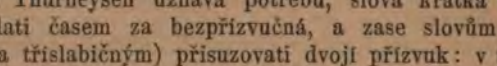

I Thurneysen uznává potřebu, slova krátká a bezvýznamná vykládati časem za bezpřízvučná, a zase slovům čtyřslabičným (zřídka třislabičným) přisuzovati dvojí přízvuk: v tom však sotva u koho nalezne víry, že by vedlejší přízvuk byl vždy anebo z pravidla býval na slabice první (31. 32), na př. duònóro Còrnélius bicórpores aètáte; metrická monstra jako súpérbiter contémtim, Mércurius cumqu(e) éo, bícórpores Gigántes a p. v. (31) sotva komu se budou zdáti pravděpodobnými. Myslím, že mnohem přirozenější by bylo bývalo, připustiti raději možnost anakruse.

Konečně vyšel ještě dodatečný a z části opravující spisek O. Kellera, Der saturnische Vers, zweite Abhandlung, Prag 1886 (cituji jej s označením II.). Schéma přísného saturnie jeví se nám tu (23) v těchto, z části modifikovaných variacích:

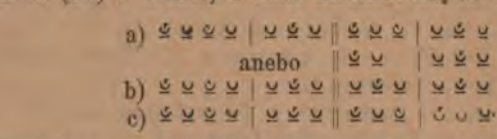

Srovnej o obou posléze jmenovaných spisích recense Fr. Hanssena ve Philol. Aug. 1886, 25. 182.

Věcí, jejíhož významu nikdy nesmí se podceňovati při problémech podobných, kde běží o poznání věcí nám dobou tak vzdálených jako jest povaha saturnského verše, jest zajisté výklad osob, které problému tomu nebo onomu byly bližší, než my. A výklad saturnského verše, do nedávných dob vůbec běžný, opírá se (alespoň z části ne nepatrné) právě o zprávy učenců římských, učenců dosti blízkých době, ve které verš saturnský byl ještě v živém užívání, učenců, jimž památky verše toho byly zajisté přístupny v míře daleko hojnější, než nám. Nepravím ovšem, že bychom tradicím podobným museli věřiti vždy a všude bez výminky; ale práva jakéhosi, úplně jich nedbati, nabýváme tuším teprv tehdy, smíme-li s jistotou předpokládati, že mezi dobou, z níž problém náš pochází, a mezi dobou, v niž spadají počátky

tradice o něm zachované, byla nějaká značnější mezera časová. A jest snad takovéto značnější přerušení kontinuity tradice o povaze, o přednesu verše saturnského jisté neb aspoň pravdě podobné? Nechci o věci této, ležící dosti stranou mých vlastních prací, osobiti si úsudku rozhodného; ale k otázce učiněné netroufal bych si posvědčiti.

Nejstarší výklad verše saturnského jakožto verše kvantitativního nalézáme u Caesia Bassa, grammatika a básníka z doby Neronovy (Keil, Gramm. lat. VI, 245). L. Müller vyslovuje mínění (l. c. str. 8), že Caesius Bassus čerpal mínění svoje z Accia, prostřednictvím Varronovým, nekladu však na věc tu velké váhy, protože nemá ani významu rozhodujícího, ani se nedá přesně dokázati. Bassus však zřejmě mluví o *starších vykladačích* verše saturnského: „de saturnio versu dicendum est, quem *nostri existimaverunt* proprium esse Italicae regionis, sed falluntur.“ S druhé strany zase víme, že ještě do dob Horatiova mládí Liviova Odyssia se udržela ve školách jako jakýsi cvičebný material (pravím, že se *udržela*, protože lze si mysliti, že pedantští učitelé drželi se déle, než se srovnávalo s rozvojem římské literatury, zastaralého Livia, ale zajisté nikomu by nenapadlo na př. v I. stol. př. Kr. jej ve škole zaváděti): a víme, že metrické texty přednášely se u starých, jako na př. podnes u Indů, způsobem přesně rhythmizovaným; připomínám hned, že Horatiovi je náš verš sice *horridus numerus*, ale přece jen *numerus*. K tomu přičtěme nápisy, psané saturnským veršem, v Římě hojně se vyskýtající (mimo nápisy zachované víme o existenci jiných nápisů saturnských z citátů grammatiků a na př. ze zprávy Bassovy, že triumfatoři dávali na Kapitoliu upevňovati saturnské zprávy o svých vítězstvích): nápisy tyto zajisté byly také čteny, a s jich obsahem vštěpoval se i saturnský verš v mysl Římanů aspoň ze vzácnějších rodů. Konečně žil saturnský verš v plné síle i v některých liturgických říkadlech a pod. Carmen Arvale na př. přes žalostný stav, ve kterém se zachovalo, zcela určitě se hlásí k saturnskému verši. A že spůsob přednesu saturnského verše právě zde asi v plné ryzosti se udržoval, rozumí se tuším při houževnatosti, s jakou se vůbec lpívá a v Římě zvláště lpívalo na všech podrobnostech obřadů náboženských, samo sebou; k vůli analogii připomínám, že Indové vždy zcela dobře byli si vědomi, právě následkem živé a nepřerušené tradice, že při přednesu obětních hymnů a říkadel (i *prosaických*: Ait. Br. III, 12, 3, 4.) musí se často rozváděti *j* a *v* ve zvláštní slabiku (na př. *sūria* m. pozdějšího *sūrja*, *tuam* m. *tvam*), anebo hiat odstraňovaný sice stažením obnovovati, ačkoliv sbírky jejich zredigovány byly již dávno v souhlase s jazykem pozdějším a ačkoliv dobře věděli, že ne každý verš vedský musí mít určitý počet slabik. To-li vše uvážím, nevidím pro přívržence přízvučnosti verše saturnského nikde pevného bodu, odkud by mohli

zvrátiti staré zprávy o jeho povaze, nevidím nikde doby, kde by byl verš saturnský upadl tak v zapomenutí, aby již v prvním století po Kr. byl mohl vystoupiti učenec nějaký s výkladem, aspoň pokud se týče první jeho části, zcela zvráceným.

Ovšem O. Keller se dovolává také starého svědka (l. c. 1, 15), Serviovy poznámky ke Georg. II, 385. 386. o saturnském metrum, „quod ad rhythmum solum vulgares componere consuerant.“ Neváží zajisté ničeho, že má pro sebe svědka jediného proti několika svědkům výkladu staršího: pravda není věcí, o které by se mohlo rozhodovati hlasováním. Záleží ovšem především a jedině na tom, co asi Servius slovy uvedenými si myslil. Keller uvádí slova jeho beze všeho tak, jako by samo sebou se rozumělo, že „rhythmus“ je totéž, čemu my říkáme přízvuk, anebo přízvučnost; a není u věci té samotným: terminu rhythmický užívalo i užívá se často v metrických spisech u významu našeho „přízvučný.“ To však je věc, které nikdo nikdy nedokázal: srv. Havet l. c. 359. Za to víme od Charisia (LMüller l. c. 11), že staří grammatikové jmenovali „rhythmus“ metrum, které prostě nedovedli skandovati; a že saturnské verše tomu, kdo jich neslyšel přednášeti rhythmicky, snadno mohly připadati útvary bez vlastního metra, uvěříme tím spíše, že Ciceronovi tak připadaly i některé verše rozměrů vzatých od Řeků, ba i senáře komiků (Or. 183. 184.). L. Müller tuším má plnou pravdu dále, tvrdí-li (28 nsl.), že „rhythmickou“ poesií v užším smyslu slova jmenována byla ona, která nedbala hrubě shody skutečné kvantity volených slov s požadavky metrických schémat, i Havet (359), jenž Serviovu „ad rhythmum solum“ rozumí jako „ad arsin solam, ita ut syllabae in arsi positae nihil referat utrum productae sint an correptae.“ S tím aspoň souhlasí úplně na př. Commodianovy „hexametry“, nejstarší památka poesie „rhythmické“ (L. Müller, 29): verše, jako

praéfatió nostrá viám erránti demónstrat

smíme aspoň stejným právem nebo neprávem považovati za prosodické i za přízvučné.

Ovšem v tom sluší dáti úplnou pravdu Kellerovi, že metrika římská poměrně již dosti záhy počala se přidržovati principu přízvučnosti. Již nejstarší poesie křesťanská svědčí o tom nepochybně nemluvě o metrice literatur romanských; i v tom uvěříme Kellerovi, že přízvučnost, zvláště v poesii lidové, sahá prvními ukázkami i v doby Caesarovy (Keller I, 6). Ale nikterak z toho ještě nenásleduje, že by časomíra již proto musela býti principem vneseným v poesii latinskou z literatury řecké, principem, jenž se příčil duchu latiny hned jak byl zaveden: vždyť sama historie metriky řecké poskytuje nám v příčině té nejlepšího poučení. V Řecku po staletí udržela se vládnoucím principem metrickým časomíra, až v době byzantské vidíme ji ustupovati přízvučnosti.

V nejkrásnější shodě s úkazem tím jest zajisté, že ve starých metrických literaturách indoevropských, v řecké a staroindické, abychom pominuli latinské, vidíme časomíru, v literaturách germanské, slovanské i litevské, jež známe teprv z pozdějších stadií, naproti tomu panuje přízvuk. Úkaz tento souvisí patrně se změnami v povaze slovného přízvuku, jež podlé všeho asi u všech národův indoevropských braly a berou se týmže směrem (srv. tyto Listy, 1886, str. 28 p. 4). Proto také odmítneme s určitostí diametralní opak učení Kellerova, učení, dle něhož přízvučné veršovnictví vniklo v latinskou literaturu vlivem křesťanství z poesie semitské (Wilhelm Meyer, Anfang und Ursprung der lat. u. griech. rythmischen Dichtung, Abhandlungen d. k. bayer. Ak. d. Wiss. I. Cl. XVII. Bd. II. Abth. 267—450). Vůdčí princip každé metriky je povaha jazyka, resp. přízvuku a poměrů kvantitativních: a kdyby vývoj jazyků klassických nebyl sám sebou vedl ku přízvučnosti, nebyla by si jí jejich literatura dala vnutiti, tím méně, čím vyvinutější a ustálenější byly v ní již formy básnické. Právě tak nedala si literatura naše vnutiti časomíru, která tuším u nás na vždy ustoupila přízvučnosti, již podlé neomylného svědectví prostonárodní poesie, jedině s povahou jazyka našeho se srovnávající.

Ovšem jako právě naše prostonárodní literatura časem vedlé přízvuku dbá i kvantity slabik (srv. Durdík, Poetika, I, 347 n.), právě tak naopak zase v literatuře časoměrné nesmí nás překvapovati, nalézáme-li časem i shodu přízvuku slovného s metrickým. Známý doklad

ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον ὃς μάλα πολλά

sotva jest výsledkem holé náhody. Zejména v latině samo sebou se muselo dostaviti shod podobných dosti četně, působením přízvukových zákonů latiny, zejména zákona o přízvučnosti dlouhé paenultimy. Popříti se také nedá, že zejména starší básníci latinští nejen shodě obojího přízvuku se nevyhýbali, nýbrž jí jak se zdá časem úmyslně vyhledávali. Přirozeným výsledkem přízvukových zákonů latiny jest na př., že druhá polovice saturnského verše ve své nejčastější a nejpravidelnější podobě (– ∪ –, ∪ – ⏑) je současně přízvučnou i časomérnou. Shoda jest zde tak nutná, že již proto neuvěříme Kellerovi (II, 11), i kdybychom uznávali jeho stanovisko, jenž tu hledá „ein Fünkchen wahrer Überlieferung“: buď římští theoretikové nevěděli o pravém přednesu verše saturnského ničeho, pak čtení Naévió poétae je pouze přirozeným výsledkem jejich názorů o verši tom ať pravých či nepravých, anebo znali spůsob přednesu celého verše. Srv. W. Meyer l. c. 270. L. Müller 31 nsl.

Za hlavní příčinu, proč O. Keller opustil výklad saturnského verše, jak na základě starých zpráv posud byl vůbec běžný, udává on sám, že nemohl pochopiti, kterak stará latina, a právě jen tato, má vykazovati ve množství případů kvantity, odporující všem

ostatním známým věcem, tedy na př. měření jako parīssumā místo parīssumă, Lucīus m. Lucĭus, patrē, Iovē, ordinē, terrā, extā, marē, insecē, itaquĕ atd.“ (I, 1). Také jazykozpytec R. Thurneysen (l. c. 3. 4.) hlavně z téhož důvodu přidal se k mínění Kellerovu: a nelze upříti, plyne-li z kvantitativních výkladů verše saturnského v skutku, že se říkalo Lucīus a p., že pravděpodobnost výkladů těch velice jest otřesena, ne-li úplně vyvrácena. Nescházelo sice pokusů, kvantity v sat. verších se jevící ospravedlniti i jazykozpytnými důvody (zejména Corssen se o to přičiňoval), ale chabost jejich je dnes tuším každému zřejma. Ale pochybuji, že by věc měla se v pravdě tak, jak se obyčejně líčí, a tím odpadá tedy také hlavní, ne-li jediný důvod, který by nás mohl přiměti, prohlásiti určité učení starých grammatiků o verši saturnském za bezcenné.

Již na str. 28 a násl. těchto Listů obíral jsem se otázkou, je-li nezbytně nutno, aby v arsi vždy musela státi slabika dlouhá (resp. v poesii přízvučné přízvučná) a naopak v thesi krátká (či bezpřízvučná). Vyložil jsem tam mínění, že tomu tak býti nemusí; „wer sagt uns etwa, dass ein rhythmischer ictus nur da vorhanden sein könne, wo die quantität oder der wortaccent des verses sich darnach richtet?“ (Fred. Allen, KZ. XXIV, 560). Z toho plyne ovšem dvojí: jednak, že nesmíme z délky či přízvučnosti slabik nějakého útvaru metrického souditi hned o způsobě, kterak útvar ten jest rhythmizovati, a zase naopak, že na základě funkce, kterou ta neb ona slabika při rhythmickém přednesu zastává, nelze hned činiti platných a nepochybných závěrků o její výslovnosti v běžné mluvě. To platí patrně měrou tím větší, čím méně jest vyvinuta a zdokonalena metrická technika literatury, o niž právě jde. Příklad objasní věc lépe, než dlouhé výklady. Vyslovíme-li větu „koulelo se, koulelo červené jablíčko“ s obyčejným přízvukem, nevíme ničeho o tom, jak je rhythmizována ve známé písni: ano mýlili bychom se, kdybychom na základě této akcentuace soudili, že první slabika slova jablíčko musí tvořit dobu těžkou. Dejme tomu však, že někdo zná rhythmus oné písně, že ví, že ve slově jablíčko druhá slabika v ní tvoří dobu těžkou, prvá a třetí doby lehké: bude smět už proto tvrditi, že čeština 19. století akcentovala sice první slabiku, že však dle svědectví těch a těch prostonárodních písní (k nimž by mohl přidati i hojně dokladů z umělé literatury) se říkalo také jablíčko a pod.? Zajisté ne.

A nic jinak patrně neměla se věc v primitivních plodech poesie časoměrné. Jestliže z 1670 vedských veršů (srv. Listy fil. 1886, 29, kde na poslední řádce jest čísti 1—4. 6—67) má 1642 závěrkový rhythmus ∪ – ∪ ⏑, nebude nikdo na př. k vůli verši IX, 61, 9, b: pūšņĕ pavasva mádhumān hned tvrditi, že závěrek mohl býti tvořen i dle jiného rhythmu (∪ ∪ ∪ –), anebo zase snad naopak, že v době vedské se říkávalo i mádhumān

každý spíše bude souditi (anebo alespoň by měl souditi), že sice se říkalo mádhumān a že sice závěrek osmislabičného verše měl rhythmus ∪ – ∪ –, ale že básník z nouze nebo z pohodlí krátkou slabiku nechal fungovati za arsi. Troufám si tvrditi, že prohřešení proti přízvuku slovnému je těžší, než prohřešení proti kvantitě, že toto snáze se dá při přednesu opraviti, než ono: intelligentní zpěvák aspoň dovede (a skladatelé dávají mu k osvědčení této dovednosti hojně příležitosti) ve zpěvu náležitou oekonomií dechovou, užitím nepatrné, nepozorovatelné přestávky po krátké samohlásce zcela snadno vysloviti ji krátce, třebas v hudebním rhythmu vyplňovala i dobu, slušící samohlásce dlouhé, kdežto při kollisi mezi přízvukem hudebním a přízvukem slovným mu nezbývá, než dáti jednomu z nich přednost na úkor druhého.

A proto docela dobře dovedu si pomysliti, že ve verši saturnském slabika krátká zastává v arsi funkci slabiky dlouhé, aniž proto nastává jazykozpytci hned úloha, bůh ví jakými důvody hájiti možnost délky její ve skutečném jazyce. U verše saturnského přistupuje k tomu ještě faktum, že tato licence metrická týká se v první řadě slabik záslovných, u nichž při přednesu naznačená náprava pomocí malé pausičky zvláště leží na snadě; připomínám mimochodem, že ve všech časoměrných literaturách indoevropských dá se skvěle dokázati věta, že arse před pausou, totiž arse na konci verše celého nebo nějakého dílce veršového (před caesurou) tvořena býti může libovolně slabikou dlouhou nebo krátkou, svoboda, kteráž ovšem zejména před caesurou tytýž zaniká, v oněch případech, kde pausa mezi oběma dílcema verše se zanedbává. Srv. ostatně výklady Fr. Hanssena ve Philol. Anzeiger 1886, 182, jenž plným právem Kellerovi namítá, že s krátkými slabikami záslovnými v arsi se shledáváme i u Plauta a Terence, ba i u klassiků, tedy v památkách mimo všecku pochybnost časoměrných. Ostatně bohužel často ani nelze říci s určitostí, neimputujeme-li snad básníkovi poklések proti kvantitě chybným skandováním verše: kdož pak smí říci, že zná všechny možné rhythmické variace saturnského verše? A konečně ani přízvučníci nejsou prosti i při skrovném rozsahu památek saturnských a pružnosti svých schémat násilností proti přízvuku latinskému: nechci mluvit o Thurneysenových akcentuacích duònóro Còrnélius sìlvícolae bìcórpores (l. c. 32), se kterými, jak se zdá, zůstal ojedinělý, ale že by se bylo říkalo apûd vos (splynutím v jediné slovo s jediným akcentem: Misset 107. Keller I, 42. II, 39), intér se, apûd mẽas (Keller II, 23), nemusí také nikdo tak na slovo uvěřiti.

Mínění moje o sporné otázce, jak je konečně mohu v krátce vyložiti, jest tedy toto. Saturnský verš je problémem příliš nesnadným a k tomu material, na základě jehož bychom jej mohli posuzovati, příliš kusý, než abychom z něho samého kdy mohli se dobrati úsudku nepochybného. Ku platnému poznání verše toho

může vésti jenom tradice z dob, kdy rhythmizace saturnského verše známa býti mohla. Tradice taková jest — aspoň pokud já dovedu souditi —, tradice tato dá se srovnati z veliké části se zachovaným materialem, verš saturnský vyložen na základě této tradice jest v plném souhlase s metrickými útvary jiných národův indoevropských, samostatný vývoj metrických principií latinské poesie souhlasí taktéž s osudy zvláště metriky řecké, a hlavní, ba jediný důvod, jenž učence některé vedl k zamítnutí tradice oné, totiž neshoda funkcí některých slabik ve verších saturnských se skutečnými kvantitami jejich, nemá váhy tak absolutně rozhodující, jakou oni mu přikládají. Proto tuším věřiti jest i na dále oné tradici. Ale i v tom případě, že by tradice ona nezasluhovala víry, kterou v ni máme, nezdá se mi boj rozhodnut ve prospěch theorie přízvučné: i pak zbývají theorii časoměrné zbraně právě tak silné nebo slabé, co theorii druhé, volba mezi oběma aspoň při nynějším stavu našeho vědění je spíše libovolná, než věcně nutná, a verš saturnský jest přičísti k oněm útlohám, se které věda aspoň dnes ještě není.

Až posud ovšem jsme mluvili jenom o takových verších, na které na př. L. Müller a Thurneysen svoje pozorování obmezili, na Kellerovy „strenge Saturnier," zkrátka na útvary metrické, které na jisto se hlásí dohromady jako útvary tvořené aspoň celkem dle schémat v podstatě identických. Co však máme počíti s ostatními, s verši značně odchylné podoby, s „nevyvinutým" saturniem? Myslím, že bude nejlíp, všelijaká stará tato říkadla nechati úplně stranou. Verše, jež nahromadil na př. O. Keller v oněch částech spisů svých, jež věnoval „dem rohen Saturnius", jsou tak nestejnoměrny ve všem, v počtu slabik, v počtu mor, v počtu přízvučných i nepřízvučných slabik, že, myslím, na vždy vzdáti se musíme naděje, že kdy se podaří nám je čísti tak, jak asi bývaly recitovány. Vždyť ani nevíme, neměli-li staří Římané mimo pravý saturnius snad i jiná podstatně od něho různá schémata metrická, nevíme ovšem, zdali a jaké variace byly u jednotlivých schémat možny, nevíme o říkadlech oněch a podobných věcech v příčině jich rhythmizování zkrátka ničeho: tradice nás tu úplně opouští.

Jest to jedním slovem material, ze kterého podlé individuální náklonnosti své může udělati každý něco jiného, jenom nikdo nic nepochybného. Proto také vidíme, že říkadla tato mění se v rukou učenců jimi se obírajících jako Proteus: Westphahlovi jsou tvořena z části jen dle přízvuku, z části dle jakéhosi kompromissu mezi přízvukem a časomírou, Havet se drží jedině časomíry, Keller jenom přízvuku: rozumí se samo sebou, že vedlé těchto rozdílů zásadných zase ještě v jednotlivostech podrobnějších je možna celá řada různých mínění, z nichž každé se dá hájiti, ale žádné uhájiti. Myslím, že tu stojíme před hádankami, jež lépe jest nechati bez rozluštění: vždyť nemůže býti nezbytnou po-

vinnosti vědy, aby o všem musela a musela pronésti svoje mínění.

Zejména však nedovedu pochopiti, že jsou učencové vážní, kteří troufají si vtěsnávati i mimolatinské zbytky (často pochybné) metrického tvoření italského do schémat, odjinud přenášených. O kvantitě slabik umbrických na př. víme něco spolehlivého jenom tam, kde náhodou napadlo rytci přidáním *h* anebo zdvojením samohlásky naznačiti její délku; o přízvuku umbrickém nevíme zhola ničeho. A přece činí se pokusy na základě metriky germanské a přízvuku latinského určiti rhythmus umbrických obřadných formulí (Westphahl Griech. Metrik[2] 38. Götting. gel. Anz. 1884, 351. Keller l. c. II, 39). Mají-li podobné výklady nějaký rozumný účel či nic, rozhodovati nebudu: ale tolik je jisto, že nejsme ani v nejmenším oprávněni přenášeti přízvuk latinský na ostatní jazyky staroitalské. Jak málo mohou se shodovati i jazyky bližší sobě než latina s umbričinou v příčině přízvuku, poučuje nás jediný pohled na různost přízvuku jazyků slovanských, nebo jazyků litevského a lotyšského. Bohužel člověk rád zapomíná, zvláště je-li veden zamilovanou myšlénkou, že i domysl lidský má meze.

Ad Catullum.

Scripsit Robertus Novák.

Carm. 6 v. 12 scribunt nunc plerique editores ex Hauptii aliorumque opinione sic: 'nam nil stupra ualet, nihil tacere', cum codicibus tradatur: 'nam in (sic O, 'ni' G) ista praeualet nihil tacere.' sed non est probabile poetam ita scripsisse ipsum; primum enim, id quod A. Riesius recte monuit, vox stupri haud dubie hoc loco parum est veri similis; ponitur certe illa semper cum quadam reprehensionis ac vituperationis vi, cui non est in hoc carmine iocoso, quo rogat poeta amicum, ut suas ipsi indicet delicias, quidquam loci. tum etiam illud 'valet', id quod fugisse videtur adhuc viros doctos, cum infinitivo coniunctum suspicionem mendi movere potest; nam non est ullum exemplum huius structurae, quamquam sescentis locis potestas erat eius adhibendae, apud Catullum.[1]) neque vero melius huic loco Riesius consuluit, cum scripsit in editione Catulli carminum: 'nil celare ualet, nihil tacere.' ut illa mittam, quod violentior est ea mutatio et 'ualet' cum infinitivo copulatum et ipsa habet, sensu est minime probando. etenim si cubile *nil celare valet, nihil*

[1]) etiam hac ex causa Schwabii *valent* in 66, 32 parum est probabile.

illo 'tapreu' delitescat. vocem subes
ficet; nam et infinitivus qui est tacere
tentia ea huic loco apta sit, qua lect
tacere p o s s e, nihil praeterea. pr
[prae], *alid* nihil tacere.' locus inde l
'pote' olim in 'post' (= p') corruptu
p̄ (= prae) et p' inter se confus
vitium, ut aliqui versus numeri essen
que lectione longius manavit. confus
O exempla nonnulla, velut 64, 11
stea), 64, 145 p'gestit (pro 'praegestit
p'ea (pro 'praeda'), ibd. 194 p'portat
portat); cf. et 66, 80, ubi in codi
ratum. in aliorum quoque scriptorum
leguntur; apud Amm. Marc. 28, 4,
pro 'praestigiis'; in hist. Aug. vita Au
recesserunt,' P: 'poteraecesserunt' pro
typo videtur fuisse: 'potecesserunt'),
Petschenigii recens opinio: '. . . c
cesserunt.'

In 22, 12 sq. recte Aem. Bael
videtur, consuetudinem poetae secutus
scurra | aut si quid e s t a c u t i u s vid
dedisset *argutius*, quod propius accedit
re tristius'; haec enim originem videtur
orto ex 'agrutius' i. e. 'argutius.' sensu
habere nemo negabit; cf. Hor. sat. 1, 1
Spart. vit. Hel. Ver. 6, 2. — 54, 1 s
pusillum. | e t e r i r u s t i c a s e m i l e n t i

multas (*illac atque illac*) illam spectasse; tum ne diei quidem luce prohibitas emergere, postremo vel media parte corporum nudata spectantes oculis mortalium apparere sustinuisse. illud *illac atque illac* (= omnibus locis, circumcirca) prorsus e poetae usu est positum; cf. 6, 9; 61, 34; 68, 133. — in v. 109 eiusdem carminis 'prona cadit, † lateque cum eius (O: ei') obvia frangens' vitium remanet, quamquam haud pauca ad sanandum illud iam sunt temptata remedia. mihi leviter is versus videtur corruptus; sensus certe egregius efficitur lectione: 'prona cadit, late quae sunt ei obvia frangens.' *ei* in *eius* abisse videtur ascita vicina *o* (*o*bvia); *sunt* et *cum* in libris saepius inter se permutata inter omnes facile constat codicum peritos. — ibd. v. 204 sqq.: 'annuit invicto caelestum numine rector | quo nutu tellus atque horrida contremuerunt | aequora concussitque micantia sidera mundus.' pro illis 'quo nutu', quod Schwabius post Feam recepit, traditum est 'quō tc̄' (sic O; 'tūc' G.), quae lectio sane prope accedit ad codicum vestigia, sed tamen vereor ut genuinum adsequatur; nam poeticum quidem parum illa spirat (*annuit — quo nutu*). attendas velim praeferendumne sit: 'conmotast tellus . . . . .' haec enim lectio non solum facillime potest ex optimi testis (O) scriptura explicari — nam si illud 'quō tc̄' par posueris huic 'quō tē', habes: 'quom test' = 'quom taest,' unde 'o' inserta evadit: 'quom⟨o⟩taest' i. e. 'conmota est' — sed etiam allitteratione in membris subsequentibus apparenti mirum in modum firmatur. sic enim omnia tria enuntiata, quibus effectus nutus divini describitur, verbum continent a praepositione *con* incipiens.

conmotast tellus atque horrida **con**tremuerunt
aequora **con**cussitque micantia sidera mundus.

accedit quod et in versibus illis homericis, quos h. l. respicit Catullus, eadem est paratactica, quam dicunt, enuntiatorum adiunctio (cf. illa: *ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται* et *μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον*). — ibd. in v. 345: 'cum phrygii teucro manabunt sanguine campi' vox *campi* sensu sane est aptissimo, verum a codicum scriptura quae est *teuen* (O) vel *tenen* (G) longe hercule distat. quid est quod non legatur: 'manabunt sanguine fines', praesertim cum illud 'fines' non sit ab usu poetae alienum? cf. 66, 12: vastatum finis iverat assyrios. — versum 59 c. 66: '† hi dii uen ibi vario ne solum in lumine caeli' recentissimi quoque editores (Riese, Schwabe) ut corruptum exhibuerunt; et sunt omnia eius restituendi conamina parum veri similia. ego duplici scriptura locum deformatum iudico hac: 'ut ⟨ui⟩dit ueni [ui]' (fuerat: 'ut dit ueni', al unde profectum: 'ut dit ueni ui' [correctura pravo loco inserta] = 'ut dii uen ibi'; cf. 58, 5, ubi O habet 'magna ami-

remini' pro 'magnanimi Remi' ortum ex: 'magna miremi) i. e. 'ut uidit', scribendumque censeo: '..... litoribus. | ut vidit [veni], vario ne ....' i. e. dea ut me (comam) adlatam conspexit, ne .... foret ...., posuit. duplices scripturas in libris Catullianis habes ex. gr. 10, 9; 38, 1; 63, 49. — ibd. v. 93 sq.: 'sidera corruerint utinam! coma regia fiam: | proximus hydrochoi fulgeret Oarion.' prior horum versuum nondum est probabiliter emendatus; ea quam attuli lectio C. Lachmanni est, satis illa quidem sequens codicum scripturam quae est 'cur iterent utinam', at sententiam, ut Aem. Baehrensius in adnotatione ad h. l. uberius exposuit (p. 481), pravam habens. peiora etiam quae alii temptarunt. suspicor legendum esse: 'sidera permittant, iterum coma regia fiam', qua sententia haud quidquam potest huic loco inveniri accommodatius. error existere potuit ex archetypi scriptura: 'sidera permittant coma' descripta sic: 'sidera per iterum mittant coma' et dein mutata: 'sidera cur iterent urinam coma.'

67, 11 sq.: 'nec peccatum a me quisquam pote dicere quidquam: | verum † istius populi ianua quite facit.' locus multis iam obrutus coniecturis nec tamen in integrum restitutus. exspectatur sententia qua dicat ianua se vacare culpa, incertis tantum populi rumoribus se dici peccare. eam adsequeris, si mecum legeris: 'verum istud populus, ianua rite facit.' hoc *rite* adhibuit poeta etiam 64, 310: aeternumque manus carpebant rite laborem. — 92, 3 quin corruptus sit, nullus dubito; sensus flagitat ut scribas aut: 'quot sunt signa eius, totidem mea: deprecor illam' aut, id quod magis exprimit codicum vestigia: 'quot signa eius sunt, (O: quo signo quia sunt) totidem mea: deprecor illam' i. e. 'quot *si*-[gno]*gna* ⟨*eius*⟩ sunt cet.' — 107, 7: 'quis me uno uiuit felicior aut magis † hac est | optandus uita dicere quis poterit?' pro corrupto 'hac est' ('hac ē' O, 'me est' G, 'me est' L) commendat Aem. Baehrensius 'hace'; quae lectio nobis valde probaretur, si uteretur ullo loco Catullus forma quae est *hīce*. sed nusquam invenies tale exemplum apud illum; inde probabilius mihi videtur fuisse h. l. olim: 'aut magis istac.' librorum scriptura facile evenire potuit, si quando exaratum erat: ist. nec ullius momenti est quod G habet: 'aut magis me est'; nam 'me' inde est ortum, quod scriba post 'mag*is*' per neglegentiam revertit ad illa quae praecedunt 'qu*is* me', syllaba *is* in errorem deductus; exarato autem *me* illud *hac* omisit et subsequens *est* adiunxit. in versu autem sequenti scribendum esse: 'optandam vitam dicere quis poterit' iam alii viderunt.

Příspěvky k archaeologii umění.

Napsal Hynek Vysoký.

(Pokračování a dokončení.)

3. Nejznamenitější památkou uměleckou, jež za předmět obrala si báji o Telefovi, byla skupina Skopova na zadním štítu slavného chrámu Atheny zvané Ἀλέα v Tegeji. Pausanias VIII, 45, 4—7 vypravuje o vzniku chrámu toho a uměleckých jeho okrasách následujícím způsobem: „Tegejským postavil starý chrám Atheny Ἀλέα Aleos. Později však vystavěli Tegejští bohyni chrám veliký a podivuhodný. Onen první chrám však zničil oheň, náhle se rozšířivší, když Diofantos v Athénách byl archontem, druhého [1]) roku

[1]) Slova Pausaniova působí zde mnohé obtíže, jako vůbec sloh Pausaniův jest příliš často nejasný a mlhavý. Pausanias praví totiž v originále toto: ὑστέρῳ δὲ ἔτει τῆς ἕκτης καὶ ἐνενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος (sc. ἠφάνισεν τὸ πῦρ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς). Ὑστέρῳ bylo rozmanitým způsobem vykládáno. Amasaeus rozuměl tím rok přímo následující po olympiadě devadesáté šesté, t. j. první rok olympiady devadesáté sedmé („annus primus Olymp. XCVII“) a tak také překládá C. G. Siebelis ve svém vydání Pausania, díl III. str. 445 slova ta: „anno eo, qui Olympiadem consecutus est XCVI.“ Podivno jest, že dokonce sám Welcker praví ve svých Alte Denkmäler, díl I. str. 199, že chrám Atheny Aley shořel v Olympiadě 97. Výklad tento jest ovšem zhola nemožný. — Clavier Nibby a Reinesius (Observationes in Suidam, str. 75) brali ὕστερος ve smyslu ὕστατος a rozuměli tím čtvrtý (= poslední) rok olympiady devadesáté šesté, kteréhožto výkladu přidržují se též W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 94 („the second temple having been burnt in the last year of the 96th Olympiad“) a v díle: Peloponnesiaca: a supplement to Travels in the Morea, str. 110 („the second temple of Minerva Alea at Tegea having been burnt in the last year of the 96th Olympiad“), ačkoliv na str. 111 dochází jiného výsledku („but the archonship of Diophantus occurred in the second not the last year of the 96th Olympiad, and hence it has been supposed that ὑστέρῳ is an error for δευτέρῳ“), potom Leo von Klenze: Aphoristische Bemerkungen gesammelt auf seiner Reise nach Griechenland, str. 646. Také C. G. Siebelis odporučuje výklad ὑστέρῳ = ὑστάτῳ, ἐσχάτῳ a sice ve svém vydání Pausania z r. 1822—1828 v díle III. str. 340, odvolávaje se na místa Pausaniova VI, 15, 4 a VII, 6, 5, v latinském překladě svém hned pod textem řeckým otištěném drží se však, jak shora bylo vyloženo, jiného výkladu. Avšak ani tento výklad není správný, jednak že jest to velmi považlivé, bráti ὕστερος úplně ve smyslu ὕστατος, a pak že tento výklad neshoduje se se skutečností. Pausanias totiž praví: ἐκεῖνο μὲν δὴ πῦρ ἠφάνισεν ἐπινεμηθὲν ἐξαίφνης, Διοφάντου παρ' Ἀθηναίοις ἄρχοντος, ὑστέρῳ δὲ ἔτει . . . Avšak Diofantos byl vskutku archontem druhého roku olympiady devadesáté šesté čili r. 395 před Kr. (Diodor XIV, 82, Clinton: Fasti hellenici, díl II. str. 94), nemohl tedy zde Pausanias položiti ὑστέρῳ ve smyslu ὑστάτῳ. Proto zajisté správný jest výklad, jaký podali již Meursius (srvn. Reinesiovy Observationes in Suidam, str. 75), Wesseling (v poznamenání k Diodorovi XIV, 82), Goldhagen a j., totiž, že ὑστέρῳ znamená zde: následující, druhý. Goldhagen ovšem navrhl též čísti místo ὑστέρῳ: δευτέρῳ, kteryžto návrh přijali L. Din-

Meleagros, Theseus, Telamon, Pe
Herakleovi v pracích jeho nejvíce
bratří Althaie, Prothus a Kometes
Epochos, jenž pozvedá Ankaia j
pustivšího, vedle něho pak Kasto
těmi Hippothus, syn Kerkyona, sy
poslední zobrazen jest Peirithus.
bitva Telefa s Achilleem na rovině

Z místa Pausaniova vychází t
dva chrámy bohyně Atheny *Ἀλέα*:
Alea zbudovaný, o němž zmiňuje s
70, druhý pak pozdější, nádherný
stavený. Když pak onen starý chrá
roku olympiady 96. shořel, vystavě

---

dorf do textu pařížského vydání Did
Schubart do svého vydání Pausania z
Schubart a Walz schválili návrh ten ve
jej nepřijavše. Ostatní vydavatelé, poku
ve smyslu *δεύτερος* není ovšem obyčej
Pausanias aspoň užívá je v tomto smys
ἄλλας πέντε ὑστέρας (sc. *ναῦς*) *σφίσιν*
πεντάδα καὶ ὡσαύτως τετάρτην ἐχειρω
Poněvadž pak Diofantos byl, jak svrchu j
druhého roku olympiady devadesáté šes
porušeno a že zde *ὑστέρῳ* znamená tolik
si čtení *ὑστέρῳ* L. Urlichs: Skopas Le
Stark v časopise Philologus, roč. XXI
schichte der griechischen Künstler, díl
chische Geschichte, díl III.[3] str. 534, ne
starším díle Curtiově: Peloponnesos, díl
Atheny Aley shořel v olympiadě šedes
tiskový. Rovněž pouze omylem praví Bur
land, díl II. str. 219 že

Skopas chrám nový, který dle slov Pausaniových předčil zařízením svým a velikostí všechny chrámy peloponneské.[1]) Vystavěn byl chrám ten v nižině táhnoucí se k jihozápadu na blízku staré brány pallantské, kde stojí nyní hlavní chrám sv. Mikoláše ve vesnici Piali, vzdálené asi půl druhé hodiny cesty od Tripolitzy. Zde nalezány byly více než od sta let hojné zbytky mramorových kusů, architravy a části dorských sloupů z bílého mramoru, mající v průřezu plných pět stop a vyčnívající dosud z rumu; také ve chrámě sv. Mikoláše ve vesnici Piali zachovaly se podnes zbytky ionské architektury, kdežto značný počet menších dorských dříků dopraven byl odtud do blízkého města Tripolitzy a okolí, kde použito jich ku stavbě mešit. Některé z těchto dříků byly rozbity a vyhloubeny a leží nyní při cestách sloužíce za nádržky vodní.[2])

---

[1]) Také na jiném místě zmiňuje se Pausanias o vážnosti, jaké požíval chrám Atheny Aley v Tegeji, totiž III, 5, 6: *Ἦν δὲ ἄρα τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐκ παλαιοῦ Πελοποννησίοις πᾶσιν αἰδέσιμον καὶ τοῖς αὐτόθι ἱκετεύουσιν ἀσφάλειαν μάλιστα παρείχετο.* Tak na př. dle vypravování Pausaniova Pausanias lakedaimonský zachránil se v tomto chrámě. Ovšem zdá se, že novější badání nepotvrzují zprávy Pausaniovy aspoň ve příčině velikosti chrámu Atheny Aley. V létě r. 1879 totiž vyslán byl archaeologickým ústavem německým v Athenách Arthur Milchhoefer (nyní professor v Münstru), aby kopal na těch místech, kde stával druhdy chrám Athenin. Jsou-li zbytky zdí, které odkryl, vskutku pozůstatky slavného onoho chrámu Athenina, což zdá se býti skoro nepochybným, pak není udání Pausaniovo o velikosti chrámu toho správné, neboť nejen že chrám Diův v Olympii byl značně větší než chrám Athenin v Tegeji, ale i chrám v Nemeji a Heraion v Olympii byly aspoň o málo (metr délky) větší než chrám, o němž Pausanias dí, že převyšuje zařízením svým a velikostí všechny chrámy, co jich Peloponnešti mají. Srovn. ještě místo Pausaniovo VIII, 41, 8: *ναῶν δὲ ὅσοι Πελοποννησίοις εἰσίν, μετά γε τὸν ἐν Τεγέᾳ, προτιμῶτο οὗτος ἄν..* (totiž chrám Apollonův v Bassách). Srvn. o celé věci A. Milchhoefer: Untersuchungsausgrabungen in Tegea (Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, roč. V. [1880] str. 52—69, hlavně str. 61—62).

[2]) Srovn. L. Ross: Griechische Königsreisen (1. vyd.), díl I. str. 225—226, Reisen im Peloponnes, díl I. str. 66—67, 70 a 73, W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 91—98, II. str. 47—48, E. Dodwell: Classical and topographical tour through Greece, díl II. str. 418—420, L. v. Klenze: Aphoristische Bemerkungen gesammelt auf seiner Reise nach Griechenland, str. 647, W. Gell: Itinerary of the Morea, str. 160, E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 254—256, L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 14—15, F. Reber: Geschichte der Baukunst im Alterthum, str. 338, C. Bursian: Geographie von Griechenland, díl II. str. 218—219. Bursian na př. nalezl v kostele sv. Mikoláše v Piali, jehožto podlaha celá jest pokryta velikými, starými kusy mramorovými, dvé desky mramorové z výšky $1\frac{1}{2}$ metru a z šířky 2 metrů; každá z těchto desk ozdobena byla reliefem představujícím kolo. O památkách uměleckých (hlavně v obor architektury spadajících), které byly v Piali a okolí v létě r. 1878 a v zimě r. 1879 objeveny, podal obšírnou zprávu Arthur Milchhoefer ve článku: Antikenbericht aus dem Peloponnes, uveřejněném v Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, roč.

O slavném chrámu Atheny Aley v Tegeji můžeme si nyní, kdy v létě r. 1879 řízením Arthura Milchhoefra ve vesnici Piali bylo kopáno, učiniti obraz poněkud určitější. Jsou-li vskutku základy zdí, které tu byly objeveny, zbytky chrámu Athenina, což zdá se býti skoro jistým, pak obnášela délka chrámu 47, šířka 21·60 metrů.[1]) Z vývodů Milchhoefrových[2]) vychází dále na jevo, že chrám sám byl *περίπτερος ἑξάστυλος*, maje po straně podélné třináct sloupů, rovnaje se tudíž v té příčině úplně známému chrámu Theseovu v Athenách.[3]) Památným stal se chrám ten tím, že byly v něm poprvé všechny druhy slohu řeckého zastoupeny. Pausanias totiž praví, že chrám Atheny Aley ozdoben byl sloupy dorskými, korinthskými a ionskými. Jinou památnosti chrámu toho bylo to, že bylo v něm poprvé měrou rozsáhlejší užito slohu korinthského.

Slovům Pausaniovým svrchu v překladě položeným rozumělo se dosud takto: Chrám Athenin byl *περίπτερος*, *πτέρωμα* jeho záleželo ze sloupů ionských (*ἑστήκασι δὲ καὶ ἐκτὸς*[4]) *τοῦ ναοῦ κίονες ἐργασίας τῆς Ἰώνων*, praví Pausanias). Uvnitř celly samé stálo sloupení dorské, nad tím pak sloupení korinthské (*ὁ μὲν*

IV. (1879) str. 131—144, 168—174. O předmětech uměleckých, které nalezl Milchhoefer sám v letě r. 1879, podána jest zpráva od něho v Mittheilungen des deutschen arch. Institutes in Athen, roč. V. (1880) str. 66—69.

[1]) Nesprávně vypočetl L. Urlichs, že šířka chrámu Atheny Aley obnášela 115′ 6²/₃″ (= 36·525 metrů), délka 255′ 6²/₃″ (= 80·778 metrů), výška 68¹/₂′ (= 21·669 metrů). Viz Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 14—15. Urlichs došel mylného tohoto výsledku tím, že bral za základ svého výpočtu rozměry Parthenonu. Tím stalo se, že obdržel chrám rozměrů velikých, který by převyšoval v každé příčině i Parthenon i chrám Dia olympijského. Šířka Parthenonu totiž obnášela, jak známo, 30¹/₂ metrů, délka 74¹/₂ m, šířka chrámu Diova v Olympii 30 m, délka 66 m. — Proti Urlichsovi vyslovili se právem na př. K. B. Stark v časopise Philologus, roč. XXI. (1864) str. 417 a J. Overbeck: Geschichte der griechischen Plastik, II², str. 145, pozn. 19.

[2]) Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, 1880, str. 60.

[3]) Dříve soudilo se obyčejně, že chrám Atheny Aley měl jako Parthenon 17 sloupů po straně podélné, 8 sloupů v šíři; srovn. co C. Bursian vyložil v Ersch-ově a Gruber-ově encyklopaedii, oddělení I, díl 82, str. 450 a v Geographie von Griechenland, díl II. str. 219. Za *ὀκτάστυλος* měli chrám ten též E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 255 a L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 14, za *δεκάστυλος* W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 97.

[4]) Na místě rukopisného čtení *ἐκτὸς* navrhl L. v. Klenze: Aphoristische Bemerkungen gesammelt auf seiner Reise nach Griechenland, str. 647 čtení *ἐντὸς*, poněvadž „ein am Aeusseren ionischer Tempel, welcher innen dorische und korinthische Säulenordnungen hat, ist architektonisch nicht wohl denkbar, und ohne alle Analogie in den griechischen Monumenten.“ Tentýž návrh (*ἐντὸς*) podal Clark: Peloponnesus, str. 152. Naproti tomu srovn. E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 271 až 272, pozn. 23 a L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 12, pozn. 2. Také výsledky, k nimž Klenze na str. 647—648 dochází, jsou ne-

δὴ πρῶτός ἐστιν αὐτῷ κόσμος τῶν κιόνων Δώριος, ὁ δὲ ἐπὶ τούτῳ Κορίνθιος). Takovýmto způsobem vykládali všichni archaeologové slova Pausaniova.[1])

Proti tomuto dosud běžnému výkladu vystoupil Arthur Milchhoefer v pojednání již zmíněném.[2]) Milchhoefer namítá, že by to bylo nejasné a nedůsledné, aby Pausanias počínal svůj popis chrámu Atheny Aley výkladem o vnitřku chrámu a pak teprve aby mluvil o zevnitřní jeho ozdobě (peristylu). Milchhoefer míní, že slova Pausaniova: ἑστήκασι δὲ καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ κίονες ἐργασίας τῆς Ἰώνων znamenají: stojí ještě i mimo chrám sloupy ionské a že Pausanias tím mínil ne peristyl chrámový, nýbrž jakousi předsíň (propylaion) a Milchhoefer soudí, že základy této předsíně odkryl ve zbytcích zdí objevených před východní stranou chrámovou.

Také slova Pausaniova ὁ μὲν δὴ .... Κορίνθιος vykládá Milchhoefer způsobem zcela jiným, než jak to dosud se dálo. Milchhoefer soudí, že sloupy dorské tvořily peristyl chrámu, za nimi pak před zevnitřní stěnou cely že stály sloupy korinthské, jako také na př. Parthenon měl šest sloupů za vlastním peristylem na obou protějších stranách, které byly štíty ozdobeny.

Důvody Milchhoefrovy zdají se mi býti velmi pozoruhodny a soudím po zralém uvážení celé věci, že třeba k mínění jeho se připojiti. Milchhoefer mohl také na to poukázati, že Pausanias vskutku počíná popisy chrámů nebo jiných budov, jak přirozeno jest, výkladem o zevnitřní jich ozdobě a pak teprve popisuje vnitřek; srovn. na př. popis Parthenonu I, 24, 5; popis

---

možné. — Podivnou představu utvořil sobě o chrámu Atheny Aley E. Dodwell: Classical and topographical tour through Greece, díl II. str. 419, jenž míní, že nad sloupy dorskými stály sloupy korinthské, nad těmi pak sloupy ionské (!); praví zajisté sám: „Above the Doric was the Corinthian, surmounted by the Ionic."

[1]) Srovn. A. Hirt: Die Geschichte der Baukunst bei den Alten, díl II. str. 47, K. O. Müller: Handbuch der Archäologie der Kunst, [3]str. 97, W. M. Leake: Travels in the Morea, díl I. str. 96–98, H. Brunn: Geschichte der griechischen Künstler, díl I. str. 323, II. str. 330 (zde psáno omylem: „in dessen Innerem über einer ionischen [má býti: dorischen, jako správně udáno I, str. 323] eine korinthische Säulenreihe errichtet war"), E. Curtius: Peloponnesos, díl I. str. 255, Griechische Geschichte, III.[3] str. 534, C. Bursian v Ersch-ově a Gruber-ově encyklopaedii, oddělení I. svazek 82, str. 450, Geographie von Griechenland, díl II. str. 219, A. Blouet: Expédition scientifique de Morée, díl II. str. 83, K. Fr. Hermann: Die Hypäthraltempel des Alterthums, str. 6, L. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 12, K. B. Stark v časopise Philologus, XXI (1864), str. 417, C. Böttticher: Die Tektonik der Hellenen (1. vyd.), díl II, str. 388, Kugler: Handbuch der Kunstgeschichte, [3]str. 185, L. Lohde: Die Architektonik der Hellenen, str. 37, F. Reber: Geschichte der Baukunst im Alterthum, str. 338, W. Lübke: Geschichte der Architektur, díl I.[4] str. 125, Grundriss der Kunstgeschichte, díl I.[7] str. 109.

[2]) Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, 1880, str. 62—66.

jak jej Milchhoefer podává (*ἐπὶ τούτῳ* nad ním), jest zajisté správnější a odp niovu než výklad dřívější; srovn. Pausa 23; VIII, 9, 10 a j.

Zmíniv še takto poněkud obšírně kročíme nyní k výkladu o zadním štítu boj Telefa s Achilleem. Že skupiny na byly dílem Skopovým anebo že aspoň k tohoto mistra a že pak byly pod jeho d již a priori velmi pravděpodobno a ta které shledáváme u Parthenonu a u jin

Co se týká štítů samých, podává Pa jenž představoval honbu na kance kaly nější; o zadním štítu praví zcela krátc *ημένα ἐν τοῖς ἀετοῖς Τηλέφου πρὸς Ἀχιλ μάχῃ*. Této neblahé stručnosti Pausani štítu chrámu Atheny Aley nebudeme se že Pausanias odbývá oba dva štíty Part (I, 24, 5). Na základě toho tedy, co si ovšem utvořiti řádný obraz o zadním a jsme zde zase, jako při mnohých jiný odkázáni na pouhé více méně nejisté ko

Přední štít obsahoval 15 osob a figur; můžeme tudíž dle zákona symmet vodů Welckrových mezi oběma štíty by štít měl asi 16 figur.

Možno jest též, že měl zadní štít

více, jak podotýká Urlichs,[1]) poněvadž kanec na předním štítu proveden byl zajisté v dimensi veliké a zaujímal snad místo dvou osob.[2]) Méně pravděpodobna jest domněnka Welckrova, že oba dva štíty měly 21 figury. Welcker totiž míní, že Pausanias ve svém výčtu hrdin súčastnivších se honby na kance kalydonského některá jména lovců jemu lhostejných nebo neznámých mlčením pominul anebo že snad skupiny na štítech zůstaly nedokončeny anebo že v textu Pausaniově některá jména vypadla.[3])

Snad také vedla Welckra k domněnce svrchu naznačené analogie, kterou podávají štíty Parthenonu, které měly též přes dvacet figur, a pak to, že Apollodoros I, 8, 3 uvádí celkem dvacet účastníků lovu na kance kalydonského. Soudím však, že není třeba zde pomýšleti na nějakou korruptelu v textu Pausaniově a že není příčiny souditi, že by byl Pausanias, jenž proti obyčeji svému přední štít velmi důkladně a dopodrobna popisuje, vynechal zde jména některých jiných bohatýrů, když uvádí i jména otce, děda a praděda Hippothoova.

Počet patnácti (respective s kancem šestnácti) figur pro štít úplně dostačí; vždyť na př. štíty známého chrámu Atheny na Aigině neměly více než dvanáct figur.[4])

Domněnka Welckrova, že by byly skupiny na štítech chrámových zůstaly nedokončeny, jest úplně libovolná a postrádá všelikého podkladu.

Ve příčině komposice zadního štítu chrámového pronesli do-

---

[1]) Skopas Leben und Werke, str. 20 nn, 28. Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 11 soudí, že oba štíty měly asi patnáct figur.

[2]) Také G. Treu soudí (Archäologische Zeitung, 1880, str. 99), že dimense kance kalydonského na předním štítu chrámu Atheny Aley převyšovaly ještě dimense známého kance florentského. Tuto domněnku Urlichsovu a Treuovu potvrzuje zachovaný nám zbytek hlavy kance kalydonského, neboť zachovaný nám prostřední díl hlavy kancovy má výšku 30, šířku 43 cm.

[3]) Alte Denkmäler, díl I. str. 157, 200.

[4]) Dle počtu zachovaných figur a fragmentů soudilo se dříve vždy, že oba dva štíty chrámu Atheny na Aigině měly jedenáct figur. Teprve ruský archaeolog Hadrian Prachov dokázal, jak soudím, nezvratně, že oba dva štíty měly dvanáct figur. Mínění své pronesl Prachov nejprvé v Zápiskách petrohradské akademie věd z r. 1870, svazek XVIII, str. 57 nn, později v Annali dell' Instituto, 1873, str. 140—162 ve článku: La composition des groupes du tempe d' Égine; srovn. ještě Monumenti inediti dell' Instit., díl IX. tav. LVII a tav. d'agg. O, PQ. S míněním Prachovým souhlasí na př. H. Brunn: Beschreibung der Glyptothek zu München,[4] str. 74 nn —78, a žák jeho L. Julius v Neue Jahrbücher für Philologie, 1880, str. 1—22. Naproti tomu soudím, že domněnka pronesená Konradem Langem v Berichte der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig, 1878, seš. 2. str. 1—94 a v Archäologische Zeitung, 1880, str. 121—129, že by štíty chrámu Atheny na Aigině byly obsahovaly čtrnáct figur, jest mylná, ačkoliv L. Schwabe dosti pochvalně o ní se vyslovil v Neue Jahrb. für Phil., 1879, str. 616—620. Srovn. L. Julius v Neue Jahrb. f. Phil., 1880, str. 1—22 a H. Brunn: Beschreibung der Glyptothek, [4]str. 75.

mněnky mnohdy velmi od sebe rozdílné Welcker, O. Jahn, Urlichs, Overbeck, Gerhard, Wieseler a j.[1])

Gerhard dobře podotýká, že skupina zadního štítu chrámu Atheny Aley více byla věnována oslavě Telefa než Achillea. Na základě vypravování Filostratova (Heroikos pag. 84, 88, 92 ed. Boissonade) soudí Gerhard, že na straně Telefově stáli Haimos, Heloros a Aktaios, jim naproti stáli na straně řecké Achilleus, Patroklos, Diomedes, Palamedes, Sthenelos, oba Atreovci a oba Aiantové, což ovšem jest velmi nepoměrné, ježto pak proti čtyrem Mysům stojí devět Řeků. Mimo to představen byl dle domnění Gerhardova na štítu tom Nireus v boji s Telefovou chotí Hierou.[2]) Mimo to prý střed skupiny zaujímal padlý Thersandros (Pausanias IX, 5, 14), tak jako prý na předním štítu chrámovém kanec kalydonský také střed zaujímal.

Domněnku Gerhardovu, že by padlý Thersandros byl zaujímal střed skupiny na štítu zadním, schválili O. Jahn (Archaeologische Aufsätze, str. 165—166), jenž jde poněkud dále než Gerhard, a míní, že skupina štítu představovala boj o mrtvolu Thersandrovu; také J. Overbeck (Gallerie heroischer Bildwerke, str. 295) praví, že by kombinaci Gerhardovu nezamítal tak rozhodně jako Welcker, později však (Geschichte der griechischen Plastik, díl II.[2] str. 19) od mínění Gerhardova ustoupil. Naproti tomu rozhodně vyslovili se proti Gerhardovi Welcker (Alte Denkmäler, díl I. str. 201), Wieseler (Göttingische gelehrte Anzeigen, 1844, str. 1075—1079) a Urlichs (Skopas Leben und Werke, str. 34—35) a soudím, že tak vším právem učinili.

Welcker a po něm Urlichs právem poukázali k tomu, že zákony komposice umělecké nedovolují tomu, aby byl padlý Thersandros zaujímal střed štítu. Mrtvola padlého ležící ve středu štítu neposkytuje zajisté obrazu pěkného, protože střed štítu, na nějž přirozeným způsobem hlavní pozornost bývá upjata, jest tím nedostatečně zaplněn. Jinak tomu ovšem bylo při štítech aiginských, kde za padlým ve středu obou štítů stála Athena, tak že tím nevznikl prostor prázdný. Mimo to dobře podotkl Welcker, že ovšem nelze tenkráte namítati nic podstatného proti tomu, když padlý zaujímá střed štítu, je-li tento padlý hrdinou celého výjevu, jenž na štítu jest představen. Zde však hrdinou boje byl Telefos, ne však Thersandros, k oslavě Telefově byla skupina

---

[1]) Welcker: Alte Denkmäler, díl I. str. 201—203, Gerhard: Die Heilung des Telephos, str. 11 (a pozn. 57), Wieseler v Göttingische gelehrte Anzeigen, 1844, str. 1075—1079, O. Jahn: Archäologische Aufsätze, str. 164—170, Overbeck: Gallerie heroischer Bildwerke, str. 294—296 a Geschichte der griechischen Plastik, díl II.[2] str. 18—19, 145—146, Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 25—30.

[2]) Srovnej o ní Listy filologické a paedagogické, 1885, str. 45, pozn. 14.

na zadním štítu chrámu Atheny Aley určena. Na západním štítu chrámu Atheny na Aigině byl padlý hrdinou celého výjevu, ať to byl již dle jedněch Patroklos, dle jiných Achilleus. Zde tedy právem umístěn byl padlý uprostřed celé skupiny.

Z těchto důvodů zdá se mi dostatečně na jevo vycházeti, že Thersandros nebyl představen jakožto padlý uprostřed zadního štítu chrámu Athenina v Tegeji.

Co se týká sceny, kterou zadní štít chrámu představoval, a uspořádání jednotlivých figur, v tom mínění archaeologů valně od sebe se rozcházejí. Tak na př. Welcker soudil, že zadní štít měl jako přední (?) jedenadvacet figur a střed jeho že tvořili Telefos a Achilleus, stojíce proti sobě v boji vražedném. Za Achilleem představen prý byl Thersandros klesající nebo již padlý. Na straně protější seděl prý snad Patroklos poraněný Telefem.

Gerhard soudil, že na štítu zadním bylo asi patnáct figur a že více určen byl k oslavě Telefově než Achilleově. Střed zaujímal, jak svrchu již vyloženo, padlý Thersandros.

Wieseler právem zamítá domněnku Gerhardovu, že by byl střed štítu zaujímal padlý Thersandros, a soudí, že střed tvořili Telefos a Achilleus a sice zvolil prý umělec právě ten moment boje Telefova s Řeky, kdy Telefos poraniv miláčka Achilleova Patrokla [1]) vítězně proti Achilleovi samému postupuje.

O. Jahn soudil, že Skopas volil za předmět skupení zadního štítu onen moment boje Telefova s Řeky, kdy bitva nejkrutější vzplála a výsledek její byl nerozhodnut. Střed štítu zaujímal dle něho Thesandros, o jehož mrtvolu právě boj byl veden. Mezi bojujícími byla snad též choť Telefova, Hiera, tak jako na předním štítu byla mezi účastníky lovu na kance kalydonského Atalante. Filostratos (Heroikos II, 15—17) uvádí mezi účastníky boje na řece Kaiku jména jedenácti Řeků a pouze čtyř Mysů a tu právem soudí Jahn, že na štítu samém byla mezi stranami bojujícími větší souměrnost. O. Jahn pronesl dále domněnku, že zachovalo se nám dosud napodobení Skopova Telefa na mincích tegejských. [2]) Na jedné totiž stříbrné a jedné měděnné minci tegejské vidíme mladistvého bohatýra s přilbou na hlavě, jinak úplně obnaženého, jenž maje štít zavěšený na levém rameni a dříve v pravé ruce vytasený meč, jak se zdá, k útoku se strojí. O. Jahn soudí, že tento bohatýr jest napodobení Skopova Telefa. Ovšem

[1]) Ránu, kterou Patroklovi Telefos zasadil, obvazuje [illegible] Achilleus ve vnitřní části známé slavné číše Sosiovy, chované v [illegible] museu. Srovn. Baumeister: Denkmäler des klassischen Altertums, sv. I. str. 8, Welcker: Alte Denkmäler, díl III. str. 410—416, A. [illegible]: Beschreibung der Vasensammlung im Antiquarium (in Berlin), díl II. str. 549—551.

[2]) Bröndstedt: Voyages et recherches, díl II. str. [illegible] a [illegible] Mionnet: Description de médailles antiques grecques et [illegible]

bývá představován jako bohatýr mající
ského, podobný velikému svému otci H
ských sarkofázích bývá Telefos někdy
(srov. na př. Brunn: I rilievi delle urn
XXXII č. 13, XXXIII č. 15 a 16, X
věc pro řecké umění nic nerozhoduje.
větším právem pokládá mladistvého b
ských za Echema, hrdinu tegejského,
v souboji přemohl.[1])

Overbeck (Gallerie heroischer
soudil, že skupení sestávalo snad z p
z jedenadvaceti figur. Střed tvořili T
proti sobě v boji asi tak, jako Athena
Parthenonu. Pravděpodobno jest, že u
ného postupování Telefova, ne jeho
Telefos byl hrdinou celého skupení a
štít chrámový určen. Byl-li boj veden
není jisto, avšak netřeba domněnku
zamítati, jako to činí Welcker.

Později ovšem Overbeck mínění
fikoval. Ve slavném díle svém Geschich
díl II,[2] str. 18—19 zavrhl, jak již sv
mněnku Gerhardovu, soudě, že stře
a Achilleus utkavše se bojem rozhodný
stál Patroklos, jenž v tomto boji vyn
a Achilleem vyhojen, od kteréžto dob

---

plém. IV. str. 292, čís. 112, díl II. str. 255
dicula altera ad numismata graeca populor
nero tabulis aen. repraesent., t. 3, 12, Eckl

troklos nerozlučnými přátely [1]); na straně řecké byli snad ještě Thersandros, jehožto mrtvolu dle vypravování Dictyova (II, 2) Diomedes z boje vynesl, pak Aias a Odysseus, jenž jakožto lučištník snad klečel, a ještě jiní bohatýrové, jimž odpovídal stejný počet bojovníků na straně Telefově.

Urlichs klade při rekonstrukci zadního štítu chrámu Atheny Aley příliš velikou váhu na vypravování Dictyovo. [2]) Počínání toto nezdá se mi býti dotud jistým a oprávněným, pokud nemáme důkladné studie o poměru Dictyově k řeckým básním kyklickým a o poměru jeho ku pramenům, z nichž své podivné a místy velmi nejapné výklady čerpal. Tak na př. divné jest vypravování Dictyovo (II, 2) o jakémsi průvodci Telefově, jehož jméno Dictys neudává, kterého prý Telefos velice si vážil a i vůdcem vojska svého jej učinil, ale ještě divnější jest, že Urlichs tomuto neznámému, nejmenovanému průvodci Telefovu vykazuje místo mezi bohatýry, kteří představeni byli na zadním štítu chrámovém. Urlichs sám zajisté právem dí (Skopas Leben und Werke, str. 26), že Skopas řídil se hlavně vypravováním o boji Telefově, jak je epos kyklické Kypria podávalo; v Kypriích však o tomto neznámém a nejmenovaném průvodci Telefově sotva asi byla zmínka.

Ve příčině rekonstrukce zadního štítu soudí Urlichs, že představen byl na něm boj Telefův s Achilleem na řece Kaiku. Figur bylo, soudě dle předního štítu, nejméně šestnáct, spíše prý však osmnáct, protože na předním štítu zaujímal kanec více místa,

---

[1]) Srovn. Pindar Olymp. 9, 70—79 ed. Tycho Mommsen: *τοῦ (sc. Μενοιτίου) παῖς ἅμ' Ἀτρείδαις | Τενθρᾶντος πεδίον μολὼν ἔστα σὺν Ἀχιλλεῖ | μόνος, ὅτ' ἀλκάεντας Δαναοὺς τρέψαις ἁλίαισιν | πρύμναις Τήλεφος ἔμβαλεν· | ὥστ' ἔμφρονι δεῖξαι | μαθεῖν Πατρόκλου βιατὰν νόον. | ἐξ οὗ Θέτιος Ἑίννος οὐλίῳ νιν ἐν Ἄρει | παραγορεῖτο μή ποτε | σφετέρας ἄτερθε ταξιοῖσθαι | δαμασιμβρότου αἰχμᾶς.*

[2]) Dictys II, 2: „Cum interim, his aut illis ex casu suorum perculsis, vehementius invicem instaretur, Thessandrus (sic), quem Polynicis supra memoravimus, congressus cum Telepho ictusque ab eo cadit, multis tamen hostium ante interfectis, in quis Telephi comitem, quem rex ob industriam virium atque ingenii inter duces habebat, strenue dimicantem obtruncaverat: atque ita paulatim elatus secundo belli eventu, et ob id maiora viribus aggressus, interficitur. Atque eius cruentum corpus Diomedes, quod ei iam tum a parentibus coeptum cum eo societatis ius perseverabat, umeris extulit: idque igni crematum, quod superfuerat, patrio more sepeliit.“ Ve 3. hlavě druhé knihy popisuje Dictys boj, v němž vyniká nejvíce Achilleus a Aias Telamonský. Pak pokračuje: „Interim Teuthranius, Teuthrante et Auge genitus, frater Telephi uterinus, ubi animadvertit Aiacem tanta adversum suos gloria dimicantem, propere ad eum convertit, ibique pugnando ictus telo eius occubuit. Eius casu Telephus non mediocriter perculsus, ultionemque fraternae mortis expetens, infestus aciem invadit, atque ibi fugatis, quos advorsum ierat, cum obstinate Ulixem inter vineas, quae ei loco adiunctae erant, insequeretur, praepeditus trunco vitis ruit. Id ubi Achilles procul animadvertit, telum iaculatus femur sinistrum regi transfigit. At Telephus impigre resurgens ferrum ex corpore extrahit et protectus concursu suorum, ab instanti pernicie liberatus est.“

než by jedna osoba vyžadovala. Ze strany řecké byli představeni na něm Patroklos, Thersandros, Diomedes, jenž odnesl mrtvolu Thersandrovu na plecích z boje, Aias, Odysseus, jenž byl Telefem pronásledován (Dictys II, 3). Ostatní místa zaujímali bojovníci méně známí, kteří byli vůbec v nějakém poměru k Tegeji nebo k místu boje, na př. Agapenor, jenž bojoval proti strýci svému Telefovi, jsa vůdcem Tegeatův a vůbec Arkadů na výpravě trojské (Ilias *B*, 609), pak Menestheus a Teukros, jenž jakožto lučištník zobrazen byl klečící. Na straně Mysův byli Telefos a syn jeho Eurypylos, pak Teuthranios, nevlastní bratr Telefův, jejž Aias zabil, dále nejmenovaný průvodce Telefův, jejž u Dictya II, 2 zabije Thersandros, pak snad ještě Chromis [1]) a Eunomos, jichž jména připomínají se již v Iliadě *B*, 858. Ostatní bojovníci byli Arkadové, kteří provázeli dříve Telefa z vlasti jeho do Mysie. Právem souhlasí Urlichs s míněním Welckrovým, že umělec zvolil moment největšího nebezpečí pro Řeky, kdy Telefovi mocně ku předu postupujícímu Achilleus sám na odpor se staví. Achilleus byl představen v síle mladistvé, Telefos ve zralé síle mužné.

V rekonstrukci své jde Urlichs poněkud daleko, poněvadž na str. 37—39 spisu svého shora uvedeného snaží se určiti i pořádek, v němž jednotlivé figury za sebou šly. Ve středu skupiny stáli dle mínění Urlichsova Telefos a Achilleus, za Achilleem stáli Patroklos a Aias, oba ozbrojeni jsouce oštěpem a mečem; Patroklos stál v boji proti Eurypylovi, Aias proti průvodci Telefovu, známému pouze z Dictya. Za těmito bohatýry odpovídaly prý si na obou stranách dvě skupiny; na straně řecké odnášel totiž Diomedes na svých ramenách umírajícího Thersandra, na straně Mysův držel klesajícího Teuthrania některý z jeho přátel. Za analogii pro skupení: Diomedes odnášející Thersandra uvádí Urlichs známé slavné sousoší zvané Pasquino di Roma, dle pravdě nejpodobnějšího výkladu představující Aianta, jenž mrtvolu Achilleovu z boje odnáší. [2])

---

[1]) Ilias *B*, 858 nazývá se jeden z vůdců Mysův Chromis, na třech jiných místech (*P* 218, 494, 534) však Chromios. Eunomos připomíná se též *P* 218.

[2]) Srovn. Welcker: Das akademische Kunstmuseum zu Bonn [2]str. 75—80. Urlichs: Skopas Leben und Werke, str. 38. — E. Petersen (Archäologische Zeitung, 1879, str. 11, pozn. 38) soudí, že na malbě jednoho krateru, chovaného nyní v petrohradské Ermitáži pod číslem 1275 (srovn. L. Stephani: Die Vasen-Sammlung der kaiserlichen Ermitage, díl II. str. 107—109) a publikovaného v Monumenti inediti pubblicati dall' Instit., díl VI. tab. XXXIV, původně snad nesl Diomedes mrtvolu nějakou na zádech. Mrtvola ta byla by nejspíše mrtvola Thersandrova. S míněním Petersenovým souhlasí též Em. Loewy v Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich, roč. IV. (1880) str. 222. Srovnej o malbě tohoto krateru článek A. Michaelisův: Vaso Ceretano di significato incerto, Annali dell' Instit., 1859, str. 267—278. O malbě krateru tohoto pojednáme jinde.

O uspořádání a postavení ostatních figur nepronesl Urlichs žádné domněnky.

Soudím, že při rekonstrukci zadního štítu chrámu Atheny Aley nesmíme jíti příliš daleko do podrobností, jako to činí Urlichs, že spokojiti se musíme těmi pouze výsledky, které z porovnání s podobnými zjevy v umění řeckém vyplývají.

Skoro jistým zdá se mi býti, že zadní štít měl stejné, jako štít přední, šestnáct figur, z čehož připadalo snad na stranu Mysův osm, na stranu Řeků také osm figur. Střed celé skupiny zaujímali Telefos a Achilleus, stojíce proti sobě v boji rozhodném. Za nimi stálo snad na každé straně sedm figur vzájemně si odpovídajících, tak jako to shledáváme na štítech chrámu Athenina v Aigině. Umělec zvolil zajisté ten okamžik boje, kdy Telefos poraniv Thersandra vítězně ku předu postupuje a kdy Achilleus mocnému tomuto nepříteli naproti se staví. Telefos i Achilleus byli zajisté ozbrojeni kopím a štítem, ježto Telefos byl dle znění báje kopím Achilleovým nebezpečně poraněn. Velmi pravdě podobnou zdá se mi býti domněnka Welckrova, že za Achilleem představen byl Thersandros klesající. Thersandros zde tedy odpovídá zcela Ankaiovi na předním štítu chrámovém, čímž zároveň zákony symmetrické komposice obou štítů, jež Welcker tak krásně vyvodil, docházejí potvrzení. Thersandra klesajícího chytá snad v náruči a podpírá Diomedes, jenž dle zprávy zachované u Dictya (II, 2) mrtvolu jeho z boje vynesl; Diomedes zde tedy odpovídá Epochovi na předním štítu chrámovém, jenž také Ankaia zraněného a sekeru z ruky pustivšího podpírá.

Jména ostatních bojovníků na zadním štítu určiti, nemá ovšem velké důležitosti.

Ze strany řecké byli tam zajisté Aias Telamonský, Odysseus, Patroklos a ještě dva jiní bohatýrové; proti nim stál na straně Telefově stejný počet bojovníků. Na straně Telefově i na straně řecké byl snad jeden lučištník, jenž kleče chystal se k výstřelu. V každém z obou rohů ležel raněný; na straně řecké byl to snad Patroklos, na straně Mysův Teuthranios. Ostatní bojovníci představeni byli v posicích různých podobně, jako to shledáváme na štítech aiginských již častěji připomenutých.

Na konec stručně zmíníme se o tom, že se nám posud zachovaly některé zbytky skulptur, kterými Skopas ozdobil štíty slavného chrámu Athenina v Tegeji.

Arthur Milchhoefer totiž viděl na cestě své po Peloponnesu zbytek hlavy, jak on soudil, býčí, pak hlavu bojovníka[1]) a hlavu mladistvého athleta, které choval Řek Kotzaridis ve tmavém sklepě domu svého ve vesnici Piali, která stojí na tom místě, na němž

[1]) Snad náležela hlava ta některému bohatýru na zadním štítu chrámovém?

vypínal se druhdy nádherný chrám Atheny Aley. Milchhoefer popsal tyto skulptury v Mittheilungen des deutschen archäologischen Institutes in Athen, roč. IV. (1879) str. 133 pod čísly 24—26. Tu poznal G. Treu (Archäologische Zeitung, 1880, str. 98—100), že hlavy ty jsou drahocenným zbytkem skulptur slavných štítů chrámu Athenina, jmenovitě pak zbytek domnělé oné hlavy býčí že jest vzácným pozůstatkem kance kalydonského z předního štítu chrámového, kterémužto mínění Treuovu právem také Milchhoefer sám přisvědčil (Archäol. Zeitung, 1880, str. 190 až 191). Srvn. též, co poznamenal P. Kavadias v Bullettino dell' Instituto, 1880, str. 199—203.

O některých jiných domnělých nebo nejistých zbytcích skulptur, pocházejících ze štítů chrámu Athenina srov. Archäolog. Zeitung, 1880, str. 190, pozn. 1.

O novějších výzkumech, týkajících se tvarosloví attického nářečí.

Od Josefa Krále.

Podnět k tomuto článku dal mi spisek v tomto roce vyšlý: Attické tvary slovesné dle tříd a abecedy seřadil, přihlížeje zvláště ku klassikům gymnasijním Jaroslav Gustav Schulz, c. k. gymn. professor. V Praze. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec, 1886.

Pokud spisek tento k účelu, za kterým sestaven jest, se hodí a pokud dosaženo v něm žádoucí úplnosti, nechci tuto rozebírati, nýbrž chci se jen zmíniti o nesprávnostech, které dosud v něm a ještě i v našich grammatikách (i v posledním vydání grammatiky Niederlovy) a některých vydáních klassiků řeckých se vyskytují, ač aspoň částečně mohly a měly již dávno býti odstraněny.

Za posledních asi patnácti let vyšetřeny jsou bedlivě tvary, vyskýtající se na nápisech attických, tomto nejspolehlivějším zajisté pramenu správného nářečí attického, hlavně Weckleinem, Cauerem, Herwerdenem, Riemannem, Bambergem a Blassem, jakož i prozkoumány leckteré dobré rukopisy některých spisovatelů attických (zvláště některé rukopisy Platonovy — Bodleianus, Parisinus A a Venetus t — Schanzem v rozličných jeho monografiích a úvodech k jednotlivým dílkům jeho vydání kritického); výzkumy těmi nejedno pravidlo grammatické a orthografické dosud obvyklé se mění, a to velmi často v tom směru, že dosavadní četné výminky mizejí. Nářečím attickým vládla asi do r. 300 před Kristem

větší jednotnost, takže, nehledíme-li ani příčin čistě vědeckých, oprava školních knih v tom směru i z didaktických příčin jest žádoucí. Rok asi 400 před Kr. činí hranici mezi starým nářečím attickým, jímž psali Aischylos, Sofokles, Eurípides, Thukydides a nářečím novějším. Mezi oběma není arci rozdílu podstatného; ale při vydáních klassiků i v grammatikách třeba i menších rozdílů takých dbáti bedlivě.

Výsledky těchto bádání, po různých spisech roztroušených, sebrány byly nedávno O. Riemannem (v Revue de philologie V. 145 n. a IX. 49 n.), zvláště pak K. Meisterhansem (Grammatik der attischen Inschriften, Berlin 1885; str. X a 119). Doplňky k tomuto spisu Meisterhansovu, až na nepřesné citování jednotlivých nápisů dosti spolehlivému, podal opět O. Riemann (v Revue de philologie IX. str. 168 n.). Jiný přehled podán jest Bambergem v článku „Thatsachen der attischen Formenlehre", otištěném v „Zeitschrift für das Gymnasialwesen" 1886, seš. I. (Literarische Berichte str. 1.) Literatura starší a to úplně uvedena jest ve spise Meisterhansově na str. VI. a násl.

V následujícím výčtu dotýkám se pouze věcí důležitějších, uváděje doklady zvláště z článků právě citovaných a doporučuje k bedlivému studiu díla uvedená všem našim vydavatelům textů řeckých, zvláště pak spisovatelům děl grammatických. Při novém vydávání mluvnice Niederlovy bude ovšem také třeba míti k nim zření.[1])

H jako slabičný augment u sloves *βούλομαι, δύναμαι, μέλλω* vyskytá se na nápisech teprv po r. 284 př. Kr. (Meisterh. 78). Nemají se tedy tvary *ἠβουλόμην, ἤμελλον, ἠδυνάμην* doporučovati, nýbrž uváděti jako tvary pozdější, jichž žák má se vystříhati. Má se zajisté ve škole učiti dobrému nářečí attickému, tedy asi nářečí čtvrtého století př. Kr., jaké se jeví hlavně ve spisech současníků Platonových a Demosthenových.[2])

Tvary *ἦλων* a *ἤλωκα* nejsou dosvědčeny nápisně před r. 376 př. Kr., nýbrž jen tvary *ἑάλων* a *ἑάλωκα* (M. 78). V dobré době attického nářečí mají augment temporalný také slovesa počínající se slabikou *εν*. Psáti jest tedy z pravidla *ηὗρον, ηὑρέθην, ηὐχόμην*

---

[1]) Ve čtvrtém vydání druhého dílu mluvnice Niederlovy právě vyšlém, jehož opatření mně bylo svěřeno, učinil jsem v tomto směru bojné menší změny, pokud jsou již nyní dostatečnými doklady zajištěny. V hláskosloví a tvarosloví grammatiky Niederlovy bude třeba arci změn důkladnějších.

[2]) G. Meyer (Griech. Grammatik str. 366) soudí, že tento augment sloves uvedených vznikl dle tvaru *ἤθελον*, náležejícího k *ἐθέλω*, v té době, kdy za starší *ἐθέλω* ujal se tvar *θέλω*. Podle *ἐθέλω* řídilo se souznačné *βούλομαι* a *μέλλω*, pak i *δύναμαι*. V nové řečtině augment *η* zavládl velice (srv. tvary *ἤγραψα, ἤκαμα, ἤλεγα* místo *ἔγραψα, ἔκαμον, ἔλεγον*).

a p. (U Schulze naproti tomu na str. 104 tvrdí se zcela chybně, že tvary s *ην* vyskytají se zřídka.) (M. 78.)[1])

Tvary *ἀνάλωσα* i *ἠνάλωσα* atd. se vůbec na nápisech nevyskýtají (M. 79), nýbrž jen tvary *ἀνήλωσα* atd.

ἐργάζομαι má tvary s augmentem *η* i *ει*; tedy *ἠργαζόμην* i *εἰργαζόμην* atd. (M. 79).

καθίζω má fut. att. *καθιῶ*, podobně jako *σῴζω* — *σωῶ* (M. 80). Vůbec třeba připomenouti, že víceslabičná slovesa na *-ιζω* tvoří pravidelně futurum attické.

καλῶ a *τελῶ* má až do třetího století př. Kr. vesměs taktéž fut. *τελῶ*, *καλῶ*. Tvary *καλέσω* a *τελέσω* jsou pozdější; neměly by se tedy nijak doporučovati, dokonce pak aspoň neměly by se uváděti na prvém místě (M. 80).

Slovesa na *-αίνω* s předchozím *ι* neb *ρ* mají aorist končící se na *-ανα*. Tedy *τετραίνω* — *ἐτέτρανα*, nikoliv *ἐτέτρηνα* (M. 81), jak učí na př. také Niederle v §. 342 pozn.; starší jest také tvar *ἐκάθαρα*, mladší *ἐκάθηρα* (M. 86).

Tvary *τιθεῖσι* a *διδοῦσι* na attických nápisech nikdy se nevyskýtají, nýbrž vůbec jen *τιθέασι* a *διδόασι* (M. 81). Perfekt. slovesa *τίθημι* zní *τέθηκα*; tvar *τέθεικα* (povstalý snad analogií tvaru *εἶκα*) není starší prvého století před Kristem (M. 82). Obojí, jakož i aorist *ἐτέτρηνα*, sluší v grammatikách opraviti, ač-li není radno aspoň v příčině slovesa *τίθημι* vyčkati ještě hojnějších dokladů.

Imper. 3. osoby množ. č. slovesa *εἰμί* zní atticky *ὄντων* (ne *ἔστων*); od r. 200 př. Kr. vyskýtá se teprv *ἔστωσαν* (M. 83).

Tvary 3. osoby imp. plur. na *-ωσαν* nejsou starší třetího století př. Kr. Před tím vesměs vyskýtají se jen imperativy na *-ων* (M. 75 n.).

Tvar *ἁρμόζω* není attický, toliko tvar *ἁρμόττω* (M. 84).

ἐπιμελοῦμαι jest lépe zaručený tvar, než *ἐπιμέλομαι* (M. 85).

ζώννυμι má perf. pass. *ἔζωμαι*, nikoliv *ἔζωσμαι* (M. 86).

θνῄσκω (jako *μιμνῄσκω* a pod.) mají ve kmenu praesentním iota prosgegramenon, vyslovována byvše arci *θνῃίσκω* atd.; toto iota zmizelo ve výslovnosti teprv mezi roky 200—30 př. Kr., ve kterýchžto dobách na nápisech ponenáhlu mizí (M. 30 a 86). Koncovkou ve slovesech těch jest tedy vlastně *-ίσκω*, nikoliv *-σκω*. Časy tvořené od kmenů prostých arci tohoto ioty nejeví (tedy *τέθνηκα*, *ἔμνησα* a pod.). Zbytky tohoto správného psaní dosti četné naskytají se i v celé řadě dobrých rukopisů. Podobně mělo toto *ι* i *σῴζω*, *χρῴζω*, *χρῄζω*, *κλῄζω*, *φῴζω*; vůbec všecka slovesa na *-ίζω*, jejichž samohláska kmenová byla dlouhá. Slovesa kmene hrdelnicí zakončeného, vycházející v praesentu na

[1]) Také plusquamperfektum má vždy augment. Tvary tedy *ἀπεπεφεύγη*, *ἐστήκειν* a pod. jsou neattické a musí z grammatik i vydání dobrých spisovatelů i proti autoritě rukopisů se vymýtiti.

-ζω, ovšem ι nemají (tedy *οἰμώζω*, *κρώζω*). Toto ι jeví se arci i tuto jen v tvarech pošlých od kmene praesentního. Tvary *ἔσφσα* a pod. (místo *ἔσωσα*) jsou chybné, povstalé analogií, ač vyskýtají se semo tamo i na nápisech (M. 87).[1])

Perf. *λέλογχα* vůbec se na attických nápisech nevyskytá (M. 86). *μίγνυμι* má fut. *μείξω*, aor. *ἔμειξα*, verb. adj. *μεικτός* (M. 87), *τίνω* tvary *τείσω*, *ἔτεισα*, *ἐτείσθην* (M. 88). Pro perf. slovesa *τείνω* a praes. slovesa *μίγνυμι* není dosud dokladů.

οἰκτείρω jest tvar pozdní; správné tvary jsou *οἰκτῖρω*, *οἰκτῖρῶ*, *ὤκτιρα*, jak též již obezřetní vydavatelé píší (M. 87).

Aorist *ἔταμον* není doložen (M. 88).

Zvláště nemilé jest, že velmi pozdní tvary *ἐμπίπλημι* a *ἐμπίπρημι* stále ještě u nás se doporučují, jako jedině správné, ač již několikráte chybnost jich byla dokázána. (Srv. o té věci Schneiderovo vydání Politeie I, str. 283, Cobet novae lect. str. 141, Bamberg Zeitsch. f. d. Gymnasialw. 1874 str. 35, Schanz v kritickém vydání Platona XII, str. XVI a j. v.) Tvary *ἐμπίπλημι* a pod., doporoučené Lobeckem (k Fryn. str. 95), vyskýtají se ovšem často v rukopisech a dosvědčeny jsou i od pozdějších grammatiků. Ale netoliko nápisy, nýbrž i dobré rukopisy (u Platona na př. Parisinus A a Venetus t) mají na hojných místech tvary správné *ἐμπίμπλημι*, *ἐμπίμπρημι*, kteréž ve vydáních dobrých spisovatelů i proti auktoritě rukopisů nyní obecně a právem se zavádějí. Svědčí tvarům těm i prosodie tragiků a komiků attických, u nichž spřežka *πλ* nikdy silné posice nečiní (srv. Christ, Metrik[2] str. 14). Na mnohých místech básní jejich metrum tvarů s *μ* žádá, všude však je připouští.

Tvary *ἐλελύκειν* — *ἐλελύκεισαν* ustoupiti mají správnějším tvarům *ἐλελύκη*, *εις*, *ει* . . . *εσαν* (Bamberg, Zeitschr. f. d. Gymnasialw. 1886, str. 39); podobně časovati jest *ᾔδη*, *ᾔδεισθα* *ᾔδει* — *ᾔδεσαν* a j. (O mnohých takých věcech menší váhy vykládá Schanz v úvodech jednotlivých dílků svého kritického vydání Platona).

Podobně hojně, ač ne tak důležitých změn, třeba učiniti ve flexi jmenné a pronominalné. Tvary na př. nom. plur. na *-ῆς* substantiv na *-εύς* (na př. *βασιλῆς*, *ἱππῆς*) nejsou jen staroattické, nýbrž drží se téměř výhradně až do r. 350, jednotlivě až do r. 325 př. Kr. (M. 56).

---

[1]) ι subscriptum třeba psáti i v celé řadě jiných slov, ač se toho dosud, zvláště v našich knihách českých, pomíjí; na př. v *ζῷον* (z *ζῶ-ιον*; ale arci ne v *ζω-γράφος*), *κῴδιον* a vůbec ve jménech na *-ίδιον*, *Θρᾷξ*, *ληστής* (srv. *λῄζω*), *λῷον*, *πρῴην*, *πρῷρα*, *ᾠόν*, *ἄλλῃ*, *ᾗ* a j. v. Viz La Roche v Zeitschrift für öst. Gymn. 1865 str. 89 n. Naproti tomu chybné jest asi psaní *φῆς*; psáti jest *φής*, podobně jako *τίθης*, *ἵστης*, a tak vskutku již dávno někteří vydavatelé píší. V starověku psalo se arci často *φῆς*; Apollonios Dyskolos žádal však správné *φής* (G. Mayer str. 352). — Lépe jest také psáti *ἀθρόος*, *ἀθροίζω*, *ἄσμενος*, *ἑτοῖμος*, *ὁμοῖος*, *γελοῖος* a j.

Neutra na *-ος* mají v nom. a akk. dualu tvar vycházející na *-ει* (na př. *σκέλει δύο*, *δύο ζεύγει*, ne *σκέλη*, *ζεύγη*, jak učí na př. Niederle v §. 166; srv. M. str. 61). — Také dual *χειροῖν* (v grammatikách učí se jen tvaru *χεροῖν*; Niederle §. 163, 2) jest z nápisů doložen (M. 63). Až do polovice čtvrtého století př. Kr. zněl akk. adj. *ὑγιής* a pod. vždy *ὑγιᾶ*, teprve později vyskytuje se také *ὑγιῆ* (M. 66). Také pravidelné fem. k *σῶς* — *σᾶ*, jež dříve doloženo bylo jen z Aristofana (Kock fragm. 631 *ἡ μᾶζα γὰρ σᾶ* atd.), vyskytuje se i na nápisech (M. 66).

Až do roku 100 př. Kr. užívá se v komparativu na *-ίων* v akk. sing. masc. i fem. a v nom. a akk. plur. masc. fem. a neutr. výhradně kratších tvarů na *-ω* a *-ους*; tedy *ἐλάττω*, *ἀμείνους*, *καλλίους*, *ὀλείζω*.[1]) (M. 67.)

O tvarech komp. *πλείων πλέον* platí na nápisech pravidlo, že před dlouhými vokály jest vesměs *ει* (tedy *πλείων*, *πλείω*, *πλείους*), před krátkými až do r. 300 pouhé *ε* (tedy *πλέονος*, *πλεόνων*, *πλέοσι*) (M. 68). Ježto však i tvary *πλείονος*, *πλείοσι* chráněny jsou u tragiků a Aristofana metrem, třeba modifikovati asi pravidlo Meisterhansovo v ten smysl, že možny jsou tvary obojí; prvé tvary však (*πλέονος* atd.) se ani v našich grammatikách náležitě neuvádějí.

Tvary *οὔτινος*, *ᾧτινι* nevyskytají se ani na nápisech, ani u spisovatelů dobré doby, nýbrž jen *ὅτου* a *ὅτῳ* (M. 70). — „Dvacátý prvý“ sluje *εἷς* (nikdy *πρῶτος*) *καὶ εἰκοστός*; podobně *μία καὶ τριακοστή* atd. (M. 73).

Uvedl jsem tuto pouze věci nejdůležitější z tvarosloví attických nápisů.

Avšak i pro skladbu a pro hláskosloví attické lze z výzkumů těchto leccos zajímavého a důležitého vytěžiti.

Attičina na př. měla pravý a zdánlivý difthong *ει* a *ου*. Zdánlivý difthong *ει* a *ου* psal se i po orthografických novotách Eukleidových pouhým *ε* a *ο*, a to *ει* až do r. 334, *ου* až do r. 270 př. Kr., od kterýchž dob rozdíl mezi ním a difthongem pravým mizí (M. 3). Rozlišení obojího tohoto *ει* a *ου* první provedl Dietrich (Kuhns Zeitschr. XIV str. 48 nn.). Mělať attičina vedlé *ε* a *η* ještě třetí *e*, později směšované s difthongem *ει*. Každé *ει*, které stažením pouhých *ε* (*ε* + *ε*) aneb náhradným dloužením původního *ε* povstává, psalo se v staré a střední attičině pouhým *ε̄*, zvukem zajisté i od *ε* i od *η* se lišícím (tak na př. *ε̄ναι* = *εἶναι*, *πρυτανε̄ς* = *πρυτάνεις*), ale ovšem dlouhým. Ve tvarech tedy *ἐς* a *εἰς*, *ἔσω* a *εἴσω* a pod. původní dlouhé *e* výslovnosti nám neznámé přiblížilo se v době naznačené zněním svým k dvojhlásce *ει* a proto s ní i úplně splynulo. Krátké *ἐς* tragiků jest asi dorismus. Podobně nepravý difthong *ου* povstal náhradným dloužením hlásky *ο* aneb stažením hlásek *ο* + *ο*, *ο* + *ε*, *ε* + *ο*. V staré a střední

[1]) *ὀλείζων* jest staroattický kompar. k *ὀλίγος*; viz M. str. 67.

attičině píše se tedy *μισθῶντα* (= *μισθοῦντα*), *ἐλθῶσαν* (*ἐλθοῦσαν*): hláska ta jest dlouhá, zvukem i od *ω* i od *ο* se lišící. Pravé dvojhlásky *ει* a *ου* povstaly z *ε* + *ι* a *ο* + *υ* (t. j. zajisté původně *ου*). Z pravidla toho vysvětlíme si, proč tvary *τιμᾶν* a p. nemají iota subscriptum, staženy jsouce z *τιμαεν*, v němž *ε* rovno bylo *ē*, nikoliv *ει*. My ovšem v grammatikách i vydáních přidržíme se orthografie nové attičiny a psáti budeme vždy za toto *ē* nevlastní *ει*; ale zákon ten jest pro vysvětlení mnohých tvarů příliš důležitý, aby se mlčky pomíjel. Zkrátka třeba vymýtiti z grammatiky všecky tvary, které nejsou attické, anebo vřaditi je aspoň na druhé místo, z orthografie pak vše, co jest naprosto nesprávno. Pro orthografii ovšem třeba hleděti té zásady, že psáti jest ve vydáních klassiků středo- a staroattických ustálenou orthografií nové attičiny.

De Platonis codice Lobkoviciensi.

Scripsit Iosephus Král.

Codicem Lobkoviciensem, de quo iam prius in hac ephemeride (XI. 32 sq.) longiorem disputationem collocavi, Martinus Schanz apographum codicis Vindobonensis 1. (suppl. phil. gr. 7 = 54 ap. Kollar.) esse opinatur. hanc Schanzii opinionem in libro, quem de codice Veneto bibliothecae Marcianae append. class. 4. 1 conscripsit, p. 62 et 100 prolatam nova codicis Lobkoviciensis collatione firmavi. menda enim, quae in codice Lobkoviciensi occurrunt, ea esse, quae ex Vindobonensis natura facillime explicari possint, et illa mea et aliorum collatione probatur. sed cum nuper occasione data codicem Vindobonensem accuratius contulissem magnumque locorum numerum invenissem, ex quibus certam quandam coniecturam de horum codicum cognatione facere me posse arbitrabar, Lobkoviciensem denuo inspicere non dubitavi. hac collatione luce clarius probatur codicem Lobkoviciensem ex Vindobonensi illo originem duxisse.

Folium 423 codicis Vindobonensis in margine ita abscissum est, ut singulorum verborum, quae in fine versus legebantur, una vel plures litterae perierint. lacunas hoc modo ortas is, qui codicem Lobkoviciensem de Vindobonensi iam corrupto describebat, aut indicavit aut ex coniectura nonnunquam recte, multis locis perverse explevit.

Cf. *Men.* p. *94 C, 24 εὐδώρῳ*] *ε . δώρῳ* 1, *θεοδώρῳ* L; *94 D, 31 ἴσως*] *ἴ . . .* 1, lacuna in L; *94 E, 3 εἰ αὐτὸς*] *εἰ αι . . .* 1, *εἰ ἂν* L; *94 E, 4 ὦ ἑταῖρε*] *ὦ . . . . ρε* 1, post *ὦ* lacuna in L omisso verbo *ἑταῖρε*; *94 E, 7 σοι συμβουλεύσαιμι*] *σο . . .*

βουλεύσαιμι 1, *σοι βουλεύσαιμι* L; *94 E, 8 ἴσως μὲν*] *ἴ . . . μὲν* 1, *ἴσως* omisso lacuna in L; *94 E, 9 ἀνθρώπους ἢ εὖ*] *ἢ εὖ* abscissum in 1, omissum in L; *95 B, 19 εἶναι ἢ διδακτὸν*] *εἶναι . . διδακτὸν* 1, *εἶναι διδακτὸν* L omisso *ἢ*.

Eodem modo folium 464 codicis Vindobonensis detruncatum est; in pagina 464 b folio 464 adglutinata erat chartae schedula nunc remota, quae nonnullas litteras in margine collocatas obscuravit; cf. *Euthyd.* p. *295 B, 11 οὐκ αἰσχύνει, ἔφη*] *ἔ . .* 1, *ἐμὲ* L; *295 C, 19 ἐξαρκεῖ σοι*] *ἐξαρκεῖ σ . .* 1, *ἐξαρκεῖς* L; *296 A, 14 ἔφη, παύσει παραφθεγγόμενος*] *τ . αύ . η* 1, spatium vacuum in L. is, qui scripsit codicem Lobkoviciensem, schedulam in margine adglutinatam invenit; nam Euthyd. p. 296 A, 9 verba *πλέον αὖ ἔφην*, ex quibus detracto nunc chartae resegmine tantum litterae *. λ . . . . ἔφην* restant, bene descripsit, sine dubio quod atramentum per tenuem chartam margini adglutinatam ita pellucebat, ut hae litterae tunc satis bene legi possent. eodem modo corruptum est folium 502 codicis Vindobonensis; cf. *Amat.* p. *137 E, 27 ποῖός τίς ἐστιν*] *. . . . . ἐστιν* 1, *ποῖος ἐστι* L; *138 A, 2 οὐχ ἑαυτὸν*] *οὐ . . . . . ὸν* 1, *οὐδὲ αὐτὸν* L.

Horum argumentorum copiam augere possemus, nisi rem iam ex iis, quae adtulimus, claram esse appareret.

Ad scriptores historiae Augustae.[1])

Scripsit Robertus Novák.

Hadrian. p. 4, 15 Pet.[2]: 'fuitque in amore Traiani, nec tamen ei per paedagogos puerorum, quos Traianus inpensius diligebat, Gallo . . . . . favente defuit.' ad *defuit* requiritur vox vice subiecti fungens, qua paedagogorum illorum malevolus in Hadrianum animus denotetur. quae critici proposuerunt, aut ab usu sermonis horum scriptorum — velut Gronovii 'malefauentia' — abhorrent aut non premunt codicum scripturae vestigia satis. ego legerim: 'nec ei tamen . . . . . ⟨calumnia⟩ Gallo fauente defuit'; cf. Pertin. p. 121, 20: eos qui calumniis adpetiti per servos fuerant . . . . liberavit; Sev. p. 137, 27: absolutus est calumniatore in crucem acto; ibd. p. 145, 19: Cincius Seuerum calumniatus est, quod se veneno adpetisset; Aurel. p. 162, 10: cum ingenti calumnia recusasse; Gord. p. 40, 5; M. Ant. Philos. p. 52, 18. ante 'Gallo fauente', si modo integrae hae voces sunt et non in ipsis vocabulum *calumniae* inest (*fauente* num ex p. 5, 7 illatum?), illud 'calumnia' propter similia vocum initia facillime sane omitti

[1]) cf. Listy XI 194—206; XII 387—390; XIII 18 sq.; Sborník 54 sq.

potuit. — ibd. p. 13, 7: 'ergo conversis regio more militibus Brittaniam petit.' ipse quoque, ut nuper Aem. Baehrensius, offensus sum voce *regio*, antequam eius lectionem *recto* noveram, scribendum esse suspicans: 'conversis ⟨eg⟩regio more militibus', quod et ipsum viris doctis considerandum commendo; cf. cdd. Liv. 37, 7, 15. — Hel. Ver. p. 33, 15: 'eumque foliis rosae, quibus demptum esset album, replebat.' vox 'album' iam aliis parum apta h. l. est visa; neque enim omnes rosae albae sunt neque solas rosas albas tunc adhibitas supra erat memoratum. flagitatur verbum humorem (cf. v. 20) significans, quo sensu iam Oberdickius 'udum' proposuerat; sed hinc 'album' quod libris est servatum aegre potuit provenire. malim: 'quibus demptum esset tabum' i. e. humor quo non sublato folia decerpta tabescunt; vox ea extat in vita Maxim. p. 28, 21. — Ant. Pius p. 38, 12: 'et somnio saepe monitus est dis penatibus eius Hadriani simulacrum inserere.' etiam apud hos scriptores pro *eius* desideratur *suis*, id quod Casaubonus, sane violenter ille quidem, scripsit. cum habeant libri: 'monitus sed penitus eius', hoc *eius* ex praecetendi *penitus* (= pen*etus*) dittographia oriri potuit, quemadmodum apud Livium 42, 3, 5 vox eadem ex praeeunti 'fremitus' (= frem*etus*) originem traxit; leguntur enim ibi haec: 'fremitus [eius] igitur in curia ortus.' nec autem necessarium est l. l. pronomen ullum, ut quod facile ex sententia loci suppleatur. quapropter legendum censeo: 'monitus est dis penatibus [eius] Hadriani simulacrum inserere'. — M. Ant. Philos. p. 56, 13: 'multis equitibus (BP¹: senatibus) uel pauperibus sine crimine senatoribus dignitates tribunicias aediliciasque concessit.' sic Peterus iterata editione locum constituit nec tamen ille me iudice recte. neque illud senatibus pro *equitibus* facile a quoquam exarari potuit neque mentio equitum satis apte h. l. inicitur, si quidem §§ 1—10 de imperatoris illius in senatum solum meritis agitur. lectione Peteriana non solum equites praeter senatores h. l. commemorantur, sed etiam velut potiores priore loco adferuntur, quod item lectioni Peteri refragatur. mihi vera vulgata lectio videtur pro *senatibus* habens *senatoribus* et subsequens *senatoribus* delens; est enim me iudice *senatoribus* correctura illius *senatibus* (orti, ni fallor, ex *senat'ibus*) pravo loco, id quod haud raro in talibus evenit, inserta. neque vero sic iam locus expeditus est; restat quippe difficultas voculae *uel*; nam non intellegitur cur gratiam eam ipsis pauperibus senatoribus recusare Antoninus debuerit; immo iis, non divitibus praestanda illa maxime erat. lege: multis senat⟨or⟩ibus, ver⟨um⟩ pauperibus sine crimine [senatoribus], dignitates tribunicias aediliciasque concessit. cf. Hadr. p. 10, 4: senatoribus qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo senatoriae professionis explevit. *vel* cum *vero* confusum in vita Opil. Macr. p. 209, 4. — ibd. p. 61, 26: 'multo melior et feracior ad vir-

tutes, quippe qui nullis Veri iam impediretur aut simplicitatis calidaeque veritatis (codices: simulatis callidae seueritatis), qua ille ingenito vitio laborabat . . . . .' locus ad emendandum haud ita facilis et multis iam propositis attemptatus. illud 'simplicitatis', quod a Petero est datum, ut aptum sit sensu (cf. tamen Plewii recentem commentationem: Kritische Beiträge zu den Scriptores historiae Augustae p. 5 sq.), tamen nimis distat a codicum 'simulatis'. propono: 'aut simul⟨t⟩atis stolidae⟨que⟩ securitatis (nisi mavis: temeritatis; cf. Carac. p. 190, 21; *stolidae securitatis* nunc etiam Baehrensius). simultates inter fratres eos fuisse fama erat; cf. Ver. p. 81, 16: et hanc vitae diversitatem atque alia multa inter Marcum et Verum simultates fecisse non aperta veritas indicabat, sed occultus rumor inseuerat; ibd. v. 26: quae res simultatum auxit rumorem; p. 80, 26 sq.; et nimis secure ac temere Verum multa egisse compluribus locis vitae eius (p. 74—83) discimus. vox denique *securitatis* cum *seueritatis* saepius confusa est in libris manu scriptis, velut in vita Prob. p. 200, 15: in totam securitatem (BP: seueritatem) redactae sunt. — ibd. p. 63, 22: 'qui si felix fuisset, filium non reliquisset'. haereo in hoc loco eadem ex causa qua Petschenigius; locus expeditus mihi videretur, si legeretur: qui summe (vel: plene) felix fuisset, ⟨si⟩ filium non reliquisset; cf. Sev. p. 152, 9: quid Marco felicius fuisset, si Commodum non reliquisset. — ibd. p. 69, 19: 'simul petit ne qui senator tempore principatus sui occideretur, ne ⟨nece⟩ eius pollueretur imperium.' *nece* Madvigius addidit; possis et: *ne* ⟨sanguine⟩ eius; cf. p. 71, 2: dicens voluisse se sine senatoris sanguine imperium transigere; Avid. Cass. p. 94, 2; Anton. Pius p. 46, 22. — ibd. p. 70, 9: 'apud Aegyptios civem se egit et philosophum in omnibus stadiis, templis, ocis'. pro corrupto *ocis* coniecerunt *lucis* (G. Richter), *foris* (Cornelissen), neuter vere; legendum nimirum: 'in omnibus stadiis, templis, *odeis*.' corruptela nata est aut littera *d* omissa (oeis — ocis) aut exarata forma *odiis* (= otiis, ociis, ocis), quae eadem, ut in vulgus notum, iusta est; cf. Front. p. 30, 16 Nab.; vit. Pesc. Nig. p. 161, 10: de musio (= museo). — Comm. 98, 15 vide sis, praestetne scribi: 'profectus est commenda⟨n⟩dus militibus', ut intellegatur cur iter illud initum sit. — ibd. 106, 18 propono: 'quatientem cymbala deformato vultu congerie (codices: genera) leguminum coctorum. ad convivium (sic est sane cum Madvigio interpungenda oratio) propter luxuriae continuationem . . . .'; cf. Amm. 31, 15, 5. — ibd. 107, 8: 'monumentis indi iussit.' cum habeat B: *monumentrandi*, praeferenda est lectio: monument⟨is t⟩radi. — ibd. 108, 23: 'etiam (codices: et non) inopia ingens Romae exorta est.' neque illud *etiam* h. l. necessarium est neque illa traditae scripturae mutatio levis. mihi vitium e dittographia ortum videtur, nempe hac: [eno] (cf. codd. Maxim. p. 7, 5) inopia ingens; cf.

et ed. Liv. 42, 28, 7: *enimparavit* pro *imperavit*. — ibd. 109, 17: 'ut Marii Maximi scripta testantur.' B, testis optimus, habet: scriptestatim; inde eruendum est: scrip⟨tis est⟩ testatum. simile vitium nuper sustulit H. I. Mueller in Sen. suas. 1, 1, 3. — Pert. p. 114, 6 verisimilius duco: fate⟨b⟩atur; nam codex B habet *fateatur* et praesentis forma nisi de libro aliquo vel epistula intellegi non potest; sic vero scriptor pro sua consuetudine mentionem eius inicere non supersedisset. — ibd. p. 116, 24 orationem ordine verborum turbatam et praeterea lacuna depravatam sic fere constitui oportet sententiae indole duce: 'Pertinax mitissimus et humanissimus fuit et ipsi Commodo plurimum placuit, quia, ⟨cum⟩ illi esset ⟨successor deligendus⟩, iterum [cum] Pertinax factus est.' vides voculam *cum* suo loco motam in libris manu scriptis. — ibd. p. 117, 23: 'qualis imperator es futurus (libri: imperator effusus est), hinc intellegimus.' minus violenta est mea opinio: imperator euas'us (= euasurus) es, hinc... — ibd. p. 119, 27 legendum sane: 'a libertis etiam ea exegit, quibus Commodo tendente (libri: uendente) ditati fuerant' i. e. quibus Commodi sive iussu sive ope ditati erant; cf. Liv. 8, 15, 9; 10, 24, 2; 45, 4, 7; Tac. ann. 2, 74. — ibd. p. 121, 24 locum impeditum sic restituendum iudico: 'insidias parauit ei Falco, ⟨quod⟩ conquestus est in senatu nolens (codices: uolens) imperare. qui (libri: quo) quidem risit, cum (codd.: credidit dum) sibi quidam servus quasi Fabiae † setiqui (an dittographia e praecedenti '*sibi qui*dam' ortum?) filius ex Ceioni Commodi familia, Palatinam domum ridicule vindicasset.' Pertinacem voluisse re vera imperio abire ex p. 124, 11 discimus: 'voluit etiam imperium deponere atque ad privatam vitam redire.'

K baltsko-slovanské deklinaci.

Napsal Josef Zubatý.

I.

Střídnicí záslovného -ām jeví se ve slovanštině -ą, i po *j*, a jiných hláskách palatalných: tak v akk. sg. rybą dušą, bezpochyby v instr. sg. rybą dušą (pozd. rybojądušeją), aspoň podlé toho, že lit. má i zde -a (resp. -ą: v. Geitler Lit. Studien 56), které vede ku prvotnímu -ām, ne -ōm; také 1. os. sg. berą vykládá se tuším právem z konjunktivné formy *bhérām = lat. feram. Jak by se mělo jeviti staré záslovné -ān, nelze poznati ze žádného nepochybného dokladu. Staré záslovné -ōn naproti tomu mění se v -y, po hláskách podnebných v -ę: tak

v acc. pl. (prvotní -ōns) raby kraję, v nom. sg. kamy. Dokladu bezpečného pro poznání slov. střídnice záslovného -ōm není. Nalézti bychom jej měli v koncovce gen. pl.: zde má slovanština vůbec -ъ (proti lit. -ūn -ū). Toto -ъ vykládá se dnes obecně za střídnici starého -om, koncovky prý vlastně kmenů konsonantických (-ōm je prý vlastně kontrakcí kmenového -os tímto -om), ale věc není posud náležitě objasněna ani dokázána. [1])

Litevština za staré -ām má -ą, dlouhé v jednoslabičném tą a p., krátké sice: tak v acc. sg. mergą, v inst. mergą (vl. mergą). Koncovka -ōm v gen. pl. jeví se jako -ūn (časem s pouhým nosovým pazvukem) -ū v dialektech některých ruskolitevských, podlé toho má-li přízvuk či nic (Bezzenberger BB. X, 307 n.), v Litvě pruské a i často v ruské jako -ū. Kmeny na -en mají v litevštině však jinou koncovku, než je koncovka -ūn, repraesentovaná slovanským -y v kamy: -ū v akmū jest střídnicí indoevropského -ō, obě koncovky, -ōn i -ō, byly pak běžny prvotně vedlé sebe, první asi před vokaly, druhá před konsonanty, až jednotlivé jazyky indoevropské nechaly jednu nebo druhou z nich rozšířiti se vůbec a vypuditi koncovku druhou. Jinými slovy, rozdíl mezi slov. -y a lit. -ū v nom. sg. kmenů na -en- jest týž co mezi řec. -ων a lat. -ō, germ. -a, ār. -ā. Srv. o věci této Bremer v Paul-Braune Beitr. XI, 38, n. Brugmann, Grundriss I, 492.[2])

Slovanskou střídnicí starého -ō bylo by patrně -a. A toto -a nalézáme ve slov. vskutku aspoň z části u jiného tvaru, jenž

---

[1]) Vůbec jsou resultaty, nabyté rozkladem předhistorických kontrakcí v koncovkách deklinací kmenů na -o- -a-, posud příliš problematické. Z instrum. sg. těchto kmenů na -ō -ā na př. vydestillována indoevropská koncovka instr. -a (Brugmann Grundriss I, 107. 108). Potvrzením této koncovky mají býti m. j. indická absolutiva na -tja -ja, adverbialné instrumentaly nominum actionis (ib. 88). A přece již z výkladů Benfeyových v Quantitätsverschiedenheiten IV, 3 (Abh. d. k. Ges. d. Wiss. zu Göttingen XXV), 32—41 je nepochybno, že i zde je prvotní formou -tjā -jā, vedlé kterýchž koncovek -tja -ja, které později vůbec opanovalo, jeví se ve vedské poesii ještě zcela zřetelně jako syntaktický duplikát, běžný prvotně pouze před pausou a před slovy počínajícími se dvěma konsonanty. Absolutiva na -āja (-sthāja a p.) sem ovšem nepatří: tato jsou odvozeninami dativních forem dāí sthāí ap., právě jako absolutiva na -tvāja se řadí k tvarům na -tvāi -tavāi, -mnāja (prof. Ludwig, Rigveda IV, 418) ke tvarům na *-mnāí -mne mane, srv. savāja (ib. V, 577), grahāja = gṛhītvā (Böhtlingk Skt-Wört. in kürz. Fassung II, 192), a jako i dativ açvāja se řadí ke staré koncovce dativní -ōi (ř. -ωι, lit. -ui atd.), zachované i v ind. pronominalní deklinaci (tásmāi).

[2]) Ostatně litevština zachovala aspoň dialekticky vedlé -ū (= -ō) i střídnici druhé indoevropské koncovky -ōn, totiž -ūn (opět často s pazvukem nosovým); srv. na př. Kurschat, § 731. Ovšem, různost samohlásková koncovek -ū -ūn se tu stírá, jednak dialektickými změnami zvuku -ū, hlavně pak působením analogie.

v řečtině má opět koncovku -ων. Jest to part. praes. act., φέρων, stb. bery, ale čes. bera. Ovšem, nom. tohoto participia je vůbec tvarem, jehož prvotní podoba není dosti zřejma, ale myslím, že řecká forma -ων má nejvíce indicií původnosti. V gotské koncovce -ands, nebo v lat. -ens nebude dnes hledati nikdo střídnic prvotního tvaru, a i o skt. -an (bhárant) dá se velmi dobře pochopiti, že jest tvarem analogií jiných pádů, které mají -ă-, přetvořeným z prvotního -ān (= -ōn). Kmen mahánt- (veliký), tvarem vl. participium, tvoří nominativ skutečně mahán, rovněž adjektiva odvozená příponami -mant- -vant- -mān -vān; mahánt-, s dlouhým -ā-, nalézáme na rozdíl od řečtiny i v ostatních pádech silných, a tak v jazyku vedském ještě i sánti ṚS. II, 28, 1. VIII, 8, 23 m. pozdějšího sánti (nom. n. pl.), pod. íjānti VI, 23, 4, ghṛtávānti IX, 96, 13, paçumánti IX, 92, 6; 97, 1, vesměs místo pozdějších tvarů s -ă- (kteréž ovšem nalézáme v textě padovém). Uvážíme-li tato fakta, spolu s řeckou koncovkou -ων, stává se zajisté pravděpodobno, že i participium mívalo v nom. sg. masc. (zda ve všech silných pádech?) -ā-, jež působením pádů s krátkým -a- se zkrátilo. Že působení analogie této nedostavilo se u mahán, není nic neslýchaného: mahán funkcí nepatří ku participiím a zůstalo jejich osudů ušetřeno (ovšem z příčin neznámých) asi tak, jako v nové němčině praeteritopraesentia (na př. ich weiss, wir wissen) dovedla uchrániti staré stupňování, které v praeteritum jiných sloves (na př. ich biss m. ich beiss, wir bissen) podlehlo snaze vyrovnati zbytečné rozdíly kmenové.

Toto nominativní -ōn u participií zajisté mohlo míti větový duplikát -ō, prvotně užívaný před konsonanty: a toto *bhérō, dle našeho domnění prvotně běžné vedlé *bhérōn (= φέρων), úplně vysvětluje naše bera vedlé stb. bery. Že na poli slovanském zpovšechnělo z části bhérō — bera, z části bhérōn — bery, není samo o sobě ničím nepochopitelným: tak v dat. sg. kmenů na -o-, jenž patrně míval také dvojí koncovku -ōi -ō, v litevštině vedlé obecné střídnice tvaru prvního (-ui) nalézáme v dialektě Andriewském (kraj Retowo na Žmudi; v. Geitler, Lit. stud. 21, s čímž srv. Bezzenberger, Göttingische Nachrichten, 1885, 160 n.) z ničehož nic střídnici tvaru druhého (-ōu = -ū; snad sem patří i Memelské -u, -o, Mereczské -u m. -ui); zcela totéž vidíme v latinském dat. sg. -ō vedlé oskického -ùi.[1])

Vím ovšem dobře, že čes. -a v part. praes. act. vykládá se obyčejně za střídnici stb. -ę. Výklad tento však tříští se o faktum,

[1]) Umbričtina tvoří dativ u našich kmenů nestejně: na -ei [-e -i], anebo na -o: jak kolísal jazyk mezi oběma koncovkama, vidíme z toho, že na př. dativ Trebe I, a, 8, zní v parallelním textě VI, a, 58 *Trebo*; pod. Fise I, a, 14 = *Fiso* VI, b, 3. Organickou koncovkou jest ovšem -o, o němž však rozhodnouti nelze, je-li střídnicí starého -ō či -ōi (-oi): koncovka druhá je přenesena z deklinací jiných.

že v češtině spisovné není stopy, že by tvar tento u kmenů tvrdých byl býval kdy měl koncovku -ja, což přece je českou střídnicí stb. -ę (nemluvě o nemožnosti tvarů *pekę a p.)[1]; ve slabikách kořenných sice nalézáme -a- za stb. -ę- (svatý, pátý a p.), ale jsou to tvary vesměs dosti pozdní. Starobulharská participia na -ę u kmenů tvrdých (nesę a p.) pochopíme velmi lehko, uvážíme-li, že -y -ąšta tvořil jenom malý zlomek sloves (sloves se zavřeným kmenem Miklosichovy prvé třídy) vedlé ostatních, tvořících -ę -ąšta (-ęšta) a že nosové -ę v nom. je zvukem mnohem bližší nosovému -ą- než -y; také analogie tvarů konjugace odpovídající litevským slovesům na -iu -ti, kterážto ve slovanštině se uchovala jenom ve zbytcích jako obrętšta a pod. (Miklosich, Vergl. gramm. III², 107, 161, 166) a zanikla hlavně v konjugacích -ją -ati, -ją -ěti (srv. na př. orją orati s lit. ariu arti), asi pomáhala k životu neorganickým tvarům jako nesę a pod.

V litevštině bychom očekávali ovšem nom. part. -ů, resp. -u (= -ō) anebo -ūn -ū -ũ (= -ōn); nalézáme tu však -ą (jež je asi i základem lotyšských participialních tvarů sédu stāvu a p., Bielenstein, Die lett. Spr. II, 176), tvar vzniklý bezpochyby asi tak jako skt. bháran m. *bhárān analogií ostatních pádů, majících -a-.

Střídání záslovného -y s -a nalézáme ve slov. i jinde. Jeden jeho případ není mi jasný: jest to kъdy kъda, tъdy tъda.[2] Tvary tyto mívaly zajisté v zásloví prvotně také nosovku, a sice *n*: v sktě nalézáme kadá tadá, tedy střídnice duplikatu bez -n, ale ještě kadą ṚS. V, 3, 9 (Prātiç. 168), k tomu odvozeniny tadánīm viçvadánīm. Jen že slov. -da -dy repraesentuje indoevr. -dō -dōn, v lit. ale nalézáme nikoliv *kadů *kadu či něco pod., nýbrž kadà (v. dial. kadu a p., kadau-gi = kъdyže, tedy kadą), jehož -ą vede k indoevropskému -ān -ām. Non liquet.

Ale nalézáme -a vedlé -y v nom. du. kmenů mužských na -o-: stb. raba v. č. chlapy. Česká konsovka -y (v. -a deklinace pronominalné a adjektivné) vykládá se za tvar slušící vlastně kmenům na -u-. Výklad možný ale ne nutný: a ve vědě zajisté sluší vzíti všechny možnosti v úvahu. I tento pád měl v jazycích

---

[1] Ovšem, Miklosich Vgl. Gr. III², 95 uvádí i vrьhej mogej strьgej pekej tlьkej vsemogej, ale ne z ryzích pramenů stb. Tvary tekaj čьtaj vsemogaj pramenů ruských (ib.) řadí se opět k našemu bera.

[2] Dle kъda kъdy, tъda tъdy řídí se v zásloví i adverbia podobného významu kъgda kъgdy, tъgda tъgdy. Slovcím těmto sotva kdy se dostaneme na původ, jsou příliš asi změněna rozličnými processy fonetickými (hlavně asi vlivem přízvuku) i psychologickými. Podlé lot. tagad (tagadit tagadīn tagadiņ tagadiņas) zdá se, že v nich prvotně vězí spojení zájmen tъ kъ se jmenem godъ, ovšem nevíme ve kterém pádě.

indoevropských dvojí koncovku -ōu (ōv) před samohláskami, -ō před konsonanty a před u-; zde uchovalo se prvotní střídání koncovek -āu -ā ještě ve znamenité ryzosti ve vedské poesii (viz na př. R. Meyer, KZ. XXVIII, 217, n. Brugmann, Grundriss I, 490).[1]) Není nemožno, že jako stb. -a (a lit. -ů, -u) repraesentuje tvar na -ō, tak č. -y jest pokračováním tvaru na -ōu.

II.

V litevské deklinaci kmenů konsonantických nalézáme dva zajímavé nominativy: sesů a mėnů, kmenů seser- (sestra) a mėnes- (měsíc). Sesů mohlo by se vykládat i jakousi heteroklisí, přechodem v kmeny na -en-. Mohli bychom se dovolávati vedských nominativů vidhartą ṚS. 11, 28, 4 mātą ib, V, 45, 6 od kmenů vidhartár- mātár- (Prātiç. 168). Myslím, oba tyto tvary však že jsou neorganické. V jazyce vedské poesie udržovala se památka některých tvarů prvotně aspoň časem končících se nosovkou s nosovým pazvukem v zásloví, jenž kladen byl zvl., kde metrické účely bránily pravidelnému stažení záslovného -ā s náslovným vokálem slova následujícího. Tak v instrumentalech sg. (pathą I, 129, 9, bhīšą I, 133, 6, vipanją IV, 1, 12) v evą V, 5, 10. 25, 9, v kadą V, 3, 9, v nom. sg. vibhvą IV, 33, 3. 36, 6. VII, 48, 3. ṛbhvą VI, 34, 2. Básníci vedští měli dle potřeb svých v některých případech na vybranou mezi čistým a nosovým -ā v zásloví: zcela pochopitelno jest, že svobodu tuto rozšířili časem i tam, kde ani není etymologicky oprávněna. Leckterá divná forma v literatuře vedské vznikla asi tím, že pěvci vedští rozličné antiquity, v poesii se udržující, považovali za licence, jaké si mohou dovoliti kdy a kdekoliv (srv. Curtius, Erläut. zur griech. Schulgr.[3] 43); tak na př. dlouhé zásloví v čā I, 77, 2. III, 57, 5 (a bezpochyby i VIII, 53 [Vāl. 5], 4, kde je čísti víçvā dvéšāṃsi ǧahí čáva čā (m. čā = ča á) kṛdhi), ná X, 34, 8, čaná I, 84, 20 i j. musíme vyložiti si asi tímto spůsobem. Jazyk vedské poesie aspoň v některých dobách právě nebyl jazykem živým v plném slova toho smyslu.

Musíme tedy hledati pro lit. sesů výklad jinde. A nalézáme jej v latině. I zde nalézáme u sorōr v nom. vokalizaci jinou, než u ostatních jmen příbuzenských, zejm. māter (lit. motė) ovšem v latině vokalizace nominativu, -ō-, provedena je celou deklinací, jako u všech jmen s nominativem -ōr. Také v sktě kmen svasar- neskloňuje se stejně s ostatními jmeny příbuzenskými, nýbrž se jmeny agentis: v nominativě ovšem i staré -ē i staré -ō splynulo ve zvuk týž. Řečtina bohužel kmene sveser- nemá: ale ve vokalizaci

[1]) Jinak, ale myslím ne právem, vykládá střídání -ōu -ō Bezzenberger ve svých Beiträge XII, 79, [1]).

nominativu ostatní jména příbuzenská souhlasí s litevštinou, jenom ve složeninách analogií nominum agentis (jimž se tu blíží i významem) tvořice i -ωρ; nomina agentis ovšem přešla z veliké části v analogii jmen příbuzenských. Ve slovanštině jest snad pozoruhodno, že sestra se uchýlilo od ostatních kmenů na -er-: nom. právě by byl zněl *sesa, ne *sesi (pruské swestro schostro bude sotva ryze pruským slovem). Nominativ kmene sveser- zněl tedy prvotně svesōr svesō, vedlé mātēr mātē (tvary s *r* a bez *r* byly asi větovými duplikaty, z nichž n. p. v řečtině a latině opanoval tvar s *r*, v árských jazycích druhý). Že časem snaha po jednotnosti zakryla prvotní rozdíl deklinace, není nic divného: tak v got. máme bez rozdílu nom. svistar (m. svizar, *t* přeneseno z pádů, v nichž sr se bezprostředně stýkalo) fadar brōthar daúhthar (-ar = indevr. ōr), litevština tvoří i nom. sesė (Kurschat § 731); také tříslabičné svásroḷ (= svásṛvoḷ) ṚS. I, 113, 3 asi je tvarem analogickým: nomina ag. aspoň nevykazují onoho záhadného *u v* po *r*, které nalézáme tak často u jmen příbuzenských (LF. 1886, 77. [1])

Druhý podobný nom. na -ů v lit. je mėnů, jehož kmenem v ostatních pádech se jeví mėnes-. I zde *ů* (= ō), jest nominativní kmenovou vokalizací, jakou nám zaručují opět četná lat. jména na -ōs (kde -ō- opět provedeno celou deklinací, a naopak -r- z ostatních pádů vniká v nominativ; srv. honōs honōr-is za st. hones-os, ale hones-tus honer-arius), ř. jména jako ἠώς (nominativy na -ης kmenů na -ες mají zbarvení vokalu v nom. asi z ostatních pádů). Pak bychom ovšem čekali *mėnůs (nebo *mėnus = *mēnōs), protože *s* v lit. v zásloví se neztrácí. Mėnů však repraesentuje patrně indoevropské mēnōt, s oním temným *t* m. *s*, o němž jsme mluvili LF. 1885, 86 n. (89 [14]) dodej epidaurské ὀπτ-ίλος); srv. got. mēnōths (monat mond), jež z části skloňuje se jako kons. kmen mēnōth-, ale na rozdíl od lit. provedlo -ō- i -t- celou deklinací.

Ovšem, těmto výkladům nominativů sesů mėnů staví se v cestu dialektické tvary s nosovým pazvukem v zásloví: Kurschat (§ 731) nalezl formy mẽnung sesung jako od n-ového kmene šung (= šů; Kurschat píše nosový pazvuk tímto neprávě nejvhodnějším způsobem). To jsou ovšem formy, jež foneticky ze *svesōr *mēnōt vyložiti nelze. Ale tím snáze vyložíme je působením analogie. Jazyk měl podlé sebe rozhodně zvláštní a podobné nominativy -ů u n-ových kmenů, -ů u kmenů seser-mėnes-, vedlé toho pak u kmenů na -en- ještě tvar na -ūn, prvotně větový druhotvar užívaný před vokaly (-ů: -ūn = -ō: -ōn, srv. str. 364 pozn. 2): není divu, že jazyk podlé akmů: akmūn

[1]) Srv. také lit. dėvervìs, jež Kurschat s. v. uvádí z Brodského vedlé běžného dėverìs (gen. dėverės) i dėvers = skt. devár δαήρ atd.

utvořil ještě sesūn k sesů, mėnūn k mėnů, tím méně, že deklinace obojích kmenů i sice vykazuje dosti podobnosti. Že domněnka tato není bez základu, že analogie kmenů n-ových vskutku na kmeny naše působila, vidíme ostatně z toho, že sesů na rozdíl od ost. jazyků indevr. má jako ony kmeny přízvuk na příponě odvozovací, a že mėnů, ač jeho -ů nemá přízvuku, neskracuje ho přece v -u, jak by sice dle litevských zákonů záslovných bylo očekávati (Brugmann Grundriss I, § 664, 3).

III.

Zvláštní kolísání hlásek *e o* vidíme ve flexi os. zájmena 2. os. sg. a zájmena zvratného ve slovanštině. Máme tu vedlé stb. tebe tebě toboją, sebe sebě soboją, srb. tebe tebi tobom, sebe sebi sobom, mr. tebe tobi toboju, sebe sobi soboju, r. tebja tebě toboju, sebja sebě soboju, nsl. tebe tebi tebȏ, sebe sebi sebȏ (dial. itóboj sóboj, tobum sobum) č. tebe tobě tebou, sebe sobě sebou, pol. ciebie tobie tobą, siebie sobie sobą, hluž. teb'e tebi tobu, seb'e sebi sobu, pod. dluž. Zcela podobně kolísá v jazycích baltských *e a*; v jazycích těchto vidíme také za slov. *b* mimo pruštinu *v*: lit. g. tavės savęs, d. táv(ei) sáv(ei), acc. tavę savę, inst. tavimì savimì, loc. tavỹjè savỹjė, s dial. formami s náslovným tev- (v. na př. Kurschat, Grammatik der lit. Spr. §. 854 a), lot. g. tevis sevis, acc. tevi tev, sevi sev, d. inst. tevîm tevi tev, sevîm sevi sev, dial. s náslovným tav- (Bielenstein, Die lett. Sprache, II, 81), pr. tebbei (tebbe) sebbei.

Kolísání toto ovšem nemůže býti čistě fonetické, právě jako nemůže býti fonetickým kolísání *v* — *b* ve formách litevských a lotyšských s jedné, pruských a slovanských s druhé strany. Nesrovnalosti tyto zvukoslovné musíme si vyložiti za následky analogického vyrovnávání paradeigmatu našich zájmen. Působení analogie vůbec asi málo kde v jazycích indoevropských měnilo starší tvary, jako právě na poli zájmen osobných (srv. Leskien, Die Deklin. im Slav.-lit. u. Germ. 140 n.): tvary zájmen těchto zajisté pocházejí aspoň z části z dob pradávných, a různost pádových koncovek i kmenů na vzájem se doplňujících musela v dobách pozdějších přímo vyzývati ku přetváření starých forem. Proto také vidíme, kterak na př. v plurale 2. osoby i slovanština i litevština s lotyštinou vyrovnaly (ovšem směrem opáčným, slovanština důsledným provedením forem s v-, lit. lot. forem s j-) staré rozdíly kmenů s náslovným v- a j-, rozdíly, které pruština ještě nesetřela (nom. ious, g. iouson, d. iounmans [ou = ū], acc. wans[1]); kterak litevština s lotyštinou zpovšechněním náslovného

[1]) Toto wans je naše vy, jež tedy je vl. akkusativem. Akkusativem je také my (pr. mans: je-li v akkusativě ny n- prvotní či vniklo-li

m- v plur. první osoby vyrovnala podobný rozdíl forem s ma s n-, který mimo pruštinu tenkráte i slovanština (aspoň z části) uchovala. Také -ě v d. sg. sotva smíme identifikovati s balt. -ei: koncovka tato místo očekávaného -i zajisté vzata asi z deklinace kmenů na -ā (jako balt. -ei snad z deklinace kmenů i-ových, jež osobnému zájmenu také leckterou koncovku jinou půjčily); srv. instr. sg. toboją mъnoją.

Jazyky indoevropské mají v některých pádech a odvozeninách zájmena osoby druhé a zvratného stupňovaný kořen teu- tev-, seu- sev-. Tak v ř. τέο σέο (s nově připojeným genitivním ς v dor. τέος τεῦς) gen. sg., τεός ἑός possessivum, skt. táva av. tava. Toto následné *tev- podlé baltskoslovanských zákonů zvukoslovných (Brugmann, Grundriss I, 60) mělo by se jeviti v slov. jako *tov-, v baltských jazycích jako *tav-: a nic nevadí nám, identifikovati aspoň v následí lit. lot. genitiv possessivní távo sávo, tava sava se skt. av. tava, ř. τέϝο.[1])

Jiné pády měly nějaké přípony počínající se bh[2]) (ryzí jejich podoby asi již nikdy nepoznáme). Tyto koncovky pojily se jak se zdá ke slovům te- se- (kmeny s *u v* i bez *u* v, buď jen foneticky rozlišené anebo parallelní nalézáme v zájméně 2. os. i zvratném ve všech jazycích indoevropských): sem asi patří lat. tibī sibī, umbr. tefe, osk. sifei (poměr italského *i*, *e* v kořeni se slov. balt. *e* není dosti jasný), na jisto pak pr. tebei, sebei, slv. tebě sebě (o konc. -ě v. sh.). Ve kterých snad jiných pádech toto bh- asi bylo, nevíme: tolik je však nepochybno, že jazyky naše mívaly tvary s následným tov- teb-. Rozdíl ten se stal ovšem nepohodlným, a proto vyrovnán nejprve rozdíl konsonantický tak, že litevština s lotyštinou zavedly všude *v*, slovanština všude *b*: pruština má jak jsme viděli *b*, ale nevíme, měla-li snad také tvary s *v* (srovn. Leskien l. c. 143). Rozdíl

---

teprve z ostatních pádů nepřímých, sotva poznáme). Starý nominativ vězí v temné baltské formě mēs (lit. mēs, lot. mēs, pr. mes); Geitler (Lit. stud. 96) uvádí z Jons Iszmisłoczius par Rupejką (Wilniuj 1863) mens: je-li to forma spolehlivá (na Bezzenbergovo mes, Beitr. z. gesch. d. lit. spr. Göttingen 1877 161, nesmíme mnoho spolehati, protože v starých tiscích píše se přečasto e kde e není původu nosového), lze ji srovnati s rovně nosovaným dial. juns jums = jūs (Kurschat § 856, a). Litevské mens by ovšem mělo v lotyštině zníti mēs, ne mēs.

[1]) Koncovkou je ovšem távo sávo gen. zájména possessivního, jako lat. meī tuī suī nostrī vestrī, ř. τεοῖο Il. Θ, 37. 468; vlastní forma genitivu byla asi *tévo (lit. *tává) = τέο, nebo téve.

[2]) Že slovanština a pruština zde za staré -bh- mají očekávanou střídnici -b-, svědčí tuším proti přímému identifikování germanského a baltskoslovanského -m- v pádových příponách dvojného i množného čísla (srv. L. F. 1886, 241, zejm. pozn. 1). Přechod bh- m- vůbec zvukoslovně se ospravedlniti nedá: tak na př. irské nem, jehož jako identického prý s νέφος atd. bývalo zvykem se dovolávati, patří zajisté ke kořeni nem- obýbati a p. (Fick I, 127, 128), srv. ve známé bájí Mbh. I, 16 (Bomb.) n. Vinatā = „Rozklenutá“, vedlé sestry Kadrū = „Hnědá“, patrné to personifikace nebe a země.

v samohlásce první slabiky také podlehl zmatkům, tob- teb-, tav- tev- nemohlo se udržeti bez všelikého funkčního rozdílu vedlé sebe v prvotní ryzosti; ale samohláskový rozdíl tento není vyrovnán s onou důsledností co rozdíl souhláskový, zejména slovanština vede si v této věci dosti libovolně. Sotva kdy se dovíme, proč má na př. čeština v dat. *o*, jiné jazyky *e*, proč v instrumentale je věc na opak. „Bei solchen Ausgleichungen kann der eine wie der andere Weg betreten werden, und man muss zufrieden sein, wenn man beide als möglich erkannt hat" (Leskien l. c. 144).

Skladba adjektiva českého, zvláště staročeského.

Napsal J. Gebauer.

Obsah:

Výklad úvodní.

A) Zvláštní původ a význam některých adjektiv.

1. Possessiva *-ov, -in.*

2. Adjektiva zvláštní jiná, na př. *rubánie drevné, strach židovský, tesač kamenný, zprávče koňský; rána metelná, šrám ranný, svazek železný, číslo hudcové, čas zralý, zvieřata lesná, křivý příséžník*; — *-ový, -iný, -í (-bjь), -jь, -ský, -ovský, -ný, -ní*; — *tvój menší, jak-se-patří, malí dnie*;

B) Adjektivum ve funkci substantivní.

C) Adjektivum sklonění jmenného a složeného.

1. Pravidlo o distributivech: *desater — desaterý.*

2. Pravidlo o ordinaliích: *desát — desátý.*

3. Pravidlo o participiích *-l, -m, -n, -t.*

4. Pravidlo o participiích *nesa, nes.*

5. Pravidlo o adjektivech vlastních:

a) o possessivech *-ov, -in*;

b) o possessivech *-jь*;

c) o adjektivech *-bjь, boží*;

d) o adjektivech ostatních; tvaru jmenného bývá

α) adjektivum neutrum v platnosti substantivní a ve výrazech adverbialních;

β) adjektivum ve funkci doplňkové (přísudkové), na př.: *jsem chud, jsem léň, jsem chuzí, co jest horše, co jest hóře, poručiti jest snáze; býti živu, jíti pěšu; činíš sě chud, učiněn jsi chuzí, činíš mě chuda* atp.; *stvořen jsem slep, narodil jsem sě slep; daj sě vinen, zdáš sě svat, ukážu vás hodny; ležu mrtev, položichu sbožie pusto*; *stoju prázden, vstanu syt, ostanu cěl; jdi zdráv, jědu prázden, chozu pěš, bos, lezu čtvernoh, bráňu sě pěš*; *nalezen jsem zdráv, najdu vy zdrávy, viděn jsem po-*

koren, uzříš přietele smutna; *viem tě nevinna*; *pravíš mě dóstojna*; *cítíš sě povinen*; *mníš sě múdr, ženy mnie sě múdry*; *jmien jsem hoden, jmám boha milosrdna*; — rčení: *kněz i mrtva Jiřika jě sě čstíti* atp.; — adjektiva některá jednotlivá: *živ, rád, níc, číst, pln*;

γ) adjektivum ve funkci přívlastkové: *velika noc, dobro jutro, svat večer, však den, ve dne biele, do súdna dne, nynějšě času, ot stara dávna, Hora Kutna, Dlúh Jan, nóv měsiec, pln měsiec, tučen mužík, chud muž, k živu bohu* a j.

D) Stupňování adjektiv.

Komparace a její stupně.

Komparativ.

α) jak se vyjadřuje předmět B, nad nějž předmět A v komparaci vyniká:

1. a) *jsem lepí tebe*, b) *jsem lepí ot tebe*; typus separativní; —

2. *jsem lepí nad tebe, kromě tebe, mimo tě, z jiných, mezi vámi, po tobě*, (*přes* —); typus elativní; —

3. *jsem lepí než ty*; typus negativní; —

4. *jsem lepší jak ty*; typus komparativní; —

β) jak se vyjadřuje míra, o kolik vyniká A nad B: *což měře lotem, věci mnohem, bóh jest velím obecnější*; *mnoho lépe, viece pochopnější*; *o mnoho víc*; *čtyřkrát dráže*;

Komparativ ve významu superlativu.

Superlativ.

Vazby jeho: *najlepší vších, ze vších, mezi všěmi, nade vščcky, mimo vščcky, po vších.*

Komparace adjektiv složených s *ne-*; participií; *prvější*; *najjednější*; *najpřědy, najposledy, najpotom* atp.; *najspieše*; *ziměji, tměji.*

Gradace: *pramalý, přědobrý, rozmilý* atd.

Adjektivum jest jmeno, jež vyslovuje vlastnost při nějakém předmětě, vlastnost ve smyslu toho slova nejširším; na př. *pracovitý* člověk, *sedmiletá* válka, *nárožní* dům. Předmět — nositel a majetník vlastnosti — vyjádřen bývá z pravidla substantivem; někdy i jiným jmenem anebo zájmenem, a to pak bývá zástupcem substantiva.

Adjektivum, znamenajíc vlastnost, táhne se ku příslušnému substantivu smyslem a váže se s ním grammaticky; svazek ten jeví se jakožto shoda v čísle, pádě a také v rodě.

Číslo a pád znamená se deklinací, jížto adjektivum jest schopno povahou svou jmennou; ta jest u adjektiva dvoje, jmenná a složená, na př. *vysok* Gen. *vysoka* atd., a *vysoký* Gen. *vysokého* atd.

Schopnost, vyjadřovati také trojí grammatický rod (motio), vyvinula se při adjektivu zvláště, a vyvinula se ze snahy, aby adjektivum se svým substantivem také v rodě se shodovalo.

Adjektivum dále se stupňuje, t. j. je schopno gradace — na př. *vysoký, převysoký, velmi vysoký* —, a má zvláštní schopnost komparace — na př. *vysoký, vyšší, nejvyšší* —.

Od substantiva liší se adjektivum významem, znamenajíc vlastnost, kdežto substantivum znamená nositele vlastnosti; — schopností trojího rodu, kdežto substantivum jen u některých jmen živočišných má moci podle přirozeného pohlaví mužského a ženského; — skloněním jmenným a vedle toho i zájmenným, kdežto substantivum má sklonění jen jmenné; — a zvláštní schopností komparace. Srov. Mikl. IV, 3.

Od zájmena liší se významem, který při něm jest realní, při zájmenu pak formalní, — a skloňováním, které při něm jest jmenné a složené, při zájmenu pak je zájmenné.

Od slovesa liší se významem, znamenajíc vlastnost, kdežto sloveso znamená energii, — a flexí, totiž skloňováním proti časování při slovese.

Známky, kterými se adjektivum vyznačuje, nalezají se při všech adjektivech obyčejně tak nazývaných, na př. *pracovitý* člověk, *zelená* louka. Krom toho však nalezají se tyto známky některé nebo všecky a u větší nebo menší míře také při některých jiných druzích slov, zejmena při participiích: nesa nesoucí, znám známý, pad chváliv, padl padlý, chválen chválený; při některých číslovkách: třetí, desátý, trój, desater; při zájmenech rodových: ten, onen, náš atd. Slova tato drží v sobě ovšem svůj význam zvláštní (slovesný, číselný, zájmenný), ale význam ten na mnoze může býti spolu pojat za význam vlastnostní t. j. adjektivní, na př. ty jsi náš (= přítel strany naší), onen břeh (= protější), onen svět atp.; schopnost pak ke shodě v rodě grammatickém mají slova tato touž jako adjektiva vlastní; některá mají také sklonění stejné s adjektivy vlastními, a také schopnost gradace; tím vším hlásí se slova tato syntakticky více méně také do třídy adjektivní. Podle potřeby, když půjde o rozdíl od adjektiv vlastních, chceme je nazývati adjektivaliemi.

Adjektivum (i adjektivale) vyskytá se ve funkci přívlastkové: *pracovitý* člověk, *naše* zahrada; podmětové: *moudrý* se dovtípí, *tonoucí* i stébla se chápe Přísl., *svoji* o ňem (Alexandrovi) nepodbachu AlxV. 133; doplňkové (v tom i předmětové): bůh je *věčný*, zahrada je *naše*, sytý *hladovému* nevěří Přísl., na *moudrého* mrkni, *hloupého* trkni ČMudr. 206; příslovkové: *vysoko*, *dobře* atd.

To platí o adjektivech (a adjektivaliích) vůbec a výklad o tom patří tedy do mluvnice všeobecné, neboli do všeobecného výkladu o adjektivech. V jazycích jednotlivých jsou nad to některé zvláštnosti, kterých je potřebí všímati si zvláště.

Při adjektivu českém (a to platí na mnoze o slovanském vůbec, a dílem také o adjektivu jazyků jiných) zasluhují a potřebují takového zvláštního povšimnutí

A) původ a význam,
B) funkce substantivní,
C) rozdílné skloňování, jmenné a složené, a
D) stupňování.

A) Zvláštní původ a význam některých adjektiv.

Adjektiva všecka znamenají vlastnost. Ale přece jsou v tom rozdíly: v jedněch znamená se jen vlastnost, na př. *zelený* les, *vysoká* hora; v jiných naproti tomu cítí se a znamená se kromě významu vlastnostního ještě také nějaký význam jiný, na př. rána *metelná*, protivník *římský*. V příkladech prvějších nevím co bych kromě zelenosti a výše hledati měl; v příkladech pak druhých bez umělého hledání samo na oči se staví, že rána *metelná* jest rána *metlou* (*daná*), protivník *římský* = protivník *Říma* nebo *proti Římu*, že tedy adjektiva tato chovají v sobě kromě významu vlastnostního také určení přívlastkem podřadným, a že z těchto určení vzala svůj původ. Vývoj byl tu psychologický a tvaroslovný: v mysli sestrojen z přívlastku podřadného pojem vlastnosti, a ve výrazu slovním sestrojen spolu s tím tvar adjektivní: rána *metlou* — rána *metelná*.

Způsobilost a snaha k takovémuto tvoření adjektiv zvláštních — t. j. takových, která jsou za přívlastek podřadný — jest v jazycích nestejná. Slovanština má oboje u veliké míře, a v češtině vidí se to zvláště v jazyce starém. Způsoby a případy toho hlavní chceme probrati ve výkladě následujícím, ukazujíce je na příkladech význačných a dokladech k nim přidaných, a to 1. u adjektiv possessivních *-ov*, *-in* a pak 2. u adjektiv jiných.

Ad 1. Possessiva *-ov*, *-in* vynikají zde zvláště, proto i ve výkladě tomto chceme o nich zvláště pojednati. Platí o nich toto pravidlo: je-li majetníkem osoba a možná-li utvořiti z jejího pojmenování (výrazu jednoduchého nebo složeného) adjektivum possessivum *-ov*, *-in*, tedy přivlastňuje se jí majetek tímto possessivem, nikoli Genitivem; na př. *dvór králov* nikoli *dvór krále*; ale *dvór králové*, poněvadž ze jména *králová* není lze utvořiti další kmen possessivní. V tom opět jest případů několik, jež tuto probéřeme, majíce ovšem na zřeteli jen ty, kde potřebný tvar adjektivní není kmenoslovně nemožný.

Zahrada súsědova; t. j. když majetník vyjádřil by se slovem jedním — na př. *súsěd* —, tedy přivlastnění děje se příslušným possesivem. Na př. od krve Abelovy až do krve Zachariášovy Br. Luk. 11, 51 atd., z pravidla tak. Odchylky, mající Genitiv místo possessiva, v jazyce starém jsou řídké, v novém vlivem jazyků cizích hojněji se vyskytují; na př. ot hlasu nepřietele ŽKlem. 40ª, had neslyší hlasu zaklinacze Hug. 239, na těmeni poświeczenczie Ol. Deut. 33, 16, od krve Abele až do krve Zachariáše Bible 1857 Luk. 11, 51 atd.

Krev Abelova spravedlivého nč. *krev Abele spravedlivého*; t. j. když majetník vyjádřil by se výrazem složeným ze substantiva a adjektiva — na př. *Abel spravedlivý* —, tedy přivlastnění děje se v době staré tím způsobem, že ze substantiva tvoří se possessivum a adjektivum klade se v Genitivě, v jazyce pak novém výraz všecek do Genitivu se klade. Na př. ode krve abelowi ſprawedliweho Koř. Luk. 11, 51, syn Albrechtow rzeczeneho nedwyed Pulk. 127ᵃ, hlas tento jest chotóv milého Hus 3, 33 atd.; zachováno v nářečí slovenském: mojej mladšej sestrin muž meae minoris sororis maritus, mojho dobrieho priateľovu dceru, podla jej otcovej zahrady, tohto kráľovu dceru Mikl. 4, 16; — nč. hlas chotě milého atd.

Ze příjmení *Kavčie-hora* utvořeno possessivum *Kavčie-horóv*: Petra Kawczie-horowa non respondit Lún. ks. 1408 (její manžel jmenován tamže 1407: Petrus dictus Kawczie-hora.)

Dvór králóv Václavóv (1), dvór krále Václavóv (2), dvór králóv Václava (3), dvór krále Václava (4); t. j. když majetník vyjádřil by se dvěma substantivy, z nichžto jedno bývá appellativum a druhé nomen proprium — na př. *král Václav* —, tedy přivlastnění děje se způsobem čtverým: 1. dvěma possessivy utvořenými z obou substantiv, 2. Genitivem appellativního a possessivem druhého substantíva, 3. possessivem appellativního a Genitivem druhého, 4. Genitivy obou substantiv. Způsoby prvé tři jsou hojné v jazyce starém; jazyk nový má z pravidla způsob čtvrtý, zřídka (archaisticky a dialekticky) způsob druhý. Na př. 1. z kralowa herodowa města Hrad. 85ᵃ, na ciesařově Diokletianově dvoře Pass. 482, Strachkvas bratr Boleſlawow wewodyn PulkR. 31ᵃ, otec Oldrzychow wewodow 1. 43ᵇ, Kojatu syna Wſyeborowa hrabyna t. 55ᵇ, podlé přikázánie Ottowa markrabyna t. 83ᵇ, ženě Wygbertowye hrabyne t. 92ᵇ, dva syny markrabyny Albrechtowy t. 108ᵇ, sestru Byelynu kralewu sororem Belae regis t. 132ᵇ, v ruce mistrově Rokycanově a mistrově Václavově List. 1433 Výb. 2, 361 atd.; 2. slova proroka yſayaſſowa Mat. 1, syn krale Herodow Krist. 28ᵇ, třetieho leta královstvie Balthazarowa krale Pror. 119ᵃ, kvas krále Aſſwerow Kruml. 97ᵇ, knyezye davydovo město t. 85ᵃ, na oslici krale dawidowu Ol. 3. Reg. 1, 38, kněže Vlastislavovi rodici DalJ. 227 P., přátelóm panie Aniččiným List. 1433 Výb. 2, 362 atd.; nč. dvůr krále Václavův (archaist.), dvůr kmotra Novákův, pole kmotra Novákovo, zahrada kmotra Novákova (dial. podkrk.); 3. kralewa Heroda ženima Hrad. 51$_a$, s ciesařova Theodoſyho dvora Otc. 73ᵃ atp.; 4. jenž bieše erodeſa tetrarchi zchovanec Koř. Act. 13, 1, nč. dvůr krále Václava Us. — Při appellativu jest ještě adjektivum: *český král Václav*; tu děje se přivlastnění podle způsobu druhého a čtvrtého; na př. Abſolonowu syna Davidova sestru Ol. 2. Reg. 13, 1, bratr wewody czeſkeho Boleſlawow PulkR. 31ᵃ, po cěstách otcze ſweho dauidowych Ol. Jud. 2. Par. 17, 3, w domu nabuchodonozorowu krale

aſſirſkeho Ol. Jud. 2, 1, vladař krále Nabuchodonozoruow babylonſkeho Otc. 206ª atd., dvůr českého krále Václava Us.

Když majetník se vyjadřuje slovem, jež sobě possessiva *-óv*, *-in* nemá, tedy přivlastňuje se z pravidla Genitivem; na př. Mathias Gednookych fassus est Lún. ks. 1421, nč. Matěj Jednookých, zahrada Novotného nebo Novotných, pole Hořejšího nebo Hořejších, za Krejčího domem atp. Us. Někdy však přece vítězí snaha po formě adjektivní a nátlakem jejím utvoří se possesivum také zde, třeba bylo neobvyklé: zahrada Novotnova, pole Hořejšovo, za Krejčovým domem Us.

Ad 2. Adjektiv zvláštních jiných — jež totiž jsou kromě possessiv *-óv* a *-in* a zastupují přívlastek nějaký podřadný — jest veliká rozmanitost. Proběřeme některé druhy jejich seřadíce je dílem podle zvláštního jejich významu, dílem podle koncovek. Nepůjde nám o úplnost, nýbrž jen o ukázání, že snaha po adjektivech těchto bývala velmi mocná, a o naznačení, jaká tu bývala rozmanitost, zvláště v češtině staré proti nové; proto nezáleží na tom, aby roztřídění bylo soustavné, podle přísných dělidel důsledně provedené. Vazby při těch adjektivech, která zakládají se na podřadném přívlastku složitém, jsou takové, jako ve stejných případech u possessiv, na př. *obličěj knieżěcí Olofernóv*, *říšstvie Tiberinské ciesařě* atd. jako: *dvór králóv Václavóv* a *dvór krále Václavóv*. —

Příklady některé podle zvláštního významu.

rubánie drevné, *strach židovský* atp., adjektivum při jmenech dějových zastupuje podřadný přívlastek, kterým by se znamenal předmět nebo doplněk příslušného děje (za děj pokládati jest i to, co obyčejně stavem nazýváme, na př. bázeň, strach, vlastně = báni, strachování, meze = obmezení, okrasa = okrášlení atp.); tedy tesánie kamenné = tesání kamena, strach židovský = strach ze židův (při slovese předmět nebo doplněk: tesati kámen, strachovati se židův); na př. wzdwizenye czeliſtne elevatio maxillae Ol. Súdc. 15, 17, uč se plakati bozyeho ztracenye a žádati nalezenye Hrad. 48ᵇ (že jsi ztratil boha, abys nalezl boha), wynne ſbyeranye vindemia Pror. Isa. 24, 13, na leſnyem rubany Řád pz. 55, w drewnem rubany in succisione lignorum Ol. Dent. 19, 5, s zaženim beranym cum incenso arietum ŽPod. 65, 15, o pekelnem poboyowany ML. 68ᵇ Bekämpfuug der Hölle, o založení moſtowem PulkR. 120ᵇ, o tyeleſnem oczyſczeny Alb. 45ª, (kardinal) pro to vzhrzenye papezowo jeho (Jaromíra) biskupstvie zbavil PulkR. 56ª (= Jaromír vzhrzel papežem), k tomu rozedrzyeny ſrdecznemu contritio cordis Alb. 44ᵇ, wzwczne (sic) ſlyſſyeny Kruml. 96ª, w popadeny rybiem in captura piscium Koř. Luk. 5, 9, vczynyenye ſwiecznoue factura candelabri Ol. Num. 8, 4, luczenye kamenoue ictus lapidis Ol. Súdc. 20, 16, ke gmieni rouonemu ad possessionem monumenti Ol. Gen. 23, 20, (súzen) na placenye penyezzyte Ol. 1. Esdr. 7, k blahany hoſpodinowu

ad benedicendum Ol. Deut. 27, 12, w rytí kamenném sculpendis lapidibus Ol. Ex. 35, 33, o přeſſtí Jordanskem Kruml. 29ª, w preſſti iordanouie t., po brziehowem przieryti Ol. Ex. 2, 5, dáti duši svú za wykupenye mnohe in redemptionem pro multis (nč. mnohých, pro mnohé) Ev. Víd. Mat. 20, 28; pro ſtrach zidowſki Koř. Jan 20, 19, nižádný nemluvieše o ňem po ſtrach zydowſky propter metum Judaeorum Ev. Víd. Jan 7, 13, pro ſtrach lydſky Alb. 94ᵇ, w ſtrachu bozyem t., bázeň boží Us.; o milowani bozziem a blizznim kapitula Kruml. 114ᵇ, Adam pro miloſt zenſku s ní jedl t. 3ᵇ; z nedostatku wodneho Ol. Jud. 7, 16, poruczenſtwye dyetinſke Pulk. 137ª t. j. nad dětmi; protiwna proměna Hrad. 32ᵇ t. j. proměna ve věc protivnou; v jeho potrzebach pomocznych Ol. Deut. 15, 10 t. j. když potřeboval pomoci; přietelská válka DalJ. 73 t. j. válka mezi přáteli; přietelská sváda t. 85; przirozenich pohadek genealogias Koř. Tit. 3, 9 t. j. rozpravy o přirození, o příbuzenství; položil jsi mezě ludſke terminos populorum ŽWittb. Deut. 8, aby ho z ſwatebneho slibu zbavil Pass. 282, k okrasě ſlygne ad ornanda colla Ol. Súdc. 5, 30 atd. Také possessiva *-ův, -in* bývají někdy za Gen. předmětný nebo doplňkový: kryſtowo poſmiewanie Kruml. 45ᵇ, po rozkošném obgimani Rachelinu t. 214ᵇ.

tesač kamenný, zprávce koňský atp.: adjektivum při jmenech činitelských zastupuje podřadný přívlastek, kterým by se znamenal předmět nebo doplněk příslušného děje; tedy tesač kamenný = tesač kamene, zprávce koňský = zprávce koní (při slovese předmět nebo vůbec doplněk: tesati kámen, zpravovati koně); na př. tesaczi kamenni a my Ol. 2. Esd. 4, 19 (ve Vulg. není), drewny ſiekacz ligna caedens Ol. Jos. 9, 23, kromě ſiekaczów leſnych lignorum Ol. Deut. 29, 11, wynny ſbyeracz vindemiator Pror. Jer. 6, 9, vynnij ſbieraczzi Ol. Abd. 1, 5, hrobowij kopacži Ol. Ezech. 39, 15, rzemeſlnykom wapennym cementariis Ol. 2. Par. 34, 11, kowarz zzelezny faber ferrarius Ol. Sir. 38, 29, kowarz zzelezowy faber ferrarius Ol. 1. Reg. 13, 19 a Pror. Isa. 42, 12, ſtrzyebrny kowarz argentarius Pror. Isa. 40, 19, krewny mſtytel ultor sanguinis Ol. Jos. 20, 5, tlačžitel vynny calcator uvae Ol. Am. 9, 12, (král) dcery vaše učiní ſukenne tkadliczie panificas (sic) Ol. 1. Reg. 8, 13, ſzzerczie lidſka devoratrix hominum Ol. Ezech. 36, 13, (Alexander) počě býti ludzky dawczie oppressor populi AlexH. 6, 18, zprawczie konſſtij Ol. 3. Reg. 9, 23, wladarzom ſſtitnym principibus scutariorum Ol. 2. Par. 12, 10, koſtelny protywnyk (církevní) Pulk. 134ª, tém protivníkóm rzymſkym Pass. 282, kryſtowy poſmiewaczie Kruml. 50ª. milovník ženský ŠtítV. 76, (král) byl podvodník panenský Bartoš Pís. mor. 129 atd.

rána metelná t. j. metlou daná, metlou způsobená atp.; na př. ranu metelnu Alb. 76ᵇ a Kruml. 204ª, nozzowu ránu Kruml. 243ª, sto kygiewych ran Hrad. 100ª, raněn ranú meczzowu gladii Ol. Num. 21, 24, rana biczzowa na kóži duhy činí flagelli plaga

Ol. Sir. 28, 21, rana yazykova plaga linguae t., rana trudowata plaga leprae Ol. Lev. 13, 20, (Jan) umřěl od vraza kopynneho PulkR. 155[b], ptáci rušie jej (člověka) noſowym y paznehtowym trháním Kruml. 6[b] (t. j. trhajíce jej svým nosem i paznehtem), penyezytym vkogenym PulkR. 50[a], zwuk kladywny vox mallei Ol. Sir. 38, 30, boleſt trudowata plaga leprae Ol. Lev. 13. 2 atd.

šrám ranný t. j. šrám od rány, po ráně atp.; na př. ſſram ranny livor vulneris Ol. Prov. 20, 30, po trudu czyeſtnem post laborem itineris Ol. Súdc. 19, 22; kteříž budú z nemoczneho trudu v smutcě Kat. 188 t. j. z trudu jehož příčinou jest nemoc, kteří budou nemocni a proto trudní; ktož ji (nemoc) trpí s rozluczenu sirobú Rúd. 20[b] t. j. kdož trpí nemoc a jsou při tom i v sirobě, jejíž příčinou jest rozloučenost (výklad nejistý) atd.

svazek železný t. j. obsahující železo atp.; na př. ſwazek zzelezny massa ferri Ol. Sir. 22, 18, na hromadu rtutowu in acervum Mercurii Ol. Prov 26, 8, podlé ſtohu ſnopoueho acervum manipulorum Ol. Ruth 3, 7 atd.

číslo hudcové t. j. hudcův atp.; na př. číslo hudczowe numerum musicorum Ol. Sir. 32, 8, gezdczowym číslem equitatus numero Ol. Deut. 17, 6, čísla boyownikoweho numerum bellantium Ol. Deut. 20, 19, podle letnyeho poczta annorum numerum Ol. Lev. 25, 52 atd.

čas zralý, *miesto hrozné* atp., t. j. čas zralosti, místo hrůzy; na př. w czas zraly in maturitate ŽWittb. 118, 147, czas zrali ŽGloss. t., vždy hotowym czaſem zjevuješ milost svoji Kat. 160, o tom chzazzu velmi trudnem Pil. a, czas trudny AlexV. 2068, biechu u vojště lyty czyeſy t. 1565; zlý čas, zlé časy Us.; w den boyowy in die belli ŽWittb. 77, 9, we dnech hladowych in diebus famis t. 36, 19, u miestě hroznem terroris t. 46, 3, na tom miestě bogownem (na bojišti) PulkR. 124[a], na miestě odprawnem Kruml. 64[b], ſtanownye miesta castrorum loca Ol. Num. 10, 33, miesto trudowatynne leprae Ol. Lev. 13, 56 atd.

zvieřata lesná, *ovoce polské* atp.; na př. zvieřata leſna silvae ŽWittb. 103, 20, zvieřata leſſowa Žkap. t., zvieřata leſka ŽKlem. t., ovoce polſke fructus agrorum ŽWittb. Deut. 13, dobytek polſky pecora campi ŽKlem. 8, 8, podoben pelikánovi puſſczynnemu solitudinis ŽPod. 101, 7, pelikánovi puſtemu ŽWittb. t.; — bolesti pekelne dolores inferni ŽWittb. 17, 6, bydlo ſazawſke Hrad. 27[a], množstvie alexandrſke Ol. Ezech. 30, 15; překlad mezířádkový Us., atd.

křivý přísežník atp., t. j. kdo křivě přísahá; na př. jest krzywy przyseznyk Boh. 343, krzywy příſežník Hrad. 144[b], cizoložníkóm a krzywy(m) przyſiezznykom periuris Ol. Mal. 3, 5, onen krzywy svuodcě ML. 121[a]; aby (konšel) krziwych koláčiev nebral Hrad. 129[a] t. j. koláčův (úplatkův) jemu proto podávaných, aby křivě rozsoudil; neſmierny opilci t. 94[b] t. j. kteří ne s mírou

pijí; tvá ſylna mylownyczye t. 33ª t. j. silně tebe milující; silný odběratel Us.

Příklady některé jiné, srovnané podle koncovek.

-ový: bóh bohowy deus deorum ŽWittb. 83, 8, (zlato) jest dar kralowy Kruml. 22ᵇ, hlas trubaczowy ML. 57ª, účěſtnſk modlowy particeps idolorum Ol. Oz. 4, 18, ſmutek duchowy afflictio spiritus Ol. Ekkl. 1, 17, vicher duchowy impetus spiritus Ol. Ezech. 1, 12, dym ohnowy Kruml. 6ᵇ, nepřietel kaczyerzowy ve zléj mysli zkažených Pass. 303 (= kacířův zkažených), hospodinu hoſpodinowemu ŽW. 135, 3, s tukem beranowym agnorum ŽWittb. Deut. 14, berlu byſkupowu (= biskupskú) PulkR. 31ᵇ, ščeně lwowe catulus leonum ŽWittb. 16, 22, dyelo ſwiecznoue pondus candelabri Ol. Ex. 25, 39, podobenſtwie chramowe templi ŽWittb. 143, 12, z prostředka ſwiecznoueho t. 37, 19, zubové ſynowij laskominy mají filiorum Ol. Ezech. 18, 2, (král) ustavil popy telczowce sacerdotes vitulorum Ol. 2. Par. 11, 15, dnova slova dierum Ol. 2. Exd. 12, 23, vodu cziſternowu Kruml. 21ª, hlas wietrowy t. 76ª, na novinách otczowych in novalibus patrum Ol. Prov. 13, 23, dcery kralowe regum ŽWittb. 44, 10; krásy puſczowe speciosa deserti ŽPod. 64, 13, w kraſe ſadowey horti Hod. 49ª, opona chramowa ML. 39ᵇ, v sienech chramowich in atriis domus ŽWittb. 133, 1, diel yahnovy zpiewaczowy i wratnowy partes Levitarum cantorum et janitorum Ol. 2. Esd. 13, 5, cesta vozová Us. atd.

-iný: z úſt dyetinych ex ore infantium ŽWittb. 8, 3, pláč dietiny infantis Ol. Sir. 19, 11, podlé obyčějě dyetyneho Pass. 339, v dyetyne mdlobě Štit.ř. 83ᵇ, z detynych let AlexV. 161, dietynu řeč pověděˊ quasi infantum more dixisse fertur Otc. 135ª atd.

-í z pův. *-ьjь*: jest-li ť páně dědina, člověk jest bozy Štít. uč. 88ª, přikázání boží Us.; diewczy život virginis ŽWittb. Ambr. 260ᵇ, (hlas) trubaczy AlxV. 2439, čas rozenie czzapieho tempus partus ibicum Ol. Job. 39. 1, plačiž žalosti materzye Hod. 55ª atd.

-jь (pův.): jest-liť panye dědina Štít. uč. 88ª a ŠtítV. 89, Jakuba bratra panie Kor. Galat. 1, 19, před obličěj panie Kor. Act. 10, 4 atd.; hojně ve jmenech místních: Kniežě-ves, Miličě-ves, Sekyř-Kostel atp., rovněž i adjektiva Jaroměř, Chrudim, Boleslav, Choteč, kdež příslušné substantivum se zamlčuje; ve tvaru složeném: otec dyetieci Kor. Mark. 9, 23, hlavy knyezzietcie capitis principis Ol. Jud. 13, 24, pójdu před obličej kniezzietcí olofernuow Ol. Jud. 10, 13, rady knyezieczie principum ŽWittb. 32 10 atd.

-ský, -ovský: krásnost polſka pulchritudo agri ŽTom. 49, 11, okol zemſky orbis terrae ŽWittb. 71, 16, orbis terrarum t. 17, 16, okršlek zemský Us., opona chramſka ML. 106ª; ten panſky zbuor Kat. 176, jáz jsem otvržek ludſky abiectio plebis ŽWittb. 21, 7, u písmě ludſkem in scripturis populorum t. 86,

6, w ſboru panſkem deorum t. 81, 1, synové ludſczy hominum t. 4, 3, (Kostus) byl branný w neprzatelſke přietě (t. j. u přietě, která pochodila od nepřátel) Kat. 4, miloſt bratrſka na hoře přěbývajicích fratrum qui commanent Otc. 81[a]; (král) ustavil popy dyabelſkee sacerdotes daemoniorum Ol. 2. Par. 11, 15, věcí ſwatynſkich sanctuarii Ol. Ezech 48, 18; myſtrowſke vykládánie Alb. 65[b], Jidášovi nic nepomohlo zwolenie apoſtolſke Kruml. 177[b]; ſtaw patriarſky t. 22[a] atd.

-ný, -ní: bláto cieſtne viarum Ol. Zach. 10, 5, neustavičnost ſwatebna inconstantia nuptiarum Ol. Sap. 14, 26, w stráži ſwatynne in custodia sanctuarii Ol. Num. 18, 5, nádobí ſwatinnych t. 3, 31, po všelikých výštich ſwatynnych per omnes exitus sanctuarii Ol. Ezech. 44, 5, pieď ruczna Ol. Súdc. 3, 16 w ſrdecznich nedostatciech in cordis egestate Ol. Prov. 10, 21, proti veselí ſrdeczznemu cordis gaudium Ol. Sir. 30, 16, v-poſpiechu mehelnem in festinatione nebulae t. 43, 24; již jieste chleb boleſtny panem doloris ŽWittb. 126, 2, ſtraſſna myſl jej obstúpi Hod. 37[a] (t. j. strach), všem jest shudla ſmrtedlna ſtruna t. 83[b], hrzyeſſne wahy t. 87[b] (k vážení hříchův), Marie byla bez kutow hniſnych t. 22[a], kadydlne puſſky thuribulia Ol. 2. Par. 4, 22, jenž jest držal myernu treſt šesti loket Alb. 88[a] (trest k měření), prodayne škorně Hrad. 124[a], prodajný člověk Us., v oblacě dennem diei ŽWittb. 77, 14, krása polna pulchritudo agri ŽTom. 49, 11, krásnosti puſczne speciosa deserti ŽKap. 64, 13, nad branú rybnu piscium Ol. 2. Esd. 12, 38, ve dveřech brannych portarum Ol. Prov. 1, 21, na vhlech zednych in angulis murorum Ol. 2. Pass. 26, 15, horne základy montium fundamenta ŽWittb. Deut. 22, maternym ſlitowanim Kruml. 66[a], ve křstu wodnem t. 27[b], w chlebnem kusu t. 447[a] atd.

Z téže snahy — ze snahy totiž, aby přívlastek byl souřadný se svým substantivem (nebo jeho zástupcem) — z jaké vznikají adjektiva z výrazů nominalních, vznikají pronomina possessiva z výrazů zájmen osobních: *tvój* milý z *tobě* milý, *tvój* menší z *tebe* menší atd.; výklad o tom patří do výkladu o zájmenech possessivních.

Dále táž právě dotčená snaha způsobila, že i věta přívlastková přetvořila se v adjektivum, a to věta *jak patří, jak se patří* ve výrazích: mám jak-patřího pacholka Bart. zlin. 54, jak-se-patřího dělníka skoro nevidět Neruda Feuill. 4, 178, máme jak-se-patřího oráče, jak-se-patřímu oráči radši přidám Us. Slan. a Hořov. (Listy filol. 1880, 297).

Podobně vysvětluje se rčení *malí dnie* m. *málo dní*; snaha je táž jako v případech předešlých, alo změna poněkud jinak se provedla, než ve *dnová slova* m. *slova dní*, totiž adjektivum neutvořeno z přívlastkového genitivu *dní*, nýbrž ze substantivního *málo*, a substantivum k tomuto adjektivu vzalo se z bývalého přívlastku. Na př. potom po malých dnech Krist. 50[b], po malych

dnech umřel jest Mill. 46ᵇ, po malych dnech Ol. 1. Reg. 18, 27, u malych letech Otc. 490ᵇ, po malych časiech t. 99ᵇ, 62ᵃ, když mnozy czaſi přěšli Pass. 308, jenž malym chlebem veliké zástupy krmil Otc. 415 (v OtcB. na stejném místě: málem chleba), tak malym pokrmem množstvie lida nakrmiti Krist. 55ᵃ, malými a krátkými slovy jej utěšiv paucis verbis Otc. 138ᵃ, s malú bratří cum paucis fratribus Otc. 119ᵃ (v Otc. na stejném místě: s malem bratrzy); proti malym neprzatelom paucissimos inimicos Ol. Jos. 7, 3; co (je) vdov ješto nezaslúží tolik w delſſych letech Otc. 490ᵇ; k chwále božie mnohe ny ſwate piſmo chýlí Kruml. 193ᵇ = mnohá místa svatého písma.

Snaha po tvaru adjektivním v přívlastku byla tak mocná, že druhdy volí se spíše adjektivum nevhodné, než aby se snaze té nevyhovělo. Na př. lat. in cathedra pestilentiae přeloženo: na stolici poſkwirneney ŽWittb. 1, 1, a podobně in terra oblivionis: v zemi zapomanutey t. 87, 13, die temptationis: dne pokuſſeneho t. 94ᵇ, 9, in die tribulationis: v den zamuczeny t. Hab. 16, opere fusorio: dielem lytym Ol. Ex. 32, 4, opere polymitario: dielem proſſywanym Ol. Ex. 36, 35, in civitatem habitationis: u město bidligyuczie ŽWittb. 106, 7.

Pravidlo právě vykládané časem upadá. Začátky toho jsou již v době staré, zvláště v překladech, kde předloha (latinská) překladatele sváděla; na př. ot hlasu nepřietele ŽKlem. 46ᵃ, místo nepřietelova, okol zemye orbis terrarum ŽWittb. 97, 7 vedle: okola zemſkeho t. 71, 8, o milowani boha Kruml. 116ᵃ vedle: o milowani bozziem t. 114ᵇ, had neslyší hlasu zaklinacze Hug. 239, na ſtolicí chrama super pinnam templi Koř. Luk. 4, 9, na těmeni poſwieczenczie Ol. Deut. 33, 16, jenž bieše erodeſa tetrarchi zchovanec Koř. Act. 13, 1 atd. Blahoslav vytýká a kárá výrazy: pan z Pernšteyna, a chce za to míti: pan Pernšteynský; ale pánům se to líbí a on nesmí haněti Blah. 252. Dosud však udrželo se pravidlo tou měrou, že pokládáme za chybné rčení: básně Kollára m. Kollárovy, láska matky m. matčina, kvítí pole m. polní, strom ovoce m. ovocný, silnice okresu m. okresní atd.

B) Adjektivum ve funkci substantivní.

Některé jazyky — zvláště ty, které mají samostatný člen — dopouštějí toho, aby se adjektivum bralo kdykoli ve funkci substantivní; na př. *ὁ σοφός ἐστιν εὐτυχής*, le savant est heureux, der Weise ist glücklich; jiné naproti tomu jazyky, zejmena též slovanština, nemají této volnosti, aspoň ne v době své starší, ne z pravidla ani v té míře jako jazyky prve míněné; tu za adjektivum bývá příslušné substantivum, na př. stb. mądrъcь jestъ blaženъ, stč. mudřec jest blažen. V. Mikl. IV, 6 a 25. Proto jest v jazycích našich takové množství substantiv, utvořených z adjektiv, na př. mudřec, slepec, chromec, zatracenec, hubenec, nešťastník, bídník, hanebník, nešťastnice atd. V evang. Mat. 20,

30, duo caeci přeložil Optat: dva slepá, Blahoslav to vytýká a klade za to: dva slepci volali řkauce Blah. 103.

Ale v některých případech přece míváme adjektivum v platnosti substantivní. Příslušné k němu substantivum někdy snadno lze nalézti a přimysliti, jindy nikoliv. Zvláště sem patří a odtud původ vzala mnohá jména místní: Benešov, Pelhřimov, Bavorov atp. (z possess. -ovъ); Miletín, Hroznětín atp. (possess. -inъ ze jmena osobního Milata, Hroznata); Choteč, Chrudim, Boleslav, Jaroměř (possess. -jь ze jmen osobních Chotek, Chrudim, Boleslav, Jaromír; původně masc., později přejata do fem.); Slabsko, Střebsko atp. Dále appellativního významu: vrchní, důchodní, radní; hajný, vrátný, mýtný; králová, krejčová; hrnečné, chomútné, otchodné, zchodné, otběžné, vzdajné, památné, zámazné, tržné, počestné, pokrčemné, mýtné, cěstné, zpropitné (poplatky a dávky); to je dobrá, možná; přišel s veselou, se smutnou, s nepořízenou; vede pořád stejnou; mám dovolenou; stavěti na cizím, hospodařiti se svým; choditi na panské, na selské (t. pole atp.); jest položeno jedno sladké mezi dvěma hořkýma Hug. 323, ráno, parno, tu zemi zbavichu každého dobra AlxV. 140 atp.

C) Adjektivum sklonění jmenného a složeného.

Adjektivum má sklonění jmenné — podle vzorů substantivních, t. j. *dobr, -a, -o* podle vzorů *chlap ryba město*, a *člověč, -ě, -e* podle vzorů *oráč duše moře* —, a složené — stb. *dobryj* č. *dobrý* = dobrъ-jь, stb. *dobroje* č. *dobré* = dobro-je, stb. *dobrajego* = dobra-jego a *dobrujemu* = dobru-jemu atp., t. j. flektovaný tvar jmenný sing. Nom. masc. *dobrъ*, neutr. *dobro*, Gen. *dobra*, Dat. *dobru* je tu složen s flektovaným postpositním členem (zájmenem ukazovacím) sing. Nom. masc. *jь*, neutr. *je*, Gen. *jego*, Dat. *jemu*, nebo česk. Gen. *dobrého* = dobro-jego, Dat. *dobrému* = dobro-jemu atp., t. j. na místě jmenného tvaru flektovaného jest jen kmen dobro- a k němu připojuje se zájmenný Gen. *jego*, Dat. *jemu* atd. Výklad toho patří do tvarosloví.

Touto vlastností, skloněním jmenným a spolu složeným, vyznamenávají se nejen adjektiva vlastní, ale i mnohá adjektivali.

Rozumí se samo sebou, že mezi obojima tvary, jmennými a složenými, byl také rozdíl syntaktický.

Jaký ten rozdíl byl původně, o tom poučují nás poněkud tvary samy. Bylo zajisté *dobrъ* = *ἀγαθός*, a naproti tomu *dobryj* = *ὁ ἀγαθός*, poněvadž *dobryj* = *dobrъ jь*. To se vidí ještě ve slovanštině historické, kdež jest na př. stb. *mądrъ* člověkъ = *σοφὸς ἄνθρωπος*, a *mądryj* t. j. *mądrъ-jь* člověkъ = *ὁ σοφὸς ἄνθρωπος*. V kodexu Supraselském čte se: *ubogъ* něky glagolaše (tvar jmenný), a dále potom: dastъ kljušę *ubogumu* (tvar složený), t. j. tvarem jmenným uvodí se předmět dotud neznámý, tvarem pak složeným ten předmět, o kterém byla předtím zmínka a který jest již znám, tedy jako ř. *πτωχός τις* a *ὁ πτωχός*, a jako

něm. ein armer a der arme; podobně v jiném příkladě téhož kodexu: nosęšte *oslabena* žilami (tvar jmenný), a dále potom: na ňemže *oslabeny* ležaše (tvar složený). Srov. Miklosich IV. 132—134 a 144. Úhrnem: adjektivním tvarem jmenným byl předmět podle jisté vlastnosti své prostě poznamenán a byla ta vlastnost při něm vytknuta, — naproti tomu adjektivním tvarem složeným vytýkal se sám předmět, který příslušnou vlastnost měl.

Tím ovšem vysloven jest jenom základ pravidla bývalého, pokud se nám dává poznati jednak z rozdílu tvarového *dobrъ* a *dobrъ-jь*, jednak ze souhlasných s tím starých dokladů. Do podrobna téhož pravidla vystopovati nelze a spokojíme se tedy s poznáním, že pravidlo bylo a že mělo své důvody.

Ve slovanštině historické z pravidla bývalého ledacos zůstává, ale mnoho se tu během času mění a vyvinuje lokalně rozdílného, v tom jazyce tak, v onom onak. Jaké pravidlo se kde vyvíjí, vyplývá z příslušných památek a dokladův.

V češtině staré zastihujeme v té příčině jistou pravidelnost, v níž jest mnoho shodného se starou slovanštinou ostatní; během času dějí se změny, jmenovitě tím směrem se nesoucí, že tvary jmenné nahrazují se složenými, že tvarů jmenných ubývá a složených přibývá.

Pravidlo staročeské chci zde popsati a spolu chci naznačiti změny, které se v něm udály postupem do doby nové.

Pravidlo není stejné u všech adjektiv a příslušných adjektivalií, nýbrž jsou v něm některé rozdíly podle rozdílného druhu těchto jmen. Podle týchž rozdílův dlužno jest roztříditi i pozorování a výklady následující, a pojednáme tedy o syntaktické oprávněnosti a platnosti tvarů jmenných a složených 1. u distributiv: *desater, desaterý;* 2. u ordinalií: *desát, desátý*; 3. u participií *-l, -m, -n, -t*; 4. u participií *nesa, nes*; 5. u adjektiv vlastních.

1. Pravidlo o distributivech: *desater, desaterý.*

Distributiva *-erъ* mají z pravidla tvary jmenné; a to nejen ve funkci substantivní a doplňkové, na př. *čtvero dietek, lud jest čtver*, nýbrž i ve přívlastkové, *čtver lud*. Tvar složený na místě jmenného, *čtverý lid* místo *čtver lid*, jest odchylkou; tato jest v plur. Gen. Lok. Dat. Instr. od nepaměti, v pádech ostatních teprve v době historické se to vyvíjí: stč. *čtver lud* — nč. *čtverý lid*, stč. i nč. *devaterých knih, devaterým knihám, devaterými knihami*. Rozdíl u významu není nijaký, *čtverý lid, desaterým činem* znamená úplně totéž co stč. *čtver lud, desaterem činem*.

Doklady tomu srovnány jsou podle pádův a nikoli podle vazeb a rčení, poněvadž i rozdíl *desater — desaterý* podle pádů se vyvíjel a ne podle vazeb.

Sing. Nom. (Akk.) cztwer hod svaté královny Štít. uč. 132[b], cztwer obyčej jest Štít. Mus. 71[a], jest cztwer stav Alb.

35[b], čtvera zvěř ŠtítV. 148, vracuji ſtwero Ev. Vid. Luk. 19, 8, oltář pěti loket na cztwero per quadrum Ol. Ex. 38, 1, pták na cztwero sě rozpade Hrad. 11[b], pater lid Alb. 90[b], ze mne bude kněžstvo patero ale brzo zhyne cztwero DalC. 6, ſſeſter jest obyčej ŠtítMus. 80[b], že je ſſeſter květ šlechetnosti, t., položil sem ſſeſter hřiech smilstva t. 67[b], ſſeſtero rozdělenie t. 66[a], ſedmer zlý duch Štít. ř. 138[a], ſedmera věc Alb. 105[b], oſmer jest lid ještо boha hanie Alb. 89[a], oſmoro (sic) blahoslawenstwie Modl. 120[a], tvořec sám napsal deſſatero své kázánie Hrad. 93[b], na manželstvo slušie třidſater užitek na vdovstvo ſedeſater Kruml. 14[b] atd.; — odchylkou: oſmery lid jest jenž boha hanie ML. 57[a], nč. desater, -a, -o a desaterý, -á, -é;

sing. Akk. fem.: hubiece cztweru věci Alb. 104[b], pro cztweru věc t., (Štalomůn) tſſtweru věc vyčítá AlxV. 5, jmieti pateru ctnost Hus Post. 36[b], máme ſedmerv příčinu Štít. ř. 202[a], pro ſedmeru věc ŠtítMus. 55[b];

sing. Gen.: poslyšte o každém z toho cztwera Štít. ř. 132[b], ze cztweri věci stvořeni jsme Mat. 49, ot ſſeſtery věci Alb. 80[a], z ſedmery svátosti t. 38[b], podle této ſedmery věci Štít. ř. 202[a], z ſedmery věci ŠtítMus. 55[b]; — odchylkou: ze cztwereho dřivie Mand. 3[a], z toho ſedmereho ŠtítOp. 6;

sing. Dat. k tomu cztweru čím blíže budem Štít. ř. 182[a], ku pateru lidu Štít. uč. 144[a] a Štít. ř. 206[a], dewateru pokolení Ol. Num. 34, 13, ještо deſateru božiemu přikázání protiví sě ŠtítMus. 68[a], sv. Jiří krále cztwerzye věci naučil Pass. 226, ke cztwerzye věci Alb. 104[a], protiv ſedmerze svátosti Štít. uč. 134[b];

sing. Lok. ve cztwerze věci Štít. ř. 239[a], v té cztwerze věci Štít. uč. 121[a], o pateru lidu Alb. 90[b], chci o ſſeſteru činu promluviti Štít. ř. 236[a], w ſedmerzye svátosti Modl. 119[a], Alb. 95[b], ŠtítV. 221, o deſateru přikázání ŠtítMus. 68[a], w deſaterze božiem přikázání Štít. uč. 133[b], v jeho přikázání deſaterze t. 62[a];

sing. Instr. cztwerem činem móž býti člověk pyšen Štít. uč. 133[a], mohú živí pomoci umrlým cztwerem činem t. 156[b], těla cztwerem budú slavným darem obdarována Štít. ř. 182[a], tiem slavnějie budem tiem cztwerem obdarováni t. 182[a], dewaterem umem ŠtítOp. 46, toť dewaterem přicházie činem Štít. ř. 237[b]; — odchylkou: cztwerym obyčejem HusPost. 19[b], ſſeſterym obyčejem ŠtítMus. 64[b], dewaterym obyčejem t. 68[b];

dualu není;

plur. Nom. dvéře jsú cztwery Mand. 33[a], že ſedmerzi sú manželé zlí ŠtítMus. 18[b], ti oſmerzi křesťané jsú (t. sekty v Jeruzalemě) Lobk. 127[a];

plur. Akk. ve cztwery lidi HusPost. 35[b], jmám cztwery škorně Hrad. 124[a], jeli sme dále na čtwery i patery hony Pref. 52, (ti budú držeti) patery knihy Mojžiešovy HusPost. 56[b], patery hony Pref. 62, (kostelík) od nás byl hony ſedmery neb oſmery Lobk. 27[b], jěl jest jako snad deſſatery hony Pulk. 83[b];

plur. Gen. pateraych honóv Lobk. 27[b]; Dat. devaterým knihám, Lok. devaterých knihách, Instr. devaterými knihami Us.

veškeren(en), *někter*, *několiker* atp. jsou distributiva významu neurčitého, jako *devater* atp. jest významu určitého (od číslovek určitých), a mívají po příkladě těchto mnohdy též tvary jmenné. *veškeren* má jen Nominativy a Akkusativy, a ty jsou z pravidla tvaru jmenného: šlojéřek wſſeczkeren Hod. 50[b], veškeren čas Vel. Jg., veškeren lid Flav. Jg., (Maria) wſieczkerna túhú svade Hrad. 72[b], wſeczkerno jest přestalo t. 60[a], když jest wſſeczkerno převýšil Kat. 100, to jsú wſſiczkerny viděli Hrad. 22[a], weſkerna dokonánie sem zavrhla Kat. 96 atd.; odchylkou nč. veškerý, -á, -é Jg., veškeré vojsko Kram. Jg. Pro *někter* a *několiker* je dokladů málo: jal sě nyektery částky v zemi prositi Pulk. 120[a], žádáše nyektery divy viděti Hod. 42[b], niekolikery hony Lobk. 31[b]; častěji *některý*, *několikerý* atd.

Jako *desater* a *desaterý*, tak mají se k sobě *dvój trój obój* a *dvojí trojí obojí*: původně jsou pravidlem tvary jmenné *devater* a na jejich místo vstupují pak tvary složené *desaterý*, a rovněž tak jsou původně pravidlem tvary zájmenné *dvój trój obój* a na jejich místo vstupují pak novotvary podlé sklonění složeného vzniklé *dvojí trojí obojí*; jenom v chronologii jest nějaký rozdíl mezi *desater* — *desaterý* a *dvój* — *dvojí*, ješto *desater* atd. drží se déle než *dvój* atd.

2. Pravidlo o ordinaliích: *desát*, *desátý*.

Ordinalia mají sklonění jmenné jenom ve spojení se *sám* a *pól*: *sám desát* a *pól desáta*, a kromě toho v některých výrazích adverbialních; ale i tu usazují se časem tvary složené na místo jmenných. Na př.

sám desát: má ſam ſedm přísahati Řád pz. 35 a 36, svú nevinu má pokázati ſam ſedm t. 34, by Čech sám sedm na téj hoře DalJ. 2 z rkp. V, král sám šest sě túláše t. 109 z rkp. V, pan Albrecht jel na voze sám čtvrt Jar. 67, aby tu sám desát za sto let mohl živ býti Háj. Jg. Odchylkou *sám desátý*: ſam ſedmy DalC. 2, ſam ſedmy Pass. 409, ſam druhy HusPost. 77[a], sama devátá Suš. 127. V DalC. 12 čte se: (tetka) jmá tú cěstú sama desata jíti; možno čísti desáta i desátá. — Kromě Nom. sing. dokladu není.

pól desáta (masc. a neutr.), *pól desáty* (fem.): polcztwertha komára Mast. 150, puol cztwrta lána List. JHrad. 1384, puol cztwrta leta Kruml. 124[a], puol cztwrta ſta Mand. 44[b], puol pata lokte t. 4[a], puol pata nadſte honóv Krist. 73[b], puol oſma sta Mart. 15[a]; půl desáta zlatého, půl patnácta, půl dvacáta dne Us.; puol cztwrti míle Krist. 69[b], puol cztwrty míle Trist. 271, puol sedmy kopy Pr. pr. 249 a 253, puol deſati neděle Trist. 238, puol deſaty kopy List. JHrad. 1384, puol pati nadſte míle Krist. 35[b]; půl desáty, půl patnácty míle, atd. Us. Analogií vzniklo i nč.

půl třeta: půl třeta dne, půl třeta lokte Us., půl třeta sta Us., — opavsky a mor. též půl třeta kopy (Prasek v programmu Olomúc. 1874, 3), — proti stčeskému *pól třetieho, pól třetie:* pol trzetyeho leta Pulk. 128ª, puol trzetijeho sta Ol. 2. Par. 8, 10, puol trzetije míle Lobk. 3ᵇ. Odchylkou *pól desátého, pól desáté:* puol druhého loktu cubitum et dimidium Ol. Ex. 25, 10 (2krát), pol druheho ODub. 52 a Mand. 36ᵇ, jmaje puol druhe kopy Štít. uč. 89ª, na pol druhe šlépěje Kruml. 71ª; asi puol druhych honóv Lobk. 118ᵇ. — Skloňovati ve výraze tomto mělo by se podle potřeby substantivum *pól*, ostatek pak měl by zůstati neskloněn; ale attrakcí zůstává *pól* neskloněno a skloňuje se ordinale způsobem jmenným: k půl čtvrtu stu Us., po puol cztwrtu ſta (sic) letech Mart. 14ᵇ, w puol cztwrtie letě po její smrti Otc. 494ᵇ, puol druhem stem zlatých Koz. 397, s puol šestem List. JHrad. ok. r. 1400 (J. Kaňka v programu JHrad. 1886 str. 18), s puol osmem stem List. 1396 (Výb. 1. 1037).

druh masc. a *druha* fem. mívají tvar jmenný i kromě spojení právě vyložených; to vysvětluje se tím, že jsou to vlastně substantiva, = socius a socia, přejatá do významu alter. Na př. druh o druzie nevědieše a druh ot druha tajieše Hrad. 61ᵇ, druh před druhem běžěchu t. 27ª, druh druha chce přetráviti Štít. uč. 90ª, prav to každý vás druh druhu Mast. 116, šlíc mezi sebú druh druhu své krmě Ol. Est. 9, 19, (barvy) sě leskniechu druha přémo druze Kat. 134 atd.

Ve výrazích adverbialních: *s prva, s prvu*: s prwa Štít. Pař. 64ᵇ, ſprwa a principio Ol. 1. Par. 17, 9, Kruml. 147ª, ſprwu Hug. 188, osel sě ſprwu bránieše NRada 995; *s prva počátka, ot* —: ſprwa počatka a principio Ol. Ezech. 16, 11, ot prwa ſwyeta poczatka Hod. 81ᵇ, od prwa poczatka ſwyeta Kruml. 70ª.

Všude jinde mají ordinalia tvary sklonění složeného: ten je před bohem pyrwi Túl. 28ᵇ, desáté léto Us.

3. Pravidlo o participiích *-l, -m, -n, -t.*

Participia tato mívají tvar jmenný ve vazbách dvou Nominativů (ve významu nejširším): já jsem nesl Us., dva synové vmrzela Pulk. 154ª, koleně sta jemu byle ztvrdle PB. 359, ona (dva) pod stráží drzana bieſſta Ol. Gen. 40, 4, tak sta ruce proklanye Alb. 40ᵇ, jsme wynyety z úst našeho nepřietele Štít. uč. 102ᵇ atd.; — dále ve vazbách dvou Akkusativů: Ježíše umrla nalezú Krist. 103ª, (král) Ochoziáše před sě przyuedena zabi Ol. 2. Par. 22, 9, uzřev jeho zabita a ztrýzněna Pass. 200, tu truhlu przewraczenu nalezneš Pass. 413, jenžto odewrzyenye máš uši Pror. 32ª, svoji dvě dceři pokrſczenye nalezl Pass. 282, drakové měli jsú ústa rozedrzena Alxp. 84, buoh chtěl napſana mieti tato slova Štít. Pař. 1ª, (mužie nalezechu ženy své) poyaty a zeymany ductas et captivas Ol. 1. Reg. 30, 3, uzříte bohy na plecí noſſeny videbitis deos portari Ol. Bar. 6, 3, ty jisté jinde po-

chowany nalezneš Pass. 400 atd.; — ve vazbách dvou Genitivů (sing.): otejíti koho umrla; — ve vazbách dvou Dativů (sing.): nevodu puščenu na moře; ve vazbě Dativu s infinitivem: býti vylúčenu. Jsou to případy tytéž co při adjektivech vlastních, proto bude obšírnější výklad o obojích doleji v jednom spojen (v. pod 5. d) β).

Všude jinde mají tato participia tvary sklonění složeného.

4. Pravidlo o participiích *nesa*, *nesúc-* a *nes*, *nesš-*.

Participia tato mají tvar jmenný ve vazbách dvou Nominativů: jsem nesa, jsem nosiv atp.; jsem lepí umra atp.; nepřěstanu cěstujě atp.; stoju o to chtě jmieti sbožie atp.; mníš sě nesa, mníš sě jsa můdr atp., činíš sě věda atp.; nenie kto pomoha, neviem co učině, darueš komu co ráčě, běžal jak moha a kam věda, chodí jako kuróm prosypav, atp.; sedě píšu, sědna napíšu, posel vrátiv sě vypravoval atp.; — ve vazbě dvou Akkusativů: vizu tě ležiec, slyšu hlas řkúc; — ve vazbě Dativu cum infinitivo: vrúci býti. Doklady budou podány jindy, při výkladě vazeb participialních zde naznačených.

Všude jinde bývá tvar sklonění složeného, *nesúcí*. Ku participiu *-s* vyvinul se tvar složený, *nesší*, teprve v době nové a vyskytá se jen v jazyce spisovném.

5. Pravidlo o adjektivech *vlastních*.

U adjektiv vlastních ne všude stejná jest záliba ve tvarech jmenných a složených, nýbrž tvary jmenné jsou někde více oblíbeny než jinde. Podle toho dlužno rozeznávati a ve výkladě následujícím od sebe děliti a) adjektiva possessiva *-ov*, *-in*: *bratrov*, *sestřin*; b) possessiva *-jь*: *páň*; c) adjektiva *-bjь*: *boží*; d) adjektiva ostatní.

a) Possessiva *-ov*, *-in*: *bratrov*, *sestřin*

měla původně veskrze tvary jmenné. Tytéž jsou pravidlem v době staročeské v sing. Nom. Akk. Gen. Dat. Lok., v du. N. A. a Gen. Lok., v plur. N(V). Akk., kdežto v pádech ostatních jsou tvary složené: *bratrovým*, *bratrových* atd. A to pravidlo zůstává v jazyce spisovném dosud.

Místo obyčejných tvarů složených vyskytují se jmenné jenom v několika řídkých starých příkladech; zejmena

v sing. Instr.: s bohem Abrahamowem ŽWittb. 46, 10, nad domem dawidowem t. 121, 5;

v plur. Gen.: jež sě stalo v Čechách nenie (nyní), gdež prsiwuznych kralow nenie Jid. 13 m. královych, střěly tvé padnú v srdcě nepřátel kralow ŽKlem. 44, 6 m. královych inimicorum regis Vulg.; desět vítězov korun Zj. Šaf. Poč. 42;

v plur. Instr. přijímajíc to pozdravenie ústy andělovy Jireč. Hymnol. 3 (v překladě Ave maris stella, z rkp. Mikulovského),

slovy Israhelovy vzhrdav Ol. Súdc. 11, 20 (ČČMus. 1864, 147); v Ol. Súdc. 9, 18: ustanovili ste krále Abimelecha nad bydlitely ſychemowy super habitatores Sichem, je podle latinského originalu spíše Akk. plur. než Instr.

Také Rosa má Instr. sing. Davidovem; ale tu to zajisté není archaismus.

Misto pravidelných tvarů jmenných vyskytuje se složený v době starší velmi zřídka, na př. po téj řeči královiej Trist. 170; často v nč. v jazyce obecném: bratrového, bratrovému atp.

Jmena místní *Benešov*, *Miletín* jsou též vlastně adjektiva possessiva, ale jsou pojata za substantiva a odtud mají skloněni veskrze jmenné. To platí též o stejných jmenech osobních, domácích i odjinud ze slovanštiny přejatých; říkati: *s Kostomarovým*, *s Puškiným*, místo *-ovem*, *-inem* jest nečeské.

Z pojetí substantivního vysvětlují se též dial. tvary jmenné *Novákovi* atp. t. j. Novákův rod, Novákova usedlost, na př. Novákovi mají velikou zahradu, vedle Novákův jsou Lhotovi, k Novákovům, za Novákovy je les Us. podkrk.

b) Possessiva *-jь*: *páň*.

Že possessiva *-jь* měla kdysi tvary jmenné, toho dosvědčují některé doklady a zvláště některé ustrnuliny.

Dokladův jest po řídku. Na př.

sing. Nom. masc. *páň:* Jan, Martinek a Jiřík ručili jsú za páň člověk pod 10 hřivnami ... troje rukojemství bylo, a všecko za páň člověk, jedno ... Knih. Půhonné Olom. r. 1472 str. 92[b] (Brandl, Kn. Drnovská LXXVII, jak v rkp.?), člověk zaručený za páň člověk Kniha Tovač. kap. 194 (Brandl, Gloss. str. 22);

sing. Nom. fem. *páně:* jest-li ť panye dědina, člověk jest boží (páně = pánova) Štít. uč. 88[a] a ŠtítV. 89, panie jest země i plnost jejie Koř. 1. Kor. 10, 26, moc páně přítomna byla Br. 118[a];

sing. Nom. neutr. *páňe:* oko páňe Vel. Jg., slovo páňe;

sing. Gen. *páně:* Jakuba bratra panie (páně = pánova) Koř. Galat. 1, 19, do chrámu páně Us., leta páně Us., přichvat sě panie chudoby Kruml. 319, podlé panie Koldowy roty (páně = pánovy) List. XV. stol. Pf. 53;

plur. NA. *páně:* připravte cěsty panye (páně = pánovy) Koř. Mat. 3, 3.

Ustrnuliny druhu tohoto, t. j. tvary possessiva *-jь* ovšem jmenné, ale položené do kontextu bez žádané kongruence s příslušným substantivem, jsou sice odchylkou syntaktickou, ale přece též svědectvím, že tvary jmenné tu bývaly, neboť z nich se ustrnuliny vyvinuly.

Nejčastěji vyskýtá se ustrnulina *páně*. Na př. před obličej panie Adam. 203[a] a Koř. Skutk. 10, 4, děd páně Janów Sv. 178, člověk páně z Rozmberka Sv. 180, dvůr páně prokuratorův Háj.

Jg., anděl páně Us., chrám páně Us.; musí do věže w kazen panie jíti ŠtítMus. 50ᵃ, w kazen panie ŠtítOp. 304ᵇ; na panye milosti Rychn., ku páně ruce ZS. 346, k večeři páně Us.; před obličejem panie Adam. 201ᵇ, (s pečetmi) panye Gyndrzychowu a panye Herzmanowu List. JHrad. 1384; úředníci páně Jindřichovi ZS. 346. Možná, že i v příkladech nahoře uvedených některé *páně* také jen ustrnulinou jest.

Jiná ustrnulina jest k Nom. *komorníč-druh:* sing. Dat. *komorníč-druhu,* ty školy mají býti opověděny komornycz druhu ODub. 16, podsudiemu neb komorníč druhu OD. 489. Nominativ *komorníč-druh* splynul v jedno, načež při výraze tom označovala se flexe jenom na členu druhém, prvý jak říkáme ustrnul.

Nomina loci *Čáslav, Chrudiṁ* jsou též vlastně adjektiva possessiva *-jь*, ale jsou pojata za substantiva a odtud mají sklonění veskrze jmenné.[1]) Též ve jm. míst. *Miličě-ves, Kněžě-ves, Sekyř-kostel* atp. jest první člen adjektivum possessivum *-jь* a měl by se skloňovati, na př. Gen. z Miličě-vsi, Dat. k Miličivsi atd.; ale složité tyto výrazy, Miličě ves = Milicii villa, Kněžě ves = principis villa, srazily se v jednotky, flexe označovala se jenom na konci té spojeniny, člen její prvý ustrnul ve formě nominativní, nebo vzal na sebe podobu kmene *-o*, Miličoves atp.

Ostatně nalézáme possessiva *--jь* jenom ve tvarech složených: syn czlowieczi ŽWittb. 8, 5, syn clowieci Koř. Mark. 9, 30, synóv czlowyeczich ŽWittb. 10, 5 atd.

c) Adjektiva *-ьjь*: *boží.*

Adjektiva tato jsou na mnoze possessiva; vidí se to v příkladech: jáť sem bozy člowěk i tvój Hrad. 109ᵃ, (Ježíš) jest bozy syn i tvój (t. Mariin) t. 58ᵃ, (Ježíš) bude twoy i bozy syn t. 63 atd., kdež jest *boží* tak významu possessivního jako parallelní *tvój*. Některá jsou ovšem významu jiného: *velí, třetí, diví.*

Possessiva vůbec bývají tvaru jmenného, jak vyplývá z výkladu předcházejících pod *a* a *b*; proto smíme se téhož domnívati také o stč. *boží*, ješto jest významu possessivního.

Toto domnění můžeme podepříti ještě jinou okolností. Ve stbulh. mají totiž tato adjektiva většinou sklonění jmenné, jen zřídka složené, sr. Mikl. III² 17; smíme předpokládati, že tak bylo ve staré slovanštině vůbec, tedy kdysi i v češtině.

Ze všeho toho pak vyplývá, že smíme české tvary historické pokládati za jmenné, kde koncovka toho dovoluje, a zvláště kde se pojetí takové podporuje také vazbou. Na př. *boží* syn, *božie* slovo, *božie* ruka = stb. božьj psl. božьjь,, božьje, božьja, nikoli = *božьjь-jь *božьje-je, *božьja-ja; jest-li ť páně dědina,

[1]) O sklonění jejich náležitém, Gen. do Čáslavě, do Chrudimě, nikoliv *-í*, viz Listy filol. 1882, 124.

člověk jest bozy Štít. uč. 88ᵃ t. j. boží = stb. božьj psl. božьjь a nikoli *božьjь-jь, poněvadž zde vazba žádá tvaru jmenného.

Záhy vyvinuly se však v některých pádech novotvary, t. j. tvary s koncovkou sklonění složeného (podle vzoru *dnešní*); stalo se to v těch pádech, kde koncovka jmenná lišila se od koncovky tvaru složeného, tedy v sing. Gen. *božieho* podle *dnešnieho* (místo *božie* podle *Juřie, znamenie*), Dat. *božiemu* podle *dnešniemu* (m. *božú* podle *Juřú, znameňú*), Lok. *božiem* podle *dnešniem* (m. *boží* podle *Juří, znamení*) atd. Poněvadž pak v pádech ostatních zachovaná koncovka jmenná jest stejna s koncovkou tvaru složeného (boží, *-ie* atd. = dnešní, *-ie* atd.), proto zdá se nám, že všecko sklonění vzoru *boží* je složené.

Doklady následující jsou spořádány podle pádů, poněvadž i rozdíl, o kterém zde je řeč, vyvíjel se podle pádů a nikoli podle vazeb.

Sing. Nom. (Akk.) masc. *boží* (jako ve vzoru subst. *Juří*): člověk jest bozy Štít. nč. 88ᵃ, hlas bozyy Pror. 5ᵃ, pecen wely DalC. 5, mráz wely Otc. 416ᵇ, wely sbor lidu ML. 111ᵃ; Svini Brod, Svinibrod Dal. 42 skp. Ff., skomoleno ve Sviň-Brod, Svinbrod DalH.; v Pass. 110 čte se: sluha buoz Vincentius, omylem m. buoží; — neutr. *božie* (jako *znamenie*): slovo bosie svD. 68; slovo bozije Štít ř. 4ᵃ; stádo fwinie Koř. Mark. 5, 11; ty s' naspořil radosti welee Rúd. 12ᵃ (t. j. *velé* = *mnoho*, a *velé* rovněž tak tvaru jmenného jako *mnoho*); kdež útěchy wele jest Kat. 154 (též); radosti jest v tobě wele Levšt. 151ᵃ (též); majíce útěchy wel tiem viděním Kat. 146 (též); trúp ziedá cuzé úsilé libo málo libo wele Hrad. 107ᵃ (též; mimo to svědčí zde pro tvar jmenný také parallelní *málo*); sbožie weleᵉ Jid. 150, dal t sem byl sbožie newele Hrad. 115ᵃ; nigde nečtem by tak wele bývalo v světě veselé AlxB. 5, 41; sv. Katerina majíc udatstvie wele Kat. 92; tvé radostné bydlo welee Rúd. 43ᵃ; — fem. *božie* (jako *bratřie*): bozije milost Štít. ř. 18ᵃ; buoze mučennice Kat. 172; by (byla) králova radost wele AlexV. 567, by j'mu v srdcú radost weleᵉ Pil. d, v ňemžto wele pomoc byla AlxB. 4, 27;

sing. Akk. fem. *božú* (jako *paňú*): milost bozu Hom. Op. 152ᵃ, bosiu chválu svD. 56, pro bozij milost Štít. ř. 7ᵃ, jmějieše čest welyu DalC. 72; bóh ji we pſy twarz přěměnil Hrad. 104ᵇ;

sing. Gen. masc. neutr. *božieho* (podle *dnešnieho*): syna bozieho Štít. ř. 1ᵃ atd.; v Pass. 185 čte se: počneš syna buozie; mohl by to býti tvar jmenný, ale spíše je to slovo omylem písařovým nedopsáno; o novotvaru jmenném *třeta*, půl třeta sta, viz nahoře v pravidle o ordinaliích; — fem. *božie* (jako *panie*): ani tbá milosti bosie Jid. 119, podle vóle bozije Štít. ř. 128ᵇ, což jiné ptachzie sběři i přěľúté dywie zvěři AlxB. 5, 23 sl., z ruky pſie de manu canis ŽKlem. 21, 21;

sing. Dat. m. n. *božiemu* (podle *dnešniemu*): k bozyemu hrobu Pass. 324 atd.;

sing. Lok. m. n. *božiem* (podle *dnešniem*): po bozyem narození Pass. 338 atd.; tvar jmenný je zachován ve rčení *ve psí býti* (Jg. srovnává s tím polské: wszystko na pso poidzie), kdež *psí* je Lok. sing. (jako *znamení*), na př. tenť musí věčně we pſy býti Vít. 11ᵃ, tak sě muožeš omladiti než tu darmo we pſy býti Otc. 92ᵃ, proti mně neroď mluviti nebť jest věčně ve psí býti Podk. (Star. Skl. 5, 193), nebudeš na starost ve psí Smil přísl. Jg., až ve psí pobudem t., všichni tu zemi ve psí učinili Hav. a Táb. (ČČMus. 1831, 389);

sing. Dat. Lok. fem. *boží, velí* (jako *paní*): k vóli bozij Štít. ř. 128ᵇ, w holuby tvaři Pass. 260, u wely pokoře AlxV. 1292; — *božiej, veléj, -ie, -é* (podle *dnešniej* a *dobřiej*);

sing. Instr. m. n. *božím, velím* (jako *Juřím, znamením*): bozijm darem Štít. ř. 3ᵃ a j.; sem patří též adv. *velím* (jež jest tak tvar jmenný jako *mnohem*), na př. by byl velím viece mdlejí AlxB. 7, 28, welim viece AlxH. 12, 19, Hrad. 115ᵃ a j., milost welym větší Štít. uč. 25ᵇ, že by welym byl křesťanštějších obyčejóv t. 11ᵃ; — fem. *boží, velí* (jako *paňu*): vládneme svatyniu boziu ŽKlem. 66ᵃ, milostí bozý Štít. uč. 70ᵇ, pod owczij koží Štít. ř. 20ᵃ atd.;

du. NA. m. *božie* (jako *Juřie*): dva bozie učedlníky Pass. 281; — fem. neutr. *boží* (jako *paní, znamení*): svú dušu u bozi ruce porúčieše DalH. 30;

du. GL. *božú* (jako *Juřú, paňú, znameňú*): stienem bozy křídlú Alb. 104ᵇ, dvú mučedlníkú boží Pass. 272;

du. DJ. *božíma* (masc. a neutr. jmenné, fem. podle *dnešníma*): bozijma očima Štít. ř. 17ᵃ;

pl. NA. *boží, božie* (jako *Juří, Juřie, panie, znamenie*): rány boze CisMnich. 97ᵃ, wele štrusy AlxB. 5, 22;

pl. Gen. *božích* (podle *dnešních*): bozijch daróv Štít. ř. 9ᵇ atd.;

pl. Dat. *božím* (podle *dnešním*): sluhám bozym Hrad. 114ᵇ atd.;

pl. Instr. *božími* (podle *dnešními*): dary bozijmi Štít. ř. 9ᵇ atd.

d) Adjektiva ostatní.

Adjektiva ostatní — t. j. všecka kromě possessiv *-óv, -in*, kromě possessiv *-jь*, kromě utvořených příponou *-ьjь*, a dále kromě distributiv, ordinalií a některých participií, o kterých všech byla řeč ve výkladech předcházejících, — mívají tvar jmenný *α*) v neutrum v platnosti substantivní a ve výrazech adverbialních, *β*) ve funkci doplňkové (přísudkové) a *γ*) někdy ve funkci přívlastkové.

Vedle tvaru jmenného bývá ve stejném případě mnohdy také tvar složený.

Často jest pojetí nejisté. Forma psaná dopouští totiž na mnoze výkladu dvojího, na př. psaný sing. Nom. fem. wyſoka může býti *vysoka* i *vysokáa*, Akk. wyſoku může býti *vysoku* i *vy-*

sokú, Nom. fem. psaný lenie může býti *léně* (tvar jmenný) i *lenie* (tvar složený), pl. Nom. masc. psaný nyczy může býti *nicí* (tvar jmenný) i *nicí* (tv. složený). Tvary takové mohou býti rozdílně pojímány a podle toho i rozdílně vykládány. Často vazba a usus příslušného spisovatele poučují, které pojetí je správné; ale nejistota zůstává někdy přece. —

Zevrubnější výklady zde následují.

α) Tvaru jmenného bývá adjektivum neutrum v platnosti *substantivní* a ve výraze *adverbialním*. Platnost substantivní cítí a znamená se mnohdy i ve výraze adverbialním, proto nelze těchto kategorií přísně od sebe děliti.

Doklady lze srovnati zase podle pádův, poněvadž jiného, rozhodujícího dělidla tu není.

Sing. Nom. Akk. *dobro*: věři že uzři dobro ŽWittb. 26, 13; bylo veliké sucho, mokro, horko, teplo, chladno, studeno Us.; je krásné ráno Us.; na leuo Ol. Jud. 2, 12, na pravo, v levo, v pravo Us.; jakoby (rataj) w iaſno sěl Kruml. 246ª; na ſucho Ol. Tob. 6, 4, blud na yawo vynide DalC. 90, vynide k nie (pústenník ke Kateřině) na yawo Kat. 50, věc vyšla na jevo Us.; po púšči na rozno svatí otci přebývachu Otc. 149ª; je velikė draho Us., když (někdo) jest zamyslil chovati na draho (t. obilí) Štít. Pař. 110ᵇ, když (někdo) na draho chová, tehdy doma maje žádá zisku na bratru, a když najméně tak bude obilé, tehdy procení draho t. 110ᵇ, také na draho chovánie (t. jest lichvou) t. 110ᵇ, koupil jsem draho Us.; střílеti na slepo, mluviti na prázdno, na licho, ztratiti se na dobro Us.; obarviti něco na zeleno, na strakato, uvařiti vejce na tvrdo, na měkko; mnozí s vysoka padají, ješto v nižšiem stavu twrdo stojiechu Štít. ř. 191ª; mateřino naučenie často děti držie twrdo a druhdy twrze než otcovo Štít. uč. 58ª, pravda sv. písma drží nás twrdo abychom nezašli v blud t. 66ª; nesu tu ztrátu těžko Us.; něco leží vysoko, nízko, daleko, blízko, trvá dlouho, krátko, stane se brzo Us.; to věda zacziełо Kruml. 452ª, to věz za czelo t. 167ª, viemy to za czelo t. 329ᵇ; za giſto ť pravi BrigF. 68, vědě zagiſto Kruml. 336ᵇ; za darmo Us.; mnoho, málo Us.; jako, tako, onako, koliko, toliko, několiko atp. Us.; pojměv mnoho nekľuda AlxB. 6, 9, malo dáno jest Kunh. 148ª, olejíka malo přičiňovati Alb. 6ª, poseďte malo Hrad. 12ª, kolyko jest dní ŽWittb. 118, 84, ukáza sě kolykos oděncóv Pulk. 62ᵇ, toliko túh pojměvši Hrad. 59ᵇ, stokrát toliko domóv Koř. Mark. 10, 30, nijekoliko jich Alxp. 97 atd.; *rúče*: rucze běhá řěč velociter ŽKlem. 147, 15, (chudoba) rucze v nebesa vletí Alb. 86ᵇ, vstaň rvvcze Štít. ř. 92ª, rucee ve mžení oka Koř. 1. Kor. 15, 52, rucze přiď NRada 1904, rucze plač na své hřiechy t. 1975, jazyk ruvczye mluviti bude Pror. Isa. 32, 4, zlé rucze přiběhne t. Jer. 48, 16, rucze uslyšíš nás Modl. 9ª, (Alexander) rucze sě obleče AlxV. 680, poviz rucze uzla mého t. 1094, stihajte je ruczze Ol. Jos. 2, 5; ſicze i tako Kat.

104, sěkúce na ň tak tak hi zicze AlxB. 3, 22, onde takto onde ſycze Modl. 43ª, ſycz y onak Pulk. 66ᵇ, ſyc i onak Štít. Op. 89, jehož (práva) by ſycze nemohly (děti) jmieti Štít. uč. 124ª, ješto ſycze odsúzenie vezmú t. 70ᵇ, (lidé) ſycze zajdú svú múdrostí že budú boha odlúčeni t. 79ᵇ atd. V komparativě (a superlativě) *lépe*, *lehčějie*, jen ve významu adverbialním; na př. přístup sěm blize Pass. 342 (2), buď ten býrse zmyrtcy uživ AlxBM. 8, 42, aby siemě bugnyegye rostlo Štít. uč. 53ᵇ, by na tě czyeſtyegije vzpomínali Štít. ř. 123ª, czyſtyegye živ jsa Modl. 91ᵇ, tam czyſcze uzříš hospodina Kruml. 97ª t. j. číšče, velím czyſſtye Štít. uč. 42ª t. j. číšte m. číšče, abychom šli daale Štít. ř. 222ª, až deele budú hyzditi t. 119ᵇ, (ten) domyſlnyegije pozná t. 6ª. marnost draazze vážiti t. 218ᵇ, hláze a pěkněji Blah. 205, čím hlubc patřím Štít. uč. 132 , bylo by hodnyegije Štít. ř. 36ª, hoynyegije to činiti máme t. 74ª, hóře jemu jest HusPost. 48ª, tiem huſſtye Štít. uč. 84ª t. j. húšte m. húšče nč. houšť, gesnyegije jej vidúc Štít. ř. 64ª, gyſtygije budem to jmieti t. 223ᵇ, chudoba sě kraſſe stkvie Pass. 539 t. j. kráše, mluviti ſwobodnyegye, jiesti hoynyegye, píti chutnyegye, modliti sě kracze Modl. 163ᵇ t. j. kráce brevius, lehczyegyet tepe dievčie ruka DalC. 4, zvítězíš lepe Pass. 282, mě mene přěžěšiješ Modl. 132ᵇ t. j. méně, jě nemiloſtiwiegie mučiti kázal Pass. 300, aby mylegije snesli utrpenie Štít. ř. 132ᵇ, tanečníci ne mudrziegie činie Hrad. 97ᵇ, pijlnyegije měl by na péči Štít. ř. 82ª, když by pllnyegie naplnil Hrad. 46ᵇ, ať řku podobnyegije Štít. ř. 85ª, ať řku prawyegije t. 202ª, tiem rzijezze kvas má připraven býti t. 74ᵇ, aby ty královal ſſczeſtnyegije t. 40ᵇ, skúpě chval a ſkupyegye hyzď Štít. uč. 63ᵇ, tiem ſlawnyegye t. 182ᵇ, jest neſnaze jeho přěmoci Modl. 4ᵇ, abychom žádali ſnaznyegye t. 31ª, čím ſprawedlnyegije dobyto Štít. ř. 228ᵇ, ktož ſrdecznyegije miluje t. 6ª, ať ſſijrze promluvím t. 152ª, tiem ſſlechetnyegye Mast. 5ᵇ, ti tijezze padnú Štít. ř. 78ª, jakž naytwrze moha Kat. 148, abychom udatnyegije úfali Štít. ř. 17ª, wijecze než slušie t. 155ᵇ, čím to wyernyegije činiti budem t. 228ᵇ, tiem sě voda wyſſe prýščila Pass. 360, (narozenie) bylo zvěstováno zrziedlnyegye Pass. 277. — V platnosti substantivní bývá vedlé *dobro* i tvar s l o ž e n ý *dobré*: kterýž pro ſwe dobre dá obci zlým užiti DalHr. 3, čím komu dobre milejše Štít. uč. 17ª, nebyl by buoh plne dobre bez nedostatka Štít. Pař. 5ª, zle by nebylo popraveno malum Túl. 72ª, bieše sě přitupilo oſtre radlic acies Ol. 1. Reg. 13, 21, již myslé na mě zle t. j. zlé mala ŽWittb. 34, 4.

Sing. Gen. *dobra* (*novu*): dobra mého ŽWittb. 15, 2, nezbaví dobra ty již ŽGloss. 83, 13, tu zemi zbavichu každého dobra AlxV. 140, což sú zla na mě svedli AlxBM. 8, 37, (Kateřina) doždala bieše teſkna mnoho Kat. 50; jdúc (duše v pekle) z studené vody do przieliſſneho horka Kruml. 389ᵇ; velikého horka, za tepla, za sucha, za mokra Us.; (kto) kupuje obilé za lacina Kruml. 246ᵇ; schltimy jeho za zyna diglutiamus eum viventem Ol. Prov. 1, 12;

jej za zziwa s křížem vzhuoru vzvedli Kruml. 53ᵇ, (kopie) srdce mateřino za zziua prohnalo t. 66ᵃ, za živa, za čerstva atp. Us.; za mladu Štít. uč. 48ᵇ; s darma ste zdrávi Kruml. 172ᵃ, z darma Us; z daleka ŽGloss. 137, 6, ſ vyſoka upadnúti HusPost. 102ᵇ; z čista jasna, z plna, z nova, z novu, z lehka, z volna, z prudka atp. Us.; David znenahla hudl Kruml. 81ᵃ; z tijcha jdúce Štít. ř. 121ᵇ; ješto jsú z dyetynu činili Alb. 54ᵇ, v junošstvě bydle z dyetynu LMar. 14; (matka) ztratila mysl bieše z czyelu LAl. e, z cela Us.; že ji (zlost) do cziſta z srdce nezbyl ŠtítPař. 64ᵇ; do-cela, do-jista, do-za-jista Us.; od malička, ode dávna Us.; za dawna antiquitus Ol. 1. Reg. 27, 8; bez mala ŽGloss. 118, 87 a j.; *z nicě* stb. izъ nica: liška hlediec znicze NRada 1381, byť hlédala znycze Kat. 44, (žena) poče z nycze hlédati Otc. 91ᵃ, z nice vzhlédati Výb. 1, 1170; *z vláščě:* z wlaſſczie sem jáz singulariter ŽWittb. 140, 10; komparat. *věcšě* atd.: byla-li by oč pře, ež by Přibík i Oldřich Petrovi a Janovi z wieczſſie dávali vinu, než by sě oni znali ListJHrad. 1388, měščěnín móž pohoniti z desieti hřiven a z wyeczſye nemóž pohoniti Rožmb. 202, čím kto má jeho (sbožie) viece a wyetſſe sě nedostává Štít. ř. 110ᵃ, mají za veliký hřiech spolu sě utěšiti i dopustie sě horſſye že ukrutni budú Štít. uč. 38ᵃ t. j. horšě (opravou pozdější změněno v horſſyeʰᵒ), býti z menſſe obvázán BrigF. 110, jimž z bližſſe vonie ta nebeská útěcha ŠtítMus. 131ᵃ, ktož ſwyſſe upadne tiežc padne ŠtítOpat. 43ᵃ a ŠtítMus. 67ᵇ, (ten) s vyšše t upadne ŠtítV. 211, z dalſſe nemohli byste věděti Ol. Jos. 3, 4, (vody) z doleyſſe biechu inferius erant Ol. Jos. 3, 16, vida že jeho menší nebo jeho nemilí lepſſe docházejí než on ŠtítPař. 88ᵇ; dial. z vätša Hatt. slc. 225, práca je z věča hotova zlin. 36, z dalša na to hleďa zdá se to být malé t. atp. — Tvar složený: budú-li hledati obecného dobreho ŠtítOp. 316ᵃ, dopustiti se horšího Us., atd.

Sing. Dat. *dobru*: tělesné utrpenie jest k malu užitečno Štít. ř. 206ᵃ, Kristovo volánie vzkřiesilo Lazara a učedníci jsú k hotovu přihlédali Hus. 1, 30; k stáru Us.; po lewu od Damaška Ol. Gen. 14, 15; po česku, po nenáhlu; po hostinu Us., kdež jsi pohoſtinu NRada 1338, ten pohoſtinu zahynul peregre Ol. 2. Mach. 5, 9, z miesta svého pohoſtynu bytie pergrinationis Ol. Ruth 1, 7; v komparat. *lepšu*: by n'udatní lepších zřiece byli také lepſſíu chtiece AlxB. 8, 29, taký náději má k lepſſy, zlého pyče. Štít. ř. 192ᵇ. Tvarem složeným: již chtie zlemu mému ŽWittb. 39, 15, k tvému cztnemu NRada 76, (mužie) dachu welikeme (sic) zlemu býti DalHr. 8, nč. taký má naději k lepšímu.

Sing. Lok. *dobřě, dobru*: na wyſoczie super summum ŽWittb. 73, 5, na wyſocie in excelsis Ol. Sir. 22, 21, uzřě na gewie prsten Kat. 62, jest na jevě Us., w malu dní ŠtítMus. 62ᵇ, přešli sú po ſuchu Ol. 2, Esd. 9, 11; v tom mokru, suchu, horku atp. Us.; gijſtye Štít. ř. 19ᵇ, praawye t. 4ᵃ, 8ᵇ, tijſſe l. 18ᵇ, pijlnye znamenajíc t. 157ᵃ, všecko s' mijle trpěl L. 162ᵇ, tak welijcze

t. 16ᵇ, 46ᵇ a j.; dobře, zle, právě, špatně atd. Us.; v nově, v plně; na dlúze, na krátce; mnozě, na mnozě, ve mnozě: o tom mistři mnozie píší Krist. 107ᵇ, ten sluha bude mnozie bit t. 41ᵃ, nad jiná kniežata výšen tak mnozie Pass. 329, počěchu we mnozie jemu vinu dávati Hrad. 85ᵇ, divy jěž tito činie we mnozie svD. 27, vmnozi (sic) či u mále AlxBM. 1, 6, příhod we mnozie pilných t. 8, 32, we mnoze mnoho zlých bývá ŠtítMus. 26ᵃ; w kolycze dnech Alb. 8ᵃ, po nyekolicie dnech Pass. 336, po nyekolicie časiech t. 289; na mále, u mále, v mále, u málu, v málu, po málu: tak jest na male postála čáka vlasti Jid. 8, kak ho syn kak vnuk na male sě jsú zbyli na sem světě t. 15, (Alexandr) panoval dosti na male Štít. uč. 8ᵇ, w malu dní ŠtítMus. 62ᵇ, pomeškav tu dosti v male AlxV. 2148, majúc smysla v male t. 39, by je (peníze) pomalu rozdal Štít. uč. 141ᵃ; měj sě w hotowie na každú chwíli Kruml. 436ᵃ, po-hotově atd. V komparat. *věcší*: kto jest u mále nepráv, i u wieczſſy nepráv jest in majori Ev. Zimn. 22, hospodář když staví za stravu hosti ne v svém domu, nemóž ho staviti wuyeczſſy (t. j. u věcši) ledno pod pěti hřiven Rožmb. 235, kto jest nevěren u mále i v wyetſi nevěren jest Koř. Luk. 16, 10, zvuk trúby z nenáhla rostieše uwietczy a dálež dálež sě tiehnieše Bible rkp. z XV stol. na Strahově, Ex. 19, 19 crescebat in maius t. j. u větči (třeba že opisovatelé pozdější rozuměli tomu jako by tvaru jmennému), vzvuk trúby znenáhla rostieše vvietczi a dálež sě tiehniešě Ol. ib. (též), bude ť lépe na menſſi jmieti dosti BrigF. 110. Tvarem složeným: chtiec o obecném dobrem pomluvu jmieti Pulk. 58ᵃ, kdo v mále jest nepravý i v větším nepravý jest Bible r. 1857 Luk. 16, 10.

Sing. Instr. *dobrem*: nad wyſokem postavil si mě super excelsa ŽWittb. 17, 34, dwoyduchem operiantur diploide ŽGloss. 108, 29; osení utrpělo suchem, mokrem, horkem, parnem, studenem atp. Us.; zmnohem kniežat AlxH. 5, 18, s malem ſuda AlxB. 6, 8, žby za malem byli svých modl odstúpiece t. 6, 15, tu šturmovavše za malem krále v ruku zastřělichu AlxV. 2124, ktož malem učiní pomoc ŠtítMus. 163ᵇ, nyekolykem pomoci t. 140ᵇ; malem méně ŽWittb. 8, 6, malem dále AlxH. 1ᵃ; málem, mnohem, skorem Us. V komparat. *věcšem*: ktož málem učiní pomoc jakoby wietſſem pomohl ŠtítMus. 163ᵇ, kdyby wietſſem pomohl t. Tvarem složeným: který pro své dobré dá obci zlym užiti DalHr. 3, opatřiti se dobrým, lepším atp. Us.

Plur. NA. *dobra*: dobra ſlubena gſu bona HomOp. 154ᵃ, vlivem latiny. Krom toho lze plural doložiti příklady s významem substantivním ustáleným, na př. v předešlých letech byla veliká horka, sucha, mokra Us., po těch horkách, suchách Us., před těma horkama Us. dial.; za plur. Instr. pokládají se adverbia: česky atp.

Ve třech dokladech nalezám na pohled také adjektivum masculinum v platnosti substantivní a v tvaru jmenném, totiž:

ludſka virum popularem Greg., lyba ſweho Kruml. 337ᵃ in marg. (v kontextě vedle tohoto přípisku jest: vejdeš u pokoj Jezukrista), a umyju mezi newinni ruce moji ŽKlem 17ᵃ (25, 5). V příkladě třetím je slovo zajisté omylem nedopsáno a má býti: mezi nevinnými, jako se čte tamže 55ᵇ. V příkladě prvém máme glossu osamocenou t. j. bez českého kontextu, proti níž jest latinské virum popularem, a těžko pověděti, je-li slovo to dobře napsáno a proč by tu mělo býti adjektivum tvaru jmenného. V příkladě druhém pokrajní přípisek táhne se patrně k subst. Jezukrista, které jest v kontextě; ale není patrno, je-li k němu položen jako apposice či jako attribut. Je-li apposicí, tedy podobal by se příklad tento dokladu ludſka z Greg. a byl by pro oba výklad snad pravdě podobný (nikoli však jistý), že také adjektivum masculinum mívalo tvar jmenný, když bylo v platnosti substantivní. —

Adjektivy tohoto druhu jsou také jména míst, krajů a zemí: *Tobolsk* (z rusk.), *Polska*, *Polsko*, *Německo*, *Boleslavsko* atp.; pojetím do druhu jmen vlastních setřela se s těchto jmen povaha adjektivní docela, béřeme je zcela za substantiva a skloňujeme je podle toho jenom jmenně. Totéž platí o slovích *vojsko* a *vojska*; jsou to adjektiva neutr. a fem. utvořená ze kmene voj-, příslušné k ním masc. je ve stb. vojskъ (adj.) bellator; ale pojata jsou za substantiva appellativa a význam adjektivní setřen s nich a neznamená se při nich již nijak, pročež i skloněnı jejich jest veskrz a jenom jmenné.

β) Tvaru jmenného bývá adjektivum ve funkci *doplňkové* (*přísudkové*).[1]) Bývá to ve vazbách dvou Nominativů: *jsem chud*, *činíš sě chud*; dvou Akkusativů: *činíš mě chuda*; dvou Genitivů: *neučiníš mne chuda*; Dativu cum infinitivo: *býti chudu*; pak vůbec ve rčeních, kde se má a chce vyznačiti, že adjektivum k tomu jménu (nebo zájmenu), ke kterému přináleží, jest u poměru doplňkovém (a nikoli přívlastkovém), na př. *otevřel oči slepa narozeného* (= oči toho, jenž se byl narodil slep), *z živa třěva vyvlačiti* (= z někoho, an ještě živ jest) atp.

Doklady následují srovnány podle sloves, dílem podle vazeb a podle adjektiv; některá adjektiva zvláště ráda a hojně ve tvaru jmenném se vyskytují.

Nejhojnější jsou doklady při slovese *býti*. Následuje jich zde malá sbírka.

Jsem chud, *-a*, *-o*, *bohat*, *-a*, *-o*, du. *jsva chuda* atd., plur. *jsme chudi* atd. (adjektiva kmene tvrdého). Na př. tam i jeden chud nenie ani flep ani belhaw ani kterým neduhem nezdraw ani proč truchel ŠtítMus. 52ᵃ; tak jest tento svět kluzek a bieden HusE. 3, 133; nad sněžnú bělost biel budu Pass. 469; (sv. Prokop) tváří ovšem bieše biel Hrad 23ᵃ; tělo (jest) jako sniežek bielo

[1]) Texty ŠtítErb. a ŠtítV. s této stránky rozebral V. Prasek v programu Olom. 1874.

Hrad. 22ª; blízek jest hřiechu člowěk ŠtítV. 96; člowěk jest nebrzek k ctnosti HusE. 3, 140; aby to kamenie opět bylo cělo Pass. 63; chci, bud cžiſt HusPost 20ª, noha czijſta bude Štít. ř. 152ᵇ, již jste vy czijſty (masc.) t. 87ª, kteráž (srdce) jsú czijſta t. 293ᵇ; an tak czrn (jest) Pass. 54; jsa kypr a czrſtw ke všemu Štít. uč. 105ª; (šípek) jest pieken, czerwen BrigF. 92; srdce poče cztiwo býti t. 46; na mysli dywok Ol. 2. Mach. 11, 4; velmi jsi dluh BrigF. 74; (otec móž) nedoſtateczen býti HusPost. 161ª; když srdce dobrowolno jest Kruml. 227ᵇ; žena muži przjedraha AlxV. 81; když člowěk jest dworen Kruml. 119ᵇ; powětřie bude rychle hbito t. 302ᵇ; neb jest jazyk hladek t. 160ᵇ; tento člowěk nebyl jest hluch a niem HusPost. 147ᵇ; uši jich hluſſie budeta Ol. Mich. 7, 16; jsa hlup Kruml. 384ᵇ; zdali to nenie hodno t. 356ª; aby člowěk horek byl v milování Alb. 12ª; tento svět vidí se býti hořek Kruml. 5ᵇ; (jed) bude horzek BrigF. 12; hotow jsem ŽWittb. 37, 18 a j.; k zmýrtýe hotow sa ApŠ. 20; abych hotuow byl NRada 121; přiezeň jest vždy hotowa AlxV. 58; hotowo (jest) ſirdcze ŽWittb. 116, 8; kteréž (panny) biechu hotowy Štít. ř. 230ª; jsem hrozen nepřátelóm BrigF. 55; ktož jest sám sobě hrozen Kruml. 267ᵇ; mé tělo bylo jest hrozno hleděti Kruml. 369ᵇ; uši nejsú chlupatie Hug. 234, nejsú jim mé řeči chutny BrigF. 67; (svět) jest velmi chytr Kruml. 185ª; já sem tiem giſt Kruml. 149ᵇ; že je krafen květ na dřevě ŠtítMus. 80ᵇ; (kámen) byl přieliš kratek Kruml. 72ᵇ; veſken sem kratochwilen a weſſel t. 481ª; (mnich) jest pokoren a krotek OtcB. 134ᵇ; jazyk bieše krwaw BrigF. 61; mé tělo bylo jest krwawo Kruml. 369ᵇ; byl kypr BrigF. 164; tak-li jest laczin člowěk HusPost. 131ª; to j'mu bě laczno AlxB. 5, 30; laczen sem byl HusPost. 5ª; by svět byl lahoden Kruml. 279ᵇ; (srdce) jest lakomo Jid. 130; ten bude laſkaw Hrad. 21ª; jemuž všecky věci byly sú lehky HusPost. 163ᵇ; (hubenstvie) jest lektiwo Kruml. 266ᵇ; pakli ť jest ten příklad mal Pass. 330; David byl maal Štít. ř. 17ª; jsa maal t. 20ᵇ; byv ſylen bude medl Alb. 21ª; až ſtar a mdel budu ŠtítMus. 62ᵇ; sa tak ſtar a medl chce ješte tancovati Alb. 43ª; když jsem medl OtcB. 175ᵇ; (mák) jest miekek v ústech Mart. 11ª; aby byle měkce ruce ŠtítV. 21; (bóh) jest ſſlecheten a mylofrden Alb. 72ª; bude jemu mſl Ol. Prov. 15, 9; to j'mu bieše milo Hrad. 8ᵇ; má nám pravda mijla býti Štít. ř. 95ª; (Isalda a Brangenena) biešta míle sobě Trist. 117; mijly jsme jemu Štít. ř. 46ᵇ; neb sem byl mlád Sv. 175; dnes hi siw hi myrtw budeš AlxBM. 3, 7; by hřiech nebyl tiezek ani mrzek BrigF. 150; jsú mi mrzky kuože jich BrigF. 82; diabel jest mrzut BrigF. 151; mladý ač řiedko kdy mudr bývá DalJ. 69; buď mudr HusPost. 25ᵇ; jsi-li dnes mudr Kruml. 314ᵇ; buď muzzen a ſylen Ol. 1. Reg. 18, 17; byl sem nah HusPost. 72ᵇ; uznamenašta že sta naha Ol. Gen. 3, 7; Zachař byl nyem Alb. 40ᵇ; všecky věci mají býti obeczny

HusPost. 141ª; aby jim byl wzačen a odiven HusPost. 111ᵇ; jeden druhému nebyl odporen Sv. 180; buď opateren ŠtítMus. 10ᵇ; hospodář má býti opateren t. 25ª (3krát); kto j' v řeči neopateren Štít. Rozb. 145; súdce buď opatren HusE. 1, 127; kterýž obyčej jest téj svatosti oſoben a zwlaſten Kruml. 449ª; bude oſtr Ol. Sir. 43, 21; aniž mně (jest) pamatno Sv. 184; syn pilen kázanie byl HusPost. 36ª; mátě jsúc pilna t. 17ᵇ; (jest) pylno AlxV. 19; máme dobrého pijlny býti Štít. ř. 27ª; jsú pijlny panie a pany t. 4ᵇ; pllna sem bolesti Hrad. 54ᵇ; oči jich plnye sta prachu Ol. Bar. 6, 16; ústa hořkosti pylna yſut plena ŹWittb. 13, 3; ten prut byl ploden Kruml. 19ᵇ; aby (oř) pohodlen byl Štít. uč. 54ª; (pokoj) jest duši pochoten BrigF. 36; nepokoino jest srdce HusPost. 26ª; welmi nepokoren jsi BrigF. 74; všecko móž k dobrému pomocno býti ŠtítMus. 93ᵇ; k tomu pomoczno jest čtenie HusPost. 35ᵇ; sen hi on byl pozzoſſen Jid. 51; to kolo nenie dobře potoczito BrigF. 113; hřiešnik bude jemu powolen HusPost. 29ᵇ; donidž židé byli praawy Štít. ř. 78ᵇ; (hubenstvie) jest neprazdno přeluda Kruml. 266ᵇ; tak jim przykr budu BrigF. 70; králuov příštie przwietno jest Kruml. 20ᵇ; zdali to nenie proſpiedlno Kruml. 356ª; že by byl proſpieſen HusPost. 94ᵇ; budu protiwen BrigF. 97; Kristus jest diablu protiwen HusPost. 194ᵇ; jsem rád, -a, -o, v. doleji; když (člověk) jest radoſten Kruml. 119ᵇ; kto je rowen tobě Modl. 13ª; nebo jiej rowen nebieše DalC. 39; jsa rowen otci Štít. ř. 155ª; obě (městě) sta rownye ve zlosti Pass. 307; (hospodář má býti) rozšafen ŠtítV. 53; kto nenie tak rozumen ŠtítMus. 80ᵇ; kopie bieše rudno krvi jeho BrigF. 61; kto je rychel na nohy ŠtítMus. 72ᵇ; nebylo ſylno to rámě ŠtítMus. 92ª; chleb jest ſladek Ol. Sir. 23, 24; bóh ſmuten jest Tůl. 6ª; chceš ſpanliw býti Kruml. 406ᵇ; neb jsú ſpaſytedlna slova má BrigF. 12; jsem ſprawedlen BrigF. 143; buď ſtal v dobrém BrigF. 87; (lid) jest ſuch a ſtuden BrigF. 37; druhý ſtraſſyw jest t. 86; nevšickni (jsme) ſtaarzy Štít. ř. 89ᵇ; zzýrdcze (jest) zzwiedomo Jid. 129; měsiec jest ſwietel ŠtítMus. 25ª; pokoj ſwietel bude BrigF. 36; že jsi (svět) ſwyetel AlxV. 1949; aby (manžely) ſworna byla ŠtítMus. 22ª; když jest člověk ſyt a tepl HusPost. 160ª; nemóž býti oko ſyto viděnie Kruml. 208ª; jsi ſſczedr Modl. 37ᵇ; k svým přátelóm bývaj štedr RO., Výbor 1. 917; chtě býti ſſcoden AlxB. 2, 44; hřiech jest ſſkoden Kruml. 179ª; kterak jest ſſlecheten Kruml. 198ᵇ; (kámen) byl tenek Kruml. 72ᵇ; nenie hřiech tak tiezek BrigF. 58; ručě biešta tiezcie Ol. Ex. 17, 12; tu jsta dvě slově tiezcie HusPost. 32ᵇ; Prokop jest tich Hrad. 2ª; (kámen) byl tluſt Kruml. 72ᵇ; svět je trpek t. 279ᵇ; byl truden welmi Sv. 173; aby člověk truchel byl Alb. 16ᵇ; když kto tuzeben bude BrigF. 28; (v noci) udaten jest nůdatný AlxBM. 5, 19; (jest) vſylno AlxV. 20; neuſtawiczen jest jich zámysl Ol. 1. Reg. 25, 29; budeš wdieczen HusPost. 5ᵇ; hoſpodinu jest wdieczno Kruml. 102ª; buďtaž sobě

věrna ŠtítV. 47; cti nebuď wetech RO. 910; jsem vinen Us.; wynna chcva býti Pass. 355; (kus tučný) nenie wonen BrigF. 54; wrtek jest jich zámysl Ol. 1. Reg. 25, 29; (duom) má wyſok býti BrigF. 142; ty hospodine (jsi) prziewyſok ŽWittb. 96, 9; nenie bohu wzaczen Hrad. 3ª; tenť jest jemu wzačen HusPost. 32ª; ješto by bylo wzaczno AlxB. 5, 29; kto jest sám sobě zel Ol. Sir. 14, 15; by byl jak črt zel Trist. 240; (zákonník) jest zmeſſkalyw Kruml. 480ª; (Prokop) nebieše znam Hrad. 5ª; skutek má býti znamenít HusPost. 51ᵇ; (hospodář má býti) zředlen ŠtítV. 52; že jest to zwlaſtno Kruml. 356ª; ziw hospodin vivit ŽWittb. 17, 47; aby člověk byl zzaloſtiw Kruml. 140ª; musíš o tom ziw býti NRada 1437; doňadž svě ziwa AlxB. 1, 42; oba lotry zywy (sic) byeſſta Hod. 51ᵇ.

Odchylkou bývá tu i tvar složený již v jazyce starém, na př. jsa závisti pllny Hrad. 12ª, (sv. Prokop) v hnáty byl velmi ſylny, ve všem těle ovšem pllny t. 23ª, (týž) bieše v pokrmě ſkrowny t. 24ª, jenž zejmene byl wyehlaſſny jehož rozum byl tak yaſny AlxV. 1 sl., ach člověče kak ſy krziwy kak gſſy svéj hospodě lſtywy t. 117 sl., kto jest své viery prawy (rým: mravy) t. 237, jenž (lid) mu byl protywny (rým: skutek divný) AlxM. 3, 9, dóm byl by nevžiteczny HusPost. 195ª, když (člověk) bude na těle kráſny a zdrawy a na duši hřiechem malomoczny t. 21ª, oko tvé křiwe jest a já dobry jsem t. 30ª, ač jest byl mudry, bohaty a moczny t. 163ᵇ, (dóm) byl by puſty t. 195ª atd. Zvláště bývá tu častěji tvaru složeného neutrum sing. s platností substantivní; na př. užitečné jest neobierati se s nerovnými ŠtítV. 21 = užitečná věc, zrušiti slib nenie hodné t. 87, nezdá mi se by zlé bylo psáti Čechóm české knihy Štít. uč. 5ª, nesnadné jest ve mlýně hústi ŠtítV. 75, dobré jest poznati svú moc t. 150, velměť jest užitečno otázati když jest sličně koho . . ale veď ne vždy j' pannám ſluſſne tázati se Štít. uč. 4ª atd. Mnohdy znamená se v rozdílném tvaru i rozdílný význam: tvarem jmenným vyslovuje se vlastnost jako nestálá, složeným jako stálá; na př. otec jest starostlivý (vlastnost jeho stálá) a otec jest starostliv (z příčiny nějaké nahodilé); jest-li ť kněz dobrý, dobr ť jest sobě i jiným, jest-li ť zlý, jeho ť úřad jiným jest dobr, ale jemuť jest zel Štít. uč. 126ª.

Jsem léň (masc.), *lénè* (fem.), *léňe* (neutr.); plur. *jsme léni* atd. (adjektiva kmene měkkého). Na př. nebuď len do třetieho dne zde býti Hrad. 19ª, nebuď leen non te pigeat Ol. Sir. 7, 39, ty neroď léň býti DalJ. 110, (kto) len byl k tomu Alb. 72ª, nebuď len NRada 518, (chceš) len býti Kruml. 406ᵇ, (zákonník) jest len t. 480ª, ať jazyk nenie leň HusPost. 148ᵇ, (člověk) léň bude k dobrému ŠtítRozb. 145, aby nebyl len přijíti Koř. Skutk. 9, 38, ot rozkoši tělesné dušě bude lenye dobrým skutkóm Alb. 43ᵇ, duše bude lenie k dobrým skutkóm Kruml. 171ª, mysliž byla-li jsi lenie u modlitbě t. 221ᵇ, byla-li by lenie t. 97ᵇ, ač jest lenie lidská mysl ku věření BrigF. 132, avšak jsú jich

leny skoci AlxŠ. 1, 7; bývaj ruczz esto velox Ol. Sir. 31, 27, ruczye nohy jich Koř. Řím. 3, 15; papež je chud a ſycz, ješto mě zhojil Mart. 30ᵇ; (Kristus) odtad prſichoz jest súditi venturus est ŽKlem. 136ᵇ, věřitedlen si býti prſichoz crederis esse venturus t. 133ᵃ, člověk jako květ wichoz sa i zetřěn bývá t. 143ᵃ, ktož wchoz bývá v to drahé světlo Štít. Bud. Rozb. 679, Tvar složený: národu ješto prſichozi jest ventura ŽKlem. 70, 18, jsa przichozi advena Ol. Gen. 21, 23 atd.

Jsem chuzí, bohatější (masc.), *jsem chuzši bohatější* (fem.), *jsem chuzše, bohatějše* (neutr.); du. *jsva chuzše, bohatějše*; plur. *jsme chuzše, bohatějše* (komparativy a superlativy). Na př. (já) viec bych bedliwiegij na božie službi OtcB. 122ᵃ; bielegi než snieh budeš Pass. 469; biechom bezpecznieiſſe OtcB. 146ᵇ; každému blizzij jest den (smrti) nežli j' kdy byl Štít. ř. 66ᵇ; jelikž kto přišel jest k té milosti, s tolik jest blyzy boha Štít. uč. 99ᵇ; čím jest člověk blizij k bohu, tiem .. OtcB. 78ᵃ; sukně košile blyzssy nebývá DalC. 36, již jest blizzſſe spasenie naše, nežli jsme sě kdy nadieli Štít. ř. 66; vždy j' jim to blyzſſez blyzſſez t. 109ᵇ, (my) blyzzſſe jsme smrti t. 83ᵇ; (vy, mé dietky) ste sobě nayblyzſe Štít. uč. 25ᵇ; z nichž každý bohatiegy otcě tvého jest Kat. 89; ani (kto) bohatiegí byl HusPost. 103ᵃ; (kněz) nemá bohatiegí býti t. 103ᵃ; byli bychom bohatyeyſſe Štít. ř. 149ᵃ; sami bohatiegſſe bývají OtcR. 1ᵃ; oko jest czyſtſſe než noha Štít. ř. 62ᵃ; srdce učistí sě, aby jza czijſto ješte bylo czyſtſſe t. 196ᵃ; zda jsi ty (panno) czyſtſſy než ona Štít. uč. 47ᵃ; dalí jsa od vody ne tak brzo utone, a dalí jsa od ohně ne tak brzo sě sežže ŠtitV. 212; čím kde dalſſy pravda, tiem dalegy buoh Štít. uč. 86ᵇ; těm ješto jsú dalſſe světa t. 122ᵇ; pán bude dobrotywyegij Štít. ř. 110ᵃ; abychom byli dokonaleyſſe v šlechetnostech Modl. 31ᵃ; čím kto pilnějie božieho poslúchá přikázánie, tiem doſtoynyegij jest Štít. ř. 80ᵃ; jeden stav duoſtoynyegy jest nežli druhý Štít. uč. 97ᵃ; duše jest těla doſtoynyeyſſy Štít. ř. 61ᵃ; (ti) dvoſtognieyſſe byli OtcB. 126ᵇ; sám sa nade vše zlato drazy AlxV. 627; bývát u příkladiech cos buď u paměti drzymyeyſſe Štít. uč. 149ᵇ; aby tělo bylo tiem hbytyeyſſy t. 119ᵃ; levá ruka nic nezávidí, že j' pravá hbytyeyſſy t. 90ᵃ; stali tu, kdež nayhlubſſy řeka Štít. ř. 178ᵃ; on (bude) hodnyeygy Alb. 6ᵃ; že sám jest toho vládnutí hodniegi Troj. 126ᵇ; kdy radost bude nayhodnyeyſſy Štít. ř. 118ᵇ; z těch cěst jednomu jest jedna hodnyeyſſy, druhá druhému t. 191ᵃ; hledají cěst, ješto by jim hodnyeyſſe byly t. 190ᵃ; že sú hodnieyſſe OtcB. 114ᵇ; (lhář) jest horzy než i žádný zloděj Alb. 23ᵃ; řka, že jest jich řěč horſſi hada OtcB. 200ᵃ; aby (děti a čeleď) nebyly horſſe Štít. uč. 59ᵇ; (ten) by k tomu hotowyegij Štít. ř. 119ᵃ; jichž stuol (jest) hotoviegí než oltář HusPost. 31ᵇ; by Kristus byl hotoviegí t. 43ᵃ; i by silen a hotowiegij OtcB. 132ᵇ; bude t každý hotowiegi k twému ctnému NRada 76; (lidé) jsú k hřešení hotovieiſe HusPost. 24ᵇ; aby (slovo) tiem hrubyeyſſe

bylo Štít. uč. 119ª; (hřiešníci) tiem jsú hubenyeyſſe Štít. ř. 119ª; bóh nebyl chuzí RadaOtc., Výb. 1. 926; kto je chuzzi nemocného Štít. Mus. 327ᵇ; spravedlní sedmkrát než slunce yaſnyeyſſe budú Štít. ř. 182ª; to na ňem znamenají, ež jest všeho světa kraſſy Kat. 20 t. j. kraší; mój choť naykraſſy jest t. 62; čím ho (zlata) viece pokúšějí (v ohni) a tiem bude kraſſſe OtcB. 86ᵇ t. j. krašše; (děti) budú na tebe laſkawyeyſſe Štít. uč. 108ᵇ; stvořenie .. lehczzeyſſe bývá k dobrému účinku Ol. Sap. 16, 24; lepy mohutý sedlák než vladyka chudý t. 97ª; lepij sem za to život dada než .. t. 104ª; (ty) lepí by byl v své peleši maso jěda než .. OtcB. 64ª; lepſſi tobě jest smrt než .. OtcB. 29ᵇ; lepſſy ť jest hanbička před knězem než hanba věčná Štít. uč. 136ᵇ; jako duše jest lepſſy těla, tak lepſſe j' duchovnie sbožie než tělesné Štít. ř. 67ª; lepſſe by dvé bylo než jedno Štít. uč. 118ᵇ; ti byli by lepſſe doma Alb. 90ᵇ; novina liubſſi jest než věc jiná Jid. 70; byl by mdlegij AlxB. 7, 28; že j' (syn) menij otce Štít. ř. 22ᵇ; (Kristus) v tom přirození, v ňemž jest menij otce t. 86ᵇ; (milost) nenie menſſy Štít. uč. 17ª; neproměnné božstvie nemóž býti ani menſſe ani wyetſſe Štít. 25ᵇ; milostivější jest hospodin ŽKlem 82ª; bóh jemu bude mylegy Alb. 6ª; buoh jemu bude milegij a on bohu znamiegij a hodniegij Kruml. 130ᵇ; prav jí (ženě), kak ť jest myleyſſy než .. Štít. uč. 54ᵇ; čím komu dobré myleyſſe t. 17ª; zlato jest lidem mileiſſe OtcB. 76ª; bychova mileyſſe tomu pánu t. 144ᵇ; jich duše jsú mileiſe HusPost. 81ª; byl sem mlazy a jiz sem sě sstaral Štít. uč. 18ᵇ; donidž (vdova) jest byla mlazſſy t. 50ª; diabel jest mocznyegy než ty Pass. 358; by byl mudrzegij Štít. ř. 81ᵇ; dietky toho světa mudrzeiſſe jsú Kruml. 133ª; již bychom měli mudrzeyſſe býti Štít. uč. 60ª; zda jsi ty (fem.) naboznyeyſſy t. 47ª; čím jest kto pijlnyegij Štít. ř. 35ᵇ; (Petr) jest pilniegí HusPost. 159ª; aby (vy) pijlnyeyſſe byli Štít. ř. 132ᵇ; lidé pijlnyeyſſe mají býti t. 208ᵇ; my pijlnyeyſſe máme býti t. 67ª; (oni) budú pylnyeyſſe Štít. uč. 123ª; duše oněch (věcí) plnyeyſſy bude Štít. ř. 186ª; bude podobnyegij člověk k andělóm Štít. uč. 105ª; čím je (svrchované dobré) člověk častěji má, tiem jeho viece pochopnyegi jest Kruml. 464ª; (andělé) čím vyšší jsú tiem jsú pokornyeyſſe Štít. ř. 149ᵇ; však jest pokora potrzebnyeyſſy Štít. uč. 46ᵇ; sv. Jan powyſſenyegy jest než proroci Pass. 277; kto móž prazzdnyegij býti světského hluku Štít. ř. 9ª; (duše) čím prazdnyeyſſy bude těchto věcí t. 186ᵇ; ten mi jest nagprotiwniegij OtcB. 65ª; ty panny jsú pſotnyeyſſe Štít. uč. 46ᵇ; však jest muž ſylnyegy než žena t. 37ª; na modlitby jsa ſylniegij nežli kdy dřieve byl OtcB. 177ª; moc dvojitá jest ſylnyeyſſy než jednostajná Štít. uč. 27ᵇ; (duše) bude ſylnieiſſi OtcB. 134ª; aby sě posílili a tak ſilnyeyſſe trpěti byli Pass. 365; budú v nás ſylnyeyſſe ty tělesné žádosti Štít. ř. 39ª; ani jest co by mohlo ſlazſſe býti t. 61ᵇ; (duše) bude ſlawnieiſſi OtcB. 134ª; bychom ſlepyeyſſe byli Štít. uč. 104ᵇ; bude ť každý ſnazniegi

NRada 76; ona jest ſnaznyeiſi Pass. 542; tu vám ſpomocznyegy budu než zde živ jsa Pass. 417; když (děti) by byly ſtarſſe Štít. uč. 121^{b}; ješto (ženské pokolenie) ſ' ſtraſſywyeyſſe nežli mužské Štít. ř. 227^{a}; i jeden tak svatý by ſwyetyegij nemohl býti Štít. ř. 59^{b}; matka (Kristova) jest ſwietleyſi než dennice Kat. 18; slunce v sobě ſwyetleyſſe jest Štít. ř. 250^{b}; (hvězdy) jsú ſwyetleyſſe než nebe Štít. uč. 77^{b}; by mohli býti ſwobodnyeyſſe t. 89^{a}; byl jest ſytiegí Hus-Post. 43^{b}; hněv bude tyezij Štít. ř. 124^{a}; kakž jest zámutek tyezy trpěti Alb. 3^{b}; ta muka .. jest tyezſſy Štít. uč. 156^{a}; panenstvie jest tyezſſe zachovati t. 44^{b}; to sbožie trpnyeyſſe bývá Štít. ř. 63^{b}; (srdce) jest twrzſſe všeho Modl. 160^{b}; oko jest vkrutnyeyſſe Štít. ř. 110^{a}; (vy, padúchové) jste vkrutnieiſſe než divoká zvieřata OtcB. 23^{a}; oko jest vſſlechtyleyſſe než noha Štít. ř. 62^{a}; (modlitba) jest vzitecznieggſſi OtcB. 114^{a}; vzytecznyeyſſe jest to dobré Štít. uč. 137^{a}; (to) samo v sobě wazznyeyſſe ſ' než pósť Štít. ř. 207^{b}; věčší sv. Jakub z jiných jest wieczi ApD. 106; sv. Jan jest wyeczij svatého Štěpána Štít. ř. 27^{a}; čím kto wijeczij bude t. 9^{b}; wyeczij plod jejie než ona t. 250^{a}; jeden hřiech jest druhého wyeczy Štít. uč. 135^{b}; nebudu wieczi ani meni BrigF. 30; ješto (otplata) ſ' wyetſſy než .. Štít. uč. 48^{a}; božstvie nemóž býti wyetſſe Štít. ř. 25^{b}; aby wynnyegij nebyl t. 221^{a}; tiem budu wdiecznyegy a wzacznyegy Pass. 14; která (almužna) ſ' wzacznyeyſſy bohu Štít. uč. 141^{a}; to .. wzacznyeyſſe bude Štít. ř. 228^{b}; (nemocný) bieše zdrawiegij než dřieve OtcB. 40^{a}; (známost) bude zyewniegſſi t. 203^{b}; on (bude) bohu znamyegy Alb. 6^{a}; zrzyedlnyegij (jest) sluha boží Štít. ř. 121^{b} atp. — Odchylky, mající tvar složený místo jmenného, vyskytují se v době staročeské zřídka, množí se však od počátku stol. XV; ve stol. XVI panuje již pravidlo novočeské, t. j. tvar složený místo žádaného jmenného. Na př. jež nailepſie z těch tu bieſta AlxB. 3, 30; ti lidé jsú blazniwieiſſij Kruml. 181^{a}; já nejsem horší než diabel Hus. Post. 45^{a}; kteréž víno horſſe jest t. 17^{a}; chytrost naihorſſie a naitiezſie věrným křesťanóm t. 7^{b}; oni jsú horſſi t. 49^{b}; jichž (kněží) lóže je připrawnieiſſe než kostel, čieše draſſe než kalich, kuoň drazší než mšál, kápě pieknieiſſe než ornát, košile rozkoſnieiſſe než mešná košile a háče cziſtieiſie než korporálové t. 31^{b}; stav panenský jest naidoſtoinieiſſi t. 17^{b}; (Simeon) dvoſtoinieiſſi ť jest nežli ty OtcB. 135^{b}; že jsú ſlawniegſſij a dvoſtoinieiſſij t. 40^{b}; že je jiný mnoho lepſſij t. 149^{a}; ač kto mezi nimi mudrzieggſſij bieše t. 2^{a}; toho žena bieše ſſlechetnieggſſe t. 157^{a}; ty čím bohatější (masc.) jsi tiem horší budeš rkp. XV. stol. (Čtyři ctn.) Výb. 2, 654, budeš-li lepší t., atd.

Co jest horše anebo *hóře, to jest milejše* anebo *milejie* atp.; t. j. když jest podmětem zájméno rodu středního sing., bývá v doplňku komparativ (n. superlativ) jmenný někdy tvaru *horše, milejše*, někdy tvaru *hóře, milejie*. Na př. i jest nám to nagdiwniegie, že .. OtcB. 106^{a}; co jest drase AlxH. 5, 34; aby to

v paměti bylo drzzymyegie Štít. ř. 182ª; ješto jest horze Alb. 65; co mně bylo naymylegye Kat. 174; nic před bohem ſkarzyedyegye Modl. 163ᵇ; co by mohlo ſlazſſe býti Štít. ř. 61ᵇ, vždy j' jim to blyzſſez blyzſſez t. 109ᵇ, bývá cos buď u příkladiech drzymyeyſſe Štít. uč. 149ᵇ. — Odchylkou tvar složený: to ještoť jest nad tě daleiſſie Kruml. 311ᵇ, nč. co je lepší Us.

Poručiti jest snáze, jest lehčějie než učiniti; t. j. ve větě bezpodmětě bývá komparativ (superlativ) doplňkový tvaru jmenného *snáze, lehčejie.* Na př. jest neſnaze jeho přěmoci Modl. 4ᵇ; leepe leepe v manželstvě píti as a čistú vodu Štít. ř. 84ᵇ; čím den prospěchu vašeho dále roste, tiem ſlazez ſlazez jest obyčej jmieti v šlechetnostech t. 109ª; kto nemóž věděti toho, že j' svatu býti vzzyteczznyegije než šeřednu t. 226ᵇ; nežli proti bohu shřěšiti, lépe jest sě svým mečem protknúti OtcB. 144ᵇ; lépe jest nám za vy umřieti t. 16ᵇ; že j' lepe neslíbiti než slíbiec neſplniti t. 119ᵇ; tehdy jej podjide to myšlenie, že by sě bylo lepe vrátiti do své vlasti, i bohu wzacniegie, spasiti syna jediného t. 112ᵇ; očím jest tieze čekati smrti než ji přijieti t. 146ª; jest pewniegie dobré činy viděti než v pověstech slyšěti t. 5ª.

Také když jest podmětem *substantivum verbale,* může komparativ (superlativ) doplňkový býti téhož tvaru *snáze, lehčějie;* na př. protož t lehcziegie zdá sě jich žalostné skonánie Pass. 305.

Býti živu, daj mi býti živu, jíti pěšu; t. j. adjektivum bývá tvaru jmenného ve vazbě Dativu s infinitivem. Pro shodu syntaktickou žádáme, aby *býti živu* atd. bylo masc. a neutr. sing.; ale tvar ten ustrnul pro všecky rody a pro všecka čísla. Na př. ač tak zywu biti geſt ŽWittb. Ezech. 16, zywu biti yest ŽGloss. ib., netřeba jest druhé býti krzſtyenu Štít. uč. 132ª, nemá jim (synu rodičům) dáti obmeſſkanu byty t. 51ª, jest třeba opatrnu býti, smiernu, spravedlivu ŠtítV. 207, nesnadno czijſtu býti Štít. ř. 87ª, jest pochotno jemu mijlu býti t. 213ᵇ, potřebné j' tijchu býti t. 4ᵇ, duchem chudu býti jest býti pokornu nehrdu ŠtítMus. 135ᵇ, s bohem zivu byti BrigF. 18, zákon jest člověku bohu poſluſſnu býti Alb. 3ª, jemuž by neslušalo oſtru býti Kruml. 223ᵇ, poſluſſnu býti t. 124ᵇ, nelze beze trestu ſpaſſenu člověku býti HusPost. 110ª, neslušie vzdrawenu býti v sobotu t. 166ᵇ, (kázal) katóm dany býti t. 179ᵇ, býti tichu a pokornv t. 25ª, v tom věku třeba pilnv býti t. 31ª, v tu dobu chtieti opatrnv býti neb bazniwu t. 103ª, třeba opatrnv býti věřícím t. 177ᵇ, před nímž nelzě nic tagnv býti t. 139ª, Jeremiáš brání pyſnv býti t. 115ᵇ, lépe by bylo viery nepřijímati než přijmúce neviernv pánu bohu býti t. 193ᵇ, nenie veliká radost vyſoku pobýti t. 102ᵇ, ona (moudrost) učí ſtrziezwu býti Ol. Sap. 8, 7, ti nepřepůštějí královstvu býti pokoinu Ol. 2. Mach. 14, 6: hodnéť jest nebývati samé (vdově) radu i v kostele Štít. uč. 50ª; nelze nám živu býti Us.; neslušie mně pieſſi jíti Pass. 538 (přehlas. m. pěšu), na božiem děkování nebýti pozdny a leny Alb. 69ª. Vzácný je doklad:

auvech že ť mi (Marii) zywye jest ostati Modl. 169ᵇ t. j. *živě*, ſem. shodné v rodě grammatickém. — Ustrnulý Dativ *živu* přejímá se odchylkou také do vazby jiné, na př. slyšim že naſſe zziwu byti nic nenie Kruml. 288ᵃ, vzato za substantivum; my radějše chcemy zemřieti než bez studu zywu ostaty Pass. 436 m. náležitého Nom. živi. — Místo tvaru jmenného bývá v jazyce pozdějším tvar složený: lépe jest tobě do života vejiti kulhavému nebo bezrukému než . . NZák. Kral. 43ᵇ, není dobře člověku býti samotnému t. Gen. 2, 18 atd.

Při slovesích *jiných* (kromě *býti*) bývá doplňkové adjektivum tvaru jmenného v hojných vazbách dvou Nominativů, dvou Akkusativů a dvou Genitivů a ve vazbě Dat. s infinitivem. Doklady jsou v positivě pro všecky rody a mimo Gen. du. a plur. též pro všecka čísla; v komparativě (a superlativě) lze doložiti jen Nominativy a Akkusativy. Případy hlavní zde následují, seřazeny podle sloves.

Činíš sě chud, činíš mě chuda (masc.), *nečiň mne chuda* (masc.); — *činíš sě chuzí* (masc.), *chuzši* (fem.), *chuzše* (neutr.) atd. Na př. chtě ſprawedliw učiniti sám sě iuſtificare Koř. Luk. 10, 29, rowen sě čině bohu t. Jan 5, 18, aby sě svéj bratři rowen učinil Štít. ř. 162ᵃ, centurio učinil se nehoden přijieti Krista Hus 2, 48, řěka činí sě vodna Hrad. 113ᵇ; když v jednom jest vinen učiněn HusPost. 35ᵇ, podobno učiněno jest královstvie nebeské člověku králi t. 173ᵇ, (lidé) sú k bohu podobni učiněni t. 176ᵇ, zdraw učin lid mój ŽKlem. 18ᵇ, laczin sobě učiň veſken svět Kruml. 282ᵃ, některý sě neprávě činí pocoren t. 312ᵇ, když (člověk) činí sě nehoden daróv t. 121ᵇ, Kristus pro ny sě chud učinil t. 316ᵇ, (Kristus) učinil sě pro ny chud, oſoczen i zawrzzen t. 318ᵇ, král ten klášter ſwoboden učinil Pass. 383, (člověk) má svój čbánek číſt učiniti ŠtítV. 64, ten ť má svoj pokoj ſwat učiniti ŠtítMus. 15ᵇ, abyste den odpočinutie svého ſwat učinili ŠtítMus. 15ᵇ, slušie ten ostnec twrd učiniti a také oſtr Štít. uč. 99ᵇ, bóh člověka ſprawedlna učiní Alb. 45ᵃ, kohož škoda učiní mudra ŠtítMus. 25ᵇ, na věky jej ctna učinie t. 79ᵃ, ta šlechetnost učiní ho (člověka) přímluvna, k uslyšení snadna a měkka a snadně přístupna, sdielna všeho což má, vesela a skrovně kratochvilna, věrna a tovařišna ŠtítRozb. 145, mohu koho chci bohata učiniti BrigF. 23, kak by jej winna učinil t. 40, ſmierna mě učiň t. 17, kto tě zywa učinil Pass. 300, by jej wieczna učinil t. 293, nádějě činí uczaſtna miloſti božie t. 331, každý má králſen učiniti ten dóm HusPost. 193ᵇ, o chudobo kak mila člověka činíš bohu, bezpeczzna při tomto světu Kruml. 319ᵃ, hřiech činí člověka robotna sobě t. 202ᵃ, nic nečiní člověka bohu tak podobna t. 119ᵃ, (zkušení) činí ochotna člověka a uczzaſtna všech dobrých lidí t. 172ᵇ, buoh člověka ſprawedlna učinil t., také člověk nic tak zdravého nemá by jemu hřiech toho ſſkodna neučinil t. 179ᵃ, to činí člověka geſſitna t. 222ᵃ, by (stvořenie) stvořitele velebna neučinilo

t. 469ª, láska člověka bohu mila činí t. 333ᵇ, ktož spravedliva činí zlého Hus 1, 261, ctnost člověka činí vzaczna ŠtítPost. 176ᵇ, ſpaſena mě učiň ŽWittb. 3, 7 a j.; hřiech činí srdce nečisto ŠtítV. 286, pokora wzaczno činí panenstvie Štít. uč. 46ᵇ; ktož svého pokoje neučiní fwata Štít. ř. 200ᵇ, úřad člověka svata nečiní Hus 1, 404, miesto svaté nečiní člověka svata t. 1, 372, ať mne neučiní (diabel) nepokoyna BrigF. 117, neučiní ruſſena slova svého Ol. Num. 30, 3; viera tě zdrawu učiní Hrad. 46ª, skromnost střiezvu mysl činí ŠtítV. 224, (bóh) učinil tě věčnu Hus 3, 107; viera tvá tě zdráwu učinila HusPost. 184ᵇ, všeliké ptačstvo móž člověk okrotiti a móž pitomo učiniti Kruml. 133ᵇ, (mysl nemúdrá) brání sě, aby bázeň božie pokorny jie (mysli nemúdré) neučinila ŠtítMus. 77ª, ižádné mnénie mdly v ňem viery neučinilo t. 83ª, nic tak zjevny nečiní pravdy jako upřiemé pravenie Hus 1, 256; učiň ny pokorny .. weſely .. truchly .. zraly .. wzchopny .. ſprawedlywy .. trpyelywy .. poſluſſny Modl. 38ª, učiň ny weſely .. zraly t. 48ª, jinak ny učiňte jisty DalJ. 59, dobrý bóh ny giſty vezzinil své věčné radosti Kruml. 148ᵇ, jenž nás od viny ſprawny učinil Kruml. 296ᵇ, trpělivost mučedlniky welebny činí t. 411ª, učinil si ny k sobě podobny t. 141ᵇ, (milost) jiné (nravy) všecky wzaczny činí t. 114ᵇ, ohawny vy učiní duše má Ol. Lev. 26, 30, ſylny jě učiním BrigF. 67, činímť hřiešné nad tě moczny t. 15, diabel své sluhy ſeředny a mrzky činí HusPost. 159ᵇ, jenž ſwaty činí lidi své t. 34ᵇ, rowny nám je (dělníky) učinil s' t. 30ª, (bůh) ſlawny činí své milovníky t. 153ª, ſilhawy jě (své služebníky) učinil Ol. Ex. 21, 26; — ktož se pokorna učiní ten bude povýšen Hus 3, 256 jest odchylkou m. pokoren, ale tvar přece jmenný; rovněž tak: chci-li sě (mládenec) ſprawedliwa učiniti Kruml. 468ª atp.; — aby lenie toho učinil, ješto BrigF. 26; — ktož přijímá tuto svátost, podnět k hřiechu činí mdlegij Štít. ř. 154ª, (měsiec) ve dne nesvietí, jen v noci, avšak noc činí weſeleyſſy Štít. uč. 55ᵇ, trojí věc písmo ukazuje, ješto ty oběti činí wzacznyeyſſe Štít. ř. 228ᵇ, o těch ješto mistrují vína a činie je nezdrawyeyſſe t. 94ª, (Judas Machabejský) zpomínaje jim ta svítězenie ješto sú dřieve činili, hotowieyſſe je tiem učinil Ol. 2. Mach. 15, 9; — odchylkou tvar *složený:* (Lazar) učinil se nemocný HusPost. 112ª, (Machabaeus) bezprziemny sě pohanóm činieše Ol. 2. Mach. 8, 5, Kristus pro ny chudy učiněn jest HusPost 5ᵇ, jenž činie člověka ſlawneho t. 4ᵇ a j., nč. činíš se slavný, učiním tě slavného (v. slavným) atp.

Stvořen jsem slep, narodil jsem sě slep atd. Na př. proč mě bóh stvořil ſlepa, chroma Alb. 90ᵇ a Kruml. 219ª a ML. 59ª, bóh stvořil tě k sobě podobnu Hus 3, 106, jenž sě byl ſlep urodil Pass. 335 atd.; — odchylkou tvar složený: proč mě bóh stvořil nelyczneho Alb. 90ᵇ, ienž sě byl ſlepy urodil HusPost 82ª (2krát).

Daj sě vinen, dám sě za vinna; dán jsi mál atp. Na př. dávám sě wynnen Kruml. 246ᵇ, duše tvá vinna sě daj Hng. 53,

hřiešník sě vinen dal HusPost. 145ª, kaji sě dávaje sě vinen Hus 3, 116; maal jest dán velikým Štít. ř. 20ᵇ; Eva nedavši sě za winnu na diabla počtla Kruml. 2ᵇ; — spravedlivý dá sě winna Kruml. 245ª jest odchylkou místo vinen, ale tvar přece jmenný.

Zdáš (zdieš) sě svat, zdáte (zdiete) sě sväti, zdáte sě světějše atp. Na př. člověk bude sě zdáti ſtuden ŠtítMus. 34ª, (jed) zdá sě ſladek BrigF. 12, jeden zdál sě ſwat t. 19, všech svatých život málo sě ſwat zdá proti svatosti svatého Jana Pass. 277, to mi sě velmi dworno zdá i také zaloſtno Kruml. 463ᵇ, by mi sě vše ſdalo zrudnieno tvú krví t. 272ª, jiní zdáli sě poczeſtnyeyſſe Štít. ř. 67ª.

Ukážu sě spravedliv, ukážu vás hodny atp. Na př. (Ježíš) všem ochoten sě ukázal HusPost. 68ª, žádal-li jest ten mistr ukázati sě ſprawedliw t. 154ª, svědomie nás svobodny ukazuje Hus 3, 228, (kněz má moc) ukázati lidi svázány i rozvázány Hus 1, 30, (syn boží) potupen sě ukázal Kruml. 271ª, než by se ukázal krzyw Štít. uč. 90ᵇ, abychom ne nazy ale odyeny se ukázali t. 5ᵇ, a tak ten stav veleben ukázal na světě lidem ŠtítV. 8.

Ležu mrtev, položichu sbožie pusto atp. Na př. přes třetí den mrtew neležel HusPost. 64ᵇ, tělo jest mrtwo leželo t. 115ª, zmierzitedlny uložil si dni mé ŽKlem. 38, 6, den jenž jest k chvále boží svat uložen Hus 1, 216, proč s' mě položil protiwna sobě HusPost. 154ᵇ; jáz polož jeho vysoka před králem ponam illum excelsum ŽWittb. 88, 28, (Čechové) potom (t. v časích pozdějších, zkažených, když na vojnu vyjížděli) některé vladyčie (t. sbožie) ctiechu, zádušnie pusto položiechu DalC. 79; vás položím hodny k smiechu Hus 3, 140.

Stoju prázden, vstanu syt, ostanu cěl atp. Na př. ktož prażden (sic) ſtal gest HusPost. 31ᵇ, co stojíte celý den prażdni (sic) t. 29ᵇ, že my také syti ten den vstaneme Hus 1, 115, beránek cěl a zyw ostane Pass. 13, jeden člověk zyw neosta AlxV. 500, že tu živ nijeden osta t. 2075, ostaň mi zywo toto děťátko Pass. 339, (tělo) ostane mrtvo Hus 1, 335, auvech že t mi (Marii) zywye jest ostati Modl. 169ᵇ; odchylkou tvar složený: jedna Sára dobrá (tak v rkp.) oſtala HusPost 20ª.

Jdi zdráv; jědu prázden; jdu pěš, bos, chožu pěš bos; lezu čtvernoh; bráňu sě pěš atp.; t. j. při slovesích, jež znamenají chůzi, pohyb s místa na místo, nebo děj mezi pohybem takovým se sbíhající, bývá adjektivum doplňkové tvaru jmenného. Na př. chci proſtowlaſa jíti Otc. 294ᵇ, ženy proſtowlaſy vyběhše Pass. 76, (David) skákal nah Kruml. 456ª, již jdi mi zdráva Hus 2, 405; pyes jdi Rožmb. 270, beřiž sě pies k svému domu Hrad. 112ª, spasitel pieſſ a bos chodě Krist. 54ª, sám pieſſ a bos k řece šel t. 34ª, on teď jěde a já pěš jdu Pass. 538, (Kristus) chodiv pěš Hus 1, 124, (Kristus) pieš chodil jest HusPost. 59ª, (ciesař) šel pieš t. 60ª, jenž pěš chodieše DalJ. 107, jsa s ní (chotí) u věrné milosti všelikak pěš i na koni RO. Výb. 1, 924, (Sisara) skočiv

s vozu pyeſs běžieše Ol. Súdc. 4, 15, nehoň ptáka pěš Tkadl. 1, 28, Tristram pěš běže na saň Trist. 60, Hektor pieš se bránil Troj. 118ª, (děťátko) daleko pieſſe jíti nemohlo Krist. 28ᵇ, přějdú tam pieſſí pertransibunt pede ŹTom. 65, 6, syn boží s apostoly pieſſy jdú Krist. 37ᵇ, vyšli pieſſí Ol. Bar. 5, 6, vyšel jest král a vešken duom jeho pieſſy Ol. 2. Reg. 15, 16, gijžto pieſſy jdiechu t. 15, 18, zástupové jidechu po ňem pyeſi z města pedestres Koř. Mat. 14, 13, vščcky (panny) pieſſie do Říma šly Pass. 555; *pěš* ustrnulo v adverbium: viece sme šli pěš než jeli Jar. 65; — (kovář) by musil cztwernoh lézti Hrad. 132ᵇ; z toho též ustrnulé adverbium *čtveronoh:* což koli po břiše cztweronoh sě plazi quidquid quadrupes graditur Ol. Lev. 11, 42, ze zvieřat ješto chodie cztweronoch (sic) quae ingrediuntur quadrupedia t. 11, 47.

Nalezen jsem zdráv, naleznu vy zdrávy, zastúpíš mě zdráva atp. Na př. dnové pilny (plni) nalezeni budú ŽWittb. 72, 10, když jej (MMagdalena Ježíše) mrtwa nenadjide Hrad. 29ª, aby diabel nenalezl tebe prázdna Hus 1, 122, boha sobě milofrdna nalezne Kruml. 186ª, aby (smrt) tě hotowa nalezla a zpoſſobena t. 431ª, kohož prziprawna nalezne hodina tato V. 345ª, Ježíše vmrla nalezú Krist. 103ª, Rubína nalezše vmrla Pass. 158, tu truhlu prziewracenu nalezneš Pass. 413, a jakž ju brzo rozvázachu tak ji inhed zdrawu nalezú Pass. 457, (otec) svoji dvě dceři pokrſczenye nalezl Pass. 282, ty jisté jinde pochowany nalezneš Pass. 400, ať nás Kristus nalezne hotowy HusPost. 9ª, (mužie nalezechu ženy své) poyaty a zeymany Ol. 1. Reg. 30, 3, (smrt) velmi je nalezne nehotowy Kruml. 144ᵇ, (smrt) tak je nehotowy nalezne Štít. uč. 153ª, kteréž súdný den na světě zywy zastúpí t. 15ᵇ, aby tebe diabel nenalezl prazdna Kruml. 250ᵇ.

Viděn jsem pokoren, vidíš mě pokorna, vidíš mě býti pokorna, uzříš přietele smutna, uzříte bohy nošeny atp. Na př. když bych byl pokoren viděn BrigF. 95, když sě vidí křesťan obklíczzena Kruml. 314ᵇ (odchylkou Akk. místo Nom., ale přece tvaru jmenného), by tě kdy ziwa viděla vivum Hrad. 43ᵇ, (MMagdalena) mrtwa (t. Ježíše) viděti mnieše t. 29ª, (jenž) anděla viděl ſmutna Alb. 62ª, kdy smy tě vídali naaha Ev. Zimn. 16, (čarodějník) vida sv. Petra sobě protywna Pass. 293, by Jezukrista zywa viděl t. 415, (sv. Brigita) viděla Boha hniewiwa BrigF. 57, když byla žena uzřěla se zhrzanu Ol. Gen. 39, 13 (odchylkou Akk. místo Nom., ale přece tvar jmenný), té dievky svaté nikdy ižádný neviděl hniewiwi Krist. 5ª, vidíte je vesely Hus 3, 195, vidíte je způsobny t.; (když by viděl pop) twarz samu té trudovatiny tyſſieyſſi speciem ipsam leprae humiliorem Ol. Lev. 13, 3 může se bráti za -i i za -í; když mistr uzřě jej tak ſczedra Dět. Jež. 2ᵇ, když Mezku sylna uzřěchu DalC. 34, uzřěv ciesařě hněviva Pass. 621, uzřě ſmutna přietele BrigF. 57, syn Vackóv neboha (t. syna Božějova) zoči DalJ. 56, když tak Krista laczna byti vidieše Kruml. 31ª, když tě vizi newdieczzna t. 332ª, anděla

jeho viděl velmi ſmutna t. 188ᵃ, však jeho tak neprazzdna viti t. 273ᵇ, abych té viděla pro mě vkrzizzowana t. 272ᵃ, na nichž (miestech) viděla syna tvého poczata, narozena t. 105ᵃ, jakož mě vidíte prazdna t. 436ᵃ, kteryžto pána svého vždy ponizzena i pohrziena vidí 314ᵃ, (Barach) uzřě hřěbí probit Ol. Súdc. 4, 22, uzřěv jeho Pilat tak sbita a ztrýzněna Pass. 200, uzřech krwawo tělo jeho t. 59, hospodář uzřě jiné prázdny HusPost. 29ᵇ, uzříte boby své noſſeny portari Ol. Bar. 6, 3, uzře (part.) mdly některé (t. včely) BrigF. 84, hospodář vyšed uzře jiné na tržišti prázdny Hus 2, 61, uzřie některé rowny sobě nebo snad wietſſe Štít. uč. 48ᵇ, když sě uzřie zavrženy ŠtítV. 119 atd. Odchylkou tvar složený: uzří-li sě vám podobné Ol. Job. 21, 3, pak-li co nesnadné se vám uzří Ol. Deut. 1, 17, mnohý otec vida své děti neposluſſne nesmie jim rozkázati Štít. uč. 59ᵃ, kdy smy tě viděli laczneho a żieżniveho a naheho HusPost. 103ᵇ, jakož mě vidíte prázdna a všeho dobrého zbaweneho Kruml. 436ᵃ, nč. vidím tě smutného Us.

Viem tě nevinna (masc.), *znaju sě přěmožen* atp.; na př. (Simon) sě zná v svém řemesle prziemozen Pass. 297, (Nero) jeho (svého podčeší) vmrla vědieše t. 300, nevědie-li jej (sluhy svého pána) krzywa Štít. uč. 92ᵃ, což na knihách pſano vědě Hrad. 95ᵃ, že s' ot samého boha poczata (t. syna tvého) věděla Kruml. 108ᵃ, neviem vesela nikoho Spor 360, jehož by věděl nevinna ŠtítMus. 46ᵃ; odchylkou tvarem složeným: (Kateřina) jej (pûstenníka) tak czneho vědieše Kat. 32, to ti naposled pověde jež k tvé cti naylepſye vědě AlxV. 286 (může býti bráno za -šie i za -še).

Praviš mě dóstojna (masc.), *provoláš mě čista* (též), *súdíš sě hoden* atp. Na př. řkú jej przeſſyroka BrigF. 95, ješte sě (sv. Vavřinec) neduoſtoyna praví nebes BrigF. 163 (Akk. m. Nom.). (Kristus) proto die ty chudé blaženy, že jich jest královstvie nebeské ŠtítV. 281, (pop) jej provola czysta Ol. Lev. 13, 37, i z kněží kto bude aby se hodna tomu (úřadu) súdil Hus 1, 460.

Slibuješ sě dlúh atp. Na př. jedněm sě slibuješ dluh . . druhým kratek 288ᵇ.

Cítíš sě povinen, pobdíš sě hřiešen atp. Na př. cítím se zdráv, cítím se povinen Us.; ež (já, fem.) sě hřiešna pobzi Pass. 451; k kterémuž (hřiechu) jej (člověka) vidí aneb čije viece przichylna Kruml. 31ᵃ; — člověk čije sě zafloniena Kruml. 230ᵃ, odchylkou Akk. zasloňena místo náležitého Nom. zasloněn, ale tvar přece jmenný.

Ženy mnie sě múdry; *mníš sě múdřéji* (masc.), *múdřéjší* (fem.), *múdřéjše* (neutr.), *mníta sě múdřéjše, mníte sě múdřéjše* atp. Na př. (sv. Dominik) oči zavřěl tak jež jeho bratřie již vmrla mniechu Pass. 415, mněli sme jej malomoczna a tak velmi ponizzena Kruml. 313, jěžto (Malchus přátely) zywy mnieše t. 367, mnohé ženy mnie sě múdry ŠtítV. 60, co své sděla v tom sě své lepſſe domněla AlxBM. 1, 18; hlava člověčie dobré údóm

svým učiněné za chlúbu sobě mní to vczzinieno Kruml. 209ᵇ; — Jozef neduoſtoyna se mně Kruml. 17ₐ, adjektivum odchylkou v Akk. místo v Nom., ale přece tvaru jmenného.

Jmien jsem hoden, jmám boha milosrdna, jmámy jě vzacnějše atp. Na př. abyste hodni jmieni byli Koř. 2. Thess. 1, 5, kněz má čist míti rozum Hus. 1, 462, (Mojžieš) jest měl v své ruce obkliczen zákon BrigF. 52, tak bychom měli jazyk rozvazan HusPost. 49ᵇ, ti ješto mají lid sobě poddan Kruml. 120ᵃ, máš všech blažených sbor sebú ſebran t. 298ᵇ, ktož boha nejmá myloſtywa ten nemóž jeho zbýti hnyewywa Štít. uč. 68ᵃ, měj mě wymluvena HusPost. 116ᵃ, jakž chceš miloſtiwa k sobě boha jmieti NRada 1106, abychom měli boha milosrdna Hus 1, 129, takž jej měla sobě míla Tand. 64, aby měla cziſto srdce od kochánie (světa) BrigF. 17, maje vše hotovo Hus 2, 252, máme v knihách pyſano Alb. 62ᵇ, kdyby kto tak ukrocenu měl tělesnú žádost ŠtítV. 227, ktož miluje bližnieho ten ctí otcě i máteř ač je má živy HusPost. 171ᵃ, (bóh) chce všecky lidi ſpaſſeny mieti Kruml. 401ᵇ, od ňehož (diela) své dietky chce míti prázdny ŠtítV. 72, drakové měli jsú ústa rozedrzena Alxp. 84, buoh chtěl jest v svém písmě napſana mieti tato slova ŠtítPař. 1ᵃ; jenžto odewrzenye máš uši Pror. 32ᵃ, kteréž pak wzacznyeyſſe mámy, ty-li, ješto .. Modl. 94ᵃ; jmám *pln krám, plně ruce* atp. v. doleji. — Odchylkou tvar složený: když zlorzzeczzeneho sú jej (Krista) měli Kruml. 317ᵃ.

Rčení, kde adjektivum jest proto tvaru jmenného, aby se vidělo, že jest ku příslušnému svému jménu (nebo zájmenu) v poměru doplňkovém (a nikoli přívlastkovém) a aby tak se mu také rozumělo, jsou obsažena velmi mnohá v odstavcích předcházejících; některá jiná, se slovesem jiným než ve rčeních předcházejících, zde následují. Na př. kněz i mrtva Jiříka jě sě ctíti DalJ. 62 t. j. kdy již byl mrtev; jehožto s' nerodila přijieti zywa, přijmi mrtwa Pass. 354 t. j. dokud byl živ a když jest mrtev; jsúc náramně vděčna bohu, že ji tak šerednu přijal k milosti ŠtítV. 35 t. j. ana tak šeredna byla; oni ty voly křížem požehnavše pitomy pojěli a tak upřiehše tělo svaté na vóz naloživše povezú Pass. 355 t. j. voly divoké, když byli požehnáním zkrotli; svlečechu jej naha Kruml. 169ᵇ t. j. že byl nah; přivedú ſwazana sv. Pavla Pass. 300 t. j. an byl svázán; již jati vedli ny captivos duxerunt nos ŽGloss. 136, 3; již yaty vedli ny ŽWittb. ib.; když jej tak ſlepa přivedli Pass. 55; Maria té (Kunhutu) newinnu a cziſtu ze všeho vyvede Pass. 433 t. j. vyvede tě z té zkoušky tak, že budeš nevinna a čista; (Ježíš) jej (umrlého Lazaře) ziwa navráti Hrad. 43ᵇ; necky jiej céły navrátil Pass. 169; sehltimy jeho cziela deglutiamus eum integrum Ol. Prov. 1, 12, (země) ta dva protivniky zziwy pohltila Kruml. 124ᵃ; ty poklínačě zziwy užhli Ol. 2. Mach. 10, 36 t. j. ani byli ještě živi, za živa; z ziwa káza třéva vyvlačiti DalH. 40 t. j. z ňeho, an ješte živ;

(sv. František) kázal sě nah vlačiti po městě Kruml. 312ᵇ; otevřěl oči ſlepa narozeného Ev. Zimn. 32 t. j. oči člověka, jenž se byl slep narodil; jehož (Krista) žádám svým přátelóm myloſtywa Modl. 38ᵃ t. j. aby byl milostiv; sliubichu ni ſtara ni mlada živiti DaL. 56 rkp. LV t. j. ani kdyby byl stár, ani kdyby byl mlád; neživte chuda ni bohatého DalC. 68, neživte bohata ni chudého DalL. 68; buoh jeho cziela zachoval Kruml. 72ᵃ, (člověk) zachová srdce čisto ŠtítV. 247, ktož chtie svú čistotu nezprznyenu dochovati Štít. uč., že jej (koně) vzchoval mrtva i živa KR. 470; král kázal železné plechy přinésti a na nich boſa apostola postaviti Pass. 43 t. j. kázal apostola zouti a na žhavé plechy postaviti; podobno jest (královstvie nebeské) nevodu puščenu u moře simile est regnum caelorum sagenae missae in mare Mat. 13, 47 Rozb. 740 t. j. jenž jest n. an jest pušten u moře; ty s' rysa przywnazena utišila Kruml. 110ᵃ t. j. ty jsi jej přivnadila a pak utišila; (král) Ochoziáše před sě przywedena zabi Ol. 2. Par. 22, 9; káza jeho tak zbita na kříž vzvázati Pass. 14 t. j. an byl tak zbit, když byl tak zbit; tak dobrého domu neslušie puſta nechati HusPost. 195ᵃ t. j. aby byl pust; Eliodora biczowana jako mrtwa nechachu Kruml. 36ᵃ; (bóh) tebe naha nenechá Hus 1, 437, (kněz a zákonník) odešli sú všeho mrtva nechavše Hus 2, 328; z toho výraz adverbialní: Voldemar za mrtwa odeyden Pulk. 176ᵇ; tu jie (sv. Cecilie) ziwy kat odšel Pass. 604 t. j. ana zůstala živa; ať jie neoblúpím nahy ne eam expoliam nudam Ol. Oz. 2, 3; pane pusť ji svobodnu Hus 2, 98; pustím-li je laczny v dóm jich ustanú na cestě HusPost. 133ᵇ t. j. pustím-li je, ani jsou lačni; (jenž) pusti paduchy proſty Otc. 221ᵇ; (Pilat řekl) že jim chce jednoho vězně ſwobodna propustiti Kruml. 50ᵇ; ona jej . . prazna preč pustila t. 87ᵇ; (velryb) po třech dnech gey zziwa na zemi vypustil t. 72ᵃ; (kněz a zákonník) odešli jsú odpolu živa opustivše HusPost. 150ᵇ t. j. an byl odpolu živ; (katové) sedřěvše se mne rúcho mé naha mě ostavili Kruml. 417ᵇ; běda mně nebohu DalC. 34, běda mně nebozie Hrad. 37ᵃ.

Rozdíl mezi některými rčeními těmito a nahoře dokládanými dvou Akk. není vždycky dosti zřejmý nebo dosti rozhodný.

Adjektiva jednotlivá, která zvláště hojně — dílem však jen v jazyce starém — ve tvaru jmenném se vyskytují, jsou *živ*, *rád*, *nic* pronus, *čist* (spojen s Gen. odluky niti), *pln*, pak *pěš*, *bos* a některá jiná. Vyskytují se ve vazbách rozličných a ve rčeních dílem ustálených, čehož zde některé ukázky.

Jak jsem živ, *jak živ* atd. Na př. aniž jsem kdy tak rozmyslil yakz ſem zyw na nebezpečenstvie těch, ješto Štít. uč. 154ᵇ, že sem yak ſem ziw viece neustal (se neunavil) Lobk. 84ᵃ, nikdy yakz ye zyw nepil sladšie vody Otc. 135ᵇ, (Kateřina) najprve múdrého yakz tie zywa dnes uslyší Kat. 88; kto to směl zyw učiniti Hrad. 76ᵇ, zyw nevědě (k) komu sě utéci MZ. 38ᵇ, co sději ziwa řéci neuměji Hrad. 37ᵃ, zywa nevědě co učiniti Otc.

68ᵇ, jak živi více lidu sme nespatřili Vrat. Jg., jak živi předtím na úřadě nebyli Vrat. Jg. Jiné příklady, mimo vazby *jak jsem živ, jak živ*, jsou nahoře při záhlaví *jsem chud* a *býti živu*.

Jsem rád, -a, -o, jsme rádi atd.; *chcu rád -a, -o, chcmy rádi* atd.; *umru rád* atd.; *umru raději* (masc.), *radější* (fem.), *radějše* (neutr.), *umřeva radějše, umřemy radějše* atp. Na př. já bych velmi rad tomu, by .. Hrad. 111ᵇ, byli by všichni radše ŠtítV. 73, (Radislav) radiegy by na Licku byl DalC. 28; jsem rád, jsme rádi Us.; chceš-li rad pevnému domu NRada 1652, s ním rad choditi chtieše Hrad 10ᵃ, sv. Prokop nechtě rad opatem býti Hrad. 8ᵃ, kněz rad chtieše pomeškati t. 145ᵇ, jinoch chtieše ji rad pojieti t. 101ᵇ, chtě rad býti za mostem AlxM. 4, 20, oděni chce rad všeliký AlxV. 1387, (druh) chtě sě rad dobrati břeha t. 1816, ustalý rad pitie sáhá t. 79, krt v dobrých lukách rad ryje vlk na ovce rad vždy vyje t. 54 sl., pták rad slyší kdežto skřečí t. 283, poddal by sě rad všeliký t. 475, lovec rad sě trudí Pil. b, radyegy bych chtěl umřieti AlxV. 181, radyegy chci umřieti Pass. 469, radyegy sě chcú s českú sedlkú smieti DalC. 41, radyegij řku Štít. ř. 32ᵃ, buď ty radiegij živ Otc. 144ᵇ, že by chtěl radiegij umřieti OtcB. 19, (Simeon) chtě radiegy na 'n svět jíti Hrad. 70ᵃ, radyegij chtěl v žalář vsazen býti Štít. ř. 165ᵇ, radyegij umřel Štít. ř. 9ᵇ, (sv. Dominik) o svatých otcích nayradyegy čtieše Pass. 404, aby radyegy dal sě upáliti Modl. 72ᵃ, radieyſy bych to zvolila Hrad. 59ᵇ, neb bych velím radieyſy ot meče sešla Pass. 19, radieyſy já (Kateřina) slibuji Kat. 18, radiegſſi bych chtěla umřieti OtcB. 144ᵇ, a já t bych radſſi umřěla t., aby ty (duše) radſſi s mladicěmi běžala Kruml. 286ᵃ, o smrti! proč mě radyeyſſy netiskneš Modl. 132ᵇ, (sv. Nětiše) by smrt radyeyſſy trpěla Pass. 281, že by radieyſſy k smrti svolila Troj. 140ᵇ; rado by sě dietě skrylo AlxV. 490; oně (dvě ženy) vypravišta i neradie Otc. 228ᵇ, abychom sě radiegſſe spolu sňala OtcB. 144ᵇ, radieyſe mi hlavu setněta Pass. 581, uši radieyſe poslúchají zlých piesní Hrad. 97ᵃ, vzala sta radſſe tělesnú smrt OtcB. 123ᵃ, abyšta (3. os.) radſſe šla do ostrovu t. 169ᵃ; móžete sěm rady hleděti t. j. rádi Mast. 134, radyeyſe chcemy zemřieti Pass. 436, radieiſſe chceme zemřieti OtcB. 72ᵃ, chcem radſſe zemřieti t. 165ᵇ, chcmy radyeyſe božie kázánie plniti Alb. 51ᵇ, vždy radyeyſſe věříme pochlebníkóm Štít. uč. 144ᵇ, neděli radše světíme než sobotu ŠtítV. 296, my radče jděme preč Pam. 3, 107, radyeyſſe sě máte potupiti Modl. 163ᵇ, radieyſſe služte mocnému Hrad. 94ᵇ, radſſe v dobrotě s sebú mluvte Štít. ř. 104ᵇ, proč radſe bezpravie nepřijímáte Koř. 1. Kor. 6, 7, radše se bojte toho Ben. Jg. (panny) jsú radyeyſe smrt trpěly Alb. 10ᵃ, lidé by radyeyſe almužnu dávali Štít. uč. 54ᵇ, ktož radſſe hospodě škody přejí t. 90ᵃ, páni radſſe chtie slúti dobrými než býti t. 87ᵇ. Do doby nové zůstal z toho jen positiv; pro komparativ (a superlativ) vyvinula se z bývalých tvarů komparativních (superl.) adverbia: raději, radši atp.

Padnu nic (masc.), *nicě* (fem.) atd.; na př. otec pade nycz před ním Otc. 240ª, ten na zemi nycz sě položi t., ve dne i v noci nycz leže in faciem prostratus t. 91ª, i pade nic na zemi a vece OtcB. 23ª, (Anna) plačiuci pade nyczie LMar. 37, (Troja) leží nyzce AlxV. 780, ta dva mužě zrádná ležeta nyczie AlxBM. 1, 36, oněměchu i padú inhed nyczy Otc. 125ᵇ, i padechu inhed nici OtcB. 23ª, čarodějníci chodie nyczy Hrad. 94ª; (Aron a Mojžieš) padešta nyczy na zemi Ol. Num. 20, 6 je plur. místo dualu. — Odchylkou tvar složený: padl sem nyczy na zemi corrui Pror. Dan. 8, 17, aby padl nyczy ut prosternat se t. 3, 10, pán se pokloní niczi k zemi Mand. 32ª, Josef pokloni sě nyczy na zemi adoravit pronus Ol. Gen. 48, 12, (Loth) padl nyczi na zemi pronus t. 19, 1, (Mojžieš) pokloniv sě nyczy na zemi Ol. Ex. 34, 8. —

Čist (čist) niti, *čista niti* atd. Na př. kněz czyst nyty s málem stojieše DalC. 50, sluhy inhed svlekú (sv. Kateřinu) czyſtu nyty Kat. 126, kázal jě (tři panny) czyſty nyty svléci Pass. 55; kněz čistov niti s málem stojieše DalJeš. 50, nažičká čistowanijti Lomu. Jg., svlečechu jej czyſtowa nyty Vít. 54ª, páni (vzdavše se oblehatelům) dali sú sě czyſtowy nyty nositi (t. s hradů obležených) Pulk. 145ᵇ, panny i mnichy czyſtowy nyty svlačiec bíti kazováše Pass. 97. Z toho vyvinulo se složené *čistonitý*, *-á*, *-é*: kázal jě (panny) czyſtonyty svléci ML. 50ᵇ, a sloučeniny: *čistnitý*, *čistovnitý*, k tomu a adv. *čistovaniti*: čistnit rkp. Cerr. Jg., druzí czyſtownyty preč pospiechášu Pulk. 39ª, páni dali jsú sě čistovniti na zimu nositi Pulk. Jg., nechali jich nahých čistovaniti Kron. Mosk. Jg.

Jmám pln dóm zlata, vezmu ruce plně popela atp.; *pln* je ve výrazích těch významu doplňkového. Na př. jiných pušek máš pyln kram Mast. 200, jich (mastí) u mého mistra plyn kram jmáte t. 233, jich (mastí) u mne pln kram jmáte t. 322; mohl jest býti piln dom Plutóv AlxB. 4, 19, by mi dal pln dóm zlata Alb. 23ᵇ a Kruml. 151ª, by mi dal pln duom střiebra Ol. Num. 24, 13, lepši jest skývka chleba s veselim než dóm pln krmí s svárem Hus 1, 255, lepši jest skýva suchá s veselím než pln duom obětí s svárem Ol. Prov. 17, 1; pytlík měl vždy peněz pln Mand. 48ᵇ; pln kotel olova rozskvařiec Pass. 228; kázal sv. Jiřie v kolo plno ostrých nožiev vsaditi t. 227; vložili sú jej v koryto plno drahého kořenie Ol. 2. Par. 16, 14; (tesař dřevo) křivé a plno súčie dlabe Ol. Sap. 13, 13; má ruce plnie darov Hug. 347, jmieti ruce obě plnye Ol. Ekkl. 4, 6, vezměte plnye ruce popela Ol. Ex. 9, 8, lépe jest jmieti s hrst s pokojem než ruce obě plnye s úsilím Ol. Ekkl. 4, 6; pro mě nebožčíka plna zlobivého skutka Modl. 56ª, teď máš Petra apostola ducha svatého plna Hus 1, 342, jeden muž pln múdrosti od krále poslán Mill. 5ᵇ; za den nateče pln kbel Mill 105ᵇ, plno město lidí bieše ML. 45ᵇ.

Příklady pro *pěš*, *bos* a jiná adjektiva, jež se hojněji vyskytují ve tvaru jmenném, obsaženy jsou v odstavcích předcházejících. —

γ) Tvaru jmenného bývá adjektivum také ve funkci přívlastkové (attributivní). Případů těchto jest málo. Z nich pak některé mají doklady dosti hojné anebo dokladův aspoň několik, pro jiné pak jest i dokladů velmi poskrovnu. Uvedu případy všecky, jež mi jsou povědomy, a uvedu všecky doklady toho druhu, jež jen po skrovnu se vyskytují.

Ve staré bulh. mívá přívlastkové adjektivum tvar jmenný v několika případech, kde složený tento výraz, adjektivum se substantivem, má znamenati věc jakožto jednotku zvláštní a tedy má býti vlastním jmenem této jednotky, na př. *bělъ gradъ* = město tím výrazem nazývané, *velikъ dьnь* = pascha; srv. Mikl. 4, 148. V češtině je zajisté téhož způsobu výraz *velika noc* a bezpochyby také *Hora Kutna*; snad i příjmení *Dlúh-Jan* a některé výrazy jiné z pojímání takového vznikly; avšak v jiných výrazích tohoto druhu nelze toho ani dokazovati ani popírati, subjektivní pojímání a vykládání má tu tím více volnosti, čím méně jest positivních dokladův; proto chci v následujícím zde výkladě k této stránce nehleděti, t. j. případů dosvědčených podle této stránky netřiditi, nýbrž prostě je vyčísti.

velika noc, srov. stsl. velikъ dьnь. Doklady: velika nocz HusPost. 51[b], ciesař ob welyku nocz Břěcislava pozval bieše Pulk. 71[b], na veliku nocz HusPost. 62[b], až do weliki noczi Mat. 49, (vizina) lepši bude než ſwelyky noczy kozina Mast. 220, od weliky noci Pass. 162, k welycze noci Štít. nč. 120[b] a 136[a], po weliczie noci Pass. 251, 391, v sobotu po welyczye noci Štít. ř. 192[a], po velicie noci HusPost. 72[b], před weliku nocyu Krist. 74[b] atd. Za to jest později složenina *velikonocě*.

dobrojtro z *dobro jutro*: dobroytro vám milé panie Mast. 229, (kupec) dobroytro neb dobrý den vzdá Hrad. 112[b], sobě sě poklonivše dobroytro dali Pass. 366. Ranní tento pozdrav český dosvědčen je též v památkách německých: zuo der muoter sprach er sâ bêheimisch „dobraytra“ (Meier Helmbrecht v. 728, ed. Lambl); Der Bêheim sît uns nicht vergie, daz wir jehen müezen, unser vriunde grüezen „dobroytra“ des morgens (Seifried Helbling, didakt. básník XIII. stol., uvodí tento český pozdrav jako obyčejný v Rakousích). Béřeme ve výraze tomto adjektivum *dobro* za přívlastkové; ale možná že jest původu doplňkového, z věty nějaké jako *dobro budiž jutro* atp., a pak by ovšem nenáleželo sem. Později tvar složený: *dobré jitro*.

svat večer: na svatvečer dělati Rosa Jg., na svatvečer když práci svou vykonáš Art. z r. 1759 Jg., svatvečer před velikonočními svátky Dobr. Jg.

však den, *však večer*, *však čas*; *všaku neděli*, *všaku chvíli*, *všaku hodinu*, vesměs při substantivech významu časového.

Na př. k najposlednějšiemu dni súdnému beze všeho počkáníčka na wſak den běžíme Štít. ř. 111[b], na wſak den Koř. Mat. 26, 55, na wſſak den Mand. 12[a], Brig. 21[b], Otc 454[b] a j., na však den ŠtítV. 30, 47, 79, na wssak večer nového manželstva hledáchu DalC. 2, na wſſak czas Štít. uč. 96[b], 149[a] a j., Brig. 55[a], na wſak czas Štít. ř. 133[a], na však čas ŠtítV. 38 atd.; pravděpodobně dlužno čísti *všaku* (a nikoli *všakú*) také ve výrazech: na wſſaku neděli Štít. uč. 10[b], na wſaku chvíli Štít. ř. 132[a], na wſſaku chvíli Brig. 187[a], na wſſaku hodinu t. 120[b]. Vedle toho tvary složené: na uſaki den quotidie HomOp. 154[a], na wſaky den sem mezi vámi kázal Hrad. 82[a], na wſſaky den Štít. uč. 33[a], Brig. 10[a] a j., Otc. 297[a] a j., na wſaky čas Štít. ř. 223[b], na wſaké leto ŠtítOp. 146.

ve dne biele: ve dne biele Ryt. 295, v noci i v dni v byele t. j. u biele Hrad. 123[a], hvězdy w bjledni spatříny při zatmění Vel. Jg., oznámie své tváři wbjledni Hád. Jg., něco jest na bíle dni Us. (výraz spisovný, archaistický). Jiný pád mimo Lok. sing. doložen není. Z toho vzniklo adjektivum *bělodný*: bělodné vidění Cant. Jg., adverb. *bělodně:* bělodně kradou Us. Jg., a jiné výrazy adverbialní s formou skleslou: wbjlodni Dobr. exc. a bjledně Br., Jg.

do súdna dne: do ſudna dne ML. 47[b], do ſſudna dne Levšt. 151[b]; více dokladů neznám.

nynějšě času: z nynyeſſie (sic) času ex hoc nunc ŽKlem. 113, 18 (26), ot nynyeiſſie času i až na věky t. 130, 3 (či dvakráte chyba pisecká?).

ot stara dávna atd.: od ſtara dawna Štít. ř. 68[a], ŠtítOp. 253[a], ŠtítMus. 152[b], ODub. 96, Řád. pz. 37, Lobk. 28[a] a j.; po ſtaru dawnu Lobk. 21[b]. Z toho složenina: od starodávna Sv. 180, Pref. a Br. Jg., Us.; za ſtaro dawna Kruml. 400[b], za starodávna Pref. Jg., Us.; po starodávnu Pref. Jg., Us. Vedle toho též adjektiva tvar složený: za ſtareho dawna Ol. Ruth 4, 7.

Hora Kutna (sing.), *Hory Kutny* (plur.), srv. stsl. bělъ gradъ, rus. Novъ Gorodъ; na př. k Hoře Kuthně Erb. Reg. r. 1327 (č. 1311), z Hor Kuten Bílej. kron. Jg., na Horách Kutnách ZM. 300 atd.

Dlúh Jan atp.: Dluh Jan debet Lún. ks. 1385, Dluhyan debet t., Johannes Dluhyan t. 1395, loricam Dluh Janonis t. 1389.

nóv měsiec a *pln měsiec:* bude now měsiec Štít. uč. 3[b] (*nóv* může tu býti funkce doplňkové), po novu měsíci Vel. Jg., pln měsíc plenilunium Kom. Jg. Častěji klade se ve významu novilunium a plenilunium samo *nóv* a *pln*, buď bez substantiva, buď s Genitivem *měsiecě*; na př. w nowu in neomenia ŽGloss. 80, 4 a ŽWittb. t., nyní jest nov Us. Petrovic. Jg., na now sedmého měsiecě a neomenia Ol. 3. Esd. 5, 53, bydlili sú spolu na now měsiecě sedmého novilunio t. 9, 37, založichu chrám na now druhého měsiecě t. 5, 57, na now měsíců našich Br. Num. 28, 11 Jg.,

na nov měsíce vyhořelo město Kram. Jg., některého svátku neb novu měsíce Br. Koloss. 2, 16 Jg., vyšedše z Babylona o nouie pátého měsiecě noviluniо Ol. 3. Esd. 8, 6, kopání mělo by býti ne na plnu ale na nowu měsíce Byl. Jg., plný jsem jak měsíc na plně Br. Jg. Vedle toho bývá též adjektivum tvaru složeného: v soboty a o nouee měsiecě neomeniis Ol. 2. Par. 2, 4. Jindy zase bývá kompositum *novoměsiec*: k novoměsíci Br. Num. 28, 14 Jg.; nebo sklesl výraz bývalý ve spřeženinu *nóv-měsíc*, *pln-měsíc*, se členem prvým neskloňovaným: od novměsíce do novměsíce Isa. Jg., den pln-měsíce Partl. Jg., dříví po pln-měsícu (tak, omylem) at se podtíná Kom. Jg.

tučen mužík, jméno rostliny: tučen muzik SlovA.

chud muž: nebo plno město lidí bieše a proto chud muz hospody nejmějieše ML. 45^b.

k živu bohu: vždyť sem úpěl k zivu bohu Hrad. 132^b.

liba svého Jezukrista: viz nahoře (adj. masc. v platnosti substantivní).

Příklady ostatní, jež mi jsou známy, seřadím zde podle pádův.

Sing. Akk.: na jeden dalek oſtrow Pass. 608, bóh zatratí jazyk zlostiv ŽKlem. 7^a.

Sing. Vok.: o myloſtywe bože Pass. 592, odchylkou m. *-ý* (srov. doleji Instr. -em, -ém, m. -ým); — v Dět. Jež. 3^a čte se: kak učiti chceš ty koho o lenoſty twa przemnoho; přemnoho patří k učiti, a nikoli jako Vok. jmenný k lenosti.

Sing. Instr.: welikem křikem Pass. 326, s newelykem nepokojem AlxV. 2309, chválili boha hlasem welikém (tak v rkp.) HusPost. 60^b, s velikem hněvem Hus 1, 255, s biskupskem rúchem t. 397, uprziemem úmyslem ŠtítMus. 129^a, gedinem slovem Mat. 109, s gedinem pacholkem Lún. L 1441, s potvornem hlasem PB. 739, nad červenem mořem t. 808, kterem kúzlem t. 556, s velikem smutkem t. 518 (v PB. častěji), bielem stromem Mand. 11^b, bohatem kupcem t. Výb. 2. 602, s welikem zbožiem Mill. 10, mezi králem Barkú a ginem králem tateřſkem t. 5^a, obyczeynem oružím Otc. 28^b. Ale to nejsou tvary jmenné, nýbrž odchylky. Pocházejíť doklady tyto vesměs z doby, kdy tvrdé *é* se již úžilo v *ý* (= *í*); v době té zní sg. Lok. dobrém stejně s Instr. dobrým, mohla se tu tedy koncovka Lok. *-ém* omylem bráti také pro stejné znící Instr. (pozoru hoden je proto příklad z Husa: hlasem welikém); dále pak příklady nahoře podané pocházejí z textů, které i jinde mívají psáno *é* za žádané *ý*, dílem dialekticky, dílem chybnou analogií pravopiseckou, na př. ten giſte král Mill. 6^a, ten giſte obraz Mand. 2^b, od giſtech vyprávěčův t. 1^a, zvieřat czíſtech i neczíſtech Mill. 104^b, k rozlicznem neduhóm t. 20^b, s drahemi kameny t. 26^b, s welikemy perlami Mand. 67^b, bohóm ſwem Mill. 78^b, mezi ſwemy t. 46^a, neſlechane bolesti Otc. 40^a, nazewati sě t. 241^b; můžeme tedy v dokladech nahoře uvedených koncovku sg. Instr. psanou *-em* (m. *-ým*) bráti dílem za odchylku

u výslovnosti (dialektickou), dílem za odchylku písařskou (analogickou); bráti ony tvary za jmenné (velikem jako křikem atd.) brání nám ta okolnost, že nemáme pro ně dokladů v památkách nejstarších, kdež by jich, kdyby to byly pravé starožitné tvary jmenné, mělo býti nejvíce; dále že není pro ně dokladů z doby, kdy úžení *é-ý* ještě nebylo; a že doklady jsou zvláště hojné tam, kde i jinde často bývá psáno *e* za *ý*.

Plur. Nom. a Akk.: na hrad pány silny posadi DalJ. 108 V, v tu hodinu pojide pláč a úpy welyky Pass. 574, (matery) hrozny upy činiechu t. 76; psané zde *-y* pokládám za zúženinu místo *-é*, z příčiny právě vyložené; srv. sliby twy ŽWittb. 49, 14.

Plur. Instr.: že Kristus má hrzieby zzelezny ke kříži přikován býti Kruml. 55[b], pojide se všemi vojensky zástupy PB. 424, omylem m. *-ými*.

D) Stupňování adjektiv.

Stupňováním rozumím zde komparaci a gradaci.

Při pojmech *bohatý*, *bohatě*, *bohatec*, *bohatnouti*, *bohatiti* atp. mohu rozeznávati quale a quantum. Na př. pravím o osobě A, že je *bohatá*, nebo že *bohatne* atd., a pravím pak totéž o osobě B, pak o osobě C, atd.; tím vřazuji osoby A, B, C... do téže kvality. Ale v mezích této kvality stejné mohu při osobách A, B, C... znamenati a vyslovovati rozdíly kvantitativní, mohu znamenati a vyslovovati, že A jest bohat nebo bohatne více než B, ale méně než C, nejvíce pak že tu vyniká D atd., mohu znamenati a vyslovovati, že při kvalitě stejné jest kvantita poměrně (relativně, t. j. když po straně té přirovnávám A k B atd.) rozdílná. Znamenání (děj psychologický) a vyjadřování neb vyslovování (děj jazykový) těchto poměrných rozdílů jmenuje se komparací. Z toho vyplývá definice: komparace jest znamenání a vyjadřování poměrných rozdílů kvantitativních při kvalitě stejné.

Od komparace rozeznáváme gradaci. Také tu znamenají a vyjadřují se rozdíly kvantitativní při kvalitě stejné, ale bez poměrného přirovnávání, tedy prostě (absolutně). Na př. když pravím o osobě A, že jest *velmi bohatá*, že *velice zbohatla* atd., při čemž nijak nehledím k tomu a nevyslovuji toho, jaký je v téže příčině poměr mezi osobou A a osobami B, C, D atd.

Komparace a gradace nemůže býti při významech formalních, na př. *který*, *náš*, *čtvrtý*, *když* atd., nýbrž jen při významech realních, na př. *bohatý*, *bohatě*, *bohatec*, *bohatnouti*, *bohatiti* atp.; jestliže přes to přece nalezáme některé slovo významu formalního tak neb onak stupňováno, tedy buď má ve tvaru stupňovaném význam jiný, nebo je stupňováno analogicky, na př. *prvnější*, *nejjednější*, *roznaša* (fem.).

Mezi slovy významu realního jsou adjektiva a mnohá adjektivní (t. j. z adjektiv vzniklá) adverbia schopna gradace měrou

největší, a schopnost komparace jest jejich vlastnost skoro výhradní.

Při komparaci rozeznáváme stupně. Těch může býti při téže kvalitě velmi mnoho, do nekonečna; na př. osoba A může býti bohata měrou jistou, B měrou větší, C ještě více atd. Ale ze řady té nekonečné vybraly se a vynikly v jazyce stupně tři: 1) positiv, stupeň základní; kvantita jest vyslovením kvality implicite a všeobecně potvrzena také, a míra její se neurčuje; 2) komparativ, jenž vyslovuje, že kvale jest v předloženém případě A přítomno u míře větší nežli v některém případě jiném B; název „komparativ" je nevhodný, lépe by bylo nazývati tento stupeň „praelativ", srov. Ziemer Vergleichende Syntax der indogerm. Comparation (1884) str. 9; 3) superlativ, jenž vyslovuje, že kvale jest v případě předloženém přítomno u míře největší, t. j. u míře větší nežli ve kterémkoli případě jiném.[1])

Výrazy pro vyjádření komparativu a superlativu jsou jednoduché a složené (opsané, perifrastické).

Výrazy jednoduché zakládají se na kmenech, kteréž vyvinuly se zvláštní jenom při adjektivu a adjektivním adverbiu; na př. *bohatý* kompt. *bohatější* superl. *najbohatější*, adverbium *bohatě*, *bohatějie*, *najbohatějie*. Výklad o původu těchto tvarů patří do kmenosloví. Zde jen krátce buď připomenuto, že kmen komparativní tvoří se z adjektiv původních příponou -jьs-, z odvozených příponou *-ějьs-*, k čemuž přistupuje většinou ještě přípona další *-je*; na př. *chud-jьs-je*, *bogat-ějьs-je*, z čehož náležitými změnami hláskovými jest kmen a spolu sing. Nom. Akk. neutr. sklonění jmenného *chuzše*, *bohatějše*, k tomu příslušné fem. *chuzši*, *bohatější*, masc. *chuzí*, *bohatějí*, plur. *chuzše*, *bohatějše*, adverb. *chúze*, *bohatějie*, ve sklonění složeném sing. masc. *chuzší*, *bohatější*, fem. *-ie* atd. Kmen superlativní utvořen jest složením kmene komparativního s předložkou *na-* (vlastně adverbiem, = super), *naj-*, někdy *nad-*.

Vedle těchto výrazů jednoduchých jsou pro komparativ i superlativ také výrazy perifrastické, opsané, tedy složené; na př. komp. *více bohatý*, superl. *nejvíce bohatý* atd. —

Jde o syntaktické vazby komparativu a superlativu.

Komparativ vyslovuje, že v dané kvalitě vyniká A nad B. Půjde o výklad toho: *α*) jak se vyjadřuje B, nad něž A v komparaci vyniká, a *β*) jak se vyjadřuje míra, o kolik vyniká A nad B.

Ad *α*. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, vyjadřuje se způsobem několikerým; zejmena

1. Genitivem (Ablativem), a to

[1]) Někteří čeští theoretikové, zejmena také Roh, měli prý mezi komparativem „lepší" a superlativem „nejlepší" ještě stupeň zvláštní „nadlepší", což podle Blahoslava bylo prý proprie et erudite, sed non admodum usitate Blah. 171.

a) pouhým (bez předložky): *jsem lepí tebe, jsem chuzí bratra, jsem bohatější bratra*, adv. *róžě ktve (kvete) všeho kráše*. Na př. z nichž každý bohatější otcě tvého jest Kat. 30, ež (on) jest všeho světa kraší t. 20, že j' mení otce Štít ř. 25[b], bóh nemóž sebe mení býti Štít. Výb. 1. 669, prst mój větší jest hřbeta Ol. 3. Reg. 12, 10, jestiť mne jiný přívuznější alius me propinquior Ol. Ruth. 3, 12, sv. Jan ve mnohém jest věcí svatého Štěpána Štít. ř. 27[a]; kdybys byl sebe moudřejší, sebe silnější Us.; lepše jedno druhého Štít. uč. 142[b], lepše j' jedno (řemeslo) druhého. t. 79[a], jenž (srdce) jest tvrzše všeho Modl. 160[b], boha jehožto ničs drazſye nenie Hrad. 94[a], sukně (Nom.) košile (Gen.) bližší nebývá DalC. 36, duše jest těla dóstojnější Štít. ř. 61[a], duše lepši jest těla t. 67[a], (Maria) jest všech žen dobrotivějšie Kat. 34, moc dvojitá silnější jest jednostajné ŠtítMus. 192[b], moc dvoje ſylniegſſie jest jedné ŠtítOp. 116[a], múdrost jeho bude nižší tebe Ol. Job. 15, 8, pokorný nikdy sě nepřijednává wyſſiemu ſebe nebo dóstojnějšiemu ani k rownieiſſiemu ſebe Kruml. 121[a], mnohých vrabcóv lepší ste vy multis passeribus Koř. Mat. 10, 31, lehczeyſſij pardow koni jeho a ruczeyſſij wlkow Ol. Hab. 1, 8, (oni) budú sebe pilnějše Štít. uč. 123[a], k mlazším sebe skutky pořádné milosti ukazovati Modl. 45[b]; kdybys věděl sebe víc Us.; o ty květe všeho kráše ktvúcí Hrad. 55[a], umřešta Nadab a Abiud dřieve svého otcě ante patrem Ol. 1. Par. 24, 2, (paní) je dříve toho času za muž šla Rožmb. 122, (Maria Magd.) sešla k hrobu dolóv dřiev všech jiných apostolóv Hrad. V[b], což viece deseti hřiven Rožmb. 68, což méně desieti hřiven t. 190, atd. Genitiv této vazby má svůj p ů v o d v bývalém Ablativu. V sanskrtu je tu Ablativ pravidlem a způsobem nejstarším: ghrhāt svādījah sladší másla (než máslo), madhvo svādījah sladší medu, Ziemer l. c. 30. V latině zůstal Ablativ zachován: patre maior, melle dulcius; latina jako vůbec, tak i zde vyznamenává se zachováním starého Ablativu, kdežto z jazyků jiných Ablativ většinou se ztrácí a bývalá jeho funkce ukládá se pádům jiným. V řečtině je Genitiv: *μείζων πατρός, μείζων ἀδελφοῦ*; tvar *πατρός* je Gen. a spolu bývalý Ablativ, jako v sskr. je marútas atd. Genit. i Ablat.; ve výraze *μείζων πατρός* bylo *πατρός* původně Ablativem; pak kategorie Ablativu z jazyka vyhynula, tvar *πατρός* znal se jen jako Genitiv; za Genitiv bral se týž tvar i ve rčení *μείζων πατρός*, kdež jak praveno byl původně Ablativem; z toho vzalo se pravidlo, že při komparativu vůbec má bývati Genitiv, a že tedy má býti také *μείζων ἀδελφοῦ, μείζονες πατέρων*, t. j. kladly se ke komparativu i Genitivy původní. Srov. Ziemer l. c. 47 sl. V germanštině za původní Ablativ jest Dativ: got. maiza imma *μείζων αὐτοῦ*, l. c. 73 sl. Ve slovanštině vyvinul se Genitiv místo bývalého Ablativu postupem podobným jako v řečtině: byl tu původně Ablativ; tvar jeho na mnoze se zachoval (na př. bratr*a*, měst*a* jsou původem Ablativy, koncovka jejich *-a* je náležitá střídnice za sskr. koncovku Abla-

tivu *-āt*, sr. Listy filolog. 1874, 78); ale kategorie jeho splývá s Genitivem; proto i tvar jeho, pokud se zachoval, pojímá se za tvar genitivní; ve rčení „jsem lepí bratra" bylo *bratra* původně Ablativem, ale béře se pak za Genitiv; s toho pak sňato pravidlo, že komparativ mívá při sobě Genitiv; a podle toho pravidla praví se pak také: jsem lepí *tebe*, jsem lepí *bratróv*, t. j. komparativ váže se i s Genitivy původními. Srov. Ziemer l. c. Významu jest tento pád (Ablativ-Genitiv) odlukového, separativního. Odlukový význam tento shoduje se s významem též odlukovým, který je v komparativě; komparativem totiž odlučuje se A od B, a tím odlučováním vyjadřuje se vynikání A nad B. Ziemer str. 8 tak to vyslovuje: sage ich „madhvo madintaram = melle dulcius, λευκότερος χιόνος", so hebt sich der verglichene Gegenstand vom Honig durch seinen Geschmack, vom Schnee durch seine glänzende Farbe ab, er unterscheidet sich von ihm, er übertrifft ihn.

b) Genitivem (Ablativem) s předložkou *ot*: jsem lepí *ot bratra*, jsem lepí *ot tebe*, v dokladech dial. slc.: starší ode mňa Jg. (z divadelní hry od Baizy), los jest větší od koně Jg. (Orbis pictus, slc.). Srov. pol. wiem to lepiej od ciebie; mrus. horša ljubov vod bolesty; srb. šire je nebo od mora, duže je more od polja, brže su oči od konja, sladji je šećer od meda; bulh. pochrabrъ otъ tebe fortior te (Bell. Troj.) Mikl. IV, 553; dále novořecké αὐτὸς εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν (než bratr), ἡ Γερμανία εἶναι μεγαλοτέρα ἀπὸ τὴν Γαλλίαν (než Gallie), Ziemer l. c. 96; v latině pozdější: quod dei filius non sit minor a patre, si plus de triginta pedibus patuerit t. 104 a 105; ital. io sono più grande di te t. 109; stfranc. mieulx de moi; novofranc. jen před číslovkami: plus de quatorze t. 110. Vazba tato je pozdější a vzniká ze předešlé. Z Genitivu prostého vytrácí se totiž časem význam jeho odlukový; komparace však žádá, aby význam tento tu byl; přidává se tedy předložka *ot*, *od*, pro obnovení a sesílení významu odlukového.

V obojích těchto vazbách, jsem lepí *tebe* i jsem lepí *ot tebe*, vyjadřuje se tedy stupeň komparativní odlukou (předmětu A od B); jest to komparativu typus zvláštní, rozdílný od následujících, a to podle charakteristické známky své typus separativní. —

2. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, vyjadřuje se pády předložkovými jinými (mimo Gen.-Abl. s *ot*); totiž:

Akusativem s předložkou *nad*: jsem lepí *nad tebe*. Na př. práva žádnějšie nad zlato a slazšie nad med super aurum super mel ŽWittb. 18, 11, (člověk) sám sa nade vše zlato dražší AlxV. 627, (bóh) věcí jest nade všecku chválu Štít. uč. 104ᵇ,ež sem radost marnú nestyděl sě dráže vážiti nad čest věčnú Štít. ř. 218ᵇ, to ješto t jest nad tě daleiſſie Kruml. 311ᵇ, Kristus jest byl přeušlechtilejší nade wſſe panny t. 329ᵇ, tam budeš bohatější a mocnější nad kreſſa (nad Kroesa) t. 97ᵃ; nad jiné maudřejší

Vel., horší jsau nad jiné Br., sladší nad med Kom. Jg.; neni služebník větší nad pána svého Bible 1857 Jan 13, 16, Vulg. maior domino suo; srov. pol. słodziejsza nad miod, mrus. nad mene virňcjša Mikl. IV, 423 sl.

Genitivem s předl. *kromě:* jsem lepí *kromě tebe.* Na př. nic kromie nieho (Krista) nenie mnieno mrzčejšieho Kruml. 313[b].

Akkusativem s předložkou *mimo:* jsem lepí *mimo tě.* Na př. jenž (Kristus) jest nad vší věcí pánem, mymonez (m. mimo ů ž) mocnějšieho nenie Kat. v. 2390; vlas požlutalý a mimo gine tenſſí solitoque subtilior Ol. Lev. 13, 30; srov. sln. če ima kaj lepšiga mimo mene etwas schöneres als ich Mikl. IV. 413, brat je večji mem mene t. 544.

Genitivem s předl. *z, ze*: jsem lepí *z jiných.* Na př. to mi wiecz z gineho v divy (t. jest) Hrad. 33[a], Hron tu byl v radě ze wssyech mudrzyeyssy nazván DalC. 88, sv. Jakub z ginych jest věcí mnohem ApD. d, aby zdáli se z jiných počestnějše Štít. ř. 67[a], (židé) mají sě za cztnieyſſie z gynych BrigF. 75[b].

Instrumentalem s předl. *mezi:* jsem lepí *mezi vámi.* Na př. ty Betleme, země židovská, nikoli menſſye si mezi knieżaty židovskými Ev. Víd. Mat. 2, 6 nequaquam minima es in principibus Juda Vulg., toho žena bieše velmi šlechetna mezi svými a ješte mezi křesťany ſſlechetniegſſie OtcB. 157[a], ač kto mezi nimi mudrziegſſij bieše t. 2[a].

Lokalem s předl. *po:* jsem lepí *po tobě.* Na př. (Aristoteles) jmějieše (věnec břečťanový) na znamenie, že po nyem wyeczſyebo nenie AlxV. 354; kto mě viec ukojí po tobě mój milý synu Modl. 57[a] (příklad nejistý, poněvadž viec může býti vzato tak ve významu amplius).

Akkusativem s předl. *přěs:* mezi rokoma přěs šest nedě rok nemine jedniem dnem viece Rožmb. 83, přes ten počet ví jich tam nebylo Mikl. 4, 439; vazba zřídka se vyskytující.

Všecky výrazy tyto mají ten význam společný, že se jim vynáší A nad B; tedy typus elativní. —

3. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vy niká, připojuje se k tomuto spojkou *než, nežli*: jsem lepí *než ty nežli ty.* Na př. lepí mohutý sedlák než vladyka chudý Štít. u 97[a], lepí jeden pták v ruce než dva letiec ŠtítV. 261, jeden sta dnostojnější jest nežli druhý Štít. uč. 97[a], (lhář) jest horší než i žád zloděj Alb. 23[a], jest lepše poslušenstvie než která oběť Štít. 71[b], 120[b], nejezď dále nežli mile NRada 985 atd. Spojka ne *nežli* jest záporné slovce *ne* s enklit. *-že, -li*, tedy *ne-že, ne-že-* a pravilo se tedy při významu původním: „já jsem lepí, *ne* ty Tedy typus záporový, negativní. Vedle toho typu jest v positi typus srovnávací „jsem dobrý jako ty", výrazy typu záporové pojímají se do typu srovnávacího, a tím pojímáním vtiště *ne-ž(e)* do významu též srovnávacího, = *quam.* Podobně ně v sanskrtu: adah śrejas *na* idam = illud melius quam hoc (vlast

non hoc), Ziemer str. 147. V jazycích romanských: ital. ella è più bella che tu non credi, ho trovato più che non credeva, quest' uomo è più ricco che non si crede, franc. il est plus puissant que vous ne croyez, vous écrivez mieux que vous ne parlez, Diez Gramm. III² 380. Ziemer str. 10 uvodí z Potta, Etymol. Forsch. I² 350 stejnou vazbu mosquitskou: Jan almuk, Samuel almuk apia; doslovně to znamená: Jan stár, Samuel stár ne; platí to však za výrok komparativní: Jan je starší než Samuel.

4. Předmět (B), nad nějž předmět jiný (A) v komparaci vyniká, připojuje se k tomuto spojkou *jako*: jsem lepší *jak ty*. Tedy typus komparativní. Na př. jsem lepší jak ty Us. (Jg. Slov. I. 546ᵇ), bylo nás více jak sto Us. V jazyce starším vazba tato nebývá; v novém přijímá ji Usus z jazyků cizích, hlavně z němčiny Jg. (l. c.). V ruštině a polštině jen řídkou odchylkou se vyskytá, hojnější pak jest ve slovinštině a srbštině lužické. Z jazyků cizích mají vazbu touž latina (quam), jazyky romanské, germanské atd., Ziemer 224 sl.

Ode všech předešlých způsobů odchyluje se příklad: své koleno nakloňuješ przied nyzſſym tobie Brig. 61. Dativ je při komparativu pravidlem v germanštině a je tu zástupcem Ablativu: got. maiza imma *μείζων αὐτοῦ* sthněm. wîzero snêwe bělejí sněha, Ziemer 73 sl.; ale k tomu nepodobá se uvedený příklad staročeský, tu bezpochyby omylem jest napsáno tobě místo tebe.

Ad *β*. Míra, o kolik v komparaci vyniká A nad B, vyjadřuje se:

1. *Instrumentalem*. Na př. což méňe lotem desieti hřiven Rožmb. 170 (nč.: co je o lot méně než deset hřiven); což viece desieti hřiven gednyem groſſem t. 191 (o jeden groš více než deset hřiven); nenie právo, gednyem dnem dále šesti neděl k roku (soudnímu) příhnati t. 81 (o jeden den dále než šest neděl); gednyem dnem což by bylo dále (t. než šest neděl) t. 77, mezi rokoma přěs šest neděl rok (lhůta) nemine gednyem dnem viece t. 83; (ty, Maria Magd.) hledala s' jednoho, nalezla s' viec gedniem toho Hrad. 32ᵃ (nalezla jsi o jednoho více; MMagdalena hledala u hrobu Ježíše, a nalezla tu místo něho dva anděly); jich písma nalezeny (sic) jsú rovna (identická), nic méňe ani viece gednym ſſuwem Nikod. 90ᵇ; Jan ſtem rytyerzy viec mějieše nežli Otta PulkR. 150ᵇ. — Instrumental tento je skleslý ve význam *adverbialní* ve výrazích *mnohem*, *málem*, *velím*. Na př. svatý Jakub byl věcí mnohem ApD. t. j. větší o mnoho, ta hora svú dálí jest odtad dvúcát dní neb malem dále Kat. 194 nč. o málo dále, malem dále AlxH. 2, 25 a AlxV. 343, malem viece AlxV. 562, (Darius) ješčež viece něco malem sprostnějšieho mějieše ſuda pěšieho AlxH. 3, 40; bóh jest těm welym obecznyegy Alb. 33ᵇ, neb bych velím radějši ot mečě sešla Pass. 19, aby ty kraloval welym sčestnějie Štit. ř. 40ᵇ, welym ſpyeſe sě naučí mluviti Alb. 32ᵇ, velím viece Pass. 121 atd.; *velmi* viz doleji 2. — Sem

patří též adverbialní výraz *tiem*, bude tím líp Us.; a korrelativní *čím-tiem*, na př. czzim jsmy od hrdosti pýchy prazdnieiſſe, tiem jsmy milosti pilnieiſſe (plnějše) Kruml. 314^b; čím jeho (svrchovaného dobra) člověk častějie má, tiem jeho viece pochopnější jest t. 464^a; (duše) čím prázdnější bude těchto věcí, tiem oněch plnější bude Štít. ř. 186^b; čím kde další pravda, tiem dalejí bóh Štít uč. 86^b; vrba, čím častějie ji obrubáš, tiem ť sě hušťe obalí t. 84^a; čím víc tím líp Us.

2. *adverbiem jiným.* Na př. (darové duchovní) tak jsú daleczye ſſlechetnieyſſij jakžto nebe od země z dáli (t. jest) Kruml. 128^b, tobě lid tento ſpyeſſe posluſſnyegy bude Pulk. 31^a, (Alx.) byl by velím viecze mdlegij jímžto sě mněl sa čilejí AlxB. 7, 28, člověk jeho (svrchovaného dobra) viece pochopnyegi jest Kruml. 464, musím o tom malo dele mluviti t. 216^a, mnoho lepe nám vrátiti sě Ol. Num. 14, 3 (Vulg. jen melius), to jest mnoho vzytecznyegie než ono Kruml. 414^b, že je jiný mnoho lepſſij OtcB. 149^a. Sem klademe také *velmi*, a nikoli do 1, poněvadž není jisto, že by bylo původem svým Instrumental; na př. ten jest welmy ſylnyegy Alb. 8^b, ten jest welmi ſilniegij Kruml. 133^b, welmy viecze hy byl jedl Ol. 1. Reg. 14, 30.

3. *Akkusativem* s předložkou *o*. Na př. má o sto ovec více než já Us. Jg., tak obyčejně v jazyce novém. Podobně v pol. a luž. srb., Mikl. 4, 429. Způsob ten rozšířil se podle němčiny.

4. *znásobením* toho, co by bylo vysloveno v positivu. Na př. navracuji ctirkrat viece reddo quadruplum Koř. Luk. 19, 8, cztirzkrat dráže vir ovem reddet in quadruplum Ol. 2. Reg. 12, 6. —

Komparativ mívá význam superlativu. Na př. crineiſi hostis teterrimus Greg., zcoreiſe celerrimo imperio Greg., o vozě dvě stě junoš wiborneyſſích svú šlechtú przirozeneyſſích biechu mu přisluhujúce AlxH. 3, 14 sl., dvě stě jinochów wybornyeyſſych svú šlechtú przyrozenyeyſich AlxV. 1255 sl., slyšte čstní otčíci vše šlechty przyedſy dědici t. 1300, Hron byl v radě ze všěch mudrzyeyssy nazván DalC. 88; a ty Betleme, země židovská, nikoli menſſye si mezi kniežaty židovskými nequaquam minima es Ev. Víd. Mat. 2, 6; vaše sluhy i lepſſye mládcě otejme optimos iuvenes Ol. 1. Reg. 8, 16. —

Superlativ vyslovuje, že předmět A vyniká v dané kvalitě nade všecky jiné s ním srovnávané předměty B, C, D . . .

Půjde o výklad, jak se vyjadřují B, C, D . . ., nad něž nade všecky předmět A vyniká. Děje se to

Genitivem partitivním: najlepší *všěch*; na př. jěž (Maria) jest wſech kraſſ nayſwietleyſie Kat. 34;

Genitivem s předložkou *z, ze:* najlepší *ze všěch;* na př. to má naywieczſye jest ze wſiech mých bolestí bolest Hrad. 59^a, ktož nevie toho že je zlato najdražše z střiebra a z železa ŠtítV. 15, ješto jest ze wſſeho naidiwnieiſſie OtcB. 145^a, ten mi jest ze wſſyech nagprotiwniegij t. 65^a, jenž biechu naivczenieiſſij i naimudrzieiſſij

ze wſſeho ſwieta t. 201[b]; když sě na stolici usadi ze wſſyech nagwyſſ t. 128[a].

Instrumentalem s předl. *mezi*: najlepší *mezi všěmi*; na př. najlepší mezy pohany AlxV. 1549; je tu pojetí stejné, jako když v sskr. jest Lokal: tvām devešu prathamam havāmahe tě mezi bohy prvního vzýváme, Ziemer l. c. 36.

Akkusativem s předl. *nad*: najlepší *nade všěcky*; na př. nad veš svět najbohatější, nade vše múdré najmúdřejší Kat. 22; ty s' se jemu ukázal nade wſſieczky jine naylſtiwiegſſy Kruml. 41[b]; jakež Kristus jest bez pocztu nade wſſyeczky svaté nayſwyetyeyſſy, takež bez czyſla jeho tělo nade wſſyeczky svaté nayczyſtſſye t. 93[b]; to slovo nad weſſken ſtred nayſladſſie t. 412[b]; nade všecky nejmaudřejší Vel., delfín i nad ptáky nejrychlejší jest Har., umění toto nade všecky jiné věci nejslavnější Bylin. Jg.

Akkusativem s předl. *mimo*: najlepší *mimo všěcky*; na př. (ten) jmá naywietſſy chwalu mimo gyne Otc. 250[b].

Lokalem s předl. *po*: najlepší *po vších*; na př. po wſſyech najposléze nese jej (hrozen) k uopatu OtcB. 90[a].

Možná že se vyskytuje ještě některý způsob jiný.

Při komparativech rozeznali jsme podle rozdílných způsobů tohoto vyjadřování a podle rozdílného jeho významu několik rozdílných typů; při superlativu je význam a typus ve všech výrazích jeden a týž, vyslovený dobře grammatickým názvem superlativu.

Míra, o kolik vyniká A nad B, při superlativu zřídka se udává; na př. Kristus jest bez pocztu nade všěcky svaté nejsvětější Kruml. 93[b], (tělo Kristovo jest) bez zyſla vnade všěcky svaté najčistšie t. Z pravidla určení takového při superlativu nebývá; tu jest proti A předmětů jiných několik a praví se jen prostě, že A nad ně nade všecky vyniká. —

Adjektiva (a adverbia) složená s *ne-* stupňují se způsobem obyčejným, když jsou významu opakokladného: *nesčastný — nesčěstnějši — najnesčěstnějši* nč. *nešťastný — nešťastnější — nejnešťastnější*; na př. Jakub měl dvě ženě, nekrašší s očima potuchlýma a druhú krásnú Štít. nč. 69[b] (nekrásný, opakokladem = šeredný), (panenstvie) čím bude viece zprzněno tiem jest bohu newzacznyeyſſe t. 44[b] (nevzácný, opakokladem = odporný, mrzký), čím bude nečiſti tiem bude méně vzácna ŠtítOpat. 334[b], jich těla budú nelepeyſſye (sic) Kruml. 93[b] (nelepý = šeredný), skrze to budete nedoſtatecznieyſſe ŠtítMus. 229[b], odtud jest zlost uayneſnaźſſy vyhnati ŠtítOp. 311[a] (nesnadný = těžký), novin neſnadſiech Kat. 80, neſnadnyeyſſie svády t., což by neſnadſſieho Pass. 405, tiem neſnaźſſie Hug. 116, toho hřiechu najneſnaze se lidé kají Štít. nč. 54[b]. Zvláště snadné je obyčejné stupňování těch adjektiv záporných, která vedle sebe kladných nemají anebo když jejich tvarů kladných zřídka se užívá; na př. *nestydatý* (nikdy kladné: stydatý) *nestydatějši*, *nejnestydatějši*, *neduživý* (nikdy: duživý) atp. — Kde tvar záporný není významu opakokladného, tu

vyjadřují se stupně opisováním; na př. *neveliký, méně veliký, nejméně veliký* (poněvadž neveliký není = malý). Mnohdy může při témž adjektivu býti pojetí rozdílné, na př. při *nedůstojný, nemilý*; beru-li zde zápor za opakokladný, tedy je komp. *nedůstojnější, nemilejší*, a superlativ *nejnedůstojnější, nejnemilejší*; beru-li však zápor za pouhý a bez opakokladu, tedy je kompt. *méně důstojný, méně milý*, superl. *nejméně důstojný, nejméně milý*.

Participia jsou komparace schopna podle rozdílného významu svého měrou nestejnou; čím více se blíží významem svým k adjektivům, tím jejich schopnost komparace je větší. Stupně vyjadřují se dílem kmenoslovně, dílem opisem. Na př. abychom byli dokonaleyſſe Modl. 31ᵃ, čím bude zprznilejši tiem bude méňe vzácna ŠtítOp. 314ᵇ; rozkvetlejší a více rozkvetlý Us.; bývať u přikladiech cos buď drzymyeyſſe Štít. uč. 149ᵇ, aby to v paměti bylo drzymyegie Štít. ř. 218ᵃ; mój sluha vczenyegi jest Kat. 46, svatý Jan powyſſenyegy jest než proroci Pass. 277, i jeden tak svrchovaný by ſwrchowanyegij nemohl býti Štít. ř. 59ᵇ, bych umřěla utieſſenyeyſſy Hrad. 59ᵇ, aby dobří v dobrém byli zapalenieyſſie BrigF. 56ᵃ; chválenější a více chválený, více ubitý, více zpitý Us.; více vynikající, nejvíce vynikající (ve Světoz. 1885, 686 počítá se N. „k nejvynikajícím učencům našim“; výraz nečeský).

Číslovky jsou schopny komparace jenom pokud mají v sobě význam realní. Toho způsobu jest jenom číslovka řadová *prvý, první*, pokud znamená tolik co *přední*, a číslovka základní *jeden*, když se béře ve významu simplex nebo unicus. Na př. prvější, prvnější Us., z těch jeden naiprwnieiſſi vecě OtcB. 90ᵇ, (bůh) jest najjednější Štít. Rozb. 677, (bůh) nadjednější (sic) jest nad to nade vše co kdež jest jedno t.

Superlativní *na-, naj-* přidává se též ke tvarům nekomparativním a dodává jim významu superlativního. Na př. *najpředy:* Judáš nayprziedy jdieše ML. 109ᵇ; *najposledy* atp.: křest pokánie a naypoſledy svatý olej Štít. uč. 114ᵃ, naypoſledy věděti jest Alb. 99ᵇ, naypoſledy Kruml. 52ᵃ a 65ᵃ, naypoſledi novissime Koř. Mat. 25, 11, těch ještě jsú budúcí naypoſledy in novissimo Ol. Ekkl. 1, 11, každý naypoſlee všecko ztratí Štít. ř. 43ᵃ, v naipoſlednie vlasti OtcB., by naipoſlednie prozřěli novissima ŽKlem. Deut. 29, až do naypoſlednye chvilky Brig. 115, w naypoſlednych dnech in diebus novissimis Ol. Gen. 49, 1, od naypoſlednych počne sě řád odplaty Štít. ř. 109ᵇ, naypoſledny časek Kat. 196 atd.: sem ovšem nepatří tvary *najposlednější, najposléze*, poněvadž zde tvar s *naj-* složený má tvar komparativu; — *najprvní* atp.; duchem naʼprwnym spiritu principali ŽKlem. 50, 14, nayprwnye poznánie (seznámení) apostolské Krist. 34ᵇ, nayprwnye suché dni ODub. 121, nayprwnym kazatelem Hrad. 64ᵇ, nayprwnyeho člověka Kat. 110, nayprwnye (měsiec) Mill. 61ᵃ, naiprwnij den OtcB. 97ᵃ; — *najvrchní*: hospodin naywrchny excelsus ŽKlem. 98, 2; t. 72, 11 a 49, 14; — *najpotom:* naypotom

přídů děvicě novissime Ev. Víd. Mat. 25, 11; — *najsvatosvatý*: nayſwatoſwate svatosti pane Hád. 56ᵇ; — *najspieše*; jednoduché *spieše* je vlastně positiv = rychle, jak svědčí doklady: dvanáct vrabcóv upadechu, u mistrovo lóno ſpyeſe Dět. Jež. 2ᵇ, (člověk) dobrého ſpyeſe poběhne ve zlem jsa pak sě nehne AlxV. 549 (jsou tu opposita: spieše t. j. rychle poběhnúti, a pak sě nehnúti), poď pane ſpieſſe a učiň súd BrigF. 70ᵇ, protož przyd ſpieſſe mrtviť jsme Brig. 172, pánku mysl o sobě ſpieſſe Hrad. 143ᵃ, (švec) sadi druhý (kroš) ſpieſſe t. 125ᵇ, kdy chcvě ty škorně ſpieſſe prodati t. 126, již hrad na ztraceňú bieše by sě byla ciesařovna nedomyslila ſpieſe na zábradlech státi a volati DalH. 39, spomoz nám ſpyeſſe Modl. 166ᵃ, veléc jemu ſpieſſe za ním běžěti Pass 374, (císař) káza svým rádcém k sobě sě přibrati ſpyeſe Kat. 86, ať ſpieſſe pojdem velociter Ol. Num. 20, 19 atd.; tento positiv *spieše* pojímá se však záhy za komparativ, jak svědčí opět doklady: ſpies mohú přičiniti mé bolesti než umniti Hrad. 37ᵃ, tiem ſpijeſſe Štít. ř. 109ᵃ, vyjda ſpieſſe vzdajž jemu dieku egredere celerius Otc. 182ᵇ, čemu ste ſpieſſe než jindy přišli velocius Ol. Ex. 2, 18 atd.; z tohoto pak za komparativ pojatého tvaru *spieše* utvořil se pak ovšem i superlativ: to jest nayſpieſs proto že ŠtítOp. 180ᵇ, čímž nayſpieſſe muož Mill. 81ᵇ, a jakož nayſpieſe ona svú prosbu skona hned sv. Jan promluvi Hrad. 56ᵇ, nayſpieſſ mi sě to přihodilo Pass. 374 atd., nč. spíše kompt., nejspíše.

V srbštině a bulharštině někdy také substantivum, ano i sloveso se stupňuje. Na př. *junak* komp. bulh. *pojunak*, pojunak ot mene Mikl. 4, 226 (z Milad.), srb. *voljeti — najvoljeti*, koga bi ti brata najvoljela Vuk II (1841), 289, ja bi burmu najvoljela Vuk Rječnik s. v., ja bi Janka najvoljela t., bulh. *počita- — najpočita-*, jego naj počitachъ eum maxime colebant Mikl. 2, 359 a 4, 213. V češtině případů takových není. Nepatří sem komp. *tměji*, *změji* a superl. *nejtměji*, *nejzimněji*. Tu jenom zdá se, jako by byla stupňována substantiva *tma*, *zima*; v pravdě však subst. *tma*, *zima* stlačena jsou ve význam adverbialní, jak viděti ve rčeních bylo tma, bylo zima; při pojetí pak adverbialním jest pak ovšem možna i komparace a vyvinuly se i zvláštní jednoduché tvary pro komparativ a superlativ. —

Gradace jest adjektivum a adjektivní adverbium též schopno u míře veliké, ale není to tak jeho vlastností a známkou zvláštní, jako komparace, nýbrž schopnost tato shledává se při jiných významech realních, na př. jako jest stupňované adjektivum *přeblažený*, *rozmilý* atd., tak jest i stupňované substantivum *přemnožstvie*, *přěradost*, *rozjablunka* atd., a odtud přenáší se i na slova významu formálního, na př. *překterak*, *roznaša* (už jsi ty Aničko roznaša Suš. 432). O té věci, o graduaci vůbec, chci pojednati jindy. —

Zjevení sv. Brigitty v literatuře české.

Napsal Jos. Hanuš.

(Dokončení).

Výňatky textové, ke kterým v části předešlé poukazováno.

Předmluva k rkp. 17. F. 1.

Poczynagi ſie knyhy vzyteczne Swate Brygitty o zgewenich.[1]) Dywne[2]) ſlyſſano geſt wnaſſi zemi/ drziewe/ buoh w zakonie ſtarem s weliku hrozu mluwil k lidu mocz ſwu lidem vkazuge A ted gyz tiſſe mluwj chtie ſwe vkazati miloſrdie/ A tot geſt widienie ono Eliaſſovo/ geſſto widiel Ano gde nayprw duch hrozny hory a ſkaly przewraczuge Potom widiel pochotne tiche poczeſſye/ a tu byl hoſpodin/ Neb hoſpodin wſſemi cziny ſwych zwolenych hleda/ aby zli den ſudny omluwy negmieli/ geſſto ni gednuo^{v} ni druhe^{v} nedadie pohnuti ſebe/ by hledali hoſpodina Az tep w tyto czaſy ſwe nam vkazal miloſrdie koſtel ſwoy ſkrze zenu napomenul/ Skrze ſwatu Brigittu vkazaw gi w gegym nabozenſtwi mnoha widienie a chtiel, aby pſana byla/ a ohlaſeyl ſwatoſzt gegij/ ze geſt wzdwizena w koſtele Rzymſkem/ a mezy ſwate przipſana leta od Bozieho narozenie po tisyczi letech a po trzech ſtech po dewietidczat prweho *[1^{b}]* A den gegi polozen geſt na zatrzie po dny Swate Marzie Magdaleny/ ze gi yalko ſwate wdowie ſluzy koſtel/ a bylat geſt za mne ziwa neznal gſem Ya gie/ ale ſlychal gſem o ſwatoſti gegi/ a widali gi znami mogi Y rzekl gſem diwne geſt ſlyſſano w naſſi zemi Czaſto gſem ſlychal, ze rziekagi/ Nikdy dobreho nicz neſlyſſeti/ kee kdy ſlyſſeti tento ſie oſwietil Ay toſſt ted ſlyſſeti Ze ſie tato oſwietila milugicz boha milugicz dobre ſwych bliznich/ hrziechuow w lidech nemilugicz Proti nymz geſt z knyhy pſala Yakoz w tom byla wuole bozie A gſut ty knyhy pilnie miſtry vczenymi opatrzeny a nenie w nich blud nalezen acz gſu wyſſly ſkrze zenu A zdali buoh nemoz czo chcze/ ano toho plno piſma (!) ze buoh czaſto mdle a potupne wywoluge aby ſylne pohanyl A zdali y zeny nebywaly prorokynie a geſſto buoh ſkrze nie znamenitie czinil welike wieczi Yudyth Heſter Anna wdowa ony Sybylly Protoz az y nenie[3]) duchu *[2^{a}]* wierziti wſſelike^{v}/ wſſak ne wſſech ſproſtnych neuczenych aneb y zen zawrczy geſt kdyz takeho czo prawie/ Ale ſluſſie zkuſyti od bohali to gde Bit Pharao nebyl vwierzil Yozfowi/ (sic) nebyl by ſie ohradil przed drahymi letmi A opiet

[1]) v rkp. červené.
[2]) Inicialka červená ornamentalní v 5 řádcích.
[3]) opraveno z „nynie“.

gyny Pharao by byl Moyzieſſowu widieni vwierzil, nebyl by tolik ranami Egipt nanien (sic) A take byt nechtiel buoh. aby y zenam bylo niekdy w takych widienich vwierzeno/ Nebylo by w ſwatem czteni tak ſlawnie to polozeno ze gſu zeny ony w boziem hrobu Andiely widiely a poſlany ſtiem k apoſſtolom a k Petrowi a Aby nebali ſie zklamanie kniehami teto ſwate zeny znamenayte kakt yſu przed tiem ohrazeny A byla zena vrozena z pokolenie Gotſkych kralow Daruow ſkrze to nehledala/ a wzdy bydlila bohoboynie/ A po muzy oddala ſie v welike miloſti w ſluzbu bohu A yakz poczala ta widienie miewati/ wieczez wieczez pokorna byla bogeczi ſie tiezkeho ſudu czym gij buoh wiecze darow miloſti ſwe *[2b]* vkazuge/ a magicz za to ze takeho nicz nenie duoſtoyna A byla by rada w ſwe pokorze w tayno to miela/ czo geſt tak bohem vkazano Ale buoh chtiel aby to popſala on wie k ktere^{v} vzitku aneb ko^{v} Pak Miſtr Remundus Miſtr piſma ſwate^{o} a zakona predykatoroweho zporziedil ty knyhy zgeweni tiech A rzekl o ni tuto rzecz neb znal gi wſſiczknu/ az do prwe kapitoly rzka/ kto ſmie rzeczy by taka duſſe byla w takych widienich obluzena odſtup ta drzoſt Ale chwalu wzdayme bozy miloſti geſſto tiem gi wietſſi widime czym to zda ſie nepodobniegie by tolik gie buoh wſſemohuczy nam hubenym miloſti vkazowal O welike bzoie miloſti ze nas tiem czo zgewowal teto zenie tak napomenul/ tahna nas k tomu/ abychom hledali miloſti geho A oni od nieho dalecze zaſſli acz gedwa kde oſtalo ſyemie krzeſtianſke ſprawedlnoſti Ale czo gyneho rzeczy k to^{v}. pro ſwe zwolene czini to hoſpodin aby ſie k nie^{v} nawratili Diwnet ĝt *[3a]* czo ſie ſtalo ſkrze tu zenu ſwiedomat mi geſt toho plna prawda kterymt ſie to duchem dalo/ Acz hruby lid v prwe ſnad to^{v} y neuwierzy/ gemuz nenie ſwiedoma te zeny ſwatoſt/ Ale za tot mam yakoz piſmo prawi o wſtany z mrtwych pana naſſeho Jezucriſta/ ze zponenahlu ſkrze mnoha kazanie wznikla wiera geſſto obecz hrubeho ſrdcze nemohla ſpolu wſſeho pochopiti/ ze ſnad takehoz w prodleni czaſu mnohym to bude oznameno czo buoh chtiel ſkrze tuto zenu vcziniti Awſſak welikat geſt wſſem prziczyna wierziti rzeczeni te ſwate zeny/ ze tolik rzeczi tolik diwow nenkazugi nam wiery gyne gen tu geſſto gy nam vkazal criſtus Ani gyneho noweho Kriſta gen toho geſto trpiel a vmrzel pro ny Nicz te prawdy neugymagi geſſto geſt w kriſtu/ ani czo wiecze prziczyniegi gedine ze nas wyſtrziehagi hniewu bozieho a abychom w propaſt rozpaczy newpadli W tiechto zlych poſlednych czaſyech Y to geſt prziczina *[3b]* wierziti tyeem rzeczem/ ze gedna ſproſtna zena wyneſla geſt geſſtoby tolik gich neumiela wymyſliti a takowych ani by ſpileti chtiela/ gſucz vrozena a daruow ſkrze to nehledagicz/ boha milugicz a prawdu geho tahnucz y gyne k to^{v} A gſu ta widienie gegie mudrymi vczenymi opatrzena Zda by byla ze mdloby hlavy/ neb zuoklamanie ducha zleho A ona mile ſneſla v welike pokorze/ A nalezeno ĝt, ze wſſeczka ta widienie

gegie tahnu ne ke zlemu ne k marneᵛ ale k rzadneᵛ wſſech polepſſeni a k chwale bozy/ A to geſt tiem hledala s praczy ſwu y s ſwu potupu Diegicz poſelſtwie podle bozieho przikazanie k niekoliko Papezom .k. Biſkupom k czieſarzowi k kralom y k gynym A ktoz pilnie znamena gegie wſſeczky rzeczy gymyz prawila nietczo buduczieho/ mnoheho geſt prawda wyſſla/ A to ſiegeſt ſtalo z welike bozie miloſti/ ze geſſtie ſwych nezapomina a ne netba Ano ſwiet tak dalecze zaſſel od nieho/ aby Gỳ (?) ktoz magi diediti nebeſke ralowſtwie (!) geſſtie gmieli/ napomenutie aby wſtali z hrziechuow a k bohu ſie nawratili gemuz czeſt a chwala wieky wiekom Amen.

Rukopis 17. C. 21. chová se v císařské universitní bibliothéce pražské. Opatřen jest deskami dřevěnými, jež polepeny na stranách vnějších kožĺ; polepení vnitřní odtrženo. Na deskách jsou patrné stopy pěti kovových knoflíků na každé, a dvou spon. Při vazbě užito ostřižků z latin. tiskopisu. Na hřbetě napsala ruka pozdní několik slov, vztahujících se na bývalého některého majitele. Přídeštných listů není. Celý rukopis, jak nám zachován, skládá se z 5 sexternů, jednoho quinternu, (jenž v rukop. i Hanušem udán chybně za sextern), jednoho septernu a jednoho okternu.

Počet listů měl by býti 100, však zbývá pouze 95; ostatní jsou vytrženy. Výška listů jest 32 cm., šířka 21 cm. Prvních několik listů (hlavně 3) zmazáno, potrháno a pokaženo od molů a týž osud potkal listy poslední; však čísti možno přece. Na stranách jest po 2 sloupcích, vymezených liniemi, sloupce mají 36—49 řádků vylinkovaných v prvních dvou sexternech, později nikoliv.

Písmo v prvých dvou sexternech jest dosti úhledné, řádky slušně odděleny, však dále mění se forma k horšímu s rukou píšící, řádky stěsnány, písmo nepěkné, až zase v druhé polovici rukopisu psáno úhledněji, ač vždy ještě velmi nedbale a nesprávně.

Celý rkp. rozdělen v kapitoly (číslované po různu jen), kteréž označeny jsou červenými inicialkami prostými, beze vší umělosti. Sem tam červeně vypsáno: Capitola gina atd. Velká písmena v textu pobarvena též. Červeně popsány také sexterny, opravovány chyby a podtržena slova neb věty. Papír jest velmi pevný s vodním znamením na listu 92.

Předmluva k rkp. 17. C. 21.

Y Protoz trzieba geſt opatrneho rozeznanye a rozſuzenye w takowich dywých a zgewenich ne wſſielykemu wyerzity duchu A take ne wſſiech y ſproſtnych neuczenych aneb y zzen zawrczy geſto prawie takoweho nyeczo Ale wzkuſyty a opatrnye rozſudyti ot boha ly du .·. (takowe wieczy) by byl (pharao nevwye)rzil yozephowy geſto gemu ſny wykladal nebyl by ſie ohradyl prz(ied zly)mý drahymy letmý A opiet gyny by (byl) (pharao) (moyzie-

ſſowu w)ydieny uwýerzyl a po(ſtu)pil potom czo ge moyz(ieſs) w boziem gſa poſelſtwý prawil nebylt by tolyk ranamy Egypt ranyen A pak potom y ſam vtonul v morzy ſ(e) (w)ſſim ſ(wym woy)ſkem A takz yakoz ſe(m rzekl kto chcze) wyerzitý taky(m) (wye)czem vwyerzyti czaſto blud wezme myeſto prawdy

Capitola trzetie. *A*[1]) dawagit ſwiety otczy navczenye aby toho nayprwe (ktoz prawy) by takowa (wydanie wydal) neb zgewenye pylnye a ſnaznye a patrzýtý (sic) kakeho ĝt polozenye duchownyly ĝt myſly welyky ĝt myloſti k bohu a take k blyznym geſtly v poſelſtwy mudreho a dobreho nyektereho otczye *[1b]* Duchownyeho A dale vmiely rozumnym vczýnem rozſudity a patrzyty ta ſwa wyedomye (sic) neb zgewenye bogiecz ſie by w ſobie nebila oklamana a w pokorzie ly te (!) vczynyty czyly w kakey chlubie wazily ſie nad gyne w tiech wydienych a hrdaly gyny (my) hledaly (z) toho od lydy chwaly czty neb daruow/ a maly dobre a ſſlechetne czyny w obyczieg̃/ a take maly dobry (r)ozu(om) k duchownym wieczem czily mdle hlawy na ſmyſle kterym czinem/ magy take ta wydienye neb zgewenye ſſlechetnymy mudrczy uczenymy bity opatrziena kak ſu ſie ſtaly na gyewiely czyli we ſnye tieleſnym ly wydienym czyly w myſly obra (z) kamy tieleſnych poſt(aw) czili gie w rozuomu kakem nad obeczny byeh przirozenye ſwie . . . . . tom wybiehnuti neb wztrzeny myſly nad ſie ten ktoz prawy bý to myewal/ czyly ĝt pochotnoſt kter(e) duchownie ſladkoſti w boziey myloſti wydiel ly ĝt koho/ neb ſliſſal geſto by gemu ſkrzite (!) wieczy zgewyl a wyprawyl wydienye toho a myenymt wydienym (y to) czoz by ſliſſal neb wony (czil) *[2a]* Chut vſti nebo czil dotczenym takeho nyeczo A tak mudrzy rozuomy vczenye magy takowa wydieny rozſudyti magý take opatrzena byty pilnye ta wydienye k czemu tahnu gſuly k vzitku kteremu oprawený lydſkich czynowe w ſſlechetnoſti k ſpaſeny duſſye czily w tom nyeczo gyneho nepotrziebneho noweho nyeczo wydieny w lidu proty rozuomu dobremu Magy take opatrziena byty (ta) wydienye geſto gie prawy(. . .) nyekto nyeczo buduczieho wzdyly gſu prawa czily chybugy nyekdy w ſſwem prorocztwy a czo prorokugy to ly geſto k ſwietu ſluſſie/ czyly k duchowenſtwy a k uzytku ſwate czierkwy A magy y w tom ta wydieny bity rozſuze[a] od ktereho duchu od zleho ly czyly ot dobreho pochazegy ktoz bez takoweho rozſuzenye a neopatrzenye wieczy tiechto brzczie aneb przymu aneb odwrhu zgewenye taka mohut w obem byty oklamana.

Cap. (IV.) *A*lle aby nebaly ſie tiemy zgewenymy geſto ſu pſana w niehach (!) tiechto okla(ma)nye znamenyte (!) kakt gſu (y nad) tu chlubu ohrazeny knyehy *[2b]* Tito a ta zgyewenye w nych popſana/ Nayprwe ta ſwata zena ſkrzie nyz dana gſu ta zgyewenye byla geſt rodu knyezieczieho z pokolenye kralowa

[1]) Červená inicialka neornamentalní ve řádcích.

w koſtis kralowſtwy bila knyeznu w gedne kraginye geſto Swieczia ſlowe gegiez ſtaroſti cznye bydlyly a ſſlechetnye a ſama bydlecz s muzem (giſtie bohoboynye) wzdy zywa byla (mu)zie byla przywedla ze mnoho let czyſtie y bez ſkutku tieleſneho bydlyly ſpolu. A kdyz muz (gegy) vmrziel roznyetywſſy ſie w bozzie myloſti wſſieczka ſie poddala gezucriſtu a on gy myloſtywie wzal za ſwu chot wlaſtny tak ze gy dywnye ſwym vtieſſenym nawſtiewowal a (rzyekal) k nye ya ſem tie wzwolyl w chot at bich (Vkazal ſwa) tagemſtiw(ye neb tak ſie mnye) A ona az poczala myewaty ty wydienye wyeczez wyeczez w ſwem duchu pokorna bila wzdy ſie bogecz tiezkeho ſudu bozieho Czymz gie wiecz daruow buoh z ſwe myloſti wkazowaſſe (!)/ a tehdy by nebyla zwlaſſczie s ſynem bozym przynuczena aby dala poſelſtwie geho k czyſarzowy k kraluom k papezuom a pſala ty wieczy byla by rada aby to taynye myela ĝt dwa ſſlechetna a pocztywa *[3a]* knyeze wzdy cziſta od gych mladoſti k ſwe podobye przied tyemy geſt ſwich wydieny netagila a bŷla w gych poſluſſenſtwy yakoz naypokornyeyſſie pokorna Gieptiſka ſwich prelatow neb w pokorzie w poſluſſenſtwye w chudobie chtila pana criſta naſledowati a drzala ſwate pokory ſkutek kdiz gſu myſtrzy ſwateho pyſma prziemyetaly ot dobre° ly duchu gdu ta wydynye gegie czyly ge to kak gynak a kdiz gſu wyneſly tak z ſweho potaza ze takowa wydienye a zewenye nemohu ot zleho duchu wydiena byty nycz ĝt nebyla tyem hrda ta ſwata zzena alle yakoz ſem rziekl bala ſie tyem (tiezſſyeho) ſudu bozieho czymz ĝt wiecze (dary bozie) wydiala w ſobie a magicz za to ze tak welyke wyeczy nenye duoſtoyna A tak dywyla ſie tomu w ſwe modlitbie mluwyeczy k yezucriſtu a takz yako w ſrdeczne myloſti karagicz (gey ze) gy tak neduoſtoynu wolil k tak welike wŷeczy aby wydiala gey taynye wyeczy dala poſelſtwye geho a pſala gieho ſwate rzieczy Nebo pſala geſt ty rzieczy nayprwe w ſwem yaziku *[3b]* Potom gſu popſany latine A pak ten myſtr ſwateho pyſma geſto gy znal ſſlechetny muz yakz ſliſſym onyem myſtr zakona ſwateho przedicatoroweho zporziedyl ge w knyehach nyekolik az ted mnye ſie doſtali czieſky popſaty kakzkoly ty ktoz mye znagy wiedie to ze nerad o dywych pyſſy.

Kap. V. *T*en pak myſtr geſto latynye ſlozzil a zrziedil knyehy tito prawy ſſlechetnoſt teto panye geſto gy znal Die kto ſmy rzieczy by taka duſſie bila w takych wydienych ohluzena odſtup drzoſt ſudu nemudreho/ a chwalu wzdayme bozie myloſti geſto gey tiem wieczſſy wydyety muozem czym ſie to zda nepodobnyegie male wyerzie naſſie czo buoh wſſemohuczy myloſty ſwe nam hubenym vkazuje o dywne bozie welike myloſti Pana naſſeho yezucriſta ze nas tak dywnye tyem czo ĝt zgewowal teyto zenye napomanul a tahne nas abychom hledaly myloſti geho a my tak daleczie oſtaly criſta tak gey hnyewamy hrziechy ſwymy ze acz gyedwa kde *[4a]* oſtalo geſt ſieme krzieſtanſke ſprawedlnoſti O kak

to geſt hodne/ proneſti wſſemu lidu czo geho geſt pod nebem kak pochotnye kak myloſtywye ty geſto nan netbagy a nemohucze dobrzie bity odwolana k ſwey myloſti a wyeda gegich newdiecznoſt toho Ale czo mohu gyneho rzieczy k tomu genz pro ſwe zwolene czyny to hoſpodyn aby wyerzily ſlyſſiecze nalezly myloſt geho Dywnyet geſt ſie ſkrzie tuto zenu ſtalo geſto gedwa wyerzino byty neb kakzkolywiek rozuom muoz w tiech rzieczech a w ſkutcziech byty geſto gſu w tiech wiezeny/ nalezly plnu prawdu wſſakz lidſka krzehkoſt nepopadne toho geſto rozom tiech ktoz tu rziecz pozna ſlyſſy a wydy wſſeczko ge byeho (sic) tu vkazuge zena tomu wierzino byty ma Die opiet ten myſtr ano ya ſem geſto gſem latynye popſal toto gyedwa mohu popadnuty geſto wſſak wyedie ze geſt duoſtoyna aby to wierzieno a przygato bylo neb plna my geſt prawda ſwiedoma w rzieczech y w ſkutcziech kterym geſt *[4b]* Sie to duchem dalo kakz by wſſichnỹ gyedyne tu rziecz vſliſſiecz mohly tomu tak dywnemu vwyerzyty gymz nenye ſwiedoma te zeny ſwatoſt Ale yakoz pana naſſech naſſeho ihū criſta z mrtwich wſtanye prawy pyſmo zponenahlu ſkrzye mnoha vkazanye wznykla geſt wyera geſto ge wſſeho ſpolu nemohla obecz hrubeho ſrdczie pochopity tak (mnym) ze ſnad ſie y tuto ſtane ze w prodleny czaſu welykoſt dywu tohoto mnohym bude oznamena/ gehoz oczy tme hrziechuow przywykly nemohu poznaty ſpaſenye Awſſak tot geſt wſſyem welika prziczyna aby przygiely rziecz teto (ſwate) zeny ze tolyk rzieczy tolik dywuow neukazugie nam wiery gyne giedno tu geſto vkazal criſtus (Any nam) gỹneho criſta vkazuge noweho Ale wzdy toho g̃t trpiel a vmrzyel pro ny nycz te prawdy neugyma/ geſto geſt w kryſtu any czo wiecz prziczynugicz/ gedno ze tiem wieczie myloſrdenſtwie geho w nych muoz poznano bỹtỹ czym geſt wieczie hubenſtwie naſſie nad to nez g̃t kdy bilo w hrzieſſyech naſſich pro nyezto chwala a dyeka hoſponu (sic) *[5a]* Genz nas tyeſſy a pomaha hubenſtwu naſſemu tolyk nam czyny a wyſtrzieha abichom rozpaczỹ w proſt (sic) neupaly w tiechto zlych poſlednych czaſiech y toto geſt prziczyna wierzyty tiem zgyewenym o nychz prawie knyehy tyto ze gedna zena neuczena ſproſtna wỹneſla ge geſto by neumyela tolyk o takowich wieczech ſobye zamyſlyty/ any wyſſpylety chtiela/ gſucz ſlowutna vrozena nad gyne gſucz bohoboyna mylugicz a p̃wdu geho/ a tahnuczy gyne k tomu y ſwu dczeru byla geſt przywedla k tomn ze geſt y ſny we wdowſtwy bohu ſluzila a take ten geſto latynye to pſal gſa muz pokornỹ a ſſlechetny neſmyel ſie o to pokuſity geliz buoh gey k tomu przynutyl A ten take myſtr ſwateho pyſma myſtr zakona predikatoroweho gmenem Reniundus/ chwalny geſt czlowiek/ ſlychal ſem o geho ſſlechetnoſty A ten geſt znal tu pany A ta wydienye gegie/ po nye gyz zporziedil w knyeh nekolyk a ſſlechetny myſtr Mathuſs z Krakowa y ten take g̃t muz nematny toho znamy a geſt myſtr ſwate° piſma gezto ty knyehy tak zporzie*[5b]*zene

do prahy przyneſl a ſluzil gie yako gyne ſwate wdowye ſlowutnu vczynyw ſluzbu na ſwatey mſſy ke czty bohu w gegie meno bohu otczy prziedrahu obiet krwe a tiela geho ſyna w koſtelnye ſwatoſti na oltarzy obietuge a tot geſt y mnye ſie dalo ponuklo mne abich k twey wuoly ma myla dczy poczal ty knyehy pſaty czeſky zdalyt ſnad y po nas budu nyekomu k uzitku

Kap. (VI.) Kakzkolẏwyet zrziecz na tuto ſwatu zenu bylo by doſty aby bylo wierzity tomu czo geſt popſano w knyehach tyechto awſſak ze bych rziek za ta wydienye neb zzeweny kdyzto prawy myela by byty mudrymy a rozomnymy opatrzena kak ſie ſtala Chczy to rzeczy ze ſwaty Auguſtyn a ſwaty Jeronym vkazuge ze takowe wydienye bywa trogie tieleſnymy poſtawami giedna/ druha w myſly kakymyſs obrazkamẏ tieleſnich poſtaw Trzety bywagẏ giedno tak w rozomu boziem wnytrznym poſwieczenym ku poznanẏ prawdy geſto ĝt to drziewe ſkryto bylo *[6a]* Ta trzy wydienye gſu nayduſtoynieyſſỹe a kterym czynem miela ta ſwata zena/ ſwa wydienye to ſie vkaze/ kdyz bude kto czyſty knyehy tito neb czo geſt pſano o nye a o zywotie gegym Neb nyekdy tieleſnye wydiala nyekake ſobie vkazanye a nyekdẏ w myſly wuobrazkach nyekakich poſtaw Ale wſſak naywiecz kdyz bywa na modlytwach w rozomu oſwieczenem ſwa wydienye yakozto y ſama vkazuge rzkuczy pokornye k bohu w nabozenſtwy O naymyleyſſy boze ſladſſy wſſeho/ wſſem geſt to dywne czo ti ſe mnu czynyſs/ neb kdiz ſie to lyby/ yako vſpiſs me tielo ne tieleſnym ſnem ale duchownym kakyms vpokogenym a kaks w tu chwyly probudiſs mu duſſy yako ze ſna/ aby duchownye wydiala y ſlyſſala/ to czo ty kdy raczifs vkazaty/ O kak ſu mym vſtam twa ſladka ſlowa Az tot my geſt welmy dywne/ ze tehdy kdyz twa ſlowa ſlyſſỹm/ budu ſita y laczna ſpolu/ ſita budu ze my ſie nycz gẏneho nechcze w tu chwyly/ A budu laczna ze wzdy przybywa my zadoſti k tomu To geſt pak zrzyeyme/ ze wſſieczka wydienye popſana na knyehach tiechto a zzewenye te ſwa*[6b]*te zeny ne ke zlemu tahnu any k marnemu ale k radnemu (!) wſſiech poleppſſieny a k bozie chwale/ Neb ĝt tyem hladala y ſwu potupu tak diegẏcz bozie poſelſtwye yakz gie rozkazal A ktoz chcze pylnye ta zziewenye opatrzyty/ A ta ſlowa rozwazity w nychz geſt prawyla nyeczo buduczieho mnoheho geſt prawda wyſſla.

Kap. (VII.) Gyz pak mam take vkazaty ze ta zziewenye nebila ſu gie duchu zleho oklamanym Ale bila ſu ſwatym duchem a kakzkoly dobrzie geſt to zywot a pokora te ſwate zeny vkazala az ĝt koſtelem zdwyzena a prziczstena mezy ſwaty poczet Ale mnoho myſtruow ſwateho pyſma a duchowny lide Mudrzy prelaty geſſte az zywota gegieho plnye to znamenagicz ta wydienye a zgewenye te ſwate pany opatrzyly/ ze neyſu obludy ale ſu duchem ſwatym z bozie myloſty Wſſak chczy tuto tiech ſedm gyſtich znameny polozity gymyz muoz byty rozeznanye wydienye takich od zleho ly gſu duchu czyly od dobreho a tyemy znamenymy matka

bozie v wydieny poſilila gie to ſwate panye aby giſta byla a nechibila ze gie to wſſe czoz ĝt wydila ſwatym duchem/ a to bude dale w knyehach *[7a]* nyekterych z tiechto vkazano prwe z tiechto znameny geſt kdiz ten geſto ma ta widieny/ geſt rzadnye zywota dobreho a w pokorzie w boziey myloſty/a to ſie gest wſſe vkazalo na teto panye Ze gſuczy urozena bohata nediedila ge ſobie ſwieta tohoto Ale oſtawſſy po muzy dyedycztwo przybuznym k nyemu oſtawyla/ A chudym niektere rozdala A klaſſter pannam w tom ſwietſkem kralowſtwy vczynila a ſobie malo oſtawyla z nyehoz by ſkrownu potrziebu myela/ yako putnycze w rzymye bila ſluziecz bohu gſucz poſluſſna otczie ſweho duchownyeho/ yako mudreho poczeſtneho a ſſlechetneho czyſte° byl gie buoh dal/ gemuz to w pokorzie wſſieczka ſwa wydienye zziewowala geſto y pak yakoz ſem rziekl to drziewe/ y bil popſal gie A ktoz taky podle ſwiedecztwye ſwatich otczuow ten nemuoz zlym duchem y w takich wydieny oklaman bity Die s tom onen ſlawny opat moyzieſs/ nykakez ten nemuoz zlym duchem oklaman bity ktoz ne podle ſudu/ ale przikladu ſwich wyſſich chcze zyw byty any bude chytry neprzietel geho ſie poſmyewaty neumyetedlnoſty ktoz wſſieczka myſſlenye kteraz ge^{v} przigdu/ vkaze wyſſymu ſwemu netagie gich a podle ſwich ſtarſſich rady/ aneb ſie gich drzy aneb ſie gich odwrze/ a to ĝt myela do ſebe tato ſwata zena zet ĝt pokornye dawala mudrym wydienye ſwa rozſuzowaty ne ſwe chwaly w tom hledagicz ale vzitka obecznyeho Protoz nebyla gſu obludna wydienye gegie. Druhe znamenye ze nenye duſſye w takowem wydieny oklamana kdyz w tu chwyly geſto ma wydienye czygie ſladkoſt w ſobie bozzie myloſty/ w nyez ma k bohu roznyczenye/ Neb diabel ponyewadz te pochotne myloſty k bohu nema w ſobie/ take w nyey gyneho nemuoz podnyetity Ale acz uczyny taku pochotnoſt/ to gedno tyeleſna a ſwietska bude acz ĝt to bozzie nawſſtiewenye kdyz w duſſy ta pochotnoſt bude w bozzie myloſty/ a w rozuma(!) pochotna yaſnoſt ku prziemey prawdie To hugo w ſwych knyehach vkazuge/ geſto w nych s ſwu duſſy rozmluwa/ Neb tu dye k nyemu duſſie geho y czo ĝt tak ſladkeho kdyz na buoh zpomyenu geſto mye dotyka tak ochotnye tak prudke (sic) *[8a]* Ze kakos wſſiecka otſtupym ſama ot ſebe a promyenym ſie a lep my poczne byty nezly mohu powiedyetŷ Potom Hugo odpowieda rzka/ tot geſt twuoy myly/ totyz buoh/ geſto tye tak nawſttiewuge A kdyz ĝt tato ſwata panny myewala tu ſladkoſt pochopnoſty(!) w bozzie myloſty wſſiech wydienych yakozto ſlowa gegie vkazugy doliczeny geſt ze ta wydienye nebyla gſu zabluzenye zleho ducha takowa wydienye Trzietye znamenye kdyz duſſie vczige w nitrz w ſobie oſwieczenye ſwietla toho duchownyeho nadobeczneho lidem przyrozeneho rozuma ſwietla gymz pozna prawdu tiech wydieny neb ſlowo myeny geſto wydiela neb ſliſſala w tieleſnem wydieny neb w uonom geſto y wobrazkach myſly poſtaw A tak tiem wnytrznym poſwieczenym widucz nyeczo tieleſnye ro-

zuomyely/ czo to myenye A nyekdy gey obrazky poſtaw nyekakich magicz w myſly ſeznaly prawdu czo ſie tiem myeny Ale yako die ſwaty Thomaſs z a wynye (sic) Dyably to czoz wydie lydem zgewugy/ ne tak by mohly we wnytrz rozuom/ *[8b]* na przierozeny bych oſwietyty Ale mluwiecz tieleſnye neb ty obrazky poſtaw tieleſnych wzbuzigicz w myſly vtiſknu nyeczo w przyrozeny czlowiekn rozuom Ale nemohu rozuomu czlowieczieho nad biech przyrozeny ſwietlem prawdy oſwietyty A tak yakzto ſwyedczye knyhy tyto gmyewala ĝt tato pany rozuom bozzym ſwietlem oſwieczyny nad przyrozeny bieh obeczny Pro nyez to nenye chybowaty neb gſu bohem gyey vkazowana wydienye gegie Cztwrte znamenye ze ĝt od ducha ſwate° to wydienye neb zyewnye (!) kterez kdyz ten ktoz prawy z nych a z krzieſtanſke czyny y vmyſly wzbuzugye neb dyabel kdyz chcze obludity/ acz nyekdy vkaze prawdu ne powye/ yhned take wmyeſy krzywdu A tak pſano geſt w patyc knyehach moyzieſſowich Dieſſly ſobie na miſſly po czem znaty moh nenyelyt to ot boha geſto nyeczo prorokuge/ to gmyey znameny ze kdyz to neprzigde czo geſt prorokowano nebilo ĝt to ſlow bozzie A kdyz ta ſwata pany/ ktoz chcze ſlowom dobrze roz myety/ wzdy to prawyla geſto geſt prawe a czne a wyerzie krzi ſtanſke vziteczne/ gyſty geſt *[9a]* duowod ze to nebylo z nokl manye ducha zleho Pate kdyz ſkrzie ta wydienye geſto gie k wydy poleppſſy ſie/ y bude czynity dobre czinỹ a gỹnỹ wczu tyemto polepſſienye/ znamenyet geſt zet geſt to od boha/ Neb z drziewo owotce dobreho neſty nemuoz A kdyz tato pany ta my wagicz widienye wzdy ſie lepſſila a ſtala w pokorzie/ a w krzi ſtanſkych obyczyegich/ zgieweno geſt ze gſu ta wydieny gegie boha byla Neb gyny mnozy k umyſlom krzieſtanſkym ſu ſkrzie obraczeny/ Seſte znamenye kdyz ten ſkrzie kohoz ſie dyegy ta dywne wyeczy wezme ſkonanye kraſne w prawem[1]) ſtawye w bludne wyerzie/ dobre nadiegi/e a w ſwatey myloſty/ ze g ſkrzie ny neobludny dywowe bywaly/ ale bohem zpoſobeny A ĝt o zywotie teto ſwate pany vkazano/ kak geſt kraſnye ſeſ ſ ſwyeta/ ano gie buoh zziewỹl kdy ma vmrziety Sedme znamen kdyz ten ſkrzie kohoz ſie dyegy za zywa ſ kterymz kdyz y po ſmr geho vkaze buoh rzadnymy dywy ſwatoſt geho A tak geſt vczyn panye teto/ yakozto w rziemye dobrzie y w kralowſtwu Czylyczke y na mnohich myeſtech gynde/ tak ze y zdwyhana a poczte mezy ſwate protoz nemyey tỹ toho za to byt ktery byl to lydſ zamỹſl nebo ktereho zleho ducha obluzenye Ale geſt to z weli bozie myloſty napomanute/ aby lid bozzy powſtal z hrziechu a nawratyl ſie k bohu gemuz czeſt y chwala bud na wieky Am

[1]) rkp. má prawen.

Klasobraní po rukopisích.

XXIII. Z Passionalu Musejního (sign. 3. F. 16. srov. Listy filol. 1886, 308 sl.).

Tehda ſwati Bernart chtye yeho w dyrziem ſweliczieny shonyty a cz tak nenye iakz on prawi nalezty propowiedye k tomu ſedlaku a rzka Odgie/453/da maleczko od naſſ ſe wſſy myſli iakz mozes paterz yeden ſpiey. Spiegeſli yey beze wſſye przekazi nycz gyneho nemyſle; tento kon tobie ynhed dâ ale tak tye zaklinagy. aby mi giſtu prawdu powiedyel. To ſedlak uſſlyſſaw welele yakzto by yuz kon ziſkal malo odſtupiw paterz ſnaznye piety poczal. a prwe nez na poly byl az prziſſed k ſwatemu bernartu wecye Tohoto ya konye myety nebudu; neb iakz ſem brzo paterz piety poczal. tak ſem ynhed pomyſlil aby mi ſie i ſedlem kuon doſtal. pro nezto ſie wiecz ten ſedlak ſwelicziety neſmiel. Yeden take czas ſwati Bernart u poſlany pilnem papežê poſlan aby wewodu equitanſkeho s ſwatu cierekwi ſmirzil. yemuzto equitanſki wewoda welmi ſie branyeſſe nechtye ſie ſmirzity Tehda ſwati bernart ſſed do kaply mſſyu chtyeſſe sluzyty. a wewodu ez klet bieſſe przied kaplu oſtawil. a kdiz mſſyi [1]) czta bozym tyelem ſwateho krzyzie znamenye nad kalichem czynyeſſe a rzka Pax dñi ſit ſemp vobiſcū. to yeſt czeſky rzeczeno Pokoy bozy bud wzdi ſ wami. W tu hodinu ſſwati Bernart w zem tyelo bozie na ſtrziebrnu patenu gijzto kalich przykrywagy ohnem ducha ſwateho zazzen wynyde y promluwi k wewodye a rzka proſili ſmy tebe aby ſie ſmirzil s ſwatu cierekwi a tis naſſy [2]) proſbu potupil. ay hleday tot k tobie yde; ſam ſpaſitel ſin marie matky bozzie yenzto ieſt prawy pan ſwate cierekwe yemuzti ſie protywiſſ ay tot k tobie yde wſſemohucy ſudcye twoy przied nymzto wſſeho ſwieta pranarod ſpoczeſtnu pokoru kleka. ay tot k tobie yde ſam ſudcie twoy w gehozto rucye mocznye wende /454/ duſſye twa wiz mozeſli ho tuto potupity iako yeho sluhy tupis. To wewoda uſlyſſaw horkymi slzami zaplakaw przied nym krzizem padl. a potom czoz mu ſwati Bernart kazal wſſeczkno vczynyl. Mnoho rozlicznich dywow ſwati Bernart vczynyl y za zywota y po ſmrty. a potom kdizz ſie k ſwemu ſkonczeny przibliziyl. pozwaw k ſobie ſwe bratrzie k nym promluwil a rzka Pomnyete bratrzie mila abyſte ſie tehoz przikłada dirzieli yakot ſem ya na tomto ſwietye yſa czynyl. Nikoho ſem kde ſem mohl nepohorſil Pakli ſie kto pohorſſyl; kdez ſem mohl to ſem ſtawil. a to ſem take wuobyczziegy miel. ez ſem wzdy ciziemu ſmyſlu wiece nez ſwemu dowierzil Pakly mi kto kdi ktere protywêſtwie ukazal nykda ſem ſie nadnym pomſtyty nezadal.

[1]) původně: mſſyu.
[2]) původně: naſſyu.

W tyech czaſiech ſwati bernart cztirzidciety ke ſtu klaſterow wzdyelaw a mnoho dywow czynye knyhi mnohe skladagye odpuſczenye wzem od ſwieta bohu duſſy wratyl. To ſie dalo po boziem narozeny po tyſicy paddeſat ke ſtu trzetye leto.

(S. Timoteus.)

Swati Thymoteus. kdiz mnoho pro wieru krzeſtanſku trpiel naypoſle rzimſky ſtaroſta kazal ho wſſeho kygy zbity a yeho nowo bite rani wapnem horkym zetrziety. w nyeyzto hrozney boleſty wzdi boha chwaleſſe. A kdiz tak w ſwey boleſty bohu ſie modle kleczie k zemi nyczieſſe. dwa andyely yemu ſie zgyewiſta a rzkucze. Sluho bozie wezrzy k nebeſom a uzrzyſſ. Tehda ſwati Tymoteus k nebeſom wezrziew vzrziel ano nebeſa otewrziena. a yezus criſtus coronu z draheho kamenye w rucye dyrzzy. k nemu takto rzka Tuto coronu tobie chci daty. To *[455]* yeden pohanſky muz yemuzto Apolinaris gmie vzrziew krſtyty ſie kazal. pro nezto ynhed kazanym rzimſkeho ſtaroſti obiema hlawa ſtata a duſſye do nebes wzati.

(S. Simphorianus.)

Swati Simphorianus vzrziew ano pohany weliki hod czynye. a modlu sweho boha przied ſtaroſtu yemuzto eraclius rzekli ſ weliku poczſty noſie Tu yſa te ſie modle modlity nechtyel pro nezto dluho kigy bit a potom w zalarz wſazen. Potom odtad wyweden a mnoho mu darow slibugijcz chtyel-ly by ſie po nych obratyty. K nyzto ſwati simphorianus wecie. Na waſſye dari nycz netbayu. ale odplati od meho yezukriſta czakayu; To ſtaroſta uſlyſſaw u welikem hnyewie yey na smrt otſudyl. A kdiz yey na rozhranye wedyechu. tehda matka yeho na mieſczku zed wzbiehſſy wolaſſe po nem placzicz a rzkucy Synu moy przemily. Pomny na wiecznı zywot. synu moy przedrahy pomny na to ez tento ſtraſtnı zywot ztratye weczas wieczneho zywota duoydeſſ. W tu hodynu ana na to hledy hlawu yemu ſtyeli a to tyelo krzeſtyene pochopiwſſe czſnye pochowali v gehozto ſwateho hrobu tolik ſwatich dywow buoh vczynyl yakz potom y pohany ſu hrob swateho Symphoriana we czty mieli [1]).

(Sv. Augustin.)

[461] Swati auguſtinus ſwate cierekwe miſtr potwrzeni. byl rodem ze wlaſty gyeyzto afryca diegy. z mieſta yemuzto Kartago rzekli. Yehozto otci patricius. a materzy Monitha gmeno bylo. O tom ſie tak slowutnye piſſe ez ſwati auguſtin tak miel ſmyſl

[1]) Část v rkp. nyní následující, str. 455—461 (o sv. Bartoloměji), otištěna jest v Ukázkách stč. textů rukopisných (při Listech filol. 1878) str. 15—17.

rozumem obhrazeni. ez czos kdy kakichkoliwiek neſnadnich knyh czetl ſam od ſebe nykym nenauczen wſſeczko rozumiel. yakz to ſam o ſobie w zpowiednich knyhach ſwiedczy. ale ez wſſelike vmienye przy nemzto wlaſczieho miloſty ducha ſwateho wdeſſenye nenye. wiece *[462]* wnadutie pychy ſrdcze czlowieczie neſe. nez w lidſke polepſſenye. Proto ſwati auguſtin w ſwey mladoſty pro ſwe welike vmſenye u welike hirzenye vpadl byl a w tom deviet let hirzil. Tyech czaſow matka yeho welmi bohoboyna wezdi placzicz hoſpodyna proſieſſe. aby yeho buoh k ſwate cierekwe wierzie obratyl. Tehda yednu iakzto piſſe ſam swati auguſtin w knyhach zpowiednich. widyeſſe ſie matcie yeho by ſtala na yednom prawidle welmi zaloſtyecz. W tu dobu przſtupiw k nyey yeden nadobni mladecz otaza gye procz by ſie tak mutyla. K nemuzto kdiz ona wecye. Ztracenye meho auguſtina placzy. K tomu gyey ten mladecz wecye. Bud bezpeczna pany mila. neb kdestos ti tu on bude. A iakzto ten mladecz wecie tak ona wezrziewſſy. vzrzie ſina ſweho auguſtina podle ſebe na tēz prawidle ſtogyece. A kdiz to widyenye na zaytrzie ſinu ſwemu matka poczye prawity. K tomu gyey syn auguſtin wecie. Hirzis matko ne takt ye rzeczeno. ale kde ſem ya tu ti maſſ byty k tomu ona. Ne ſinu. ale kde ſem ya tu ti maſſ byty; Toczys tu kde ſem ya u prawey wierzie tu ti. odſtupie od ſwych bludow ſe mnu byty maſſ u prawey wierzie. Toho czaſu bieſſe yeden biſkup ſwati w tyech wlaſtech yehozto matka ſwateho auguſtina ſ welikim ſnazenſtwim proſieſſe aby za gegye ſina auguſtina obracenye poprofil. k nyeyzto ten otecz ſwati yako proroczky odpowiedye a rzka; Nerozpakuy ſie bud bezpeczna. neb kak to moz byty; a ti tak mnozie k bohu pron placzes. by kdi twoy ſyn mohl zahinuty. Za tyem ſwati auguſtin nedaw viedyety materzy z ſweho mieſta Karthago do rzyma ſſel a tu k ſobie mnozſtwie vczē*[463]*nykow ſebral. Toho czaſu z mediolana toho mieſta poſel poſlan k rzymſkemu ſtaroſtye yemuzto Symacus rzekli proſiecz aby gȳ miſtra leczktereho poſlal. yenztoby w umieny porzadne rzieczy zakowſtwo uczyl. Tehda ſwati auguſtȳ rzimſkym ſtaroſtu do mediolana poſlan. a tehda bieſſe tu swati ambroſius biſkupem yamzto przſſed ſwati auguſtin yeho kazanye rad poſluchal. Tehda matka ſwateho auguſtina po nem dluho tuzywſſy. do mediolana k nemu przſſla. a tu yeho yakzto na wazie, any naprofto krzeſtanem. any owſſem yuz bludyecz nalezla. A kdiz yednu swati ambroz proty tyem bludom dluho kazal a rozliczneho piſma rozumem toho doliczyl. ez ta wiera manicea kacierzie bludna yeſt To ſwati auguſtin znamenaw poczie w ſwem ſirdci tu zlu wieru tupity. a prawe wieri ſnaznye hledaty s prawym ſrdcem gye zadagye. Kako yemu potom ta ſwata zadoſt w ſrdci ieſt padla. o tom ſam ſwati auguſtin w knyhach zpowiednych piſſe a rzka. Kdiz ſem tye nayprwe mily hoſpodyne poznal. obrazil ſi prwa ma nemoczna wezrzienye dywnym ſwym oſwieczenym

we mnye przewyſocie ſwietlymi poprſlky [1]) poſwieczygie. A ynhed ſem ſie potrzasl. w twem ſwatem milowany. Tu hruozu magye w ſobie nalezl ſem u wlaſty meho ſtawu welike newrownoſty. A w tu dobu yakzto bych zaſlyſſal hlas wolagyci ke mnye od tebe z nebes rzkucz. Krmie ſê wſſyech weliczkich lidy. ;. Wzroſty auguſtine a gyeſty mie budeſſ. Any ti mie obratyſſ w ſie yako pokrm tyeleſtwie tweho. Ale ti ſie obratys v mie. Potom yakoz ſwati auguſtin ſam o ſobie piſſe. Kdiz ſie yemu velmi krzeſtanſke wieri cieſta libieſſe. Ale w kacieyſi *[464]* teſknoſty lenoſt welika od toho yey tyehnyeſſe. da yemu buoh yednu to na myſl aby ſſel k gednomu ſwatemu otcy yemuzto ſimplicianus gmie bylo chtye od neho nauczenye przygiety kteru by cieſtu bohu ſluzyl. na nyeyzto cieſtye rozliczny rozlycznie bohu sluziecz chodye. yemuzto ſwati ſimplician poczie radyty a rzka znamenay auguſtine Ano mala robatka mlade dyety w koſtele bohu ſluzye. a zda ti tehoz nemozeſſ vczynyty yeſto dyety mohu czo ſie pozdyſſ. czo ſie w ſwei lenywey myſli pozdyſſ. wirz ſie mocznye u buoh tent ynhed pomozze. ten tye ſpaſi Tu rziecz swati auguſtin uſlyſſaw do koſtela ſſel a tu yemu yako ſtidliwemu taynye knyhi w nychzto wiera krzeſtanſka napſana bieſſe dal. Tehda ſwati auguſtin wyſoko wſtupiw poczie swatu wieru wolaty a rzka. Wierzy u buoha otcye wſſemohucieho. y w gezukriſta syna yeho yedyneho yenz ſie narodyl z ſwate marzie dyewicie. potom w tyech dnech przyſſe z te wlaſty affriky yeden przietel ſwateho auguſtina gemuzto gmie bylo Poncianus. y poczie rozprawiety o welikich dywiech yeſt ye czynil weliky Antonius w egyptye za cieſarzie conſtantina gijzto rzyecz swati auguſtin uſlyſſaw welike skruſſenye w ſwe ſrdcze przygem yako s uotrapenu myſli na ſweho towarzyſſie yemuzto alipius (?) rzekli s nahlym pokrzykem ſie oborzil. a rzka. Y czo trpimy. widyſſ czo ſlyſſymy. procz ſie lenywie pozdymy. Ay wi dyſſli nawſtawagi neuczeny. ſproſtny. a nebes ſie chapagi. a m s ſwym miſtrowſtwem do pekla budê ſwrzeny. To rzek ſwati au guſtyn Yakzto ſam o ſobie piſſe wſſed do yednoho ſadu po yednyem ſie drzyewem padna swinul. y poczye proty ſwemu lenyw *(mezera; ostatek schází).*

[465] bydlil. A potom w yponenſkem biſkupſtwi kakozkoli wiek nerad biſkupê vczynen. Pro nezto czaſto ſam ꝑ ſobie rzieka W nyczemz tak welmi hoſpodyna na ſie ſie hnyewagyce neczyy yako w tom ez mie neduoſtoyneho u wyſſy vrzad ſwate cyerkw powyſil yeſt. Tak byl take welike pokory ſwati auguſtin y ta ſwateho ſwiedomie yakz netoliko welikich ale y naymenſſic hrziechow az y toho yeſto z dyetynſtwa z dyetmi na wardu hrag Skolu zameſkawal. ſie zpowiedal. A toho take ez nyekdi s ſto chleba ukradna dyetem dal a yeſto baſnyy rad poſluchal. y z toho ez yſa ſſeſtnadzte let w ſtarzz s gednoho drziewa hruſ

[1]) či: poprſſky?

krada gyedl. A kdiz auguſtin ducha ſwateho oſwiecenym rozliczne knyhi skladagye mnoho praczowaſſe. tehda za yeho czaſſow po boziem narozeny po ctirzech ſtech a cztirzidciety letech yedny lidye gijzto Wandali sluli mocznye do tyech wlaſty przietahſſe ſezhli a zborzili. az y to mieſto w nemzto ſwati auguſtyn biſkupem byl. mocznye oblehſſe zkazili y zruſſyli. nykomu neodpuſtyece any zenam any dyetem. any ſtarim any mladim. wſſieczky tepuce. W nychzto zamutciech wlaſcze ſwati auguſtin wida ano nyekterzi zbity. niekterzi zahnany. koſtelowe opuſczeny. za obycziey plakaſſe. A w tom placzy pozwaw k ſobie ſwe duchowne bratrzie k nym promluwil a rzka: ay tot bratrzie ma mila proſil ſem na hoſpodynu. aby anebo nam z tyechto nebezpeczenſtwi pomohl. anebo nam pokornim ſrdcem trpieti dal. anebo mie i tohoto ſwieta wzal abych tolik zleho swyma oczyma newidyel. Na nyeyzto proſbie hoſpodyn gey uſlyſſal. Trzety mieſiecz po toho mieſta oblezenym w nemocz *[466]* upadl. a ſwe ſkonczenye skirzie ducha swateho poznal. yal ſie hoſpodynu ſnazny sluzity a proto aby mu nykte neprziekazal. deſiet dny przied ſwym ſkonczenym przied ſie nykoho puſtyty nedal. Awſſakz yeden nemoczni prziden wſſed geho poproſil aby nan ſwaty auguſtin ruku wlozzye vzdrawil. K nemuzto ſwatí auguſtin wecye. y czo to ſinaczku mluwiſſ. muyſſ bych to moha vczynyty y neuczynil. k nemuzto nemoczni wecye. Otcze ſwati u widieny mi yeſt kazano abych k tobie prziſſel. a ſkrzie twe na mie ruky wlozenye zdrawie przygal. Vzrziew ſwati auguſtin yeho wieri nabozenſtwie zan ſie bohu pomodlil a ynhed od te nemocy vzdrawen. A kdiz tak w ſwey mdlobie ſwati auguſtin lezzie k ſmrty ſie blizieſſe poſlednyey pamiety rziecz ſwey bratrzy oſtawil a rzka. Kakehoz bud zaſluzenye k bohu czlowiek neſluſſye y zadnemu bez ſwate zpowiedye a bez tyela bozieho przigietye vmrziety. W tu hodynu lezye przied bratrzy ano okolo neho bohu ſie modle. poruczyw ſie bohu ſkonczal. a po ſobie bez czyſla ſwate cierkwi ſweho piſma vtyeſſeneho rozuma oſtawil. Yakzto yemu rozliczny ſwiety ſwiedeczſtwie dawagy. A zwlaſcze ſwati Remigius a ſwati Jeronimus. Tak prawi ſwati Jeronimus. Swati auguſtin ſwietloſt przieſtwucye. obrancie ſprawedlnoſty. Ohrada ſwate vieri. wſſieczkni miſtri ſwate cierkwe u przikladye wſſyech slechetnoſty wzſporoſty vczenye. w rozumu y w umieny ſlawnye przewyſil ieſt. Opiet ſwati yeronim o nem prawi. Swati biſkup auguſtinus letagye ſmyſla sweho rozumê nade wſſiech hor wrchy. iakzto orel. weliku ſſyroſt nebeſku. wſſyech zemi proſtranſtwie y wſſyech wod *[467]* okolo ſwieta okruhloſt proſtranim slowem rozumiety dal yeſt. Take ſwati proſper w trzetych knyhach o wznefenem k bohu zywotye tak o nem ſwiedczy a rzka. Swati biſkup auguſtin. v wyſokem rozumie proſly. w rzieczzy slyſſiety liby. w ſwate cierkwe dyelany praczowity, w hadany ſwateho piſma oſtry. we wſſiech swych obyczziegich nrawity. v przehadany kacierzow opatrni. u wykladany ſwate wiery gyſti. Ale ez obecznie tohoto ſwieta lidye tyechto vieci zadagy.

toczyſ bohatſtvie. czty a rozkoſſy, to ye wſſe ſwati auguſtin potupil .·., Nayprwe bohatſtwie yakzto ſam w knyhach ſamomluwenye piſſe. Tu yeho rozum tyeze a rzka; A zdali yzadneho bohatſtwie nezadas. K tomu ſwati auguſtin odpowiedye. Netolik ninye nezadayu, ale yuz ye tomu cztrnadzte let yakz na to nycz netbayu. a o ſbozy nycz wiece mimo wezdayſſy potrziebu nemyſſli. Potom yeho rozum tyeze a rzka. Stogiſ li po ſwieczkey czty. K tomu swati auguſtín odpovieda znayu ſie w tom ez nedawno tyechto dny od ſwieczke czty ſem puſtyl. A yuz ſwiecke chwaly nehledayu. Potom yeho trzetye rozum tyeze a rzka. Czo dyes k tomu kraſna hoſpodiny ſtidliwa nrawita bohata slechetna maſſli k tomu liboſt. Odpowieda swati auguſtin a rzka; Okraſny gy yakz chczeſſ. ohrad yu wſſym dobrim yakz mozes przied nyczymz wſſy myſli nebiehayu yako od toho. Jedni knyhy take swati augustin o ſwatey trogici vcynyl. w nychzto yeſt wiece andyelſky nez clowieczsky o ſwietyey trogici pſal y mluwil. Pro nezto ſie o tom piſſe, ez kdiz tyelo ſwateho auguſtina pochowaty chtyeli; yeho ſwate *[468]* ſrdce z neho wynemſſe; w yednom krziſtalowê oſudy na ſtrziebrnich strunach powieſili. a czaſto toho pokuſſieli .·., kdiz ſu ti knihy swate trogycie wezmucz przied ſrdce przyneſli. tehda wzdi to swate ſrdce radoſcziemi ſie hibalo. Gynich dywow ſlawnich swati auguſtín mnoho vczynyl. Mrtwe krzieſil. Nemoczne vzdrawowal. rozliczne hrzieſne w nuzy utyeſſowal. pro nezto ſie yemu chwala dyege. y zde na ſwietye y w nebeſiech. u wieczney pamiety wieki wiekom amen.

(S. Sczastny a Sbožny.)[1])

Ta dwa ſwata muczênyki ſczaſtni a ſbozni swu krew pro yezukriſta yſta prolila. o tom ſie takto piſſe ez ſta byla yata. A przied dyoclecianem a maximianem poſtawena. z nychžto ſtarzieyſſy do pohanſkeho chrama weden. aby ſie modlam modlil; Tehda swati sczaſtni tey modle w noblicziey podul a ynhed ta modla spadſſy ſie rozbila. Odtad weden k druhey modle y k trzetyei a wezdi kdiz gyey w twarz podul tehda wzdi modla padla. Naypoſle weden k gednomu drziewu geſſto dyablom pohanſkym byeſſe poſwieceno Tu ſwati ſczaſtni poklek bohu ſie pomodlil. a na to drzievo podul. a ynhed to drzievo z korzen padlo a tu y chram y modla y oltarz wſſe tyem drziewem kdiz padlo zetrzieno. To ſtaroſta cieſarzow uſlyſſaw kazal yemu ynhed hlawu ſtiety. W tu dobu yeden mezy nye wſtupie zawola a rzka. Krzeſtan ſem A tomu take ynhed hlawa ſtata. Tehda krzeſtene[2]) newieduce kako yemu dyegy gemu gmie wzdyeli przyſporzeni. to ye czeſkym obyczziegem rzeczeno sbozni. ta tyela krzeſtyene pochopiwſſe; pochowali. To pohane zwie*[469]*dyewſſe na potupu wieri krzeſtanſke kdiz ta tyela

[1]) Připsáno teprv v době nové. Původní nadpis stal se nečitelný.
[2]) při e rasura.

wikopaty chtyeli, dyablovỹ ohromenyny (sic!) ſu poſiedeny. Dalo ſie to po boziem narozeny dwie ſtye oſmdeſat ſedme leto

S. Sawiniana a S. Sawiny.

Swati Sauinianus affwata sawina ſeſtra yeho mieli ſu otcye pohana. yemuzto gmie bylo Savin Byl muzz mudry. a rodu znamenyteho. S prwu zenu miel ſyna saviniana. a ſ druhu ſawinu dceru. A kdiz ſie savinianowi yeho ſynu udalo yednu czyſty to. yeſto dauid prorok w zaltarzy piſſe a rzka. Pokrop mie hoſpodyne. yzopem a oczyſczen budu. wmygeſſ mie a nad ſnyeznu bieloſt biel budu. To ſlowo ſobie ſilnye na myſl wezma poczye s weliku zadoſty chtyetyu tomu slowu rozumietyu. Pro nezto zawrziew ſie w ſwem pokogy w zyny na popele lezal. ſobie tak rzka w ſrdci. Radyegy chci vmrziety nez bych toho ſlowa neurozumiel. W tu dobu ſie yemu andyel zgyewil a rzka. Nezahubuy ſebe na ſmrt. Wiezto ez ſi nalezl miloſt u hoſpodyna. A iakz ſie brzo pokrſtys ynhed bielegi nez ſnyeh budeſſ. A tehdy vrozumieſſ tomu slowu. yemuzto ninye vrozumiety zadaſſ. To andyel rzek ſuoczy yemu ſplanul. a ſvati savinianus u welikem obweſeleny dyabelſkych modl ſie odrzekl. a pohanſku wiern potupil. Pro nezto od ſweho otcye weliku nenawiſt trpiel. A kdiz yemu otecz czaſto rziekal procz ſie naſſym modlam nemodliſſ Prwe ti ſam vmrzy nez bychom my w twê bludye wſſyczkny vwaleny byli. To ſwati Sawinian uſlyſſaw taynye odtad biezal. A do yednoho mieſta yemuzto Krezma dyegy przyſſel. A kdiz byl u te rzieky gyeyzto Sekana dyegi tu pozadal na bozie ſwateho krſtu. A na tom uſlyſſan. *[470]* Tu yndet ſwati krzeſt przyyal. W tu hodynu hlas od boha przyſſel. a rzka. Tos yuz nalezl yehoztos dawno ſ praci zadal. To uſlyſſaw ſwati sauinian. huol w zemi wtekl. A tu yakz ſie bohu pomodlil tak ynhed ta huol od ſebe ratoleſty puſtywſſy wzkwetla pro nezto (sic) dyw tyſicz a oſm ke ſtu pohanow w gezukriſta uwierzili: Ti nowini cieſars uſlyſſaw ſwe rytierzſtwo aby yey gmucz przywedli poſlal. gijzto k nemu przyſſedſſe. na modlitwach yey nalezſſe ſ nym ſie ſpolu bohu pomodlili. A kdiz ſte modlitby wſtal. tehda mu ty rityerzy rzekli. Ciesarz tebe zada widyeti. S nymzzto kdiz pokornye przied cieſarzie ſſel. a modlam dyablowym modlity ſie nechtyel. Kazal ho cieſarz ſwyezycz zeleznimi zaworami bity. K nemuzto ſwati Savinianus wecye. Przypraw muky yakez chczes. Tehda ho kaza cieſarz proſtrzyed mieſta na yedney lawici przyprawity. a pod nym ohen skropugycz oleyem. aby lepe horzal vczynyty. A kdiz na to cieſarz. an ſie proſtrzied ohnye ſtogye bohu modli. hledaſſe. Tomu ſie podywiw wecye. zla zvierzy nemas na tom doſty ezs tito ſire duſſye obludyl. yeſcze ſie na to ſnazys aby y nas swymi czary omylil k nemuzto ſwati savinianus wecye. Yeſcze mnoho duſſ y ti ſam skrzie me nauczenye swatu wieru przygmes To cieſarz uſſlyſſaw hnyewem bozzie slowo y gmye zlorzeczyl. a nazaytrzie swateho saviniana k ſoſſye przywiezicz ſe wſſiech ſtran

nan ſtrzielety kazal. Tehda bozy mocy ty wſſyckny ſſipy ſwateho saviniana nedoletyewſſe u powietrzy powiſli. Na zaytrzie k nemu cieſarz prziſſed wecye Kde yeſt twuoy buoh procz neprzide. at by z tyechto ſſypow pomohl. A yakzto cieſarz wecye. tak *[471]* yeden ſſyp z powietrzie cieſarzowi w oko vhodyw yey oſſepil. Pro nezto rozhnyewaw ſie cieſarz. kazal yeho w zalarz wſadyty a na zaytrzie hlawu ſtyety. Tehda ſwati savinian poczie hospodyna proſity aby byl przieneſen na to mieſto yeſto krſczen. A ynhed rzetyezi ſie zlamali. dwerzy ſie zalarzowe otewrzielý. Odtad swati savinian ſkrzie wſſyczku ſtrazy bezpecznye proſſed na to mielto yeſto krſczen przyſſel. To cieſarz uſlyſſaw rityerzſtwo po nem aby ho gieli opiet poſlal. gijzto yeho nalezſſe ſieci yeho neſmieli. Gymzto ſwati sawinianus wecye. Vczynte nade mnu czo chczete a me krwe swemu cyeſarzy przyneſte. at ſie gy pomaze. slepym okem prozrzy. a ſkrzie to bozzy mocz pozna. Tehda ony ynhed mu hlawu ſtyely a ſwati savinianus ſwu hlawu swyma rukama zdwih. bez yedne paddeſat krocyegy wzdal gy neſl. A cieſarz yakz yeho krwi oka pomazal ynhed gym widyel. a tu inhed rzekl zagiſte wizy. ez yeſt dobry a weliky buoh krzeſtanſky. To yedna zena chuda yeſto byla cztyrzidciety let slepa. uſlyſſyewſſy. kazala ſie tam weſty. a tu ſie bohu pomodliwſſy ynhed prozrziela. A kdiz yeho ſeſtra sawyna po wſſye dny plakaſſe proſiecz zan swych bohow zgyewil ſie giey yedne nocy andyel. a rzka. Sawina neplacz. ale ode wſſeho czoz mas w ſtanuci dyzz prycz naleznes bratra ſweho an v weliciey czty. Z toho widienye Sawina ſie wybrawſſy k ſwey yedney przietelnycy wecye. Przietelnyce ma mila znamenalalis czo. K nyeyzto ona wecie. Pany mila znamenala. Wydycha ſem ano czlowiek s tobu mluwi. Ale nerozu*[472]*miela ſem czo ye mluwil. Tehda gyey Sawina poczie rozprawiety ale proſiecz aby nykomu neprawila. a tak na zaytrzie obie wſtawſſe pricz ſie brale. A kdiz yegye otecz dluho gye ptagicz hledaty kazal. y nalezl wzweda rucie k nebeſom zaloſtywie wzdech wecie. Yſili wſſemohuci buoh na nebeſiech me modly zlamay ez ſu mi mych dyety zachowaty nemohli. Netahl toho dorzecy. azz w nebeſiech pohrzmielo a ynhed wſſyeczky modly padſſe ſie zlamaly. Pro nezto mnoho pohanſtwa na wieru ſie obratyli. Tehda ſwata sauina do rzyma sla a tu od papezye yemuzto euſebius rzekli ſwati krzeſt przygemſſy slepe a chrome vzdrawowſſy (sic) w rzymie piet let bydlila. A potem ſie gyey andyel zgyewyl; a rzka. Sauina czo tu czynyſſ. zdas proto od ſweho sbozie zaſſla. aby tuto w dobrem bydle bydlila. Wſtan brzo Ydy do tohoto mieſta yemuzto tregas dyegy. a tu ſweho bratrcie sauiniana nalezneſſ To savina uſlyſſyewſſy k ſwey przietelnyci wecye. Nebydlwa tuto dele. Gyeyzto ona odpowiedye. Pany ma mila a kam chczes gyty wſak to dobrzie widyſſ. ano tye zde wſſyczkny u bozie mylugy, a ti pak nyekam na ſmrt gyty chceſſ. K nyeyzto swata savina wecye. boh naſſye nadyegye. a to rzekſſy bochnecz gyeczni

s ſobu wzemſſy s ſwu przietelnyci z rzyma prycz zaſla. A tak yducz do toho myeſta yemuzto Rauenna latynye czechowe rziekagi przyſſla. A kdiz chtyela u gednoho bohateho mieſczenyna yehozto dcy w tu hodynv duſſy sbieraſſe. hoſpodi proſity Tehda toho domu poſelnycie. K ſwietyey sawinye wyſſedſſy wecye. Pany mila kaka twa hoſpoda tuto dnes muoz byty ano mei panyey dci wetczas mrze *[473]* a nad ny przietele welyku zalost paſſy. K nyeyzto ſwata sawina wecie. pro miet ona nevmrze. A to rzekſſy te nemoczne ruku wzemſſy yu zdrawu nahoru wzwedla. A potom czoz gye proſili aby tu na hoſpodye oſtala nykakz nechtiela. ale odtad ſſedſſy az k tomu mieſtu yamzto gyey andyel gyty kazal za mili bliz byla. powiedye k ſwey towarzyſczye a rzkuc Czas yeſt odpoczynwa tuto A kdiz tak odpoczywagycz ſedyeſta. Yeden muz wzaczni ymenem Literius z mieſta yda k nyma przyſtupiw otazal. okkad yſta. yemuzto ſwata sawina wecye. Ya yſem z tohoto mieſta. k nyezto ten muz wecye proczs mentys. ano po rzieczy znaty ez ſi hoſty. K tomu ona odpoviedye. Zagyſte pane putnycie ſem a hoſty. A bratrcie meho saviniana dawno ztratywſſy chozy hledagici. Gyeyzto ten muz wecye. Ten czlowiek yehozto ti hledas przyed malymi czaſi ſtat yeſt. a na takemto mieſtye pochowan yeſt. Tehda swata sawina na zemi padſſy poczye ſie bohu modlity zaloſtywym ſrdcem a rzkucz. Moy mily hoſpodyne yenztos mye do dneſnyeho dne v mey czyſtotye chowal bez oſkwrni racz mi yuz tak z pracznich cieſt pomocy. abych ſie yuz wiece netrudyla. a twei ſwatey mylosty poruczyegy tuto towarzyſku mu: yeſto ye pro mie mnoho trpiela. a bratrcie meho yehoz ſem zde hledawſſy nenalezla. Racz my ho daty w ſwem ſwatem nebeſkem kralowſtwi widyety. A iakz tu modlitwu brzo dokonala tak na tom mieſtye klecziecy duſſy puſtyla. To gegye towarziſka vrziewſſy zaloſtywie poczye plakaty nemagycz ſwe panye zywa czym pochowaty. Tehda ten muz czni Literius yenz ſ nyma na cieſtye bieſſe *[474]* mluwil to vzrziew birzyci po wſſem mieſtu wolaty kazal. aby ſie wſſyczkny ſenducz ſire putnyczki tielo pochowali. yakzto ſie y ſtalo Lidye ſie ſſedſſe s weliku czty gy pochowali. a gegie towarziſka malo czaſow po nyey pobywſſy bohu sie doſtala.

S. Lupus.

Swati Lupus z naroda kraloweho byl. yehozto ſwate nrawy kanownyci ſenowſkeho koſtela ſeznawſſe. yeho arcibiſkupem vczynyli. A kdiz yednoho czaſu ſporzie ſwe sbozye rozdal a za tyem mnoho hoſty k ſobie pozwal na tyech hodech wina ſie nedoſtalo. Tehda swati lupus pozwaw yednoho sweho sluhy k nemu wecye. Wierzy ſ prawym ſrdcem yez ten mily hoſpodyn yenzto krmi ptaczky y wſſeliky narod. naſſ nedoſtatek nahrady. a yakz to wecye tak poſel przieden wſtupiw wecye. Otcze ſwati kam vino kazes dyety yeſto przied wrati twei miloſty yeſt przywezeno. To ſwati lupus

uſlyſſaw bohu chwalu wzdal. Yeden czas take uſlyſſaw ſwati lupus ano o nem yedny lidye zawiſtywi zle mluvie. Propowiedyel a rzka. Nemagi ſ prawem ſkodyty cizie rzieczy tyem yeſto przied bohem newinny yſu. Kdiz take yednyech czaſow kral franczky Klotarius na ſwateho lupa ſie rozhnyewaw yeho zwych (sic) wlaſty welikim hnyewem zahnal. Tehdi po mnohich czaſiech ſenowſkeho mieſta mieſczene zan krale pocziechu profity aby ho zaſie nawratyl k tomu kral dobrotywie odpowiedyew pon poſlaty kazal. A kdiz ſie ſwati lupus wratyl. vzrziew yeho kral an w tyech dalekich wlaſtech ſtraſtnye bydliw chwor ſie wratyl. skruſenim ſrdcem ſie rozzaloſtyw przied ſwatim lupê padna poczye profity aby mu swu winu odpuſtyl; *[475]* yemuzto ſwati Lupus miloſtywe pozehnanye daw do ſweho ſie mieſta wratyl. A kdiz skrzie mieſto parziſke ydyeſſe bozym dywê wſſyczkny ſie zalarzy otewrzieli. z nychzto wſſychny wiezny wyſſedſſe ſwatemu lupu witanye dali. A kdiz yedne nedyele mſſy sluzieſſe vpadl z nebes w geho kalich kamen drahi yenzto kamen po mſſy kral wzem. mezy swymi ſwatinyemi ſchowal. a ten kamen w ſenowſkem koſtele yeſt do dneſnycho dne. Potom ſwati lupus ſwati zywot weda mnoho dywow czynye ſkonczal. a bohu ſie doſtal.

Swati Mamertinus nayprwe pohanem byl. A kdiz yeden czas ſwŷ ſie modlam modleſſe tu ſtogye yednyem okem oſlnul. a yedna mu ruka uſchla. Odtad ſie tak domow wratyw poczie myſlity a tak rzka. ſnad ſu ſie mogy bohowe na mie rozhnyewali a toto na mie prziepuſtyli. Tehda tak pomyſliw do chramu chtye ſie bohom pokorzyty pogide. tu yey utka yeden muz pocztywy. Yemuzto ymie bylo sawinus. a ten yeho poczie tazaty kak by ſie yemu to bylo przyhodylo. Yemuz ſwati Mamertyn odpowiedye. ſwe ſem bohy rozhnyewal ydu tam chtye ſye gym modlity. zda by ſye nade mnu smilugycz mie yeſcze uzdrawili. K tomu savinianus wecye. Bludys bratrze bludyſſ. wzywagie dyably bohy. Ale razit aby ſſel k ſwatemu yermanowi altyſiodorockemu biſkupu yehoſto radi upoſluchaſli zdraw budes. To ſwati Mamertin uſlyſſaw ynhed na tu cieſtu ſſel. a toho dne przyſſel k tomu koſtelu yeſto ſwati amator biſkup hrzbi. tu ſie poklonyw yez weliki deſcz w tu dobu ydyeſſe. do yedne peleſſy gyez nad hrobem ſwateho *[476]* Corcodia bieſſe wſſel. Aby te nocy tu odpoczywal. a kdiz ſwati mamertin ſpaty poczie zgyewilo ſie yemu yedno dywne widyenye. Widyeſſe ſie yemu ez yeden muz przyſſed prziede drzwi te peleſſy poczye zwaty ſwateho corcodia iehozto ſwate tyelo mrtwo lezieſſe w hrobie a takto rzka. Pod na hodi tu yeſtot ſu ſie febrali ſwaty peregrŷ a ſwati amator. ſe mnohimi swatimi biſkupy. Yemuzto ſwati corcodius z hrobu odpowiedye a rzka. Nemohu ninye tam gity neb mam yednoho hoſty yehozto muſſy strzieci aby yeho hadowe gijzto zde bydle nezahubili Tu odpovied ten poſel uſlyſſaw prycz ſſel. A po malem czaſu zaſie ſie wratyw poczie wolaty a rzka. Swati corcodiane

wſtã zowu. tye na hodi. A poymi s ſobu wiwiana ſtarzieyſſyeho y mlazſſieho. at ſweho vrzada ſluzbu czynye a oſtaw doma allexandra at tweho hoſty ſtrzieze. A yakzto ten poſel poviedye tak swati corcodius vgẽ za ruku ſweho hoſty mamertina w tom widyeny yey k tyem ſwatim biſkupom przywedl. Yehozto ſwati amator vzrziew otaza. Y koho to ſiem s ſobu wedeſſ. Swati corcodius vecye. Sweho hoſtye mamertina wedu. K tomu ſwati amator wecye nahle yeho wen wyzen nenyet czyſt. protot ſ nami zde byty nemoze. A kdiz yeho wen hnachu. Mamertin przied nymi padna poczie s placzem proſity aby ſie nad nym ſmilowali. Tehda swati Amator k nemu wecye Nahle wſtana. ydy k ſwatemu yermanowi a czozt ten kaze to vczyn. A yakzto brzo wecye; tak ſwati Mamertin z toho widyenye ſie probraw k ſwatemu yermanu uprziemo ſſel a przied nym pokornye padna yemu ſwe wydyenye powiedyew od neho ſwati krzeſt przyyal. A *[477]* odtad oba ſpolu ſie zdwihſſe y sſla k hrobu ſwateho corcodie. a tu ſta mnoho dyablow w hadowey poſtavie nalezla. gymzto hadom swati yerman na puſczy gyty kazal. aby wiecz y zadnemu neſkodyli. Potom ſwati mamertinus w zakon ſwateho benedicta wſſel a po nyekterich czaſiech opatem vczynen. za yehozto opatſtwie byl yeden duchowni w tom klaſterzie ymenẽ ſwati marianus. Skrzie nehozto buoh mnoho dywow czynyl. neb bohu ſluzie na ſwietye u welikem ſproſtenſtwi bydleſſe. Yednoho czaſu kdiz yeho lotrzy na cieſtye oblupili. yedyni plaſczik zedrani yemu oſtaviwſſe prycz s geho ruchem ydyechu. poczie po nych volaty swati marianus a rzka. Wratte ſie zaſie aytot ſem nalezl penyez u plaſczku zawazani. wezmiete ſnad wam yeho trzieba bude. Tehda ſie lotrzy ynhed nawratywſſe plaſczik y ſ penyezem wzieli. a yey naha oſtawiwſſe prycz zaſſli. a tak te wſſie noci y ſiem y tam bludywſſe k ſwatemu ſie marianowi wratyli. gẏzto ſwati marianus witanye daw gych noby pokornye vmyw a yakuz mohl potrziebu daw ku pokany gye obratyl. Potom ſwati mamertinus a ſwati marianus mnoho czaſow swati zywot weduce bohu ſie doſtala.

(S. Adriana).

Swati adrianus vmuczen yeſt od maximiana cieſarzie O tom ſie tak piſſe. ez kdiz maximianus cieſarz w tom slowutnem mieſtye yemuzto Nicomedia gmye bylo dyablowym modlam obiet obietowawſſe tak welika pohroma tehdi na krzeſtani bieſſe. yezz druh druha. ſuſied ſuſieda nyekterzy pro ſtrach vmuczenye. nyekterzy pro dari. nyekterzẏ cieſarzowi k libosty. na ſmrt krzeſtani wodyechu. Mezy nymizto trzy. a ttrzidciety krzeſtanow poha*[478]*ny yemſſe przied cieſarzie przywedli gymzto cieſarz wecye A zda ſte neſlyſſieli kak welika pokuta w tôto mieſtie na krzeſtanſtwo uſtawena ieſt. yemuzto krzeſtyene odpowiedyechu dobrzietz ſmy ſlyſſyeli ale tomu smy ſie uſtaweny poſmiewali. To cieſarz vſlyſſaw

kazal gye nemyloſtywie biczowaty. a gich uſta kamenym zbity. a potom gye w zalarz wſadyty. K nymzto yeden znamenyty rityerz na cieſarzowie dworzie ymenem adrianus prziſſed wecye. Zaklinayu was ſkrzie waſſeho boha yezukriſta powiezte mi ktere odplati czakate za tito waſſye tirpke muky.

Úvahy a zprávy.

Homérova Ilias, převedená od Antonína Škody, gymn. ředitele. V Praze v kommissi E. Petříka. Tiskem dr. Ed. Grégra. Nákladem vlastním. 8°. XVI. + 432 str. Cena 1 zl. r. č.

Ačkoliv p. překladatel teprve r. 1881 vlastním nákladem vydal prvních dvanácte zpěvů Iliady, neváhal přece, pokračuje u překládání, vydati nyní opět vlastním nákladem nejen druhou polovici básně, nýbrž epos celé. Obětavost tato, s kterouž nám nyní podává Iliadu celou v úpravě velmi pěkné, zasluhuje uznání tím většího, ježto také překlad prvých dvanácti zpěvů částečně přepracoval a na mnohých místech opravil, dbaje hlavně pokynů daných v recensi toho díla z péra J. Krále v těchto listech, ročn. IX. str. 149—161, a to tak hojnou měrou, že změnil a opravil svůj překlad na př. v I. zpěvu na 44 místech.

Ježto pak i druhá polovice nejenom prvé co do správnosti obsahu se rovná, nýbrž na mnohých místech stopy toho nese, že časem rostla obratnost páně překladatelova, platí tedy o celém překladě ještě více všeobecný úsudek, vyslovený v dotčené recensi: jest to překlad celkem velmi plynný, každému vzdělanci přístupný, jenž podává nám Iliadu v českém rouchu prostém, neličeném, ale důstojném.

I neváhali bychom nikterak míti pevnou důvěru, že jím arciepos řecké vnikne v nejširší vrstvy našeho národa, kdyby se časové neměnili a my v nich. Ale kdežto buditelé naši, jichž jméno tak často nadarmo béřeme, vší silou a vší duší svou o to se snažili, aby alespoň v úryvcích díla klassických národů řeckého a římského převedena byla v naši mateřštinu a překlad i jednoho zpěvu Iliady pokládali za událost literarní: my podobné události si nevšímáme a veřejné listy naše, které prvotiny různých snílků dosti svědomitě zaznamenávají a často nad míru příznivě posuzují, nemají ani slova pro zjev tak důležitý, pro několikaletou práci záslužnou.

Překlad ovšem v jednotlivostech jeví leckteré větší i menší vady a nedopatření, na kteréž ref. upozorňuje. Nejasně neb nesprávně zdají se ref. přeložena býti tato místa.

I. 31 *ἱστόν* stávek místo stav (VI. 491); 76 nad všemi velí; 116 nazpět dáť (germ.); 166 přijde-li někdy na dělbu (dojde-li);

196 jsouci; této neobvyklé formy užívá p. překladatel častěji: tak 209 jsouci (VI. 205, XVII. 571, XXIII. 107); VIII. 486 táhnouci, XIX. 288 jdouci, XVIII. 617 nesouci (XXIV. 304), a to všude za příčinou metrickou; 347 skytl jim do rukou (strojeno); 470 *ἐπεστέψαντο* obroubili (IX. 175); příliš věrně a z části i nesprávně, ježto obruba zevně obíhá; 542 *κρυπτάδια* koutné; 581 *πολὺ φέρτατος* nejmocnější o mnoho; 593 v Lemně (na).

II. 18 *ἐκίχανεν ἑῦδοντ'* zastihl spát, kterážto nečeská vazba často se opakuje; srv. IV. 89, V. 794, 824 a j.; 48 *ἠώς* Jitřena (jinde všude Zora); 226 *πλεῖαι* nacpány (zbytečně užito výrazu trivialního); 237 rovněž trivialně *πέσσεμεν* (*γέρα*) požíval, naproti tomu jinak a zase příliš slabě IV. 513 *χόλον θυμαλγέα πέσσει* uchovávaje hněv dušebolný, rovněž I. 81 žluč — ukonejšil; 241 nobrž (zastaralé); 294 *ὀρινομένη τε θάλασσα* zdmutí moře rozčeřeného (rozvláčně); 517 *Φωκέων ἦρχον* Fockých obranu vedli; 684 a 685 opakováno zase; 856 *ἦρχον* upřed stál.

III. 39 *Λύσπαρι* ó Zloparis, srovn. XIII. 769 (m. Zloparide); 60 *πίλεκυς* topořisko; III. 65 *θεῶν ἐρικυδέα δῶρα, ὅσσα κεν αὐτοὶ δῶσιν* obdary božské, jichž oni (kdo?) poskytnou; 80 kameními (!); 104 Gaii a slunci (třeba přeložiti oboje); 222 *νιφάδεσσιν* pavločkám (na místě „povláčkům“ v prvém vydání, kteréžto slovo se však i v druhém vydání zase vyskytá XII. 278, XV. 170); 246 *καρπὸν ἀρούρης* výrobu země (prosaické); 296 *ἔκχεον* lili ven (germ.); 372 *ὀχεὺς τέτατο* řemen — prostíral se.

IV. 10 *εἰσορόωσαι τέρπεσθον* baví se zíráním; 17 málo za metrem jako 345, VII. 387 a líbo IX. 429, XIV. 101, 337, XXIII. 894; rovněž za metrem 437, 543 (XIII. 11, XXI. 532) nebtě; 132, 134, 135 *ζωστήρ* překládáno jednou opasek, podruhé pás a *μίτρη* nepřeloženo (jakož i 187, 215 a 857); jinde *ζωστήρ* přeloženo slovem závěsník, jako V. 539, VI. 219, VII. 305, XVII. 578, takže se o téže věci mohou utvořiti různé názory; 230 zunavení; 478 *ἀπέδωκε* nezplácel (o výsledku); 482 topolisko.

V. 9 *Τρώεσσι* Trójí a tak často; 122 se shora (a často); 157 anto; 161 *ἐξ αὐχένα ἄξῃ* šíji přeláme; 267 *ὑπ' ἠῶ τ' ἠελίόν τε* pod sluncem a září; 269 *ὑποσχών* snoubiti (o klisnách příliš básnicky); 282 *τῆς δὲ διὰ πρὸ αἰχμὴ χαλκείη πταμένη θώρηκι πελάσθη* oštěpu hrot kovový proletěv pancíři se blížil; 308 kámen; 351 byť o ní zaslechla jsi vzdálí; 437 zodrážel; 495 *κατὰ στρατόν* po táboře; 564 *ἵνα χερσὶν ὑπ' Αἰνείαο δαμείη* by rukou Aineie ho proklal; 598 *ἅλαδε* do tůně (mořské); 637 rodstvem; 740 *ἐν δ' Ἔρις, ἐν δ' ἀλκή, ἐν δὲ κρυόεσσα ἰωκή* tam (na aigidě) jest svár, tam síla a hrůzyplný tamo útok; *ἀλκή* znamená zde obranu, poněvadž kontrast jest *ἰωκή*; 749 brána zapraskla sebou (VIII. 393); 763 ztepavši (ztepajíc); 773 za metrem přistaly místo přistály (VII. 467, IX. 49, XXIII. 745); 777 vypučil (učinil, aby pučely).

VI. 131 *θεοῖσιν ἐπουρανίοισιν* má býti stejně přeloženo jako ve v. 129 a nikoliv jednou s bohy nebešťany, po druhé s blahými nebešťany; 182 *δεινὸν πυρὸς μένος αἰθομένοιο* strašnou sílu ohňů plápolajících (každý čtenář takto bude rozuměti sílu = množství); 261 *κεκμηῶτι* zemdlevšímu (v. recensi IX. r. l. těchto str. 163, 3. ř. zdola); 391 střídami.

VII. 39 zdaž-li (VIII. 111 a j. častěji z příčiny metrické); 90 *ἀριστεύοντα* výtečníka; 243 vyčíhav (— je); 323 zukájeli (I. 469 a j.).

VIII. 86 *κυλινδόμενος περὶ χαλκῷ* kolem se potáceje šípu; 189 *ὅτε θυμὸς ἀνώγοι* co by žádalo srdce (až by); 195 *θώρηκα* brň (XVI. 130 brní): 318 bratu; 340 *δοκεύει* pohlíží (slabě); 448 v bitvě (zbytečně opakováno *v*).

IX. 7 řásy m. řasy z příčiny metrické; 115 vylíčil (nevylíčil); 122 trojnoh (gen. plur.), srv. 264, XVIII. 373; XI. 700 zase trojnož (nom. sing.); 311 *τρύζητε* neskuhrali (trivialní); 503 chromé, svrasklé, v zraku šilhavy; 522 *μῦθον ἐλέγχεσθαι* zmarniti řeč; 591 *λίσσετ' ὀδυρομένη* prosně (!) lkajíc; 608 n. *φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸς αἴσῃ, ἥ μ' ἕξει παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν* že mě dost Dia poctila vůle, jež mi při zakřiveném zbude loďstvu (nejasně).

X. 5 choť Héřin krásnokadeřné (snad lépe licencí Héry); 44 kterakážto; 246 tento-li (Odysseus) n á s provodí; to praví Diomedes a přece jde jen on sám s Odysseem; v originálu není zájmena osobního; 303 přislíbiv (přislíbě).

XI. 56 na pláně pahorku (loc.); 70 vytrhše a vraždili; 109 *ξίφει* pleknem; 147 *δῖμον δ' ὡς* válcem; 162 více milejší (mnohem); 242 *μνηστῆς* snubené; 342 a jinde často z příčiny metrické „v řavě" místo „ve vřavě", tak XVI. 789, XVII. 149, 365, 471, XIX. 31, XX. 114, 412; 383 *αἶγες* kozky; 416 *γναμπτῇσι γένυσσιν* skráněmi zakřivenými (o kanci, čelistmi); 574 *λιλαιόμενα χροὸς ἅσαι* v mase hýřiti dychtivy jsouce, srv. XV. 317, XXI. 70, 168 (hyperbol.); 628 *ἐπιπροΐηλε* přistavěla (přistavila); 744 n. voj — rozprchli se; vazby *κατὰ σύνεσιν* užívá p. překl. příliš často, v originalu jest *Ἐπειοὶ ἔτρεσαν*; podobně 799 ač-li by zaň tě majíce upustili od boje Trojské vojsko (kde opět proti originálu slovo vojsko přidáno); rovněž XVII. 723 lid — houkali; XVIII. 523 dvé — číhali; XXI. 10 lid plovajíce — se otáčeli; 810 jen za metrem „byl" vstoupil (*ἀντεβόλησεν*); srov. XIII. 205.

XII. 38 *ἐελμένοι* zaklíčeni; 46 žásu; 170 *ἀμύνονται περὶ τέκνων* brání se za dítky robátka; 192 *αὐτοσχεδίην* s blíže samé; tamtéž se sklátil; 207 *κλάγξας* s křehotem; 259 *ἰμόχλεον* vypáčeli; 273 *ὁμοκλητῆρος* pobízeče svůdce; 342 *κήρυκα* věstníka m. hlasatele; rovněž tak XXIII. 567, 897, XXIV. 573, 674, 689 a XXIV. 701 *κήρυκά τε ἀστυβοώτην* provolávače města; místo obvyklého slova cimbuří, jež ovšem do verše se nehodí, užívá pan

překladatel řídkého a nepěkného cimbuř (258, 263, 308, 375, 381, 397, 430, 444, XXII. 3), ano i cimbur (424), kterážto slova, třebas byla ve slovníku Jungmannově, nezasluhují, aby byla oživována; 456 *κληίς* zátka.

XIII. 48 *ἀλκῆς μνησαμένω* jestliže pomněte; 162 *ἐν καυλῷ ἐάγη δολιχὸν δόρυ* dlouhé dřevce v kopišti (se) mu zlámalo; zde a XVII. 60 zdá se, že podivným slovem „kopiště“ míní p. překladatel *καυλός*, totiž konec hrotu, do něhož dřevce se nasazovalo; ale na mnohých jiných místech překládá tím slovem již docela zbytečně *δόρυ*; na př. 241, XX. 479 a XXIII. 821; 257 *τό νυ γὰρ κατιάξαμεν, ὃ πρὶν ἔχεσκον, ἀσπίδα Δηιφόβοιο βαλὼν ὑπερηνορέοντος* zlomilit jsme kopí, jež jsem prve míval, stihnuv štít; dle mínění ref. nebylo zde ani třeba ani radno napodobovati vazbu řeckou; 291 *προμάχων ὀαριστύν* voj společenstva předáků; 344 *οὐδ' ἀκάχοις* jest postaveno proti *γηθήσειεν*, neznamená tedy „nežásl“, než „nezarmoutil by se“; 361 *Δαναοῖσι κελεύσας* vládna Danajským (pobídnuv Dan.); 389 se skátí (XIV. 415, XVI. 482, XXIII. 394); 486 *φέροιτο κράτος* aneb jeho věnčila sláva (metafora nehomerská); 609 *ἔλπετο νίκην* vyhrati doufal (nebásnické); 611 *καλὴν ἀξίνην ἐύχαλκον* teslice od kovu krásné.

XIV. 221 *ἄπρηκτόν γε νέεσθαι, ὅτι φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς* s nezdařilou že se nevrátíš, čeho v srdci si žádáš (k čemu se vztahuje čeho?); 372 *κεφαλὰς κορύθεσσι κρύψαντες* po hlavě vložíce přilby; 415 *θειον ὀδμή* od síry pára (!).

XV. 17 *ἱμάσσω* nestluku (trivialní); 72 od hněvu nenechám (za pouhý gen.); 113 *θαλερὼ πεπλήγετο μηρώ* na mohutná tloukl se bedra (sr. XII. 161, XVI. 125, 397); 282 *ἐπιστάμενος ἄκοντι* v dřevci dovedný; 430 *Ἀνκόρρονα, Μάστορος υἱόν, Αἴαντος θεράποντα Κυθήριον* protkl Lykofrona, Mastora plémě, druh to milý Ajanta Kythéřan (acc.); 456 *ἴσχειν ἵππους* by vůz třímal; 476 ať — by (m. aby); 537 n. a přerazil mu chochol koňský, že na zem padl vešken do prachu, jenžto (kdo?) se leskl nachem; 686 a XVIII. 214 *αἰθέρα* klenba (nebeská); 708 v řeži (trivial.).

XVI. 28 *τούς* ho; 152 *ἐν δὲ παρηορίῃσιν ἵει* po té řemením spolu Pédasa spřáhl (nevystihuje smyslu); 170 *ἐπὶ κληῖσιν* u hřebu vesla (plural a pak *κληίς* = kolík); 198 zároveň; 282 *φιλότητα θ' ἱλέσθαι* přijal zase lásku družebnou (má znamenati smířil se); 319 sklátil se; 341 *παρηέρθη κάρη* hlava svisla; 354 *ἀρραδίῃσι* nedbou; 370 *ἐρυσάρματες* korbotahounů; 392 *μυθεῖαι δέ τε ἔργ' ἀνθρώπων* a lidská pohřbena díla; 429 oproti válčí; 487 *ταῦρον — στεναχοντα* dobytče — sténaje; 518 řine (bez se); 733 s přežení (se spřežení).

XVII. 165 jenž je z Achajských nejlepším při korábech a soudruzi blízkobojovní (nom. vedlé instr.); 449 takt; 517 mrskl oštěpem; 524 v nitřnostech; 531 *εἰ μή σφω' Αἴαντε διέκριναν μεμαῶτε* jenže je v zápolení Ajanti přetrhli udatní;

599 *γράψεν* škrtem (i jinde); 637 *φασί* nemyslí — prý (dvojím slovem; srv. XIX. 273); 688 n. *ὅτι πῆμα θεὸς Δαναοῖσι κυλίνδει, νίκη δὲ Τρώων* že valí na Danajské zhoubu nebešťan a Trojanům vítězstvo (nepěkné zeugma): 732 *οὐδὲ ἔτλη* neváží (srv. VII. 151 nechtěl).

XVIII. 15 *ὀχθήσας* pohnut (na většině míst tento překlad nejméně se hodí; srov. XI. 403, XXI. 53), ačkoliv třeba, aby stejně se překládala podobná stereotypná místa a nikoliv zas, ač smyslem správně, jinak; na př. XXII. 14 rozhorliv se; 190 než nespatřím (spatřím); 556 *βασιλεύς* pán (věrný překlad žádoucí, aby poznal čtenář, že králové za oněch dob často nebyli víc než hospodáři); řiče (o býku; srov. XX. 404, 406); 593 spolem (XXIII. 639).

XIX. 14 zbroje (plurál); XIX. 61. *ὀδὰξ ἕλον ἄσπετον οὖδας* do půdy se nevrylo kusmo (srv. XX. 17 v zem se vrylo a zase XXIV. 738 zahryzlo se kusmo do země); 259 *ὑπὸ γαῖαν* dole země; *μνησάμενος* naň vzpomenuv (na koho?); 393 *λέπαδνα* držadla (V. 730 opasky).

XX. 169 *περί τ' ἀμφὸς ὀδόντας γίγνεται* chrup se kolem mu pění (!); 305 byli pocházeli.

XXI. 122 *οἵ σ' ὠτειλὴν αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες* jež nedbale ránu krvutnou lízati tobě budou (bez ohledu); 123 neoplače; 141 Asteropaios byl syn Pélegonův a vnuk Axiův (srv. 169) a ne „Axiův rozenec"; 201 duch militký (acc.); 262 *κελαρύζει* silně řičí (o vodě zahrady svlažující; srv. XI. 812 o krvi „se prýštila"); 379 *οὐ γὰρ ἔοικεν* vždyť to nehezky (prós.); 482 *κύον* tisto; 611 *πόδες καὶ γνῖα* údy kolenní.

XXII. 305 něcos (pro metrum); 414 *κατὰ κόπρον* na půdě kalné; 445 ana nevěděla; 451 tchýně.

XXIII. 201. chutnali sobě v hodech; 285 kdožtě (za metrem); 386 jaktě; 474 *λαβρεύεαι* tlacháš (triv.); 518 rovinou se napínajíc (XXII. 23 po pláni uháněje); 519 *τοῦ μέν τε ψαύουσιν ἐπισσώτροον τρίχες ἄκραι οὐραῖαι* dosahují k obrubě koles jeho končiny chvostu žíní; 660 rukou zdvihnouce (nesprávný gen.); 698 *εἶσαν* umístnili (pros.); 766 *ῥῖμφα* rouč; 773 *ἐπαίξασθαι ἄεθλον* cíle dopadnouť; 845 kdosi pastucha.

XXIV. 124 snídaň (jindy často večeř); 239 *λωβητῆρες ἐλεγχέες* darebáci hanební (přílišné); 329 byli jelí; 652 *βουλὰς βουλεύουσι παρήμενοι* úřady podle sedíce berou; 696 postenujíce; 714 z předu kvílili brány (před branou); 795 *ὀστέα* ostatky; 804 *ἀμφίεπον* nabírali.

Za doplněním verše přidával pan překladatel zhusta zvláště epitheta, ovšem taková, jaká se jinde vyskytají, a také jiná slova; tak na př.:

I. 1. reka (X. 229, XVI. 140), II. 620 čacký (III. 216, VI. 197, VIII. 87, IX. 543, X. 435, XII. 190, XVI. 195, XXI. 169), 590 hojní, III. 423 družka, VI. 350 družebná, IV. 151 (337)

železné, 509 dalekostřelný, 584 ostrým, 559 chrabrou, V. 453 lehounké (XII. 426), 316 bystrých, VII. 6 širou, VIII. 474 krvavá, 136 rychloletí, 514 (XVI. 728), IX. 709 mládci, 708 všechno, 457 bůh, 241 ozdobní, X. 575 bohatýři udatní, 186 líbý, 166 Achajských, XI. 1. ránorodá, 93 vládce (XV. 614, XXIII. 727), XII. 167 lesní, 114 ručího, XIII. 319 jasnorodý (XV. 501), 370 král, 207 vražedné, 421 věrní, XIV. 129 hrůzozvučné, XIV. 36 mysní, XV. 144 střelčího, 92 velebná, XVI. 125 statná, XVII. 172 šíré, 189 bodré (XIX. 212, XXIV. 573), XVIII. 567 kvetoucí, 243 líté, 197 skvostnou, 116 na Olympě živoucí (366 Olympany), XXII. 36 jasným, 155 velkoduchých.

III. 214 přidáno hlasem, V. 149 věkem, 636 přemnoho, VI. 129 branně, XI. 521 vojíny, XII. 3 vojskem, 198 Danaův, XV. 135 synů, XVI. 50 po slovu tvém, 229 pozorně, 497 zastana, XVIII. 94 hořce; *i* nebo *také* na př. I. 249 z úst i jehožto také se mu řeč medu proudila sladčí (XI. 123, XV. 204, XVI. 852, XIX. 134 n., XVII. 452, XX. 13, XXII. 29, XXIII. 207); *si* III. 62 trám si tesá na koráb, IX. 211, 303, XXI. 311, XXII. 399, XXIII. 531; *mi* III. 113, XIII. 230, *je* VI. 92 roucho, ... nech položí je; IX. 235 *že* (po předchozím prý), X. 3 pouze jen (XXIII. 504), XIII. 3 stále pořáde, XIII. 662 naň (na koho?), XV. 725 nuže medle a j.

Za to leckde, ač pořádku, slovo vynecháno; smyslu zvláště vadí, kde nepřeloženo *ὁ δέ*; na př.: XX 482 *ὁ δέ μιν μένε χεῖρα βαρυνθείς, πρόσθ' ὁρόων θάνατον· ὁ δὲ φασγάνῳ αὐχένα θείνας.. κάρη βάλε* smrť vida před zraky svými; mečem pak tal mu do šíje; z toho by mohl se leckdo domnívati, že básník míní osobu touž; podobně XIII. 503, XXI. 427, XXIII. 797, XX. 393, XIII. 373, XVI. 503; demonstrat. vynecháno IX. 318, XI. 649; důrazné *ἐγώ* XVIII. 142.

Pořádek slov jest někdy nucený, takže i nejasnost z toho povstává. Srovn. V. 506 *οἳ δὲ μένος χειρῶν ἰθὺς φέρον* přímo rukou na ně nesli udatnosť; IX. 301 přeče ostatních Panachajských v táboře měj s bídou slitování; XI. 371 na vzdělaném opřen ku sloupu na Ílovu rově; 528 se celým veršem od svého slovesa odděleno; XIII. 476 tak čekal Idomeneus ho necouvaje oštěposlavný; 614 Peisandros jeho vlásinaté bodl přilbice v štítek; XV. 33 v něž jsi podál vstoupivši bohů mě obelstila šalbou; XVII. 412 mrtvoly stále kolem hrocená v ruce dřevce držíce; 472 n. zbroj samu Hektor třímaje na pleci své pyšní se Achillea vládce; XVIII. 351 dále devítiletou jeho ránu napustili mastí; 474 cín pak a kov na oheň přikládal nezmořitelný (nezmořitelný t. kov); srv. ještě XX. 500 n., XXII. 62, XXIII. 175.

Rovněž pořádek a souvislost vět nebývají někdy správny; nelíbé se čte minulý čas v druhé větě po času přítomném a naopak; na př.: I. 511 nerce — seděl, V. 417 se hojí — se mírnily; 775 stane — vypřáhla a j.

Stále se opakující frase snažil se p. překladatel skorem vždy, jak dlužno, stejným způsobem překládati, jenom tu a tam od této zásady se uchýliv; tak verš *ἓν τ' ἄρα οἱ φῶ χειρὶ ἕπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν* přel. VI. 253 hned ruky mát se chopíc slovo řekne a takto se ozve, 406 za ruku jej vezmouc . . ., XVIII. 423 hned ruky jí se chopí . . .

Z nečeských neb méně případných slov u p. překl. zvláštní oblibě se těší tato: bodrý, úporný, věkožizný, militký, rozmilený (!), tož a medle; slovo „militký", ač zavedeno zvěčnělým mistrem překladu Niederlem, mělo by časem zase vymizeti, ježto zavedeno z nouze.

Genitiv possesivný vlastních jmen, pokud jen možná bylo, měl býti přeložen přisvojovacím adjektivem; často jest to sice věc zhola nemožná, ale pan překladatel toho někdy opominul, kde není třeba měniti ani slůvka, na př.: XXIII. 860 Idomenéa (ův), 888. Za to pan překladatel zhusta patronymika překládá dialektickým a sousedským -ovic; na př. VII. 47 Hektore Priamovic, 14 a 15 Ifinoa Lexiovic, VIII. 276 Polyaimonovic, 257 Fradmonovic, XVI. 554 Menoitiovic a j. zhusta.

Z příčin rovněž metrických často vokalisovány předložky, kde toho netřeba, jinde zase nechány vazby velmi tvrdé; tak na př. II. 716 se Thaumakiou, III. 281 ve půtce, 31 ve srdci, (V. 826, 243), V. 387 ve žaláři, VI. 653 ve paláci, XII. 140 se Thoónem, XIV. 114 ve Thébách, XV. 190 ve siném, XXI. 105 ze Priamovců a j., a zase I. 580 z sedadel, II. 700 v Fylaku, II. 551 z Salamíny, VI. 172 k Xanthu, IX. 479 v Fthíji (IX. 439 z Fthíje), X. 298 skrz zbroj a skrz krev černou, XIII. 696 v Fylace (XV. 335), XV. 81 v své.

Jména vlastní skláněna celkem správně; nesprávné jsou tvary Apolla I. 13, 21, 370, 385, 390, XX. 295, XXI. 278, a to nejen na konci verše, nýbrž i uprostřed, jako I. 86, VII. 83; Apollu XV. 55, XXIII. 872; dokonce pak Apollinu IV. 101, IX. 405; II. 502 Eutrésis (akk.); V. 609 Sarpédonta (Sarpédona), XII. 379; XIII. 92 *Πηνέλεων* Pénelcóna, XIII. 428 Anchisea, 433 Troiadě (Troadě); II. 695 *Φυλάκην* ve Fylacku; VII. 414 *Δαρδανίωνες* Dardaneovci (VIII. 154); II. 621 *Ἀκτορίωνε* Aktoreovce; XIII. 185 *Κτέατον νἱ' Ἀκτορίδαο* Amfimacha syna Aktoriovce; IV. 517 *Ἀμαρυγκείδην* Amarynkéovce; VIII. 11 *Δαναοῖσι* Danaovcům.

Za metrem psáno příliš často *j* místo *i*, někdy zbytečně; srvn. II. 830 Amfjos, II. 838 Asjos (XII. 95, 110, 163), II. 732 Podaleirjos (XI. 833), V. 707 Aresbjos, XVI. 308 Arejlykos; rovněž za metrem psáno II. 856 Halidzónům; nesprávně jsou tvořena adjektiva II. 681 Pelasgickém (XVI. 233) m. Pelažském; XX. 390 Gygajském (srovn. zase II. 865 Gyžská, 862 Fryžské); III. 185 Fryžanů (m. Frygů), XXI. 43 Imbeřan (m. Imbřan).

Nepřeložena zůstala řecká slova I. 4, VIII. 391 a V. 747

herů (jinde reků, bohatýrů a p.), falangy (XIX. 158), plether (XXI. 407), a zvláště všude slovo hekatomba až na jedno místo (I. 65 steroţertva).

Konečně dluţno promluviti o epithetech, jeţ překládaje pan překladatel obyčejně volí již obvyklá aneb uţívá dosti šťastně tvořených; nesprávně přeloţena neb nešťastně tvořena jsou tato: I. 147 *ἑκάεργος* dálnoměrce (V. 439, XVI. 706), 599 *ἄσβεστος γέλως* hrozný, II. 308 *δαφοινός* rudný, II. 106 *πολύαρνος* bravitý 387 *παλαιγενής* dlouholetá (má znamenati stará), IV. 167 *ἐρεμνήν* tmavočerným (jako by mohlo býti něco bledočerné), IV. 421 *ταλασίφρονα* ostraţitého (na tom místě statného, odváţného), 533 *ἀκρόκομοι* čuprynatí, V. 724 pověčná, 358 *χρυσάμπυκες* zlatozdobné (neurčito, viz 363, 720, VIII. 382); VI. 205 *χρυσήνιος* zlatolesklá (144), VIII. 211 *φέρτερος* větší (o Diu, mocnější), IX. 90 *μενοεικέα* srdcelahodný (XIX. 144, IX. 207), 528 *βροτόεντα* zabrocenou, 567 *εὐτμήτοισιν* krásnořezým, XI. 88 *δένδρεα μακρά* dlouhá stromoví, XI. 105 *μοσχοῖσι* juným, XI. 256 *ἀνεμοτρεφής* větrochový, XII. 374 stejnootecký, 437 *κλέος ὑπέρτερον* slovutná sláva, 134 dlouhánskými, XVI. 413 *βριαρῇ* tíţnou (srv. 579; proč ne těţkou?), 126 *ἱπποκέλευθε* koněvlado, 136 *χάλκεον* pevnokový, 639 *φράδμων* ostraţitý (na tom místě znalý, zkušený), 651 *πόνον αἰπὺν* náhlou práci, 767 *ταναήλοιον* táhlolykým, XXIV. 451 *λαχνήεντα* vlasatou (rákosinou), 785 *φαεσίμβροτος* světlosvětlá. Nestejně na různých místech přeloţena jsou tato, ačkoliv opakování týchţ epithet jest významnou zvláštností homerských básní:

δαίφρων I. 23 bohatýr, XI. 138 velechrabrý, 450 chrabroduchý; *πολύμητις* I. 311 věhlasný, 440 důmyslný; *κελαινεφής* II. 412 mračný, XVI. 667 tmavý, XXI. 167 mrakočerný, XXI. 520 černomraký; *ἐρίβωλαξ* III. 374 velehrudný, IX. 479 veleţírný, XVII. 172 mnohoţivný; *μείλινος* V. 655 jasanný (dobře), jinde špatně XIII. 597 jesení, XVI. 114 jasaní, XXII. 294 jasanní (XX. 272); *διογενής* IX. 106 jasnorodý dobře, špatně zévorodý, IV. 489, VII. 234, IX. 644, boţský IX. 308, 624, X. 144, XXIII. 723, X. 144, XI. 465; *δῖος* XI. 719 jasnorodý, 767 veleslavný; a zase *διοτρεφής* XVII. 702 přejasný, XXI. 223 velejasný; *ἀντίθεος* XII. 408 bohorovný, ale IX. 623 a velmi často jasnorodý, rovněţ *θεῖος* špatně jasnorodý XV. 25, XVIII. 199, XIX. 279; *ἐυμμελίης* IV. 165 oštěpometce a j., ale zase XVII. 9 chrabrokopinný, 23 dobrokopinný, ano i dlouhokopí (XXI. 185); *ἐπυλόκαμος* jindy krásnopletená, XVII. 48 krásnorusá; *τερπικέραυνος* II. 781 bleskomilovný, XI. 73 bleskovládce; *νεφεληγερέτης* obyčejně mrakosběratel, XX. 10 a j. mrakosvodný; *ἱρός* posvátný, XVI. 658 mohutný; *βοὴν ἀγαθός* v ryku statný, XVII. 651 chrabrý slovem; *ἠνίς* VI. 275 tučný, X. 292 roční a j.

Na některých, poměrně málo místech nahrazena epitheta jinými, a to na př. I. 21 *ἑκηβόλου* lukoslavného, IV. 101 (119) *κλυτοτόξῳ* střelcímu, IV. 333 *ἱπποδάμων* chrabroduchých, V. 811

πολέμοιο trudnoplná, VI. 299 ἱπποδάμοιο zmužilého, VIII. 215 θοῷ krutému, X. 112 ἀντίθεον hradbu mužův, XV. 301 ἄναστα statný, XV. 641 ἀμείνων bezvadný (lepší než otec), XVI. 812 ἱππεῦ rekovný, XIX. 318 ἱπποδάμοιο oštěpometce, XXIII. 588 ἄναξ zévorodý, 747 ἥρωι jarému, XXIV. 257 ἱπποχάρμην válečníku; záměna taká jest tím nelibější, jsou-li to epitheta constantia.

V metrické příčině jest překlad pečlivý; p. překladatel řídí se pravidly, jež naposled stanovil ve svém překladu Odysseje vyšlém roku 1885.; od nich odchyluje se jenom tím, že uznává již slabiky obojetné, alespoň ve slovech složených. Chybně měřeno jest krátkověký (I. 417, XVIII. 458), předě mnou (VIII. 149), nejlakomější (I. 122).

Vlastní jména jsou chybně měřena v těchto případech: II. 676 Kāsos (ᾰ), III. 187 Sangária (ᾰ), VIII. 121 Thēbaiova (ῑ), IX. 223 Foiníku (ῑ, srovn. 607, 621, 659, XIV. 321, XVII. 555, 561) XIII. 793 Askánie (ᾰ), XIV. 229 Átha (ᾰ), XIV. 326 Diónýsa (ῡ), XV. 528 Fýlēovci proti v. 535 Fyléovec, XVI. 416 Pýris (ῠ), XVIII. 433 Aiākovic (ᾰ), XXIV. 278 Mýsové (ῡ).

Velmi zhusta počíná verš spojkou *a*; ref. shledal to více než na 130 místech, a to hlavně v druhé části překladu; ne sice tak často, ale dosti zhusta slovy že, my, ni, či atd. Nanejvýše lze připustiti, aby začínal verš významným slovem o několika krátkých slabikách. Jindy zase končí se verš bezdůrazným slovem jednoslabičným, jako I. 235 svůj, 299 můj, IV. 324 tu, V. 51 byl, VI. 128 jsi, IX. 342 jsem, IX. 670 se, X. 33 byl, 354 jich, XI. 739 byl, 790 však, XIV. 53 tvým, XXIII. 60 svých, XXIV. 86 měl.

Spondejské verše se vyskýtají bez příčiny na těchto místech: I. 157, II. 305. 345, III. 184, 397, V. 200, 654, VI. 357, 408, VII. 10, 138, 247, IX. 575, X. 317, XII. 339, XIII. 342, 541, 696, XVI. 483, XVII. 14, XIX. 103, 311, XX. 472, XXII. 210, XXIV. 28. Nesprávná jest diairese ve verši: III. 187 již tenkráte polem byli | blíž Sangária proudů; tak i srv. XIX. 379.

Nepěkný jest verš II. 755 neb strašné styžské příseżné jest vody výtok.

Hexametry chybné jsou I. 320 nýbrž Talthybiu, spolu Eurybatovi přikázal, XVI. 699 pod ramenem Patrokla; přílíš zuřil oštěpem ostrým; pentametr kromě těch, jež p. překl. sám v opravách opravil, našel ještě referent IX. 389 byť zlatité Afrodítě se rovnala krásou.

Chyb tiskových jest poměrně málo; smysl rušiti by mohly II. 592 výstupné m. výstavné (ἔνστιτον), XXIV. 88 vedoucí (vědoucí), 91 nesměrné (nezměrné). Překlad opatřen poznámkami dosti hojnými, stručnými a případnými; stojí však za uváženou, nebylo-li by lépe, poznámky připojovati hned pod text, poněvadž hledati je vzadu čtenáři působí mnohé nepohodlí. To bylo také

příčinou, že některé se opakují; tak na př. 19. pozn. v II. zp. a 5. v VII., 35. v I. zp., 10 v II. a j.

Závažná chyba tisku jest v pozn. 13. VI. zpěvu, kde má býti Artemidě m. Afroditě.

Úprava jest velmi slušná, cena (1 zl.) neobyčejně mírná. Ku konci úvahy dodává ref., že právě uznání díla v pravdě záslužného jej přimělo k tomu, aby tak obšírně zmiňoval se o menších vadách jeho; učinil to dále proto, že jest přesvědčen, že p. překladatel, jenž tolik překážek tak pěkně přemohl, i vytčeným vadám snadno vyhnouti se může a že pak se mu podaří, obohatiti naši literaturu překladem v každém ohledu dokonalým.

Vojtěch Viravský.

Attické tvary slovesné dle tříd a abecedy seřadil, přihlížeje zvláště ku klassikům gymnasijním, Jaroslav Gustav Schulz, c. k. gymnasijní professor. V Praze. 1886. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec.[1])

Z knížky právě jmenované mají žáci vyšších tříd opakovati nejtěžší část attického tvarosloví — sloveso řecké v přehledech. Celkem ovšem možno jest říci, že pomůcka ta vytčenému účelu vyhovuje; nicméně, má-li se státi rychlou, dokonalou a přehlednou pomocnicí žákovou, je třeba několika změn.

1. Bylo by bývalo rozhodně praktičtější, kdyby byl p. spisovatel slovesa hned seřadil dle abecedy. Třídu slovesnou mohl prostě označiti římskou číslicí u každého slovesa. Tím bylo by možná rychle hledati a objem knihy by se byl o 16 stran zmenšil.

2. Seznam sloves (mělo-li býti nadpisu knihy vyhověno) mohl býti obmezen na ta slovesa a na ty tvary, které jen v attičině se vyskytují, a to ve spisovatelích ve škole čítaných. Jen tak lze se zdarem opakovati. V úvodě (str. 4.) p. spis. ovšem zásadu tu vytýká, ale v seznamu se jí důsledně nedrží. Tak mohlo býti vypuštěno na př. *ἡδύνω*, *τρώγω*, *χάσκω* atd.

3. Tvary a slovesa básnická označuje p. spis. hvězdičkou; tvary pozdější okrouhlými závorkami. To se však nestalo na př. u *ἔκλαγξα* (č. 479), *κλάγξω*, *χανοῦμαι*, *ἐτύπην*, *ἑλεύσομαι*, u optativu *δύην* (86), z něhož žák potřebuje jen *δύη* a *δῦμεν*, *ἀπόδραθι* (658) a jinde. Pod *φθάνω* je part. aor. *φθάς*, ač Attikové užívali místo něho *φθάσας*. — *θέω* mohlo býti vůbec vynecháno, ježto v att. užívá se jen v praes. a imprf. — *θεύσομαι* nemusí žáci znáti. Časy ostatní pocházejí od *τρέχω*. — U *ἐπαινέω* (11) mohlo býti vynecháno perf. pass., ježto vyskýtá se zřídka a to mimo četbu školní.

4. Tvary, které nevyskytují se u klassiků (na př. *σαλπίγξω*), mohly raději vůbec býti vypuštěny.

[1]) Viz článek „O novějších výzkumech, týkajících se tvarosloví attického nářečí“ na str. 354.

5. Sestavení sloves a forem jejich není dosti přehledné. K takovým opakovacím tabulím je dobře užiti většího formátu (jaký mívají řecké grammatiky). Stejné časy sloves měly přijíti pod sebe, jako to shledáváme u Kaegiho v jeho „Repetitionstabellen“ a u Hensella v jeho „griechisches Verbalverzeichnis.“

6. K jednotlivým slovesům třeba přidati poznámky, ze kterých by hned byla patrna vazba slovesná a často i zvláštní význam některých složenin. Kdyby se to stalo se zvláštním zřením ku Xenofontovi, Demosthenovi a Platonovi, bylo by to velmi prospěšno žákům. Omyly tiskové jsou řídké a z části opraveny vzadu.

G. Šuran.

Slovník k Caesarovým pamětem o válce Gallské. Podle Prammera, Eicherta a j. pro potřeby školské upravil Arnošt Skřivan. S 23 obrázky. V Praze, 1885 F. Tempsky. Cena 95 kr.

Novou touto pomůckou značně usnadní se práce našim žákům. Měli jsme ovšem dosud slovník Slavíkův, který celkem dostačoval. Slovník však Skřivanův mnohými přednostmi daleko vyniká nad onen.

Slovník tento, jak předmluva i nadpis hlásá, složen je dle Prammera, Eicherta, Ebenlinga a j., hlavně však spočívá na výborném slovníčku Prammerově r. 1884. u Tempského vydaném. Až na některé změny, na př. že čísla citovaných míst jsou někde vynechána, tu tam některá frase přestavena, přidána nebo českým překladem stlumočena, jest to vlastně překlad díla Prammerova. Výhody, kterými vyniká slovník ten nad Slavíkův, jsou tyto:

1. Slavík vynechal ve slovníku náměstky, číslovky, spojky, předložky, odkazuje to vše do mluvnice. Ve slovníku Skřivanově zvláště předložkám a spojkám věnována veliká píle a to právem, ježto právě tu často žák přichází do nesnází a mluvnice, nemohouc přihlížeti ve všem ku zvláštnostem klassiků, nepodává dosti vysvětlení.

2. Slavík přidává dosti často ku slovesům při rozličných významech jen číslo místa, nepřidávaje substantivného předmětu. (srv. seco, are VII, 14.). Skřivan čísla ta z pravidla vynechal, za to ku slovesům přidal vždy předmět. (Tedy s. v. seco, are — pabulum). Číslo ponechal u předmětu jen tam, kde vazba se vyskytá jen jednou. To jest ovšem opět výhoda pro žáka.

3. Ve slovníčku novém shledávám větší přesnost u vyvíjení se významu od původního ku přenesenému, což je ovšem uznanou výhodou slovníčku Prammerova (Srv. čl. absum, gratia a j.).

4. Také jest tu všude velmi bedlivě přihlíženo ku fraseologii latinské. České frase, které se tu staví proti latinským, jsou správny a případny. (Srv. excipio impetum, adaequare, impedire, intercludere).

Vytýkám pouze nepěknou frasi českou s. v. agger „násep snášeti.“ Počet frasí přeložených dostačí úplně pro překládajícího žáka.

5. Mnohé předměty ze starožitností (j. scutum, tuba, vexillum a j.) jsou ve slovníčku tomto podrobněji a přesněji popsány než ve slovníku Slavíkově. Zvláště pak je chvalitebno, že bylo přidáno 23 obrazců, kterými se předmět do paměti žáků snadno a trvanlivě vštípí. U nás je něco podobného prvý pokus, který zasluhuje hojného následování.

6. U Skřivana přihlíženo i tiskem ku přehlednosti; delší články, ve kterých se těžko hledá, jsou rozděleny na odstavce (srv. s. v. ad). Tisk sám je velký, latinská slova a frase liší se od českých většími literami.

Tyto přednosti a jiné, které vytkla již německá kritika posuzujíc slovník Prammerův, jsou pro školu váhy nemalé, i zasluhuje slovník ten, aby byl žákům doporučen na místě prvém.

G. Šuran.

Denkmäler des klassischen Alterthums zur Erläuterung des Lebens der Griechen u. Römer in Religion, Kunst u. Sitte. Lexikalisch bearbeitet von B. Arnold, H. Blümner, W. Deecke, K. von Jan, L. Julius, A. Milchhöfer, A. Müller, O. Richter, H. von Rohden, R. Weil, E. Wölfflin und dem Herausgeber A. Baumeister. Erster Band. Gross-Oktav. 48 Bogen Text, mit 821 Abbildungen, 3 Karten und 14 Tafeln. Preis broschiert 20 Mark, elegant in Halbjuchten gebunden 25 M. München u. Leipzig, R. Oldenbourg 1885.

Díla tohoto, jež do konce r. 1886 mělo býti ukončeno, vyšlo posud 33 sešitů. Prvních 20 sešitů, polovici celého spisu, lze dostati též pohromadě v jednom svazku. Úkol, který si vydavatel i nakladatel vytkli, jest dle vlastních slov prospektu „von den überlieferten Schätzen antiker Kunstdenkmäler eine wohlüberdachte Auswahl in getreuester Form vorzulegen und mit sachgemässem, dem heutigen Standpunkte der klassischen Alterthumswissenschaft entsprechendem Texte zu begleiten.“ Dle prohlášení v témž prospektu má obsahovati dílo to 1. Dějiny umění (stavitelství, plastiku, malířství, hudbu, scenické starožitnosti) v hlavních epochách a v hlavních zástupcích, zejména dle zachovaných památek. 2. Svět bohů a heroů, pokud jeví se v zachovaných památkách uměleckých. 3. Soukromé starožitnosti v celém objemu, pokud památkami doličiti je možno. 4. Hodnověrná vyobrazení historických neb jinak vynikajících osobností (bez úvah historických). 5. Numismatiku zvláště s hlediště umění a památek. 6. Topografii s obmezením na vynikající naleziště jako Řím, Athény, Pompeji, Mykeny, Troji, Syrakusy atd. 7. Vojenství a námořnictví. 8. Písmo a palaeo-

grafii. Dílo to rozpočteno jest na 40 sešitů (cena jednoho sešitu 1 marka) a asi 2000 vyobrazení.

Jak zřejmo, hodí se dílo to výborně pro kollegy, kteří, vzdáleni jsouce velikých knihoven, nemohou vzácných a drahých děl a časopisů archaeologických si opatřiti, avšak poslouží náležitě i tomu, kdo, nejsa odborníkem v důležitém tom odvětví vědy klassické, bez mnohého hledání poučiti se chce o té či oné stránce antického života. Není zde na místě, abychom dopodrobna posuzovali, jak vydavatel a nakladatel dostáli úkolu, jejž si vytkli; učinily to již mnohé listy cizozemské (zejména německé a francouzské), s pochvalou promlouvajíce jak o obrázkové tak textové části podniku toho. A skutečně nelze upříti, že co do vyobrazení dílo to plné chvály zasluhuje, část pak textová, přes to, že cena všech článků není stejná, stojí v celku na výši nejnovějšího bádání vědeckého, a ježto i příslušná literatura vždy jest uvedena, poskytuje každému možnost k podrobnějšímu studiu. Vydavatel sám vzal na se vedlé všeobecné redakce celého díla články mythologické a ikonografické; avšak nejsa archaeologem z povolání, jak sám na 7. stránce předmluvy k prvému dílu se vyznává, prosí za shovění.

Z velikého bohatství jak vyobrazení tak textu posud vyšlých sešitů, obsahujících písmeny A — P (Peiraieus), uvedu jen některé příklady.

Mezi články, jež psány jsou s vědeckou důkladností a pochopitelnou jasností, zaujímají první místo statě Dr. H. Blümnera, professora na universitě v Curychu, výtečného znalce soukromých starožitností řeckých a římských. Od něho pocházejí články Ackerbau, Amulett, Astragalen, Aushängeschilder, Baden, Bäckerei, Ballspiel, Barbiere, Barttracht, Bestattung, Betten, Bibliotheken, Brettspiele, Briefe, Brunnen u. Quellen, Bücher u. Buchhandel, Chiton, Faustkampf, Fussbekleidung, Gabeln, Gaukler, Gymnastik, Haartracht, Himation, Kinderspiele, Kopfbedeckung und Kopfschmuck, Leuchter atd. atd.; vše pak vysvětleno případnými a velevhodnými obrázky.

Z topografických článků vyniká veledůkladná stať Athen, již napsal A. Milchhöfer. Článek ten se zevrubnou podrobností a znalostí psaný zaujímá str. 144—209; k textu připojeno několik zdařilých mapek a celá řada vyobrazení. Dále sluší s uznáním vytknouti články Baukunst (str. 256—295) s mnohými plány a budovami; Bildhauerkunst (str. 318—350), Amphitheater, Erechtheion, Gräber, Gymnasion atd. od L. Julia; Festungskrieg u. Geschützwesen (str. 525—551) od A. Müllera, Flöten (str. 553—569) od K. von Jana, Chor u. Choregie (str. 383—395), Lustspiel (str. 818—832) od B. Arnolda. Důkladný a mnohými vyobrazeními zajímavý jest článek Malerei (str. 851—880), jejž napsal Hermann von Rohden, Münzkunde (str. 934—968) od R. Weila, Olympia (str. 1053—1088, posud nedokončen) od

A. Flasche, Palaeographie (1126—1143) od Wölfflina, Parthenon (str. 1171—1188) od L. von Sybela atd. Z vyobrazení zasluhují zmínky na př. borgheský šermíř, skupina Laokoontova, Apollon belvederský, farneský býk, apotheosa Homerova, Mars Ludovisi, spící Ariadne, Diana versaillská, Dariova vasa, tabula Iliaca atd. atd. Z vyobrazení vynikajících mužů uvádím na doklad jen některé jako Aischyla, Aristofana, Aisopa, Alkibiada, Alexandra Velikého, Aischina, Augusta, Aristotela, Cicerona, Demosthena, Epikura, Euripida atd.

Karel Cumpfe.

Der Dialekt der homerischen Gedichte. Für Gymnasien und angehende Philologen bearbeitet von Dr. J. van Leuwen Jr. und M. B. Mendes da Costa. Aus dem Holländischen übersetzt von Dr. E. Mehler. Leipzig, Teubner 1886. VIII a 158 str. Cena 2 m. 40 pf.

Po krafoučkém úvodě, obsahujícím stručné vylíčení, kterak básně Homerovy povstaly (spisovatelé drží se novějších theorií, dle nichž Homer dle starých zpěvů národních sbásnil epos o hněvu Achilleově, jež pozdějšími přídavky rozšířeno bylo v nynější naši Iliadu; podobné mínění mají i o povstání mladší Odysseie) následuje výklad o textu básní homerských. Spisovatelé drží se mínění, že básně psány jsou dialektem staroionským, jak z celého dalšího výkladu jest vidno, žádných tvarů z jiných dialektů přijatých v původním textu básní homerských nepřipouštějíce. [1])

Dále ukazují, jakým způsobem dostaly se do textu homerského tvary v starém dialektu ionském nemožné (na př. *ἕως* a *τέως* místo *ἦος* a *τῆος*, *βείομεν* místo *βήομεν*), kterak mizelo *ϝ* a následné *σ* (na př. čtou v *A* 532 *εἰς ἅλα* — aneb raději *ἐς σάλα 'σάλτο βαθεῖαν . . .*, *Ζεὺς δὲ σεϝὸν πρὸς δῶμα* a j. v.). Po krátkém výkladu o metru básní homerských následuje velmi praktický a obšírný přehled hláskosloví a tvarosloví mluvy homerské. V přehledu tom užito jest novějších badání hojnou měrou (škoda, že účel knihy tomu bránil, aby literatura ta uváděna nebyla jmenovitě); spisovatelé ovšem souhlasí s těmi, kdož nespokojují se dosavadním stanoviskem značné části kritiků homerských, jichž cílem jest stanoviti text Aristarchův, nýbrž snaží se upraviti text tak, jak původně asi zněl. Zdá-li se komu toto

[1]) Bylo by i u nás již na čase, aby se nyní již silně otřesená theorie starší, dle které promíšen jest text Homerův tvary různých dialektů, neuváděla jako faktum nepopíratelné. Taký nemístný a přílišný konservatismus jest velice pokárání hodný. — Za příčinou poznání tohoto stanoviska spisovatelů srovnati jest zvláště str. 6 pozn. 6 a str. 55 p. 3. „Die Formen *ἄμμες, ἄμμε, ἄμμιν* . . . finden sich später nur in dem aeolischen Dialekte.“ Ježto spisovatelé na str. 3 text básní homerských pokládají za složený v čistém dialektu staroionském, jest patrno, že stojí na stanovisku těch badatelů, kteří mnohé zdánlivé aiolismy homerské pokládají za vlastní původně všem nebo několika dialektům hellenským.

stanovisko snad býti ještě příliš idealní, aby je schvaloval docela, může aspoň tam souhlasiti se spisovateli, kde odstraňují z textu Homerova tvary za jeho doby naprosto nemožné, jež lze odstraniti bez značných změn zachovaného textu. Spisovatelé odstraňují na př. koncovku dat. plur. subst. prvé deklinace *-ῃς* a *-αις*, vyskytující se místo správného *-ῃσ'* (t. *-ῃσι*), gen. *ὄου*, *ἀδελφεοῦ* (m. *ὄο*, *ἀδελφέο*), *νοῦς* a pod. m. *νόος*, *σῶς* m. *σάος*, tvary nevysvětlitelné *δείους*, *σπείους*, *σπηί* m. *δϝέος*, *σπέος*, *σπέει* atd., stažené tvary adj. na *-ῃς* místo nestažených (na př. *ἀκληεῖς* m. *ἀκλεέες*), *εὖ* m. *ἐΰ*, *Λητοῦς Λητοῖ* m. *Λητόος* a *Λητόι*, *πουλύς πουλύν*, *πουλύ* m. *πολλός*, *πολλόν*; *ἡμεῖς*, *ὑμεῖς*, *ἡμῖν*, *ὑμῖν* m. *ἄμμες*, *ἄμμιν*, *ὔμμες*, *ὔμμιν*, inf. na *-ειν* m. inf. na *-έμεναι* neb elid. *-έμεν'*, *βούλεται* (konj.) m. *βούλητ'*; *βείω*, *στείῃ*, *μιγείῃς* a t. pod. místo *βήω*, *στήῃς*, *μιγήῃς*; nemožný tvar *δείδω* m. *δέδϝια*, *αἴρω* m. *ἀείρω*, *γείνομαι* m. *γίγνομαι*, *εἶς* (2. osob. praes. slov. *εἰμί*) m. *ἔσσ'* (t. *ἐσσί*) a j. v. K části, jednající o slovesu, přidán jest i abecední rejstřík sloves; ku konci pak připojeny jsou první zpěv Iliady a Odysseie s textem, podlé zásad spisovatelů upraveným. Spisek ten, obsahující na svou stručnost velmi mnoho, doporučuje se zvláště k praktické potřebě rychlé orientace v hláskosloví a tvarosloví homerském.

Josef Král.

K. F. Hermanns Lehrbuch der griechischen Antiquitäten. Dritter Band. Zweite Abtheilung. Die griechischen Bühnenalterthümer von Dr. Albert Müller. Freiburg J. B. 1886, XII a 432 str. Cena 10 mark.

Tento díl doplňuje podstatně starožitnosti Hermannovy, nyní v novém přepracovaném vydání vycházející (dosud mimo svazek ten vyšly ještě svazky obsahující starožitnosti právní a soukromé). Ježto starší díla jednající o starožitnostech scenických jsou nyní z velké části nepotřebná, novější pak bádání roztroušena jsou po monografiích a programmech často i nedost přístupných, jest zajisté bedlivé toto spracování Müllerovo látky během mnoha let nakupené velmi vítaným. Müller dotýká se všech otázek, starožitností scenických se týkajících, a počíná si při řešení sporných punktů velmi střízlivě.

Kniha Müllerova jest nyní nejlepším spracováním těchto starožitností i může býti všem přátelům dramata řeckého i odborníkům co nejvřeleji doporučena.

Josef Král.

Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Kurzgefasste Darstellung der Geschichte des Altindischen, Altiranischen (Avestischen und Altpersischen), Altarmenischen, Altgriechischen, Lateinischen, Umbrisch-Samnitischen, Altirischen, Gotischen, Althochdeutschen, Litauischen und Altkirchenslavischen. Von Karl Brugmann, ord. Prof. d.

vergl. Sprachwissenschaft in Freiburg i. B. Erster Band: Einleitung und Lautlehre, Strassburg (Karl J. Trübner) 1886.

Konečně vyšla aspoň část díla, jehož potřeba se živě cítí od několika let, díla, v němž by stručným způsobem podány byly hlavní výsledky jazykozpytného bádání posledních let, jedním slovem spisu, jenž by nahradil zastaralé Schleicherovo Compendium. Jako toto má Brugmannův Grundriss býti příruční knihou odborníkovi, ještě spíše však má nahraditi začátečníkovi a tomu, jenž jazykozpytem srovnavacím neobírá se ex professo, pracné probírání se nepřehlednou dnešního dne literaturou monografií, roztroušených po větším díle po časopisích ne každému přístupných. A řekněme hned, tomuto úkolu že Grundriss vyhovuje tolik, kolik dnes lze slušně žádati: aby někdo snad podal dílo, v němž každý jazykozpytec by spatřoval ve všem všudy vtělení svých mínění, je dnes pro nehotovost vědy naší právě tak nemožno, jako to bylo nemožno za dob Schleicherových.

Mimoděk naskýtá se nám pokušení, srovnati Br-ův Grundriss se Schleicherovým Compendiem. Srovnání to však by bylo vlastně historií jazykozpytu posledních let a proto musíme se obmeziti jenom na nejstručnější rysy. Již material empirický, o nějž se opírá Br.-ovo dílo, svědčí o veliké práci, která na tomto poli během posledních let byla vykonána. Již z titulu samého viděti, že v kruh jazyků Schleicherem srovnávaných přibyla armenština; zbývá tedy jenom ještě vyplnit jedinou mezeru, připojiti i albanštinu, které Br. mohl se dotknouti pouze v místech, věnovaných indoevropským hrdelnicím, aby ensemble repraesentantů různých známých kmenův indoevropských byl úplný. Ale toto, abych tak řekl, nejmakavější rozmnožení materialu skoro mizí před tím, co vykonáno bylo ku podrobnějšímu poznání jazyků již dříve dosti známých. Pohleďme jenom, co se vykonalo na poli jazykův indoeranských, v jak netušeném světle jeví se nám řečtina září nálezů a studií epigrafických, jak krok za krokem vynořují se z mlhy jazyky keltské, co dnes víme o dialektech litevských! To jsou ovšem věci, jichž účinek musí být znáti krok za krokem i na dílech jako je Br.-ovo.

V míněních týkajících se historie jazykův indoevropských, udály se ovšem od dob Schleicherových veliké změny. Na první pohled vidíme, že Br. odložil Schleicherův rodokmen jazykův indoevropských. Nalézáme tu místo něho pouhý výčet osmi kmenů jazykových (arský, armenský, řecký, albanský, italský, keltský, germanský, baltskoslovanský); rozdíly a shody v jazycích jednotlivých kmenů ve shodě s theorií Schmidtovou a Leskienovou uvádějí se z části již v dobu jednoty indoevropské, kde zajisté již jazyk byl rozlišen v dialekty, v nichž ani shody ani neshody nezasahovaly všude stejnou měrou. O otázce této jednal Br. zvláště v Techmerově Internat. Zeitschr. f. allg. Sprachw. 1, 226 n.

Ve zvukosloví samém největší změny dostavily se v náuce o samohláskách. Jazyk indoevropský měl dle Br. v době jednoty samohlásky *i ī u ū e ē o ō a ā ə*; tento poslední vokál, o němž asi nehned panovati bude shoda, býval v kořenných slabikách před hlavním akcentem (pətér- otec) i bezprostředně za zavřenými kořeny (střídnice jeho n. př. v *θυγ-ά-τηρ ἐμ-ε-τός* d o m - i - t u s a p.); střídnice vokálů těchto i difthongů (spojení samohlásek mimo *ī ū ə* s konsonantickým *i u*) v jazycích indoevropských vykládají se str. 31—106. Následují výklady o kontrakci již v dobách indoevropských, v nichž přirozeně je leccos pochybno (106—110), o konsonantickém *i u* a jeho střídnicích (110—164), o nosovkách jakožto konsonantech (164—209), liquidách (209—246), o stupňování (246—261). Nejpochybnějšími zdají se mi výklady (Osthoffovy) o *ī ū n̄ r̄* atd. Následují výklady o indoevropských explosivách a jich střídnicích, v nichž poměrně nalézáme méně změn od výkladů Schleicherových (261—408). Indoevropský prajazyk měl dle nich tenuis, znící medii, a obě aspirované: labialní *p b ph bh*, v artikulaci linguopalatalní zubnice *t d th dh*, palatalní *k' g' kh' gh'*, velarní *k* (*q*) *g kh gh*. Nejzajímavější jsou ovšem výklady o zvucích palatalních a velarních (289—346), jež tvoří i nyní nejtemnější stránku konsonantismu indoevropského. Jako v jiných spisech nenalézáme ani u Br. výkladů o tom, že jazyky, které za palataly indoevropské mají spiranty, mají labializovány přečasto tyto spiranty (srv. četná slova árská a baltskoslovanská s náslovím sk. *ćv* av. *sp* lit. *šv* slv. lot. *sv*, sk. *ǰv* av. *zb* lit. *žv* slv. lot. *zv* atd.): obě skupiny, v něž se jazyky indoevropské v příčině palatalních a velarních zvuků rozpadají, stojí v příčině labializace proti sobě v diametralním odporu. Přisvědčíme ovšem Br.-ovi, že střídání obou řad v jazycích árských, arm. a baltskoslovanských nemůže být čistě fonetické (344—345), nýbrž vzniklo jednak analogií, jednak míšením jazyků a dialektů: výklad Schmidtův (KZ. XXV, 114 n.) nebyl než posunutím nepravidelnosti o stupeň dále. Dále následují výklady o indoevropských spirantech (*s z*, temné dosti *j [v?]*, jež nesmí se másti s konsonantickým *i u*, 408—454), o podmíněných změnách zvukových (kontrakce, krácení, dloužení samohlásek, anaptyxis = svarabhakti, vysouvání samohlásek, mouillování, labializování a epenthesis, ztráta slabik dissimilací, změny slov ve styku ve větě, 453—530), posléze o indoevropském přízvuku (530—565).

Br.-ův spis ovšem není posledním rozhodčím slovem o zvukosloví indoevropském, ani sám se za ně nevydává: sp. jak v předmluvě tak i passim v díle samém jest si vědom vrátkosti půdy, po níž se béře. Bylo by tedy tuším velmi zbytečným počínáním, aby referent chtěl snad při každé jednotlivosti se zastavovati, se kterou nesouhlasí: již proto, že ani rozbor podobný není ve skrovném rámci krátké úvahy možný.

Čtenář snad jest dychtiv věděti ještě, jak asi se jeví m l a d o-

grammatik Br. v díle, jako je Grundriss. Na štěstí hroty obou sporných stran jazykozpytných — aspoň pokud věci se týče — znamenitě již otupěly a stále se otupují: rozdíl obou stává se stále povrchnějším (v skutku zvrhl se spor obou stran v době poslední skoro úplně ve spor osobní). Mladogrammatikové sice stále ještě operují s větou, že jazyk in abstracto nepřipouští zvukových změn bezvýminečně neprovedených, pozvolna však, ale jistě domáhají se práva názory o jazyce, plynoucí z jeho socialní povahy. Názor, že jazyk není majetkem ani dílem individua ani jediné chvíle (ve smyslu Delbrückově, Einleitung in das Sprachstudium 129. Die neueste Sprachforschung 12), že udržuje se tradicí, že vlastně není jazyka in abstracto úplně čistého a nesmíšeného (i vliv mluvy rodičů na mluvu dítek a naopak jest mísením dialektů), jenž stále větší určitosti nabývá, nemůže zůstati bez významu na principielní otázku o moci změn zvukových. Nehledě k momentům psychickým, které jednak zabraňují a priori provedení zvukové změny, jednak změnu jednou provedenou opět ruší. A proto i u Br.-a se shledáváme dosti často — ač ne tak často, jak by to mohlo a mělo být: právě konstatování nesrovnalosti jest prvním krokem k hledání pravidla, existuje-li jaké — s výklady, které nejsou spolu určitými zákony zvukoslovnými (i lat. bibo se tu srovnává se skt. pibāmi stir. ibim, § 325). Často ovšem pokouší se nesrovnalosti zvukoslovné vyložiti: (srv. § 68, Anm. 2. § 84, Anm. 2. a j.): ale právě nejistota výkladů těchto nejlepším je důkazem, že smíme i musíme býti v jazyce připraveni na zvukoslovné nesrovnalosti, které zajisté jako vše na světě nějakou příčinu míti musí, o nichž však zatím anebo snad nikdy nedovedeme říci ničeho jiného, než že jsou nesrovnalostmi.

Josef Zubatý.

Studien auf dem Gebiete des Griechischen und der arischen Sprachen von Johannes Baunack und Theodor Baunack. Erster Band, erster Theil, Leipzig 1886.

Počátek tohoto společného podniku bratří, známých hlavně spracováním nápisů gortynských, obsahuje jen práce Jana B-a. V drobných Epigraphisch-grammatische Analekten (1—76) podává nejprve některé výklady k nápisům gortynským, z nichž zvláště pozoruhodno pravidlo stvrzené i nejstaršími nápisy ionskými, že konjunktiv aoristu sigmatického má v 3. os. sg. -σει, jiné konjunktivy -ητι: zmatkem povstalým mezi konjunktivy thematickými a bezesponovými vykládá se kolísání koncovek -ει -ητι v konj. (3 n.). Otištěny zlomky kretských nápisů nalezených v Karii s výklady (7 n.). V Cyprica (16 n.) m. j. srovnána kyperská předložka ϑ, ϑξ, ϑξ-αις s ārským ud, us. Thessalica (18 n.) vykládají zejména některá jména zeměpisná, v první řadě různá jména Thessalie. Dále tu nalézáme některé výklady etymo-

logické a lexikalní (φῶς *σφῶς uvedeno ve spojení s indevr. s e b h ā = družina, 25), pozoruhodné výklady vzniku zájmen ὁδεῖνα ὧδε (δ jako v lat. i d e m je vl. neutralní koncovkou, neorganicky zpovšechněnou 46, n.), výklady jmen Σαπφώ (hypokoristicky m. Ψαλλεφῖλα 59 n.), Δημήτηρ (doplňkem k Rhein. Mus. XXVII, 474 n.), Ἀφρική a Εὐρώπη (první, vl. jenom území karthaginské = země kultu Afroditina, Εὐρώπη vl. „širé moře“ [-ωπ- = skr. ā p-], 66 n.), Εἰλείθυια a j. (70 n.; εν v Εἰλείθυια Ἐλείθυια, vl. part. perf. kořene ἐλυθ-, nemusí býti vniklé z praes. ἐλείθω, které beztoho sotva kdy bylo vůbec běžno; srv. t. Listy 1886, 251 n.), řidších variac jména Dionysova (71 n.), Πάν Πέμπαινος Εἰσπανία (73 n.) a osobných jmen jednoslabičných (75 n.); ve výkladech těchto je lecco pochybno, ale podávají hojně materialu ku poznání libovolného měnění jmen vlastních, jež v každém jazyce v příčině té stojí mimo vlastní zákony jazykové asi jako slova cizí. — Větší část knihy (79—160) zajímá s o u b o r n á p i s ů, vykopaných přičiněním Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία v údolí e p i d a u r s k é m, v místech proslaveného v dobách starých chrámu Asklepiova. Nápisy ty vesměs jsou původu dosti pozdního (nejstarší jsou z 4.—3. st. př. K.), ale za to zejména obsahem druží se k nejzajímavějším řeckým vůbec. Zejména platí to o votivních deskách, vyprávějících o nejrůznějších zázračných uzdraveních, při jichž čtení žasneme nad nestoudnou podvodností kněží Asklepiových i nad tupostí tehdejších zbožných duší; zázračná moc boží dovedla uzdraviti až i rozbitý džbán. Z nejedné příčiny, byť ne cenou básnickou, jsou důležity nápisy a paian Epidaurana I s y l l a, jimž již věnován jest obšírný spis (U. v. W i l a m o w i t z - M o e l l e n d o r f f, Isyllos von Epidauros, Phil. Untersuchungen 9. Heft, Berlin 1886). Mimo stálý výklad nápisů přidán je přehled jich jazykových zvláštností (160 n.) a úplný index slov, rozmnožený i z jiných nápisů nalezených v Argolidě (177 n.); doplňkem otištěn tu delší nápis nalezený v Troizeně s některými poznámkami (163 n.). Upozorňujeme také na výčet spisů i pojednání, věnovaných důležitým nápisům gortynským, otištěný na str. 173 a 174.

J. Zubatý.

Sanskrit-Wörterbuch, nach den St. Petersburger Wörterbüchern bearbeitet v. C a r l C a p p e l l e r, Prof. in Jena. Lief. I. II., Strassburg 1886.

Upozorňujeme na toto dílo, jež bude asi na dlouho jediným příručným slovníkem vyhovujícím dnešním potřebám. Jest sice slovník tento sestaven především se zřením k obmezenému počtu nejdůležitějších děl literatury staroindické, ale pojata jsou v něj i všechna ostatní slova slovníků petrohradských, vyjmouc slova posud nedoložená i lehko srozumitelné odvozeniny a složeniny. Vyjdou 4 sešity po 3 markách.

J. Zubatý.

Τὰ Μουσεῖα τῶν Ἀθηνῶν. **Les Musées d' Athènes.** En reproduction phototypique de Rhomaïdès frères. Publication de C. Rhomaïdès, Dr. ès-sciences physiques. Fouilles de l' Acropole. Texte descriptif de P. Cavvadias, directeur général des antiquités. Athènes 1886. Ière livraison. Prix 7 fr. 50 c.

Skvostná publikace, která zajisté přijata bude s radostí v kruzích odborných. V prvé části, jejíž prvý sešit v rukou máme, počíná generální ředitel starožitností a spolu i všech tří velikých museí athenských, p. Kavvadias, zprávu o výsledku kopání na Akropoli, jehož početí nařídil r. 1883 ministr vyučování kabinetu Trikupova p. Vulpiotis. Bylo to prvé kopání systematické, které vůbec uvnitř Akropole bylo podniknuto. Započato s očistěním propylaií, kdež odstraněny turecká zeď i cisterna pozdějšího původu, tak že pohled na propylaie ze strany severní (z nynějšího města) tím velice získal. O příspěvcích k poznání propylaií, tím shledaných, jinde bude zpráva dána. Když v listopadu 1885 po odstoupivším p. Stamatakovi ujala se prací výkopných archaeologická společnost za řízení páně Kavvadiova, počalo kopání od sev. strany propylaií přímo k Erechthei, tedy v krajině, jejíž historická povaha posud nejméně byla známa. 5. a 6. února letošního roku nalezeno ve hloubi 3—4½ m. pod nynější plochou 14 archaických, namnoze ženských postav, jichž fototypická reprodukce, nádherně provedená, činí přílohy této publikace. Sochy jsou vesměs dílem umělecké práce attické a zachovaly značné zůstatky někdejší své barvitosti. Vyskytuje se na nich barva rudá, modrá, světlošedá, zelená, tato nejlépe patrná. Nad to objeveny některé hlavy archaické, nápisy, střepy a zbytek sloupu z předperského chrámu Atheny Poliady, o nichž se šíře zpráva podává a spolu mínění pronáší, že jest nám vesměs činiti se zbytky výše zpomenutého chrámu. Dle jeho domnění Peršané spálili r. 480 chrám Athenin a (nejspíše r. 479 po odtažení Mardoniovu z Attiky, Her. IX. 13) rozbili sloupy i sochy, které oheň přetrvaly. Athenští po vítězství svém chrám Atheny Poliady prozatímně obnovili, trosek však potřebovati nemohli. Spolu za opravy Kimonovy, který posunutím hradeb až na samý sráz skály vnitřní prostranství hradu rozšířil, nastala potřeba, aby vnitřní plocha hradu pokud možná do též úrovně byla uvedena. K tomu při rozsáhlých stavbách Themistokleových a Kimonových a při chvatu, se kterým podnikány, nedostávalo se hmoty, pročež nepotřebné trosky do násypu vloženy. Jmen umělců vyskytuje se 6, z nichž toliko znám odjinud Antenor, původce soch Aristogeitona a Harmodia, Xerxem do Babylona odvlečených (Paus. I, 8, 5). Sochy ve spise zobrazené jsou pro poznání staršího umění velice důležity a podobají se svým způsobem sochám aiginským. — Ve spise bude rychle pokračováno. Vedlé Kavvadie přejal prof. Kumanudis

oceňování objevených starožitností, p. Tzuntas kritiku shledaných nápisův.

J. V. Prášek.

Proceedings of the Society of Biblical Archaeology. Zpráva o sedění 1. června 1886. F. G. Hilton podal zprávu o starožitnostech, které shledány byly průběhem r. 1885 v Ekhmínu v horním Egyptě, tam kde bývávalo starověké město Khem neboli Chemmis, za doby hellenistické Panopolis zvané. Byly nalezeny dvě rakve ze dřeva javorového, podoby pylonů, s ozdobami zvláštními, které posud se nevyskytly na památkách jiných. Hieroglyfské nápisy odnášejí se ku králi posud neznámému, jehož H. klade do doby římské (?). Mimo to nalezen podstavec sochy Ptaha-Sokara-Osirida, zajímavý a krásně provedený. — Le Page Renouf četl o egyptském bohu Apuatovi, který byl do nedávna stotožňován s průvodčím mrtvých Anubem, kdežto dle důvodů jím podaných jest Apuat identifikací Osiridovou — A. H. Sayce opravuje dle autoptického shledání text kyperského nápisu Howského, ve shodě s Eisenlohrem, a podává zprávu o novém nápise kyperském, shledaném v Setiově chrámu v egyptském Abydu. Čtení jím upravené zní: *Φίλανο(ς) ὁ ϝόρθρον . . . . . κὰς ἐθαφήσατο . . .* — Cope Whitehouse dotvrzuje mínění své o jezeru Moiridovu, kteréž proti Linantovi, opíraje se o své zkušenosti a studia na místě konaná, shledává v nynější proláklině Wadi Rajan zvané. — Prof. Wright pojednal o 7 punských nápisích, které nejnověji z Karthaginy dodány byly britskému Musei. — Týž předložil dva rozřešené hebrejské nápisy, nalezené v Adenu v Arabii, datované 1644 Sel. (1333 po Chr.) — A. Wiedemann prokazuje existenci egyptského krále XVII. dynastie, zvaného Ahmes-sapaar, proti míněním dříve vysloveným, které krále toho jména, v nápisích častěji se vyskytujícího, pokládaly za syna krále Amenhotepa I. z dynastie XVIII., jenž před otcem zemřel, avšak vedlé cartouche i všech jiných poct královských požíval. — V sedění dne 2. listopadu podána A. H. Saycem zpráva o nejnovějším nálezu dra. Maxe Ohnefalsche-Richtra na ostrově Kypru. V okolí osady Polis tis Chrysoku, antické to Arsinoy, objevil r. t. dotčený archaeolog tři značná pobřebiště, položená v severozápadní části ostrova, v okresu pafském. Vedlé četných předmětů různé ceny nalezeny byly kyperské nápisy, některé psané na kameni, jeden na topase prstenovém; na velmi četných vásách jsou jména původců, která po výtce skládají se z jednoho nebo dvou znaků rovných prvé a druhé slabice jména. V některých případech jsou znaky spojeny na podobu číslic (+△△△△||||| snad = 144). Ohnefalsch-Richter odeslal kopie nápisů dru. Deeckeovi[1]) a Sayceovi, kteryž uveřejňuje 16 nápisů. — Wallis Budge podává zprávu o papyru egypt-

[1]) Viz Berlínskou Philol. Wochenschrift ze dne 9. října 1886.

ském, uloženém pod číslem 10188 Bremner v British Museum, z něhož části některé publikoval Dr. W. Pleyte (Recueil de travaux III. 57). Papyros jest 20 stop zdélí a $9^3/_8$ palců zšíří, úprava vnější jest velmi vkusná. Některé dolejší linky prvých čtyř kolumen jsou porušeny, ostatek však podivuhodně dobře zachován. Počátečná slova nových odstavců, jména běsův a jméno zloboha Apepa, jsou psána červeně, některé znaky jsou demotické. Z poslední kolumny dovídáme se, že byl papyros psán pro proroka Nesi-Amesa, syna proroka Pe-ta-Amen-Suten-taiu, a to ve XII. roce a IV. měsíci po nastoupení krále Arksenţres-a, syna Arksenţres-ova, t. j. ve XIII. královském roce Alexandra IV. Aiga. Z obsahu jde, že byl psán papyros pro potřebu ženských pěveckých sborů ve chrámě thebském; rozdělen jest v řadu krátkých kapitol, z nichž každá věští nová muka Apepovi, nepříteli boha Ra. — Budge klade XIII. rok Alexandra Aiga = r. 305 př. Kr., což jest ve shodě s kanonem astronomickým, dle něhož XII. rok Alexandra Aiga = 306 př. Kr. Poněvadž však kanon r. 305 klade na roveň I. roku Ptolemaiovu, vidí se z toho, že před měsícem Choiakhem r. 305. t. j. před 7. únorem — 7. březnem 305. královská prohláška Ptolemaia Sotera se nestala. Poněvadž však egyptský rok 305. (ab 7. list. 306) prvým rokem Ptolemaia Sotera v kanonu se nazývá, jest na bíledni, že prohláška jeho stala se mezi 7. březnem a 6. listopadem 305, načež Ptolemaios XIII. rok zavražděného krále do svého I. roku započítal.

J. V. Prášek.

Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte. Herausg. v. Dr. Max Koch, Prof. a. d. U. Marburg i. H. I. Bandes 1. Heft. Berlin 1886.

Časopis tento má vycházeti v ročnících po 6 sešitech o 5—6 arších a obsahovati větší samostatná pojednání, důležité texty rozl. literatur v něm. překladě, drobné příspěvky a úvahy o spisech sem slušících. 1. sešit má tento obsah: M. Koch: Zur Einführung (1—12). — M. Landau: Das Heiratsversprechen (13—33). Sp. sleduje motiv bezděčného, ale závazného slibu manželství různými literaturami. — R. M. Meyer: Über den Refrain (34—47). Refrain jest prvotně zvuk neartikulovaný, označující jednotlivé oddíly, strofy primitivní „písně“: pozdější je refrain artikulovaný, buď čistě onomatopoetický anebo utvořený jedním nebo více slovy, označujícími především základní myšlénku písně. Zejména zpěv chorický podporuje vznik refrainu. — H. Oesterley: Die Abenteuer des Guru Paramártan (48—72); povídky tamulské. — O. Boeckel: Beitr. zur Literatur des Volksliedes (73—80); rozšíření ballady o návratu milence dlouho vzdáleného a mezi tím povznešeného v rozl. prostonárodních literaturách. — Str. 81—90 úvahy.

Zeitschrift für vergleichende sprachforschung auf dem gebiete der indogermanischen sprachen. Begr. v. A. Kuhn, herausg. v. E. Kuhn und J. Schmidt. Band XXVIII. Neue Folge b. VIII. 3. heft. Berlin 1886.

Dr. R. Meringer: Beiträge z. geschichte d. idg. declination (217—239). I: Nejstarší dualní flexe o-kmenů byla: nom. m. -ō (před souhláskami a před u-) -ōu (před samohláskami), g. -aus, d. abl. inst. -ābhjām, acc.? voc. -ā? (jakost samohlásky -a- nedá se často určiti), tedy vl. singularní flexe jména odvozeného na -ōu. II. Flexe číslovky 2 a p. — A. Ludwig: Über dhâman- und svadhâ (240—249). Význam důležitých t. jmen vedských jest: dh. = manifestace, s. = vlastní jakost. — H. Jacobi: Über unregelm. passiva im Prâkṛit (249—256). Sp. předvádí velezajímavé ukázky působení analogie; na př. ku part. pf. pss. sitta- (skt. siktá-, kořen sič-) utvořeno pass. sippaï m. siccaï (skt. sičjate) dle analogie tvarů jako khippaï (skt. kšipjáte, koř. kšip-) khitta- (skt. kšiptá-). — K. Geldner: Yasna 32 (256—266); překlad s výkladem. — W. Schulze: Das lat. v-perfectum (266—274). Lat. perf. na -vi je rčení vl. perifrastické, spojení part. praet. act. na -ves se slovesem esse, ovšem zatemnělé vlivem analogií různých i změn zvukových; prvotně se říkalo na př. sēves smos (sēvimus) sēves eso (sēvero) atd. — Týž: Das suffix des nom. pl. masc. u. fem. (275—279). Nejst. koncovka nom. pl. vůbec byla -esas (kvalita druhého vokalu není určita), jež se krátilo vlivem přízvuku v -ess -es. N. př. *patéresas *patéress patéres, *dató-a-esas *datāesas (nebo *datóāsas) *datāess (*datóass) datās (nom. pl. fem.), ale *dató-esas *datōsas skt. datāsas (nom. pl. msc.). — F. Hartmann: Wieder einmal das κ- perfektum (284—289). Sp. hledá slovesa, jichž analogií mohlo vzniknouti ř. perf. na -κα, především u kmenů otevřených. Nalézá tak na př. slovesa na -ασσω -ησσω -ισσω (σσ = κj); βέβηκα v. βάσκω analogií na př. λέληκα v. λά(κ)σκω a p. — Wh. Stokes: Irish feminine stems in ī and n, and neuter stems in s (289—294). — J. Schmidt. Schleichers auffassung der lautgesetze (303—312). Prvním hlasatelem bezvýminečnosti zákonů zvukoslovných byl Schleicher. — Drobné výklady etymologické a p. podali W. Schulze (279—289; n. př. λυκτο- v ἀλυκτοπίδησι Hes. Th. 520 skt. rudh-, lit. lùžti, nezlomitelnými pouty; δάμαρτ- = δάμ + αρ-τ-, pořadatelka domu), F. Holthausen (282—284, především z území germ.), W. Geiger (skythská jmena na lat. nápise Ovandam Ovania jsou eranská, asi huvantamahuva(i)nja-, 294. 295), P. v. Bradke (295—301, skt. hedj hel, med) a K. Geldner (301—303, stpers. thakatā, av. hišas hīšasaṭ).

Beiträge zur kunde der indogermanischen sprachen herausgegeben v. Dr. Adalbert Bezzenberger. X. band, 3. 4. heft. Göttingen 1886.

Bruno Liebich: Die casuslehre der indischen grammatiker verglichen mit dem gebrauch der casus im Aitareya-Brâhmaṇa (205—234). Účelem spis. jest nalézti skupinu literatury indické, která je v nejplnější shodě s učením Pāṇiniovým, a tak určiti poněkud věk tohoto grammatika. Vyloženo zatím Pāṇiniovo učení o užívání pádů. — Hermann Brunnhofer: Über das gegenseitige verhältniss der beiden kāṇḍagruppen des Çatapatha-brâhmaṇa nach massgabe der in ihnen verwendeten infinitivformen (234—266). Podlé častosti jednotlivých forem infinitivných vyhledává spisovatel stáří jednotlivých knih ÇBr. a udává je v tomto pořádku: II, I, III, XII, XIII, V, IV, XIV, XI — VI, VII, VIII, IX, X; kriterion jeho nezdá se mi nepochybným, jednak pro přílišnou vzácnost některých infinitivů, jednak pro to, že spisovatel málokde měl volbu volnou, protože různé infinitivy z veliké části zastávají různé funkce infinitivné. — Chr. Bartholomae: Beiträge zur altiranischen grammatik. IV. (267—280). M. j. výklad o eranských spojeních dualných (dvandva: na př. Ahura Mithra, Ahuraēibja Mithraēibja), dle něhož oba dualy nesmí býti odděleny ničím, leda částicí ča; výčet vṛddhovaných sek. derivat; dlouhá nasalis sonans v ster. = ā. — F. Bechtel: Parerga (280—289). Mimo jiné mluví o ionských gen. sg. na -ευ mužských kmenů na -η, dokázaných nápisy (-ηο -εω -ευ); πόϛ πρός z πότ-ϛ πρότ-ϛ (srv. lat. abs ex obs, osk. az puz, ἄψ ἐνϛ ἀμφίϛ a p.); v exkursu nové čtení nápisu CIG. 3140. — Chr. Bartholomae: Beiträge zur armen. lautlehre (289—294). Arm. pʿ = indevr. ph, č = kʿh; indevr. ō = arm. u. — F. Froehde: Etymologien (294—301). Mimo jiné germ. beran- (medvěd) — lit. béras, skt. babhrú- (hnědý); částice εἶεν není opt. plur. √ἐϛ, ale skt. évám (tak); χορόϛ prvotně vl. řada, pořádek (lit. žáras, srv. χόρτοϛ, hortus, cohors). — S. Lefmann: Zur etym. v. leo, löwe (301—303). *levont- = skt. rávant-, řvoucí; etymologie stará (na př. Miklosich s. v. львъ), ale ne pravděpodobná, protože evropské jazyky mají v odvozeninách kořene ru- r, ne l. — K. Lugebil: Eine ältere form des griech. namens der Karier (303—304): *Καήρ *Καίρος, podlé Κάειρα. — Hermann Collitz (304—307): Nachtrag zu S. 34. ff. (srv. L. F. 1886, 77, 3. ř. zd.), uznání priority G. Meyera (v KZ. XXIV, 248). — A. Bezzenberger: Zur žemaitischen grammatik (307—314), o koncovkách gen. pl. a akk. sg. — Eugen Wilhelm: Zum übergang von der unthematischen in die thematische conjugation (314 až 318). Doklady přechodu toho z Avesty, doklady sloves sktské 1. a 6. konjugace s koncovkami kausalnými bez významu kausalného

(úkaz, který lze sledovati i v sktě, zejména v eposu, a v prâkṛtě). — Alfred Hillebrandt: Berichtigung zu s. 7. anm. 1 (318—322). Seslabování kmenu ve slabých pádech není vlivem kolísání akcentu, nýbrž jenom vlivem těžké, ale prvotně nepřízvučné koncovky. — A. Bezzenberger: Die namen Litauer u. Semgallen in altnordischen quellen (323 až 324). Stnord. Laesar (Laesir) = Litvané (vl. lot. Leiši), Seimgaler, Seimgala- = lot. zemi-gal. — Constantin Angermann: Georg Curtius (325—340). — Na konci rejstříky celého svazku.

Id. XI. band, 1. 2. heft. Göttingen 1886.

Sophus Bugge: Beiträge zur erforschung der etrusk. sprache II (1—64). Výklady o tvoření kmenů jmenných i o jménech příbuznosti (srv. L. F. 1886, 78). — Whitley Stokes: Celtic Declension (reprinted from the Transactions of the Philol. Soc. for 1885) (64—176). Úkolem tohoto výtečného pojednání jest podrobný výklad staroirské deklinace, zbytků staré keltské deklinace v jazycích britských, výklad nejstarších památek keltských, a konečně pomocí těchto památek a záslovných zákonů zvukoslovných restaurace prakeltské deklinace. — Richard Meister: *Δέμνιον* und *ἀδμενίς* (176). **Δεμνὰ λέχη* (m. *δεμεμνα*, od *δέμω*. srv. *ψ*, 192) = *τρητὰ λέχη*, *πυκινὰ λέχη* bylo označením lože vystaveného, proti loži na podlaze upravenému; odtud *δέμνιον*. *Ἀδμενίς* (srv. *ἄ-λοχος*, *ἄκοιτις*) v Et. M. bylo vlastně označením souložnice. — Erik Brate: podrobná úvaha o spise Fritze Burga, Die älteren nordischen runeninschriften, Berlin 1885 (177—202).

Id. XI. band, 3. 4. heft. Göttingen 1886.

Hermann Collitz: Die neueste sprachforschung und die erklärung des indogermanischen ablautes (203—242). Historie převratu v náhledech o indoevropském vokalismu, bohužel nikoliv prostá polemiky osobní o prioritě některých výkladů; komu by šlo o nechutné hádky, panující dnes mezi německými jazykozpytci, srovnej i odpověď Osthoffovu, vyšlou s týmž titulem v Heidelberce 1886, a dupliku Joh. Schmidta v Deutsche Litteraturzeitung 1886, 1645 n. — A. Fick: Die sprachform der altionischen und altattischen lyrik (242—272, práce neukončená). Spisovatel pokračuje ve svém podniku, ve staré poesii řecké zavésti všude dialekt jednotný. Snaha tato, do jakési míry zajisté oprávněná, vedla již Ficka k tomu, že staré části poesie homerské přeložil do aiolštiny: a přece již attická tragoedie jest nepochybným důkazem, že umělí básníci řečtí neštítili se míšení dialektu (nehledě k míšení podobnému u Isylla epidaurského, jehož výplody, zachované v nápisech, se vymykají konjektuře; v. Baunack, Studien etc. I, 1, 158); důsledné provedení principů Fickových snad ukáže, jak by poesie řecká byla vypadala, kdyby básníci řečtí byli jak se sluší a patří

psali každý svým dialektem, ale pochybuji, že povede k výsledkům více než problematickým. — Bruno Liebich: Die casuslehre der ind. grammatiker etc. II (v. X, 205 n.) (273—315). Spisovatel shledává, že užívání pádů v Ait. Br. shoduje se s učením Pāṇiniovým znamenitě, více, než s učením grammatiků pozdějších, i více, než jazyk pozdější literatury, a soudí správně, že jsou obě díla i časem sobě blízka. Slovům, jimiž praecisuje svoje mínění na str. 309, bohužel pro nejasnost pojmu „vedisch" nerozumím: „Das Aitareya-Brāhmaṇa ist älter als Pāṇini. Es gehört noch der vedischen epoche an, aber ihrem ausgange und steht Pāṇini ziemlich nahe (ohne zweifel viel näher als nach der andern seite hin dem Ṛigveda)." Chce-li snad říci, že Ait. Br. patří k nejmladším částem vedské prosy, je tuším na omylu, a musel by dříve dokázati, že se liší dosti znamenitě od ostatních brāhmaṇ jazykem. Přesné datování doby Pāṇiniovy má veliký význam v historii jazyka indického: snad Liebichovo pojednání aspoň z části zabrání, klásti velikého tohoto grammatika v dobu tak pozdní, jak je zvykem (v době nedávně byl hledán dokonce až v několikátém století po Kr.). — W. Deecke: Zu den epichorischen kyprischen inschriften (315 až 319). — Th. Zachariae: Sanskrit visaṃsthula (320 až 327). Sp. vykládá slovo to nesprávným sanskṛtizováním prākṛtského visaṃṭhula- = skt. *viçranthula-. — Karel Geldner: Conjectanea vedica (327—331); kšoṇí = žena. — John B. Bury: Miscellen (331—333). M. j. srovnává lat. pecco s *κακός* (?), *προπρών* (Pind. Nem. VII, 126) s lat. prōprius, *μάργος* s morbus, cassus (*cattus) s *πτάομαι*; t. zv. prothetické vokály řecké jsou mu vl. reduplikací násloví: *ἀμέλγω* = *μμέλγω*, *ἐρεύγομαι* = *ρρεύγομαι* atd., jako *δίδωμι* (*ι* = vl. śva mobile). — Na konec rejstříky k XI. svazku.

Josef Zubatý.

Zpráva o jednání odboru filologického při prvním valném sjezdu učitelstva středních škol českých v Praze dne 13. a 14. června 1886.

I. Dne 13. června odpoledne od 4.—7. hodiny

jednáno o návrhu učebné osnovy a instrukcí pro jazyk český. Za předsedu zvolen byl ředitel Ondřej Franta z Rychnova, zapisovatelem byl dr. Jan V. Novák.

Základem jednání byl návrh zvláštní kommisse, zvolené k tomu účelu od filologického odboru Ústředního spolku, jenž byl před sjezdem tiskem vydán a rozeslán, tak že většině přítomných byl též znám.

Referentem byl člen kommisse ředitel Karel Doucha ze Smíchova, jenž vysvětlil, jak návrh povstal, že totiž po vydání

instrukci pro jazyk německý počali se ozývati hlasové o osnovu pro jazyk český, a proto zvolena také skutečně ve filologickém odboru Ústředního spolku zvláštní kommisse, jež sledujíc týž cíl, který vytčen jest osnovou a instrukcemi pro jazyk německý, a spolu přihlížejíc k organisaci z r. 1849. a z r. 1876. vypracovala návrh, aby shromáždění na jeho základě mohlo se usnášeti. Proto táže se referent, zdali se všickni přítomní shodují s hlavními jeho zásadami.

Jest pak osnova od kommisse pro jednotlivé třídy navržená tato:

a) Nižší gymnasium.

Třída první, v témdni po 4 hodinách.

Mluvnice: Skladba věty jednoduché. Paradeigmatické opakování pravidelného tvarosloví s nejpotřebnějšími odchylkami a tím pořádkem, jehož vymáhá parallelní vyučování latině. Pouze empirické vysvětlení souvětí souřadného, podřadného a vět stažených jen potud, pokud jich při vyučování latině jest potřebí. Praktická cvičení pravopisná, jež se vztahují hlavně k učivu mluvnickému.

Čtení podlé čítanky s případnými věcnými i mluvnickými vysvětlivkami a poznámkami. Memorování a přednášení článků poetických i prosaických.

Písemní práce jsou prvých osm neděl výhradně diktata, cvičení pravopisná, a konají se každého těhodne; později (avšak ještě v 1. běhu) střídají se s úkoly slohovými.

Třída druhá, v témdni po 4 hodinách.

Mluvnice: Doplňování elementarní nauky tvaroslovné, přihlížejíc zvláště k oněm partiím, jež se uchylují ode vzorů ve sklonbě a časování; věta stažená a souvětí, zvláště podřadné, skracování vět. Praktická cvičení v interpunkci.

Čtení jako ve třídě I.

Písemní práce. Slohové úkoly ob týden (za pololetí 6 domácích a 3 školní); pravopisná cvičení.

Třída třetí, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice: Soustavný přehled nauky tvaroslovné, nauka o pádech se zřením k významu slov ve větě, cvičení fraseologická.

Čtení v čítance s vysvětlivkami a poznámkami. Vedlé věcného a mluvnického výkladu jest hlavně přihlížeti ke stilistické stránce článků čtených vzhledem k celku i jednotlivostem. Memorování a přednášení.

Písemní práce. Za pololetí 9 úkolů, z nichž je 6 domácích a tři školní.

Třída čtvrtá, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice: Soustavná nauka o souvětích, o periodě; základové prosodie a metriky.

Čtení jako ve třídě III. Poznámky stilistické při čtení učiněné, zvláště o tropech a figurách, koncem roku přehledně se sestaví. Memorování a přednášení.

Písemní práce. Za pololetí 8—9, z nichž tři školní.

b) Vyšší gymnasium.

Třída pátá, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice 1 hodinu ob týden. Přehled hlásek a roztřídění jich dle původu fysiologického; hlavní zákony hláskové, jako: přehlasování, spodobování, dloužení, stupňování samohlásek, rozlišování, změkčování souhlásek; tvoření slov.

Čtení v slovesnosti s vysvětlivkami a poznámkami. Stručný výklad nejdůležitějších tvarů slohových v próse (povídky, popisy, líčení, úvahy); stručný výklad básnictví a básnického slohu, přehled druhův a tvarů básnických, důkladnější rozebírání básní epických — vše na základě četby. K výkladu věcnému, mluvnickému a slohovému druží se aesthetický. Memorování a přednášení.

Písemní práce, za pololetí 6—7, z nichž 2 školní.

Třída šestá, v témdni po 3 hodinách.

Mluvnice. Jakožto úvod ke staré češtině roztřídění jazykův indoevropských, jazyk český mezi jazyky slovanskými, o písmě slovanském a pravopise českém, přehled staročeského skloňování a časování.

Čtení básní lyrických a didaktických v čítance. Uvedení v literaturu českou čtením vybraných článků z věku starého. Přehled nejdůležitějších zjevů literarních doby té. Memorování a přednášení.

Písemní práce, za pololetí 6—7, z nichž dvě jsou školní.

Třída sedmá, v témdni po 3 hodinách.

Čtení. Analyticko-aesthetický rozbor dramatického básnictví na základě čteného dramata. Stručný výklad pojednání a řeči. — Důležitější zjevy literatury věku středního a nového až po Jungmanna dle anthologie. Čtení a výklad Komenského „Labyrintu světa."

Cvičení řečnická.

Písemní práce, za pololetí 6, z nichž dvě školní.

Třída osmá, v témdni po 3 hodinách.

Čtení některého většího básnického díla a rozbor některého doma čteného dramata (zvláště veselohry). Přehled básnických druhův a tvarův. — Čtení dle anthologie ukázek ze spisovatelů novověkých od Jungmanna až po dobu nejnovější. Přehled dějin literatury české.

Cvičení řečnická.

Písemní práce, počtem 9—10 za obě pololetí, z nichž 3 školní. —

K *osnově* tuto podané učinilo shromáždění některé poznámky, přijímajíc v celku jednomyslně zásady v ní vyslovené.

Co se týče učebných hodin, navrhuje se pro češtinu ve třídách I. a II. po 4 hodinách v témdni, ve třídách ostatních po třech.

Dle přání řed. A. Fleischmanna z Kolína a zvláště z ohledu na gymnasia realná navrhuje však referent, aby se při tř. I. a II. k určenému počtu vyučovacích hodin (4) připojilo „po případě tři“, což i shromáždění přijímá.

K navržené osnově tř. III. podotýká prof. Frant. Hrbek z Mladé Boleslavě, aby se nauka o pádech probírala v I. pololetí.

Při osnově tř. VII. navrhuje prof. Fr. Bílý z Přerova, aby v této třídě pojato bylo do výkladu literárně-historického ještě také působení Jungmannovo. — K mínění prof. Fr. Bílého přidává se i ředitel Karel Tieftrunk z Prahy, jenž se domnívá, že by se vylíčení života Jungmannova ve tř. VIII. nahraditi mohlo čtením životopisu Josefa Jungmanna od V. Zeleného, jímž by se celá doba vzkříšení literatury české náležitě objasnila. — Návrh prof. Bílého se po tomto objasnění přijímá.

Potom následují poznámky k návrhu instrukcí, z nichž tuto jen hlavní věci vytýkáme, pokud od instrukcí pro jazyk německý se odchylují.

a) Nižší gymnasium.

1. Mluvnice. Ve tř. I. při větě jednoduché probrány buďtež stručně částky věty a jejich shoda; při vyučování latině budiž také přihlíženo ke zvláštnostem jazyka českého. Při větším formalním bohatství jazyka českého zamlouvá se ve tř. I. probrati pouze tvary pravidelné. Doplněk tvarosloví připadá tř. II., jak tomu i v latině. Všude dbá se pilně pravopisu, ale kromě toho konají se i pravopisná cvičení, a to prvých osm neděl týdně, potom jednou za 14 dní, a to hlavně v souvislých článcích v souhlase s postupem mluvnickým.

Ve tř. II. doplní se tvarosloví jmen zvláštnostmi v jednotlivých pádech a různým od vzorů skloněním, rovněž proberou se i náměstky neurčité, adjektivné a souvztažné. Sloveso opakuje se dle tříd a přiberou se slovesa bezpříznaká, nepravidelná a kusá. V II. pololetí probírají se způsoby vět složených, hlavně podřadných. Pravopisná cvičení dějí se ve třídě této příležitě.

Ve tř. III. při nauce o pádech netřeba se pouštěti do příliš podrobného rozlišování funkcí pádových, spíše sluší přihlížeti ke zvláštním vazbám a úslovím českým; po nauce této přejde se ke jménu podstatnému, přídavnému, příslovci, číslovce, náměstce, spojce a mezislovci a skončí se slovesem. Pak následuje soustavné opakování tvarosloví.

Ve tř. IV. v I. pololetí jedná se o souvětí a to složeném a periodě jakožto uměleckém celku. V II. pololetí se vykládá prosodie a metrika (časoměrná i přízvučná), nejdůležitější sloky a formy básnické. — V obou těchto třídách grammatice po 1 hodině v témdni se věnuje.

2. Čtení děje se týmž způsobem, jak předpisují instrukce (str. 79—85) pro jazyk německý.

Sešity poznámkové (Instr. str. 83 sl.) již ve třídách nejnižších se zakládají; zprvu obsahují jen poznámky grammatické, biografické a věcné, od třídy III. také stilistické, jež se ke konci tř. IV. přehledně shrnou, a kde bude potřebí, doplní (z toho přehled tropů a figur). — Domácí příprava na četbu nemá se žádati písemně.

3. Při písemných úlohách třeba přidržovati se předpisů instrukcí (str. 85—90, 101—104). Toliko zvláštnosti jazyka českého vymáhají některých odchylek. Tak při diktandu (ve tř. I.) dbáti třeba hlavně výslovnosti hlásek tvrdých a měkkých vůbec a obojetných ve slovostředí zvláště; k tomu přibírají se věci pravopisně důležité, vytčené při výkladě tvaroslovném.

b) Vyšší gymnasium.

1. Mluvnici vyučuje se samostatně ve zvláštních hodinách, a to ve tř. V. hláskosloví a tvoření slov.

Ve tř. VI. Za úvod k výkladu staré češtiny podá se rozdělení jazyků indoevropských a zvláště slovanských, přehled vývoje pravopisu českého a výklad o písmě slovanském. Tvarosloví staročeské podá se jen ve vzorech, přihlížejíc stále k rozdílům od češtiny nové (dual, aorist); substantivum rozdělí se dle kmenů (samohláskových a souhláskových), slovesné tvary se tvoří na základě kmenů prostých a přítomných (themat); pak se čte nějaká ukázka textu staročeského, nejlépe překlad částí písma sv. Taková průprava vykoná se za 12—16 hodin, jednotlivosti tvaroslovné a syntaktické, jako užívání participií, význam a původ ustrnulých částí řečí, hlavně předložek a spojek, a s tím spojený poměr vět souřadných a podřadných, negaci staročeskou atd. možno vyložiti příležitostně při čtení.

2. Čtení v těchto třídách týká se především literarních plodů doby staré a nejnovější, jakožto poměrně nejdokonalejších. — Třída V. shrnuje stilistické zvláštnosti tvarů a druhů básnických i přihlíží zvláště k básním epickým, jejichž nejdůležitější tvary žáci na dobrých vzorech poznávají. Před čtením článků poetických obírají se žáci základními tvary prósy. Metrika se v této třídě dle potřeby jen doplní. Pak se probírají druhy básnictví epického: báchorka a pověst (původ a motivy, typické povahy osob), legenda, epos, k jehož objasnění poslouží dobře čtení a výklad Niederlova článku „O původu básní Homerových“, epos umělé, romantické, duchovní, idyllické, ballada a romance, povídka, román a novella. Četba školská doplňuje se četbou domácí. Za přípravu se žádá, by žák uměl báseň dobře čísti, znal obsah její a dovedl i jednotlivá místa vysvětliti; části obtížnější přečtou a vyloží se ve škole, o nichž si žáci do svých sešitů poznámky činí.

Ve třídě VI. náleží vyložiti na vzorech podstatu a vlastnosti básnictví lyrického a didaktického, kromě toho však seznámiti žáky s literaturou staročeskou.

Ve třídě VII. pokračuje se v rozboru nejdůležitějších zjevů literatury věku středního a nového až po Jungmanna (incl.); při tom učiní se potřebná zmínka o významu literarní činnosti Husovy, o působení humanismu a Jednoty Bratrské, vytkne se důležitost Komenského a přečte se prvá část jeho „Labyrintu světa" ve škole. Věk nový počne se výkladem vzkříšení jazyka a literatury české i čtou se některé ukázky z A. J. Puchmajera a J. Nejedlého. Na konec vylíčí se literarní působení Jos. Jungmanna. — Vedlé toho jest úkolem této třídy seznámiti žáky s podstatou a vlastnostmi básnictví dramatického; vyloží se tedy stručně jeho význam proti epickému a lyrickému, jeho rozdělení a ostatní ke čtení potřebné věci. Pak se čte některé původní nebo přeložené drama.

Ve třídě VIII. dokončí se literatura věku nového a to až do doby nejnovější, neb alespoň do r. 1860. Pro vylíčení doby vlastenecké velmi poslouží čtení životopisu Josefa Jungmanna od V. Zeleného. Pro doplnění básnictví dramatického čte se některá vzorná veselohra (Scribeova „Sklenice vody", Jeřábkova „Veselohra" a j.), neb se veselohra taková z domácí četby známá pouze ve škole rozebírá.

3. Úkoly. Na vyšších gymnasiích českých, kde mají žáci kromě úloh z latiny a řečtiny také úlohy z jazyka německého, ukládati se jim může polouletně pouze 6—7 úloh z jazyka českého, a to také z látek jiným předmětům příslušných, aby obor úloh těch nebyl příliš úzký. Postup themat pro jednotlivé třídy navrhuje se tento: Ve tř. V. úkoly obsahu věcného, případné k četbě školní a domácí a k tomu, čemu se žáci naučili v jiných předmětech, jmenovitě: vypravování historické, volné vzdělání čtených básní epických, líčení, přirovnání, úvahy o užitku neb škodě některých věcí, překlad. — Ve tř. VI. Stručné líčení větších oddílů z historiků, volné zpracování řečí hlavně ze Sallustia, povahopis, povahopisné přirovnání, samostatnější úvaha, překlad. — Ve tř. VII. Disposice řečí Ciceronových a Demosthenových, pojednání historická a didaktická, řeč. — Ve tř. VIII. Disposice dramatického děje, povahopis osob v něm jednajících, pojednání, řeč.

II. Dne 14. června dopoledne od 8.—10. hodiny

jednáno o některých potřebných změnách v osnově a instrukcích pro jazyk latinský a řecký. Přítomno bylo přes 60 účastníků. Za předsedu zvolen ředitel Fr. Višňák z Kroměříže, zapisovateli byli gymn. učitelé Petr Hrubý a Jindřich Neudert.

Referentem pro jazyk latinský byl prof. dr. Petr Durdík, pro jazyk řecký prof. dr. Ed. Kastner.

Prof. dr. Petr Durdík domnívá se, že ve dvou směrech při instrukcích třeba jest opravy. Jednak obsahují mnoho podrobností a ustanovení příliš idealných, jinak nehledí k jiným národnostem a jazykům vyučovacím nežli k jazyku německému.

Počíná se latinskými klassiky pro střední školy určenými. Při Corneliu Nepotovi navrhuje, aby vedlé ostatních životopisů v instrukcích vytčených četl se i životopis Hannibalův a Alkibiadův, třeba až ku konci roku.

Ovidius dle návrhu referentova měl by se čítati ve tř. V. v prvém pololetí; můžeť mnohému žáku napraviti zálibu a zvýšiti náklonnosť k jazyku latinskému, jestliže snad ve tř. IV. nešťastnou náhodou ochladla. Vedlejší čtení Livia, jako vůbec střídavé čítání dvou klassiků zavrhuje. — Při té příležitosti upozorňuje prof. dr. Ed. Kastner na odpor mezi starší osnovou, jež takové čtení nazývá „unstatthaft“ a novými instrukcemi, jež k tomu radí, ba je i nařizují. — Prof. Vilém Žabka žádá, by se v instrukcích vytklo, že i ve tř. IV. sluší čísti aspoň jeden článek z Ovidiových „Fastů.“ — Za návrh ten přimlouvá se také prof. Robert Beer z Chrudimě. I přijímá se toto znění: „Ovidius nechť se nečte ve tř. IV. vedlé Caesara, nýbrž výhradně v posledních dvou měsících školního roku.“ A dále: „Ovidius budiž čten již v I. pololetí třídy V.“

Livius nechť se čte ve II. pololetí tř. V. Dvě knihy však za tu dobu přečísti zdá se referentovi příliš mnoho. Proto navrhuje, aby se četla celá kn. XXI., z kn. I. pouze úryvky.

Prof. Vil. Žabka srovnává se s tím, co bylo řečeno o četbě kn. I., nerad by však v zamyšlené anthologii pohřešoval některé knihy celé, zejména by tam měla býti kn. XXI. a XXII., po případě i kn. XXIII. a XXIV., jež obsahují mnohé skutky lásky vlastenecké.

Když se hlasuje o učiněných návrzích přijímá se: 1. návrh „četba Liviova položena budiž do II. pololetí třídy V.“ Dodatek Bartošův, aby se Livius četl již koncem I. pololetí aspoň po čtyři neděle, přijímá se rovněž všemi hlasy proti třem. — 2. Návrh: „Livius čítán budiž z anthologie“ se také přijímá.

Sallustius, Caesaris Comm. de bello civili a Ciceronis in Catilinam oratt. ustanoveny jsou pro tř. VI. Četba ta zdá se býti referentovi příliš rozsáhlou; budiž tedy „Bellum civile“ odkázáno četbě domácí. Ježto pak Sallustii Catilina jest téměř o polovinu kratší než Jugurtha, nechť se tedy ustanoví: V I. pololetí ať se čte „De bello Jugurthino“ a I. řeč Ciceronova „in Catilinam“, anebo „Coniuratio Catilinae“ a 2 nebo 3 Ciceronovy řeči proti Catilinovi s některými výpustkami.

Cicero. Na čtení řečí Ciceronových klade se dle mínění referentova přílišná váha; proto navrhuje, aby bylo nutno čísti pouze jednu řeč delší nebo dvě kratší. Z filosofických spisů Ciceronových ať se čtou „De senectute," „De amicitia," „De officiis" neb i výňatky z ostatních spisů, avšak nechť se úplně vypustí spisy rhetorické jakožto pro gymnasisty příliš nesnadné.

Návrh druhý, aby z filosofických spisů sestavena byla anthologie, jež by se čítala kromě řečí, přijímá se všemi hlasy proti třem.

Vergilius čítati by se měl ve tř. VII. již v I. pololetí. Co se z něho čísti ukládá (zpěv I, II, IV, VI), zdá se býti referentovi příliš mnoho a přece není v tom ještě obsaženo vše nejdůležitější. Zajisté důležita jest i kn. III., VII., IX. a j., v nichž čerpáno z pověstí domácích; proto míní, že by bylo dobře zůstaviti učiteli volnost ve volbě jednotlivých knih jakož i v rozsahu toho, co míní čísti. — Oba ty návrhy se jednomyslně schvalují.

Horatius také by toho zasluhoval, aby čítán byl v I. pololetí. Jestiť pro gymnasisty mnohem důležitější nežli Tacitus a v II. pololetí bývají obyčejně maturitanti roztržitější. Spolu připomíná referent, že rozhodně schvalovati sluší mínění instrukcí o čtení listu „de arte poetica"; žádný učitel by neměl opomenouti čísti ten list se žáky, byť ho i nepřečetl celý. — Schvaluje se.

Tacitus. Germanie nemá pro žáky české té důležitosti ani zajímavosti jako pro německé, proto budiž učiteli zůstaveno na vůli, chce-li čísti buď Germanii neb životopis Agricolův, jenž — a to zajisté neprávem — z osnovy byl vypuštěn.

V grammatice zdá se referentoví nejdůležitější otázkou býti zřizování vokabulářův. Jak se navrhuje v instrukcích, jest i nepraktické i přetěžovalo by žáky; proto není snad učitele, jenž by nebyl proti vokabulářům. Postačujíť úplně slova v sešit vypsaná a tak řeč. „praeparace" ve všech třídách až do oktávy a poznámky ve škole na založené části stránky zapisované stručně, pouze několika slovy. Mnohem prospěšnější by však bylo pro ethické i aesthetické vzdělání žákův, kdyby si poznamenávali (rovněž jen vedlé slovíček) krásné myšlénky a sentence ze starých spisovatelův; ty utkví v paměti po celý život, a když si na ně člověk časem vzpomene, jako by se mu rozbřesklo v hlavě světlem i teplem. —

Tu ozývá se z mnoha stran přání, aby se přistoupilo k jednání o jazyku řeckém, což se hned přijímá. —

Referent, prof. dr. Ed. Kastner upozorňuje rovněž na některé nedostatky instrukcí, a to zejména: 1. místy jsou příliš temné, jako zvláště při určování učiva hodin grammatických ve třídách V.—VIII.; o tom praví se jen: „1 Stunde Grammatik zur Erweiterung und Befestigung der Kenntniss des attischen Dialektes"; 2. naproti tomu jinde, a to zvláště v lektuře, příliš obmezují svobodnou volbu učitelovu; 3. některých požadavkův

osnovy a instrukcí nelze učiteli vyplniti i při vůli a snaze nejlepší; 4. někde se osnova s instrukcemi neshoduje, jako na př. při určování lektury dialogů Platonových; 5. i toho jest litovati, že instrukce pro realná gymnasia platnosti nemají a že v té věci zvláštních instrukcí očekávati nelze.

Potom přechází referent k určení učiva pro třídy jednotlivé:

Třída III. Osnova tu žádá pravidelné tvarosloví kromě sloves na -μι. Že se však tato látka nevyčerpá při větším počtu žáků ani na gymnasiích pouhých, jest všeobecně známo; tím nesnadnější, ba přímo nemožný jest úkol ten pro gymnasia realná, kde se do roka o 40 hodin méně řečtině věnuje. Proto navrhuje se, aby do tř. IV. položena byla také ještě verba muta a verba liquida.

Třída IV. Ve třídě této po ukončení pravidelného tvarosloví a nejdůležitějších nepravidelností jest učiteli seznámiti žáky s hlavními body (Hauptpunkte) skladby. Slova „Hauptpunkte der Syntax" znamenají patrně, aby žák příležitostně byl upozorňován na řecké vazby, zvláště ty, jež se od latinských odchylují, nikoli že by se měla nauka o skladbě probírati soustavně. Tak asi rozumí tomu každý učitel a zajisté správně a tak bude asi každý učiti; neboť není ani možno, aby si nevšímal toho, co se mu v překladě poprvé naskytne, na př. slova ἐάν, optativ s ἄν a pod. Proto by mohl snad tento dodatek odpadnouti, neb se rozumí sám sebou. Byla by tedy osnova pro tř. IV. tato: „Dokončení pravidelného tvarosloví připojením sloves s kmenem němým a plynným a sloves na -μι; nejdůležitější nepravidelnosti ve sklonbě;" úlohy jako ve tř. III.

Třída V. K osnově této třídy, dle níž se žádá 1. aby se v II. pololetí přečetly 2—3 knihy Iliady, podotýká referent, že 3 knihy přečísti s třídou zvláště četnější nelze při obtížích, jež Homer s počátku žákům působí; docela pak to nelze učiniti v Praze, kde končí školní rok často již počátkem července; proto navrhuje maximum 2 knih; 2. aby se v II. pololetí této třídy a v I. pololetí třídy VI. četl Xenofon 1 hodinu v témdni; proti takové aforistické četbě Xenofonta jsou mnohé důvody didaktické i paedagogické; má-li četba tato býti jen k tomu, aby žák nezapomněl attický dialekt při četbě Homera a Herodota, jak se tomu skutečně podobá, není četby takové ani třeba, poněvadž má ten účel také hodina grammatická, která dle slov zákona má sloužiti „k rozšíření a upevnění znalosti nářečí attického." Je-li tedy o to již postaráno — a to jest zajisté již s dostatek — může četba Xenofontova v II. pololetí odpadnouti; 3. referent upozorňuje i zde, že slova zákona o učení syntaktickém jazyka řeckého na vyšších gymnasiích v osnově i v instrukcích jsou velmi neurčitá, pročež se obává, že podají častěji příležitost k libovolnému jednání v této důležité příčině. Proto navrhuje, aby se v této třídě v hodinách grammatice věnovaných probraly

hlavní nauky syntaktické, týkající se členu, zájmena, adjektiva, přívlastku, číslovek, a nauky tyto aby se pilně vhodnými příklady žákům v paměť vštěpovaly.

Třída VI. K osnově třídy této podotýká referent: 1. požadavek, aby se v I. pololetí přečetlo 5—6 knih Iliady, jest veliký; přečte-li učitel se školou četnější 4—5 knih, učiníl zajisté dosti. 2. co se Herodota týče, velice si jest přáti, aby vysoké c. k. ministerstvo vyzvalo někoho k utvoření chrestomathie z Herodota, v níž by se hledělo i k prvním jeho knihám; 3. při hodině grammatické měl by zde vytčen býti požadavek, aby se tu dokončila skladba jazyka řeckého, jež se ve tř. V. probírati počala.

Třída VII. Osnova třídy této žádá, by se přečetly 3—4 státní řeči Demosthenovy (na str. 62. instrukcí se výslovně jmenují řeči olynthské a proti Filippovi). K tomu poznamenává referent: Bude-li učitel nucen přečísti vždy 3—4 řeči, vybere si zajisté nejkratší, a to olynthské a proti Filippovi II., z čehož povstanou u žáků dědičné překlady; proti tomu nelze vyrozuměti, proč se nedoporučuje také řeč „O míru“ a „O věcech chersonesských.“ Proto navrhuje, aby se připustily veškeré řeči, jež jsou na př. obsaženy ve vydání Kastnerově (I, II, III, IV, V, VI, VIII, IX), a aby se četly buď 3—4 menší nebo místo dvou menších jedna větší (VIII. neb IX.). Proti přervané četbě Demosthena ve II. pololetí této třídy, jíž osnova žádá, uvésti lze totéž, co proti Xenofontovi ve tř. V. a VI. — Konečně úkol hodiny grammatické v této a VIII. třídě měl by se vytknouti slovy: „Překládání z vhodné cvičebné knihy k upevnění a rozšíření grammatických a syntaktických vědomostí žákových.“

Třída VIII. Osnova této třídy žádá, by se v I. pololetí četla Platonova Apologie Sokratova jakožto úvod do Platona, potom buď 2 menší dialogy (Laches, Euthyfron, Lysis, Charmides) nebo jeden větší (Protagoras, Gorgias). — K tomu podotýká referent, že se tu mezi osnovou a instrukcemi jeví neshoda, neboť osnova doporučuje četbu Protagora a Gorgia, instrukce však ji nedoporučují (str. 65 a 66). Četbu Gorgia referent rovněž neschvaluje, avšak přimlouvá se vřele za četbu Protagory, jenž vyniká mnohými přednostmi nad jiné dialogy Platonovy. Důvody, které uvádějí instrukce na místě řečeném proti Protagorovi, zvláště zdánlivé neukončení výzkumu, nejsou platny a správny i mohly by se uvésti také proti dialogům, jež instrukce doporučují. Kromě toho jest referentovi s podivením, proč se nedoporučuje četba Kritona, Iona a Menona, ač zvláště tento dialog obsahuje základní nauky Sokratova učení o ctnosti a jest velmi dramatický. — Konečně měl by také v této třídě vytčen býti úkol hodiny grammatické jako ve třídě VII.

Jan V. Novák.

Výtah z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“

za správní rok 1885—6.

I. Zpráva jednatelova.

Jednota měla v roce 1885-6 šest členů čestných, 131 zakládajících, 31 přispívajících, 70 činných, celkem 238. Ve výboru byli: starosta prof. Dr. J. Král, jeho náměstek prof. Petr Hrubý, pokladník prof. Karel Himer, správce skladu prof. Vojt. Viravský, pořadatel přednášek prof. Jan Jursa (po odstoupení prof. Jos. Třesohlavého), jednatel Alois Pokorný, účetní J. B. Hanuš, knihovníci Fr. Groh a Fr. Čáda, administrator Fr. Überhuber, zapisovatel Karel Svoboda. (Pp. Pokorný, Hanuš, Svoboda povoláni do výboru za odstoupilé pp. Fab. Taťáka, Vl. Kalouska, Břet. Foustku, Tom. Snětivého).

Knihovna spolková měla v odboru A. čísel 498 (svazků 653), v odb. B. čísel 459 (sv. 602), v odb. C. čísel 235 (sv. 265), v odb. D. čísel 173 (sv. 156), v odb. E. čísel 359 (sv. 326), v odb. F. čísel 318 (sv. 318), celkem 2265 čísel (sv. 2370), rozmnožena bývši během r. 1885-6 o 222 čísla (248 svazků).

Nákladem „Jednoty“ vydány byly v tomto správním roce tyto spisy: Homerovy Iliady díl II. od prof. Viléma Steinmanna, druhé vydání Sofokleovy Antigony kommentované od J. Krále a text Antigony od J. Krále (Bibliothecae scriptorum Graecorum et Romanorum fasc. III.), Listů filologických a paedagogických ročník XIII.

Snaha o zvelebení schůzí vědeckých vedla k tomu, že jednak zvoleny velice příhodné místnosti v Katolické Besedě, jednak že programm přednášek rozšířen z dřívějších výkladů monografických též na podávání přehledů o nových výzkumech v jednotlivých oborech filologie klassické, slovanské i jazykozpytu.

Schůze vědecké byly celkem tři. Přednášeli pp.: Dr. Hynek Vysoký: O nynějším stadiu otázky Homerské. — Dr. Josef Zubatý: O nynějších výkladech verše saturnského. — Prof. Dr. Josef Král: O novějších výzkumech v oboru grammatiky attického nářečí.

Josef Weigert, t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1886.)

Základní jmění	184 zl.	48 kr.
Fond na vydávání knih filologických	3 „	55 „
Vydajné jmění	85 „	24 „
Menclův fond	179 „	49 „
Niederlův fond	65 „	74 „
Úhrnem	518 zl.	50 kr.

	činí letos	zmenšil se o
Deficit X. ročníku časopisu . .	34 zl. 66 kr.	125 zl. 50 kr.
„ XI. „ „ . .	362 „ 36 „	265 „ 16 „
„ XII. „ „ . .	702 „ 45 „	
„ Kastnerova Demosthena	164 „ 20 „	219 „ 52 „
„ prvního dílu Homerovy Iliady	426 „ 96 „	235 „ 35 „
„ druhého vydání Rissa .	483 „ 88 „	218 „ 40 „
„ překladu dramat Sofokl.	49 „ 03 „	64 „ 61 „
„ Ajanta s poznámkami .	326 „ 06 „	63 „ 60 „
„ textu Králova Ajanta . .	136 „ 32 „	8 „ 93 „
„ Ciceronových řečí proti Catilinovi	151 „ 37 „	72 „ 67 „
Úhrnem	2837 zl. 29 kr.	1273 zl. 74 kr.

Pozn. Fond Niederlův činí vlastně 875 zl. 85 kr., základní jmění 547 zl. 28 kr. Vydluženo z fondu Niederlova na vydaje časopisné 810 zl. 11 kr., z jmění základního 362 zl. 80 kr. Předplatného na ročník XIII. dosud vybráno pouze 417 zl. 41 kr., činí tedy dosavádní deficit ročníku toho i po započtení subvence c. k. ministerstva kultu a vyučování (400 zl.) přes 800 zl.

K. Himer, t. č. pokladník.

III. Zpráva správce skladu.

Na skladě jest dosud:

1. Sofokleova Aiauta (vydání textové) od Jos. Krále z nákladu 3000 výtisků 2767
2. Sofokleova Aianta s poznámkami od Jos. Krále z nákladu 1500 výtisků 1242
3. Sofokleovy Antigony s pozn. od Jos. Krále (I. vydání) z nákladu 1500 výtisků 229
4. Sofokleovy Antigony (vydání textové) od Jos. Krále z nákladu 3000 výtisků 2960
5. Sofokleovy Antigony s poznámkami od Jos. Krále (II. vydání) z nákladu 3000 výtisků 2980
6. Ciceronových řečí proti Catilinovi od R. Nováka z nákladu 3000 výtisků 2244
7. Výboru řečí Demosthenových od Ed. Kastnera z nákladu 3000 výtisků 1566
8. Latinské cvičebné knihy pro VII. a VIII. třídu gymn. od Jos. Rissa I. vyd. z nákladu 2000 výtisků . . . 4
9. Téže druhého vydání z nákladu 3000 výtisků . . . 2409
10. Výboru ze spisů Xenofontových od V. Steinmanna z nákladu 3000 výtisků 379
11. Homerovy Iliady I. dílu od V. Steinmanna z nákladu 3000 výtisků 1922
12. Homerovy Iliady II. dílu od V. Steinmanna z nákladu 3000 výtisků 2980

13. Překladu tragoedií Sofokleových z nákladu 2000 výtisků 678
14. Legendy o sv. Dorotě 47
15. Sborníku prací filologických z nákladu 520 výtisků . . 130
16. Listů filologických a paedag.

Ročníku	I.	výtisků	85
„	II.	„	211
„	III.	„	206
„	IV.	„	98
„	V.	„	150
„	VI.	„	191
„	VII.	„	209
„	VIII.	„	98
„	IX.	„	154
„	X.	„	160
„	XI.	„	163
„	XII.	„	163

Všecky ročníky najednou od I.—IX. dostati lze ve snížené ceně 12 zl.; ročníky jednotlivé mimo I., IV. a VIII. v ceně po 1·50 zl.; pp. studující mohou dostati ročníky II., III., V., VI., VII. a IX. po 50 kr.

Poznámka. Mimo to jest na skladě hojnost sešitů jednotlivých (mimo sešity 1. I. r., 2. 3. a 4. II. r., 1. 2. a 3. III. r., 1. a 2. IV. r., 1. V. r., 1. VI. r., 1. a 2. VII. r., 1. a 2. VIII. r., 1. a 2. IX. r., 3. a 4. X. r., 1. a 2. XI. r., 1. a 2. XII. r.), kteréžto odběratelům „Listů“ dle přání za zapravení poštovného mohou zaslány býti zdarma, pokud zásoba stačí.

Vojt. Viravský, t. č. správce skladu.

IV. Zpráva administrační o XIII. ročníku Listů filologických.

Počet odběratelů právě minulého ročníku Listů proti počtu lonskému jest tento:

1. Odběratelů mimo činné členy na universitě	bylo	v loni	322,	letos	368.
2. Činných členů na universitě Listy odbírajících	„		51,	„	38.
3. Na výměnu zasíláno	„		12,	„	22.
4. K posouzení nebo zdarma . .	„		12,	„	20.
5. Do komisse knihkupci Kytkovi .	„		40,	„	41.
	Úhrnem	v loni	437,	letos	489.

Zasílá se tudíž letos o 52 exempláře více než loni, platících odběratelů přímo u administrace přihlášených bylo 406.

Vít Hřivna, t. č. administrator.

Za převzetí redakce klassické části „Listů fil. a paed.“ požádáni byli pp. prof. dr. Robert Novák, prof. dr. E. Kastner, docent dr. Josef Zubatý, prof. dr. K. Cumpfe a prof. dr. Bohdan Jedlička. Ježto nikdo z těchto pánův, ač důtklivě a opětně žádáni byli, v redakci jim nabízenou uvázati se nechtěl, převzal jsem na žádost výboru Jednoty č. fil., jenž přál si míti redaktorem některého z dosavádních spolupracovníků „Listů“ v Praze usedlých, redakci klassické části „Listů“ sám. Ujímám se této redakce maje nejlepší vůli, vyhověti všem oprávněným požadavkům odběratelstva a spravovati klassickou část těchto Listů tak, aby udržovala se stále na výši vědy a srovnávala se také, pokud možno, s praktickými potřebami professorstva škol středních. Z té příčiny přinášeti budou „Listy“ vedlé článků vědeckých z oboru klassické filologie a archaeologie, psaných dílem jazykem českým, dílem latinsky, do roka několik článků, zaznamenávajících přehledně a stručně pokroky, jakých během roku v důležitějších oborech této vědy se docílilo; hojné (ovšem z pravidla stručné) recense a zprávy o důležitějších dílech cizích a všech našich domácích, vyšlých o sobě, v programmech a sbornících; kritiky o všech českých překladech klassiků řeckých a římských, a konečně stručné výtahy ze všech čelnějších časopisů filologických, jazykozpytných a archaeologických slovanských, německých, francouzských, anglických, italských a řeckých. S reformami těmi počato, pokud tomu krátká doba nebránila, již v posledním čísle letošního ročníku. Od prvního čísla příštího ročníku přinášeti budou „Listy“ tyto výtahy pravidelně (počne se prvním číslem příštího ročníku všech cizích časopisů vytčených).

Aby bylo ovšem možno vyhověti tomuto obsáhlému programmu slušnou měrou, usnesla se poslední řádná valná hromada dne 18. listopadu 1886, aby Listy filologické a paedagogické obmezily částečně dosavádní programm — v tom smysl, že by již nepřihlížely také k didaktice a paedagogice, jimž u nás věnováno jest časopisů několik. Ale i při tomto obmezení programmu bude třeba časopis náš — jenž od prvního čísla příštího ročníku bude míti název Listy filologické — značně rozšířiti, má-li požadavkům činěným i potřebám naším vědeckým vyhověti zúplna. Jednota č. filologů, která udržuje časopis tento z pohnutek ryzích a nezištných, nečekajíc z něho žádných prospěchů finančních a již po tři leta i přes ministerskou subvenci jej vydávajíc se značnými ztrátami hmotnými (ztráty tyto a nedoplatky činí dle zprávy pokladní celkem 1099 zl. 47 kr.), nebyla by neochotna rozšířiti bez zvýšení předplatného objem Listů, kdyby dostalo se jí větší podpory hmotné se strany kruhů odborných. Jest to, tuším, všech nás povinností i vědeckou i vlasteneckou, abychom ze všech sil svých hleděli udržeti jediný přesně vědecký list filologický, jenž zjednal si již doma i v cizině jméno trvám zvučné. I prosím jménem Jednoty všech pp. kollegů, kteří dosud přes opětovné prosby naše neodhodlali se k předplacení na náš list, aby ne-

zdráhali se přinésti nepatrnou oběť peněžní (obnášíť předplatné na jeden ročník 30archový pouze 3 zl. 50 kr. r. č., pro členy Jednoty 3 zl., pro akademiky a studující 2 zl. r. č.), záleží-li jim na věci dobré. Ježto náklad roční obnáší 1600—1650 zl., předplatné pak 406 platících odběratelů 1180 zl., nedostává se i po započtení ministerské subvence 400 zl. r. č. dosud ročně as 20—50 zl., aby náklad uhražen byl docela. Spolu prosím snažně pp. předplatitelů, aby si neobtěžovali předplatné posílati p. pokladníkovi prof. Karlu Himerovi (Pětikostelní nám. č. 29 n.) co možná v čas. Nedoplatky, jak z pokladní zprávy vyplývá (za r. 1886 splaceno dosud jen 417 zl. 41 kr. předplatného), dostupují také výše, že fond časopisný jest nyní již docela vyčerpán, ba že musí si pokladník dlužiti z fondu Niederlova, Menclova a z jmění základního, aby uhraditi mohl běžné výdaje. Činnost Jednoty se tím ovšem valně oslabuje. Mohlať Jednota vydati mimo knihy již vydané celou řadu knih jiných vedlé „Listů“, kdyby skrovný výtěžek z knih těchto nemusila obraceti k zapravení výdajů na „Listy“ a k uhrazování deficitů s vydáváním jich spojených. Spolu prosím pp. předplatitelů, aby si neobtěžovali oznamovati administraci Listů (Klementinum, Praha) změnu bydliště a reklamovati v čas (nefrankovaným dopisem) nedošlá čísla jinak při největší bedlivosti administratorově nelze se vyvarovati nepořádkům. Jednotou nezavíněným.

Vedlé dostatečné pomoci hmotné jest však třeba „Listům“ i zvýšené pomoci mravní, aby programm slíbený mohl býti prováděn trvale. Prosím tudíž pp. kollegů, aby při pracích svých vědeckých na list náš nezapomínali, zvláště pak, aby díla a překlady o sobě nebo v programmech vyšlé zasílali redakci, jež se o spravedlivé posouzení jich postará.

V Praze, dne 15. prosince 1886.

Dr. **Josef Král,**
(Praha, Ječná ul. č. 11 n.)
t. č. starosta „Jednoty“.

Tiskem drs. Edv. Grégra v Praze 1886 — Nákladem vlastním.